SIGNATUUR MICROVORM:

SHELF NUMBER MICROFORM:

M META 0247

BIBLIOGRAFISCH VERSLAG
BIBLIOGRAPHIC RECORD

MOEDERNEGATIEF OPSLAGNUMMER:
MASTER NEGATIVE STORAGE NUMBER: MM69L-00004

Maurik, Justus van
Indrukken van een "tòtòk" : Indische typen en schetsen / door Justus van Maurik ; met ±200 ill. naar oorspronkelijke photografische opnamen en naar tek. van Johan Braakensiek en W.O.J. Nieuwenkamp. - 3e dr. - Amsterdam : Van Holkema & Warendorf, [ca. 1899]. - VIII, 408 p. : ill., portr. ; 26 cm
Oorspr. uitg.: 1897.

Signatuur van origineel / Shelf number of original copy:
M cc 42

Signatuur microvorm / Shelf number microform:
M META 0247

Filmsoort / *Size of film* :	**16 mm**
Beeldplaatsing / *Image placement* :	**COMIC / IIB**
Reductie moederfilm / *Reduction master film* :	24 : 1
Startdatum verfilming / *Date filming began* :	23-5- **2000**
Camera-operateur / *Camera operator* :	C. CUDJOE

BIBLIOTHEEK KITLV
0008 1941

09i 162 378

INDRUKKEN VAN EEN „TÒTÒK."

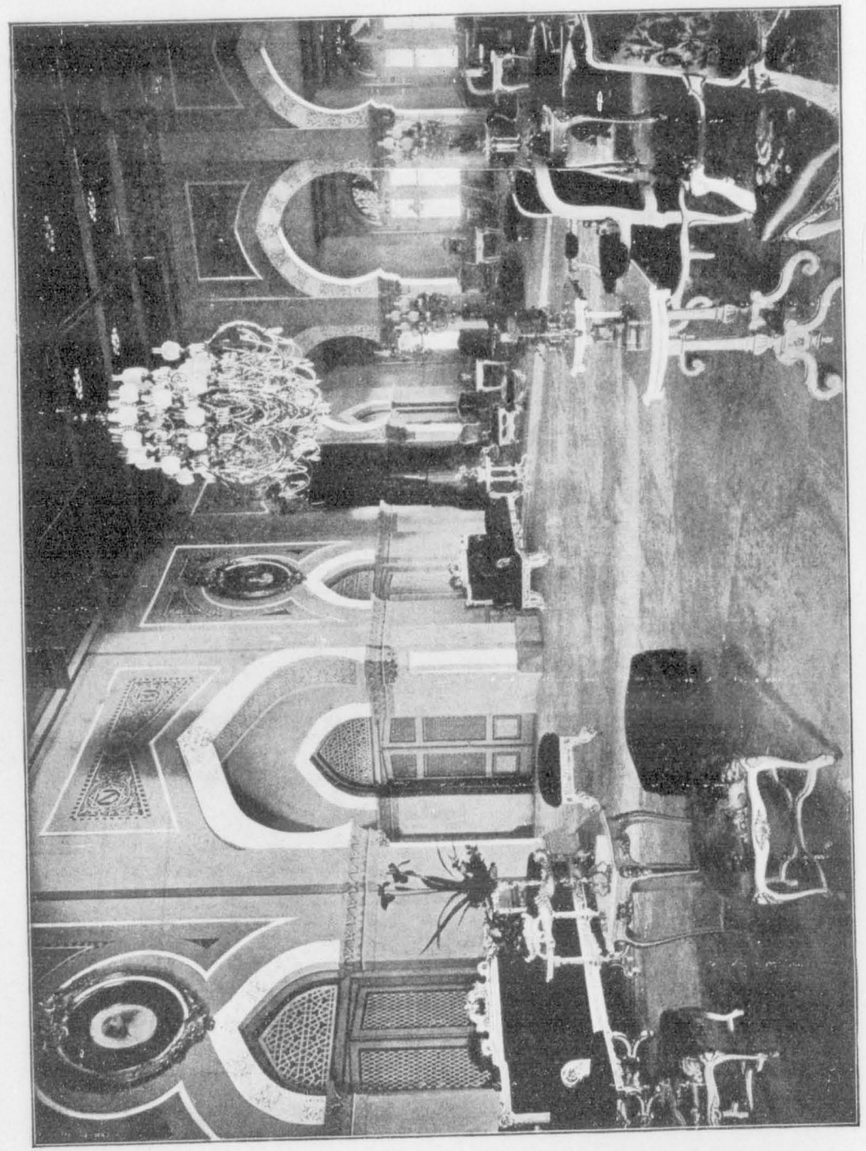

Receptiezaal in het Paleis van den Sultan van Deli te Medan.

CC.
42.

Indrukken van een „Tòtòk"

INDISCHE TYPEN EN SCHETSEN

DOOR

JUSTUS VAN MAURIK

Met ± 200 illustraties naar oorspronkelijke photographische opnamen en naar teekeningen van Johan Braakensiek en W. O. J. Nieuwenkamp.

AMSTERDAM
VAN HOLKEMA & WARENDORF
1897

INDISCH GENOOTSCHAP

DRUK VAN ROELOFFZEN & HÜBNER, AMSTERDAM.

INHOUD.

Bladz.

EERSTE DEEL.

TE PADANG 1
NAAR FORT DE KOCK 42
PADANG-PANDJANG 63
VERTREK VAN EEN ATJEH-BOOT 71
NAAR JAVA 81
BATAVIA EN BUITENZORG 102
OP 'T BAL VAN DEN GOUVERNEUR-GENERAAL 152
EEN EXECUTIE 174
INDISCHE HÔTELS 185
NAAR SEMARANG 220

TWEEDE DEEL.

EEN ORANG BAROE 241
IN DE PRÉANGER 257
OP MIDDEN-JAVA 294
TE SOERABAJA 312
BANJOE-BIROE 355
NAAR TOSARI EN DEN BROMO 366
DE SAGE VAN DEN BROMO 415
DE LEGENDE VAN DEN BATOK EN DEN SEMÉROE 418
EEN SUMATRAAN 422
TE MÉDAN-DÉLI 430
NAAR EEN BATAK-KAMPONG 456
MUNTOK—BANKA 470
PORT-SAÏD 475

EEN WOORD VOORAF.

Omdat de ervaring leert dat een „Voorbericht" gewoonlijk de treurige voorbeschiktheid heeft om te worden overgeslagen schreef ik in geen mijner boeken ooit een *voorrede* of iets dergelijks. Ik had ook heusch nooit iets vóóraf te zeggen, — nu echter wel, namelijk dit: Mijn boek is géén geleerd, géén degelijk, volledig werk over Ned. Indië, daarom wil ik iedereen, die zóó iets verwacht, afraden het te koopen en te lezen — opdat hij zijn tijd en geld niet beklage! Er bestaan genoeg standaardwerken, uitgewerkte studiën en critische beschouwingen over Indië, waarin men kan vinden wat geleerder hersenen en bekwamer handen dan de mijne wrochtten. Ik geef in deze bladen slechts losse schetsen, *mijn persoonlijke* indrukken, zonder critiek te oefenen. Niet alleen omdat ik, die, zooals men dat noemt, slechts een blauwen maandag in Indië was, mijzelven daartoe het recht ontzeg, maar vooral omdat ik niet critisch ben aangelegd en de mensch nooit iets moet beproeven, waarvoor de natuur hem de noodige hersencellen heeft geweigerd!

Ik ben op reis gegaan voor mijn zaken, om te genieten en om te kijken. Ik heb zaken gedaan en genoten, en voortdurend mijn oogen goed opengedaan — meestal ook mijn ooren. Daarom kan ik nu weergeven wat ik ondervond en zag, maar — ik ben als Tòtòk in Indië gekomen, d. w. z. als een kat in een vreemd pakhuis — en als Tòtòk er weer uitgegaan! Niemand mag er zich dus over verwonderen of ergeren dat ik zeer onvolledig en oppervlakkig ben en misschien dingen vergeet mede te deelen, die hoogst merkwaardig zijn. Zij die zulke leemten in mijn boek ontdekken zullen mij ten zeerste verplichten door het ontbrekende er bij *te denken*, dan vergrooten *zij* zonder eenige onkosten hun genot en vullen *mij* aan zonder dat ik het weet; daardoor profiteeren zij dubbel en blijft er voor mij altijd nog een verrassing in petto!

Wat ik geven kon trachtte ik te geven, namelijk eenige beschrijvingen van Indische plaatsen, toestanden en personen.

Wat ik daarvoor noodig had, heb ik zooveel mogelijk zelf opgezameld, wat ik te kort kwam leende ik bij anderen, die beter onderlegd zijn en wat ik in 't geheel niet weet deel ik niet mede. Niemand zal mij dus kunnen verwijten dat ik een moderne Heer Jurriaan ben, die „*omdat hij verre reizen doet veel kan verhalen*". Ik heb voor zooverre een auteur dat kàn doen, der waarheid de eer bewezen, die haar toekomt en mijn fantazie de handboeien aangedaan.

In dit boek geef ik zooveel mogelijk typen, portretten zal men er niet in vinden, tenminste geen wèl-gelijkende, want ik heb de gewoonte om de verschillende physionomiën, die ik ontmoet, zoowat door elkaâr te haspelen en den neus van den een op het gelaat van den ander te plakken of iemand, die een kaal hoofd heeft een pruik op te zetten en daarentegen een krullekop zoo glad te scheren als een biljartbal.

Is nu de een of ander toch nog „pinter" genoeg om een frappante gelijkenis te ontdekken, laat hem dan gerust zijn gang gaan — *ik* wasch mijn handen in onschuld!

Door de groote voorkomendheid van mijn Indische vrienden en de welwillende beleefdheid van verschillende autoriteiten, heb ik veel dingen kunnen zien en bijwonen, die een ander mist, daarvoor betuig ik hierbij mijn dank, evenals aan de voortreffelijke amateur-photografen, die mij zoo ruimschoots in de gelegenheid stelden om photo's te verkrijgen van merkwaardige plekken of zaken, die dikwijls voor een vak-photograaf onbereikbaar blijven.

Zonder twijfel zullen de vele illustratiën, die ik in dit werk kan brengen het genietbaarder maken en van veel dingen een duidelijker voorstelling geven dan mijn pen vermag.

Wanneer nu mijn „Indrukken" er toe leiden om velen mijner landgenooten op te wekken kennis te gaan maken met Indië, dat goede, rijke en schoone land en zich te overtuigen van de gulle gastvrijheid der Indische menschen, zal ik de voldoening smaken iets te hebben bijgedragen tot het verspreiden van betere en juistere denkbeelden omtrent onzen „Oost".

En hiermede heb ik gezegd wat ik vóóraf wilde zeggen — ik wensch mijn lezers heil! — mijn uitgever debiet!

Amsterdam, Oct. 1897.

JUSTUS VAN MAURIK.

TE PADANG.

I.

— Ziezoo, dáár heb je hem nu! Hij is volstrekt niet zeeziek geweest — ga zitten van Maurik — wil je wat limonade of ijswater met tamarinde-stroop? — Limonade? Best! — Toe, vrouwlief! geef den man gauw wat drinken, 't is erg warm vandaag en hij is 'n baar, die zijn altijd dorstig. Wel! wel, kerel! wat doet 't me een plezier, dat we je nu eens hier hebben. Je bent nog ongeveer dezelfde gebleven — hum! 'n beetje ouder geworden natuurlijk! 't Is ook een heelen tijd geleden sedert we samen op de Amsterdamsche beurs stonden. Wil je ook een anderen stoel, je hebt zeker nog nooit op zoo'n schommelstoel gezeten?

Mijn vriendelijke gastheer, die me aan de Emma-Haven te Padang van het stoomschip *de Amalia*, waarmeê ik in den nacht was aangekomen, had afgehaald, zag mij met zijn vroolijke, prettige oogen hartelijk aan, en herhaalde: — 'n heelen tijd

geleden, man! En staat de Beurs nog als een moderne Arke-Noach's op het droge Damrak? Jelui krijgt nog zoo gauw geen nieuwe, hè? Nu, de beurs*belasting* betalen jelui al jaren, dat heb je ten minste gewonnen! De goede man wist toen nog niet, dat de vroede vaderen van Amsterdam, na jaren lang overleg, toch eindelijk besloten hadden om 't Damrak voor goed te bederven en de nieuwe Beurs op een plek te bouwen, waar ze nooit moest komen.

— Hier te Padang, ging hij voort, hebben we wel geen beurs, maar er worden hier toch heel wat zaken gedaan, dat zul je eens zien, als we dezer dagen een toertje maken langs de rivier of door de Chineesche wijken en een paar handelslui gaan bezoeken. Vrouwtje, ik heb me onderweg geamuseerd over de verwonderde oogen, die van Maurik opzette, toen hij hier de klapperboomen, de pisangs, en palmen, enfin! de heele voor hem vreemde vegetatie zag. — Je keek heusch erg nuchter, amice! met zoo'n echt neus-in-den-wind gezicht. Leuke huizen bouwen ze hier, vindt je niet? Allemaal op palen, dat doen ze om de aardbevingen, die we hier zoo dikwijls hebben. Nu zit er zwieping in en vallen ze zoo gemakkelijk niet in mekaar. Dit huis staat nog al hoog op z'n pooten, zooals je ziet, daarom zitten we ook als op een balkon. We wonen hier erg lekker; kijk! hier recht over heb je de zee. Luister! je kunt voortdurend de branding hooren. — Stil jongens! Die kinderen maken een leven als een oordeel. — Stil dan toch eens even! Hinder Ma niet en stoot niet aan de tafel — breng meneers limonade liever hier!

De drie vroolijke kinderen, die samen in de binnengalerij aan 't ravotten waren, hielden een oogenblik hun snaterende mondjes en duidelijk hoorde ik toen hoe de branding tegen den voet van den nabij gelegen Apenberg opstoof en vóór ons over 't strand sloeg.

— Ja! nu is 't niet zoo erg hoorbaar, omdat 't mooi stil weêr is, maar als er wat wind staat en de golven een beetje rumoeren, brult de zee en moeten we alles dicht doen voor den geweldigen luchtdruk. Dan kan 't soms ineens bar-koud zijn; wij hebben te Padang anders een best klimaat. 't Is warm, ja! — maar we

krijgen bijna iederen dag een opfrisschend buitje. Zie je, dàt missen ze nu op Java, daar is ,'t puf!' — dat zul je ondervinden, zoodra je maar op Batavia komt.

Mevrouw, een allerliefste jonge vrouw, de onbezorgdheid en vroolijkheid in persoon, bood me nu vriendelijk een glas verfrisschend citroenwater en zei: — Ja, ja! mijn man ratelt maar aan één stuk door. Weet u? hij is erg in zijn schik, dat hij weer eens met een Amsterdammer kan praten, over alles en nog wat, dat gebeurt hem hier niet dikwijls, en terwijl zij in den schommelstoel plaats nam en achterover leunend haar mooie geborduurde muiltjes op de punten van haar fraaie kleine voetjes liet balanceeren, sloeg zij beide handen samen achter haar hoofd en deed mij voor 't eerst de vraag, die ik later honderde malen in Indië heb moeten beantwoorden: — En wat zegt u wel van Indië?

— Lieve Mevrouw! ik kan er nog niet over oordeelen, want ik ben nog geen drie uur aan wal — maar wat ik onderweg zag en wat ik nu hier zie, vind ik goddelijk! Boven verwachting, heerlijk! Wat 'n boomen, wat 'n verschil van groen, een oogenlust! En wat 'n rijkdom van vreemde planten! 'k Heb, al sporend, genoten van de prachtige berggezichten tusschen de Emma-Haven en 't station en al rijdend in uw dogcar van de verrukkelijke lanen. Padang lijkt me één groenen oosterschen toovertuin!

— Ja! '*t is* hier mooi, betoel, mooi! zei mevrouw en in haar vriendelijke, kinderlijke oogen lichtte een vonkje van enthousiasme. Ik ben in Indië geboren, weet u? Ik kan niet goed velen dat de menschen Indië eentonig of vervelend noemen, 't is hier toch zoo heerlijk, jà! Wij wonen ook zoo lief; wat 'n erf om 't huis, dàt zal u in Holland wel missen. Heeft u te Amsterdam ook 'n tuin?

— Zeker, Mevrouw! maar minder groot dan de uwe. — Mijn tuin is een bak met een Rhabarberplant, die elk jaar op 't zinken plat, boven de keuken, opnieuw uitloopt.

— Kasihan! ha, ha, ha!

— O ja! dat ken ik, in Amsterdam zijn de menschen al grootsch

op een pot géranium in de vensterbank, lachte mijnheer, — wij hebben 't roijaler op ons erf. Kijk maar eens even om wat een mooie waaierpalm, een van de mooisten van Padang. We hebben klapperboomen, die kun je daar rechts zien, tamarinden, djeroeks, mangga's, enfin! zoo'n beetje van allerlei soort. Heb je al eens een klapper-moeda geproefd?

— Klapper-moeda?

— Een jonge kokosnoot, die smaakt heel lekker, namelijk het water er uit, verfrisschend en gezond om te drinken. 'k Zal er dezer dagen een voor je laten plukken.

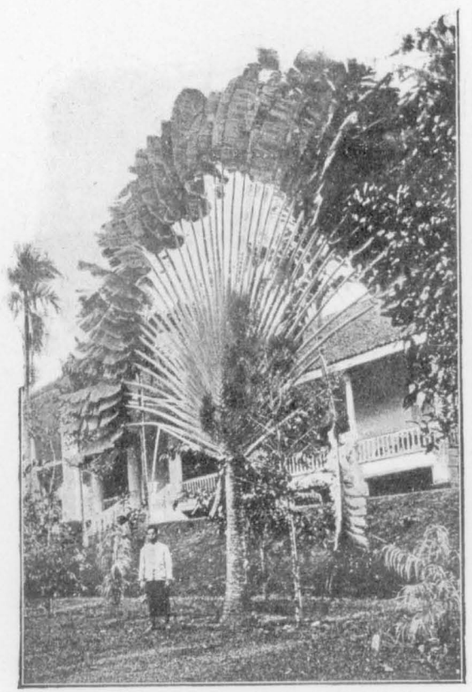

Waaierpalm.

Ik keek verbaasd naar de hooge kokospalmen, waarvan de stammen zich bijna kaarsrecht uit den grond hieven en vroeg:

— Hoe klimmen ze daarin?

— O! heel eenvoudig, de maleiers klauteren met handen en voeten, ze loopen als 't ware tegen zoo'n boom op; zie je wel dat er inkepingen gehakt zijn in den stam? Dat doen ze, al klimmend, met hun golok (kapmes). Sommigen binden hun voeten aan elkaar, om den stam heen, en werken zich dan zóó naar boven; 't is een heele toer, dat geef ik gewonnen, maar zij doen het handig.

— En, viel mevrouw in, — dan hebben we hier nog de mannen met de apen. Hé ja! manlief, dat moest je meneer van Maurik eens kunnen laten zien. Zoo iets bestaat in Holland toch bepaald niet. Er zijn hier maleiers, weet u? die maken er

een métier van om op de erven klappers te gaan plukken; ze krijgen van elke tien stuks één voor hun moeite. Wij hebben er altijd veel noodig voor de keuken, voor de rijsttafel en om olie van te maken.

— Misschien komt dezer dagen wel eens zoo'n vent, zei mijnheer, — die lui hebben apen gedresseerd, die ze aan een touw vasthouden. Die dieren klimmen de boomen in zonder de minste inspanning; de man weet hen te beduiden welke noten ze plukken moeten en de aap gooit ze naar beneden. Aardig gevonden, hè? — Ja, zóó weten ze van die lieve diertjes nog partij te trekken. We hebben er hier genoeg — kijk! dáár schuins tegenover je is de Apenberg, daar huist een heele kolonie van dat goedje, niet waar vrouw?

— O, dat is zoo aardig, u moet er bepaald eens heen, jà!

— Natuurlijk! zei mijn gastheer, — maar later. Kom! we maken je moe door ons gebabbel. Ga nu naar je kamer, maak je lekker en pak je boeltje uit. 'k Zie den grobak (kar) met je koffers komen, babbel nog een beetje met mijn vrouwtje en wacht me dan aan de rijsttafel; ik moet nu naar kantoor, salut!

Hij kwam nog even terug en vroeg: „Hoe sta je met je Maleisch? Ken je wat?

— Hm! sedikit! (weinig).

— Aha! dus je kent er toch wat van, merk ik, zeker aan boord geleerd; nu, 't zal je te pas komen, adieu!

Mevrouw liet me door den huisjongen mijn kamer wijzen, 'k logeerde in een paviljoentje naast 't hoofdgebouw, met het uitzicht op den voortuin, den weg en 't zeestrand. Een poosje bleef ik genieten van het heerlijke gezicht over de kalme zee en de prachtige lichteffekten op de zacht kabbelende golven, toen kwam de kar met mijn bagage en de voerman van den grobak sjouwde met den huisjongen en den kebon (tuinman) mijn bagage naar binnen.

Sterk zijn die lui niet, dacht ik, toen ik opmerkte hoe zij, met z'n tweeën, blazend en hijgend, één koffer verzeulden, dien een Amsterdamsche kruier met gemak alléén op zijn schouders had genomen en ik kon mij begrijpen, toen ik de kleine gestalten van

huisknecht en tuinman zag, dat ze die bedienden in Indië „jongens" noemen. Zij hebben waarlijk iets jongensachtigs over zich, voornamelijk ook door het gemis van knevel of baard.

Daar ben ik dan nu in Indië, zei ik tot me zelf, toen ik in mijn kamer bezig was mijn koffers te ontpakken. Drommels, ja! ik voelde 't ook wel, want 't was langzamerhand zeer warm geworden. Mijn gastheer had me vroeg in den morgen van boord gehaald — nu liep 't al naar tien uur, en dan wordt het in Indië zooals wij in Holland zeggen: balsamiek!

'k Transpireerde als een examinandus, terwijl ik mijn kleeren uitpakte en achter het gazen gordijn aan den kapstok hing. 'k Moest voortdurend mijn voorhoofd drogen en op den rug van mijn handen verschenen onophoudelijk parelende druppels. 'k Ontdeed mij van mijn dun flanellen reispak. 't Was me veel te warm. Ik ontkleedde me zooveel mogelijk en toen ik eindelijk mijn kleeren opgehangen, mijn linnengoed enzoovoorts in de djatihouten kast had geborgen, viel ik aemechtig neer op mijn bed.

Welk een bed! 't Was een twee-persoons Indisch, maar een heele familie kon er bepaald ruim in slapen. Dekens of lakens houden ze er in Indië niet op na, men slaapt gekleed in slaapbroek en kabaia en heeft een of twee stijf gevulde kapok-hoofdkussens en een goeling (rolkussen) ter zijner beschikking.

Zoo'n rolkussen is iets eigenaardigs — een ding, waaraan men wennen moet, maar dat, wanneer men er aan gewoon is, onmisbaar blijkt. 't Dient om voor de luchtigheid tusschen de knieën te leggen en ziet er uit als een reusachtig groote witvel-worst. Sommige lieden die er goed aan gewend zijn leggen het ondereind tusschen de knieën en omarmen teederlijk het bovengedeelte, het hoofd schuins er tegen aan leggend, als tegen den boezem van een trouwen vriend.

'k Sliep een lange poos, overweldigd door de ongewone temperatuur en ontwaakte door een koud, kil, glibberig iets dat op mijn gezicht viel. 't Was een tjietjak, een soort hagedisje, dat tegen den hemel van mijn ledikant had geloopen en nu waarschijnlijk eens kennis met den „baar" wilde maken.

Ik ben niet schrikachtig, maar toch huiverde ik even door die

gladde, kille aanraking. Later hoorde ik dat die diertjes volkomen onschadelijk en zelfs zeer nuttig zijn, omdat zij duizenden muskieten verslinden. Ze worden dan ook in alle huizen gaarne gezien en gerespecteerd als weldoende vrienden.

't Was intusschen tijd geworden voor de rijsttafel; ik zag 't met schrik en kleedde mij haastig aan.

Aan boord had men mij reeds een paar maal dien Indischen

Huis van mijn Gastheer te Padang.

maaltijd voorgezet, maar nu zou ik voor 't eerst met de *echte* rijsttafel kennis maken.

— Valt ze je niet vreemd in de maag? vroeg mijn gastheer, — die droog gekookte rijst, waarvan elke korrel op zichzelf is gebleven? En hoe vindt je die sambals? Hier, proef deze eens: sambal-hâti, (kippenharten, magen en levertjes fijn gesneden met spaansche peper), lekker! Van dit moet je ook wat nemen, dat's sambal oedang (garnalen) en hier heb je dendeng (gedroogd vleesch) en kroepoek.

— Frikkadel? vroeg mevrouw, mij een schotel met gehakt toereikend. U moet van alles maar eens proeven, jà! Als 't u al te pedès (te heet) is, dan laat u 't maar gerust staan. Wij eten nooit erg pedès, want manlief houdt er niet van. O, wacht! — Sidin! — zij riep den jongen — geef meneer eens wat visch, hier is versche en ikan-kring (gedroogde) ook; u heeft er niet van genomen en ze smaken beide zoo lekker bij de rijst. En hier is geroosterde kip!

Ik begon nu eerst goed te begrijpen dat de rijsttafel aan boord nog maar een zwakke poging is, want in een Indische huishouding is ze veel uitgebreider en smaakt ze heel anders.

Eerlijk gezegd, moest ik me geweld aandoen om de combinatie van rijst, visch, gehakt, uitjes, kool, spaansche peper, geraspte kokosnoot, kip, vischkuit, in water gekookte groenten, gezouten eendeneieren, roode macassaarsche vischjes, spiegeleieren en gebakken pisang lekker te vinden. Ik kreeg in den beginne te veel smaakjes op eens en zat met al die bijschotels verlegen. De mensch is van nature een gulzig wezen en wil zich te goed doen, wanneer de gelegenheid daartoe hem geboden wordt, hij wil proeven wat 't lekkerst is, om daarna zich bij dat „lekkerste" permanent te verklaren, niets overslaande in den beginne, uit vrees van juist datgene te zullen missen wat hem 't best zou kunnen bevallen. Ik nam dus van alles wat op mijn bord en roerde, zooals meest alle tòtòks (nieuwelingen) doen, hutje met mutje dooreen, waardoor ik een mengsel verkreeg, dat mij met verschrikte oogen op mijn bord deed staren en me een rilling bezorgde, denkende: doormekaâr is 't wel, maar doorgeslikt nog niet!

Maar de mensch went aan alles, zelfs aan 't hangen, zegt 't spreekwoord en daarom wende ik ook aan de rijsttafel, vooral toen ik wist dat men de rijst, overgoten met een geelachtige kerriesaus, waarin somtijds wat groente drijft — in sommige hôtels meen ik zelfs gras in die saus te hebben bespeurd — als basis aanneemt voor de verschillende toespijzen, waarvan men nu en dan een hapje gebruikt. Men proeft in de allereerste plaats rijst, maar gevarieerd door al die bijgerechten en wanneer men zijn bord bekijkt, waarop een geheele comestibelen- en delicatessenwinkel schijnt uitgestald en naast zijn bord een croquant stuk rose- of geelachtige kroepoek (een soort beschuit van gedroogde garnalen gemaakt), benevens 't kleine bordje met alles wat op 't groote niet geborgen kan worden ziet, gevoelt men onmiddellijk dat men de verplichting heeft zich minstens één maal in de vier-en-twintig uren een indigestie te eten.

't Is geen wonder dat veel menschen in Indië corpulent worden, wanneer men ziet wat ze verorberen kunnen. Later, toen ik over den eersten schrik heen was en me door dien rijstberg wat had leeren heen-eten, ben ik zelfs van de rijsttafel gaan houden. Ik vond er iets lucullisch in om in één half uur, gedurende één maaltijd, een geheele série diners te kunnen afwerken. Vooral wanneer men, de rijsttafel ontledend, de namen der verschillende factoren in 't Fransch vertaalt, krijgt men heerlijke menu's, die den volleerdsten lekkerbek doen watertanden. Over 't algemeen schijnt iets met 'n Franschen naam lekkerder te smaken, misschien omdat de vreemde taal er een vreemden geur aan geeft en niet onmiddellijk verklapt wàt 't eigenlijk is. Klinkt 't niet fijn wanneer men u serveert (eerste vijf minuten): Riz au poulet sauté, sambal pêté, assaisonné de térasi; (tweede vijf minuten): Riz granulé, crevettes au poivre, sauce sajoer, noix de coco rapé! (derde vijf minuten): œufs de canard salés, riz à l'Indienne, sambal poissons rouge Macassare, sauce curry; (tweede kwartier): Riz à la vapeur, sambal hâti, couronné de fricadelle, pimentée à l'instar de lombok sétan of: Riz malai vaporisé aux oignons frits avec succulents de canards, bèbèq braisé, sambal ketimoen? Is 't niet om alléén door de lectuur van zulke menu's, naar verdund zoutzuur of zuiveringszout te grijpen? In één half uur maakt men dus een volledige braspartij door — men gelieve echter op te merken dat „le riz" een hoofdrol speelt en evenals: „perdrix et toujours perdrix" tengevolge heeft, dat de „hautgout" verloren gaat, kan ik, door het Riz et toujours Riz, aan de Indische-rijsttafel niet al de eer geven die haar van Gods- en rechtswege toekomt. Aardig is het op te merken, hoe de Indische kokkies op vernuftige wijs den argeloozen gast weten te verschalken door hem telkens een nieuw bijgerecht voor te

dienen, dat er uitziet als gehakt, cotelettes, croquettes, paté, saucissons, ja soms zelfs als nuchter kalfsvleesch, maar dat bij nauwkeurig onderzoek toch altijd weer bestaat uit „de vogel kip" in verschillende gedaante-verwisselingen. 'k Heb gedurende mijn verblijf in Indië zóóveel kippen gegeten, dat ik me waarachtig schaam om hier te lande een fatsoenlijken haan tegen te komen.

Na de rijsttafel komt de siesta, een heerlijk iets voor hen, die er gebruik van kunnen maken!

Mijn arme gastheer moest gewoonlijk die verfrisschende en meestal hoognoodige rust missen, want zijn handelszaken hielden hem van 's morgens half negen tot 's avonds half zes met ijzeren arm omklemd. Ter mijner eer was hij ditmaal thuis aan tafel verschenen, gewoonlijk werd de hem competeerende portie rijst en toespijs in een etensdrager aan zijn kantoor gebracht, en later heb ik te midden van monsters koffie, gom-damar, cassia, tabak of gambier, menig middagmaal met hem gedeeld.

Men zal mij nu nooit meer kunnen wijs maken dat de handelslui in Indië hun geld gemakkelijk verdienen; er wordt daar, dooreen genomen, harder gewerkt dan hier te lande en wanneer de een of ander na jaren met een gevulden buidel repatrieert, kan men veilig aannemen, dat die buidel minstens zijn gewicht aan zweetdroppels heeft gekost.

— Adieu! tot van avond, amice, tegen theetijd kom ik je halen, dan frisch ik me wat op en gaan we daarna een poosje naar „de Soos." Je kunt daar kennis maken met de Padangsche heeren, — à propos, denk er om dat je morgen dadelijk een visite maakt bij den assistent-resident om je permissiebiljet te halen.

— Mijn permissiebiljet?

— Ja, zeker, denk je dat wij hier in Indië maar zoo sans façons Jan en alleman toelaten? Waarachtig niet! Je moet een bewijs hebben van de regeering, dat je verlof hebt om gedurende zus of zooveel tijd hier in den Archipel te vertoeven en handel te drijven. Salut, tot straks!

„De Soos" is in Indië, over 't algemeen, het ontspanningsoord bij uitnemendheid en niet alleen voor de heeren, maar ook voor

de dames, die zeker dankbaar erkennen dat de „societeit" haar minstens even veel genot bezorgt als aan haar echtgenooten, want alles wat ontspanning geeft gebeurt in „de Soos".

Bals, muziekuitvoeringen, whist- of hombre-partijtjes om prijzen, tooneelvoorstellingen, lezingen, Kerstboom- en St. Nicolaasfeesten voor de kinderen wisselen elkander daar af. Ja, in de Soos wordt zelfs, door de heeren, de chronique scandaleuse van plaats of stad geredigeerd, die dan door de dames bij vertrouwelijke „onder onsjes" of in van die: „Betoel!-niet-met-anderen-overspreken, jà!" of: „ik-zeg-jou-dat-alleen-als-intieme-vriendin-oogenblikken" verder wordt uitgegeven.

Geen wonder dus dat de Indische Societeiten over 't algemeen zeer mooie gebouwen zijn, uit ruime beurzen gebouwd en zóó comfortabel ingericht dat sommige heeren er hun tehuis wel eens voor vergeten en zoodoende bewijzen dat het woord „terlaloe" (al te), van toepassing op hun ijver in 't kaartspel of whiskey soda drinken, in Indië, even als hier te lande, een minder gunstige beteekenis heeft en van overwegenden invloed kan zijn op het al of niet spoedig vullen van „de kous" die in Patria moet worden geledigd, om jaren van ingespannen arbeid met een welverdiend dolce far niente in koeler klimaat te beloonen.

De societeit te Padang, waar wij dien avond na de thee een uurtje gingen doorbrengen, is een flink ruim en luchtig gebouw, met een mooie, groote, zeer fraai gedecoreerde concert- en tooneelzaal, die gemakkelijk drie- tot vierhonderd personen kan bevatten.

In de voorgalerij, aan de zoogenaamde „kletstafel" maakte ik kennis met de steunpilaren van societeit en stad en zat al spoedig als een oude bekende mee „te boomen", zooals men in Indië gezellig praten noemt. Belangstellend informeeren naar mijn bootreis, mijn aankomst en de vraag: „En wat zegt u nu van Indië?" maakten schering en inslag van de gesprekken uit, en iedereen beijverde zich om den tòtòk met vriendelijke raadgevingen nuttig te zijn.

— U moet bepaald de Padangsche bovenlanden gaan zien, zei de een.

— De Aneï-kloof is uniek mooi, Padang Pandjang, Fort de Kock zul je goddelijk vinden, beweerde een ander.

— Pajacomba is allerinteressantst, 't meer van Singkara, 't Karbouwengat moet je niet verzuimen, riep een derde.

't Viel me op dat allen het er over eens waren, dat Sumatra zoo mooi, schilderachtig en heerlijk was. Er heerscht over 't algemeen onder de Indisch-gasten een prettig, opwekkend, prikkelend enthousiasme voor hun land, een mooi- en goed-vinden dat den vreemde aangenaam aandoet en hem dadelijk gunstig stemt voor de hartelijke kolonie-bewoners, die, hun vaderlandsche gevoelens niet verloochenend, toch met hun Indië zijn ingenomen, dankbaar het vele goede erkennend dat klimaat en natuur daar bieden.

Natuurlijk vindt men ook mopperaars onder hen; knorrige, ontevreden lui, die zich gepasseerd achten door supérieuren, miskend door hun gelijken of te kort gedaan door den een of ander — maar wáár vindt men alleen tevreden menschen? Zelfs in ons gezegend Nederland, waar melk en honing overvloeit, waar „'t altijd boter is tot den bodem" en waar de menschen elkander gaarne het licht in de oogen gunnen, treft men nog ontevredenen aan, lieden die zich warm maken over onaangename kleinigheden. Waarom zou men dan als tegenstelling in Indië geen brommende lui mogen vinden, die koel blijven voor de groote zegeningen van 't warme Insulinde.

— We zullen mijnheer van Maurik nu eens laten zien, hoe we appreciëeren dat een Hollandsch auteur naar Indië komt, zei een van de heeren die een „toewan besaar" van de spoorweg-directie was en zeer gracelijk bood hij mij, voor mijn aanstaand bezoek aan de Aneï-kloof, Fort de Kock etc. den directie-wagen aan.

— Daarin zul je zitten als een prins. Een balkon voor en achter, een gemakkelijke stoel daarop en de wagen heelemaal voor u alleen. We zullen hem vóór aan den trein zetten, dan duwt de locomotief je zachtjes op langs de tandrad-baan en kun je op je gemak alles opnemen. De wagen blijft dan te Fort de Kock, tot je terugkeert, ter dispositie.

Wat moet men tegenover zulk een buitengewone beleefdheid doen?

Aannemen! dankbaar, met beide handen, waardeerend, met een gevoel van sympathie voor den vriendelijken man, die de enkele aangename uurtjes, hem door mijn kleine novellen of schetsen bezorgd, zoo schitterend wist te beloonen.

Ik ben dan ook inderdaad later met alle eer en comfort naar de bovenlanden vervoerd en kan de verzekering geven dat zoo'n directiewagen een verrukkelijk voertuig is, dat ik in al zijn nette gemakkelijkheid ten volle aan de directie gun, omdat zij de goedheid heeft gehad er mij ook eens van te laten profiteeren.

— Je entrée is niet slecht, merkte mijn gastheer op, toen we huiswaarts keerden, mij dunkt van Maurik je kunt tevreden zijn over de ontvangst hier te Padang.

— Tevreden? Ik ben verrukt over de hartelijkheid waarmee iedereen me tegemoet komt. 't Zijn gezellige aardige lui hier, in 't geheel niet stijf of gereserveerd, men is dadelijk met hen op zijn gemak.

— Dàt zul je overal ontmoeten in Indië. Je moet bedenken, amice, wij leven hier heel anders dan jelui in Holland. De menschen hebben mekaar hier in alle levensomstandigheden meer noodig en sluiten zich als vanzelf vaster aaneen. Daarbij komt nog dat hier niet zoo minutieus geïnformeerd wordt: Wie was meneer die of die z'n papa? Wat deed zijn grootvader of wat doet op 't oogenblik zijn oom of tante? Wij vragen alleen: — Hoe is de man zelf, is 't een fatsoenlijk „fair" mensch, een aangenaam, conversabel man? Is 't iemand die zijn weetje weet en die doet, waarvoor hij scheep komt? Welnu, wanneer wij hier iemand krijgen, die ons bevalt, die zich geeft zooals hij is en geen pedante kwast, betweter of chevalier d'industrie is, dan vragen wij niet: deed je vader een koomenijs-winkel of ging je grootmoeder soms uit schoonmaken? om hem in dat geval over den schouder aan te zien. Neen, goddank! zóó bekrompen zijn we niet, wij verruimen in Indië onzen blik, we denken breeder en worden van zelf humaner, zonder dat we 't haast weten en we

krijgen daardoor dat gastvrije, dat min of meer losse, door sommige benepen lui, in Holland, met „Indische ongegeneerdheid" bestempeld. 't Is hier werkelijk een goed land, een land waar men kans heeft om vooruit te komen, mits men werken kan en wil — en matig is. Weinig bittertjes en veel arbeid zijn de voorwaarden om in Indië carrière te maken, — maar 't geld ligt hier waarachtig niet op straat en de tijden zijn voorbij dat iemand die in Holland mislukte, hier toch nog op

Handelskantoren aan de Padang-rivier.

zijn sloffen tot rijkdom kwam. We krijgen tegenwoordig het uitschot niet meer, dáár passen we vóór. Integendeel, we krijgen nu de fine fleur! Ontwikkelde lui, die wat geleerd hebben en hun kennis hier productiever kunnen maken dan in 't kleine Holland, waar te weinig omgaat. Morgen zul je eens zien hoe langs de Padang-rivier de handelskantoren staan, hoe daar alles leven en bedrijvigheid is. Geloof me, de Hollandsche jongelui blijven, door de bank genomen, veel te veel en te lang bij moeders pappot. Ze moesten de wereld ingaan en kijken wat

er te koop is en — er is nog heel wat te koop, heel wat te doen, vooral in de tropen. Jammer dat ze in Patria dikwijls zoo op de duiten blijven zitten; hier is met kapitaal, kapitaal te maken, maar niet ineens, neen! langzaam en voorzichtig aan. Chineezen zijn slimme, gewikste kooplui, Arabieren en Klingeleezen niet minder en de Maleiers kijken hun de kunst af. Een Amerikaan gaf eenmaal zijn zoon den raad: „Make money my son — can it be honestly — but in any way make it!" 't Komt me zoo voor, dat al die vreemde oosterlingen dien raad opvolgen; daarom is 't hier een voortdurend: „past op je zakken!"

't Was donker geworden, schemering is er in de tropen niet. De zon gaat tegen zes uren met grooten spoed onder, plotseling daalt zij aan de kim, snel zinkt zij weg achter vurig gerande wolken en binnen een tijdsverloop van vijftien of twintig minuten heerscht volslagen duisternis. Dan wordt het koel en lekker, wel hangt de loome, heete lucht dan nog een poos onder de boomen, maar zoodra de lichte zeewind opsteekt en ruischend door de toppen van klappers, waringhins en asamboomen vaart, wordt heel Padang verfrischt en schudden de bewoners de beslommeringen van den dag af, luierend in hun voorgalerij in den krossi-gojang (schommelstoel) of langzaam wandelend langs den oever der zee, die zachtjes haar weemoedig lied van eeuwig gaan en komen zingt.

II.

LIE-SAAY,
Majoor-Chinees van Padang.

— Vindt je dat niet beleefd? vroeg mijn vriend een paar dagen later, toen we vóór 't ontbijt onder de voorgalerij onze koffie dronken, de Majoor-Chinees Lie-Saay, die aardige ouwe heer, waar je gisteren op 't kantoor mee hebt kennis gemaakt, stelt morgen vroeg zijn rijtuig tot je dispositie om mee te toeren; 'n mooie gelegenheid om op je gemak onze plaats eens goed te zien. Kerel! dat mag je wel apprecieeren! En weet je wel waaraan je eigenlijk die beleefdheid dankt.

— Neen!

— Aan 't feit dat Lie-Saay een broêrtje van je is — hij is maçon, meester in onze Loge hier, en getrouw aan de voorschriften van de vrijmetselarij begint hij dadelijk met den overzeeschen broeder eer te bewijzen.

— 'k Ben zeer erkentelijk, wil je hem dat eens zeggen, want 'k ben nog altijd in gevecht met mijn Maleisch.

— Je leert toch al wat aan, je zult er gauw genoeg van kennen om je verstaanbaar te maken. 't Is niet zoo moeilijk als men denkt, met een paar honderd woorden en een beetje brutaliteit breng je 't al een heel eind ver — nu, de laatste kwaliteit ontbreekt je niet.

— Dankje!

— Wat zullen de lui kijken als je zoo in 't rijtuig van Lie-Saay rondrijdt. Hij heeft een lekkeren landauer en flinke paarden, je hebt er toch niets tegen dat mijn vrouw en de kleintjes meègaan, ze vinden 't zoo leuk om met jou deftig te worden rondgetoerd.

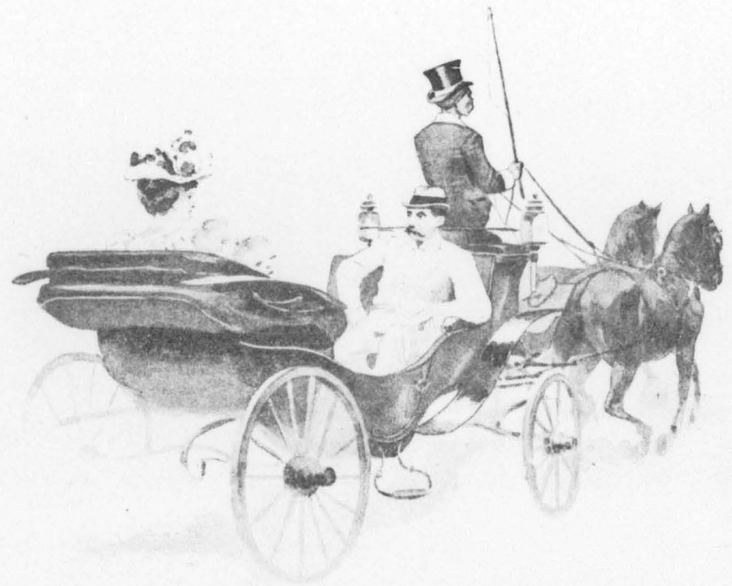

— 't Zal mij een alleraangenaamst gezelschap en voor 't rijtuig van den Chinees een buitengewone eer zijn.

— Koetsier en palfrenier in livrei, alles kranig naar den aard. Mij dunkt ik zie je al kijken naar de mooie hoeden, die zij dragen. Eigenlijk is 't een bespottelijk gezicht die hooge wijde hoeden met galon en kokardes, boven op hun hoofddoeken. Let maar eens op, daarom zijn die hoofddeksels ook zóó wijd dat jij of ik er je heele hoofd in zou kunnen wegstoppen. Enfin! 't is eenmaal chic en adat ('t gebruik).

— Stop eens even, amice! ik heb ze al gezien, die hoeden,

de Gouverneur rijdt ook met zoo'n paar trawanten op zijn rijtuig. Gisteren dacht ik nog — neem me niet kwalijk dat ik 't zeg — die inlanders zien er precies uit als aangekleede apen op een orgel; je weet wel, zooals ze vroeger bij ons op de kermissen vertoond werden.

— Ja, waarachtig, 't heeft er iets van, maar de livrei van onzen Gouverneur ziet er toch wel wat frisscher uit dan een kermispakje.

— Nu ja! sans comparaison — ik bedoel alleen maar den generalen indruk!

— Heb je wel opgemerkt wat 'n prachtige paarden de Gouverneur heeft. Je bent er immers gisterenavond geweest om je opwachting te maken?

— Zeker! en 'k werd alleraangenaamst ontvangen. Ik kende trouwens den heer Michielsen van vroeger, toen was hij nog maar resident, en 'k moet bekennen, 't heeft me bijzonder aangenaam getroffen, dat hij me zoo joviaal en zonder eenige aanstellerij ontving. Dat deed me goed, 'k was waarachtig confuus over zijn beleefdheid en ik feliciteer jelui met zoo'n man!

— We zijn dan ook werkelijk met hem in onzen schik en waardeeren ten volle zijn loyauteit en flinkheid. Hij is een man uit één stuk en dien hebben we hier noodig.

— Hij heeft me met jou en nog eenige heeren te dineeren gevraagd, — wanneer, zullen we later hooren.

— Uitmuntend! dat geeft een gezelligen avond, want onze Gouverneur is niet alleen een regeeringspersoon, waar we trotsch op kunnen zijn, maar tegelijk de meest beminnelijke en prettige gastheer dien je je kunt voorstellen. Hij heeft er bijzonder slag van om iedereen op zijn gemak te zetten en — zijn tafel is voortreffelijk!

— 't Is anders daar in zijn omgeving wel zóó grandioos, dat een gewoon mensch er van in de war zou raken. Wat heeft hij 'n prachtig huis, 't is een paleis, wat 'n park en wat 'n bediening! Hoor eens, amice, als ik nog eens weer op de wereld kom en ik heb 't voor 't kiezen, dan ....

— Dan word ik Gouverneur van Sumatra's Westkust wil je

zeggen? Och! *ik* gun het je van harte, maar breng dan meteen bij je geboorte de noodige capaciteiten en takt er voor meê, want geloof me, 't is geen baantje dat gemakkelijk te vervullen is, maar dat alleen door iemand van langdurige ervaring en bijzondere bekwaamheid kan worden waargenomen.

— Natuurlijk! daarom heb jelui dan ook hier den heer Michielsen gekregen; houd hem in eere!

— En wat doe je vandaag, wil je eens op den passar gaan kijken?

— Ja graag, maar kun je meegaan? Ik weet hier weg noch steg.

— 't Spijt me, maar ik heb vandaag te veel te doen, 't is maildag. Zoek dus je fortuin, asjeblieft.

— Mag ik het plezier hebben u er heen te brengen? zei eensklaps iemand achter mij en omkijkend zag ik een van de heeren met wien ik reeds kennis had gemaakt.

— Wel zoo! Sterveld, ben jij daar? Je komt als geroepen, lachte mijn gastheer, hem de hand reikend.

— 'k Zag de heeren zoo gezellig zitten praten, toen ik voorbij kwam, dat ik niet nalaten kon eens even aan te wippen — 'k maak alle ochtenden een wandeling, zoolang 't nog frisch is — dus meneer van Maurik, dat's afgesproken, over een paar uurtjes kom ik je halen — heb je al ontbeten?

— We zouden juist beginnen.

— Dan stoor ik niet langer, adieu! tot straks....

Ongeveer tegen tien uur kwam de heer Sterveld mij met een dos-à-dos afhalen en we reden naar Passar Djawa, met Passar Gedeng de voornaamste markt van Padang, een lange, aan beide zijden door kleine toko's begrensde straat met aan weêrskanten smalle, met zeer primitieve daken overdekte zijgangen en kraampjes, waar de verschillende koopwaren worden uitgestald.

Een Indische passar, ze zijn tamelijk wel aan elkander gelijk, zoowel op Sumatra als op Java, is een curieuse verzameling van verschillende, niet bij elkander passende zaken, op allerlei wijs te koop geboden en uitgestald.

De toko's die de marktstraat begrenzen, meest behoorend aan kleine neringdoende Chineezen, zijn gewoonlijk vrij onaanzienlijke vies uitziende huizen van eene verdieping. In plaats van vensters

hebben zij een groot open gat, dat met neerslaande luiken gesloten kan worden. Achter en op die luiken liggen allerlei zaken in bonte wanorde, ordelijk bijeen. Flesschen met verschillende limonaden en vruchten-siropen, bier, wijn, apollinariswater, echt en nagemaakt, manilla sigaren, blikjes met geconserveerde levensmiddelen, snuisterijen, wapens, kleurige dassen,

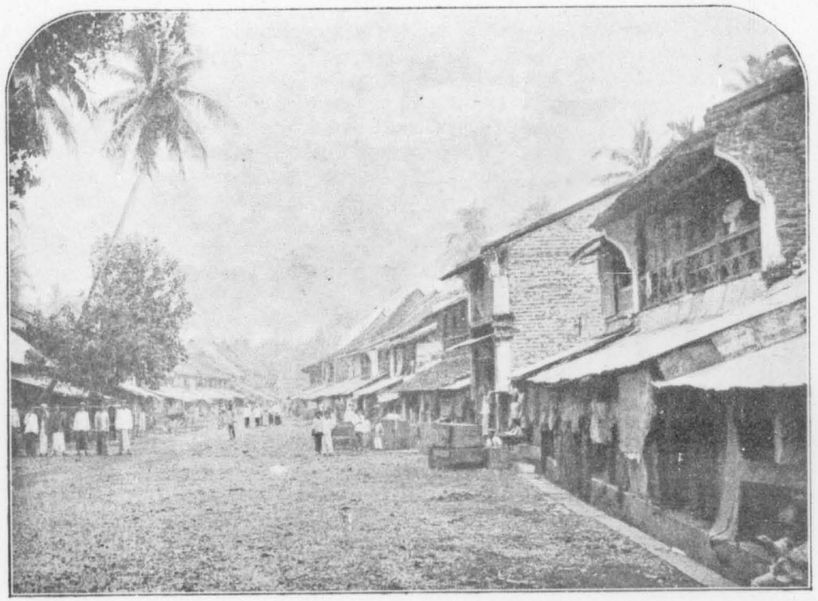

Passar Gedeng te Padang.

aardewerk, ijzerwaren, spijkers, draadnagels, gereedschap, eau de cologne en odeurs, gedroogde kalebassen, dienst doende als waterflesschen, leêrwerk, schoenen, paardenteugels, bitten, zweepen, kleine étagèrefiguren van steen of brons, vindt men dikwijls in één toko te samen gebracht, en ik geloof dat men een geboren Chinees moet zijn, om in zoo'n chaos den weg te kunnen vinden. En toch, al ligt schijnbaar alles door, over en op elkander, de koopman weet u dadelijk te geven wat ge verlangt. Hij kent al zijn artikelen op zijn duimpje en wat den prijs betreft, hij

vraagt met het strakste, ernstigste gezicht altijd zóóveel dat hij, al dingt de kooper ook meer dan drie vierden af, toch nog een zaakje maakt. Alleen de gewone courante artikelen, zooals tafelwater, siropen, blikjes sardines en andere geconserveerde eetwaren, houdt hij op een tamelijk vasten prijs, omdat hij weet dat zijn klanten, daarvan ongeveer de marktwaarde kennend, dadelijk naar een ander gaan, wanneer hij te onbeschaamd is in zijn eisch. Enkele toko's bepalen zich alleen tot den verkoop van kleeren, baadjes, sarongs, kaïns, slendangs, geborduurde mutsjes, muiltjes, sloffen en broekjes, kinderkleeren of witte stukgoederen, andere weer voeren uitsluitend mandewerk, matten, gevlochten artikelen en touwwerk van rameh of hennep.

Onder de afdakjes zitten gehurkt op den grond, de verkoopers van rijst, maïs, goela djawa (arenpalmsuiker) gedroogd vleesch, kruiderijen, lombok, spaansche peper, allerlei vruchten, sago, tapiocca en fijngesneden in pisangbladeren verschgehouden tabak.

Een klein gedeelte van de markt is bestemd voor de kraampjes der vleeschverkoopers, meestal Chineezen, die akelig bloederig sappievleesch, dat onoogelijk naast longen, levers, afval, tongen en gekneusde pooten ligt uitgestald, te koop hebben. Varkensvleesch ziet men ook, hoewel in minder groote hoeveelheid, en nog wèl zoo onsmakelijk van uiterlijk; toch wordt het veel gegeten door Chineezen.

Kippen en eenden worden in korven en manden in grooten getale aangetroffen of liggen onbarmhartig neêrgesmeten, met saamgebonden pooten, bij trossen van tien of twaalf, op den grond. Visch wordt niet veel versch op de markt gezien, daarentegen gedroogd in allerlei grootte, gedaanten en hoedanigheid, uiteengelegd op matjes of opgehoopt in krandjangs (manden).

Voor iemand die door de natuur met eenigszins gevoelige reukzenuwen werd begiftigd, is het niet geraden zich zonder een grooten zakdoek voor den neus tusschen al die artikelen te bewegen, want de lucht is al te rijk belast met den scherpen reuk van gedroogde visch (ikan kring) in allerlei stadiën van bestaan. Men vindt er groote scholvormige en dikke baarsachtige visschen, die aan een afzichtelijk goor uiterlijk een zóó

scherpen, doordringenden geur verbinden, dat men in die oogenblikken heimelijk wenscht zonder reuk geboren te zijn. De Maleier, wiens hoofdvoedsel droge rijst met droge visch is, versmaadt zelfs het kleinste stekelbaarsje niet en daarom treft men op den passar groote manden vol miniatuur vischjes aan, die zoo klein als ze zijn een brutalen lucht afgeven. Groote bruinroode klompen weeke terasi overtreffen echter door hun scherp en doordringend aroma, dat sterk aan dat van tot ontbinding overgaande Limburgsche kaas herinnert, al het andere. Toch is terasi een artikel dat in alle huishoudens veel wordt gebruikt, want schier in elke sambal voor de rijsttafel is het onmisbaar. Ik heb me laten vertellen dat die beruchte zelfstandigheid uit bedorven garnalen wordt bereid en naar den reuk te oordeelen kan ik dat wel aannemen, — maar niemand heeft mij nog kunnen mededeelen, welke onverlaat het eerst op de onzalige gedachte is gekomen terasi te maken. Ik geloof bepaald dat, indien het bekend was, er menschen zouden worden gevonden, die voor dien uitvinder (?) in stede van een standbeeld een galg zouden willen oprichten! Op den passar vindt men ook nog één uitstalling, die men nooit of nimmer op eenig Europeesch marktveld zou kunnen ontmoeten, en wel de zoogenaamde Inlandsche drogist, een man, die behalve allerlei vreemde kruiden en specerijen ook rattenkruid, blauwzuurhoudende kristallen, zware plantaardige en minerale vergiften verkoopt. Voor één stuiver kan men zich genoeg vergif aanschaffen om een geheele familie te vernietigen.

Handelaars in krissen, pajongs, waaiers, messen en zwaarden vindt men er altijd, en nimmer ontbreken de kooplieden in arabische en Maleische boekjes, gewoonlijk koràn-spreuken of pantoens (liederen) en sagen inhoudend.

Opmerkelijk is het dat alle marktgeschreeuw ontbreekt. De verkoopers zitten, rustig hun strootje rookend, achter hun uitgestalde koopwaren, sommigen zelfs liggen er achter en blazen den rook van hun „seroetoe" verticaal omhoog. En tusschen al die riekende en geurende waren bewegen zich voor het meerendeel oudere vrouwen, kokki's en baboes, enkele dames en

nonnas (half bloed-dames) met den pajong (zonnescherm) boven 't hoofd heen en weer, lovend en biedend, maar kalm en bedaard, zonder meer leven te maken of meer woorden te verspillen dan hoog noodig is. De geheele markt mist daardoor het vroolijke wat anders aan zulk een plaats eigen is; luide stemmen, gelach of kreten hoort men niet en zelfs de talrijke ijswater- en stroopverkoopers, die zwijgend met hun blikken kannetjes op hun houten tafeltjes roffelen, brengen geen levendigheid aan door dat eentonig klapperend geluid.

In de hoofdstraat rijden voortdurend dos-à-dos, karretjes en zware vrachtwagens door karbouwen getrokken heen en weer — maar zonder ander gedruisch dan het knarsen van de wielen op het zand of enkele doffe, schorre keelgeluiden van koetsiers en drijvers.

Het is zeker eigenaardig dat men zoo weinig jonge vrouwen op den passar ziet. Wanneer men er een poosje heeft rondgewandeld komt men in de verzoeking te vragen: hebben ze hier de bestjeshuizen soms een vrijen dag gegeven? Ik spreek hier natuurlijk niet van Europeesche dames, die ziet men vanzelf zeer weinig op den passar, omdat zij gedurende de morgenuren hare huishoudens bestieren en tehuis, terwijl kokki naar de markt is, genoeg te doen hebben. De zoogenaamde nonna's (halfbloedvrouwen) komen eerder, in sarong en kabaia, met slenterenden langzamen tred eens een kijkje nemen. Zij toch houden er van om zelf te kibbelen met de verkoopers en zoo mogelijk al wandelend een vrucht te snoepen of goedkoope inlandsche gebakjes (kwé-kwé) in pisangbladen verpakt, lopis (rijstkoekjes met geraspte klapper en suiker) aan de talrijke warongs in te slaan.

— Zijn hier geen jonge, mooiere vrouwen of meisjes, vroeg ik eindelijk aan mijn geleider, omdat ik juist weer een magnifieke verzameling verschrompelde, leelijke grootjes had opgemerkt.

— Zeker! en zelfs heel mooie — maar die krijgen we hier op den passar niet te zien, de Maleier is zoo verstandig ze in zijn kampong te houden, omdat hij weet dat de blanda's gevaarlijke concurrenten zijn. Chineesche vrouwen komen zelden of nooit anders op straat dan bij begrafenissen of bruiloften. Maar

kijk! vindt je die vrouw nu ook leelijk, — Sterveld wees op een slanke, goed gebouwde vrouw, die voor ons uitliep.

— Nu! wat haar figuur aanbelangt, dat is niet slecht, maar — toevallig keek zij om — noem je die niet leelijk?

— Ze heeft toch prachtig haar en mooie oogen.

— Maar een mond. Brrr! wat een brievenbus! en, kijk! nu lacht zij, wat 'n tanden. Waarachtig Sterveld, 't is precies of je in een inktpot vol kopieerinkt kijkt. Je kent ze wel, die anilin inkt met rooden weerschijn. 'n Vies mondje hoor!

— Dat komt door de sirih, die ze pruimen, die maakt de tanden zwart, voor zoover ze niet zijn afgevijld.

— Afgevijld?

— Ja, natuurlijk! de vrouwen vijlen haar tanden zoover mogelijk af en maken het restje zwart, dat vinden ze mooi. Dan worden haar lippen en tandvleesch donkerrood door 't sap van de sirihpruim en 't granaatappeltje is compleet.

— Wat bedoel je?

— In de Maleische pantoens, dat zijn gedichten, liefdezangen of balladen, zul je nooit lezen dat de minnaar de tanden van zijn geliefde bij ivoor of parelen vergelijkt. Neen! hij bezingt haar „opengespleten granaatappel, waarin de zwarte pitten zoo liefelijk glanzen" — komisch, hè?

— Ieder zijn meug, ik zie liever op de schitterend witte dentuur van onze vrouwen, dan in de kolenhokken van de Maleische schoonen. En smaakt zoo'n sirih-pruim lekker?

— Dat kun je dadelijk zelf probeeren, hier deze orang verkoopt al de bestanddeelen die er voor noodig zijn. Eerstens sirih, een soort sterk pepermuntachtig smakend blad — dan voeg je daarbij een stukje pinangnoot, erg bitter, en wat witte kalk en gambier, die heeft 'n sterke looistof-smaak, nogal samentrekkend en eindelijk een flinke dosis tabak.

Terwijl hij nog sprak zag ik een vrouw die bezig was om aan de uitstalling, waarvoor we stonden, haar sirihdoos te vullen en tegelijk een versche pruim te nemen. Zij werkte met niet geringe vaardigheid een ongeveer vuistgroote hoeveelheid in haar breeden mond, kauwde met opgetrokken neus eenige

malen krachtig de ingrediënten samen en spoog toen met bijzondere vaardigheid, tusschen de ruïnen van haar tanden door, een dunnen bruinrooden straal uit, die op den grond een groote vlek maakte. Toen nam ze een dotje tabak, veegde daarmee haar lippen en mondhoekjes uit en — propte het nog bij al 't andere.

— 'k Zal 't maar niet probeeren zei ik, toen ik die kunstbewerking gezien had — 'k geloof wel dat 't niet lekker is.

— Toch is het sirih-pruimen voor veel dingen goed, beweert men, 't houdt den mond frisch en verdrijft de min of meer onaangename lucht, die de inlandsche vrouwen wel eens afgeven door 't rijkelijk gebruik van gedroogde visch, doerian, terasi....

— Hou op Sterveld! ik stel me daar in eens de mogelijkheid voor, dat zoo'n vrouw je op een zoen zou willen onthalen.... op zoo'n attentaat moest minstens doodstraf staan.

— Nu, maak je maar niet ongerust, aan zoenen doen de Maleiers niet erg, dat laten zij voor de Blanda's over, evenals het dansen.

— En ze tandakken zelf bij elke gelegenheid.

— Jawel, maar ze dansen niet zooals wij, ieder danst afzonderlijk in zijn eentje; ik heb eens een inlandsch hoofd gesproken, die een bal had bijgewoond, en weet je wat hij zei? „Ik kan me niet begrijpen dat de Hollanders zóó iets toestaan. Hoe kunnen ze aanzien dat hun vrouwen en dochters door andere mannen worden omarmd, dat haar hoofden rusten aan de borst van een man, die niet de hare is. Als 't bij ons gebeurde, zouden we die vrouwen dooden."

— 'n Radikale maatregel! De Maleiers schijnen dus nog al jaloersch van complexie?

— Niet weinig! en toch gaat het wonderlijk bij hen toe. Ze trouwen en scheiden om een haverklap, voor één gulden ongeveer sluit hun priester het huwelijksverbond en voor denzelfden prijs ontbindt hij ook hun echt, zoodra de echtgenooten daartoe den wensch te kennen geven.

— En de kinderen uit zoo'n huwelijk!

— Och, daar zorgt de lieve moeder natuur wel voor, wanneer

Papa of Mama er weinig nota van nemen; die redden zich zelf. In de kampong vinden ze altijd wel eten en drinken en slapen doen ze desnoods bij den een of ander of onder de boomen — dat loopt wel los!

— Wat 'n gelukkig volk! Zorg kennen ze niet, honger hebben ze niet en 'n woning is strikt genomen niet noodig. Ze zouden hun adres op kunnen geven: Hôtel de bloote hemel of in kampong zus of zoo, vijfde klapperboom rechts, eerste étage, of pinangboom No. zevenentwintig, vlak over den kapokboom.

— Maak er maar geen gekheid mee van Maurik — ik heb dikwijls een paralel getrokken tusschen de inlanders en onze Hollandsche werklieden en dan — beklaag ik de laatsten. Waarlijk zij hebben het minder goed, al verdienen ze meer geld. Ik ben o. a. eenige jaren lang op Java geweest en durf stoutweg beweren, dat een Javaan onder ons regime volkomen gelukkig is. Hij verdient gemiddeld genoeg geld, lijdt nooit kou, heeft geen gebrek aan levensmiddelen, kan een voor zijn doen luchtige en ruime woning hebben, als hij wil — en werkt niet meer of langer dan hoog noodig is. Ik maak me altijd boos als ik hoor spreken over den verdrukten Javaan. Hol geschetter is 't, anders niet! Wat drommel, wie verdrukt hen? Wij, de Hollanders? Waarachtig niet, ze zijn onder ons bestuur vrij wat beter af dan onder de despotieke macht van hun Sultans. Kijk later maar eens zelf, als je op Midden-Java komt — dáár worden ze nog uitgemergeld en uitgezogen door hun eigen vorsten — maar in de gouvernementslanden zie je het tegendeel. Daar heeft de inlander 't goed en 't beetje heerendienst wat hij te verrichten heeft, is niets in vergelijking van 't geen onze werklieden moeten opbrengen in den vorm van belasting, die op verschillende artikelen, die zij dagelijks noodig hebben, drukt Enfin, ik wil me niet warm maken over dat onderwerp — maar dàt zeg ik: 'k wou dat al onze proletariërs in Holland het zoo goed hadden als de arme verdrukte Javaantjes of de Maleiers.

Al pratend hadden we onzen tocht over den passar volbracht en stapten weer in het rijtuig, dat onze schreden langzaam

volgend, aan 't eind van de hoofdstraat in de schaduw was blijven wachten.

— En waar nu heen?

— Naar een fotograaf, dien heb je hier immers?

— Wat denk je wel van Padang? We hebben hier een van de beste fotografen van Sumatra, je wil zeker wat „scraps" koopen om mee te nemen — nu, bij Nieuwenhuis kun je goed terecht, ik zal je er even heen brengen en dan zul je me moeten excuseeren, want 't wordt tijd dat ik eens op mijn bureau ga kijken.

Bentingweg te Padang.

— Hè, koessir! djalan di roemanja toekang portret!

— 'n Komische combinatie: toekang = baas en portret — je zegt dus feitelijk: koetsier loop naar het huis van den baas-portret.

— Juist, anders begrijpt zoo'n man je niet. Djalan zeggen we in 't Maleisch voor loopen, voor weg, pad of gaan. Toekang heet iedereen die een bedrijf uitoefent en „portret" begrijpt hij beter dan fotograaf, daar zou hij niets van snappen. Dáár heb

je 't atelier — rechts naast die hooge palmen — mooi breed is de Bentingweg hier!

— Prachtig! Padang is heerlijk om te zien en ik kan iedereen die zich naar Java of elders in den Archipel begeeft, aanraden om hier een boot over te blijven, — ik dacht het strakjes nog toen we het Oranje-Hôtel voorbijreden, dat ligt daar toch zoo volkomen typisch Indisch! Zoo. . . . .

— Ja, mooi! — Brenti, Koessir! Hier moet je uitstappen, van Maurik, adio! tot morgen!

— Dank voor 't geleide! — hé-ho! wacht even koetsier! ik ben er nog niet uit, — die dos-à-dos zijn zoo ongemakkelijk om.... Goddank! ik ben er, salut!

— Adieu! Ajo, Koessir, djalan! —

Sterveld reed verder en wees nog even omkijkend, hoofdknikkend en met den vinger aanduidend, op 't huis van den fotograaf, dat weinig andere uiterlijke teekenen heeft dan een klein bord met opschrift.

Ik ging in de voorgalerij, de zonnezeilen waren neêrgelaten, 't was er koel en frisch. Op een groote ronde tafel in 't midden, op verschillende kleinere, en op knaapjes en guéridons lagen en stonden allerlei fotografiën. 'k Verwonderde mij er over dat ze zoo mooi van uitvoering, zoo goed en frisch van toon waren, zeer weinig verkleurd of verbleekt en bleef ze met alle aandacht bekijken, totdat een aangename stem mij deed omzien.

— Hoe vindt u mijn werk, bevalt het u?

— Zeer goed! -- U is dus....?

— Nieuwenhuis, fotograaf, om u te dienen.

— Aangenaam kennis te maken!

'k Vertelde waarom ik kwam en zat al spoedig met een groote collectie fotografiën voor mij. Al kijkend voerde ik een belangrijk gesprek met den vriendelijken fotograaf, die mij vertelde met hoeveel moeilijkheden het fotografeeren in Indië gepaard gaat en hoe slechts op enkele tijden van den dag, 's morgens zeer vroeg of 's namiddags tegen half vijf of vijf uur, goede opnamen mogelijk zijn, omdat het licht, door den stand der zon te scherp is en te zware slagschaduwen geeft.

— U zal hier wel eens aardige typen krijgen, die gefotografeerd willen worden? 'k Zie hier ten minste een paar echte maleiers, 'n mooi cabinetportret.

— O, die? dat zijn kooplui uit de bovenlanden — maar bezie deze eens — wat zegt u daarvan?

— Allemachtig wat 'n zonderling costuum, dat's gek! Waar heeft u dien toewan opgedaan? —

— Op de Mentawei-eilanden — 't is de Radja. Ja, om dien heer te portretteeren hebben we heel wat spul gehad; 't was een corveé — maar een aardig tochtje er heen per boot. Ik had gelegenheid om met een controleur, die op tournee was, meê te stoomen. Ik moest voor 't gouvernement verschillende opnamen doen en heb toen meteen deze merkwaardigheden gesnapt.

Eerst had ik een paar aardige „kiekjes" van een der kampongs en 't strand genomen, en de inboorlingen bleven op behoorlijken afstand staan kijken, als nieuwsgierige kinderen; eindelijk kwamen ze dichterbij en beduidde ik hen, dat ik hun portretten wou maken.

Ik had de grootste moeite om den Radja aan 't verstand te brengen, dat we niets kwaads in den zin hadden en dat het ons alleen te doen was om zijn koninklijke physionomie te vereeuwigen. U ziet, heel veel kleeren draagt hij niet, zijn heele costuum is niet veel meer dan één groote zakdoek en de dames van zijn gevolg hebben meestal rokjes of schortjes van gevlochten gras en doeken van gedrukt katoen, dat ze voor allerlei produkten inruilen.

Met uitgerekten hals, voorzichtig op zijn teenen en gereed om zoo noodig dadelijk het hazenpad te kiezen, naderde hij met zijn hand aan de kris de camera, die, op een statief geplaatst, tegenover hem stond. Hij bekeek haar van alle kanten, draaide er met de uiterste omzichtigheid om heen en toen ik hem eindelijk zóó ver had, dat hij den moed vond om onder den insteldoek een blik op 't matglas te slaan, uitte hij een zonderlingen keelklank van verbazing, toen hij zijn kampong in miniatuur en onderste boven voor zich zag.

Eindelijk kreeg ik gedaan, dat hij een oogenblik voor de camera poseerde, maar toen ik een diaphraghma in de lens wilde zetten, sidderde hij over al zijn ledematen en viel „Ampon! Ampon!" (genade) roepend op zijn knieën. Hij beduidde ons dat hij geloofde dat uit de koperen buis geschoten zou worden; waarschijnlijk had hij al vroeger eens minder aangenaam kennis met Europeesche vuurwapens gemaakt.

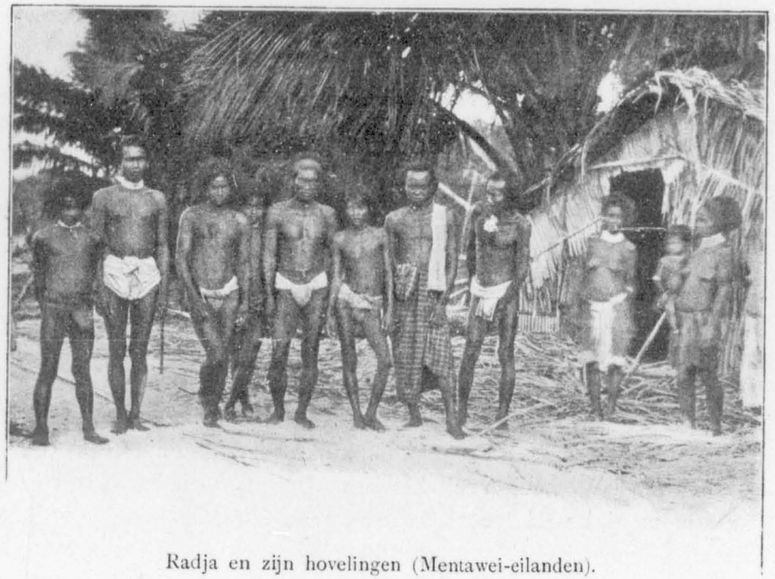

Radja en zijn hovelingen (Mentawei-eilanden).

't Was om je geduld te verliezen, want herhaalde pogingen hadden geen beter gevolg. Wij hadden allerlei kleine snuisterijen medegebracht; spiegeltjes, kleine, ronde gedecoreerde blikken doosjes, vlaggetjes, spiegeldoosjes, bonte kralen, schitterende ringen en andere koper-vergulde sieraden, en telkens gaven we hem tot aanmoediging een kleinigheid. Evenals een kind had hij beide handen vol en keek toch weer begeerig en met verwondering naar 't andere moois, dat wij hem aanboden.

Een klein blikken hobbelpaardje, zooals ze in Holland in de schellingbazaars verkoopen, was vooral naar zijn zin. Hij wees

er telkens op en wou al de andere artikelen, die hij al gekregen had, er voor ruilen. Daar kreeg ik een goed idée. De tolk, die trouwens het Mentawei'sch dialect ook niet volkomen machtig was, wist hem, geholpen door onze pantomimische bekwaamheid te doen begrijpen, dat hij 't paardje krijgen kon, wanneer hij een oogenblik rustig voor de camera wou blijven staan.

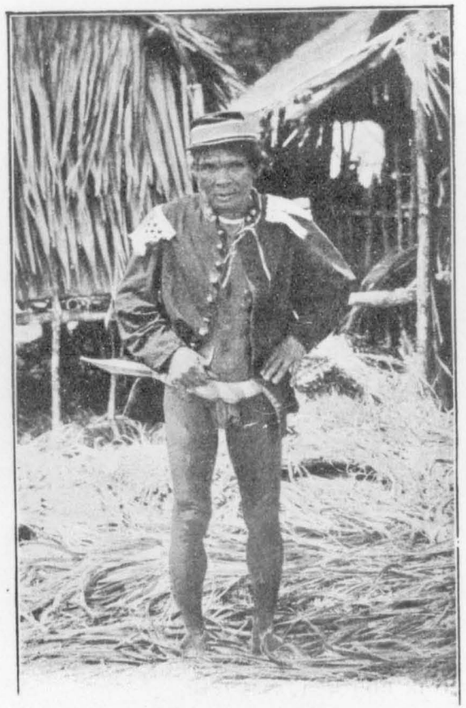

De Radja der Mentawei-eilanden.

Zijn begeerlijkheid overwon zijn angst. Hij poseerde, kreeg het blikken paardje als belooning en toen hij eenmaal zijn vrees had overwonnen en begreep, dat hij er heelhuids afkwam, wees hij op de overige fraaiigheden en ging dapper voor de lens staan, met het blikken paardje, als een grootkruis om den hals. Hij riep zelfs zijn rijksgrooten samen en plaatste ze op één rei — hier hebt u ze. — Ik kan niet zeggen, dat hij er veel slag van had om ze mooi te groepeeren, maar 'k was al dankbaar, dat 'k hem en zijn gevolg zóó kon opnemen. Een paar vrouwen waren intusschen uit zijn koningsslot gekomen en bleven nieuwsgierig staan kijken. U ziet op de foto, dat ze één ding met onze vrouwen gemeen hebben — ze stonden niet erg stil.

Ik had een afgedankte 2e luitenants-uniform meêgenomen, mijn vrouw had er bij wijze van épauletten een paar stukken witte gordijnfranje opgenaaid. Toen hij die heerlijkheid aanschouwde,

kwam op zijn donkere tronie een glans van genoegen. Hij knorde van plezier, terwijl hij de jas bevoelde, en wou toen 't paardje weer voor dàt mooie pakaian ruilen. We sloten den koop, trokken hem de uniform aan, zetten een oude controleurspet op zijn verwilderd haar en hielden hem een kleinen spiegel voor.

We lachten ons half ziek, dat vat u?

Een heele poos keek hij zijn spiegelbeeld bewonderend aan, en deed toen iets wat ook de apen doen. Hij greep nl. snel achter het spiegeltje en toen hij niets vatten kon, keerde hij het om en uitte een soort brommend geluid van verwondering.

Gewillig liet hij zich nu fotografeeren, en riep daarna zijn vrouwen en die van zijn gevolg. Tot nog toe waren er maar enkele voor den dag gekomen, maar nu kwamen zij in grooten getale en in de meest origineele en primitieve toiletten te voorschijn. De Radja liep als een pauw heen en weer voor zijn dames, die haar bewondering door zwijgen met open monden te kennen gaven. Wat toch de ijdelheid al doen kan? De Radja beduidde ons ronduit goed, dat hij met zijn vrouwen wilde poseeren. Hij plaatste zich voor haar, als een haan voor een toom kippen en bleef zuigend op een sigaret en met zijn hand vol kralen en spiegeltjes doodstil staan.

't Gaat gelukkig tegenwoordig nog al gauw met die droge platen en snelwerkende lenzen, want heel veel geduld hebben die lui niet. Wij zouden een jaar of wat geleden er niet aan hebben kunnen denken zulke opnamen te doen. Kijk! hier heb ik nog een mooi geslaagde foto van een jong Pagei's echtpaar, op hun huwelijksreis genomen. 'n Aardig vrouwtje, hè? Ze was een jaar of dertien; aan toilet heeft ze niet veel noodig! En dit is een portret van een Pagei-eilander, ook instantané genomen. 'n Mooi exemplaar hè? Met wat bloemen in 't haar, een kraag van aaneengeregen kralen en een heupdoek zijn die lui in gala. Ziet u wel dat hij een sigaar tusschen zijn

Pagei-eilander.

spits afgevijlde tanden heeft. Dat's eigen fabrikaat van groene tabak. Wonderlijk gebruik bij die lui om hun goede, regelmatige gebitten zoo te bederven.

Och, ja! 'k zou u nog heel wat aardige typen kunnen laten zien, maar 'k wil u niet langer vervelen door mijn gebabbel. Eén ding wil ik u toch nog als curiositeit vertellen: een poos geleden kwam hier een Hadji, iemand dus die naar Mekka geweest is en wat meer van de wereld heeft gezien dan een gewoon inlander, en wat zei dat licht? — Meneer ik wil mijn portret hebben, maar je moet er op kunnen zien dat 'k lezen en schrijven kan.

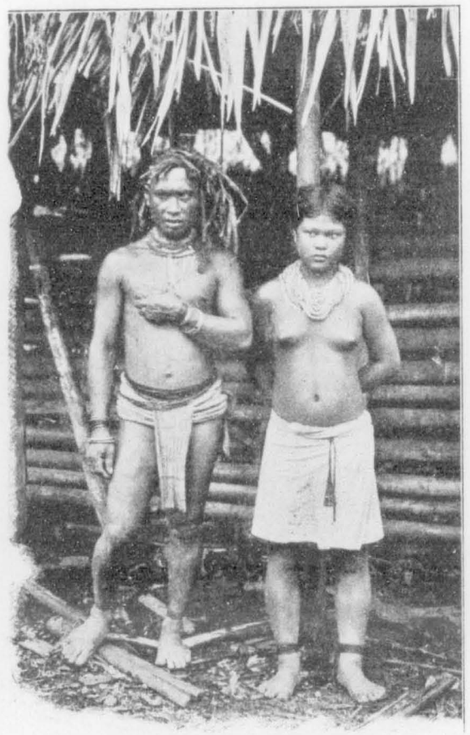

Jong Echtpaar (Mentawei-eilanden.)

— Dat's bij dien Hollandschen boer af, die een brief aan zijn landheer schrijvend, als postscriptum zette: neem mij niet kwalijk, dat 'k dezen in mijn hemdsmouwen schrijf, 't is van daag zoo warm!

We bleven nog een poosje samen praten en lachen over de zonderlinge foto's, waarvan ik enkelen medenam en waarvan ik hier de reproductiën geef. Aan de bekwaamheid van den heer Nieuwenhuis dank ik ook de goede opnamen van de Aneh-kloof, Fort de Kock en Padang, die in deze schetsen voorkomen.

III.

Koessir.

— Pasang karéta! span het rijtuig in! riep 's avonds na de thee mijn gastheer, — we zullen een toertje maken door de Chineesche en Maleische wijken. 't Is nu lekker om te rijden en 't is wel aardig voor je om die grillig verlichte tokotjes en al die warongs met hun kleine petroleumlampen of fakkels te zien. — Ajo! lekas koessir!

Een oogenblik later reden wij, getrokken door een klein, maar vurig Bataksch paardje, in een gemakkelijk breakje door de prachtige lanen, die Padang in alle richtingen doorkruisen. De maan was inmiddels opgekomen en scheen fantastisch, tusschen de hooge palmen en prachtige

boomen door, op den weg. Spookachtig schemerde het blauwig gele schijnsel langs bamboestoelen, struiken en planten en over de atappen daken der kamponghuizen, die als droomend tusschen de boomen langs den weg lagen. Boven ons spande zich de hemel vol heerlijk mooie, vlokkige, zachtverlichte wolkjes en in het diepe blauw tintelden de sterren met onvergelijkelijken glans. Soms reden we door diep-duistere lanen, in de zwarte fluweelige slagschaduw der dichte boomgroepen, dan weer eensklaps in 't bijna dagheldere schijnsel der maan, die, met tooverachtig licht de open plekken van den weg overgietend, hoog boven ons aan het uitspansel stond. Hier en daar gloeide een roodachtig lichtje door de reten der wanden en vensters of straalde uit de deuren, waarvoor gehurkte Maleiers kalm hun strootje rookten, of aan den soeling (fluit) zwaarmoedig, klagende eentonige melodiën ontlokkend, hun verliefde stemming deden blijken.

't Chineesche kamp was nog vol leven en beweging, in de meeste groote en kleine toko's brandden heldere petroleumlampen, met schrille glimlichten en kantschijnsels de uitgestalde zaken verlichtend.

— Daar heb je het huis van den opiumpachter — hè, wacht! Brenti, koessir!

De koetsier hield op voor 't huis van den opiumpachter, den Chinees Mak Pak Soen.

— Heb je wel eens een opiumkit gezien?

— Neen! 'k heb er wel een beschrijving van gelezen in romans en reisboeken maar....

— Maar je zou er zelf graag een zien, hè? Nu, dat kan gebeuren, Mak Pak Soen is een sobat (vriend) van me, een zeer innemend hulpvaardig man, die zal ons gaarne zoo'n gelegenheid wijzen. Stap maar uit, ik zal je aan hem voorstellen.

Het huis van den opiumpachter was een vrij groot en net gebouwd Chineesch huis, met een soort van verandah er voor, waaronder een dikke, met weinig kleêren omhulde Chinees op een baleh baleh (rustbank) lag en smakelijk uit een bamboepijp rookte. Zijn lange, grijze, dun uitgerafelde baard hing hem op de bloote borst en zijn zeer gevulde, naakte beenen rustten over

elkander geslagen op een houten blokje onder zijn afhangenden dikken buik. In 't rosse licht van de drie groote petroleumlampen, die onder de galerij en in huis brandden, scheen hij in zijn rustige onbewegelijkheid uit bruingelig speksteen gesneden. Hij nam geen notitie van ons, toen wij binnengingen, maar draaide alleen zijn dik hoofd even om en blies een lange spiraal rook uit, die in de stille avondlucht langzaam opwolkend vervloog.

In huis zaten een viertal Chineezen niets doend bijeen, voor 't verlichte huisaltaar, waarop eenige offerstokjes walmden en kleine kopjes gevuld met thee en een paar miniatuur trekpotjes vóór een met Chineesche karakters beschilderd tableau prijkten. Een paar lange gedécoreerde Chineesche waskaarsen brandden langzaam af naast een tweetal roodglazen offerschalen en beschenen de talrijke fraaigesneden ornamenten van verguld, rood en geel geschilderd hout, die kwistig boven en op het altaar waren aangebracht. De pachter, geroepen door een van zijn trawanten, die met oostersche langzaamheid opstond en naar achteren ging, kwam ons nu vriendelijk tegemoet.

Mak Pak Soen was een klein, tamelijk gezet man, met een zeer regelmatig, vrij blank en innemend gelaat, hij hoorde met een glimlachje naar de Maleische woorden, die mijn geleider tot hem richtte en zei toen in zeer goed zuiver uitgesproken Hollandsch:

— Aangenaam u hier te zien, mijnheer, ik zal u gaarne alles toonen wat u wil.

— Wat! spreekt u Hollandsch? en zoo zuiver!

Bescheiden lachend antwoordde hij, zeer geaccentueerd sprekend en met weinig vreemden tongval: — ik spreek het niet zuivèr mijnheer, u is te beleefd, maar ik doe mijn best er voor; ik heb het hier op school geleerd. Wat wenscht u te zien?

— Een opiumkit, als 't kan?

— En wilt u ook schuivèn?

— God bewaar me! 'k zal er me niet aan wagen.

— Van één keer zou u toch niet onpasselijk worden, maar u heeft gelijk, 't is beter 't niet te doen; ik erken zelf dat 't een slechte gewoonte is, maar — hij haalde de schouders op — ik ben pachter en dus .... hij lachte witjes.

— Hoe meer ze schuiven hoe beter, niet waar?

— Juist! wil ik dan maar meêrijden?

— Gaarne!

De „break" bracht ons na een korten rit door allerlei smalle, duistere straten, voor een klein, onaanzienlijk steenen huis, slecht verlicht door een flauw brandende lamp. Boven de deur was een voor mij onleesbaar Chineesch opschrift. Vooraan bij den ingang bevond zich een soort loket, waar de opium in kleine blikken busjes werd afgeleverd. Mak Pak Soen nam een paar vingerhoed groote blikjes mede en geleidde ons naar 't binnengedeelte. Door een smerig, nauw gangetje, bereikten we een niet al te groote ruimte, laag van verdieping en met vuil-witte muren. Op den grond lagen een paar bruine Klingeleezen en Maleiers slapend op een mat en tegen een houten beschot geleund stond een broodmagere Chinees, met doffe slaperige oogen te rillen alsof hij de koorts had.

Opiumschuivers.

— Dat is er een, die geen geld heeft voor tjandoe, zei mijn geleider; hij is er ziek van en komt nu hier om de restantjes uit de pijpen te krabben en dan met water vermengd op te drinken. 't Is een surrogaat voor schuiven en 't maakt hem ten minste iets beter. Zoo'n man is te beklagen; hij *moet* opium hebben, anders is hij niet in staat om te werken. Blijft hij er lang van verstoken dan wordt hij ziek en gaat dood, Kasihan!

— Hoe oud zou hij zijn? de man scheen mij een vijftiger toe.

Mak Pak Soen vroeg hem naar zijn ouderdom en zei: — hij weet 't niet precies, maar hij gelooft zoo ongeveer dertig jaar.

— En die daar, dat nette kereltje? 'k Wees op een jongen in een

net baadje en mooie sarong, die languit op een houten bank lag — 't lijkt wel een Javaansche huisjongen, schuift die ook? Jammer!

— Zeker! maar hij doet 't heimelijk en niet veel; alleen zoo nu en dan als hij wat landerig is. Niet waar? vroeg hij hem, jij schuift alleen maar van tijd tot tijd?

— Saija! ada sakit sekarang! Ja — ik ben nu ziek! — was 't antwoord en met een voor een Javaan ongewone mededeelzaamheid vertelde hij, dat hij alleen dan een pijp nam, als hij koortsig of ongesteld was of soesah had met zijn vrouw!

„Tout comme chez nous," lachte mijn vriend, maar bij ons pakken ze een halve taaie!

We gingen over een kleine open plaats, waar ganzen en kippen liepen, naar 't achterhuis.

In geheimzinnig halfdonker lagen daar op baleh-baleh's verschillende gestalten uitgestrekt, de opiumpijp in den mond, haar voortdurend boven het kleine lampje houdend, en langzaam met volle teugen den bedwelmenden rook inzuigend.

De zoetachtige, benauwde, vieze reuk van dien rook, dien zij na ettelijke inhalatiën als een wittige pluim door den neus weêr lieten ontsnappen, bedierf de toch al niet versche lucht in die kleine ruimte, waarin drie of vier afscheidingen, even zooveel baleh-baleh's bergend, waren aangebracht.

Het geheele lokaal was als doortrokken van een walgelijk strooperigen geur, de muren zonder eenige versiering bedwalmd en vettig aangeslagen. In een van die afdeelingen lag een man op den rug met open verglaasde oogen naar de donkere zoldering starend, flauw beschenen door het kleine rookende lichtje, dat bij elke opium-pijp onmisbaar is.

— Hij heeft genoeg en droomt nu aangenaam, gelukkige man, zei een ander, die met een kip onder den arm naar hem stond te kijken.

Een paar leelijke, vieze gladakkers, honden met onbehoorlijk groote koppen en steile ooren, schurkten hun rimpelige huid tegen de voetstukken der baleh-balehs, en een vrij groote kat stond met hoogen rug, de gedraaide staart omhoog, een eind verder tegen hen te blazen. In een kooi van riet en bamboe zat een tortelduif, nu en dan even koerend.

In een andere afdeeling sliepen twee mannen op één bank, een drietal anderen lagen op een matje bijeen, met een trekpot, kopjes en pijpen, theedrinkend en schuivend.

— Dat zijn gewone schuivers, die komen hier geregeld hun pijp gebruiken, zei de pachter en lachend voegde hij er bij, maar dat zijn onze beste klanten niet — die zitten meestal in hun eigen huizen — ik weet hier o. a. een landsman van mij, die altijd plus minus voor vierhonderd gulden tjandoe (bereide opium) per maand gebruikt. Men noemt 't schuiven hier: „minoem tjandoe." Opium drinken. 't Is ook niet eigenlijk rooken, want ze halen den rook in hun longen op, bewaren hem daar een poos en blazen dan langzaam alles weer uit. Zie! die oude man dáár, die doet het zooals 't hoort, hij wees op een schonkigen, verschrompelden Maleier, die, met 't hoofd op 't houten blokje, dat iederen opiumschuiver tot hoofdkussen dient, met zichtbaar genot ettelijke pijpen achter elkander schoof.

— 't Is zeker nog een heele kunst? meende ik te moeten opmerken.

— Zeker! eerst moet de pijp worden doorgestoken met een naald, zie zóó — hij nam een pijp en wees ons hoe het zeer kleine gaatje geruimd werd — dan neemt men een klein beetje tjandoe uit het busje, rolt dat met de naald tot een balletje, boven op den kop van de pijp, terwijl men de vlam van de lamp er langs laat spelen. — Zeg! jij kunt het meneer wel eens laten zien, daar heb je tjandoe.

Begeerig greep de oude schuiver naar 't gevulde blikje, dat de pachter hem toereikte, draaide met geoefende hand een balletje, vleide zich nog wat gemakkelijker op zijn linkerzij, hield zijn pijp in de vlam en bereidde het kokende kogeltje tot het geschikt was ter verbranding.

Verwonderd keken wij toe, want hoewel de man met ingetrokken wangen geweldig opzoog, was van rook geen spoor te zien, totdat het kogeltje verteerd was. Toen blies hij langzaam, met half gesloten oogen genietend, de witte, zoetige damp uit en zei, zoodra hij zijn mond weer gebruiken kon tot spreken: „Enak sekali" (erg lekker!) Zeven pijpen heb ik hem zoo achter

elkander zien rooken, maar zonder eenige noemenswaardige uitwerking.

'k Had me altijd voorgesteld, dat zoo'n opiumschuiver dronken, opgewonden en rumoerig werd, maar hier zag ik het tegendeel. De man rekte zich met zichtbaar welbehagen uit, keek ons met heldere oogen aan, bleef volkomen zooals hij was en gaf met duidelijke antwoorden op onze vragen, het bewijs een volleerd schuiver te zijn, die van de opium geen anderen invloed ondervond, dan dat hij zich „senang", bepaald lekker op zijn gemak gevoelde.

Mak Pak Soen verklaarde mij, dat hij zelf nooit schoof, ja 't zelfs nog nooit had geprobeerd, omdat hij te goed den schadelijken invloed kende en maar al te dikwijls had opgemerkt, dat „één pijp om te probeeren" het begin was geweest van een demoraliseerend voortschuiven.

Mak Pak Soen.

Ik heb met den Chinees Mak Pak Soen zeer aangenaam kennis gemaakt en ondervonden, dat ons oud Hollandsch gezegde „een rare Chinees" op hem *niet* van toepassing is, tenzij men het woord raar als synoniem met zeldzaam wil gebruiken. Waarlijk, de man was zeldzaam beleefd en strekte zijn voorkomendheid zelfs zoover uit, dat hij mij eenige dagen later een mooie opiumpijp met toebehooren ten geschenke zond, als aandenken, maar met de opmerking, dat hij hoopte: „dat meneer hem nooit zou gebruiken!"

— Poelang! naar huis, klonk 't korte bevel van mijn gastheer, toen we met hartelijken dank aan den beleefden pachter de opiumkit verlieten.

— En wat zeg je er van? vroeg hij al rijdend.

— 't Is me niet meêgevallen, ik had gedacht, dat zoo'n gelegenheid vrij wat onhebbelijker was; wanneer je de verhalen

er van b. v. in Baboe Dalima of andere boeken leest, wordt de verwachting hooger gespannen.

— Dat komt omdat de fantasie van den schrijver een beetje heeft meegeholpen om het tafereel lugubrer, onzedelijker of wonderlijker te maken. Van vrouwen in de opiumkitten te Padang is geen sprake, misschien vindt men die op andere plaatsen, maar hier heb ik er nooit van gehoord.

— Bah! die misselijk-zoete lucht zit me nog in den neus.

— We zullen wat langs de zee rijden, dan waait die er uit.

Heerlijk reden we terug langs de Padang-rivier, waar 't maantje met de kleine golfjes speelde en de glinsterende lichtjes aan de masten en stevens der prauwen, kleurig terugschenen in 't water, dat langzaam afvloeit naar de zee, tot aan den voet van den Apenberg, waar de groote bloedroode seinlantaren den naderenden schipper een waarschuwend: halt! toeroept.

De zee voor Padang is buitengewoon mooi, een groote breede bocht wijd uitloopend naar den Oceaan, links en rechts begrensd door heuvelland en bosschen.

Onophoudelijk rollen de golven af en aan. Schuimend slaan ze tegen de groene bergen en over 't boschrijke begroeide strand en zachtkens gieten maan en sterren hun zilveren schijn in de rustelooze wateren, die in de oneindige verte samensmelten met de donker blauwe lucht, die wolkenloos en helder zich welft over land en zee.

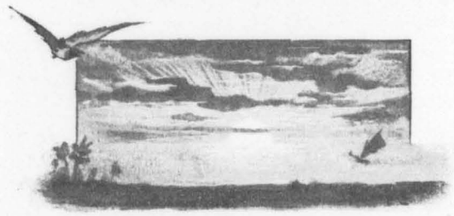

NAAR FORT DE KOCK.

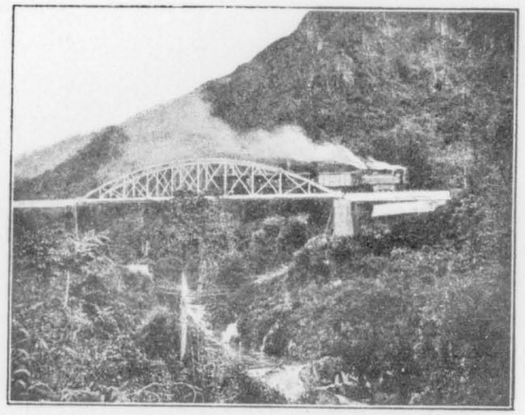

Tandradbaan in de Anèh-kloof (Sumatra).

Het reizen per spoor in een directiewagen is iets wat niet dikwijls een gewoon sterveling te beurt valt, daarom voelde ik me dan ook op den morgen, dat ik Padang verliet om naar Fort de Kock te sporen, een heele kraan. 'k Geloof zelfs, dat ik met een zekere nederbuigende voornaamheid de goede vrienden, die me uitgeleide deden, heb toegeknikt. Ik oordeelde mezelf, dien dag, bepaald een toewan besaar, vooral omdat ik er nu geheel en al Indisch uitzag in mijn witte pak, waarvan ik nog vijf soortgelijken in voorraad had. Laat ik even in parenthesis vertellen, hoe ik die witte pakken gekregen had.

Mijn gastheer had me nl. aangeraden om mij te Padang van witte bovenkleederen te voorzien — 'k had ze niet meegenomen uit Amsterdam, omdat ervaren Indische lui me gezegd hadden:

„Laat ze te Singapore of Padang maken, dan heb je ze goedkooper, degelijker gemaakt en van beter snit."

Er werd dus een toekang mendjaït (kleermaker) besteld, die me de maat zou nemen. Hij kwam, 't was een heel knappe, zwart gebaarde, rijzige Arabier, keurig net gekleed en met een fijn bewerkt paardenharen toppie (Atjeh's mutsje) op. De gebattikte sarong, die hij over zijn witten pantalon droeg, stond hem deftig; zijn goed verzorgde voeten staken in kleurige sandalen en zijn baadje met gouden knoopjes was me een bewijs, dat de man „in bonus" was.

Hij groette zeer onderdanig, door even de hand tusschen de oogen aan 't voorhoofd te brengen als sembah (groet) en wachtte toen af wat ik zeggen zou.

Hum! ja, ik wou graag zes witte pakken bestellen, maar het Maleisch wat ik kende, dat bleek me toen, was voor zoo'n groote bestelling nog niet toereikend.

Maar gedachtig aan ons spreekwoord „frisch gewaagd is half gewonnen," begon ik hem te vertellen, gedeeltelijk door verkeerd uitgesproken of ondoelmatige Maleische woorden en gedeeltelijk door pantomime, dat ik wou hebben: „anam pakaian poetie" (zes witte pakjes), bestaande uit jaquet en pantalon, goed gemaakt en stevig. De kleermaker scheen een buitengewoon bevattelijk man te zijn en begreep mijn wonderlijk dooreengehaspeld taaltje uitmuntend. Met onverstoorbare kalmte en het ernstigst gelaat van de wereld hoorde hij mij

aan en antwoordde in Maleisch, dat ik half, en met gebaren, die ik goed verstond. We werden het eens over den prijs, hij nam mij de maat en vertrok, na eerbiedig buigend, met de hand zijn voorhoofd weer te hebben aangeraakt. Reeds wilde ik hem naar buiten volgen, toen hij terugkwam en mij beduidde, dat hij zijn parapluie vergeten had. Ik zag het ding staan, 't was een groenige, groote, ouwerwetsche besteedster met een gewonen witten haak en een met koper gemonteerden stok, een echt familiestuk, zooals we hier te lande zeggen. Onwillekeurig moest ik lachen over die zonderlinge vereeniging van oostersche kleeding en westersche ouderwetschheid. Hij scheen echter bijzonder op dat prachtstuk gesteld te zijn, want ik heb hem, toen hij later kwam passen, en nog later verstelgoed, geld enz. kwam halen, steeds met die prachtige besteedster gewapend gezien.

'k Heb mij voortdurend verbaasd over de snelheid en 't gemak, waarmee hij mijn brabbeltaal verstond; eenmaal zelfs meende ik hem heel eventjes te zien glimlachen, toen ik half wanhopig, dat ik het juiste woord niet spoedig genoeg kon vinden, een paar *te* hartige stopwoorden in mijn gesprek mengde. — Maar mijn waardeering van 's mans begripsvlugheid is aanmerkelijk minder geworden bij onze laatste ontmoeting. Ik had hem nl. een zwart lustren jasje te verstellen gegeven, dat ik zonder fout dienzelfden avond terug moest hebben en trachtte hem dat in 't Maleisch aan zijn verstand te brengen door te zeggen: „Misti bawa kombali ini soré." (Je moet het dezen avond terugbrengen.) Ik sprak echter het laatste woord, dat soré heet, als 't Fransche soirée uit, en 'k werd schier stom van verbazing, toen mijn kleermaker, uiterst bescheiden sprekend, maar met een hoogwijs-ernstig gelaat zei: — Soirée c'est français moussié!

— Wat! versta je fransch?

— Oui moussié ung peu, moi j'été en Egypte.

— Maar man! dat hadt je wel eerder kunnen zeggen, dan had ik mijn tong niet uit 't lid gewerkt door al dat Maleisch.

— Moussié pas demandé, moi penser moussié vouloir parler malais. I speak English also.

— Hè! — ken je Engelsch ook?

— Yes, but not much, Sir!

— God bewaar me, wat 'n vent! — misschien ken je per saldo ook wel Hollandsch?

— Kleine beetje mieneerrr! Spreken sedikit (weinig), verstaan heel goed!

— Maar drommelsche kerel! waarom heb je me dat niet dadelijk, den eersten keer toen ik je zag verteld, dan hadden we mekaar gauwer begrepen?

— O! non! moussié vouloir parler malais, moi toujours au service de moussié, en na een nog dieper buiging en een nog onderdaniger groet, liet hij mij, verbaasd over zooveel leukheid, alleen.

Ploegen in de Sawah.

Zijn werk was echter uitmuntend uitgevallen, de pakjes waren keurig afgewerkt, blinkend wit gewasschen, gestreven en gestreken thuis bezorgd. Ik voelde me lekker luchtig in die onder de Tropen onmisbare kleeding en zat als een prins in den directiewagen. Een tros mangistans, de heerlijkste Indische vrucht, die ik ken, werd me door bevriende handen in den wagen gereikt, de stoomfluit gilde en mijn reis naar Fort de Kock begon.

Een poos lang voerde de weg langs terrasvormig aangelegde rijstvelden, waar hier en daar een inlander bezig was met ploegen. Zonderling is het, dat terwijl op het eene veld de paddi rijpt, ze op het andere gesneden wordt, terwijl een derde veld wordt omgeploegd. Welk een vruchtbaarheid! Waarlijk, als men zoo iets ziet, kan men begrijpen dat er eenige waarheid ligt in de aardigheid, die men dikwijls in Indië debiteert door

te zeggen: „de grond is hier zóó vruchtbaar, dat een in den grond gestoken wandelstok in een minimum van tijd begint te groeien.

Langs dichte bamboe-stoelen, hooge boomen en tusschen prachtig groen verscholen dessa's, voert de spoorbaan verder. In het verschiet blauwen de bergen en heffen Merapi en Singâlan hun begroeide kruinen omhoog. Allengs wordt de weg schilderachtiger, de natuur wilder, en hoe meer men de Aneh-kloof nadert, des te woester wordt de omgeving.

Langzamer stoomt de trein, de locomotief hijgt en kucht, terwijl hij langs de tandradbaan de wagens opduwt. De weg krijgt een belangrijke stijging, die voortdurend toeneemt. Heerlijk wordt de atmosfeer, de frissche berglucht oefent al spoedig een verkwikkenden invloed uit op den reiziger, die het in den beginne warm genoeg heeft gehad. Ik zag telkens, wanneer we aan een klein tusschenstation een oogenblik stopten, hoe de spoorbeambten met eerbiedige verwondering naar den Directiewagen keken en uiterst beleefd groetten. Ik kon op hun bruine gezichten lezen: „dat moet wel een voornaam personaadje zijn, die lange heer, die heelemaal alleen voor zich een wagen heeft!"

Zij hadden eens moeten weten, dat het maar een eenvoudig sigarenfabrikant-auteur was, dien ze zoo minzaam en onderdanig lachend groetten. Zonder twijfel hadden ze dan minder diep gebogen en strakker gekeken.

De Anèh-kloof, die voorbij de halte Kandang Ampat begint, is onvergelijkelijk mooi. Tusschen hemelhooge bergen, welig bedekt met 't prachtigst groen, en langs een klaterenden bergstroom, de Anèh, die zich woest en wild over reusachtige keien en rotsblokken in de diepte stort, voert de spoorbaan steeds verder naar boven.

Nu was het water niet hoog en vormden zich in de bedding der rivier over de als los dooreengeworpen granietblokken en rotssteenen slechts kleine watervallen en kolken, waarop de zon haar schitterende stralen in alle tinten en regenboogkleuren reflecteerde, maar als het water zwelt tot een bandjir, moet de Anèh-kloof een oord der verschrikking zijn. Voor weinige jaren

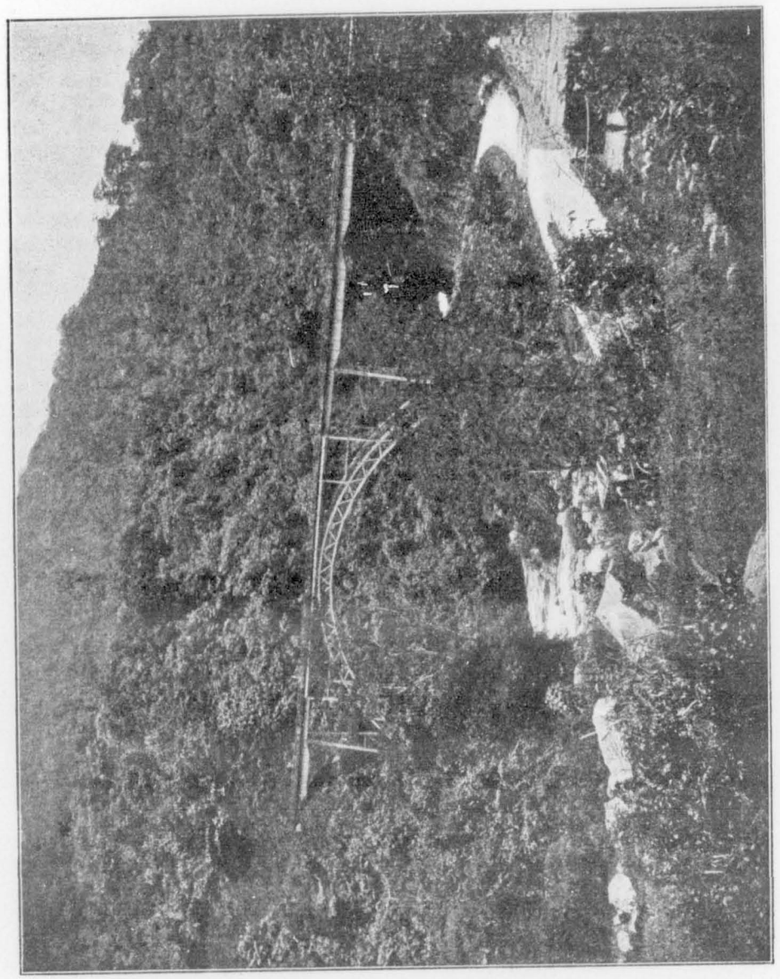

Aneh-kloof, Sumatra.

werd, ten gevolge van zulk een bandjir, een groot gedeelte van de zoo kunstig en moeitevol gebouwde spoorbaan weggeslagen en waren er duizenden noodig om de geleden schade te herstellen.

Stouter en grootscher wordt de natuur, hoe verder men komt

Verwoesting door een Bandjir in de Anèh-kloof.

in de kloof, die als 't ware een insnijding vormt in de steile hooge bergketen, die over Sumatra's Westkust loopt.

De weg loopt er zig-zag, nu eens aan de eene, dan weer aan de andere zijde der rivier, die op verschillende plaatsen overbrugd werd met kunstvol geconstrueerde ijzeren gevaarten, sterk maar rank gebouwd, soms als door een reuzenhand krachtig

tusschen de steile bergwanden ingeduwd. De zonderlinge vorm van den weg brengt herhaaldelijk den reiziger in den waan, dat de bergwanden vóór hem zich sluiten, totdat hij eensklaps bij het omslaan van een hoek, de weg verder ziet opkruipen tusschen en langs rotsen, die dreigend hun zware massale gevaarten verheffen.

In 't midden der kloof ongeveer, overspat een waterval met

De Anèh-kloof (Sumatra).

vonkelende druppels de voorbijsnellende wagens. 'k Zag op mijn bestoven kleeren de kleine iriseerende druppels tot grijze pareltjes worden en langzaam afrollen. En steeds heerlijker, steeds rijker aan afwisselende natuurtafereelen wordt de weg. Soms biedt, op 't onverwachtst, een opening tusschen de bergen een prachtig vergezicht en dan weer plotseling, als opgeslokt door een tunnel blijft men eenige minuten in volslagen duisternis, om een oogenblik daarna weer in 't felle zonlicht komend, van een ander

panorama te genieten, dat zich heerlijk voor het oog ontrolt, als een jubelkreet van verrukking over 't ontvlieden van 't nachtelijk duister.

De geheele spoorbaan van Padang tot Fort de Kock legt een schitterend getuigenis af van de bekwaamheid onzer ingenieurs, die, onder aanvoering van den grooten indischen ingenieur IJzerman, een weg baanden door de rotsachtige bergwanden. Een tandradbaan, waarop men ongeveer vier en een half uur, met vrij groote snelheid voortspoedt, is waarlijk een reuzenwerk, een triomf voor ontwerpers en bouwmeesters.

't Is voor den van Europa komenden reiziger een vreemd gezicht, de locomotief te zien besturen door een inlander en in den waggon de kaartjes te zien knippen door een Maleier, die met een zeer beleefde buiging en altijd in meer of minder deemoedige houding, zijn werk bij de blanke reizigers verricht. Is hij eenmaal de 1e en 2e klasse rijtuigen uit, dat treedt hij bij zijn landslieden of Chineezen dikwijls met meer aplomb op dan strikt noodig is; tegenover hen voelt hij zich, krachtens zijn ambt „een meerdere," terwijl hij voor den orang blanda altijd een zeker respect meent te moeten toonen.

Tot aan Padang-Pandjang, een klein, vrij levendig stadje met een druk bezochte passar, blijft de weg overschoon, herinnerend aan Tyrol, Zwitserland en 't Salzkammergut, minus de sneeuwbergen natuurlijk. Dan voert een zijbaan naar de residentieplaats Fort de Kock. Die weg loopt door een heerlijke, hooge Indische bergstreek, met al haar typisch schoon, zich kronkelend, rijzend en dalend, door een groene vlakte, begrensd door amphitheatersgewijze tegen de berghellingen liggende rijstvelden en als achtergrond dicht donker geboomte.

Voortdurend snelt men woningen, stallen, paddischuren, pisang- en klappertuinen en koffieaanplantingen voorbij, totdat men bij een draai van den weg een blik kan slaan op het prachtig blauwe water van het meer van Singkarah, dat de hooge toppen der bergen in zijn spiegelend oppervlak weerkaatst. Langs bosschen en dessas, door vruchtbare rijstvelden en tusschen steile bergwanden, snelt de trein met regelmatigen spoed steeds

klimmend tot aan den bergrug, die den Merapi en den Singalan verbinden, ongeveer zesendertig honderd voet boven de zee. Dan daalt hij weer, langzaam glooiend, tot aan het ruim 900 meters boven de zee gelegen plaatsje.

— U is zeker meneer Môrik, jà ? vroeg een dikke, vriendelijke, maar nog al erg bruine heer mij, toen ik uitstapte en met mijn

Passar te Fort de Kock (Sumatra).

valiesje naast mij een oogenblik bleef staan kijken naar 't druk verkeer van Maleiers, Klingeleezen, Chineezen en Europeanen, die aan 't kleine, nette station door elkander liepen.

— Om u te dienen!

— O! ik ben ghôtelier, ik kòm òm u af te ghâlen, jâ! De resident zou u wel logeeren, maar ghij gheeft bezoek, 'k ghêb 'n kamer voor u disponibel; rijtuig is vóór, jà!

De brave man, wiens donkerbruin barsch uiterlijk naar mij scheen

geheel in tegenspraak was met zijn vriendelijke goedhartigheid, geleidde mij naar den gereedstaanden hôtelwagen, ditmaal een gewoon dos-à-dos'je. Hij sprak, zooals de meeste telgen van een gemengden echt, met een eigenaardigen tongval, de letter H met de G verwarrend of samensmeltend. In 't eerst klinkt het voor den vreemde zonderling, maar allengs gewent men aan die uitspraak en weet dat ghônd, hond — en hêven, geven beteekent.

'k Heb in het hôtel te Fort de Kock alweer ondervonden dat men niet altijd op 't uiterlijk der dingen kan afgaan, want toen ik het niet groote, vervelooze en aan alle kanten opgelapte huis, met wanden van gevlochten matten en muren van in elkaar gewerkte stukken bamboes, zag, kreeg ik zoo het idée: — Je bent nog al eens tegenwoordig als er iets extra's gebeurt, 't zou me niets verwonderen, wanneer dit hôtel juist vannacht in mekaar zakte.

Maar, 't heeft zich kapitaal gehouden, het is niet ingevallen! 'k Heb alleen maar een paar keer door mijn kamervloer getrapt — en ik heb er zelfs voortreffelijk geslapen en uitmuntend gegeten. Wat wil men meer? Dat ik echter niet geheel en al onrecht had met aan de stabiliteit van het gebouw te twijfelen kan ik bewijzen door het feit aan te halen, dat in dienzelfden nacht een zeer corpulent majoor, met een heel knappe en ook vrij zware vrouw, met ledikant en al eenige decimeters in den grond zijn gezakt. Gelukkig kwamen zij er met den schrik af en konden beiden hun verblijf tot herstel van gezondheid ongehinderd voortzetten.

Fort de Kock is een herstellingsoord bij uitnemendheid, de kostelijke reine berglucht dáár is het beste geneesmiddel voor allerlei zenuw- en andere kwalen.

Het klimaat te Fort de Kock is zoo gematigd, dat Europeesche bloemen en gewassen, rozen, geraniums, fuchsia's en verbena's er welig groeien, te welig echter om lang te kunnen leven. Hun bestaan is een korte schitterende verschijning, een vroolijke afwisseling tusschen het meer sombere tropische groen.

In het hospitaal bevonden zich dan ook een groot aantal

van Atjeh en elders geëvacueerde berri-berri lijders, gewonden en zieken.

Op de passar, vol warmte en felle zon, vol kleurige pajoongs (zonneschermen) en kleine tentjes, gaat het bijzonder druk en levendig toe. Ik zag er allerlei eigenaardige Sumatraansche kleederdrachten vertegenwoordigd, o. a. de schilderachtig in met goud en zilver doorwerkte sarongs gekleede vrouwen uit Pajacombo, die in haar hoofdtooi den kop en horens van den

Societeit te Fort de Kock. (Sumatra).

karbouw eenigszins navolgen. De meergegoede Sumatraan houdt er van zich kleurig en mooi, zelfs kostbaar en rijk, te kleeden en wat hij aandoet staat hem goed, omdat hij met een zekere fierheid optreedt; geheel anders dan de meer onderworpen Javaan. Hij voelt zich een „orang sendiri" (een zelfstandig mensch), drapeert zich vol waardigheid in zijn kaïn of sarong en draagt zijn toppie van gevlochten paardenhaar of gekleurd riet kranig op zijn blauwzwart glimmend haar.

De Reuzenboom, een der merkwaardigheden van het kleine

plaatsje, ontlokte mij een kreet van bewondering en het Karbouwengat — een eenige mijlen lange vallei vol afwisseling van heerlijk groen, grootsche rotspartijen en kabbelend bergwater, deed mij de drie uren lange wandeling niet betreuren. De waarheid gebiedt echter te erkennen, dat ik mij later in Indië niet weer aan zoo'n langen voettocht bezondigd heb. Loopen is iets wat men als kind met moeite aan-, in Indië zonder inspanning als volwassene weer afleert.

Pajacombo-vrouwen.

Wat vindt men toch overal vriendelijke menschen, dacht ik, toen ik in 't Hôtel een herstellend berri-berri-lijder, vroeger een stadgenoot, aantrof, die, zijn kwalen voor een oogenblik op zij zettend, mij allerhupscht overal heen geleidde en me zelfs in een chineesche toko onder 't genot van een glas tamarindelimonade, een opkomende donder- en regenbui hielp afwachten. Zoo'n donderbui in de Tropen is gewoonlijk veel heviger dan bij ons te lande. Licht en slag volgen elkander bijna onmiddellijk op. Zonder tusschenpoozen schiet de bliksem neer en donderen de slagen achter elkander aan. Ratelend en bulderend weerkaatsen de bergen het geluid van den donder met duizendvoudige echo. Zwart en onheilspellend dringen de wolken opeen, loodkleurig hangt het zwerk en de regen valt niet in droppels, maar in bijna vertikale stralen, soms dik als pijpensteelen, van den hemel.

Die zoo'n bui treft kan er zeker van zijn, dat hij in een paar minuten tijds geen drogen draad meer aan 't lijf heeft. Ik hoorde eens iemand zeggen: — ik val even graag in 't water,

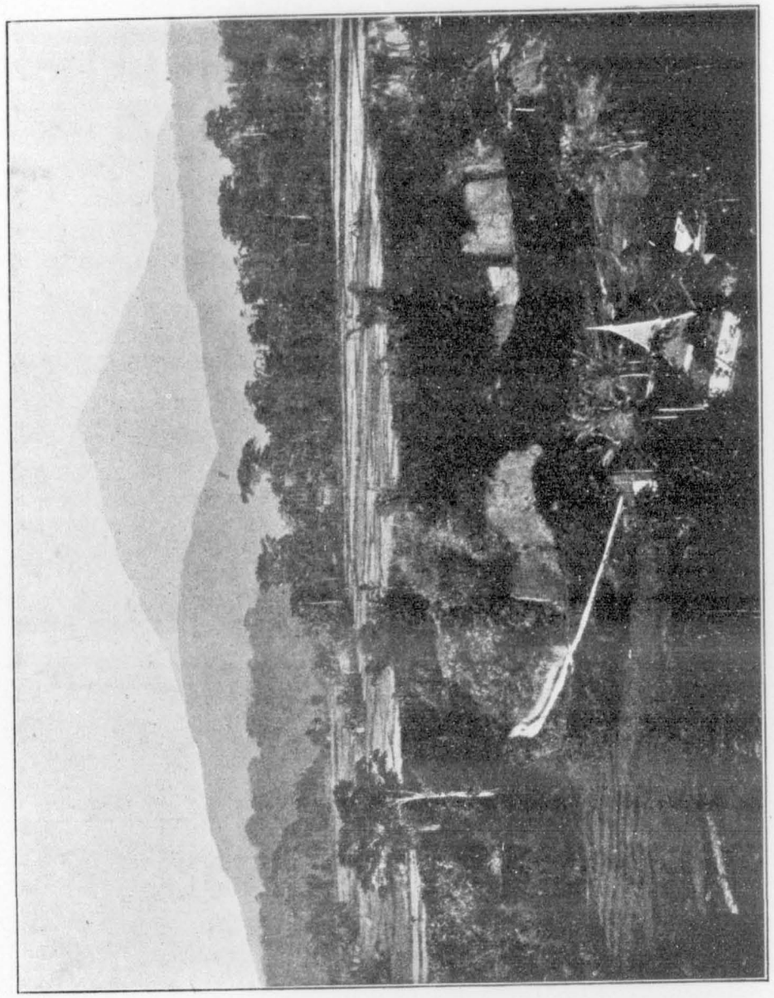

Karbouwengat bij Fort de Kock. Sumatra.

en ik geloof hem gaarne, want een Indische regenbui is een buitengewoon stortbad in de derde macht.

Op verzoek van het societeitsbestuur heb ik te Fort de Kock een lezing gehouden en omdat het de eerste was, die ik in Indië onder de Tropen hield, wil ik er hier melding van maken.

'k Had geen zwart pak, geen zoogenaamde stalen pen, het gebruikelijke kleed van den nutslezer, medegenomen en moest dus in mijn grijs fantasiepak optreden. Later heb ik vernomen, dat men mijn gewoon wandeltoilet voor de nieuwste chic heeft aangezien en wel zoo goed is geweest te veronderstellen, dat ik niet koerang adjar (niet wel opgevoed) was. Men heeft, zoo vertelde men mij, zelfs over mijn grijs costuum gekibbeld, omdat er toch heeren waren, die meenden dat mijn fantasiepak niet „haut chic", 't nieuwste snutje, maar eenvoudig datgene was waarvoor 't zich uitgaf, terwijl anderen bleven volhouden, dat men tegenwoordig, evenals men te Parijs roode fraks draagt, in Holland aan grijze jacquets de voorkeur geeft bij gedistingeerde vergaderingen of galagelegenheden.

Ik blijf intusschen zeer verplicht aan hen, die de verdediging van mijn toilet op zich hebben genomen!

't Was ongeveer half negen, toen een der bestuursleden mij aan mijn hôtel kwam afhalen en ik bereidde mij reeds voor op een buitengewoon warmen avond, een stoombad in optima forma.

Hoe viel mij dat mee! De zaal was zeer luchtig en aan alle zijden open. Waarlijk ik heb het daar niet half zoo warm gehad als in een Hollandsche nutszaal, waar de kachels hun benauwde kolenlucht aan de minder frissche uitwaseming der dikke winterkleeren en warme adems huwen en gewoonlijk de temperatuur tot bloedwarmte doen stijgen. 'k Heb echter meer stem moeten gebruiken, de acoustiek is door de openstaande deuren en vensters niet schitterend.

En welk een dankbaar publiek! Ik heb te Fort de Kock met 't meeste genoegen gelezen voor de societeitsleden, de gewonde militairen en herstellende zieken, die door het bestuur waren uitgenoodigd.

Ik las: „Lachen en schreien," en ik had de voldoening, dat de

toehoorders van harte meêlachten of een oogenblik ernstig werden als ik een somberder toon aansloeg.

Na de pauze, waarin de dames en heeren zich een oogenblik buiten in de verrukkelijk koele avondlucht verfrischten — zij hadden het door 't opeengepakt zitten oneindig warmer dan ik — droeg ik „Het diner van Manus" voor, en zelden heb ik zooveel genoegen van mijn voordracht gehad. Dadelijk had zich tusschen lezer en publiek de als 't ware magnetische band ontsponnen, die noodig is voor den hoorder om te genieten, die den voordrager moed geeft en animo, omdat hij daardoor de sympathie voelt van zijn publiek.

Een klein intermezzo, dat mij een oogenblik afleidde, maar dat door de aanwezigen gelukkig niet al te zeer werd opgemerkt, wil ik niet onvermeld laten.

Terwijl ik Manus aan de table d'hôte zijn heldenfeiten liet volvoeren, kwam een goedige, gladharige hond op de verhevenheid, waar ik stond, ging schuins naast mij zitten, zich snel en hevig achter 't oor krabbend, als in tweestrijd of hij mij zou aanspreken of niet. Toen wandelde hij kalm een paar maal achter mij heen en weêr, zonder mij te hinderen. Het had er iets van, alsof hij gaarne met mij wilde kennis maken, maar nog min of meer verlegen was. Eensklaps stak hij zijn neus onderzoekend vooruit en naderde mij langzaam, met lange voorzichtige schreden, den kop vooruit en 't lijf gestrekt. Waarschijnlijk kwam het dier, door zijn fijne lucht geleid, allengs tot de ontdekking, dat ik tehuis een puckhond heb, die wel eens de onhebbelijke gewoonte heeft zijn corpus tegen mijn broekspijpen te schuren. Misschien had de Fort de Kocksche hond nog nooit de emanatie van een Hollandschen puck geroken en was hij daarom nieuwsgieriger dan noodig en beleefd was. Hij draaide een paar malen omzichtig om mij heen, besnuffelde eerst oppervlakkig mijn schoenen, toen met blijkbaar stijgend welgevallen. Daarna blikte hij met verlangend oog naar mij op, snoof met lange halen aan mijn broekrand en sprong toen heel familiaar tegen mijn knie op, om toch vooral goed kennis te nemen van dien uitheemschen geur. 't Lieve dier was een en

al hartelijke vriendelijkheid, en drukte zijn ingenomenheid zóó langdurig uit, dat ik mij genoodzaakt zag even op te houden en hem dringend te verzoeken zich van verdere onderzoekingen te spenen. Ik begin nu te begrijpen, dat ik het arme dier onheusch heb behandeld, want dat het waarschijnlijk namens het Indische hondenras mij een eersten welkomstgroet kwam brengen. Nog een paar maal trachtte hij — hoewel ik hem vrij krachtig had verwijderd — de kennismaking te hernieuwen en eerst toen hij plotseling in de zaal een kennisje zag, dat hem verlokkend knipoogend aankeek, liet hij mij los, snelde met de ooren in den nek en opgeheven staart ventre à terre naar beneden en trachtte onmiddellijk, geschut en beschaduwd door de reien toeschouwers, met zijn schoone te flirten. Een van de societeits-jongens heeft hem echter zeer duidelijk aan zijn verstand gebracht, dat een concert- of leeszaal geen plaats is voor dergelijke ontmoetingen.

Later op den avond heb ik nog ettelijke belangstellende honden in de zaal zien verschijnen, maar zij gedroegen zich kalmer en bepaalden zich er toe, mij nieuwsgierig te komen bekijken, om daarna als teleurgesteld met den staart tusschen de beenen weer te vertrekken.

De opmerking moet mij hier van 't hart, dat de honden in Indië mij dikwijls het leven zuur hebben gemaakt en wanneer ik geen geboren dierenvriend was, zou ik in Indië aan het ras „canis familiaris," door zijn al te groote familiariteit, een geweldigen hekel hebben gekregen.

De hond is in Indië over 't algemeen een paria onder de dieren, want de inlander heeft een aangeboren en door zijn godsdienst aangevuurden afkeer van dit nuttige en gezellige huisdier. Vandaar komt het dan ook dat het, door hem, in den volsten zin des woords, als een hond wordt behandeld. De inlander, belijder van den Islam, schuwt hem als een onrein dier en waarlijk, een Indische kampong-hond is ook het prototype van ellendige onzindelijkheid. Neem van een paar gewone keeshonden en fikken iets onoogelijks, vermeng dat met de minst goede eigenschappen en leelijkste vormen van den ruwen

herdershond, voeg daarbij ettelijke karaktertrekken van den jakhals en lichaamsonregelmatigheden der ordinairste soort trekhonden. Laat dan verschillende smoushonden hun slechtste hoedanigheden in dat mengsel oplossen — en ge hebt zoo ongeveer een redelijk welgeslaagden Indischen gladakker.

Voor drie vierden is hij kop, met wonderlijk gefatsoeneerde, waaiervormig uitstaande, meestal uitgerafelde ooren, kleine, groenige, loerende siepeloogen en een hier en daar gelapten snoet, geschikt om evenals de snuit van een varken in het vieste vuil te wroeten. Zijn lichaam is mager en ribberig, schonkig en schurftig, 't haar er op kleverig, dun gezaaid en borstelig, terwijl zijn staart, een akelig, spichtig, aalvormig onding, als hij nog compleet is, nijdig tegen zijn holle flanken slaat, of zich, als beschaamd over zijn afzichtelijkheid, tusschen zijn beenen verstopt. Blaffen doet dat soort honden op een heel eigenaardig, scherpe, en zenuwachtig makende wijs. 't Is half huilen, half schreeuwen en brommend keffen — misschien komt het door dat zij Maleisch, Soendaneesch, Javaansch of Madureesch blaffen, maar in welken tongval ze het dan ook mogen doen, allernaarst en vervelend is het buiten kijf. De welopgevoede huishond wendt zich dan ook, met aristocratische voornaamheid, van dien proleet af, ten minste zoolang zijn meester hem in 't oog houdt; evenwel zal ik er niet voor instaan, dat zelfs onder de best gevoede en onderhouden honden niet individuen gevonden worden, die zich in een zwak oogenblik vergeten, en, evenals sommige menschen, een mesalliance doen. De telgen uit zulk een verbindtenis gesproten, zullen zeker onmogelijke wezens zijn, die geschuwd door dier en mensch, hun treurig bestaan moeten voortsleepen totdat een goed gemikte revolverkogel, een vergiftigd stuk vleesch of een knuppel er een einde aan maakt.

Padang vooral is rijk aan gladakkers. Nergens zijn ze zóó beschadigd, zóó brutaal en zóó roofzuchtig. De inwoners voeren een onafgebroken oorlog tegen die verstoorders van hun nachtrust, die dieven van alles wat eet- en niet eetbaar is. Eenige malen zelfs is door den schout in eigen persoon een razzia aangevoerd, maar zonder ander gevolg, dan dat er

in dien nacht evenveel honden, maar meer slapeloozen waren.

De gladakkers hebben iets van Sioux-Indianen, die hun vijanden mijlen ver speuren en zich zóó weten te dekken tusschen struiken en boomen, dat ze bijna onkwetsbaar schijnen.

De Padangsche huizen, op palen gebouwd tegen de aardbevingen, hebben als 't ware een open sousterrain, dat gewoonlijk gebezigd wordt tot rommelhok, waarin dikwijls allerlei soort van afval verdwaalt. Tusschen die overblijfselen van inmaakblikken, lampenkousen, gebroken flesschen, half vergane en muffe manden, beschimmelde schoenresten, stinkend stroo en stoffige vodden, dwalen over dag dikwijls, maar 's nachts voortdurend, de gladakkers rond, zoeken er een gezellig plaatsje om te minnekozen of om van daaruit op de kippenbeentjes, de vleeschafvallen en spijsresten te loeren, die de kokkies, met haar

onovertrefbare nonchalance in of naast het bij de keuken geplaatste vuilnisvat werpen.

Een half vergane schoenzool is voor den gladakker een délice, een tot ontbinding overgaande, in stof gewentelde kippenkop, brengt hem in verrukking en voor een reeds uitgebleekt eendenkarkas zou hij knielen, als hij knieën had. Maar ook oude sloffen en matten, of stukken van harige kofferovertreksels versmaadt hij niet, ja! hij beproeft zijn bekkeneel zelfs op ledige soepblikken en lobster-tins, wanneer zij nog eenigermate den geur van hun inhoud behielden. Gedurende mijn verblijf te Padang, heb ik de meeste nachten gelegenheid gehad, mij te oefenen in het verstaan der gladakkers-taal, want nauwelijks waren de lichten in huis gedoofd of uit de verte klonk het lang aangehouden geblaf van een individu, dat zijn makkers tot een strooptocht onder ons huis, op ons erf of tusschen de bijgebouwen noodde. Van verre en nabij antwoordden dan andere liefelijke stemmen, en binnen eenige minuten stormde een phalanx van gladakkers op en over het erf, alles omverhalend en omstootend, waarin vermoedelijk iets eetbaars te vinden was.

Wat in mijn kamer overtollig was, heb ik 's nachts die lieve dieren naar den onguren kop geslingerd; ik heb mij zelfs beroofd van nuttige zaken, als een laarzentrekker en een veldflesch, maar zonder merkbaar goed gevolg.

Ik zag mijn projectielen vliegen — ik zag hun onverschilligheid daarvoor en de honende uitdrukking in hun gemeene oogen, terwijl ze hun onhebbelijk groote roode muilen opensperden en bovennatuurlijke geluiden uithuilend, in den maneschijn bleven zitten met omhoog geheven kop.

In den maneschijn komt de muziekale begaafdheid van den gladakker eerst tot zijn recht. Ik heb herhaaldelijk concerten gehoord, waarbij een groote, eenoogige, met een halven staart en drie en driekwart poot voorzienen hond met sentimenteel geluid de maan bezingend, de tenorpartij zeer verdienstelijk vervulde, terwijl een ander, zwartgrijs, kreupel gegooid exemplaar de baspartij op zich nam en schitterend gesecondeerd werd door twee baritons, die behalve stukkende ooren, ettelijke wonde plekken

en huidbeschadigingen konden aanwijzen. Merkwaardig is het echter, dat die zangers hun voorliefde voor de maan in alle toonaarden en maten te gelijk uiten, zoodat daardoor de allerkraste charivari geboren wordt.

Één lange, magere, bacterie-volle, melankolieke, zwartige gladakker, heb ik gedurende mijn verblijf te Padang op mijn geweten. Hij tracteerde me elken nacht op een solo-bierbas en spotte met al mijn nijdige: Akiss! en Vort's! trotseerend mijn projectielen en stortbaden. Eindelijk ontdekte ik, dat hij onder het paviljoentje zijn bivak had opgeslagen en dáár heb ik hem als een moderne Judas een stuk vleesch toegeworpen dat — ik beken het zonder blikken of blozen — met strychnine rijkelijk gekruid was.

't Heeft me een gulden aan den apotheker en mijn handteekening in zijn boek gekost, maar ik heb de voldoening gesmaakt, dat ik een paar uur daarna het lijk van dien nachtelijken zanger stijf en koud in zee heb zien schoppen door een meêlijdend soldaat.

'k Meen mij door dien moord tegenover Padang verdienstelijk te hebben gemaakt; deed ieder zoo als ik, die zelfs een gulden er voor over had, zeker ware binnenkort de nachtelijke rust der Padangers niet langer zoo problematisch.

Het spijt mij waarlijk zeer, dat ik de Padangsche honden niet prijzen kan, omdat ik overigens slechts lof heb voor alles wat ik zag en ondervond, maar wanneer men zijn indrukken weergeeft, moet men het kwade zoowel als 't goede vermelden.

PADANG-PANDJANG.

Op mijn terugreis van Fort de Kock bleef ik een paar dagen te Padang-Pandjang over.

Welk een lief en schilderachtig plaatsje! Midden tusschen de bergen opgesloten ligt het, 's morgens vroeg als in nevelen gehuld, totdat de zon ze verdrijft en de prachtige Merapi en Singalan hun schoon geschakeerde groene flanken en trotsche kruinen vertoonen. Veel zwaar geboomte heeft Padang-Pandjang niet, maar 't rust tusschen lage boschaadjes in een vlak dal, waardoor voortdurend een frissche bergwind waait. Er ligt iets Zwitsersch over 't kleine plaatsje, vooral wanneer men ziet, hoe tegen de zachte glooiingen hier en daar de Indische koeien rustig grazen en oplet hoe de wit geschilderde zinken daken der huizen tusschen 't groen doorschemeren.

Het stadje zelf is als 't ware het kruispunt van de wegen naar Padang, Fort de Kock en Solok en heeft daardoor meer vertier dan men oppervlakkig zou denken. Van verschillende omliggende plaatsen komen de Maleiers de markt bezoeken, brengen er hun koopwaren en handelen daar met elkander in allerlei produkten. Men ziet er de meest verschillende kleederdrachten in schilderachtige afwisseling. Vooral de vrouwen houden in die streken van kleurige gewaden en tooien zich rijk met gouden hals- en armsieraden, ringen en oorhangers. Sommige zelfs dragen in de ooren gouden spangen van zoo groote

afmeting, dat haar oorlel tot buitengewone lengte wordt uitgerekt. Ook de mannen dragen gaarne veelkleurige kleeding en drapeeren zich waarlijk met smaak in hun sarongs. De geheele Passar heeft door die kleuren een vroolijker aanzien dan elders.

— We wonen hier in een regennest, meneer van Maurik, zei de vriendelijke luitenant, die me met omgeslagen broekspijpen

Passar te Padang-Pandjang.

onder een groote parapluie kwam afhalen en terwijl wij, door en over plassen stappend, zijn nette woning naderden, vertelde hij mij: — Padang Pandjang is een uiterst gezond gelegen, fideel plaatsje, waar 't ongeveer alle dagen regent en waar de verschillende elementen der bevolking goed harmonieeren.

Ook ik heb die overtuiging medegenomen, nadat ik in de societeit eenige aangename uren had doorgebracht. Ambtenaren en officieren leven daar in gezellig samenzijn en waardeeren te meer elkanders gezelschap, omdat het aantal Europeanen er

niet groot is. De officierswoningen zijn er klein, maar keurig en comfortabel ingericht, en wanneer men zoo'n verblijf ziet, met een goed onderhouden tuintje er voor, met nette bijgebouwen en een aardig erf, moet men volmondig erkennen, dat een 1ste of 2de luitenant in Holland heel wat te kort komt, al woont hij ook nog zoo lief gestoffeerd, met een riant uitzicht, bij een zindelijke weduwe, twee hoog, voor weinig geld.

In Indië leeft m. i. een officier meer, zooals een officier leven moet; het militaire element is daar meer in aanzien, heeft daar den boventoon. Hij is er in waarheid „militair," terwijl in Nederland, men houde mij de opmerking ten goede, een officier, nolens volens, min of meer gedwongen wordt zijn heldendaden te beperken tot het proeven van de soep, theoriehouden en flaneeren.

Een Indisch officier heeft, voor mijn oog, ook een veel krijgshaftiger voorkomen. Men ziet het hem aan dat hij kruit geroken heeft, dat hij waarlijk in dienst is en behalve de theorie ook de praktijk door en door kent.

De dienst is zwaar in Indië, er wordt veel gevergd van onze Indische militairen, — maar daar staat ook tegenover, dat hun diensten beter beloond en gewaardeerd worden, door een hooger tractement en in de toekomst een ruimer pensioen, dat na volbrachten diensttijd groot genoeg is om een verzekerden ouden dag in uitzicht te stellen.

In kleine plaatsen, zooals Padang Pandjang en andere, zijn de officieren de personae grata, waardoor leven en gezellig verkeer ontstaan. De minderen — ook hen ziet men 't aan, dat zij mannen van de praktijk zijn en onder strenge tucht worden gehouden — brengen voordeel aan den handeldrijvenden „kleine-man," terwijl de geheele bevolking profiteert van een groot garnizoen, dat in de meeste gevallen de opkomst van zulk een plaats is. Immers de soldaat heeft op gezette tijden geld en — geeft dat ook uit; waarom zou hij 't bewaren? Hij weet immers niet of hij er later van zal kunnen genieten!

Door de vriendelijke tusschenkomst van den assistent-resident had ik gelegenheid een inlandsche school te bezoeken en mij te verwonderen over de vlugheid, waarmee de jeugdige Suma-

traantjes leeren lezen, schrijven en rekenen. Het is interessant om in zoo'n school den meester, een Maleier, in zijn keurig net, wit pak, met sandalen onder de goed verzorgde voeten, aan de kinderen te hooren vertellen van Europa en Nederland, van de Njonja Radja, de koningin, en van allerlei wetenswaardige dingen, die zij gretig, met glinsterende oogen en open monden aanhooren. Merkwaardig is het om te zien, met hoeveel juistheid en bedaarde kalmte hun kleine, lenige vingers de moeilijke Arabische karakters of de Hollandsche letters naschrijven.

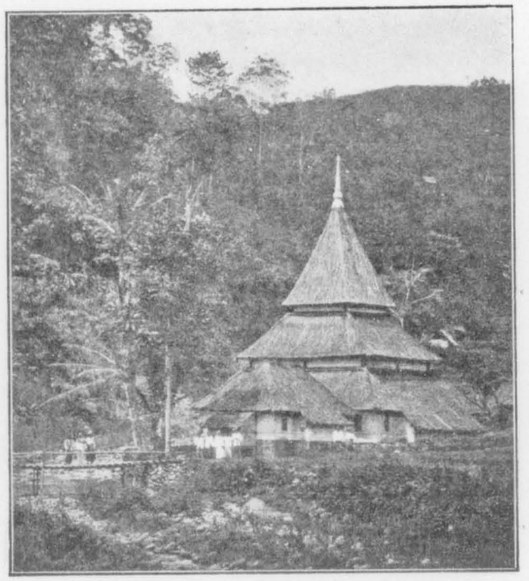

Missigit. Padangsche Bovenlanden.

Luchtig gebouwd en goed onderhouden, kunnen die scholen veel andere tot voorbeeld dienen. De kinderen zelf zien er goed gevoed en netjes uit; de inlander stelt er een eer in om te zorgen, dat zijn schoolgaande kinderen fatsoenlijk voor den dag komen. Ik zag er geen enkel haveloos of zelfs slordig kind; de meeste droegen witte of kleurige baadjes en keken met vroolijke oogen de wereld in. Onwillekeurig maakt men daar een vergelijking met de kinderen van onze nederigen in stand en armen — en dan moet men helaas! met een zucht, erkennen: die jeugdige Sumatraantjes zijn beter af dan onze arme-kinderen, die vaak zonder morgen-boterham ter schole moeten komen, bibberend van kou, met verkleumde winterhandjes en dunne, gehavende kleertjes, die geen voldoende beschutting voor hun bloedarme lichaampjes bieden.

Een wandeling naar de Missigit — de plaats waar de inlanders hun godsdienstplichten vervullen — onder geleide van den assistent-resident ondernomen, boezemde mij evenzeer groote belangstelling in, en wanneer niet het hondje van dien heer de ondeugendheid had gehad zich te willen gaan baden in het heilige reinigingswater, bestemd voor de Missigit-bezoekers, zouden we zeker langer daar hebben vertoefd.

Ook in de gevangenis werd ik vriendelijk rondgeleid — gelukkig bood men er mij geen verblijf aan — en ik moet erkennen, dat het in zoo'n gevangenis nog wèl uit te houden is. De dwangarbeiders, meestal zijn 't gewone inlanders, hebben daar een goed, luchtig verblijf, een frissche badgelegenheid en een groote open plaats, waar ze onder de schaduw van eenige boomen lang niet onpleizierig bijeen kunnen zitten. Overdag worden zij, onder geleide van hun oppassers, aan 't werk gezet aan de wegen of daar waar ze noodig zijn. Sommige particulieren zelfs hebben, op enkele dagen, zoo'n dwangarbeider in dienst en laten hem, tegen een vrij goede geldelijke belooning, in hun tuin of erf werken. Op gezette tijden gaan zij naar hun verblijf terug, vinden daar hun maaltijden van rijst met sambals en droge visch of andere spijzen in voldoende hoeveelheid gereed en slapen op de britsen even goed, neen, beter, dan zij het in hun eigen huis zouden doen.

Hun kleeding, bestaande uit bruine baadjes en broeken en zwarte hoofddoeken, ziet er vrij goed uit en wordt eerder vernieuwd, dan die van den gewonen koelie. Meestal draagt die, wanneer hij geen „gegoede" is, zijn kleedingstuk tot de laatste rafel af. Ik heb dikwijls baadjes gezien, die wonderlijk veel van kantwerk hadden, 't eene gat aan 't andere verbonden door losse vezels vertoonend.

De dwangarbeider heeft dus feitelijk geen zorg en als, bij de zwaar gestraften, de ijzeren ring om den hals niet al te hevig en vervelend knelt, kan hij zich beroemen een goed leven te hebben. Zij zien er ook volstrekt niet gedrukt of somber uit. Integendeel! Wanneer men een aantal dwangarbeiders tusschen de lijntjes, die ze bijeen moeten houden, ziet voortmarcheeren,

kijken ze opgeruimd en vroolijk en nemen het „gedwongen arbeiden" blijkbaar niet te zwaar op.

Feitelijk *gevangen* zijn zij ook niet, zij hebben meer vrije lucht en vrijen tijd dan een mijnwerker in Europa —· en ze werken veel minder hard.

Ik hoorde eens iemand zeggen — ik ben liever dwangarbeider in Indië, dan mijnslaaf in Europa, en ik zeg het van harte gaarne na!

Toen ik 's avonds vermoeid in het kleine, maar goed bestuurde en comfortabele hôtel van den heer Alting Siberg ter ruste ging, moest ik — 't klinkt wonderlijk — om een wollen deken vragen, want 't was te Padang Pandjang dien nacht zóó koud, dat ik die beschutting hoog noodig had. 'k Heb er overheerlijk geslapen, juist door de koelte en menigmaal heb ik op Java, waar 't ook 's nachts drukkend warm kan zijn, de wollen dekens van 't hôtel Merapi en de daarbij behoorende koelte teruggewenscht.

Toen ik 's anderen daags, 's morgens vroeg, voor 't hôtel stond te kijken naar den langzaam optrekkenden nevelsluier, die den top van den Merapi onzichtbaar maakte, zag ik op den weg een officier voorbijkomen en hoorde ik plotseling achter mij de stem van den hôtelier, vroolijk roepend: — Goeden morgen, meneer Anten!"

Ik nam mijn hoed af, de officier groette terug en ging voorbij.

Een halve minuut daarna hoorde ik opnieuw die stem: — Goeden morgen, meneer Anten!" Dat's dwaas dacht ik, zegt die hôtelier nu nog eens: goeden morgen? maar tot mijn verwondering stond er niemand achter mij, toen ik omkeek en terwijl ik vóór mij op den weg den logementhouder zag aankomen, hoorde ik nogmaals achter mij zijn stem, die tweemaal achtereen denzelfden morgengroet herhaalde.

'k Was beetgenomen door een groote Béo! De vogel zat in een kooi achter mij en keek me met schuingehouden kop en knippende oogjes aan, als wilde hij zeggen: — dat heb *ik* je gebakken. Je had me niet opgemerkt, hè?

Zóó duidelijk heb ik nog nimmer een vogel hooren spreken en mijn verbazing nam nog toe, toen ik het dier hoorde zeggen

— mijn bord is leeg, mijn bord is leeg! en waarlijk, de arme vogel had geen eten meer.

Ik riep de dame van 't hôtel, die mij lachend vertelde, dat haar Béo een van de merkwaardigheden van Padang Pandjang was, omdat hij „zoo leep als 'n mensch is," en met groote juistheid de stemmen, zoowel van haar als van haar man, nabootste. „Maar weet u wat nog 't aardigst is?" zei de vroolijke vrouw: „onze Béo herkent de lui en weet b.v. precies wanneer zij voorbijkomen. Meneer Anten passeert hier iederen morgen en Béo zegt hem ook altijd pront goeden dag. Mijn kinderen hebben hem geleerd te zeggen: „mijn bord is leeg," en nu waarschuwt hij geregeld als zijn voer op is. Soms zijn wij zelf dupe, want hij leert onophoudelijk nieuwe dingen. Voor een dag of wat nog, ben ik haastig naar voren komen loopen, omdat ik meende dat mijn man mijn naam riep, zóó duidelijk imiteert de vogel zijn stem. Er is al dikwijls honderd gulden en meer voor onze Béo geboden, maar we willen hem niet missen, — 'n mensch mag hier in zoo'n kleine, stille negorij toch wel wat extra's voor z'n pleizier hebben, niet waar? En, zei ze, met een blik op haar lieveling, die met smaak van zijn nu weer gevuld bordje pikte, „als u een boek over Indië schrijft, vertel er dan ook eens in, dat *wij* zoo'n mooie Béo hebben — dat is nog eens aardig voor de menschen om te weten, jà?"

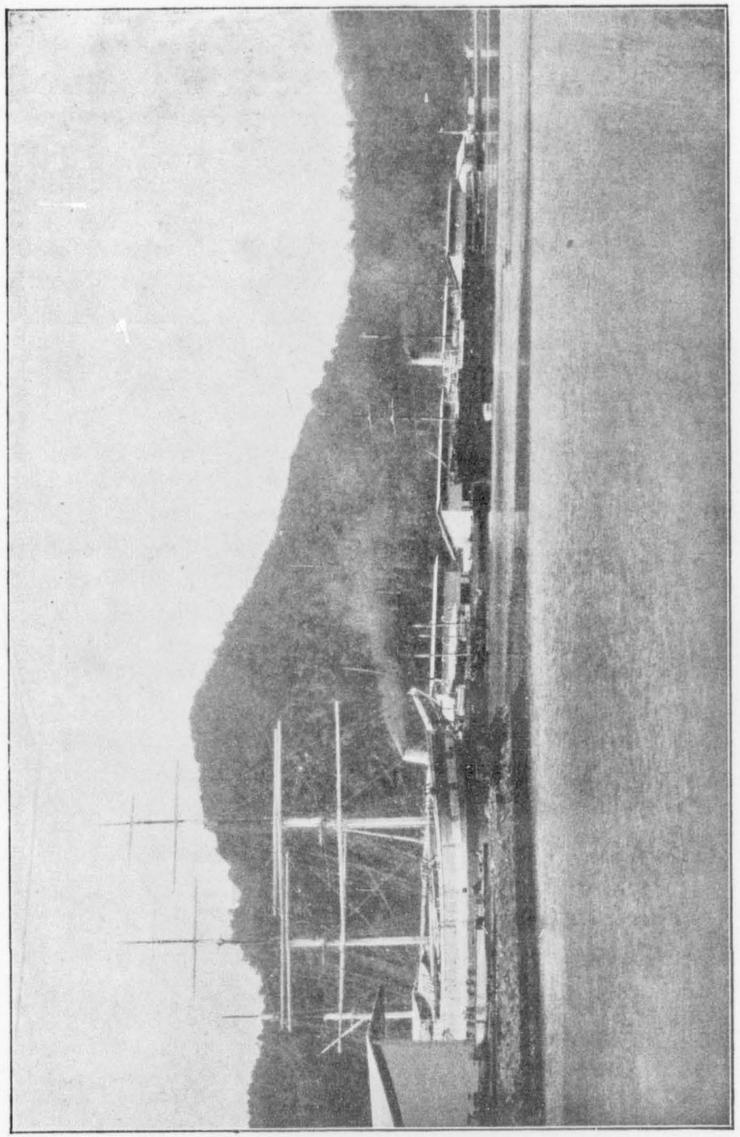

De Emma-haven te Padang.

VERTREK VAN EEN ATJEH-BOOT.

Een paar dagen vóór mijn vertrek van Padang komt mijn gastheer 's morgens — 'k ben juist opgestaan — aan mijn kamerdeur tikken.

— Ben je al visibel?

— Dadelijk! wat is er?

— Er gaat vandaag een Atjeh-boot, wil je niet eens gaan kijken?

— Graag!

— Maak dan wat voort, we kunnen wat vroeger ontbijten en pakken den trein naar de baai.

Een uur later zitten we in den waggon en sporen naar de Emma-haven, waar de stoomboot gereed ligt, die een detachement van circa zevenhonderd man, inclusief een aantal kettinggangers, vrouwen en kinderen, naar Oleh-leh zal vervoeren.

Vroolijk wappert de driekleur aan mast en vlaggelijn en aan boord, zoowel als op den steiger, beweegt zich een bonte menigte.

Maleiers, kranig gedrapeerd in hun kleurige kaïns en sarongs, Chineezen in witte jasjes en broeken of in het zwarte badjoe

tjina, met ronde hoedjes onvast op hun gestaarte hoofden, zwart gebaarde Klingeleezen met kunstig gevlochten paardenharen toppies op, in gekleurde baadjes, enkele Armeniërs en Arabieren, wandelen heen en weer tusschen halfnaakte, bruine koelies, die bagage versjouwen en inlandsche militairen, die hun kameraden uitgeleide komen doen.

In lange rijen staan de soldaten, kranige militaire figuren, front makend tegenover de boot op den steiger, terwijl een sergeant, met de Willemsorde op de borst, de namen afleest; dan gaan ze bij kleine afdeelingen aan boord. Bij de loopplank bevinden zich eenige officieren, de presentielijsten controleerend. Nu en dan naderen inlandsche soldaten, begeleid door hun vrouwen, die als geduldige pakpaarden hun barang (bagage) dragen. Vele loopen zwoegend, voorover gebukt onder tal van pakken, manden en korven, met één kind aan de hand en één in haar slendang (draagdoek).

— Zien die kleine wurmen er niet haast uit als jonge apen, lacht iemand op een paar vrouwen wijzend, die, volgepakt als zij zijn met mandjes vol eetwaren, pakken kleeren en allerlei huishoudelijke zaken, bijna geen notitie kunnen nemen van haar kleintjes, die zich met de magere, bruine handjes aan moeder vastklemmen en hun groote melankolieke oogjes angstig opslaan, verwonderd over al de ongewone drukte en beweging.

Soldatenvrouw.

Merkwaardig is het, dat de meeste dier vrouwen, boven op al de bagage nog een mandje meêvoeren, waarin een kat, met een rood of blauw halsbandje met belletjes om, rustig spinnend zit te druilen, als bewust dat haar meesteres, in de eerste plaats voor haar kind, in de tweede plaats voor haar kat zal zorgen.

De soldatenvrouw is gemeenlijk een gewone Maleische of Javaansche, die met onbezweken trouw haar laki (man) volgt,

waarheen hij gaat. Zij zorgt voor zijn maaltijden, zij houdt zijn kleeding in orde, poetst zijn uniform, zijn wapens, zijn schoenen, als hij die heeft, en als hij 's avonds in de kazerne terugkeert, vindt hij zijn thee of koffie gereed en kan zich rustig neerleggen, in het bewustzijn dat zijn bini (vrouw) voor alles gezorgd heeft wat hij noodig kan hebben.

Aan boord is alles in beweging, officieren met heeren en dames, die hun een laatst vaarwel komen zeggen, staan pratend in groepjes op het achterdek en tusschen al die menschen door glippen als alen de jongens, die ververschingen, door deze of gene besteld, komen brengen. Nu en dan klinkt de doffe knal van een ontsnappende champagnekurk en ziet men glazen vol parelenden wijn opheffen met een: „Goeie reis!" een „God zegen je," of een „Kerel! kom behouden weerom!"

Op het tweede dek liggen, zitten en staan de soldaten, Europeesche en inlandsche, met hun vrouwen bijeen. Enkele hebben zich reeds huiselijk ingericht — een sergeant ligt op zijn gemak op een lagen stoel, naast zijn Javaansche vrouw, die op een matje met haar spiernaakt kleintje speelt, tegelijk een ontbijt van rijst, sardines en vruchten gereed makend. Nevens hem zit een andere onderofficier in slaapbroek en kabaia, met een dikke kat op zijn schoot, kalm een pijpje rookend; zijn vrouw slaapt reeds met haar hoofd rustend op zijn opgerolde uniform en een andere vrouw maakt een reusachtige sirihpruim van de ingrediënten, die zij uit de blikken sirihdoos grijpt, die iedere inlandsche medeneemt.

Boven op 't achterdek bewegen zich tusschen de groepen officieren, dames en heeren, een paar Maleische kooplieden, die met alleronderdanigste oogen, grijnzend getrokken monden en deemoedige bewegingen, hurkend op 't dek, Padangsch zilverwerk, filigraan-arbeid, kleine stoeltjes en tafeltjes voor étagères, kapspelden, kabaiaspelden, haarnaalden en oorbelletjes aanbieden.

Soms loopen ze een snauw of een grauw op van den een of ander, die bij het afscheid nemen van vrouw en kind niet in de stemming is om te luisteren naar hun zacht fleemend:

„Toewan soeka blie barang perak, bagoes sekali? (Wil meneer ook mooi zilverwerk koopen?)

Maar zoo'n hard woord, zoo'n snauw, glijdt als een waterdruppel over een oliepak langs den koopman heen; hij vertrekt geen spier, blijft grinniken, kruipt als 't ware hurkend verder en beproeft zijn geluk bij een ander. Er zijn toch altijd passagiers aan boord, die wel een souvenir aan Padang willen medenemen.

Op 't voordek vertoont een goochelaar aan de militairen, die nieuwsgierig om hem heen staan, eenige wonderbaarlijke kunststukken. Zijn zwarte chimpansé-handen halen met weergalooze behendigheid geldstukken uit hun stompe neuzen en levende kuikens uit hun lachende groote monden. De inlander is een groot liefhebber van alles wat naar 't geheimzinnige en 't wonderbaarlijke zweemt; hij vindt zoo'n goochelaar een „orang pinter sekali," een buitengewoon knap mensch en geeft gewillig zijn laatsten cent aan den wonderman.

Het maakt een allerzonderlingsten indruk, wanneer men al die militairen zoo kalm en rustig ziet kijken, lachen en zich vermaken of met hun vrouwen ziet zitten eten en drinken, als waren zij tehuis en dan bedenkt, dat zij misschien over eenige weken niet meer onder de levenden zullen zijn, in lazareth of hospitaal ziek of gewond zullen nederliggen. Maar geen van de vertrekkenden schijnt ook maar één oogenblik aan zóó iets te denken. De inlander is geheel en al fatalist, hij bekommert zich nooit om wat gebeuren zal, wat zou *kunnen* gebeuren. Voor hem is het tegenwoordige alles, de toekomst laat hem volkomen koud. Immers zijn geloof leert hem, dat niemand sterft vóór zijn tijd gekomen is, dat zoolang zijn „dag" nog niet dáár is, hij aan niets anders behoeft te denken dan aan het: hoe zal ik het goed hebben op *dit* oogenblik. Hij wordt filosoof geboren! Daarom geniet hij in waarheid meer dan een hooger ontwikkelde, die zich bekommert om den dag van morgen.

Vóóruit, tusschendeks, zitten en hurken een twaalftal soldaten, vrouwen en Maleiers bijeen om een matje, waarop een wasdoekje ligt, dat als onderlaag dient voor het tolspel, een der meest geliefkoosde hazardspelen van den inlander. Een hunner fungeert

als bankier, doet het tolletje, dat op de zes kanten cijfers of letters heeft, draaien, bedekt het met een klapperdop (de halve schil van een kokosnoot) totdat het uitgeloopen is en roept dan het winnend nummer uit. Op het wasdoekje staan eveneens cijfers en letters, die dienen om er den inzet op te plaatsen. Zij spelen met kopergeld, maar ook met dubbeltjes, zelfs met kwartjes en halve guldens en aan de gespannen aandacht, waarmede allen het spel volgen, kan men duidelijk waarnemen, dat het tolspel een passie is, waarvoor zij bijzonder veel over hebben. Feitelijk mag aan boord niet gespeeld worden op die wijze — maar om den inlanders gedurende de lange vaart eenige afleiding te bezorgen, wordt „een spelletje" oogluikend toegelaten.

Kettinggangers.

Tusschen al die groepen loopen en dringen de Maleische matrozen, die alles voor de afvaart gereed maken. De stoomlier rammelt en knarst; onophoudelijk dreunt het schip, door 't vallen van zware stukken ijzer, die ingeladen worden. Joelend en schreeuwend verdringen zich de koelies bij het groote luik,

dat als een onverzadelijke veelvraat alles opslokt, wat hem door de kettingen en takels wordt toegevoerd.

Intusschen nadert een groot aantal kettinggangers, sommigen met den ijzeren ring om den hals, de meesten allerlei gereedschap, korven en manden dragend. De hen escorteerende politie-oppassers houden voortdurend hun gevangenen in 't oog, totdat ze over de loopplank op het voorschip van onzen stoomer zijn overgebracht en door een korporaal in ontvangst genomen.

Over de breede loopplank komen, met langzamen, vasten stap, nu en dan koelies, grootere of kleinere kisten, balen en pakken aan den pikolan (draagstok) dragend, aan boord. Het is opmerkelijk hoeveel kracht die koelies in hun schouders hebben, want zij dragen met z'n tweeën lasten van ongehoorde zwaarte. Wel waggelen ze enkele malen op hun beenen en trillen van inspanning, als te zwaar bepakte paarden, maar — zij dragen, zeker en vlug, voorzichtig en zonder te beschadigen al de artikelen, die door 't min of meer ruwe ophijschen zouden kunnen breken of bederven.

Op den steiger nadert langzaam en onder geleide van een paar politie-oppassers een lange, kleurige stoet. Een Maleier met een tulband met bloemen versierd op 't reeds grijze hoofd loopt vooruit, naast een oppasser, die zijn handboeien voor hem draagt. Hij is een man van ongeveer vijftig jaar, die in een vlaag van jaloezie zijn vrouw heeft vermoord en haar gruwelijk verminkt lijk in de sawahs heeft geworpen. Na lang aan 't oog der gerechtigheid te zijn ontsnapt, is hij eindelijk gevangen genomen, gevonnisd en wordt nu aan boord gebracht van de Maetsuijker, die een eind verder aan den steiger gereed ligt om naar Batavia te stoomen.

De Maleier moet mede, om op Java zijn straftijd, twintig jaar dwangarbeid, te ondergaan. Zijn geheele familie doet hem nu uitgeleide, want, zoo redeneeren zij: vandaag is het hem overkomen, morgen kan het ons gebeuren, wanneer voor ons de dag komt, dat we zoo iets *moeten* doen. De vrouwen die hem volgen in de gewone dracht, hebben bloemen in de haren en doeken over het hoofd geslagen en dragen allerlei versnaperingen, die zij hem op reis wenschen mede te geven, pisang, djamboe en andere vruchten, ketoepat (gekookte rijst in gevlochten kokosbladeren), kleine pakjes met sambals en kwékwé (gebak). Sommigen hebben waaiers in de hand en de meesten een papieren pajong (zonnescherm). De „oppas," met een groote zware sabel met koperen gevest aan een lederen bandelier en een rooden sleutel, het teeken van den cipier, op een der mouwen van zijn baadje geborduurd, loopt vriendschappelijk pratend naast den moordenaar en draagt zijn handboeien. De politieman waagt door die willekeurige handeling in zekeren zin zijn baantje, maar — hij is Maleier evengoed als de gevangene en Maleiers zijn altijd op eene of andere wijze „permilie" van elkander. Die tijdelijke opheffing van 't geboeid zijn is een soort van gebruik, een beleefdheid, die de „oppas" aan de familie van den veroordeelde bewijst. *Ik* kan, zoo redeneert hij, die lieden noodig hebben als de Compenie *mij* niet meer noodig heeft en daarom doet hij inderdaad meer dan hij verantwoorden kan.

Met opgeheven hoofd en vasten tred schrijdt de moordenaar ons stoomschip voorbij en kijkt met brutale oogen naar enkelen zijner landslieden, die van ons boord, hem een groet toezenden.

Verschillende koelies brengen de mail aan boord; de groote zware brievenzakken worden door een der scheepsofficieren in ontvangst genomen en opgeborgen. Enkele passagiers, die zich iets verlaat hebben, komen nog aan boord — en steeds voller wordt de Atjeh-boot. Eindelijk houdt het geraas en gedreun van de stoomlier op, de kettingen rammelen niet meer, de trossen worden klaar gehouden tot losgooien en de luiken gesloten. Korte bevelen klinken over 't dek tot de matrozen, die ieder op hun post gereed staan.

Op 't achterdek knallen nogmaals een paar champagne-salvo's, handdrukken en kussen, beloften en wenschen worden gegeven en gewisseld.

Dan nadert een der stuurlieden, beleefd maar dringend vragend: — Dames en heeren, die niet medegaan, van boord asjeblieft?

In een hoekje alleen, ver van al de anderen, staat een jong knap officier met een mooi, levendig, jeugdig vrouwtje, dat met betraande oogen en zenuwachtig trillende lippen naar hem opziend, haar „kleine vent" optilt, om papa een afscheidszoentje te kunnen geven.

't Kleine jongske pakt met beide mollige armpjes papa's hals, kust hem op zijn knevel en roept schaterend: „paaties kevel kietele Jannie!

Eensklaps zet de officier het kereltje op den grond, drukt in een hartstochtelijke omarming zijn vrouw aan zijn borst, zijn lippen lang, lang, op de hare. Nog een kus op 't blonde krullebolletje van den kleine, nog een kus op moeders lippen en — zachtjes duwt hij vrouw en kind vooruit, schijnbaar kalm, maar met bleeke wangen en bevende lippen overredend: — Toe, toe, hou je nu goed, lieve, 't moet immers — toe wees bedaard — ik kom weerom, bij jou, bij Jannie — toe, schrei zoo niet?

— Asjeblieft, mevrouw! 't is hoog tijd, geef u mij dat kleine snuitertje maar, dan zal ik hem aan wal dragen. De stuurman neemt den kleine op zijn arm en herhaalt nogmaals luid: — Asjeblieft, dames en heeren, alles wat niet mee moet, van boord, asjeblieft!

. . . . . .

't Is alsof plotseling een ijzige hand alle passagiers heeft aangeraakt — een huivering vaart hun onwillekeurig door de leden. Een ondeelbaar oogenblik zwijgen allen, elkaar met droeve omfloerste oogen aanstarend. Dan eensklaps zoeken handen en lippen elkander nog eens voor 't laatst, de tranen springen met geweld uit de oogen en zelfs over gebruinde mannenwangen druppelen ze langzaam neer — want nu, in dit droeve uiterste oogenblik, spreekt alleen het hart! — 't Verstand heeft straks weer de eerste stem!

— Alles van boord! — Klaar? —

Snikkend, voortdurend omkijkend, groetend en wenkend verlaten de meeste dames langs de loopbrug het stoomschip — de heeren die naar wal terugkeeren steken met ernstige gezichten de handen, wenkend, omhoog en zwaaien met hoeden en helmen, als ze op den steiger staan.

De trossen worden losgegooid, de loopplank opgeheschen, de machine begint zuchtend en steunend haar werk en de boot komt in beweging. De muziek speelt op den steiger ten afscheidsgroet 't Wilhelmus en Wien Neêrlandsbloed, terwijl de Atjeh-stoomer, als scheidde zij met haar kostbaren last noode van zooveel hartelijke vrienden, zich langzaam voortbeweegt.

„Goeie reis! Slamat djalan! God zegen je," klinkt 't nog over en weer van steiger en boord en terwijl het schip statig, maar sneller en sneller voortstoomt, wuiven en wenken passagiers en achterblijvenden elkander onophoudelijk toe, ten afscheidsgroet.

— Daar gaan onze dappere jongens! roept vlak voor me een toeschouwer, een gepensionneerd sergeant, die bij de Atjeh-boot zijn „hart voelt opengaan", zooals hij zegt.

— Daar gaan ze! hij zwaait met zijn hand.

— Adieu! adieu! en met een kleine trilling van zijn grijzen knevel voegt hij er bij:

— Arme donders! wie weet hoe ze terug komen? Een kogel in je bast is niemendal, meneer! — hij wendt zich even naar mij om — als ie maar goed vast zit en raak is, ben je er in één vloek en een zucht uit; vleugellam is ook nog zoo erg niet — maar de berri-berri! dat 's de duivel, vat je? En daar crepeeren nog de meesten aan. — Adieu! en plotseling een stap voorwaarts doende, haalt hij zijn witten zakdoek te voorschijn en begint daarmee te wuiven, uit alle macht roepend: — Slamat djalan, jongens! Slamat djalan!

. . . . . .

Sneller en sneller stoomt het schip voort, de afstand neemt toe, wordt grooter en grooter, de over de verschansing kijkende gezichten schijnen nu bleeke en bruine stippen en eindelijk smelten ze samen tot één grijze streep, boven 't donkere boord. Dan ziet men nog slechts enkele witte wuivende doeken — dan nog de boot wegglijdend over 't water, zwart tegen de heldere lucht — eindelijk slechts de rookpluim uit den schoorsteen — dan niets meer!

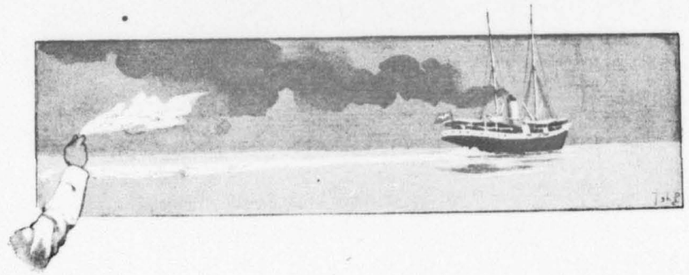

NAAR JAVA.

't Was een verrukkelijk schoone nacht, een goddelijke sterrennacht vol fantastisch schijnsel.

't Schip sneed, statig voortstoomend, als door vloeibaar, langs boeg en boord opschuimend zilver, een lange witte, bewegelijke voor, in de verte glinsterend wegkabbelend, achter zich latend.

't Maanlicht overstroomde mild en liefkozend de zee, wierp zwarte bewegelijke slagschaduwen van schoorsteen, want en masten op de gespannen zonnezeilen en strooide blauwige lichtplekken over 't dek, tusschen de rossig-gele glanzen der gloeilampen. Boven in de lucht stoeide het met de ernstige, wuivende rookpluim, beneden op het schip streed het om den voorrang met 't electrische.

En rondom een met sterren doortinteld, doorzichtig duister; — een lichte nacht! De passagiers hadden nog laat, in groepjes verdeeld, rookend, lachend en pratend bijeen gezeten, genietend

van whiskey-soda of toddy, totdat de gesprekken begonnen te kwijnen, de geestigheden te dun en de anecdotes te grof werden.

Slechts weinigen waren toen te kooi gegaan in de warme hutten, de meesten bleven, even als ik, aan dek en zochten in het duister van de rookkamer of onder de zonnetent een plaatsje, waar zij, gewiegd door de zachte schommelingen der boot, gemakkelijk op bank of luierstoel uitgestrekt, konden rusten — in hun slaap gestreeld door den versterkenden frisschen adem der zee.

* * *

't Wordt dag.

Aan de ooster kim, waar lucht en water nog in 't duister samensmelten, komt allengs een blonde streep, zachtkens opbleekend tot een zwakken lichtschijn, die, breeder en breeder zich uitspreidend, langzaam opklimt aan den horizon, eensklaps blozend met rooden gloed.

Krachtiger wordt het rood, deinend op de golven weêrkaatst het met gloeiende bogen in de zee; helderder tint zich de gezichtseinder.

De donkere wolken barsten plotseling open, rood schemerend aan de randen, diep violet in 't midden, wegschuivend over elkander, langs breede vakken van gelig rose, vol zwakke sprankels licht.

Over de zee wiebelen, kabbelend en deinend, parelmoerstreepen, met gloeiende stippen doorvonkt en boven de kim zweven schubbig en vlokkig, kleine bloedroode wolkjes.

Hoog boven in 't uitspansel, diep donkerblauw, flonkert nog hier en daar een heldere ster als met phosphorischen glans en blauwig licht in 't westen, in de nog duistere verte, de zee, 't laatste zwakke sterrenschijnsel even terugkaatsend.

Meer en meer wijkt de nacht!

Rooder en rooder wordt de horizon, bleeker het donkerblauwe veld daar boven.

Plotseling licht alles op, door de eerste jonge stralen der

zon, die haar haastige komst, met vurig omhoog vliegende schichten aankondigt.

Bundels gouden pijlen volgen, klievend de wolken!

't Zwerk verheldert meer en meer, 't tooit zich met geelroode strepen, met rose plekken en drijvende vlokken van violet, karmijn en goud.

Een zware donkere wolk, dreigend uit zee opduikend als een reuzenhoofd met gouden haren, omslingerd door een bloedrooden band, houdt de zonneschijf nog een oogenblik terug.

't Is de laatste strijd van den nacht tegen 't licht, dat, sterker en sterker wordend, het wolkensilhouet krachtig naar voren schuivend, zich eensklaps baan breekt en in volle vrijheid, jubelend opschiet naar den hemel, 't geheele uitspansel schitterend overwinnend!

Met gouden glans, plotseling te sterk voor 't oog, gaat de zon statig op — in duizenden vurige spiegelingen begroet door de golven, vorstelijk in haar pracht, geweldig in haar kracht, verblindend in haar schoonheid, alles herscheppend, overstralend met glans en licht, majestueus zee en hemel beheerschend!

. . . . . .

Ik had geruimen tijd dien onvergelijkelijk schoonen zonsopgang gadegeslagen, leunend tegen de verschansing, en naast mij stond een passagier, evenals ik zwijgend dat grootsche schouwspel aan te zien.

't Was een poosje over zessen — heerlijk blonk nu het jonge licht over de kalme zee, helder blauw en wolkenloos welfde zich de hemel over ons.

We passeerden aan bakboord Krakatau, dat zich als een naakte spitse kegel uit den oceaan verheft.

— 't Is nu de vierde maal dat ik deze reis maak, zei mijn medereiziger, het zwijgen verbrekend, maar 't is de eerste keer dat ik Straat Soenda bij dag zal passeeren. Wat is zoo'n zonsopgang op zee toch goddelijk! — Ik heb 't zeker honderdmaal gezien, maar telkens opnieuw voel ik mij er door aangetrokken; ik word er altijd stil van.

— Ik ook. 't Is een prachtig gezicht, niet te beschrijven, er zijn geen woorden voor te vinden!

— Dáár ligt dat ongelukkige eiland. Wil u? — Hij bood mij zijn marinekijker aan. — Dáár, dat is Krakatau, treuriger reputatie. Ziet u wel — neen u moet den kijker meer rechts richten — zóó! Nog een beetje meer, goed nu! — dáár! nu kunt u 't zien. Ziet u wel dat een stuk van 't eiland er tusschen uit is geslagen? 'k Ben er eenmaal op geweest, een jaar of wat geleden, 't is nu een kale rots waar wat vogels nestelen, meer niet, vol spleten en gaten; ik houd 't nog altijd voor een gevaarlijk ding, niet te vertrouwen!

— 't Moet dan toch een verschrikkelijke uitbarsting zijn geweest. — Jà, ik zie de afscheiding — dank u voor den kijker.

— Een ramp! 'k Was in 1883 toevallig op de boot, die even na de éruptie hier passeerde. We stoomden letterlijk over en door een veld van puimsteen; de zee zag mijlen ver grijs door al die drijvende brokken, soms zagen we overblijfselen van huizen, stukken van prauwen en boomstammen er tusschen.

Krakatau.

Ik heb een zuster en zwager verloren bij die gelegenheid; ze woonden op Anjer. Mijn zwager had daar een goeie betrekking, gelukkig hadden zij geen kinderen. Hun spaarpotje was bijna vol, zoodat ze over een paar jaar naar Holland hadden kunnen terugkeeren, om daar kalmpjes te gaan rentenieren. En daar in eens komt zoo'n vulkaan en gooit roet in 't eten — de natuur is toch wreed, ze vernietigt haar eigen kinderen zóó maar uit 'n pure gril. Waarom hadden nu juist die lui zoo'n treurig eind verdiend?

— U beschouwt die zaken van een heel eigenaardig standpunt — en al de andere slachtoffers dan?

— Nu ja, natuurlijk! die hebben ook recht om te mopperen — maar voor 't meerendeel zijn 't toch maar inlanders geweest die ad patres gingen.

— O, zoo! dus die beschouwt u eigenlijk heelemaal niet als menschen....

— Hum, ja! zeker! natuurlijk zijn 't menschen, maar.... Nu ja, hoe zal ik 't zeggen.... zij hebben er zoo geen weet van als ze kapot gaan.... hun familie is niet zóó, hum!... hum? — Ja 't zijn wel menschen, ziet u, maar zoo heel andere dan wij. Je kunt er zooveel van krijgen als je hebben wilt, ze vermenigvuldigen zoo buitengewoon goed; d'r komen d'r al gauw te veel en, hum! dus....

— O! dus u vindt zoo'n opruiming misschien wel eens goed? Dat's nogal onmenschelijk!

— Neen! u moet me niet verkeerd begrijpen, meneer! ik ben zeer menschelijk, — maar... Och! als u lang in Indië blijft zal u wel begrijpen wat ik bedoel. Ik kan het zoo niet zeggen, dat moet je voelen, hè? Ziet u — hij wees vooruit, stuurboord — dáár lag Anjer, je kon den mooien witten vuurtoren al van hier duidelijk zien, 't was zoo'n aardig gezicht, in de verte met dat fort er naast en die hel roode daken van de huizen, 't was net een schilderijtje.

Dáár! een eind verder, had je Tjiringin, een klein plaatsje aan de Peperbaai, ook heelemaal weg! Daar begint de groote postweg die Daendels over heel Java heeft laten aanleggen.

— En die groene bergen recht vóóruit in de verte?

— Dat zijn de bergen van Bantam, daar is 't een wilde natuur, daar zitten nog veel tijgers en andere leelijke dieren. Ziet u daar tegen de kust die witte plekken? Dáár! ze gaan heen en weêr.

— Zeilen, geloof ik.

— Juist, visschers! Daar zijn de Bantamsche kustbewoners als voor geboren, echte waterratten, geen kwaad volk. Verder binnen in 't land zijn ze lastiger, daar heb je nog dikwijls roofperkara's en ketjoe-partijen.

— U bedoelt?

— Nu, dat ze dáár niet al te best het onderscheid weten tusschen 't mijn-en-dijn.... de Bantammer is daar 'n geboren dief en straatroover....

— Ho, Ho! waarde heer! dat's te kras! — Goeden morgen heeren! neem me niet kwalijk dat ik me zoo ongeroepen in uw discours meng, maar ik ving juist dat: „de Bantammer is een geboren straatroover" op.

— Dat is hij ook, meneer!

— 't Spijt me, dat ik u moet tegenspreken, maar ik kan er over oordeelen, 'k ben dertien jaar ambtenaar in 't Bantamsche geweest en ik heb kassihan met het volk. Vooral in 't noorden hebben ze 't niet breed, hoor! Ja, ze stelen er meer dan elders op Java, maar ze hebben ook nergens zóó weinig welvaart, zóó weinig wat ze hebben moesten en zóó dikwijls honger.....

— Laten we gaan ontbijten heeren! ik krijg trek nu je 't woord honger noemt.

— Dat's cynisch, meneer van Maurik, maar je meent het zoo kwaad niet — allo dan maar! We zullen al etend, meneer de Vries — zoo is 't immers?

— Juist!

.... Wel overtuigen dat hij 'n beetje hard is in zijn oordeel.

— Neen, neen! meneer Bouman, ik neem van 't geen ik zeg geen woord terug — dat doe ik nooit!

— Dat's ook 't verstandigst, want men kan soms een verkeerd woord terug nemen.

Een oogenblik later zaten wij aan de rijk voorziene ontbijttafel.

— Zooals ik zei, meneer van Maurik, ik ben ruim dertien jaar in Bantam geweest en ik wil voor de eer van de bevolking met meneer de Vries een lans breken. — Hè, jongens, kassih thè!

— U wil toch niet beweren dat Bantam een dorado is? 't Is de beroerdste, moeilijkste residentie van heel Java.

— Zeker! 't is er minder veilig dan elders, maar nergens vindt je ook zooveel verarmde prinsen, zooveel woekerende Chineezen en slimme hadjis en volk dat geen werk heeft. Is 't wonder dat je — och, wil u me de sardines even toeschuiven? Dank u! — is 't wonder, dat je roofzuchtig wordt als je honger hebt?

— Nu ja, honger? honger? die lui krijgen ook zoo gauw honger — neen dankje, geen tong, die heb ik me tegen gegeten, hè! Jongen, geef me die zalm eens aan? — Mijn hemel! ze

kunnen hun buik toch volstoppen, desnoods met pisang en katjang — al worden ze wat mager, van honger zullen ze niet krepeeren...

— Maar toch dunt de bevolking.

— Malaria, koorts! cholera nu en dan....

— Doet er niet toe, waardóór, maar ze dunt, zelfs in de binnenlanden, waar 't gezond is. En bovendien veel flinke kerels gaan de residentie uit, omdat ze geen werk vinden. Ze verdienen nog liever ergens anders wàt, als koelie- of waterdrager, dan in hun kampong niemendal.

— U kan dat nu allemaal zeggen, meneer Bouman, en misschien heeft u gelijk, maar dat neemt niet weg dat Bantam een vrij akelig land is.

— 't Wordt ook wel wat stiefmoederlijk behandeld.

— Best mogelijk, maar waarom schreeuwen de lui, die daar wonen, dan niet een beetje harder? Tegenwoordig moet je maar doorschreeuwen, eindelijk hoort de een of ander, die eens een duit in 't zakje wil gooien, je wel. Staat er dan eenmaal een protector op, dan helpt die zoo'n land — of zoo'n land helpt hem.

— Hoe zoo. — Waaraan?

— Wel aan een reputatie! en soms aan een baantje.

— Foei, foei! meneer de Vries, wat een suppositie.

— Och! ieder is zich zelf het naast en protegeeren is meestal synoniem met speculeeren. Maar als men er van overtuigd is dat Bantam „en décadence" raakt, moest 't Gouvernement ook wat krachtiger gaan ingrijpen.

— Er zou een groote massa geld noodig zijn om den boel dáár weer goed op slag te helpen.

— Geld! heeft men tegenwoordig overal noodig en dat is nu juist 't eenige artikel waar 't Gouvernement niet al te scheutig mee is. Hollandsche zuinigheid, meneer! — 'n beschuitje?

— Prijzenswaardige deugd! — zal u kaas gebruiken?

— Dank u — ik heb boter, twee zuivels op één brood is voor 'n Hollander te graveelig!

— Bantam is geen kwaad land, de grond wil wèl, dat heeft hij vroeger bewezen, toen er tal van suikerfabrieken waren en de koffieboontjes beter werden aangeplant — maar er moet heel

wat gedaan worden voor de grond weer kàn. Multatuli heeft wel gelijk gehad met zijn waarschuwingen.

— Maar soms schrikkelijk overdreven!

— Mag ik eens even wat vragen, mijnheer Bouman?

— Zeker, meneer van Maurik!

— Gelooft u niet dat bij Multatuli de dichter den ambtenaar wel eens parten heeft gespeeld?

— Nu — hum! kan wel zijn, maar....

— Zeker! natuurlijk en wat erg ook, dunkt u van niet, meneer Bouman?

— Neen, meneer de Vries, dat ben ik niet geheel met u eens. Multatuli heeft zeker nu en dan eens door den bril van de fantasie gekeken — maar in ieder geval komt hem de verdienste toe, dat hij de oogen voor veel misstanden en walgelijke misbruiken heeft geopend. Ik zelf heb als ambtenaar dikwijls ondervonden, dat hij „au fond" gelijk had. Multatuli was een wonderlijk soort ambtenaar — in die kwaliteit moet men hem ook niet met de loup bekijken; hij was niet van 't hout waarvan de regeering ze graag getimmerd ziet, maar hij was een mensch met een groot hart — misschien was 't wat al te ruim en gevoelig, soit! — Hij was een opmerker, een denker, een vrije geest, die voor zijn meening durfde uitkomen. Zulke menschen heeft de maatschappij altijd noodig gehad en.....

— En zulke menschen zullen altijd lastig blijven voor de maatschappij....

— Accoord, meneer de Vries, en als de maatschappij kan, trapt zij ze dood! — Wil u rooken, 'n lichte manila?

— Wel ja! laten we de vredes-sigaar opsteken — en aan dek gaan; 't wordt me hier te benauwd.

* * *

Aan dek wandelen dames en heeren babbelend heen en weêr, sommigen staan op de rookkamer, kijkend naar al de kleine eilanden, die we in Straat Soenda voorbijstoomen. Op een der banken zit een jonge signo, een knap bruin type, met een paar

voor dames zeker verleidelijke donkere oogen, aan twee bleeke, niet mooie, maar interessante dames, zijn jachtavonturen te vertellen, levendig gesticuleerend.

— O! damès, ik altijd jagèn — hij maakt de beweging van aanleggen — ik heb de beste geweer, jà! — ik schkiet babi oetan, zóó groote wilde vark. Eén keer, pang! Ik schkiet raak, maar hij niet dood, zij alleen gewond en gnorrrr! gnorr! zij kòm òp mij

af, ik — met een plotselinge opheffing van de bank — ik spring van kant, ik schkiet nòg eens, jà! Maar mijn geweer, zij gaat niet af en die vark òp mij toe. Ik larie, larie! (wegloopen) — hij beweegt zijn beenen snel heen en weer — zij mij na!

— Hè! was u bang voor een varken? giegelt een der meisjes.

— Ja! Betoel! Zij niet babi, zoo maar gewoon, neen, neen, zij wildeman! Ik beter bang voor vark, dan zij voor mij. Zij zóó kwaadaardig, ik denken: ik val, zij mij maken matti (dood) met zijn slagtanden — ik klim òp in poespa-boom, dáár ik zie mijn

geweer niet goed, jà! Ik laad andere loop — levendig gebaar van aanleggen — ik schkiet — pang! raak! die vark valt op haar buik — lenig en niet onverdienstelijk bootst de signo het kruipen na. — Zij kruipen zoo, zoo — heele poôs, toen pòf! zij vallen op zij, matti!

— O! pas op, meneer, u rolt tegen mij aan!

— O, pardon! ik bezeer mij niet.

— En heeft u wel eens een tijger geschoten? vraagt met belangstellende stem en groote oogen de andere dame.

— O! ik achttien tijgèr geschotèn. Achttien, Betoel!

— Sakkerloot wat een jagerlatijn! zegt half luid mijnheer Bouman, die met mij onbemerkt het groepje gadeslaat en luid: — Kijk, daar ligt Dwars in den Weg — dáár, dat mooie groene eiland!

— Wat 'n aardige naam! zegt omkijkend een der dames.

— Gheel hgoeie naam! jufprouw! U zeker wel weten waarom die poeloe zoo heeten?

— N-neen!

— Omdat hij dwars in den weg voor schepèn — grappig, jà!

— Zouden daar ook wilde dieren zijn, meneer?

— O, lo! neen, daar alleen rimboe (wildernis).

— Vertelt u nu verder van die tijgers?

— Wel! ik wonèn op koffieland en mandoer zegt mij: daar is jonge sappi geghaald door één tijgèr — ik ga op jacht, met twee man, wij zoeken naar zijn spoor — eindelijk wij vinden....

— Zeker de indruk van zijn pooten of klauwen.

— Neen! neen! spoor van tijger gheel anders.

— Zoo! wat dan?

— Moeilijk te zeggen, jufprouw!

— Waarom?

— Zoo raar, — onbeschkaafd!

— Hè?

— Ja, ik niet durf noemen....

— Och, kom?

— Toe zeg 't maar eens, 't zal zoo erg niet wezen?

— Wat is 't dan?

— Viezigheid, wat die tijger vallèn laat, jà!

— Ajakkes!

— En heeft u dien tijger geschoten?

— Twee! — hij was een tijgerin! — en zijn man ook!

— Wat blieft u?

— Was de tijger ook een vrouwtje?

— O, dames! u nemen mij te pakken, jà! Neen, ik bedoel, ik schkiet tijgèrin en tijgèr, sama sama.

— Hè! en was u niets, niemendal bang?

— O! ik nooit niet bang! Ik éénmaal aangevallèn, jà! Van zoo'n panther — hij wijst ongeveer de grootte van een paard — en ik niet geweêr bij mij. Allah! dat leelijke perkara!

— Hè!

— Ja! een oogenblik ik niet lekker, want mijn eenig vuurwapèn was mijn zakmes! — maar ik hem te lijf, ik steek, maar...

— O, jé! meneer! u doet me schrikken, u steekt me haast in mijn oog, met uw duim...

— O, pardon! ik wil zeggen, ik steek hem, maar zij smeert er van door, haar kan niet perdom, die steek, hij is taai die panther; later ik haar toch geschkotèn....

— Hè! u is een Nimrod, hoor!

— Wie is Nimrod?

— Een geweldig jager.

— Was hij ook op Java?

— Ha, ha, ha! neen! 't was een heel oude heer!

— Astagà! en dan nòg jagèn? Betoel, krasse man!

— Och! nu houdt u *mij* voor 't lapje!

— Wat voor lapje?

— Ha, ha, ha, ha! kijk maar zoo verwonderd niet, ik meen het!

— Ik niet snap, dat lapje, maar u niet pinter sekali genoeg, jufprouw! U levert mij geen koopje, jà!

— Neen, u wil *ons* een koopje doen snappen, achttien tijgers, ha! ha! ha!

— U mij niet geloovèn, ik vertel niet verder, jà! Met een quasi boos gezicht staat de bruine Adonis op en zegt ons voorbijgaand: — Malle spoken, jà! alle twee.

— Daar heb je nu het echte type van een opgeblazen, dommen signo, lacht meneer Bouman en hem nakijkend: — Ik mag die lui niet.

— Waarom niet?

— Och! 't zijn door de bank zulke blufhannessen, arrogante lui, halfslachtige wezens, niet bruin genoeg voor een inlander, niet blank genoeg voor een Europeaan.

— 't Zijn toch Europeanen!

— Jawel! Staatsblad Europeanen!

— U bedoelt?

— Ze staan als Europeaan ingeschreven, maar in heel veel gevallen moesten ze eerder als inlanders beschouwd worden, die bruine snoeshanen!

— Zij hebben toch waarachtig geen schuld aan hun bloedmenging.

— Dat beweer ik ook niet, evenmin als ik zeg, dat zij 't kunnen helpen dat ze weinig ontwikkeling hebben. Er zijn er veel die te beklagen zijn.

— Hoe dan?

— Wel, de ongefortuneerden. Ze leven wanneer je 't goed bekijkt als een koelie. Ze moeten, omdat ze een tintje lichter zijn dan de Javaan, een heer voorstellen, maar ze worden soms slechter betaald dan een inlander. Er zijn er veel, die mager worden door een te karig leven. Gelukkig dat het gros niet bar nadenkt, anders....

— Nu?

— Hm! dan zouden ze wel eens gevaarlijk kunnen worden.

— Waarom?

— Als ze goed leeren begrijpen, dat hun papa eigenlijk schuld is aan hun ongelukkig bestaan, zouden ze de blanken wel eens zóó kunnen gaan haten, dat ze ten slotte op anderen, die geen part of deel aan hun existentie hebben, wraak namen. Dikwijls zijn zij de ongelukkige produkten van twee, ieder op zich zelf vrij goede factoren, die samen een verkeerd geheel vormen. Veelal wordt hun opvoedig vrij wel verwaarloosd en ontwikkelen zich daardoor in hen de slechte eigenschappen van den inlander, terwijl de minder goede van den Europeaan er

bij komen. Liegen kunnen zij met een stalen gezicht, zóó dat ze zelf gelooven dat 't waar is wat ze vertellen, en voor vrouwen, hum! zijn ze gevaarlijk! — hun bloed is onstuimig!

— U oordeelt erg streng, zijn er dan geen goeien onder?

— Waarachtig wel, maar meer dommen. Ik moet dikwijls lachen om hun dwaze gezegden, hun begripsverwarring en stompheid. Ze leeren nooit goed Hollandsch. Je moet je soms verwonderen dat ze zelf niet snappen, welk een onzin zij uitkramen — en in gevatheid en doorzicht is de inlander hen dikwijls de baas. Ik heb eens ergens gelezen: „de signos zijn de slagschaduw van de Hollanders op Java's grond" en van een inlandsch hoofd hoorde ik eenmaal een anderen aardigen zet. Hij zei: „De Hollanders op Java zijn als een olievlek op een blad papier en de signos zijn de randen."

— Geestig gezegd!

— Maar vinnig!... Ruik eens! Boschlucht, bloemengeur waait ons hier tegemoet. Ze komt van 't land dáár aan stuurboord. Is 't geen prachtig gezicht, hier?

— Verrukkelijk!

— Ja! 't is inderdaad buitengewoon mooi, dat vergezicht, telkens afgebroken door nieuwe eilanden, die als groene heuvels boven 't water uitsteken.

* * *

Schitterend tintelt het zonlicht over het nauw gerimpelde zeevlak. Boven ons strak en blauw de hooge lucht, met hier en daar een enkel vlokkig wolkje en soms lager hangende wolkgevaarten, door grootere eilanden als aangetrokken. Op den achtergrond in de verte de hooge blauwe bergen van Java's noordelijksten hoek, St. Nicolaaspunt.

Aan bakboord stoomen we Poeloe-babi — het Varkenseiland — en de Hoorn-eilanden voorbij, allen over en over bedekt met den weelderigsten tropischen plantengroei.

Nu en dan schiet het witte zeil van een kleine prauw voor den grauwen achtergrond voorbij als een over 't water scherende

meeuw. Hoe verder we Straat Soenda uitkomen, hoe levendiger de kust schijnt te worden. Honderden kleine en groote vaartuigen met witte, gelige of bruine zeilen stevenen, door de stevige landbries voortgestuwd, ons aan alle kanten voorbij.

't Zijn meest visschers, die, onverschrokken zeelui als zij zijn, zich in hun kleine broze vaartuigen even rustig gevoelend als wij op den grooten stoomer, een bescheiden bordje rijst zoeken te verdienen door het vangen van visch, die voor 't meerendeel als ikan kring (gedroogde visch), op de passars wordt gebracht.

Langzamerhand verliest de kust haar trotsche schoonheid, de heerlijke hooge bergen, de groene reuzen, die Java inderdaad als een gordel van smaragd uit den Oceaan doen verrijzen, duiken allengs weg voor 't oog, achter de strook laag, maar vruchtbaar land, die zich bijna langs de geheele Noordkust uitstrekt.

Onophoudelijk vertoonen zich kleinere en grootere eilanden, sommige slechts even zichtbaar aan den gezichtseinder als kleine ronde topjes — een groep met recht „de Duizend eilanden" genoemd.

Meer en meer prauwen naderen uit de verte, allen blijven echter op eerbiedigen afstand, als angstige watervogels, opgeschrikt door de komst van een groot snuivend en bruischend monster.

* * *

Tingeling! Tingeling! Tingeling! de eerste schel voor de lunch.

Aan dek een plotseling opstaan van luierende passagiers en een omkeeren van wandelenden.

— Geef me nog gauw een bittertje?
— Mij ook?
— Is 't al zoo laat, mag ik je een paitje (bittertje) offreeren?
— Merci! ik moet me nog even wat opknappen.
— Jongens! — Sepada!
— Toewan?

— Kassih satoe glas port!
— Heb u al honger, Mevrouw?
— O neen! ik heb nooit honger, — soms wel eens aptijt, maar meestal kan 't me niet schelen.

. . . . . .

— Kaptein, wil u even af-geven?
— Zeker! — Wat vliegt de tijd toch om als je ombert.
— Onbegrijpelijk! Maar 't wordt toch wel wat warm nu — in de rookkamer.
— Och! ik heb 't eigenlijk niet gevoeld — ik geef — aan u majoor.
— Sans prendre? — mooi! Asjeblieft, die is voor de manille.
— En die neem ik. Majoor waar blijf je?
— Dat valt u niet meê, hè — ik zit leelijk tegen....

. . . . . .

— Pa! doe u nu asjeblieft je boek weg — 't is tijd voor de lunch.
— Hè kind! wat zeg je?
— O, Heere! sliep u, pa?
— Wel neen, meid! Aoh! — ik kom!
— Toe dan, hè, u maakt me ook aan 't gapen; — hoe houdt u 't hier uit in zoo'n rookhol?

. . . . . .

— Allo! kind wij naar beneden, jâ, ghofmeestèr gheeft ghescheld voor de lunch, jà! Kòm! sta op, jij zoo erg lui op jou krossi.
— Ja mama! — ik nòg èven kleedèn.

. . . . . .

Tingeling, Tingeling! Tingeling! de tweede schel roept tot den maaltijd.

* * *

In het salon, een warme geur van spijzen, gelach en gegons van stemmen, getik van zilver op porselein, gerinkel van glaswerk, gerammel van borden en schalen.

Brokken discours, korte uitroepen, plagerijen, op- en aanmerkingen zweven als gevleugeld over de tafels heen en weêr.

— We zullen vroeg te Batavia aankomen, deze boot loopt bijzonder snel.

— We komen twee dagen vóór bestemden tijd aan — mag ik u nog eens inschenken, mevrouw?

— Dank u, 'k word zoo warm van wijn.

— Och! 't is maar een licht bordeautje.

— Heusch niet!

— Kom, op onze vroege aankomst — neen, neen, houd u hand maar niet op uw glas — ik wil niet onbeleefd zijn.....

. . . . . .

— Kassih ajer minoem, jongens!

— Hofmeester!

— Wâblieft meneer?

— Dat vleesch is niet te eten — taai als leer, hoe komt dat? 'k Heb er al meer over geklaagd.

— Meneer! ik hoor waarlijk van niemand reclames.

— Maar *ik* zeg je dat 't taai is, zoolleer, koelit!

— Heusch, meneer, 't is best vleesch, haas....

— Soedah! dankje, 'k zal er wel met den administrateur over spreken. Neem mijn bord weg!

. . . . . .

— Wat 'n zeur! wat 'n mopperaar....

— Stil toch, Lise — spreek zoo hard niet, hij kan 't best hooren....

— Dat was nòg geen doodwond, Jet! — Zoo'n ouwe pruttelaar...

— Hou je asjeblieft stil, 'k schaam me dood over je....

— Hij heeft alle middagen wat anders! Zeker geen tanden meer — of thuis schraalhans keukenmeester....

— Pa!

— Wat is er Jet?... Ja als je zóó zacht spreekt kan ik je niet verstaan... O! — hum! Ja! — Lies?

— Pa?

— Kalm nu, hoor!

— Flauwe meid! klikspaan! 'k spreek niet meer tegen je, akelige monjet! (aap)

. . . . . .

— Dus u was op Lombok tijdens den overval?

— Ja, tot mijn leedwezen....

— 'n Schrikkelijke tijd geweest, dominee!

— Afschuwelijk! 'k hoop nu een rustiger leven te gemoet te gaan.

— Waar gaat u heen?

— Dat weet ik nog niet, voorloopig blijf ik te Batavia.

— Zat u toen niet vreeselijk in angst, dominee?

— Natuurlijk, Mevrouw! ik ben geen man van 't zwaard. Generaal van Ham sneuvelde in mijn armen; 'k word nog zenuwachtig als ik aan dien dag terugdenk.

— IJselijk!

— De generaal opende nog even zijn oogen en vroeg: Wáár ben ik gewond? — 't Is me nu net of 't een droom geweest is..... toen stierf hij.....

. . . . . .

— Zestig centen, meneer, voor hangerossok. — Ja, we hebben mooie prijzen gemaakt, als we nu maar wat goed, licht blad kunnen maken van 't jaar, zullen we onze schade van voor een paar jaar wel weer inhalen.

— Tabak is toch maar een goed artikel!

. . . . . .

— Batavia is tegenwoordig het centrum van 't intellectueele leven van Java geworden. — 't Is niet meer zoo als in tempo doeloe, een stad van kooplui, die koffie, rijst en suiker, suiker, rijst en koffie praatjes houden. Waarachtig niet! je hebt er allerlei ontwikkelde lui. 't Zal u verbazend meêvallen. — Amusementen zijn er ook; zelfs een opera — en wel van liefhebbers.

— Och kom?

— Neen bepaald! ik heb een week of wat geleden — ik deed nu even een uitstapje naar Padang — de Faust bijgewoond, geheel en al door liefhebbers opgevoerd.

— Maar dat 's een uniek feit, daar durven ze in Holland nog niet aan, hé, man?

— 'k Heb een hekel aan dilettanten-voorstellingen.

— Dat zou u niet zeggen, als u de Faust bij ons op Batavia had gezien.

— Was die zóó goed?

— Uitmuntend, mevrouw! 'k Heb dikwijls artisten gehoord, die heel wat minder waren.

— En Gretchen, die zware partij?

— Perfect!

— Mephisto?

— Uitstekend! bovendien was de persoonlijkheid van dien dillettant er zoo goed voor, hij heeft een zwart interessant uiterlijk, een flinke stem . . .

— Hé, dat wou ik wel eens bijwonen.

— Dat kunt u, mevrouw, ze geven over veertien dagen nog een voorstelling, de laatste. Let u dan eens op de koren. Die zijn zóó buitengewoon goed, voor een heuschen opéra-directeur om jaloersch van te worden. U begrijpt 't zijn meest allemaal lieve verschijningen, beschaafde stemmen, geen stijve harken. 'k Heb in Holland dikwijls koren gezien, die me deden denken aan bestjeshuizen . . .

— Hà, hà, hà, hà!

. . . . . .

— O, Karlientje, jij niet zoo veel ijs nemen — jij al tweede portie nu, niet gezond, jà!

— Zoo lekkèr, mama!

— Kind! jij zelf weten hoor! Jij later buikpijn, ik jou niet beklaag, sakit kras jij. Let op, ik zeg!

. . . . . .

— Hé! jongen, geef me nog een halve flesch wijn. Hum! Kassih hm! bottel angor. Is 't niet zoo, meneer?

— Juist, maar nu brengt hij een heele flesch.

— Neen, 'k wil 'n halve. Hé, jongen, halve, demi . . . .

— Stenga!

— O, jà, stenga bottel, half, St. Emilion, zóó . . .

— U hoeft niet met uw hand te wijzen, ze begrijpen u heel goed, als u maar „stenga" zegt.

. . . . . .

— Zie zoo, ik ben voldaan, neen! dankje voor koffie!

— 't Is te veel, je krijgt geregeld indigestie hier aan boord, Foei! is dat lunchen.

— Dat ligt toch aan je zelf, meneer, eet dan minder . . .

— 't Is zoo verleidelijk, als je een goeie vork voert.

— Accoord!

— 'k Kan nu al schrikken tegen 't diner van avond.

— Dat zal u niet meer aan boord gebruiken, want we komen ongeveer half twee te Tandjong-Priok.

— Zoo vroeg al? Waar gaat u logeeren?

— Dat weet ik nog niet, waarschijnlijk bij Wisse.

— Goed hôtel?

— Uitstekend en — goeie lui, hij en zijn vrouw!

— Mij was „Hôtel der Nederlanden" gerecommandeerd.

— Ook first class! recommandabel!

— Willen we een sigaartje gaan rooken aan dek?

— Graag! de meeste lui zijn al naar boven — even mijn flesch den nekslag geven, anders gaat dat goeie restje verloren!

* * *

Boven aan dek staan de passagiers met elkander pratend, naar het eilandje Onrust te zien, dat we passeeren.

De Marine-etablissementen en huizen, het dok, de forten en de loskraan zijn duidelijk te zien. Naast Onrust het eilandje Kuiper met de kolenloodsen en recht voor ons de reede van Batavia.

Een aantal stoombooten, zeilschepen en kleinere vaartuigen, prauwen en tambangans vormen de stoffage van de kust, die zich als een lage lange strook langs de zee uitbreidt. Voor zoover het

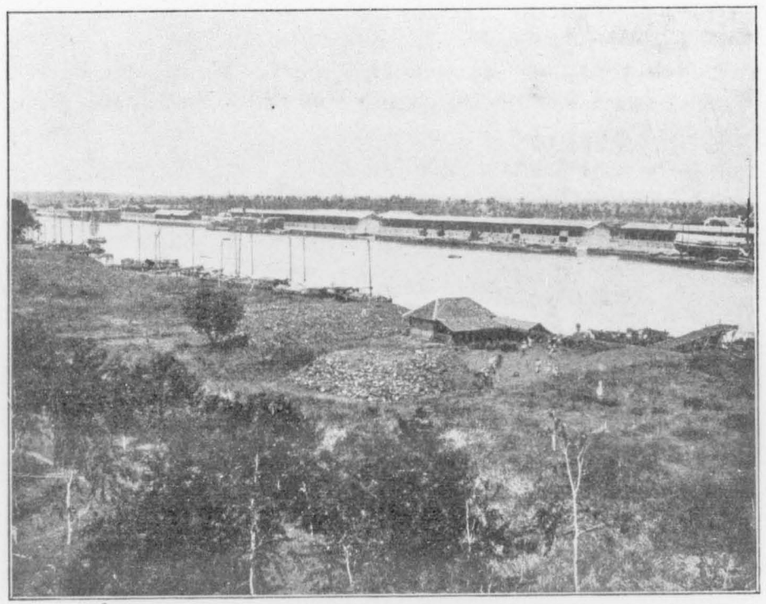

Tandjong Priok.

oog reikt vertoonen zich de casuarina wouden van de kust en tegen de heldere lucht, blauw en min of meer nevelig de hooge bergen van den Preanger.

Een witte vuurtoren, roode daken, groene boomen, grijze gebouwen stoomen we op grooten afstand voorbij — nog een kleine poos zien we afwisselend geboomte en huizen, dan komen de lange loodsen en hanggars van Tandjong Priok, als een witte zonnige streep in zicht. — Op 't schip komt de équipage

in beweging — trossen en kabels worden losgemaakt, roepen, commando's en geluiden van rammelende kettingen, vallende blokken en touwwerk mengen zich tot één zonderling geheel — dan stoomen we langzamer — nog langzamer en eindelijk als voortglijdend bereiken we de steigers van Tandjong Priok.

Een bonte menigte woelt en krioelt daar dooréén; van de boot wordt gewuifd — gegroet — gewenkt en van de steigers klinken allerlei uitroepen, welkomstgeluiden, zwaaien hoeden en zakdoeken ons tegen.

BATAVIA.

I.

Hoofdwacht te Batavia.

... En ge zult bij aan-
„komst aan de boot een
„jongen vinden met een
„briefje; dat is de jongen
„dien we voor je hebben
„opgescharreld. Hij is
„ons zeer goed aanbevolen
„en spreekt wat Hol-
„landsch. Ik ben tot mijn
„grooten spijt verhinderd je zelf van boord te halen, maar we
„wachten je zoo spoedig mogelijk in ons midden, etc. etc."

Ja, dat staat zwart op wit, heel duidelijk, in 't briefje, dat ik van mijn Java-vrienden vóór mijn vertrek van Padang ontvangen heb — maar als ik te Tandjong-Priok aan wal stap, is er geen jongen te vinden.

— — — — — — — — — — — — — —

Nauwelijks ligt de boot vast en is de loopplank gelegd, of een menigte menschen komt, als een troep halfwilden ons overvallend, aan boord. Hôtel-mandoers met adreskaarten, eigenaars van commensalenhuizen, boot- en expeditie-agenten, jongens, die hun toewan of njonja komen afhalen, heeren en dames om vrienden en familie te ontvangen, een troep Chineezen,

die een hunner grootwaardigheidsbekleeders komen begroeten, koelies, Javanen, Maleiers, verdringen zich over de loopplank en aan boord.

— O, lo! 'n mensch wordt bingoeng (confuus), jà! steunt een oude Indische dame, en terwijl zij bijna plat wordt gedrukt tegen de verschansing door een heer van minstens negentig kilo, roept ze boos:

— O, seg! jij met jou buik, kijken beter uit, asjeblief, ja? jou diksak!

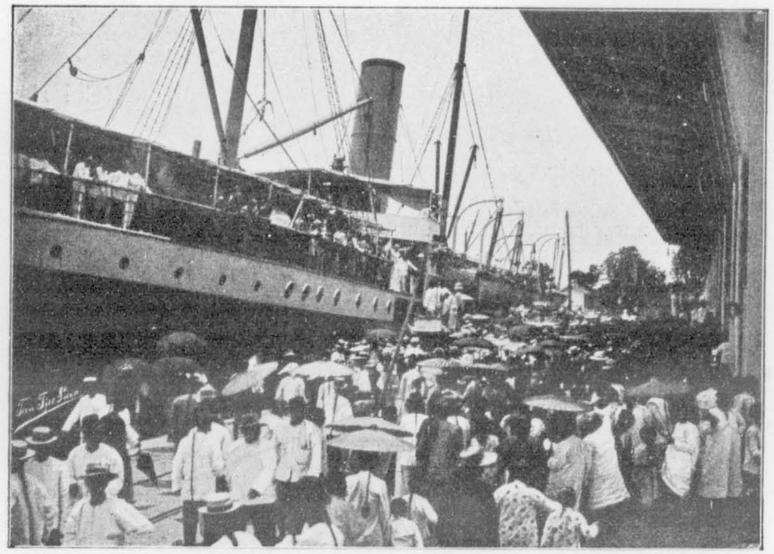

Tandjong Priok.

— O, pardon, mevrouw! Ik kon 't heusch niet helpen, 't is hier zoo vol.

— Nu, soedah! — maar ik toch ook niet ghèlpen, jij soo dik?

— Hôtel des Indes, meneer?

Allerlei begroetingen klinken in verschillenden toon en talen dooreen.

Twee vrienden reiken elkaar de hand en zeggen luid:

— Kerel! dat's goed dat je er bent; goeie reis gehad?

— Best! Allemachtig, wat ben jij bruin geworden!

— Tabé toewan! tabé njonja! en de huisjongen, die zijn heer en meesteres begroet, maakt nederig sembah.

— Assieblieft, heeren en dames! past op je beenen! Een kwartiermeester, met een paar Javaansche matrozen achter zich een tros voortslepend, dringt voorbij.

— Grand Hôtel Java?

— Hôtel Wisse?

Een heer en dame, die reeds van den steiger af een lange poos hebben staan wenken en wuiven, dringen nu door de menigte heen en strekken de handen uit naar een jong echtpaar, dat uit Nederland komt, om te Batavia zijn bestemming te vinden.

— Dag Karel, dag Jeanne, hartelijk welkom hier! Jelui ziet er best uit; goeie reis gehad, niet zeeziek geweest?

— Neen! volmaakt wel, allebei, dankje! Jelui ziet er ook kostelijk uit.

Kussen, omarming, handdrukken!

— Assieblieft dan, dames en heeren, 'n beetje spacie! Ik moet met m'n tros voorbij — en tot den bootsman zegt de knorrige kwartiermeester:

— Dat satansche gelik en geflikfooi! laten ze dat aan wal doen — hoe weêrlicht bennen die permetasies zoo gauw aan boord? Ik kan door al die kleverige lui bekans niet voort. Ajo, jongens! pigi, dan, aioep! — trek-an — tar-ek, dan! aioep! satansche karbouwen, zet je boddy er dan toch an; — aioep!

— Hôtel der Nederlanden, meneer?

Een zwaar gebouwde Germaan, „ein schöner Kerl" met een grooten blonden baard, omarmt een vriend, die hem komt afhalen en zoent — onsmakelijk gezicht — hem op zijn zwart besnorde lippen.

— Lieber Kerl, da bist du ja!

— Grüss Gott, Wilhelm! Herzlich willkommen!

— Schönen Gruss aus der Heimath!

Een net heertje met een keurig wit pakje aan vraagt aan een heer en dame, die met hun kinderen bezig zijn:

— Mevrouw, meneer, ik ben van 't Hôtel des Indes. U heeft kamers besteld, niet waar?

— Ja!

— Ik kom u afhalen...

— Heel goed! we zijn zóó klaar.

— Mijnheer? een min of meer beschroomde stem vraagt aan een van de officieren, die achter me staat: — Mijnheer, waar is mijn vrouw?

— Uw vrouw? Wie is u, meneer?

— Van Dremmelen — onderwijzer — mijn vrouw is met de handschoen getrouwd, weet u — en...

— Juist, juist! m'n compliment meneer, je hebt een eeuwig aardig vrouwtje laten uitkomen. Ze zit u af te wachten beneden in den salon, en witjes lachend: — wil ik u ook even den weg wijzen?

— O! dank u! De jonge echtgenoot rept zich naar beneden.

— Dat zal klappen, als die twee mekaâr ontmoeten, lacht de officier. — Hé! zeg kok! pas op, jelui gooit de menschen op zij; denk om den ketting, bootsman!

— Dat komt door dien lammen kerel met z'n koffer. Ajo! ruk op, apenkop! Verhaal dan toch een end, of ik zal je een opfrissching geven. Ajo! pigi, monjet, blauwe rakker; op zij dan, zwamneus!

— Geef 'm dan toch een aanwaaier, kok! Daar heb je 't gedonder al in de glazen, hij tornt al met z'n koffer tegen dien langen Engelschman op.

— Oh.... take care! Ah! you here Mr. Muller? Very pleased to see you. Indeed exceedingly kind from you to come to meet me.

— O! don't mention it, so very glad to see you...

Met bewegelijke zenuwachtigheid komt een Indische dame met haar dochtertje uit de rookkamer.

— Allàh! wat 'n drukte! Man, jij mijn ghelpen, ik zoo veel boenkoes (pakken), jij met baboe passen op die kleine Suus! O, Boe! Boe.... djangan lari! (loop niet weg) — O! dáár Amat...

— Tabé toewan, tabé njonja!...

— Ajo! Amat, bawa ini boenkoes sama karètta api, lekas!... 1)

1) Vooruit, Amat, breng die pakken naar den spoortrein.

— Hôtel Ort, meneer?

't Blijft aan boord een Babylonische spraakverwarring en 't wordt moeilijk om tusschen al die passagiers, hôtel-mandoers en equipage heen te komen naar de loopplank. Verschillende huisjongens, Maleiers, koelies en Javaansche bedienden, staan op den steiger te wachten en 't verwondert mij wel, dat er geen enkele aan boord is gekomen en naar toewan „pan Môrik" heeft gevraagd, daarom ga ik aan wal en vraag aan dezen en genen: — Ben je soms hier gezonden met een briefje voor meneer van Maurik?

De meesten kijken me onbenullig aan, zeggen niets of hoogstens tida-âh! met een langgerekten verwonderingshaal op „âh!" Een paar vragen: — apa toewan? (wàt, meneer?) maar niet één antwoordt bevestigend op mijn vraag.

De menschenstroom stuwt langzaam voorbij, de meeste passagiers komen van boord, want 't wordt tijd voor den trein naar Batavia.

't Is warm, midden op den dag, ongeveer half twee en gloeiend heet brandt de zon op de lange steigers en reusachtige hanggars. Geen wonder dat ik in een min of meer onaangename stemming kom, want bij aankomst van een boot uit Europa neemt ieder ontschepend reiziger van niemand meer notitie dan van zich zelf, in de woelige drukte en de haast waarmede ieder zijn weg zoekt naar 't station.

Ik ga weer aan boord, in de hoop daar den jongen toch nog te vinden, maar neen! er is niemand; 't wordt leeg en rustig op de boot en ik besluit reeds me naar een hôtel te laten brengen. Daar hoor ik eensklaps een vriendelijke stem achter me, vragend:

— Is u niet meneer van Maurik?

— Ja! Ik keer me verheugd om. — En met wien heb ik het genoegen?

— De secretaris van de Loge de Ster in 't Oosten; ik kom u afhalen...

— Hè! dat doet me plezier!

— Ik heb al een kamer voor u besteld in 't Hôtel Wisse,

dáár zul je goed en op je gemak zijn, hij steekt mij de hand toe. — Aangenaam persoonlijk kennis te maken; 'k herkende je aan je portret in *Eigen Haard*.

— Een broeder vrijmetselaar dus?

— Juist! onze loge is door de broeders uit Amsterdam van je komst verwittigd en 't is ons een feest je van dienst te kunnen zijn.

— Wat een uitkomst, 'k begon al knorrig te worden dat ik niemand voor me zag.

Wij reiken elkander nog eens de broederhand en ik krijg een aangenaam gevoel van rust en kalmte, als ik, na eenige oogenblikken, mijn bagage-reçu in handen van den manager van 't Hôtel Wisse geef en de secretaris mij zegt: — Zie zoo, ga nu maar meê, je hebt naar niets meer om te zien, voor alles wordt gezorgd.

Voor hem, die in den vreemde komt, in een hem geheel onbekende, nieuwe maatschappij, midden tusschen lieden, die zijn taal niet of slechts gedeeltelijk verstaan, is het een weldadige gewaarwording door een „broeder" te worden verwelkomd, door iemand in bescherming te worden genomen. Men moge zoo bereisd, zoo bij-de-hand, zelfs zoo brutaal mogelijk zijn, toch komt er een oogenblik, waarin men behoefte heeft aan goeden raad en voorlichting, waarin men zich gaarne steunt op de meerdere ervaring en bekendheid met land en zeden van anderen. Daarom gevoelt men zich inderdaad verlicht, wanneer men, zooals ik, door iemand ontvangen wordt, die zonder nevengedachten zijn daad bij den raad voegt. Ik heb later het genoegen gesmaakt in de vrijmetselaarsloge „de Ster van het Oosten" te worden ontvangen, ik heb daar het Sint Jansfeest medegemaakt in de fraaie, luchtige, smaakvol met Oostersch groen versierde zalen en de overtuiging met mij mede naar Holland genomen, dat onder de Indische Broeders vrijmetselaren, een oprechte, vooruitstrevende geest, een voortdurend zoeken naar het goede en ware heerscht. Ik heb op een receptie aldaar sprekers gehoord, die, getuigenis afleggend van hun ontwikkeling, menigeen tot voorbeeld kunnen strekken. De

ongedwongen toon, de hartelijke gezelligheid, waarmede hooggeplaatsten en nederigen in 't profane leven, dáár in waarheid als broeders samen zijn, is een bewijs dat de vrijmetselaren in Indië, hun roeping volkomen begrijpen. De nuttige instellingen door de broederschap in het leven geroepen, zoo- als de volksbibliotheek, de ambachts school, de ziekenverpleging enz. enz., bloeien en gedijen door de voortdurende inspanning en toewijding, waarmede alle vrijmetselaren hun beste krachten, hun geestesgaven en aardsche goederen ter beschikking stellen. De inlander die niets *kan* begrijpen van hetgeen de vrijmetselaren beoogen en doen en alleen van deze of gene verneemt, dat er iets geheimzinnigs aan de orde verbonden is, dat geen oningewijde „den tempel", de loge, mag binnentreden, meent, door zijn Oostersche fantasie gedreven, dat daar slechts kwaad wordt gebrouwen en noemt derhalve de loge Roemah Sĕtan (het huis van den Duivel.)

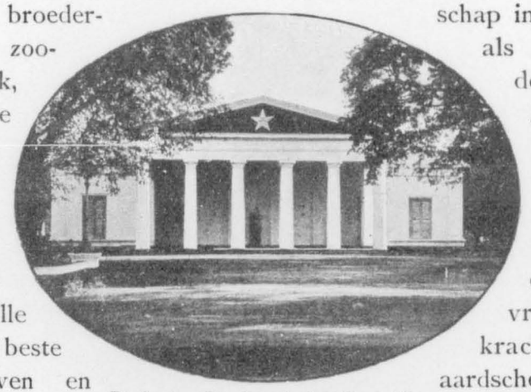

De Loge „De Ster in het Oosten". Batavia.

Van alle kanten zijn *mij* echter van uit dat Duivels-huis gedurende mijn verblijf in Indië helpende handen toegestoken, handen die ik nu in gedachten nogmaals met warme dankbaarheid druk. Ik wil hier niet in bijzonderheden treden, noch enkele namen noemen van hen die zich mijner buitengewoon hartelijk aannamen, door mij niet alleen in de loge, maar ook in hun familie te brengen en mij op alle denkbare wijzen van nut en van dienst te zijn, maar ik grijp met waar genoegen de gelegenheid aan om door deze regelen aan *alle* Br. vrijmetselaren, die mij, gedurende mijn verblijf in Indië, zoo vele en hartelijke blijken van sympathie en genegenheid gaven, mijn innigen dank te betuigen voor hun belangelooze vriendschap.

De gastvrije, broederlijke ontvangst, de vele mij bewezen diensten, spreken luid van frisch gezond, goed begrepen, maçonniek-leven. Gaarne erken ik dankbaar, dat ik mij in Indië nooit zóó spoedig geheel en al op mijn gemak zou hebben gevoeld, zóó volkomen „tehuis" — wanneer de vrijmetselaren mij niet zóó hartelijk hadden ontvangen. Moge hier in 't moederland de kiem gelegd zijn tot dat maçonnieke leven, de warme Indische zon heeft dáár het kiempje doen opschieten tot een krachtige plant, die weliger groeit en bloeit, dan in kouder luchtstreken.

— — — — — — — — — — — — —

't Gevoel van verlatenheid, van zenuwachtige spanning en vermoeidheid, dat mij een oogenblik heeft overmeesterd, bij mijn aankomst te Tandjong Priok verdwijnt plotseling geheel en al en maakt plaats voor een prettige gerustheid en een kalm weten: ik ben in goede handen!

Opgeruimd en veerkrachtig ga ik met mijn geleider in den gereedstaanden trein, die ons, na een half uurtje bradens in den gloeiend heeten waggon, aan 't station „Weltevreden" aflevert.

In 't Hôtel Wisse, waar ik afstap, vind ik, een dag later, den voor mij bestemden jongen, Oerie, die door een toevallige samenloop van omstandigheden mij aan de boot had gemist. Oerie heeft de goede aanbevelingen, die hij had, niet beschaamd en mij overal op mijn tochten door Java en Sumatra vergezeld.

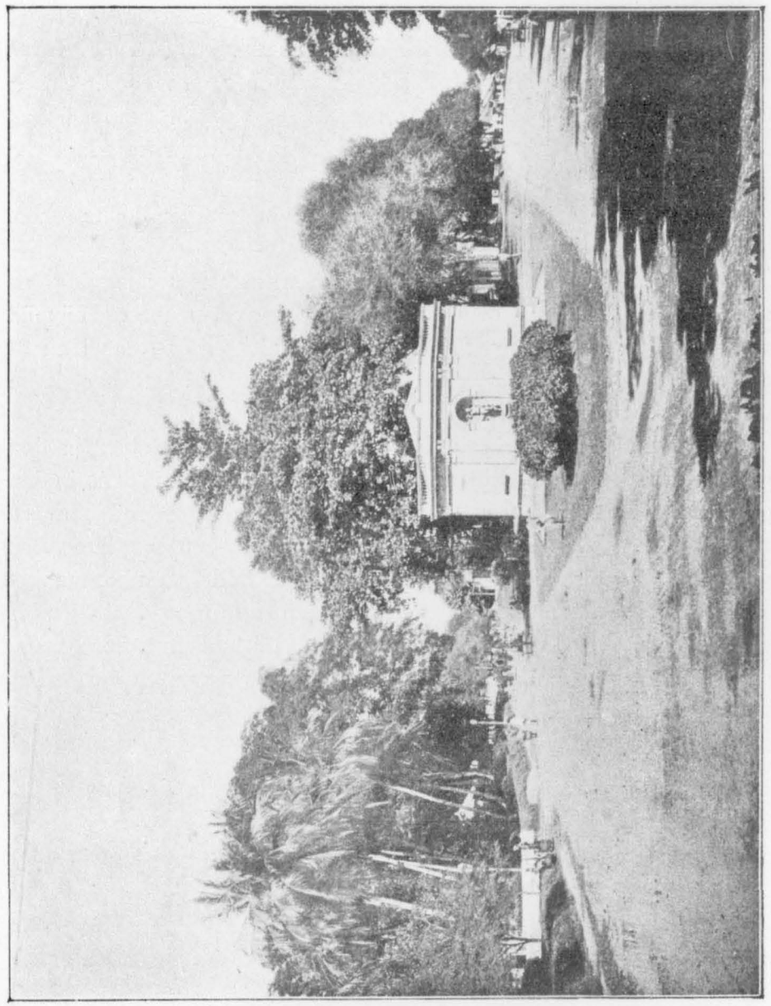

Parapattan, Batavia.

II.

Watersproeier.

Batavia—Weltevreden! een kostelijke steen aan „den Gordel van Smaragd. 1) Een reuzenpark, vol heerlijke buitenplaatsen, een stad van breede lanen, beschaduwd door altijd groene, hooge, prachtige boomen, een Europeesche villa-stad, neergezet midden in de rijkste tropische natuur, die men zich voorstellen kan. Gladde, keurig onderhouden grindwegen, voortdurend stofvrij en frisch gehouden door de talrijke Javanen, die uit hun houten gietemmers het gelige kali-water over den weg sproeien, voeren tusschen de sierlijkste lustverblijven, in kostelijke tuinen gelegen, door naar ruime luchtige pleinen, die, ieder voor zich, weer omgeven zijn door grootere en kleinere gebouwen, getuigenis afleggend van den goeden smaak en de welvaart der Hollanders, de stichters en instandhouders van Batavia, de „koningin van het Oosten."

Inderdaad Batavia verdient ten volle dien weidschen titel, want de stoutste fantasie kan zich niets rijkers en schooners voorstellen dan die verzameling van lusthoven, parken en tuinen, afgewisseld door typisch inlandsche kampongs, breede verkeerswegen en stroomende kalies.

---

1) Zie Multatuli's Max Havelaar.

Voor het meerendeel zijn de huizen ruim en luchtig in verschillende stijlen gebouwd, van sierlijke, op witte zuilen rustende, voor en achtergalerijen omgeven en door fijnloverige tamarinden, donkergroene waringhins en vruchtboomen beschaduwd.

Veel huizen doen door hun peristylen denken aan antieke Grieksche tempels, opgericht midden in een geheiligd bosch, waar de palmen met hun sierlijke kruinen wuiven, waar slanke hooge stammen zich loodrecht opheffen naar den altijd blauwen hemel.

Ik had me niet voorgesteld een zóó zeer Europeesche stad

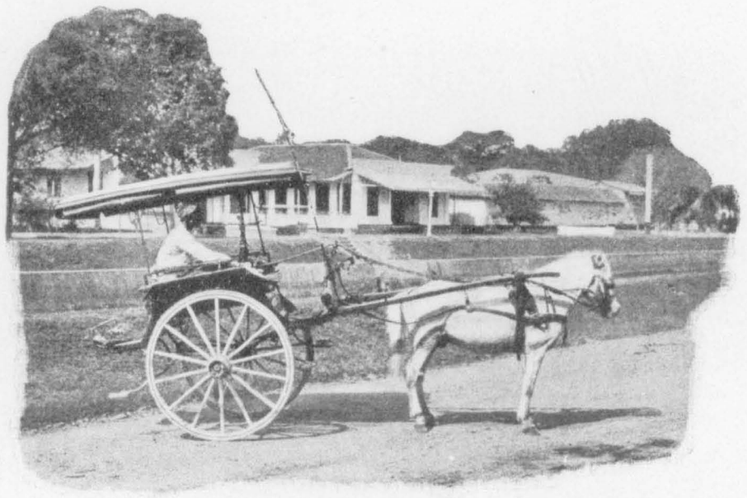

Dos-a-Dos te Batavia.

te vinden, waar nu nog alleen een stoomtram, maar weldra ook een electrische tram de reizigers van de beneden stad — de handelswijk — naar Weltevreden, Rijswijk, Kramat en Meester Cornelis heên en weder voert, waar electrische verlichting en gasgloeilicht den nacht tot dag maken, waar alle comfort van een Europeesche metropool te vinden is en een ontzachelijk druk rijtuigverkeer ontstaat, door de menigte dos-a-dos, karretjes, landauers, berlines, breaks en phaëtons, die onophoudelijk heên en weder rijden, waar zelfs de inlandsche koetsiers in onbeschoftheid niet onderdoen voor hun confraters in Europa.

Het is in Batavia bijna geen weelde meer, maar voor die 't even betalen kàn noodzakelijkheid, om rijtuig te houden, door de ontzettend groote afstanden, de verbazende afmetingen, die wegen, straten en pleinen hebben.

Het Koningsplein, bijvoorbeeld, het grootste plein, niet alleen van Batavia, maar misschien wel van alle bestaande steden, is een langwerpig kwadraat, midden in de stad gelegen, omgeven door een driedubbele rei hooge, dicht bebladerde tamarindeboomen, die een breeden rijweg, een voetpad en een ruiterweg

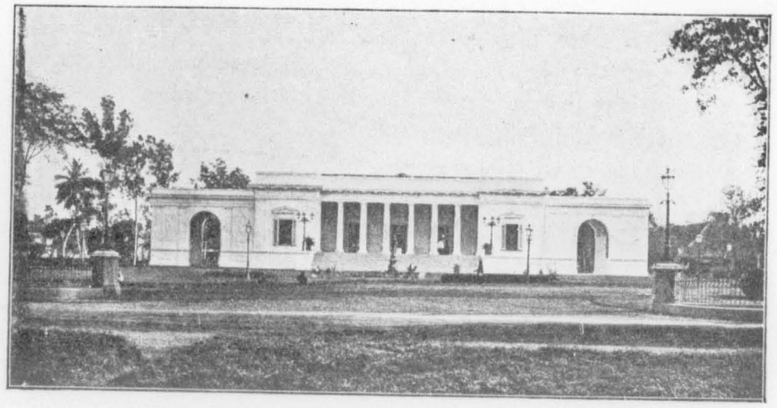

Paleis van Z.Exc. den Gouverneur-Generaal te Batavia.

beschaduwen. Wanneer men dat plein in gewonen pas wenscht om te wandelen, heeft men daarvoor ruim één uur noodig, maar men vergeet dat men zóólang op de been is, omdat de weg voortdurend langs fraaie villa's voert, de eene al schooner en rijker dan de andere — met elkander wedijverend in pracht van voortuinen, keurige peristylen en sierlijkheid van gevels.

Het paleis van Z.Ex. den Gouverneur-Generaal bevindt zich ook aan het Koningsplein en onderscheidt zich door deftigen eenvoud. Mij dunkt voor den onderkoning van Insulinde zou het fraaier hebben mogen zijn, al maakt het geheel, door de daarbij geplaatste hoofdwacht en bijgebouwen ook een goeden indruk.

Vreemd is het, dat alle huizen slechts één verdieping hebben,

maar daar die ééne zóó hoog en rijk van gevel is, valt dat minder op dan men zou denken. Zelfs het Museum van *Het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen,* heeft maar een étage — doch beschikt over een ruimte, die veel Europeesche musea-directeuren jaloersch kan maken.

De inlanders noemen het: Roemah-main-pietje (Het huis-spel-dubbeltje), omdat zij door hun weinige ontwikkeling in het museum slechts een soort van „spel" zien, waar zij zich amuseeren kunnen met het bekijken der tentoongestelde zaken en een pietje, een dubbeltje, moeten geven op enkele dagen. Soms duiden zij het ook aan door den naam Roemah-Gadja (het huis van den olifant), omdat vóór het museum, op een steenen voetstuk, een bronzen olifant prijkt, een geschenk van den koning van Siam.

Op het Koningsplein bevindt zich ook het station Weltevreden van den spoorweg, die van Tandjong Priok af, tot Batavia en verder naar den Préanger voert, „naar boven," zooals men gewoonlijk zegt. Door de verbazende grootte van het plein merkt men evenwel dat station ternauwernood op en ziet al wandelend, nu eens een detachement soldaten, die exerceeren, dan weer een afdeeling artillerie met kanonnen, oefening houdend, of eenige escadrons cavallerie ventre à terre rennend. Een eind verder grazen vreedzaam de sappies en wanneer men nog eenige minuten gewandeld heeft, ontwaart men een aantal jonge lui die lawn-tennis, cricket of football spelen bij een paar sierlijke club- of vereenigingshuisjes. En niemand hindert daar een ander. Al zouden er nog tal van clubs, ettelijke troepenmassa's en stations bijkomen, er blijft altijd ruimte genoeg op het Koningsplein, dat, naar men mij verzekerde, een oppervlakte heeft zóó groot, dat men de stad Zutphen er op zou kunnen zetten en nog plaats overhouden voor een armee-corps. Gelukkige stad die zulk een plein als luchtkoker kan aanwijzen. Wat zou men in menige Europeesche stad niet geven voor een achtste of tiende gedeelte er van.

Het Waterlooplein, ook weer omgeven door een dubbele rij van waringhins en djoewarboomen en welig met gras begroeid, is de tweede groote ventilator van Batavia, wel veel minder

groot en ruim dan de andere, maar toch nog van buitengewone afmeting.

Aan de eene zijde wordt het begrensd door een regeeringsgebouw, het zoogenaamde Groote Huis, waarvoor het kolossale standbeeld prijkt van Jan Pieterszoon Coen, den overwinnaar van Jacatra en stichter van Batavia.

In 1828 werd dit, door Daendels primitief tot eigen gebruik bestemde paleis, voltooid en dient sedert tot bureaux voor de verschillende departementen van bestuur en voor de zittingen van den Raad van Indië.

Midden op het Waterlooplein staat iets als een reusachtige waskaars, in een vierkant onoogelijk blok steen gestoken, met een klein leelijk poedelhondje, dat blijkens zijn scheeve wangen, krampachtige oogen en pijnlijk opgetrokken neus aan kiespijn lijdt, er boven op.

Dat leelijke, onoogelijke en grappige ding is — „DE LEEUW VAN WATERLOO" en wanneer ik iets te zeggen had te Batavia, liet ik die parodie op 1815 per eerste scheepsgelegenheid naar 't veld van Waterloo brengen en daar diep onder den grond begraven, opdat „de Koningin van 't Oosten" er niet langer door worde ontsierd.

Het monument van generaal Michiels, een soort van Gothisch-Indisch-Hollandsch gedenkteeken, zou daardoor beter uitkomen dan nu, omdat, wanneer men er langs ziet, die groote witte kaars er zoo zonderling bij afsteekt.

Overigens is de omgeving, bestaande uit officieele gebouwen en officierswoningen volkomen in overstemming met de grootschheid van het plein.

Zondags worden daar muziekuitvoeringen door de stafkapel gegeven en vereenigt zich een groot deel van het Bataviaasche publiek op en om het Waterlooplein van 's namiddags vijf tot zes uur.

Dan komt ook de beau-monde in haar sierlijke equipages, rijdt stapvoets voort of stationneert zich tegenover de muziek. Duizenden wandelaars, Europeanen, inlanders, vreemde Oosterlingen en Chineezen, vullen dan de breede wegen en blijven aandachtig luisteren naar het orkest.

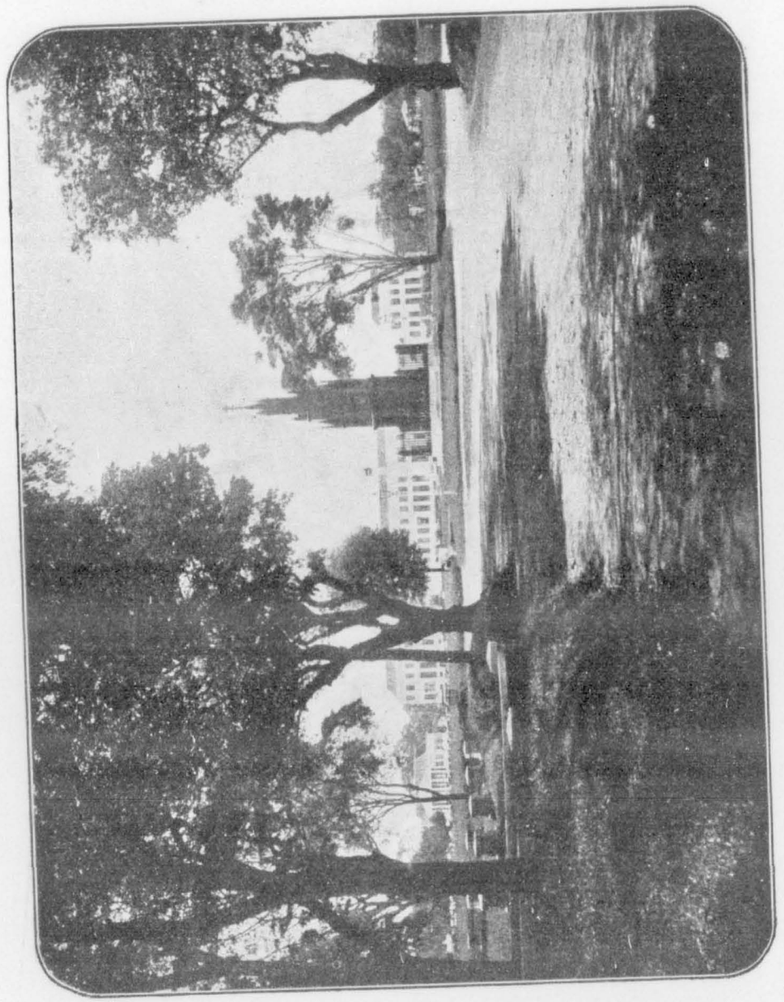

Waterlooplein te Batavia.

't Is een lust om te zien, hoe kalm en rustig die menschenmenigte bijeenkomt en zich later weer verspreidt — ordelijk en zonder de minste levenmakerij of onnoodig gejoel.

Het is zeer de moeite waard om in een der gemakkelijke en goedkoope rijtuigen, die men in ieder hôtel huren kan (men betaalt slechts *f* 4 voor een toer van 4—5 uren), een rit te maken door de verschillende schilderachtige wijken van Batavia.

Parapattan, Kramat, Kebon Sirih, Salemba, Goenoeng Sahri verbazen door hun ongewonen rijkdom van prachtig groen; hooge boomen, die de breede, goed onderhouden wegen tot parklanen maken. De weg naar Meester-Cornelis is eenig mooi, hier en daar typisch Indisch door de kampongs en landschappen, die de talrijke buitenverblijven en villa's afwisselen en het land van Matraman, dat langs dien weg zich uitstrekt, is een verrukkelijk stuk tropische natuur midden in de lustverblijven-stad. Wanneer men al rijdende nu eens die verschillende mooie landschappen, dan weer de rijke gebouwen ziet, kan men zich nauwelijks begrijpen, dat er nog menschen gevonden worden, die over „den Oost" spreken, als zou het daar een soort van wildernis zijn, waar eigenlijk geen beschaafd mensch een ander heen mag wenschen. Op mij maakte Batavia een overweldigenden indruk en wanneer *ik* een wensch mag uiten, dan is het die, dat het meer en meer bezocht moge worden door Nederlanders, die rijk met aardsche goederen zijn gezegend. Er zijn nog tal van Hollanders, die geld te veel en tijd over hebben, die genoten wat er in Europa te genieten is en zich beklagen, dat er, nu zij zich zelfs te Parijs en te Weenen blasé gevoelen, niets meer is dat hun belang inboezemt. Welnu! dat zij hun watervrees afschudden en de reis naar Indië aanvaarden. In een goed seizoen ondernomen, is de bootreis op zichzelf reeds een versterkende pleiziertocht en zeeziekte een kwaal, die door een vasten wil dikwijls kan bestreden worden. Wanneer zij dan ons heerlijk schoon Insulinde bezoeken en zich — door hun ruime beurs daartoe in staat gesteld — met alle gemakken omringend, door Java's landouwen en hoofdsteden doen voeren, zullen zij ervaren, dat er genietingen zijn in de overrijke Indische

natuur, waarvan hun stoutste fantasie zich geen voorstelling heeft kunnen maken.

Wel is waar vindt men te Batavia en elders geen Boulevards, geen Café-concerts, geen Moulin-rouge of cocottes, maar wel een verfrisschend bad voor lichaam en geest, een geheel nieuwe omgeving en vreemde menschen, waardoor men tal van nieuwe, versche indrukken opdoet, die zich later in de herinnering vastleggen en onvergetelijk blijven.

Matraman—Batavia.

De verschillende gedeelten van Batavia zijn ieder op zichzelf een bezoek overwaard en dragen ieder hun eigen cachet.

Kan men Weltevreden de militaire wijk noemen, omdat daar het Groot-Militair Hospitaal (Roemah-Sakit), de kazernen, de arsenalen en verschillende magazijnen gevonden worden, Noordwijk en een deel van Rijswijk zou men gevoegelijk met den naam van hôtel- en luxe-artikelenwijk kunnen bestempelen. Immers dáár vindt men de meeste hôtels en allerlei groote en kleine tokos van fijne zaken, villa's tot winkels gemaakt, lust-

verblijven met marmeren kolommen en vloeren in mode-magazijnen of confiseriën herschapen.

De coöperatieve vereenigingen Eigen Hulp en Onderlinge Hulp lieten daar hun gebouwen verrijzen, die oppervlakten beslaan zóó groot, dat fatsoenlijke godshuizen er plaats op zouden vinden. Vooral de winkels van Eigen Hulp en daarbij behoorende goedangs (pakhuizen), kantoorlokalen enz. zijn buitengewoon uitgestrekt. Voor een vreemdeling is een bezoek aan Eigen Hulp of Onderlinge Hulp zeer eigenaardig, omdat hij daardoor volkomen het beeld krijgt van een echt Indische toko van den lateren tijd.

Wil men zich een nieuwen hoed, handschoenen, das of boorden, parapluie of overhemd aanschaffen, men wende zich, na het binnenkomen, rechts. De Chineesche kassier, die altijd deftig bij zijn telbord en boeken zit, groet u even met het hoofd, glimlacht en rekent dan weer verder om straks uw geld aan te nemen, als ge de noodige inkoopen gedaan hebt. Links van hem kunt ge allerlei fraaie Articles de Paris koopen. Fijne bronzen beelden, keurige fayences, de nieuwste snufjes in galanteriën en kunstvoorwerpen, geëncadreerde gravures, albums, muziekdoozen, beschilderde Italiaansche vazen, artistieke biscuit- en terra-cotta beelden, Weener maroquineriën en Engelsche staalwaren. Maar ook huishoudelijke zaken zijn er, van allerlei soort; van af het allergewoonste aardewerk, keukengereedschap en eetserviezen tot de fijnste toiletbenoodigdheden toe. Wilt ge u voorzien van sigaren, Hollandsche, Manilla of Havana, in 't midden van de toko is een speciaal sigarenmagazijn, waar ruime keus is van diverse merken, die en détail zoowel als en gros worden verkocht. In een ander deel van den winkel vindt men zadels, tuigen, zweepen, karwatsen, schoenen, gordels en lederwerk van verschillenden aard. Voor de dames biedt de vereeniging in een apart gebouw een hoedenmagazijn en mode-afdeeling, met paskamers en ateliers. Speelgoed voor de kinderen beslaat een anderen hoek — niet den kleinsten — en wilt ge u onthalen op versche kaas, lekkere boter, ham, worsten in blik, sardines of kreeften, in één woord op 't beste en êelste wat maag en mond

kunnen verlangen, dan is in 't achterste gedeelte van het groote gebouw een marmeren toonbank, met een voorraad, die den lekkerbek doet watertanden. Het is wel eigenaardig om zich door een in 't wit gekleed Chineesje, met een keurig met roode zij doorvlochten haarstaart en een hoofd overigens zoo glad als de Edammertjes, die hij te koop heeft, te laten bedienen van een hoekje zoetemelksche of komijne kaas, die hij even handig snijdt als de eerzaamste Hollandsche koomenijsbaas. Hij weet u met een zekere handige chic te vertellen, dat ge dit of dat „pas aangekomen artikel eens proeven of probeeren moet. „Fijn, betoel, enak sekali, toewan! — Heef menèerr oôk lekker lie-kéúr noodig, pas aangekomen van Wijnând Fokkin, jà!" Hij spreekt vrij goed Hollandsch, ofschoon hij evenals de Signos wel eens den klemtoon der woorden verkeerd legt. De *klemtóón* is en blijft hun een gesloten boek, al zouden zij ook nog honderd jaar Hollandsch spreken. Daarom zeggen zij ook: Bier van Vollenho-vèn of ingelegèn groentèn van Tiele-mâ-an en Dros te Lei-dèn; pas aangevoèrde botèr, en allerlei vérvers-schingèn. Net gekleede winkeldochters, meestal meisjes op Java geboren en met pikant bruine gezichtjes, zijn geregeld bezig om door haar aardige praatjes de heeren te verleiden tot inkoopen, die ze niet bepaald noodig hebben, maar zij toonen toch even vriendelijk lachend haar schitterend witte tanden, wanneer men haar lokkende stemmetjes weêrstaat en zich slechts tot kijken en vragen bepaalt. Dat kijken en vragen schijnt, naar men mij mededeelde, sommige nonna's en signo's aangeboren te zijn, want, zei iemand me: — Je moet soms Jobs geduld met die luidjes hebben, ze komen eenige malen kijken, vragen naar van alles, laten soms ettelijke dingen uitpakken en per saldo knikken ze hoogernstig en zeggen: — Gheel mooi, bagoes betoel, maar ik zal nog wel eens tèrugkomèn, jà! — en als ze dan terug komen doen zij dikwijls weer precies 't zelfde.

Ik geloof dat zij die eigenaardigheid van enkele Europeesche dames hebben overgenomen, want juist dezelfde klacht heb ik van Hollandsche winkeliers menigmaal vernomen.

Vooral tegen St. Nicolaas moet het in de Indische toko's

bijzonder druk en levendig toegaan, omdat het feest van den goeden kindervriend in Indië minstens met evenveel animo wordt gevierd als in Holland. Wat moet die goede Sint raar hebben opgekeken toen hij voor de eerste maal met zijn zwarten knecht in de Tropen kwam en de traditioneele schoorsteenen, de windvlagen, sneeuw, ijs en brandende kachels miste; alleen het zwartje zal zich „lekker" hebben gevoeld.

Aan Eigen Hulp is verder een permanente expositie van buitengewoon fraaie Japansche en Chineesche artikelen verbonden, een ruim magazijn, waarin vooral tegen de feestdagen veel inkoopen worden gedaan voor cadeaux.

Onderlinge Hulp is een Eigen Hulp in 't klein, minus de Japansche en Chineesche afdeeling, en in die Vereeniging bestaan de leden grootendeels uit militaire elementen, terwijl in Eigen Hulp veel ambtenaren en particulieren lid zijn.

Voor andere toko's is zonder twijfel het oprichten van die twee coöperatieve vereenigingen een bron van kwelling, een groote schade geweest, maar tevens een spoorslag om zich te wapenen tegen de concurrentie en een weinig water in hun wijn te doen. In vroeger tijden was een goede toko een goudmijn, nu — verdient de tokohouder goed zijn brood, dat is het onderscheid!

In Rijswijk staat ook de alom bekende Sociëteit „de Harmonie", ontegenzeggelijk evenals de Militaire Sociëteit „Concordia" een rijke, in alle opzichten comfortabel ingerichte „soos".

„De Harmonie" werd in vroeger tijd door den G:-G: Daendels uit ruime beurs gebouwd, om de kooplieden, die voor het grootste gedeelte nog in de ongezondere benedenstad woonden, naar de hooger gelegen gedeelten, zooals Weltevreden, Noordwijk en Rijswijk te lokken.

Onze voorouders, er prijs op stellend om Batavia een echt Hollandsch karakter te geven, hadden de stad geheel Amsterdamsch aangelegd, met hooge huizen, deftige overluifelde stoepen en doorsneden met een zestiental grachten, die haar in regelmatige vierkanten verdeelden.

Misschien groeven zij die grachten enkel en alleen uit een

gevoel van piëteit en om ten minste onder den Indischen hemel iets te hebben, dat hen aan de vaderlandsche „lucht" herinnerde. Ik zie in den geest die brave Hollanders van tempo doeloe onder het genot van een lange pijp en jenevergrog — volgens de overlevering moeten ze in het drinken van dat mengsel ongeëvenaard zijn geweest — in den maneschijn aan, soms voor de frischheid (?) in de Bataviaasche grachten zitten,

Societeitszaal van „de Harmonie" te Batavia.

met wellust opmerkend hoe de zwavelwaterstofgasbellen uit het water opborrelen, met vaderlandsche verrukking den geur er van opsnuivend en daardoor zich allengs weer tehuis droomend op Rozen- of Egelantiersgracht.

Maar stil- of bijna stilstaand water was zelfs in dien ouden tijd, toen bacteriën, microben en bacillen nog niet door de doktoren waren uitgevonden en gepatenteerd, toch reeds als ongezond bekend, vooral wanneer bovendien de minder geurige afscheidingen van mensch en dier er in worden verwerkt. De moerassige

grond, de uitdampingen der drassige stranden, de schadelijke miasmen der lage kuststreek hielpen mede en — kwaadaardige koortsen ontstonden, die op onrustbarende wijs het leven der burgers in gevaar brachten.

De grachten werden eindelijk voor 't meerendeel gedempt, de koopheeren behielden in de benedenstad hun kantoren en pakhuizen, waar zij overdag den noodigsten tijd bleven besteden,

Societeit „Concordia" te Batavia.

maar metterwoon vestigden zij zich in gezonde frissche villa's, in de nabijheid van hun „soos" — met christelijke vrijgevigheid de oude stad overlatend aan inlanders en Chineezen.

De Militaire Societeit „Concordia", wat pracht van zalen en inrichting betreft, wedijverend met „de Harmonie", beschikt bovendien over een veel grooteren, bijzonder mooien tuin, waar Woensdags- en Zaterdagsavonds concert is. „De Harmonie" biedt haren leden alleen des Zondags dat kunstgenot.

In beide Societeiten vindt men groote en van alle gemakken voorziene leeszalen, met een rijkdom van tijdschriften, kranten en boeken. Over 't algemeen wordt in Indië veel meer gelezen dan in Nederland. Elke plaats, al is zij nog zoo klein en onbeduidend, heeft haar leesgezelschap, en vooral in de binnenlanden, waar weinig ander amusement of afleiding gevonden wordt, is „de leestrommel" de vriend, die de lange eenzame uren opvroolijkt en doet vergeten.

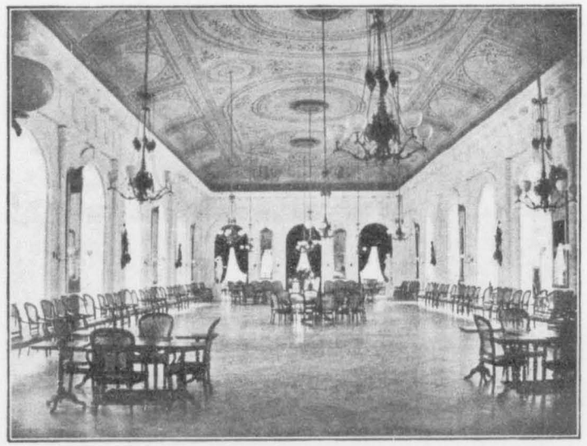

Societeitszaal van „Concordia".

Ook een schouwburg is Batavia rijk; een keurig, ruim en luchtig gebouw, met een zeer goed tooneel, voortreffelijke decoraties en mooie verlichting. Jammer dat door de zorg om alles zooveel mogelijk open te houden, opdat versche lucht en frischheid niet ontbreken, de acoustiek veel te wenschen overlaat. Herhaaldelijk werden daar opera's opgevoerd door reizende Italiaansche of Engelsche gezelschappen, die steeds een dankbaar publiek vonden, en al naar gelang van het gehalte hunner voorstellingen meer of minder goede zaken maakten. De opéra Faust, eenige malen door goede dilettanten, leden van 't Zang- en Muziekgezelschap „Toonkunst Aurora" uitgevoerd, had een schitterend en welverdiend succes.

Aan amusementen ontbreekt het te Batavia niet, want geregeld vindt men er, behalve die opera- of operetten-gezelschappen, verschillende paardenspellen, zooals Harmstone's Circus e. a. Een circus heeft altijd verbazend veel toeloop en maakt

gewoonlijk goede zaken, omdat niet alleen het Europeesche en Indo-Europeesche publiek trouw in die meestal vrij goed ingerichte tenten komt, maar ook de Javaan en de Chinees hun laatsten duit gaarne over hebben voor de Comedie-Koeda. Zij zien met een zekeren eerbied op tegen die orang pinter sekali (bijzonder knappe menschen), die redelooze dieren zóó goed kunnen dresseeren en zelf het bijna onmogelijke met hun

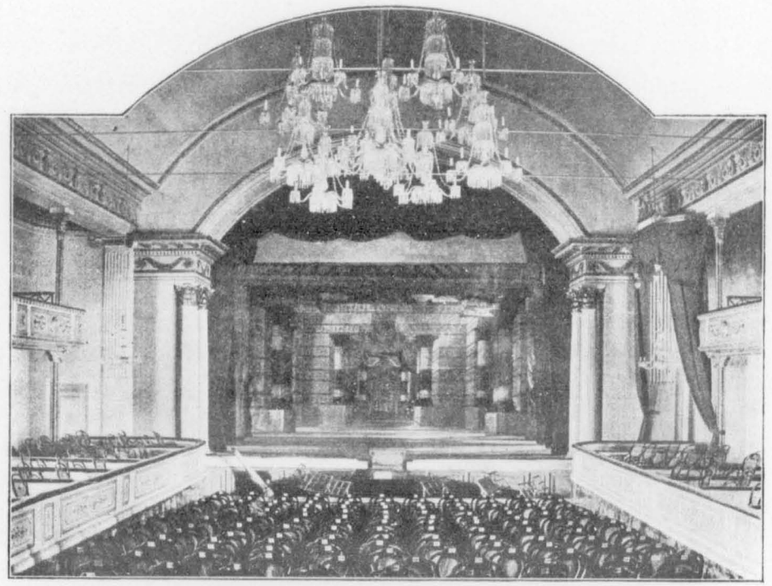

De Schouwburg te Batavia.

lichaam verrichten. Ook een Maleische Opéra — een zoogenaamde Comédie Stamboul, waar allerdolste navolgingen van verschillende opéras, in 't Maleisch, worden vertoond, is gewoonlijk in de grootere steden te vinden.

Ik woonde o. a. een voorstelling bij in de Comedie Indra Bangsawan van „la njonja blanca," een imitatie van Boieldieu's „la dame blanche."

Schitterende costumes, Spaansche, Italiaansche en Oostersche

door elkaar, stonden enkelen dier donker gekleurde acteurs en actrices niet onaardig, maar schonken geen vergoeding voor de allerakeligste dunne fistel- en kraakstemmen, waarmeê zij de muzieknummers, die niets van die der origineele „Dame blanche" hadden, atjankten. Men had eenvoudig het libretto in 't Maleisch overgebracht, zoo goed en kwaad dat ging en — afschuwelijk vandalisme — Boieldieu's muziek vervangen door populaire deuntjes als Daisy-bell, van Tingelingeling tingtay, Champagne Charlie en andere. Zoo zong o. a. in het eerste bedrijf het koor: „Die Wacht am Rhein" en in het derde: „Wilhelmus van Nassouwen." Er was één donkere schoonheid, met fluweelen amandelvormige oogen en schitterend witte tanden, die in een middeleeuwsch page-pakje er zeer lief uitzag en als „ster" dienst deed. Zij had evenwel een stem, die onder uit haar kleine voetjes scheen op te klimmen naar haar grappig mopneusje en zich daar met moeite doorheen perste, om de ooren der geduldige toehoorders te beleedigen. Aan het eind der opéra verscheen in 't slottafereel een oude radja met sneeuwwitten baard, zittend op een gouden troon in een groot flonkerend paleis — die decoratie was waarlijk mooi — hij vertelde iets wat ik niet begreep, maar waarvan de spelers erg houterig schrikten. Toen wenkte hij en een dienaar bracht voor zijn troon een gewonen keukenstoel. Daarop kwam hij statig van zijn zetel, nam de acteurs en actrices één voor één bij hun nek, deed ze bukken over den stoel, tilde met zijn eigen hooge hand hun jacquets of rokjes op en roffelde toen met een rietje, onder begeleiding van een vroolijk deuntje, de maat op hun respectieve derrières. De afgestraften gilden alsof ze pijn leden en trokken leelijke gezichten, maar de aanwezige Maleiers, Javanen en Chineezen, gierden het uit van pleizier bij die lijfstraffelijke rechtspleging. Ik moet bekennen dat ik tot op heden nog naar het verband zoek tusschen „La dame blanche," „Die Wacht am Rhein" en 't zwiepende rietje. Eigenaardig is ook nog bij die voorstellingen, dat het begeleidende orkest bestaat uit één rebab (een soort van violoncel) en één viool, die links en rechts op het tooneel op een matten stoel bij de eerste coulisse zitten.

Ik heb later nog een voorstelling bijgewoond van „Léla Berabi," een inlandsch sprookje met muziek van dezelfde soort en bestaande uit ongeveer dezelfde deuntjes, terwijl de opéra weer eindigde met de apotheose van den klappen uitdeelenden Radja. De acteurs maken, na het opzeggen van hun rol, zoo dikwijls zij op en van het tooneel gaan, een kleine stijve hoofdbuiging voor de toeschouwers en lijden allen in meerdere of mindere mate aan keelaandoeningen, ten minste ik vermoed het, omdat de geluiden, die zij voortbrengen nu en dan machtig veel van hoesten en gorgelen hebben en uit een gezwollen keel pijnlijk schijnen te ontsnappen.

Rebab-speler.

Heel hoog staat dus de Opéra Melajoe nog niet en zal daarom zonder twijfel nog geen ernstige concurrent worden voor de Hollandsche of Fransche.

In de benedenstad, het handelsgedeelte van Batavia, gedeeltelijk ook ingenomen door 't Stadhuis (Contor Bitjara), „de boom" en verschillende gouvernements-gebouwen, heeft alles een somberder, ernstiger aanzien.

Langs de kali-besaar (de groote rivier) vindt men de kantoren en voornaamste handelshuizen, ook de factorij der Handelmaatschappij (Compenie ketjil), de kleine Companie genoemd, waarschijnlijk omdat de Chineezen en handeldrijvende Javanen spoedig hebben leeren inzien, hoe groot de macht van die Handelmaatschappij is — „de Compenie" is de naam waarmee zij het geheele regeerings-raderwerk betitelen. Grenzend aan de Chineesche wijk, is daar aan de kali een onophoudelijk komen en gaan van handelaars, een druk verkeer. De toko's, met dien naam worden

ook de en-gros-huizen, de handelskantoren aangeduid, zijn meestal ruime gebouwen van twee verdiepingen. Het bovengedeelte, blijkbaar in vroeger jaren in gebruik geweest als woning, dient nu tot kantoorlokalen, de onderste verdieping tot pakhuis en bergplaats. De kantoren zijn eenvoudig gemeubelde, ruime zalen, waar de heeren aan hun bureaux, de warmte trotseerend, in overhemd of dun wit jasje zitten te schrijven. Lange tafels met

Handelskantoor te Batavia.

monsters van import-artikelen geven gelegenheid tot het bezichtigen van hetgeen er te koop is; Javaansche jongens loopen af en aan, de copiëerpers bedienend, monsters brengend en halend, inpakkend of verzendend. Voor de toko stationneert gewoonlijk de toko-wagen, een soort van klein, dicht rijtuig voor vier personen, dat den geheelen dag ter dispositie blijft van de heeren, die zich naar de eene of andere bank-instelling, klant of handelsvriend willen begeven.

Een uurtje in zoo'n handelskantoor doorgebracht is uiterst leerzaam voor den vreemde, omdat hij een flauw begrip krijgt van de uitgebreidheid der Indische handelsrelatiën. Verschillende kooplieden komen op die kantoren om monsters te zien, bestellingen te doen of eene of andere transactie af te sluiten. Klingeleezen, Armeniërs, Arabieren, Javanen, Europeanen en Maleiers, maar vooral Chineezen. Zij toch hebben een groot deel, neen, verreweg het grootste deel van den handel op Batavia, Soerabaia en Semarang in handen weten te krijgen. Zij verhandelen alles wat koop- en verkoopbaar is. Zij zijn de groote afnemers van alle import-artikelen en daarom zien de Europeesche handelaren hun maar al te dikwijls en te veel naar de oogen. Een Chinees krijgt oneindig spoediger en meer crediet, dan een Hollander of ander Europeaan — hij wordt vertrouwd totdat hij eensklaps dat vertrouwen onwaardig blijkt te zijn en „over den kop gaat." Meestal maakt hij dan een duikeling, zóó onverwacht en hevig, dat zijn al te goed vertrouwende vrienden er nog duizeliger van worden dan hij zelf. Soms duikelen die Chineezen „de doos in", maar gewoonlijk loopen zij vrij en lachen, dunkt me, dan in hun vuistje, terwijl ze blijven doorgaan met hun *boekhouding in 't Chineesch* — gedachtig aan het spreekwoord van de Hollanders: „'t is in eens andermans boeken duister lezen." Dat zullen zonder twijfel maar al te vaak zij zuchtend erkennen, die voor de schuldeischers die Chineesche boeken moeten ontcijferen.

Ik hoorde eens iemand zeggen: 't zou heel wat minder gemakkelijk zijn om failliet te gaan of te accordeeren met zijn schuldeischers, wanneer de wet *gebood* dat de Chineezen hun boeken in het Hollandsch *moesten* houden. Dat zij het *kunnen* is eens bewezen door het feit, dat heel veel kantoren Chineesche boekhouders en de meeste handelshuizen Chineezen als kassiers hebben, omdat die vlugger en accurater rekenen dan anderen. Met zijn telbord gewapend, rekent een Chinees onbegrijpelijk snel en juist; ook als herkenner van valsch geld, dat in groote hoeveelheid in onzen Archipel in omloop is, zoekt hij zijn evenknie. De Chineesche wijk zelf is één groote verzameling van

toko's, pakhuizen en magazijnen, waarin alle denkbare handelsartikelen zijn opgestapeld.

Men kan zich nauwelijks voorstellen, dat in sommige, in donkere, nauwe, ellendige sloppen gelegen, onaanzienlijke winkeltjes, weinig grooter dan een Hollandsche kruierswoning, dikwijls millioenen worden omgezet, maar de Chinees die geld verdienen wil heeft niet veel ruimte noodig voor zijn kantoor en behelpt zich gaarne, wanneer hij er slechts voordeel in ziet. Is hij later „in bonus", dan haalt hij ruimschoots zijn schade in, dan heeft hij alles van 't beste, 't mooiste en kostbaarste, al zou 't maar zijn om anderen, die hem vroeger met geringachting bejegenden, de oogen uit te steken.

Heeft hij door een of anderen samenloop van omstandigheden ongeluk, zoodat hij zijn rijkdom verliest, dan troost hij zich met het denkbeeld, dat hij het toch reeds eenmaal goed heeft gehad en, indien hij niet om geldige redenen naar China of Singapore uitwijkt, begint hij opnieuw te handelen en zich te behelpen in de hoop, dat hij toch ten slotte weêr oentoeng (zegen) zal hebben. Zoolang de Chinees vrij man blijft en niet zóó tegen de wetten zondigt, dat hij achter de tralies raakt — is hij als een kat, die hoe zij ook valt, toch op haar pooten terecht komt.

Veel Chineesche huizen met eigenaardig gekleurde en met gouden opschriften versierde gevels, trekken de aandacht door hun zonderlingen bouwtrant en de vreemde artikelen, die er te koop zijn, maar de meeste huizen in die wijk hebben een vuil en onaangenaam uiterlijk.

Veel straten herinneren sterk aan de Amsterdamsche Jodenbuurt (Marken en Uilenburg) door de drukte en beweging, de overgroote levendigheid van verkeer.

Alles gebeurt daar op straat, eten, drinken, scheren, oorenpoetsen, kleederen aanmeten en toilet maken. Bijna alle bedrijven ziet men onder den blooten hemel uitoefenen. Hier is een Chineesche schrijnwerker bezig om voor zijn open deur, van mooi djatiehout, zeer goede en goedkoope meubelen te maken, dáár werken in 't zweet huns aanschijns rijtuigmakers aan dosà-dos, karretjes en bendies, elders weer hamert een smid. Wat

de Chineezen, die in hun leefwijze veel overeenkomst met de Israëlieten vertoonen, van dit interessante volk onderscheidt, is de omstandigheid, dat zij niet zooals de Joden uitsluitend handelaars zijn, maar voor een groot deel handwerkers, die alles wat zij maken, netjes en met zorg bewerkt afleveren.

Chineesche oorenpoetser.

De Chinees is verder de varkensslachter, de vischhandelaar en de sappieboer — (ossenslager), — de oude-kleerkoop, de pandjeshuishouder, dit laatste vooral, want schier in iedere straat vindt men kleine pandjeshuizen, waar de inlander, die meestal korang oewang (zonder geld) is, zijn lijfsieraden voor een bespottelijk klein beetje geld beleent, dikwijls om ze nooit weer terug te zien. Op straat vent hij voortdurend met eetwaren, die hij gewoonlijk zeer smakelijk weet klaar te maken; nu eens biedt hij gebakken vischjes of in pisang-bladeren gekookte rijst met kruiderijen aan, dan weer verlokt hij den inlander tot het gebruiken van soep of gebak. Wanneer men hem op zijn eigenaardig dribbelpasje ziet aankomen, met den pikolan (draagstok) over den schouder, waaraan de nette, van dunne bamboestrooken gevlochten manden zwiepend op en neer gaan, merkt men aan zijn vriendelijk, grijnzend gezicht, dat hij vandaag iets bijzonder smakelijks heeft. Ontwaart hij een klant, die teekenen

Chineesche soepverkooper.

geeft van zich te willen vergasten, dan staan in een ommezien de manden op den grond, de soep is als met een tooverslag opgeschept en — de liefhebber van kimlo of sop tjina (Chineesche soep) — is bediend. Bij de manden hurkend eet dan zoo'n lekkerbek met een blauw, porceleinen lepeltje uit het kommetje, dat op zijn knieën rust, de weinig kostbare spijs. Voor eenige centen kan een gewoon individu bij zoo'n wandelend restaurant, zich een indigestie eten. Is de maaltijd afgeloopen, dan pakt de orang tjina zijn pikolan weer op en draaft verder, door straten en stegen, de erven op en af, en rust niet voor hij alles verkocht heeft wat hij meedroeg.

De Chinees toont in alle opzichten een zeldzame volharding, als het op geld verdienen aankomt. Hij is matig, arbeidzaam en niet veeleischend, en brengt het daardoor verder dan menig ander, die rijker begaafd, meer ontwikkeld en beter opgevoed, de voor Indië zoo noodzakelijke eigenschappen, volharding en soberheid mist. De Chinees pakt alles aan wat hij krijgen kan — of 't zijn vak is of niet, hij probeert het ten minste. In één woord hij is *alles* en is *overal*. Hij onderneemt met moed de meest verschillende dingen, pacht hier de opium — dáár de sterke dranken en neemt elders de leverantiën aan voor militairen of dwangarbeiders. Op het eiland Banka b.v. heeft een voornaam Chineesch handelaar, de voeding van de tin-mijnwerkers aangenomen en te Batavia zorgt een zoon van 't Hemelsche rijk voor de verpleging der gevangenen. „Een klein winstje, een zoet winstje" is zijn leus, maar nog liever heeft hij een groote winst en van woeker valt hij niet vies, wanneer hij begrijpt dat hij ongestraft zoo'n geldzaakje doen kan.

In de Chineesche wijk wordt op straat onnoemelijk veel gegeten en gedronken, de warongs zijn er talrijker dan elders — en niet zindelijker ook. Zoo'n warong is meestal een klein, onoogelijk winkeltje, waar ongeveer van alles te krijgen is; — natuurlijk gekookte rijst in de eerste plaats, dan gedroogde en gebakken visch, dendeng (gedroogd vleesch), sambals, koffie, vruchten, suikerwerk (Chineesch fabrikaat), koekjes, sigaretten, strootjes, stukken kokosnoot, Spaansche peper, lombok,

en altijd in groote hoeveelheden pisangs, verder flesschen met gegiste palmwijn (toewak), van verre reeds kenbaar aan haar schreeuwend-oranjegele etiketten en allerlei soort van vruchtensiropen. De Chinees is een matador in het namaken van Europeesche dranken, en dikwijls gebruikt hij daarvoor artikelen, waarvan hij, de hand in den boezem stekend, niet zou kunnen getuigen dat ze volkomen onschadelijk zijn. Zoo maakt hij

Warongs.

mineraalwater en limonaden-siropen, die nòch metaalvrij, nòch maagzuiverend zijn; zelfs wijn fabriceert hij van alleen aan hem bekende grondstoffen. Een mijner vrienden, die lang in Indië was, vertelde mij, dat hij, eenmaal bij een Chineesch tokohouder op het achtererf komend, daar iemand bezig zag met roeren in een grooten, koperen ketel, om verschillende roodachtige vloeistoffen door elkander te werken. En toen hij vroeg: Bekin apa? (wat maak je daar?) doodleuk ten antwoord kreeg: Bekin

angor pot, toewan! (Ik maak portwijn, meneer!). Waarschijnlijk hebben de nijvere staartdragers die kunst geleerd van den Franschen wijnhandelaar, die, op zijn sterfbed aan zijn zoon nog eenige vakgeheimen mededeelend, met reeds brekend oog zei: „Onthoud dit, mijn jongen! men kan van *alles* wijn maken, zelfs van druiven." In de warong wordt verder nog aanhoudend een drank gebruikt, bestaande uit water, vischlijm, suiker en een soort kleine pitjes, die in het water opzwellend, er uitzien als vischkuit en een flauw zuurachtigen smaak hebben. Over 't algemeen drinkt de inlander gaarne zulke laffe, zoetige of zurige mengsels, waarvan een Europeesch gehemelte gruwt. In den regel gebruikt hij daarentegen geen sterken drank, maar gebeurt het dat hij bij feestelijke gelegenheden zich er aan te goed doet, dan levert hij het bewijs dat hij, met eenige oefening en volharding, even goed zou kunnen „pimpelen" als zijn meer beschaafde blanke broeder. Behalve de gewone warongs, die de eetwaren en dranken alleen te koop hebben, vindt men er ook vele die tegelijk een soort van restauratie zijn, waar de inlander, de Chinees, ja dikwijls ook de ongelukkige, verarmde Indo-Europeaan, zijn maaltijd komt doen. Meestal zitten dan de gasten voor het vierkante open gat, dat als étalage en venster tegelijk dienst doet, op een baleh-baleh gehurkt, hun maal te gebruiken; evenwel treft men ook warongs aan, die binnenin een eetkamer hebben, bestaande uit een donkere ruimte, besmookt en berookt en doortrokken van allerlei, voor Europeesche neuzen minder aangename geuren. Vooral wanneer de doerian — een zeer gezochte vrucht — rijp is, gaat de inlandsche neus te gast, maar lijdt het aan dien scherpen, zoetigen knoflooklucht niet gewende blanke reukorgaan ontzettend. Ik heb me een paar malen verstout doerian te proeven; doch moet eerlijk verklaren, dat ik die kennismaking liever niet verder wil voortzetten. Ik kan den smaak van doerian niet beter weergeven dan door te zeggen dat ik er visch, roode kool, Limburgsche kaas en asa foetida (duivelsdrek) in proefde, vermengd met suiker, ietwat vanille en zure room. Ik heb bovendien, evenals veel anderen met mij, van die doerian den geheelen dag contra-visites gehad,

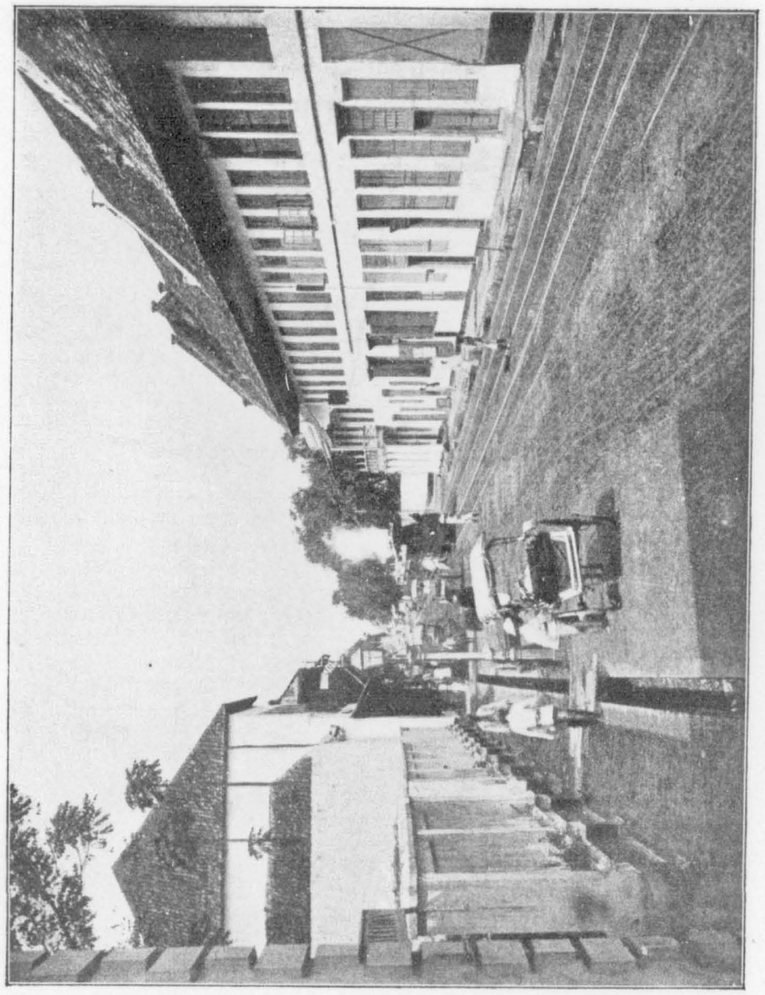

Batavia, Benedenstad Pintoe Besaar.

zoodat ik in alles wat ik verder gebruikte voortdurend asa-foetida, Limburgsche kaas en roode kool proefde en in mijn maag een gevoel kreeg alsof ik een levende pad had ingeslikt.

Misschien zullen nu veel van mijn Indische vrienden en vriendinnen mij met den nek aanzien, omdat ik zóó onvriendelijk van hun lievelingsvrucht de doerian spreek, maar — ik kan heusch van mijn hart geen smoorkuil en van mijn maag vooralsnog geen vuilnisvat maken. Wellicht zou ik, zooals men mij zeide, bij herhaalde proefnemingen toch tot andere gedachten zijn gekomen, maar ik heb den moed niet gehad, nogmaals zoo'n witte roomige, smakelijk uitziende, maar verraderlijk gemeene pit af te zuigen.

Ik laat dus gaarne die uitheemsche versnapering voor de liefhebbers over en troost mij met de gedachte, hoe gelukkig het is, dat niet alle menschen denzelfden smaak hebben. Indien dit het geval was, zouden de Chineesche gerechten bami en kimlo zeker door iedereen gegeten worden en er spoedig gebrek aan die artikelen ontstaan. Beide spijzen heb ik met smaak in de roemah-makan op Glodok gegeten. Bami is een soort van dunne macaroni, gekruid met allerlei specerijen, bereid met bouillon, vermengd met champignons, kippenlever, Spaansche peper, gehakte uien, stukjes varkensvleesch en — zelfs met kikkerbilletjes naar men mij verzekerde. Kimlo is een smakelijke soep — die naar van alles smaakt en van alles bevat.

In die Roemah-makan bij den bami-Chinees op Glodok, een open plaats, aan een der uiteinden der Chineesche wijk gelegen, komen Europeanen, zoowel als Oosterlingen, zich aan die vreemde gerechten en ook aan andere, meer gewone, vergasten. De spijzen worden daar zindelijk en zuiver toebereid, de bediening is niet slecht, maar de lokaliteit en de „gereedschappen" stemmen tot nadenken. Op Glodok vindt men verder, behalve een Chineesche wajang, een soort van theater, van gering gehalte; allerlei stoffige, van hout en bamboe, ruw opgetrokken loodsen — de Chineesche speelhuizen — waar ook inlanders, Arabieren, zelfs Indo's, kortom allen die 't geld in den buidel danst, komen dobbelen en in weinig tijd van hun overtollige weelde bevrijd kunnen raken.

Het spel is een passie, die alle Oosterlingen beheerscht, zelfs in zóó groote mate, dat zij menigmaal alles verspelen wat zij bezitten en zich nog bovendien in schulden steken. Glodok is dus het Indische Monaco — minus de Monte-Carlo'sche weelde!

In het benedendeel der stad vindt men nog de oude poort van het Bataviaasch kasteel en een klein eind daarbuiten, midden in een grasveld, het bekende groote kanon — een uit den tijd

Chineesch Speelhuis.

der Portugeezen dagteekenend stuk bronzen geschut, waaraan de volgende legende verbonden is. In het Bantamsche ligt ergens een geheel gelijk en gelijkvormig kanon, de tweeling van het Bataviaasche. Zoolang nu die twee stukken van elkander gescheiden blijven, zullen de Hollanders Java kunnen overheerschen, maar zoodra die twee kanonnen op ééne plaats te samen komen worden alle blanda's verjaagd en zijn de Javanen weer onder eigen bestuur.

De kulas van dat groote kanon (marjam besaar) heeft den vorm van een hand en wordt door de inlanders als heilig en vruchtbaar makend beschouwd. Daarom ziet men voortdurend kinderlooze inlandsche vrouwen, dikwijls ook halfbloeden, zich biddend nederzetten op die eigenaardige bronzen hand, om van Allah een kind af te smeeken. Talrijke offers, kleine papieren pajongs, bloemen, wierookstokjes en gebak worden dagelijks daar neêrgezet. Dat men echter zeer voorzichtig moet zijn met het miraculeuze kanon blijkt uit het volgende feit: Een bezorgde halfbloed moeder had herhaaldelijk in 't belang van haar elders wonende kinderlooze dochter offers aan 't Marjam besaar gebracht

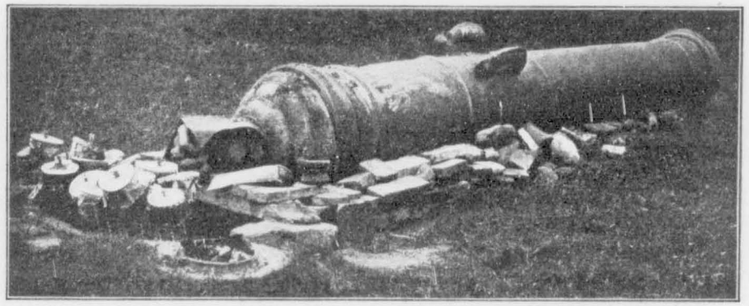

~~Marjam~~ Besaar (het groote kanon), Batavia.

Marjam

en ernstig gebeden, dat haar dochter met een kind mocht gezegend worden. Weinige maanden later kwam zij woedend haar offers, die nog gedeeltelijk aanwezig waren, terughalen, omdat het kanon — of Allah, wie van beiden wist zij niet, zich vergist had. Haar gehuwde dochter was nog steeds kinderloos, maar haar ongetrouwde jongste had plotseling een allerliefste baby gekregen!

Over 't algemeen is de Javaan, zoowel als de Chinees, zeer bijgeloovig; zij hechten aan voorteekenen, aan goede en kwade dagen en raadplegen, zoodra zij een of ander voor hen gewichtig besluit moeten nemen, hun priesters en waarzeggers. Eigenaardig is hun geloof, dat in sommige boomen de geesten van hun afgestorven bloedverwanten worden gebannen, van daar

ook dat er enkele boomen zijn, die zij voor geen geld ter wereld zouden willen vellen, kappen of snoeien.

Ik heb me op Glodok nog door een erg slim uitziend Maleisch individu, met zwarte dievenoogen, laten waarzeggen, eerstens uit de lijnen van mijn hand, tweedens door middel van een klein kokertje, vol dunne beenen stokjes, ze hadden iets van ons knibbelspel, die ik gezamenlijk een oogenblik in de hand moest houden. Toen verzocht „de wijze man" mij twee stokjes te kiezen en op elk een zilverstukje te leggen — koper geld mocht 't volstrekt niet wezen!! Daarna gaf hij mij zelf een derde stokje aan en verzocht om nog een zilverstukje, maar grooter dan de vorige. Hij lei de drie stokjes en de twee dubbeltjes met 't kwartje even op zijn vlakke rechterhand, prevelde een paar seconden, heel ernstig kijkend, schoof toen de stokjes weer in 't kokertje, de zilverstukjes in zijn zak, haalde diep adem en zei: — meneer is onder gelukkige voorteekenen geboren. — Meneer is hier niet van daan, en zal hier ook niet altijd blijven! Toen keek hij nog eens heel sip voor zich, daarna weer in mijn linkerhand en zei murmelend: — Banjak oentoeng, banjak oentoeng! (veel geluk!) en mij aankijkend: — meneer zal altijd veel geluk en zegen hebben op alles wat hij onderneemt en als meneer nòg een kwartje geeft zal ik nog meer zeggen.

Ik vond dat 't niet noodig was, voor mijn vijf-en-veertig centen had ik precies genoeg!

Na Glodok en omgeving bieden Passar Bahroe en Passar Senèn aan den vreemde de gelegenheid zich te overtuigen, dat de Chineezen te Batavia het grootste deel van den kleinhandel in beslag hebben genomen. De magazijnen van den bekenden Loa-Po-Seng en Tjio Tjeng Soei en zoovele andere kleinere, zijn ruim voorzien van alle mogelijke artikelen. Japansche tokos, Bombay, British-India-magazines e. a. vormen een paar lange straten vol winkels — waarvan de eigenaars, met beleefden aandrang tot koopen noodend, u beloven: dat bij hen alles goedkoop en goed is en dat gij gerust binnen kunt komen zonder te koopen. Als meneer maar eens zien wil, zijn ze al tevreden! En als meneer koopt gaat meneer voldaan heen!

Ik heb te Batavia in eenige dier winkels enkele artikelen gekocht en ben tot de overtuiging gekomen, dat men, wil men tevreden en voldaan vertrekken, even onbeschaamd moet afdingen, als de winkeliers vragen — alleen in de grootere Chineesche tokos is dat niet zóó noodig omdat zij nu — het voorbeeld van Eigen Hulp en Onderlinge Hulp volgend — *vaste prijzen* hebben. Toch gebeurt het nog een enkele maal, dat de prijzen beginnen te waggelen, nl.: als men op 't punt is van heen te gaan, zonder zijn inkoop te hebben gedaan.

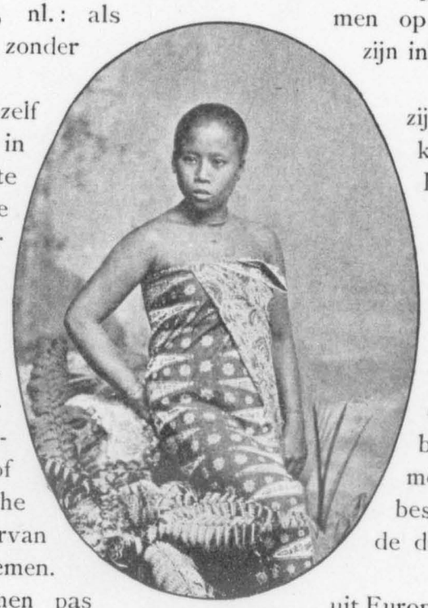

Javaansche vrouw.

De passars zelf zijn minder druk bezocht dan in kleinere plaatsen, omdat er te Batavia meerdere zijn en de bevolking zich dus daarover verdeelt.

De inlandsche bevolking van Batavia is zeer gemengd, men vindt er Soentaneezen, Bantammers, Oostjavanen, Madureezen, Klingeleezen, Arabieren etc., die allen min of meer den invloed der Europeesche beschaving onderbreken de deugden en gevinden en daarvan overnemen.

Wanneer men pas uit Europa komt, vallen al die verschillende typen niet zoo dadelijk op, men ziet „inlanders" en vindt dat ze allen op elkander lijken, zoo zelfs dat men de hotel-jongens, die men toch dagelijks ziet, niet van elkander weet te onderscheiden.

Wanneer men de inlanders zich ziet baden in de kali's en zij hun hoofddoeken hebben losgemaakt en hun lange haren loshangend over 't water spreiden, vraagt men onwillekeurig: is dit nu een man of een vrouw? Hun schouders, die even boven den waterspiegel uitsteken, zijn dikwijls even rond als die der vrouwen. Heffen zij zich halverwege uit het water op, dan ziet

men natuurlijk het onderscheid, omdat de vrouwen haar sarong vlak boven den boezem dichtslaan en de mannen het geheele bovenlijf naakt laten. Oppervlakkig zou men denken, dat het baden in de kali iets aanstootelijks moest hebben, maar dat is in 't minst niet het geval; mannen zoowel als vrouwen doen het op de meest kiesche wijze, bovendien vond ik die bruine gestalten, geheel passend bij het gelig drabbige water, in overeenstemming met de geheele omgeving.

Dat baden moge verkoelend voor de inlanders zijn, reinigend of verfrisschend kan ik het met den besten wil niet vinden, ten minste niet, wanneer het water laag is en zonder strooming van eenig belang, zooals in de droge mousson, toen ik Batavia bezocht. Op mij maakten de kali's een alles behalve verfrisschenden indruk, vooral niet toen ik wist, dat al de faecaliën er in te land komen en toen ik opmerkte, hoe b. v. vlak bij badende mannen, kinderen en vrouwen, hôteljongens en baboes talrijke nachtspiegels uitgoten. Het scheen echter wel alsof die vermeerdering van vloeistof de badenden niet onaangenaam aandeed, want ik zag hen met evenveel genot er in rondplassen, zich wasschen, hun mond spoelen en tanden poetsen, terwijl anderen in datzelfde water hun rijst zuiverden of er hun kleeren in uitwaschten. Den reinen is alles rein! daarom houd ik de inlanders dan ook gaarne voor de reinsten onder de reinen — maar de lucht van de kali hebben zij bij zich, dit staat steevast; dat heb ik zelf geroken!

Wellicht ook ontstaat deze uitheemsche geur door de langzame ontbinding hunner kleederen, die dikwijls nat worden bij het baden en dan eenvoudig aan hun lichamen weer opdrogen.

Behalve bij feestelijke gelegenheden, selamatans, trouwfeesten of besnijdenisplechtigheden, maakt de inlander niet veel werk van zijn garderobe. Hij draagt meestal zijn baadje en broekje, de vrouwen haar lange kabaai's en sarongs, totdat die kleedingstukken de tering krijgen en langzaam van hun lijf afvallen. Natuurlijk zijn hiervan uitgezonderd de huisbedienden, die door de goede zorgen van hun respectieve meesteressen er in den regel keurig netjes en proper uitzien. Ik durf dit evenwel alleen van het mannelijk personeel volhouden, want ik heb

opgemerkt, dat soms in de fijnste familie's baboes worden geduld, die kabaaien en sarongs dragen, waaraan de meest handelslustige oudskleêr geen „massel" meer zou kunnen maken.

De algemeene dracht van de huisjongens, zoowel als van de koetsiers, bestaat uit helderwitte baadjes met roode of blauwe kragen, lapellen en strepen om de mouwen — een fantasie-livrei van stevig

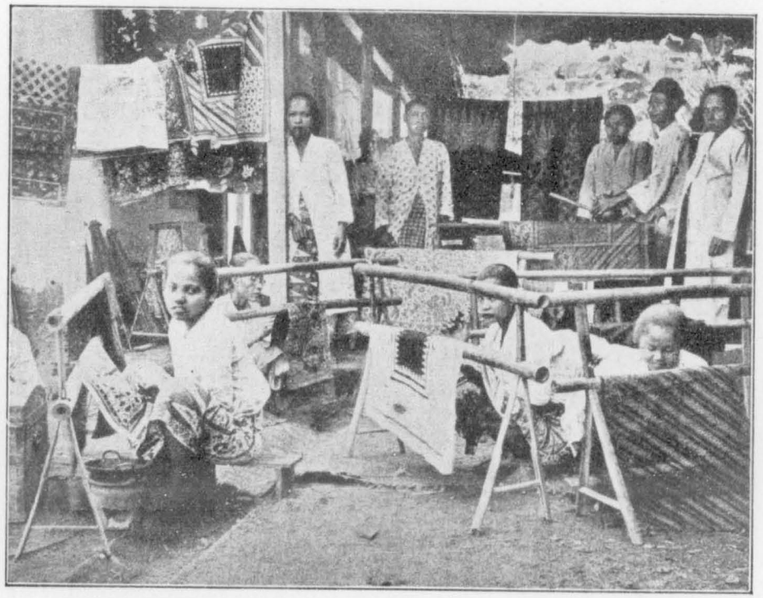

Atelier van Batikkende vrouwen.

linnen — nette pantalons, waaruit de goed gesoigneerde bruine voeten steken en een sarong over en om de heupen. De koetsiers tooien zich bovendien nog met een hoed, ontzachelijk veel gelijkenis vertoonend met een omgekeerden, vergulden en gedecoreerden aardappelenbak. Door zijn sarong bewijst de Javaan zijn meer of mindere gegoedheid, zijn smaak en netheid. Een Javaansche dandy draagt niets anders dan gebatikte sarongs, soms zeer dure, terwijl een die minder „chicard" is zich met een gedrukte katoenen behelpt.

Het batikken is een industrie, die over geheel Java, voornamelijk door vrouwen wordt uitgeoefend. Zij werken dikwijls zeer artistiek en smaakvol. Door middel van verschillende kleurstoffen, waarvan zij alleen het geheim kennen om ze wasch-echt te maken, teekenen zij op katoenen stoffen allerlei figuren, bladeren, bloemen, vogels, dieren, arabesken en fijne ornamenten, die zij telkens met was overdekken, zoodra weder een andere kleur moet worden aangebracht. Men treft overal ateliers van batiksters aan, en zij die haar vak meester zijn, hebben een ruim bestaan, want goede mooie gebatikte sarongs worden nog altijd duur betaald.

* * *

Door de vriendelijke tusschenkomst van een der militaire autoriteiten werd mij de gelegenheid geboden te Batavia ook een kazerne te bezoeken. Welk een onderscheid met een Europeesche! Zoo'n kazerne is niet meer of minder dan een groot dorp, waarin verschillende ruime, luchtige gebouwen staan, te midden van lommerrijke lanen en omgeven van grasvelden en tuinen. Groote pendoppo's (een soort van op palen rustende daken), van inlandsche kookfornuizen voorzien, bieden aan de soldatenvrouwen, waarover 's avonds en 's morgens geregeld appèl gehouden wordt, en die op gezette tijden de kazerne moeten verlaten, gelegenheid om voor haar laki's (mannen), allerlei toespijzen voor de rijst te bereiden, kleederen te wasschen en te verstellen of wapens te poetsen.

De aanwezigheid van vrouwen en dikwijls naakte kinderen in de kazerne, vindt men in den beginne zonderling, omdat zoo iets in Europa nooit voorkomt, maar wanneer men weet, dat de inlandsche soldaat voor het meerendeel niet zou willen dienen, wanneer hij zijn vrouw niet bij zich mocht hebben, kan men zich begrijpen, dat de regeering uit welbegrepen eigenbelang zich niet verzet tegen die samenwoning.

De vrouwen staan echter even goed onder discipline als de soldaten, en wanneer haar mannen te velde zijn, moeten ze

's avonds vóór zonsondergang alle binnen komen; overdag gaan zij ter markt of bewegen zich vrij door de stad, in de daartoe aangewezen uren. Zoodra zij in de kazerne terug komen, moeten zij in de vrouwenloodsen verblijf houden, totdat het uur van slapen wordt geblazen.

In 't midden van die verzameling gebouwen is een open plein, waar kleine exercitiën kunnen gehouden worden, en op onderscheidene plaatsen vindt men badgelegenheden. De woningen zijn verdeeld in die voor soldaten met en zonder vrouwen. In de slaapzalen der ongehuwden staan gewone slaaptafels of kribben, voorzien van het weinige luchtige Indische beddegoed, in die voor de gehuwden evenzoo slaaptafels, maar met dit onderscheid, dat de meeste soldaten er zelf een kelamboe (een neteldoeksch muskietengordijn) om hebben gehangen, zoodat zij van hun kamergenooten zijn afgescheiden. Langs de gewitte muren zijn legplanken en kastjes aangebracht, waarop en waarin de soldaat zijn wapens en équipementstukken bewaart. Doelmatige ventilatie maakt de slaapzalen frisch en luchtig.

Het is een vreemd gezicht, in een kazerne komend, in de chambrée mannen en vrouwen eendrachtelijk op hun legersteden uitgestrekt te vinden — oppervlakkig oordeelend zou men meenen, dat er iets onkiesch, iets aanstootelijks in was, maar wanneer men al die gekleede echtgenooten ziet, allen slapen in slaapbroek en kabaai, of nachtkleed, valt dat volstrekt niet op.

Zoodra een vrouw in de kazerne moeder is geworden, iets wat zij dikwijls met bijna electrische snelheid goed en netjes verricht, neemt zij met haar kindje plaats *onder* de slaaptafel, haar echtgenoot blijft op zijn gewone plaats *bovenop*. Dan wordt de kelamboe rondom het onderste gedeelte bevestigd, zoodat moeder en kind als in een gazen huisje liggen, beschut voor vliegen en muskieten en voor 't onbescheiden oog als in nevelen gehuld. Gedurende veertig dagen blijven moeder en kind onder die tafel bivakkeeren, beschenen door een klein petroleumlampje, een zoogenaamd nachtpitje, dat dag en nacht brandt, totdat de veertig dagen om zijn; overigens slapen gehuwden, zoowel als ongehuwden, in weldoend en beschermend

duister, zoodra het signaal „lichten uit!" weerklonken heeft.

Ik zag in de kazerne, die ik bezocht, veel kleine lampjes onder de tafels, wel een bewijs dat de inlandsche soldaat nog niet uitsterft.

De onderofficieren hebben betere, meestal grootere en met eenig comfort ingerichte woningen, in den regel bestaande uit een slaap- en zitvertrek.

Toen ik de kazerne bezocht, stonden overal groote ijzeren emmers vol thee, een drank, dien de soldaten kregen, omdat er op dat oogenblik nog al cholera-gevallen te Batavia voorkwamen.

Het is een zeer eigenaardig gezicht, al die donker gekleurde militairen te zien en velen te ontwaren, die met fierheid hun décoratie, het expeditiekruis of medaljes dragen. Over 't algemeen hebben de Indische soldaten een kranig uiterlijk, een flink militair voorkomen en wanneer men hen ziet exerceeren, moet men eerlijk bekennen, dat zij aan veel Europeesche militairen een lesje kunnen geven.

Daarentegen moet ik ook erkennen, dat de Indische soldaat het in alle opzichten beter heeft dan de Europeesche. Zijn dienst moge dikwijls zwaarder zijn, maar voor zijn ontspanning wordt ook op meer onbekrompen wijze gezorgd. De cantines zijn voor 't meerendeel zeer goed ingerichte gebouwen, waar hij op zijn tijd biljarten of kaartspelen, schaken, dammen en lezen kan. Ruim voorziene leestafels en bibliotheken vindt men overal, een dikwijls goed ingericht tooneel geeft hem de gelegenheid proeven af te leggen van zijn dramatisch talent en aan een wel voorzien buffet, waar in den laatsten tijd door de regeering uitmuntend bier tot den inkoopprijs verkrijgbaar is gesteld, kan hij zijn dorst lesschen. Dat dit vergemakkelijkt biergebruik door den soldaat wordt gewaardeerd, is merkbaar aan het verminderde debiet van de jenever, die overigens, hoe goed en goedkoop het Maastrichtsche of Hollandsche bier ook mogen zijn, nog in 't geheel niet wordt versmaad. Ook de *Militaire Tehuizen* werken voordeelig op de moraliteit van den militair, omdat men in Indië zoo verstandig is, die „tehuizen" niet te vergiftigen door onnoodig vroomheidsvertoon of ongenietbaar te maken door bijbelteksten en zedespreuken. Hier te lande zijn ze maar al te

dikwijls een plaats, waar de soldaat zich per se moet vervelen in zedige braafheid. In Indië zijn ze de gezellige plek waar hij voor een oogenblik zonder jenever, zich 't huis en gewoon mensch kan gevoelen.

Wat mij vooral te Batavia opviel was dit: de geheele stad heeft een min of meer militaire tint door de groote orde, die overal heerscht, door de vele officieren in uniform, die men ziet; de keurig nette, witte, met goud uitgemonsterde uniformen staan hun heel wat beter dan de politieke confectiepakjes, waarin de heeren zich hier te lande dikwijls bij voorkeur vertoonen.

Voortdurend ziet men infanterie en cavallerie marcheerend of exerceerend langs de wegen; men voelt dat men zich in een plaats bevindt, waar het militaire element waarlijk militair is en meer te zeggen heeft dan elders. Bovendien blijft men te Batavia nog getrouw aan enkele oude, krijgshaftige gewoonten. Zoo wordt b. v. elken morgen precies om vijf uur het ochtendschot van de citadel gelost en om acht uur des avonds, het avondschot. Poekoel Boem! — (het uur, Boem!) noemen de inlanders het.

Batavia heeft over 't algemeen genomen — ik zou haast zeggen iets Haagsch over zich, iets voornaams, dat men in andere steden mist. Zonder twijfel vindt dit zijn oorzaak in de aanwezigheid van de hoogere regeeringsbeambten en het hof van den landvoogd, die echter meestal te Buitenzorg, in koeler lucht, resideert.

Buitenzorg! ik kan mij begrijpen dat Z.Excell. de Gouverneur-Generaal, dáár in die kalme berglucht, te midden van een liefelijk geurenden tuin, zich met helderder hoofd en krachtiger geest kan wijden aan 's lands belangen, dan in het altijd warme en drukkende Batavia. Zijn paleis, overigens zeer bescheiden van omvang en niet buitengewoon weelderig ingericht, is midden in een park, grenzend aan den wereldberoemden botanischen tuin, gelegen aan den grooten vijver, waarin de prachtige Victoria Regia's het oog verrukken. Het verblijf van den onderkoning biedt een onvergelijkelijk schoon uitzicht op de vallei van den Tji-Liwang, den vulkaan Salak en de blauwe bergen aan de

ééne, op den uitgestrekten hertenkamp, waarin de makke reeën en herten vreedzaam grazen, aan de andere zijde.

Z. Excellentie bewees mij de groote eer, mij in dat paleis aan zijn tafel te nooden en ik zal nimmer vergeten, hoe gezellig en aangenaam de ontvangst aldaar was, hoe eenvoudig en gemakkelijk Z. Excellentie met zijn gasten omging en gesteund door zijn echtgenoote, Mevrouw van der Wijck, toonde, dat hij niet alleen landvoogd, maar op zijn tijd ook een allerminzaamst gastheer kan zijn, die met vroolijken kout de voortreffelijke tafel weet te kruiden, alle officieele gedwongenheid door zijn hartelijke gulheid verdrijvend.

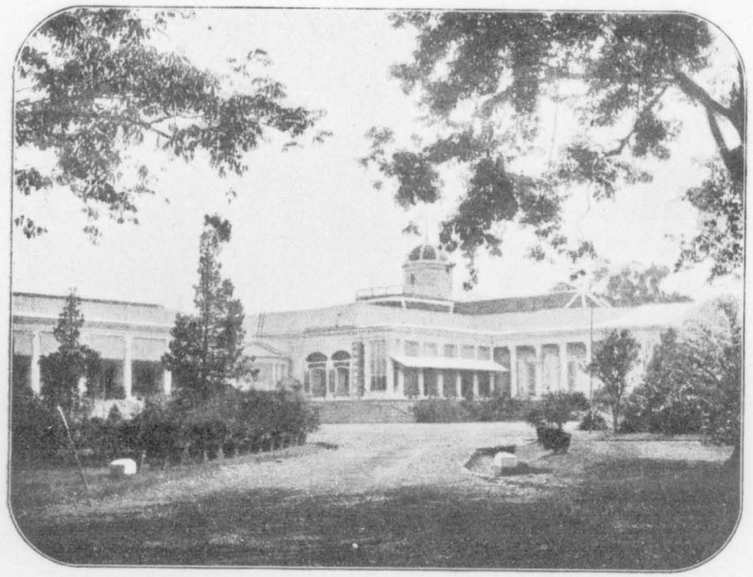

Paleis van Z.Exc. den Gouverneur-Generaal te Buitenzorg.

In ruim anderhalf uur tijds voert een goede spoorlijn van Batavia naar Buitenzorg, langs een aanvankelijk vlakken weg, die echter voorbij het station Tjiloewar langzaam begint te stijgen.

De terrasvormige sawahs breiden zich allengs, links en rechts,

verrukkelijk schoon uit, nu eens het oog streelend door de teêre, fijne kleur van het sappige groen der jonge plantjes, dan weer door de spiegelingen van het licht op de blank staande velden.

Voortdurend wordt de blik geboeid door de levendige stoffage van het overschoone landschap. De aan beide zijden van den weg zich tegen de hellingen der bergen als opstapelende rijstvelden hebben, hoe dikwijls men ze ook ziet, telkens een nieuwe eigenaardige bekoorlijkheid. Nu eens ontwaart men Javanen, die met hun karbouwen ploegend of eggend, door de zware, dikke, modderige aarde zwoegen, dan weer lange reien van vrouwen wadend door het water om de kleine plantjes in den grond te poten. Haar kleurige baadjes doen als vroolijke tonen in de harmonische gamma van groen, eigen aan het landschap, dat steeds rijker en afwisselender wordt. Naast den ploeg en het poten, de oogst — zonderling geval! Als zwermen op de akkers neergestreken bonte vogels, ziet men geheele verzamelingen van vrouwen, die de goudgele rijsthalmen afsnijden, één voor één, om ze dan in kleine bosjes te binden. Hoog boven de akkers, hier en daar, verheffen zich op lange bamboesstaken kleine met atap gedekte wachtshuisjes, van waaruit soms een Javaan bezig is koorden te spannen over de velden, om daaraan fladderende lappen of wimpels te hechten, die als verschrikkers moeten dienen voor de glatiks (de rijstdiefjes), die in overgrooten getale de sawahs komen plunderen. In andere goeboegs is de wachter druk in de weer met rammelende, een hol geraasmakende bundels bamboestukken, om de snoeplustige vogels te verjagen. 's Nachts blijft de waker in zijn verheven hut, ten einde de wilde varkens te verdrijven, die de jonge aanplantingen dikwijls onherstelbaar beschadigen. Vaak klinkt zijn klagend gezang of zacht kweelend fluitspel, waarmee hij zich den tijd kort, over de eenzame velden, monotoon en droefgeestig de nachtelijke stilte verbrekend.

Na de rijstvelden, waartusschen zich de Tji-Liwong kronkelt, komen de Buitenzorgsche bergen in 't gezicht, bij iedere kromming van den weg vertoonen zich nieuwe verrassende landschappen, tintelend van zon, vol schakeeringen van groen en in de

verte rijzen de majestueuse toppen van de vulkanen Gedeh en Salak.

Buitenzorg ligt tusschen de bergen als een liefelijk oord van vrede en rust, verfrischt door koele bergwinden en veelvuldig vallende regenbuien. Waarlijk, die het geluk heeft daar te kunnen wonen, is buiten zorg!

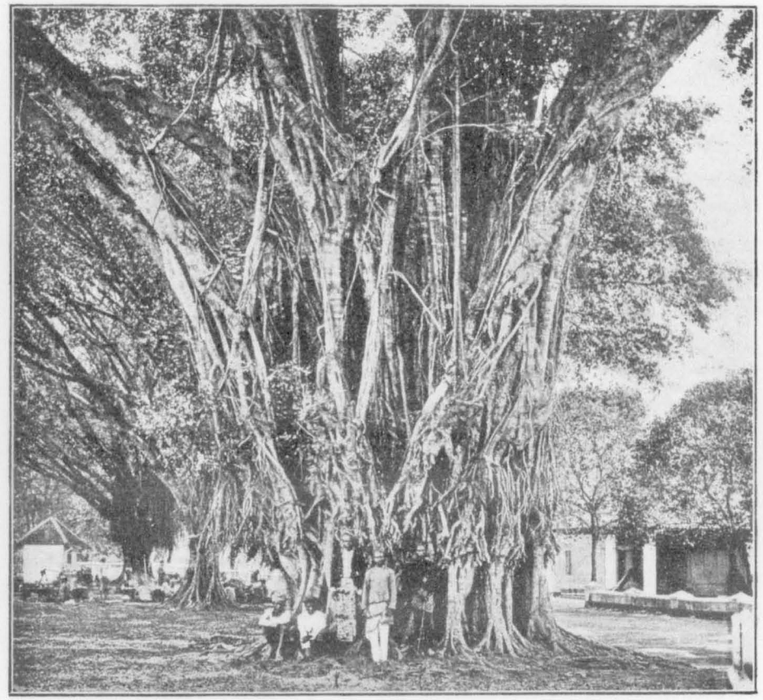

Waringhin-boom.

De aankomst aan het station, waar een levendig vertier heerscht, is zeer eenvoudig, een breede weg langs enkele villa's en het goedgelegen „Hotel du Chemin de fer" voert naar de wijd uiteengebouwde lommerrijke stad, langs een gedeelte van 's Lands Botanischen tuin, de glorie van Buitenzorg, neen! van geheel Indië. Een bezoek aan dien plantentuin schenkt iedereen

het bewijs, dat er nooit te veel, nooit genoeg van kan gezegd worden.

Alle denkbare soorten boomen en planten worden daar in vele variëteiten gevonden. De waringhins vooral zijn er onbeschrijfelijk interessant. Die boom maakt op mij den indruk van een verzameling boomen op één stam, op en neêr groeiend.

Koningspalmenlaan te Buitenzorg.

Een boom, die opwast tot een schaduwrijken koepel van prachtig groen, zich welvend over den krachtigen stam. Dan zendt hij als een regen, uit zijn takken, loten omlaag, die de aarde bereikend, daar vast groeien, opnieuw stammen vormen en elk op zijn beurt weer andere luchtwortels voortbrengen. Eindelijk vormen zij met den moederstam één geheel van groene galerijen en waranden, zonderling gefatsoeneerd.

Grooter rijkdom van palmen vindt men nergens ter wereld

dan in 's Lands Botanischen tuin te Buitenzorg. Bloemen en orchideën, varens en rhizophoren in duizenderlei afwisselingen bieden een overrijk veld van studie voor den botanicus.

De onbeschrijfelijke vruchtbaarheid en geschiktheid van den bodem in den tuin voor alle tropische gewassen, is voornamelijk te danken aan de vochtige warmte haar eigen, ontstaande door de nabijheid van den frisschen Tji-Liwong, de milde koesterende zon en de bijna dagelijksche regenbuien.

Groote rijwegen en gemakkelijke paden doorsnijden den uitgestrekten hortus, die de geliefkoosde wandelplaats is der Buitenzorgsche dames en heeren, zoowel als van de talrijke vreemdelingen, die Buitenzorg bezoeken.

Wil men nauwkeurig alles bezien, dan zou men dagen daarvoor noodig hebben, alleen de Koningspalmenlaan reeds is voor een niet oppervlakkig bezoeker een onuitputtelijk museum van Indische plantenweelde.

De hôtels „du Chemin de Fer" en „Bellevue" bieden beide goede gelegenheid aan om zich te verfrisschen na de vermoeiende wandelingen in den tuin en wanneer men een van de bergkamers van het „Hôtel de Bellevue" betrekt, vergeet men spoedig alle afgematheid door het verrukkelijk panorama, dat zich daar aan het oog ontrolt in de vallei van den Tji-Liwong en langs de prachtig begroeide hellingen van den reusachtigen Salak.

Buitenzorg is de schoonste parel aan de kroon der Koningin van 't Oosten!

OP 'T BAL BIJ DEN GOUVERNEUR GENERAAL.

„Namens Zijne Ex-
„cellentie den Gou-
„verneur Generaal en
„Mevrouw van der
„Wijck heeft de Luit.
„Kolonel Adjudant de
„eer den Heer Justus
„van Maurik uit te
„noodigen een bal te
„komen bijwonen, Zon-
„dag den 2en Augustus 1896, des avonds ten negen uur, enz. enz."

Ik stond nog verwonderd op de invitatie-kaart, die ik in 't Hôtel, in mijn kamer op tafel vond, te kijken, toen mijn vriend Jansen binnentrad.

— Kerel! riep hij me toe, je hebt 'n uitnoodiging voor 't bal bij den Gouverneur, de manager zei me, dat ze van morgen voor je bezorgd was.

— Ja, hier is ze!

— Dat treft goed, ik ga er ook heen, dan kunnen we samen gaan Jij hebt natuurlijk nooit zoo'n feest bijgewoond — ik had al vroeger de eer in mijn kwaliteit als ambtenaar — maar voor jou vind ik 't heel interessant.

— 'k Ben er verbazend mee in mijn schik, waarachtig, een

groote eer; 'k begin me een heele Toewan te voelen. — Ahem! je mag wel zoolang gaan zitten, mannetje . . . .

— Drommels, wat ben jij gauw in je rol.

Mijn vriend, die reeds geruimen tijd in 't Hôtel, waar ik logeerde, „en pension" woonde, keek me glimlachend aan en zei: — daar kun je in Holland mee geuren!

— Natuurlijk!

— En dans je goed?

— Als je 't niet oververtelt wil ik je eerlijk bekennen, dat ik al wat stijf in de achterhand word, m'n beenen zijn min of meer stokkerig. Ja, toen ik nog 'n jonge spring-in-'t-veld was heb ik me wel eens aan 'n galop of polka bezondigd — een wals gooide me dadelijk tegen de vlakte — maar dat was zoo bij onderonsjes of in societeiten, na 'n uitvoering. 'k Geloof dat 't verstandig zal wezen om me op zoo'n gala-bal — 't is immers voor den verjaardag van H. M. de Regentes — maar te bepalen tot kijken.

— Kom! een quadrille kun je best meêdoen!

— God bewaar me! 'k zou al de figuren in de war sturen. Hoe houden ze 't hier uit in Indië, 't dansen? 'k Begin al te transpireeren als ik er aan denk.

— O! dat doe je zonder dansen toch, wij trippelen er hier maar lustig op los; ik geloof dat nergens meer en beter gedanst wordt. 'k Zal je wel aan eenige dames voorstellen . . . . je hebt toch zeker je zwarte pak meegenomen?

— Zeker! 'k heb nog een nieuwen zwarten rok, vest en pantalon.

— Laat m' eens kijken; 't zal wel een warm rommeltje wezen; is je rok gevoerd?

— Dat weet 'k waarlijk niet.

Ik haalde mijn gala-kostuum, mijn vriend bekeek het vest en den pantalon en zei: — die vallen me meê, 't is fijn kamgaren, maar toen hij den rok zag lachte hij: — dat 's een gezellig warm stalenpennetje, laat de voering er uit nemen, dan kan ie wel — en wat voor schoenen heb je?

— O! heel mooie gelakte molières met élastiek.

— Kijken!

Ik toonde hem mijn spiksplinternieuwe schoenen; ze waren kort voor mijn vertrek extra voor de reis gemaakt.

— Bah! wat 'n vioolkisten! En wat voor kousen of sokken heb je daarbij?

— Mooie gestreepte, rood en wit, of heelemaal witte . . . .

— Neen! die kun je niet gebruiken. Je moet zwart zijden kousen hebben en nette lage schoenen, met een strikje vóór op den voet, dat is hier op een bal de dracht.

— Maar ik dans immers niet.

— Doet er niet toe, als je er niet uit wilt zien als een echte baar, moet je die schuiten thuis laten.

— Kerel! ze zitten zoo gemakkelijk.

— Ja, dat zie ik, je kunt er wel een voetbad in nemen. Ga morgen dadelijk een paar andere bestellen — ik neem je zóó niet meê. We gaan hier te Batavia heel wat netter gechausseerd dan in Holland.

— Wat 'n wonder, jelui loopen haast niet.

— Maar we dansen, dat 's nog heel wat anders.

Den volgenden dag schafte ik mij mooie zwarte fil d'Ecosse kousen aan en bestelde bij den inlandschen schoenmaker Sapie-ie, bij Passar Bahroe, een paar fijne gelakte schoentjes. De schoenmaker, die niets dan Maleisch sprak, nam mij zorgvuldig de maat, zei: „Toewan ada kakkie besaar" (mijnheer heeft groote voeten) en vroeg mij daarom ook vijftig cents meer dan aan een ander, maar dat hinderde niet; voor de eer om mijn voeten in de danszaal van Z. Excellentie te mogen zetten, had ik gaarne die buitengewone uitgaaf over.

— Bekin betoel, netjes, jà! goed sluitend maar niet te nauw! tida terlatoe ketjil, recommandeerde ik Sapie-ie en ik geloof dat de man mijn wonderlijk taaltje goed begreep, want hij knikte herhaaldelijk en nam nog eens secuur de maat

De voering werd uit mijn rok genomen, mijn jongen, die toen hij hoorde dat ik naar 't bal van Z. Exc. zou gaan, me blijkbaar met nog meer respect aanzag, schuierde mijn zwart pak zorgvuldiger dan anders af en hing het aan den kapstok. 'k Had

een prachtig mooie witte das aangeschaft, gris perle handschoenen gekocht en stond op mijn zwarte kousen een uur vóór 't noodig was gereed — maar de nieuwe schoenen waren niet bezorgd geworden. Zou ik dan toch op mijn Hollandsche vioolkisten moeten gaan? 'k Had den dag te voren mijn jongen nog naar den schoenmaker gezonden en bericht gekregen, „dat meneer gerust kon zijn, want dat ze er op tijd zouden wezen," maar wat er kwam, mijn schoenen niet. 't Was bij achten, 'k begon knorrig te worden en stond reeds op 't punt om in 's hemelsnaam maar de gelakte molières met élastiek aan te trekken, toen mijn jongen binnenkwam met een: — Sepatoe ada, toewan! De schoenen waren er!

Ze zagen er waarlijk keurig uit; blinkend van nieuwheid, mooi puntig toeloopend en met onberispelijk gevormde strikjes. Ik trok ze aan; ze zaten niet al te gemakkelijk en drukten nog al van voren, vooral de eene. Van achteren aan de hiel waren ze ruim genoeg, zelfs *te* ruim.

— Kranig! riep Jansen, die me kwam afhalen. Je ziet er uit — hm! tiré à quatre épingles! Zie je wel dat zoo'n chaussure heel wat fijner staat?

— Ja! mooi zijn ze wel, maar .... ze drukken me van voren, vooral de linker.

— Dan weet je meteen waar de schoen wringt! schertste hij — maar dat 's minder, ze loopen gauw genoeg uit. 't Wordt tijd, man! 't Rijtuig staat voor de deur, heb je je chapeau-claque, je handschoenen, je kaart?

— Alles in orde!

We reden weg en terwijl ik in 't rijtuig zat, dat ons naar 't paleis van den Gouverneur Generaal bracht, kreeg ik zoo 't gevoel: — Je bent een verbazende kraan! Wat zouden ze in Holland wel zeggen als ze je zoo zagen!

Voor 't verlichte paleis reden tal van rijtuigen, groote en kleine, ontlaadden hun passagiers en bleven dan voor, naast of achter 't paleis staan. Het is namelijk de gewoonte te Batavia, dat men voor dergelijke gelegenheden, wanneer men geen eigen équipage heeft, een rijtuig huurt, dat bij de feestzaal ingespannen

blijft staan wachten, tot dat men er weder gebruik van maakt om naar huis te rijden. De inlandsche koetsiers en palfreniers luieren met hun strootje in den mond, zachtjes pratend met elkander, bij hun wagens of slapen rustig op den bok, tot het oogenblik daar is van vertrek.

De groote, fraai in witte „stuc" bewerkte receptie- en danszaal was reeds vol bezoekers toen wij binnenkwamen. Schitterend verlicht door talrijke gaskronen en kandelabres, met het uitzicht op den door gasilluminatie en kleurige lampions à giorno helderen tuin, bood de zaal een prachtig schouwspel. Over den marmeren vloer, waarop de lichten glansden en spiegelden, ruischten de zijden toiletten der dames en kletterden sporen en sabels van de officieren in groot tenue. Wanneer de warmte mij er niet aan had herinnerd zou ik hebben vergeten, dat ik in Indië was en eerder gemeend hebben mij in een Parijsche balzaal vol rijk gekleede mondaines te bewegen. Uitgezochte toiletten van satijn, zijde en brocaat, schitterend van juweelen en paarlen, rijk gegarneerd met kostbare kant, mooie ronde schouders, wel gevormde, goedgevulde bloote halzen, fijne blanke armen en bustes, die, omdat ze wel gezien mochten worden, zich ook niet al te veel verscholen, waren overal te bewonderen, tusschen de zwarte rokken, groote open vesten en bleekveldachtige overhemden. Als een vurig lichtend puntje vertoonde zich de roode Fez van den Turkschen consul in de verte, te midden der donkere heerenkleeding en schitterend van goud tusschen de zacht gekleurde rose, mauve, bleu-pale en saumon-damestoiletten, bewogen zich de gala-uniformen van generaals en hoofdofficieren.

— Wat zeg je er van? fluisterde Jansen mij in, toen we een poos in de zaal hadden rondgewandeld.

— Magnifiek! Zie die dames daar eens kijken.

— Waar?

— Dáár naar dien officier. O! ik zie al wie 't is, 't is Jhr. v. d. Bosch, de adjudant van H. M. de Koningin, die op 't oogenblik in Indië is.

— 'n Prachtige uniform, is 't niet, die van de rijdende artillerie?

— Juist! en 'n kolossale menigte ridder-orden....

— Die uniform kennen ze hier niet, geen wonder, dat de dames een extra oogje wagen. — Kijk! daar heb je generaal Vetter — 'n flinke verschijning, maar streng, hè? — En dáár — neen rechts moet je kijken — daar komt generaal Segov aan.

— 'n Prettig, gemoedelijk uiterlijk, en toch op-end'-op militair!

Jansen keek me een oogenblik verwonderd aan en vroeg met ietwat verwijt in zijn stem: — Waarom zeg je dat met zoo'n pijnlijk gezicht?

— Omdat mijn schoenen zoo raar beginnen te doen, 't is of ik likdoorns op al mijn teenen heb.

— Rek je teenen eens goed uit, 't is bepaald alleen door de nieuwheid; ze zitten heusch keurig.

— Ja! dat geloof ik, maar... 'k kreeg juist weer een judaskneep van mijn linker schoen, doch ik hield me goed, want 'k stond vlak voor generaal Segov en werd door een der mij bekende heeren, die bij hem waren, aan hem voorgesteld.

Ik begon het benauwd te krijgen, door mijn chaussure, maar ik moest voort, stilstaan konden we niet, de menschenstroom stuwde ons verder.

— Allo! zei Jansen, wees niet kleinzeerig — 't went wel. Zie je die twee heeren dáár, in 't zwart? — dat zijn de heeren Scherer en Engelberts, Raden van Indië, en hier schuins naast je, die lange knappe man, met dat fijn besneden gezicht en bijna wit haar, dat's generaal Ressner, van de Genie... Ah! bonsoir meneer Valorion, hoe gaat het u; mag 'k u eens even voorstellen aan mijn vriend Van Maurik?

— Mijnheer Valorion, gedelegeerde van een Belgische Cultuur-Maatschappij.

— Aangenaam!

Mijnheer Valorion was een klein dik heertje, opgezet en hoogrood van kleur, met een hoofd waarop de laatste haren een wedstrijd hielden en een pikzwart geverwd, steil opgezet kneveltje. Keurig in een zwart pak gestoken en met een reusachtig overhemd, waarover drie bijzonder mooie brillanten hun stralen schoten, zag hij er zóó nieuw uit, als was hij pas uit een doosje ontpakt. Zijn korte dikke handjes kwamen in onmogelijk strak-

gespannen handschoenen halverwege te voorschijn uit de mooiste manchetten, die men zich voorstellen kan, en zijn voetjes staken in gelakt leêren schoentjes, die brutaal glimmende neusjes met gele randjes hadden.

Een gouden pince-nez balanceerde op zijn rond wipneusje en zijn chapeau-claque gebruikte hij als waaier.

Monsieur Valorion.

— Charmé de faire votre connaissance! en hij liet even zijn dik kopje als geknakt op zijn witte das vallen.

— Valorion spreekt uitmuntend Hollandsch, zei Jansen.

— Oh, pardon! ikke spreek Ollands, maar niette mette l'accent, die isse kewenscht, savez-vous? Oh! alse men isse langen tijd in Indië, inutile de vous dire, datte Ollands spreken isse de rigueur, wantte niette vele menschen ier sont accoutumés à parler français. Allemâle bitjara Melaijoe dan blanda. Zij spreken malais, beaucoup plus facile, savez-vous!

Dat savez-vous van den heer Valorion verried dadelijk den Belg en ik vroeg: — U is geen Franschman, wèl?

— Belge, monsieur! en druk met zijn claque en handjes gesticuleerend: — Ah! quelle fête! watte magnifique inricktink; ikke ben stupéfait, ebbe nooit kedacht ier in Batavia te vinden zoo éblouissante, splendide societé. Ah! parôle d'honneur ikke make tous mes compliments aan de Indische dames. Quelles amours de toilettes! Isse voor mij ook de eerste male ikke assisteer aan die bàl!

— Is u dan ook pas in Indië?

— C'est à dire, benne environ drie maand' ier, maar wasse zèven maand à Singapòre!

— En waar bevalt het u beter?

— O! ier — ier! Batavia isse la perle de l'orient; zóó skoone

stad, zóó skoone société isse niette à Singapore. Les anglais sont charmants, — hommes d'affaires. Savez-vous? — Mais leurs femmes. — Oh! raides comme des stockfisch. Ier! ma foi! charmante vrouwen — chic! Betoel! Parisiennes. O! sapristi! — de punten van mr. Valorions kneveltje trokken bijna tot in zijn ooghoeken op, toen hij, al zijn witte tanden toonend, lachte: — ikke ben ébahi! Quelles femmes opulentes — ah! ik adoreer die femmes bien baties! die skoone vrouw, met taille fine en zoo hm! zoo hm! weelderik keformd. Oh! que ne suis je plus libre — et jeune!

— Ah, u is getrouwd?

— Oui, oui! — hij keek een oogenblik op de punten van zijn schoenen — ikke ebbe alle dwaasede mêekemaak. Ah régardez! Mais c'est une femme divine, éblouissante, là, là! mais non! là, plus à gauche! en met een blik door zijn pince-nez, die den geoefenden kenner verried, wees hij, even zijn vingertoppen kussend, op een statige, jonge, blonde dame in een zeer gedecolleteerd toilet van goudkleurig satijn, die aan den arm van een grijs, deftig heer, tusschen de menigte wandelde, en zei:

— Ah! quelle déesse! Sans doute son père?

— Wel neen, dat is haar man!

— Oh! monsieur Jansen, impossible 'aare màn? Oh! le pauvre homme!

— Hè?

— Oh, ikke wou niette wees dans sa place — ikke 'adde keene momente rust. Je suis jaloux comme un tigre, savez-vous?

— O! meneer Valorion, onze dames zijn in dit opzicht geen Parisiennes en ... Stil! daar komt Zijn Excellentie.

Plotseling kwam een algemeene, schuivende, achterwaartsche beweging in de steeds dichter en dichter zich opeenpakkende menigte gasten. Als van zelf zich langzaam ordenend, vormde zich voor den troonhemel, die aan den eenen zijwand der zaal zich trotsch verheft, een halve cirkel van dames en heeren, en werd de zaal kalm en zonder gedruisch geheel en al gevuld. Nu en dan vloog een zuchtje door de geopende deuren en vensters en bracht liefkozend strijkend over de bekoorlijke

damesschaar een fijne geur van parfums, van poudre de riz, bouquetten en bloemen over al de aanwezigen.

„Wilhelmus van Nassouwen!" speelde de muziek, in een bijzaal verborgen, achter groen en bloemen.

Voorafgegaan door de Raden van Indië met hunne dames, naderde Z. Exc. de Gouverneur-Generaal met zijn echtgenoote.

Na een oogenblik voor het levensgroote portret van Z. M. Willem III, dat onder den troonhemel hangt, te hebben plaats genomen, boog Z. Exc. voor de aanwezigen en maakte mevrouw v. d. Wijck een diepe neiging. Al de gasten, voor zoover ze daartoe in de mogelijkheid waren, bogen terug en drongen toen zeer bescheiden een weinig vooruit, om te zien, wie het eerst door den G.-G. zou worden aangesproken. Hier en daar werd de eene of andere hooge staatsdienaar door den onderkoning vriendelijk begroet, handdrukken met dezen en genen werden gewisseld, heeren bogen, dames neigden, lachjes vlogen heen en weer en — — toen bogen allen, links en rechts, nogmaals voor Z. Exc.

Eindelijk kwam er een zeer ondeelbaar, kort oogenblik, dat er niets werd gedaan, maar 't zachte stemgegons, dat daardoor als een verlegen fluisteren even door de zaal trilde, werd eensklaps krachtig overstemd door de opwekkende tonen der muziek, die „de Polonaise" begon.

Ik kon 't bijna niet langer uithouden, mijn linkerschoen scheen 't er op te hebben gezet mij razend te maken en ik zocht de gelegenheid haar even uit te trekken, maar er was geen kwestie van teruggaan, met onweerstaanbare kracht werden we opgedrongen, want iedereen, die zelf niet mee danste, wilde zien hoe Z. Exc. het bal opende.

Als te voorschijn getooverd door de vroolijke tonen der muziek, ontwikkelde zich uit de opeengepakte gasten een fraaie, bonte stoet, die, als een lange schitterend-veelkleurige slang door de balzaal, galerijen en bijzalen voortkronkelde. Daarna, terugkeerend tot zijn oorsprong, plotseling als in atomen uiteenspattend, loste hij zich op, verdwijnend langs de wanden en door de deuren, in bijzalen en tuin.

't Was bijzonder vol, maar toch bleek de gelegenheid tot dansen zeer goed en heerschte er een zeer opgewekte en zelfs ongedwongen geest op het bal, dat spoedig in vollen gang was. Over den gladden marmeren vloer walsten de paren, hooger kleurden zich de wangen en sneller klopten de harten. Langs de wanden zaten balmoeders en muurbloempjes zich met haar waaiers koelte en berusting toe te wuiven en tusschen de bloemversieringen door keek de schalke Amor, met zijn pijltjes onzichtbaar, maar zeker treffend, die zich te dicht in zijn nabijheid waagden.

In de bijzalen werd gelegenheid gegeven aan heeren, die van whisten of omberen hielden; talrijke speeltafeltjes noodden vriendelijk met hun, als lokkende oogen knippende, kaarsen.

De voorgalerij was de verzamelplaats van hen, die niet dansten en niet speelden. Verschillende groepen pratende, lachende en rookende gasten stonden daar, als op goed geluk neêrgezet. Hier zag men een aantal schitterende officieren in druk discours met een paar zwartgerokte handels-sommiteiten, dáár één marineuniform tusschen veel zwarte rokken en een eind verder een damesgezelschap, schertsend en lachend met een „lion fin de siècle," die niet dansen wilde, omdat hij cynisch bekende, dat hij aan een sigaar verre de voorkeur gaf.

— Ah, les bons cigares! zei Mr. Valorion en met verrukking liet hij den rook van een fijne Havana door zijn neus gaan. — Colossal! isse tout un magasin! en lachend wees hij op de sigarentafel, waar minstens twintig soorten van de fijnste Havana's en Manila's uitgestald à prendre waren.

De bruine Javaansche lakei, die de heeren „vuur" aanbood, had zeker meer te doen, dan menig gerenommeerd winkelier in sigaren op Zaterdagavond, want, zoodra men gratis krijgen kan wat men anders koopen moet, is iedereen geneigd zich dubbel en dwars en liefst van het beste, te voorzien.

De buffetten hadden 't niet minder druk; zoo als men wel eens zegt: „geen handen genoeg om te bedienen," maar toch werd men onmiddellijk geholpen aan alles wat men vroeg — en wat kon men niet al vragen? whiskey-soda, brandy-soda, wijn,

roode en witte, champagne, bier, likeuren, sorbets, limonaden, ijs; in één woord, 't was, zooals een piepjong mensch, die voor 't eerst als jeugdig ambtenaartje een kaart had gekregen, beweerde: — Hartje wat lust je, mondje wat begeer je!

— Mijnheer! zei hij vertrouwelijk tot mij, terwijl zijn kleine groenige oogjes boven zijn reeds vuurroode koontjes glinsterden: „'k Heb nog nooit zoo'n royalen boel gezien — 'k ben nu al aan mijn derde sigaar en aan m'n vijfde glas champie en 't is pas half elf. Dansen doe ik niet, weet u, daarom amuseer ik me maar zoo in m'n eentje hier, en terwijl hij een nieuwe sigaar ging opsteken, dacht ik: Vriendlief, hoe zul jij wezen tegen half twee, als je 't niet vóór dien tijd aflegt. In een ommezien was hij terug, blies me den rook van zijn vierde toe en vroeg: — Hoe vind u 'm? fijn, hè? Maar 't is zoo'n kleintje. — Kijk! ik heb meteen een paar Regalia's genomen, die steek ik bij me, dan hoef ik straks, als ik in den tuin nog eens kalmpjes bij de champagne-bar ga zitten, niet telkens hierheen te hollen.

Ik heb u een uurtje geleden al gezien in 't kleine zaaltje, waar ze thee schonken — lekkere thee, vond u niet, en keurige biscuitjes? Weet u wat u ook eens moet proeven? Dáár, aan 't andere buffet, heerlijk! Punch a la romaine, geurig en fijn, hoor! 'k Heb er twee glaasjes van gebruikt; dat goed is zoo lekker in je maag, hè? Dat doet je bepaald weldadig aan. — 'k Had gedacht dat 't hier een stijve boel zou wezen, maar dát valt me geweldig meê; je kunt precies doen wat je wilt. Hij lachte genoegelijk, haalde nog een glas champagne en zei, met langzaam ophalende teugjes den parelenden wijn savoureerend: — Heerlijk! Zoo even kwam mijn chef me tegen en vroeg zoo en passant: dans je niet, Willems? Bah! dacht ik, daar heb ik m'n menschen voor! — hij hield zijn neus boven zijn glas: wat 'n bouquet! — Weet u ook hoe laat of de souperzalen opengaan — ik wil er bijtijds bij zijn, want

anders halen ze 't beste voor je neus weg. Je hebt van die onbescheiden lui, hè?

Jansen en Mr. Valorion, die een poosje afwezig waren geweest, kwamen lachend en pratend terug.

— Ah! quel homme! zei de Belg, quel homme cet Excellence! l'amabilité en personne et sa dame! elle grisonne un peu déja, mais son oeil est jeune, étincellant, une femme parfaitement distinguée. Elle a un accent de voix à ravir — u moette zick ook laten presenteer!

— Heb je dat nog niet gedaan? vroeg Jansen.

— Neen!

— Dan zal ik je dadelijk bij den adjudant van dienst brengen.

— Graag! maar laat me in godsnaam eerst mijn schoen even nazien, ik hou 't niet langer uit, 'k heb een gevoel alsof m'n teenen geblakerd worden.

— Kom dan maar mee naar buiten.

Maar vóór ik dat doen kon, had een dame, aan wie ik eenige dagen te voren was gepresenteerd, mij opgemerkt en moest ik, wilde ik geen onbeleefdheid begaan, haar aanspreken.

Wat 'n marteling stond ik uit! Met een allervriendelijkst lachje zei de beminnelijke vrouw: — „'t Was me binnen te warm; — hier ben ik wat bekomen, doe u me plezier, meneer van Maurik, en geef me eens galant uw arm. Breng me even door de zaal naar mijn dochter, die daar aan 't eind met majoor Bruining op de causeuse zit. Mijn dochter wou graag eens kennis met u maken, wil u zoo goed zijn?

— Niets liever dan dat, mevrouw! jokte ik.

De oude dame liep langzaam — en hoewel iedere stap mij bijna een smartkreet ontwrong, hield ik mij goed, maar toch vroeg zij: — heeft u last van 't klimaat? Mij dunkt u ziet er minder goed uit dan verleden week.

— O, in 't minst niet, mevrouw! 'k Voel me heel lekker!

Natuurlijk had de dochter, toen ik voetje voor voetje met de moeder door de zaal was gewandeld, haar plaats verlaten en was naar den tuin gegaan. Eerst na een soort van lange jacht waren wij zoo gelukkig haar in een bijzaal te vinden en smaakte

ik het genoegen haar te hooren zeggen: — Hé! is u nu meneer van Maurik. Och! ik had me u heel anders voorgesteld, jà!

— Misschien jonger, mevrouw?

— O, neen! maar kleiner, meer tenger, 'k denk altijd: auteurs moeten meer débile menschen zijn . . . . .

— Pardon! dat ik stoor, dames, maar ik heb van Maurik al met smart gezocht. Hij moet aan Z. Exc. worden voorgesteld, mag ik hem u ontvoeren? vroeg Jansen, die me kwam opzoeken, en tot mij: — Gauw, ga mee, ik heb je naam al opgegeven aan Baron van Heerdt, 't zal zóó je beurt zijn.

— Maar kerel! m'n schoenen, waarachtig ik . . . . .

— Geen tijd meer, strakjes, — kom!

Ik volgde hem, mijn pijn verbijtend, naar de zaal waar een groot aantal heeren en dames queue maakten om aan den Gouverneur-Generaal en Mevrouw van der Wijck te worden voorgesteld.

Baron van Heerdt, Adjudant van Z. Exc., stond daar in zijn keurige marine-uniform met zilveren tressen en toen het mijn beurt was stelde hij mij voor:

— Excellentie, de Heer Justus van Maurik van Amsterdam.

Uiterst minzaam stak de Gouverneur-Generaal mij de hand toe en terwijl ik, buigend, mijn hand in de zijne lei, dacht ik: wat een flink innemend gelaat, wat 'n joviale, ronde uitdrukking heeft Z. Exc. in zijn oogen.

— En u bezoekt ons Indië dus eens, daar doet u goed aan, heeft u een goede reis gehad?

— Uitmuntend, Excellentie!

Ik kreeg juist weer een geweldige kneep in mijn voet en nu nog verwonder ik mij, dat ik mijn gelaatsuitdrukking heb kunnen beheerschen en dat Z. Exc. niet opmerkte dat ik — 'k kon het waarachtig niet helpen — van den eenen voet op den anderen tripte, terwijl hij mij de eer schonk met mij te spreken.

— Niet zeeziek geweest? vroeg de Gouverneur-Generaal.

— Gelukkig in 't minst niet.

— Kom! dat's flink. En wat zegt u wel van Indië?

— Een verrukkelijk schoon land, Excellentie! vol hartelijke menschen!

— Ja, de Indische lui zijn gastvrij en goed. En u zal waarschijnlijk uw reis-indrukken wel schrijven. Maakt u er een boek van?

JHR.' C. H. A. VAN DER WIJCK.
GOUVERNEUR GENERAAL VAN NEDERL. OOST-INDIE.

— Wanneer ik heelhuids weer thuis ben, zal ik er zeker mijn best toe doen, Excellentie!

— Vertel dan veel goeds van ons Indië, want dat verdient het ten volle!

De Gouverneur-Generaal stelde mij nog voor aan zijn echtgenoote, die zich zeer vriendelijk eenige oogenblikken met mij onderhield — toen traden beiden een halven pas terug, en maakten een lichte hoofdbuiging, ten teeken dat het gesprek geëin-

digd was. Achter mij stonden een aantal heeren en dames op hun beurt te wachten en met ongeveinsde, medelijdende bewondering keek ik nog even om naar den Heer Van der Wijck, die tot al die menschen een vriendelijk woord zou en kon richten. Toen hinkte ik meer dan ik liep de zaal uit. 't Was letterlijk niet meer uit te houden, de rechterschoen gedroeg zich fatsoenlijk en kneep alleen zooveel als een nieuwe schoen redelijkerwijs mag doen, maar de linker! Mijn arme teenen staken als in een pers en het brandend gevoel werd hoe langer hoe heviger. Eindelijk vond ik een eenzaam plekje, waar ik mij van dien lastigen kwelgeest kon ontdoen. 'k Slaakte een zucht van verlichting, toen ik dien verraderlijken gladden schoen in de hand had. 'k Stak mijn vingers in de punt om te onderzoeken wat me zoo hinderen kon en — 'k haalde er de rekening uit, die de schoenmaker er in vieren gevouwen had ingestoken.

O, Sapie-ie! Waarom had je er ook geen kwitantie bij gedaan om dadelijk te ontvangen. Jou crediet was mijn verdriet, eenige uren lang!

Nu liep ik, voor mijn gevoel, als een hert en zocht mijn vrienden op, die me bij een der buffetten zouden wachten.

Valorion dronk een whiskey-soda en riep me, zoodra hij mij zag naderen toe: — Isse 'y niet le plus parfait gentleman? Quelle bonhomie! et Madame..... Ah! 'k ben tout a fait épris van Madame. In 't keheel niette présomptueuse, pas de vanité du tout!

— 'n Hupsch man! zei Jansen, de Gouverneur weet je dadelijk zoo op je gemak te zetten, hij heeft een buitengewone tact. Ja, we zijn hier allen met hem uit, hoor! Hij pakt de dingen ferm aan — en zoo'n man hebben we hier hoog noodig.

— Allons, monsieur Jansen, laat wij nock maak' un petit tour in die Salle de Bal. Ah! je veux encore me délecter à la vue des dames Indiennes. Ah, sapristi! watte skoone vrouwen 'ier. Ikke keloof datte die dames, 'ier keboren, zich développeer admirablement. Zoo bien baties, zoo kroote dames enne die mooi' matte teint, enne die splendide, opulente vorm'. Ah! die Batavia-dames sont adorables!

— En de nonna's? vroeg Jansen lachend.

— Oh! die dames, mette so petitte couleur de chocolat-au-lait, kleine beetje' gkeel! Charmant! ikke adoreer die teint basané — die tempérament zoo warm, ah! Allons ensemble, monsieur Maurick pour petite promenade.

— Dank u, 'k blijf hier wat staan kijken. 'k Moest mijn armen voet eerst heelemaal weer op dreef helpen.

Mr. Valorion wandelde met mijn vriend eenige keeren de zaal rond en van de plek, waar ik stond, zag ik hoe hij zich telkens aan een dame liet voorstellen.

Op zijn teenen richtte hij zich dan zoo hoog mogelijk op, sloeg zijn chapeau-claque met een onnavolgbare beweging onder den linkerarm en lei de rechterhand op de borst.

Het kleine, dikke ventje boog als een knipmes, streek met een zenuwachtige beweging de weinige haren op zijn schedel glad of zette zijn spitse kneveltjes op, het hoofd achter in den nek werpend. 't Was alsof ik hem hoorde denken: Ah! si j'étais encore jeune et — libre!"

Een oogenblik later zag ik hem, met een of andere dame aan den arm, trotsch als een klein pauwtje voortstappen, met opgeheven hoofd en glimmend, verliefde oogjes opziende naar zijn danseuse.

In den tuin achter het Paleis wandelden, frischheid zoekend, verschillende paren, lachend en schertsend, tusschen de tropische planten en boomen en 't maantje gluurde lachend boven uit

den klaren wolkenloozen hemel naar al die feestvierende stervelingen.

In een sierlijk, met bonte, grillig gevormde Chineesche lampions verlichte kiosk, was de champagne-bar, tevens dames-buffet. Een dikke looper leidde, uit de zaal over de marmeren trappen, naar dien rijk voorzienen ververschingstempel en heel hoog in de boomen er naast brandden heldere lichten en kleurige lantaarns. Het geheel maakte een waarlijk tooverachtigen indruk, vooral wanneer men uit de balzaal een blik wierp op al dat zoo verschillend verlichte groen, waartusschen de maan haar zilveren stralen kwistig heênzond, wedijverend met den glans van 't gas-gloeilicht of ze oplossend in den gloed der gekleurde ballons.

Terwijl ik zoo in gedachten, naar al dat voor mij buitengewone, stond te kijken, naderde mij een der adjudanten en vroeg:

— Heb ik 't genoegen mijnheer Van Maurik te zien?

— Om u te dienen!

Hij stelde zich voor als luit.-kol. Staal, en zei:

— Ik heb de opdracht van Z. Exc. om u te vragen of u genegen zou zijn te Buitenzorg een lezing te houden. De Gouverneur-Generaal heeft den wensch uitgedrukt u te hooren.

— 't Zal mij een buitengewoon groote eer zijn!

— Dan mag ik u zeker later wel schrijven welken dag?

— 'k Ben geheel ter beschikking van Z. Exc.

— Uitmuntend, kan ik u misschien van dienst zijn en u genoegen doen door u eens rond te leiden?

— 'k Had het u niet durven vragen.

Met de meeste voorkomendheid bracht de adjudant mij door de zalen en wees mij verschillende hooge autoriteiten aan, die ik slechts bij name kende, maar nog nooit de eer had gehad van aangezicht tot aangezicht te zien.

— En hier is het particuliere kabinet van Z. Exc., zei de luit.-kol., mij een bijzaal aanwijzend. — Ja, 't is nu ontruimd moeten worden voor dit feest, want feitelijk is voor zulke gelegenheden dit paleis wat klein, maar binnenkort zal het oude

paleis, hier, achter dit, gereed zijn. Het wordt gerestaureerd en ingericht tot feestlokaal.

— Dan zal, voegde hij er glimlachend bij, Z. Exc. niet meer, zooals vandaag, genoodzaakt worden zijn slaapkamer als bureau te gebruiken — want de Gouverneur-Generaal heeft den geheelen dag hard gewerkt, niettegenstaande deze avond een zeer vermoeiende zou zijn.

In dit salon ontvangt Z. Exc. zijn particuliere gasten, en hier, deze zaal, is een van de souper-zalen, die wordt strakjes geopend. Hoe vindt u het arrangement van 't buffet, heeft u iets dergelijks wel eens in Holland gezien? Niet onaardig, hè?"

't Was meer dan dàt — 't was schitterend mooi!

Achter en op de groote, lange buffettafels, vol prachtig kristal en blinkend zilver, vol hoog opgeladen porseleinen schotels met sandwiches, heerlijke taarten, fijne delicatessen, bonbons en vruchten, stonden, tusschen vergulde luchters met kaarsen, groen en bloemen, groote blokken ruw ijs in rotsvorm, grillig en fantastisch verlicht door talrijke er achter geplaatste kaarsen.

In sommige blokken waren holten gesmolten, die nu grotten vol licht schenen, openingen, waardoor het kaarslicht flikkerde en straalde als vergroot door kristallen lenzen.

't Afsmeltend water, prismatisch getint door 't licht der kronen en lampen, scheen achter en over 't sneeuwwit damast als een regen van dikke, vurige, gekleurde droppels langzaam weg te vloeien en in de ijsblokken wêerkaatsten en spiegelden rozen, bloemen en groen met wêergaloos schoone kleurenpracht.

— Dat's magnifiek! riep ik uit en toen ik er bijvoegde — dat heb ik nog nooit zóó gezien, nergens! zei de adjudant: — 't Is ook een eigen inventie van ons, hier, we hadden zooveel ijs, dat we meenden er op deze wijs dubbel partij van te kunnen trekken. 't Houdt de zaal frisch en 't orneert!

— Ik maak u mijn compliment!

Eenige oogenblikken later werden de souper-zalen geopend en begon een ware wedstrijd wie het eerst zichzelf en wie het eerst zijn dames zou bedienen.

'k Zag heeren, met ware zelfopoffering, bijna dringen om

spoedig aan de buffetten te komen. Het had er iets van alsof iedereen door het dansen eensklaps uitgehongerd was. Sommigen, al te bescheiden, of te weinig geroutineerd in de kunst om vóóraan te komen, waren in één oogenblik voorgoed op zij geschoven door de meer doortastenden en hadden dus het toekijken. Enkelen daarentegen wisten als alen tusschen al de anderen door te glippen, zich voor 't buffet te plaatsen en de beste keus te krijgen. Zij voorzagen in de eerste plaats zichzelf en voerden tevens, tot ergernis der overigen, die achter hun breede ruggen verlangend de halzen uitrekten, bestellingen uit van familie en vrienden. Over de hoofden heen der protesteerende anderen, reikten zij aan hun lastgevers de begeerde versnaperingen toe, zich in 't minst niet storend aan knorrige blikken of enkele schampere aanmerkingen. De menschelijke begeerlijkheid vertoonde zich voor die buffetten in zwarten rok en witte das. Dáár in de souper-zalen gold een algemeen: „chacun pour soi et Dieu pour tous!" De een liep met een bord met sandwiches, een ander met een schoteltje vol kippenpastei, een derde had een pâté de foies-gras veroverd. Jà, ik zag zelfs een dameslievend man, die onder zijn linkerarm een flesch rijnwijn, onder den rechter een flesch rooden wijn en in beide handen een paar borden droeg, volgeladen met sandwiches, kippenboutjes, taart, vruchten, bonbons en andere versnaperingen. 'k Geloof zeker dat het een zorgzaam vader was, die een zes- of zevental dochters en een bijdehandte eega tevreden moest stellen.

In een groot kwartier waren de buffetten bijna leeggeplunderd en kwamen nog enkele maraudeurs op de kleine overgebleven schoteltjes met bonbons af. Slechts de bloemen, 't groen en de ijsblokken bleven over, met enkele flesschen en glazen.

— C'est comme une horde de brigands! lachte Valorion — ikke wasse bijna onder die voette kekomme, mais j'ai ma cuisse de poulet, délicieux! enne gij mon ami Jansen?

— 'k Heb een stuk getruffeerde pastei veroverd en een restantje taart.

— Et vous monsieur Maurick?

— Ik ben te laat gekomen, 'k heb te lang staan kijken...

— Ah, dommage, bien dommage, want isse délicieux, très bien préparé, en met bijzonder veel behagen zette hij zijn tanden in de kippenbout.

Jansen dacht christelijker en stond me een stukje pastei af.

— En wille u drinken? vroeg Valorion, ikke 'eb kezorgd voor de minoeman, (drinkwaren) 'ier in de keldre! — onder zijn stoel haalde hij een flesch Liebfraumilch te voorschijn.

Jansen wist een paar glazen te krijgen en met ons drieën dronken we in een hoekje op 't welzijn van Zijn Excellentie, dien gastheer par excellence!

En intusschen speelde het orchest galop, mazurka of pas-de-quatre en walsten en dansten de gasten onvermoeid in de langzamerhand iets leeger geworden zaal.

Waarlijk, er wordt in Indië mooi gedanst. Vooral de pas-de-quatre, een der sierlijkste dansen van den lateren tijd, is daar zeer in zwang en ik geloof dat de lenige, fraai gevormde dames, waarop Indië in 't bijzonder trotsch kan zijn, juist dien dans zoo gaarne dansen, omdat hij ruimschoots gelegenheid biedt haar bevalligheden op 't voordeeligst te doen uitkomen.

Ook aan de heeren verschaft de pas-de-quatre oogenblikken waarop zij trotsch kunnen zijn — maar ook aan velen schenkt hij de overtuiging, dat zij beter zouden doen om zich tot een ombertje of whistpartijtje te bepalen, liever dan zich bloot te stellen aan critische opmerkingen, als: „hij danst als een bokking," of: „er is een kangaroe aan hem verloren gegaan."

't Was ruim half-één, toen ik besloot om mijn rijtuig op te zoeken; Jansen zou met mij meê naar huis gaan, maar Mr. Valorion had „Le diable au corps," zooals hij zelf zei.

Hij trok zijn vest met een rukje naar beneden, draaide de punten van zijn kneveltje spits en kranig op en zette zijn pince-nez, met nuffig gehouden vingers vlak voor zijn oogen.

— Me coucher? kenne gij bekrijpe; je n'y pense pas!

— Kom! 't wordt heusch tijd.

— Sapristi! quelle idée; ikke benne tout à fait rajeuni ce soir. Je vais engager une danseuse.

— Maar Valorion, wil je dan met geweld al de heeren jaloersch maken?

— Farceur, va!

— Je zult nog moeten duelleeren als je zooveel dames het hof maakt.

— Oh! ikke benne première force oppe die pistolet, mais, badinage à part, ikke 'ebbe tout à l'heure une dame kezien, beauté parfaite, brunette splendide! — hij kuste zijn vingertoppen. — Une buste divine, adorable!... — comme-ça! 'k Zal mij laat présenteer.

Mr. Valorion nam een draaiend-trippelpasje aan en verliet ons om de balzaal in te gaan. Nog even keerde hij zich om en wees ons met zijn oogen op een groote, zeer bruine, maar buitengemeen mollige dame, die hij met zijn allerfraaiste buiging naderde.

Hij bood haar den arm en toen hij druk met haar pratend ons met opzet voorbijkwam, moesten we onwillekeurig lachen, omdat hij zoo sentimenteel omhoog keek en lazen we duidelijk in zijn oogen: — Ah quelle femme, quelle femme opulente!

Wij gingen door den tuin om ons rijtuig, dat achter het Paleis gestationneerd was, op te zoeken, en terwijl we pratend de verlichte champagne-bar voorbijkwamen, zagen we achter de kiosk, half in de schaduw, iemand zitten op een schommelstoel.

— Hé, kijk! zei Jansen, die is aardig! daar zit ons jeugdig ambtenaartje in zalige rust. Wel, wel, wat heeft hij zich te goed gedaan, dáár staat nog een bord vol kip en getruffeerde pastei naast zijn stoel op den grond, een leege bourgogne-flesch ligt er bij! Zeg, jongmensch! zou je niet liever naar huis gaan?

Ik schudde hem zachtjes: — Ajo! word eens wakker?

Hij hief even het hoofd op, met gesloten oogen, zijn mond vertrok als proefde hij nog in den slaap met geoefende lippen. Een diepe zucht ontsnapte met een blazend: rrrppff! zijn borst en terwijl hij nog wat slapper in elkaar zakte in den gemakkelijken stoel, mompelde hij binnensmonds:

— Punch à la Romaine, pff! champie — pff! whiskey-soda. — Goeie boel, hier — pff! grrnkt!

— Kom, vriendlief! je bent hier niet bij moeder thuis.

— Gnnrrr chnrrrttt pfff!

— Toe sta op, je zit hier zoo gek!

— Pff grnnrkt! pfffft — gnrt!

— Niets aan te doen! zei Jansen. Hij weet van toeten nog blazen, laat hem maar slapen.

— Maar hij kan hier toch niet blijven zitten tot morgenochtend.

— Dat hoeft ook niet. Als ze over een paar uur de lichten uitdoen, vinden ze hem wel.

— En dan?

— Dan zoeken ze wel een lotgenoot voor hem op.

— En dan?

— Dan brengen die mekaar thuis. Aha! daar is onze wagen — stap in.

— Ben je wakker, koessir? Ada bangoen?

— Saija toewân!

— Mooi! dan vooruit en poelang! (naar huis).

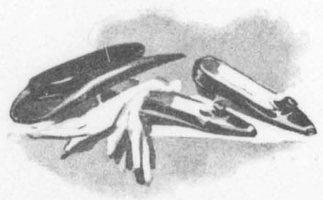

EEN EXECUTIE.

Het is stikdonker, als ik, plotseling ontwakend door de schetterende trompetten van de cavallerie, die langs Molenvliet rijdt, op mijn horloge tracht te zien — ik sta op.

Mijn nachtlamp is uitgegaan en ik tast door de kamer, tot dat ik lucifers en kaars vind en als ik licht heb gemaakt, zie ik dat mijn horloge half zes wijst.

'k Ben dus ditmaal niet wakker geworden door het ochtendschot, dat anders mijn porder is.

Weer hoor ik de fanfares en het getrappel der paarden — wat is die cavallerie vroeg in de buurt van 't hotel, zou er wat bijzonders aan de hand zijn?

Eensklaps schiet mij te binnen dat het 't escadron moest wezen, dat naar de benedenstad rijdt, om daar het plein voor 't Stadhuis af te zetten, want — nu herinner ik mij plotseling dat we er gisterenavond in de societeit over gesproken hebben — om zeven uur zal de executie plaats hebben van den Chinees Tjoe Boen Tjiang, die eenige maanden geleden twee vrouwen op gruwelijke wijze heeft vermoord, om ze te kunnen bestelen. We hebben aan de praattafel nog sterk gedebatteerd over het al of niet wenschelijke van de doodstraf.

Het trompetgeschal en paardengetrappel sterft langzaam weg in de verte en een ander, op dat vroege uur ongewoon geluid treft mijn oor. 't Is het bellen van de stoomtram, die van Kramat komend over de brug rijdt.

Ik hoor gejoel van stemmen, drukte op den weg en als ik uit mijn venster zie, ontwaar ik de verlichte wagens van de tram en in de flauwe schemering, die alles nog slechts onduidelijk laat zien, een hoop volk, duwend en dringend om in de waggons te komen.

Oeri, mijn jongen, die voor mijn deur geslapen heeft, komt binnen en zegt in zijn gebroken Hollandsch:

— Môge, m'neerr! meneerr hoorren, soo veel volk?

— Ja! wat is dat?

— O! ada orang, wil plaats in die p'zier trein, voor zien ophang Orang Tjina.

Glimlachend luister ik naar mijn jongen, die telkens in plaats van „extra-trein" het woord pleiziertrein gebruikt en dan vraagt:

— Toewan ook kijken?

— Hm! 'k weet niet, Oeri....

— O! heel aarrdig, ophangen! M'neerr nooit zien in negeri blanda; nooit niemand ophangen, jà?

— Neen, bij ons is de doodstraf afgeschaft.

— Sajang! (jammer) is moeite waarrd. M'neerr toch gaan? Toewan pakai jas-poeti? (Trekt meneer 'n witte jas aan?) Sama broek poeti?

— Ja! geef me mijn kleeren maar.

— Baai Toewan! — Zeven uurr is ophangen, precies!

Terwijl de jongen mijn goed gereed legt, blijf ik nog een oogenblik besluiteloos of ik gaan zal of niet — ik overleg bij mezelf dat het een gruwelijk gezicht moet zijn om een evenmensch, al is 't dan ook een moordenaar, te zien „straffen met den koorde, dat er de dood op volgt," maar ik besluit toch te gaan — ik wil eens de proef nemen of mijn zenuwen tegen zoo'n émotie bestand zijn.

Zonderling! ik voel me doodkalm en toch is er iets in me wat ik geen naam kan geven, iets als een angst, een huivering

voor 't geen ik zien zal, maar tegelijk een verlangen er naar.

Ik vind mezelf wreed, bijna onmenschelijk en toch haast ik mij, daar ik nog eerst een bad wil nemen, voor ik den langen weg naar de benedenstad aanvaard.

Even over zessen ben ik gereed en drink de koffie, die Oeri mij brengt. Ze smaakt me van morgen niet — vreemd! Anders is die morgendronk een délice voor me. Zou ik dan toch zenuwachtig zijn? Ik voel mijn pols; hij is volkomen rustig, geheel normaal. Ik kijk in den spiegel; ben ik bleek? Neen! — 'k zie er doodgewoon uit.

— Haal een dos-à-dos voor me, zeg ik tegen Oeri, die me doodkalmpjes antwoordt:

— Niet nôdig, toewan! dâd'lijk weêr p'zier trein — en in 't zelfde oogenblik hoor ik een tweede tram op Rijswijk aan de overzijde, bellend, aanrijden. Ik haast me naar beneden, kom nog juist bijtijds aan de halte en verover met moeite een plaats in een der reeds overvolle wagens.

't Is intusschen geheel dag geworden, liefelijk geurt het hout en de lichte morgenwind waait de lucht van boomen en bloemen uit de naburige bosschen en kampongs over den weg. Alles tintelt, vol zonneschijn en leven, het water in de kali kaatst spiegelend de jonge zonnestralen terug, de weg is nog frisch van den dauw en weinig stoffig — ik sta achter op het bordes van den waggon, die opgepropt vol is met Chineezen, inlandsche mannen en vrouwen, drukker dan anders met elkander pratend.

Vijftien minuten later ben ik op het plein bij het Stadhuis, waarvoor zich zwart en somber het schavot verheft. Een cordon van militairen, infanterie en cavallerie, heeft de ruimte voor en om het schavot afgezet.

De beul, een inlander in de uniform van politie-oppas, met witten broek, staat, evenals zijn helper, onverschillig voor zich uitkijkend, bij de galg, wachtend op den delinquent.

Voor de portiek van het Stadhuis staan officieren, gerechtsdienaars, de assistent-resident, de djaksa (het inlandsch politiehoofd) de controleur, de schouten en andere ambtenaren, met ernstige gezichten bijeen.

Het geheele plein is reeds gevuld met menschen, voornamelijk vrouwen, die in nieuwsgierig zwijgen de executie afwachten.

Veel Chineezen in witte baadjes en broeken, met hoeden op, waaronder hun lange met roode, blauwe of witte zijde doorvlochten haarstaarten op den rug hangend te voorschijn komen, staan dicht op elkander gedrongen achter de soldaten. Hier

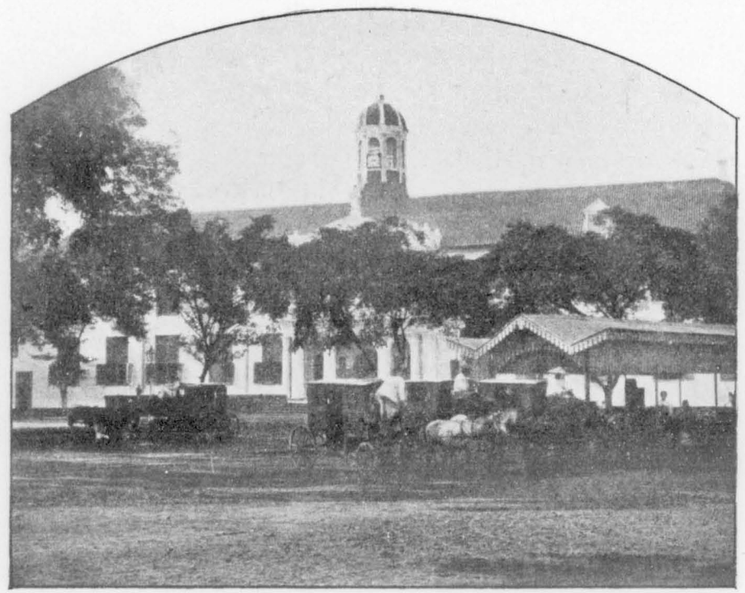

een Arabier met zwarten ringbaard, mooi besneden gezicht en net gekleed, daar een drietal hadjies met groene tulbanden en vrome lang uitgestreken gezichten, een eind verder een paar Armeniërs en Klingeleezen, enkele Europeanen en veel inlanders, — maar overal vrouwen, oude en jonge, inlandsche en nonna's, de laatste met bloote halzen en armen. Zij lachen en toonen haar witte tanden, terwijl ze onophoudelijk fluisterend met elkander babbelen, en met haar waaiers spelen. En steeds voert „de p'ziertrein" nieuwe wagenladingen menschen aan, totdat het ruime plein overvol wordt. Toch is nergens gedrang, iedereen

zoekt doodbedaard en kalm een plaatsje, vanwaar het aangrijpend schouwspel goed te zien zal zijn.

Op karren en banken, in dos-à-dos, zelfs op stoelen staan de vrouwen, die, laat gekomen, achteraan moeten blijven; zij rekken de halzen uit, zich beschuttend met haar pajongs voor de reeds warme zonnestralen, zich koelte toewuivend met haar waaiers.

En tusschen al die menschen bewegen zich langzaam, nu en dan stilstaande, wandelende warongs en vruchtenverkoopers, die de gelegenheid niet willen laten voorbijgaan om iets te verdienen.

Op enkele minder volle plekken staan ijswaterverkoopers en roffelen niet zoo luid als anders met de blikken bus op hun tafeltjes. Veel verkoopen zij evenwel niet, want slechts een enkele, die wellicht reeds meermalen zulk een executie heeft bijgewoond, gunt zich den tijd om een glas ajer-ijs of limonade te gebruiken. Duizenden menschen zijn daar op dat plein bijeen, maar toch is het er stil, bijna doodstil.

Ik verbeeld mij dat al die menschen toch min of meer onder den indruk zijn van het vreeselijke dat komen moet, maar een officier, die naast mij staat, zegt me: — Neen! zóó zijn ze hier altijd, ze toonen geen vreugd of ontroering, er is nooit gejoel, nooit gedrang, alles loopt bij feesten of welke gelegenheden ook, even kalm en bedaard af. Zij maken hier weinig beweging, de lui zijn er te indolent voor. Zoo'n executie is anders wel iets voor den inlander, vooral de vrouwen zijn er dol op, ik geloof dat het, met 't paardenspel, zoowat 't eenige is wat haar uit haar gewone sleur en onverschilligheid trekt.

Wij loopen langzaam tusschen de menschen door, totdat we geheel vooraan op een klein verheven plekje een staanplaats vinden, vanwaar we het belangwekkende schouwspel goed zullen kunnen zien.

't Is nu bij zevenen, de spanning neemt toe, want bijna onmerkbaar en onwillekeurig dringt de geheele menschenmassa achter ons iets vooruit, als voor het stadhuis tromgeroffel klinkt.

Ik neem me voor om *goed* te kijken, maar tegelijk mezelf te observeeren, om later te kunnen weten hoe mijn zenuwen zich

hielden — de luitenant naast me steekt een sigaar op en zegt: — 't zal zoo langzaam aan met dien langstaart gedaan raken en achter me hoor ik iemand cynisch opmerken: — zijn Zondagsche das hangt al klaar!

— Hij zal 't er benauwd genoeg in hebben, antwoordt een tweede.

— Hij liever dan ik, beweert de cynicus.

De menschenmassa komt weer lichtelijk in beweging, hoofden en halzen worden nog meer vooruitgestrekt, want de veroordeelde is tot bij het schavot genaderd, daarheen geleid uit de gevangenis (de stadsboeien).

Gedurende den geheelen weg, zoo vertelde men mij later, had de moordenaar geen enkel teeken van zenuwachtigheid of angst gegeven. Met een manila sigaar in den mond stapte hij tusschen zijn geleiders, onverschillig kijkend voort, de hem wachtende straf tegemoet.

't Wordt reeds warm en benauwd, want de zon overstraalt met buitengewonen glans de vlakke open ruimte en de opeengepakte menschenmassa geeft een broeiige lucht af.

Een zacht gemurmel vliegt als gonzend over de schare — de moordenaar is naast het schavot.

Nu zie ik hem staan, dikke rookwolken blazend uit de sigaar, die hij achteloos tusschen de lippen houdt.

't Is een flinke knappe jonge man met een gunstig uiterlijk.

Onverschrokken ziet hij rond, zijn oogen staan helder en hij kijkt rechts en links met vrijen blik; de sigaar schijnt hem best te smaken. Hij is keurig net, geheel in 't wit gekleed, zijn haarstaart is losgemaakt en alleen vlak bij 't hoofd met een rood lint saamgebonden. 't Valt mij op dat hij zulk mooi blauwzwart, rijk haar heeft, dat tot midden op zijn rug afhangt.

Wonderlijk! als ik dien man daar zoo brani zie voortstappen, zoo volkomen rustig en onbewogen, voel ik een zekere sympathie voor hem en toch weet ik dat hij, op koelbloedige, gruwelijke manier, twee weêrlooze vrouwen heeft vermoord, alleen om zich het weinigje wat zij bezaten, te kunnen toeeigenen.

Is 't medelijden, kassihan, wat ik voel?

Neen! 't is meer een soort van bewondering voor zijn kalmen moed, zijn doodsverachting. Nog slechts eenige minuten en de mysterie van den dood zal voor hem ontsluierd worden, maar daaraan denkt *hij* niet. Hij is, zooals alle Chineezen fatalist.

Het moest immers zoo komen, zijn uur is dáár en derhalve neemt hij zijn lot aan, zoo als 't komt, zonder vrees, zonder morren of tegenspartelen. Angst voor een strafgericht hiernamaals kent hij niet, zijn geloof, leerde hem nooit zoo iets. Hij weet alleen, dat hij nu, hier, boet voor hetgeen hij misdreven heeft en dat hij, wanneer zijn hoofd slechts aan zijn lichaam blijft, het altijd beter zal hebben in 't onbekende hiernamaals, dan hij het ooit op deze aarde heeft gehad.

Nu rekent hij af met de wereld waartegen hij misdeed, hij betaalt wat hij schuldig is en dan — is hij quitte!

Gelukkig geloof! benijdenswaardig omdat het in de uiterste ure zulk een stoïcynsche kalmte schenkt.

Bedaard staat hij voor 't stadhuis naast 't schavot; hij wendt langzaam het hoofd naar links en ziet een oogenblik naar de zwarte verhevenheid waarop de galg zijn dorre armen opheft en de strop, licht bewogen door het zuchtje dat over het plein strijkt, even slingert.

Men brengt hem voor den Hoofddjaksa, die hem met eentonige stem zijn vonnis voorleest.

Die lezing duurt slechts enkele minuten, mij schijnt het wel een half uur.

Met opgericht hoofd en den blik vast op den ambtenaar gericht, hoort hij zijn vonnis aan, neemt het eindje sigaar uit den mond, doet er nog een paar flinke halen aan, blaast, langzaam genietend, den rook uit en werpt het dan met een korte handbeweging achter zich op den grond. De Djaksa, zwijgt en vouwt het papier samen.

De moordenaar maakt een diepe buiging en richt met heldere vaste stem het woord tot den assistent-résident, die met een ernstig gelaat en gefronste wenkbrauwen naast den Djaksa tegenover hem staat.

Hij betuigt zijn dank voor de humane behandeling gedurende

zijn gevangenschap ondervonden en zegt verder, dat hij, nu hij toch sterven moet, zich verplicht acht om te bekennen dat hij de moorden geheel alléén heeft gedaan en geen medeplichtige had.

Als hij uitgesproken heeft maakt hij een tweede diepe buiging en wacht in opgerichte houding zwijgend af.

— Toch 'n kranige kerel! zegt de luitenant mij even aanstootend.

Ik onderzoek mezelf en vindt, dat mijn sympathie voor den misdadigen man niet vermindert; misschien komt het door *zijn* kalmte, dat ik niet de minste émotie gevoel, géén hartklopping, géén angst, niets! Ik ben alleen nieuwsgierig, hoe alles verder zal afloopen!

Doodsche stilte — men zou een speld hebben kunnen hooren vallen — heerscht over het plein; 't is alsof al die menschen den adem inhouden.

In de verte kraait een haan, luid en schel! — de delinquent draait snel het hoofd om en ziet naar den kant vanwaar dat schrille geluid komt.

Dan nadert de beul met zijn helper; de Chinees steekt hem zelf de handen toe, om zich te doen binden.

Reeds gebonden maakt hij nogmaals een kleine buiging voor zijn rechters, draait zich om en begeleid door den scherprechter bestijgt hij met vasten tred de trappen, die naar den dood leiden.

Zwart en dreigend verheft zich de galg — de veroordeelde ziet even naar boven en doet dan een paar passen vooruit; de beul houdt hem bij den arm. Met luider stem spreekt hij eenige volzinnen tot het verzamelde volk — een soort van waarschuwing inhoudend om niet te doen zoo als hij deed — rustig en helder klinkt zijn geluid; achter hem zwiept zachtjes de strop.

Ik zie dat de scherprechter hem iets zegt, waardoor hij terugtreedt. Hij buigt het hoofd eenigszins naar links, het als 't ware aanbiedend, de strop wordt hem om den hals gelegd, met vaste zaakkundige hand.

Forsch rukkend haalt de beul eensklaps den knoop aan — de trom roffelt en 't luik waarop hij staat valt.

Nog een duw op zijn schouders, en een geweldige ruk aan

zijn beenen door den helper, die inmiddels onder 't schavot is gegaan en — de Chinees Tjoe Boen Tjiang, alias Impeh, is gehangen.

. . . . . .

Ik blijf kijken, maar ik heb een oogenblik een siddering langs mijn rug, door mijn geheele lichaam voelen gaan, — ik zou me nu wel willen omdraaien, maar ik kan niet — ik *moet* hem

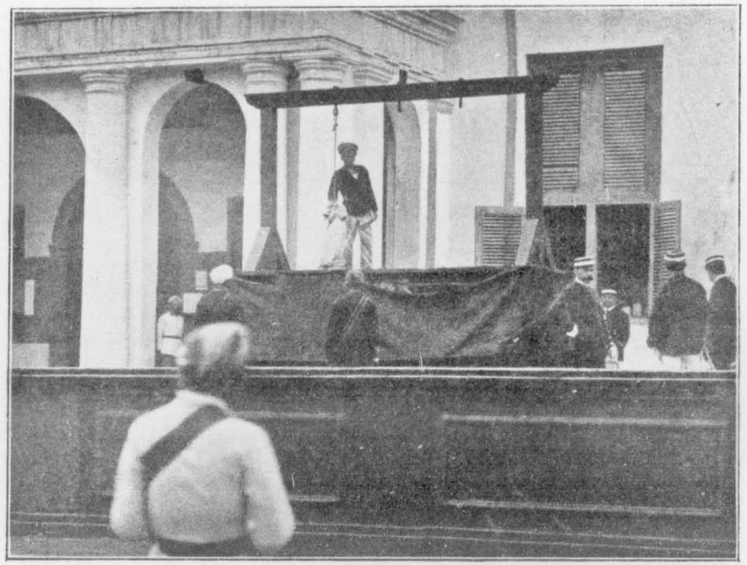

Executie van den chinees Tjoe Boen Tjiang, alias Impeh.

aanstaren, ik word als door geheimzinnige kracht aan zijn geelbleek gelaat vastgehouden.

Zijn gezicht wordt eensklaps vuurrood, de oogen puilen uit, de mond opent zich wijd, de tong komt dik tusschen de prachtige witte tanden te voorschijn, door de plotselinge verstikking.

Afschuwelijk! — ijzingwekkend! denk ik en toch kan ik mijn oogen er niet meer afhouden.

De beul bindt hem nu een witten doek om 't hoofd en bedekt

daarmede de laatste stuiptrekkende gelaatsbewegingen van den ongelukkige, wiens lichaam nog een paar malen schokt, voor het stil blijft hangen. Ademlooze stilte heerscht onder het publiek, dat even als ik, als gebannen aan de plek waar het staat, blijft toezien, hoe de scherprechter van tijd tot tijd den doek even oplicht, naar het gezicht van den Chinees kijkt en met de hand daarover voelt om zich te overtuigen dat de dood intreedt.

Plotseling klinkt achter mij een rauwe gil — een vrouw, een inlandsche, is flauw gevallen en wordt nu nieuwsgierig bekeken door een drietal nonna's, die met lachend gelaat elkander aanstootend, zich verwonderen over „dat malle spook, jà!"

Langzaam komt er beweging in de menschenmassa, die, nu er niets anders meer te zien is dan het bungelende lichaam van den gehangene, zich zachtjes aan begint te verspreiden langs alle straten en wegen.

De ijswater-verkooper roffelt nu luid met zijn blikje en vindt veel klanten, want 't is erg warm geworden; een strootjes verkooper dringt zich tusschen de menschen door en vent zijn seroetoes. Na zoo'n voorstelling smaakt een haaltje tabaksrook goed — al zou 't maar zijn, dunkt me, om de weêheid te verdrijven, die men, ten minste *ik*, na den afloop voel. Eerst nu merk ik een zekere gejaagdheid, een drang om weg te komen — want 't maakt me onwel te zien, hoe de beul telkens weer den doek oplicht, en — op de schouders van den gehangene nog een duwtje geeft.

— 'n Beroerd gezicht — ik ga er nooit weer naar kijken, adieu! zegt afscheid van me nemend, de luitenant en wipt in de tram, die nu weer over het plein begint te rijden. De Chinees hangt nu doodstil, de beul staat met over elkander geslagen armen naast het lijk en ziet onverschillig naar de voortschuivende menschenmenigte onder hem.

Hij heeft zijn werk afgeleverd, straks zal het eten hem smaken!

Ik ga terug naar mijn hotel; onderweg pak ik de tram.

— Hé, van Maurik, jij zóó vroeg hier in de buurt? vraagt mij een bekende, even van zijn nieuwsblad opziende — en zich plotseling bedenkend: — O, ja, dat's waar ook — je hebt zeker

eens gekeken naar 't opknoopen van dien staart. Je hebt gelijk, 't is wel interessant. Zoo iets zie je in Holland nooit!

— Neen, Goddank! wij hebben geen doodstraf meer.

— Jammer genoeg! 't Zou heel wat beter zijn als ze haar niet hadden afgeschaft, de schrik zit er nu niet meer in bij de boeven.

— Maar 't is toch onmenschelijk, onverantwoordelijk om.....

— Om zoo'n tijger, die twee arme zwakke vrouwen vermoordde, op te hangen. Kom, laat nu naar je kijken! hij verdient niets beters en bovendien, hier in Indië *moeten* we de doodstraf hebben. 't Is het eenige waar ze bang voor zijn.

— Dat heb ik aan dien Chinees gemerkt!

Ik ondervind of voel dien dag niets bijzonders en ik denk dus: mijn zenuwen hebben de proef flink doorstaan; maar als ik 's nachts, na een gezellig avondpartijtje bij een mijner goede vrienden in mijn hotel ter ruste wil gaan en mijn kaars uitblaas, zie ik plotseling het scheeve hoofd, de roodbeloopen oogen en de gezwollen tong van den gehangen Chinees voor me. — Ik huiver er van, want telkens weer opnieuw verschijnt als een fantasmagorie op den witten muur tegenover mijn bed, dat akelig verwrongen gelaat. — Ik slaap eindelijk in, om na een korte sluimering met een schok te ontwaken en — opnieuw dien bungelenden Chinees voor me te zien.

Veel dagen lang heb ik dat visioen voor oogen gehad — ik geloof dat mijn zenuwen toch op den duur niet tegen zulke interessante tooneelen bestand zijn!

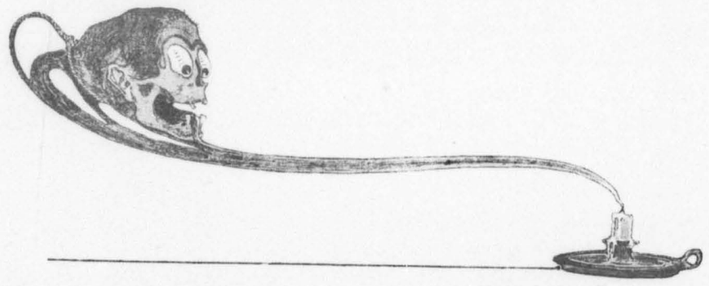

INDISCHE HOTELS.

I.

Tiffin Room van het Hotel der Nederlanden te Batavia.

Met een aangename gewaarwording neem ik de pen op ten einde er hier een beschrijving van te geven.

Een gevoel van provinciale huiselijkheid overkomt mij, als ik aan die zeer eigenaardige, nuttige inrichtingen terugdenk, waar niet, zooals in veel Europeesche hotels, een bende zwartgerokte, witgedaste, gepomadeerde roovers met mooie-jongensgezichten u omhuppelt. Waar ge bij uw aankomst niet den indruk krijgt dat ge slechts een nieteling zijt en waar ge bij uw vertrek niet spitsroeden hoeft te loopen langs een rei grijnzende kellners, huisknechts, kofferdragers, portiers en „buttons," die hun begeerige handen als gierenklauwen naar u uitstrekken.

Als ik aan de Indische hotels denk, herinner ik mij met genoegen al de groote gemakken en kleine ontberingen, die een verblijf aldaar aankleven. Ik krijg een smaak van overheerlijke koffie, lekkere pisang en sterke boter in den mond, mijn neus herdenkt de onvergelijkelijke geuren van annanas en trassi, ik hoor weer de zonderlinge geluiden uit paardenstal en kippenhok, en mijn

gebit herhaalt werktuigelijk zijn krachtsoefeningen, alsof 't nog werkte op al te vasthoudend sappievleesch.

Maar tegelijk overkrieuwelt een kleine genotsrilling mijn huid, als de badkamer, de mandibak en het frissche water van de douche zich weer voor mijn geestesoog vertoonen, en een heerlijk-weeke loomheid overvalt mij bij de herinnering aan mijn siesta's in hotelstoelen onder de voorgalerij.

Ik heb groote en kleine hotels bezocht, waar alles proper en netjes was, waar zelfs de jongens er uitzagen alsof ze wel eens gewasschen werden. Ik heb eigenaars en eigenaressen van hotels aangetroffen, die, zelf van vleezige constitutie, het zich tot een plicht, een eer, rekenden, dat hun gasten er begonnen uit te zien als zij, maar ik ben ook in hotels geweest, waar de rekening vet en de tafel mager was, waar men meer op de onzindelijkheid van het servies, dan wel op de deugdelijkheid der spijzen lette, waar de bedienende jongens uit de wildernis gerecruteerd schenen en waarvan de eigenaars, vol gewetenswroeging, eerst zichtbaar werden als de gasten verdwenen.

Ik heb hotels aangetroffen, die alleen dien naam droegen, zonder er iets noemenswaards van te hebben. Hotels, die met rottan en bamboesjes aan mekaâr gehouden werden en meer op een hut in 't gebergte geleken; waar de heete zon, de frissche bergwind en stof vrijen toegang hadden tot zelfs in de bedden. Maar alles dooreen genomen heb ik het goed gehad in de Indische hotels en er niet te duur betaald. Europa kan aan hun rekeningen een voorbeeld nemen. Waar ter wereld zal men nog voor de somma van gemiddeld vijf gulden, logies en eten, alles krijgen wat men noodig heeft op een dag, behalve wijn, bier, bewassching, etc. Natuurlijk zou een hotelier, zich nog gauwer ruïneeren, wanneer hij zijn gasten, „vrij wijn en schoon goed" op den koop toe gaf.

„Vroeger werd een Indisch logementhouder meestal rijk, nu komt dikwijls zijn boedel aan de weeskamer,' beweerde iemand, naast me zittend aan de ontbijttafel en meteen bediende hij zich zóó rijkelijk van de dure gerookte zalm, dat de mandoer een nieuw blik moest open maken. Met zijn mond propvol zei hij:

— Vroeger gaven ze zulke délicatessen niet bij 't déjeuner; daarom moeten ze nu ook van lieverleê de poort uit. Enfin! ze moeten met hun tijd meêdoen — lekkere zalm! — ik zal er nog een paar boterhammetjes meê beleggen.

Wanneer iemand zou klagen over de prijzen van de Indische hotels, tenminste over die der goede, ben ik bereid den handschoen voor hen op te nemen, met zoo'n klager in 't strijdperk te treden en een vork voor hen te breken.

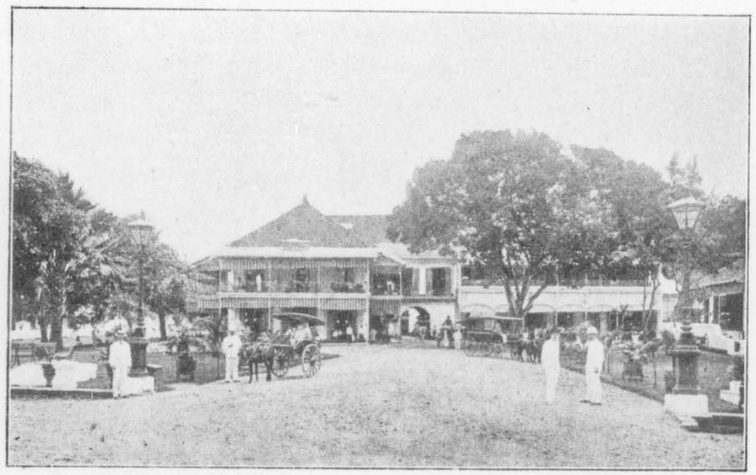

Hotel-Wisse te Batavia.

Een Europeesch hotelier krijgt bepaald een aanval van wanhoop, van concurrentie-delirium, wanneer hij verneemt wat den gast in Indië voor zijn vijf gulden wordt voortgezet.

's Morgens even na zessen: een kop koffie — geen cichoreiwater of gebrande-paardenboonen-nat, maar heusche koffie, met warme melk en suiker. Indische koffie staat m. i. in verhouding tot in Holland gezette dito, als goud tot koper — 't een lijkt wel op 't ander, maar is toch geheel verschillend.

Ongeveer te acht uur: Ontbijt!

Voor ieder persoon twee eieren — dikwijls versch — brood à discrétion, kaas in twee of drie gedaanten, koek, sardines,

saucisse, lobak (een soort radijs) en rookvleesch. Thee van voldoende kwaliteit en boter (?) Laat me die meestal vette, bedenkelijk smakende, vaak als olie loopende narigheid maar boter noemen.

Dan nog: *al* de restanten van het diner van den vorigen dag. Een eigenaardige gewoonte in alle hotels!

't Is in den beginne wat vreemd, bij zijn ontbijt koude vleeschpasteitjes, croquetten, koude visch, gevulde schelpen, taart, pudding, kippenpastei, eendenboutjes of karbonade te vinden, maar — „'t geeft nog 'reis een variabeligheid in den mond" zooals een stuurman zei, die, het ontbijt de noodige eer bewijzend, een halve kip afkloof, omdat er geen visch meer was en hij de restanten karbonade en de croquetten al op had bij zijn boterham en eitjes.

Vóór het middagmaal begint geeft elk hotel gelegenheid aan den gast om gratis te bitteren. In de voorgalerij n.l. staat op de leestafel — vulgo kletstafel — een groot blad met glaasjes, een klein karafje met bitter-extract en een groote karaf vol klare jenever gereed. Gewoonlijk drinken de heeren één, twee, soms drie — 't zijn kleine glaasjes — bittertjes om *„de maag 'n beetje gaande te maken en de mot er uit te houden"*, zooals een gepensionneerde majoor, die er wel eens meer dan drie pakte, beweerde.

Wat een idéaal voor een Hollandschen potator — gratis bitter — 't is om er een delirium van te krijgen!

Om één uur rijsttafel. Zooals men in de reisgidsen en boeken leest: De hoofdmaaltijd in Indië! Ik heb reeds in vorige bladzijden de rijsttafel uitvoerig beschreven en kan dus volstaan met de bijvoeging dat in de meeste hotels de rijsttafel voor *mijn* gehemelte iets had van een vagevuur. Ik heb mij dikwijls verbaasd over dames, die zonder één spier te vertrekken meêaten, maar 't meest over jonge Indische juffertjes, die, met den blos der onschuld op de wangen, de allergemeenste, heete, Spaansche pepers, als bonbons opknabbelden, terwijl geen traantje in haar gazellenoogen kwam, ofschoon ik, man op leeftijd, met opengapenden mond en overloopende oogen op zoo'n satansche peperpeul (ze heeten ook Lombok-

sètan (duivelspeper) zat te staren, besluiteloos of ik het ding vertrappen zou, of in 't gezicht smijten van den jongen, die me met zijn grijnzend, gemurmeld: Sambal, toewan? die heete, gehemelte schroeiende ellendigheid had bezorgd.

Ik heb éénmaal in een hotel tegenover een zeer jeugdig meisje gezeten — ze woog misschien één pikol minder dan haar Maleische mama, die, als zij blanker was geweest, als „schoone dikke dame" op een kermis had kunnen optreden — en me een half uur lang verwonderd. Ik heb gezien hoe dat lieve kind rijsttafel at en dadelijk begreep ik toen, waardoor moeder en dochter, zóó naar het lichaam waren ontwikkeld — want wat m. i. voor een niet te groot weeshuis voldoende zou zijn geweest, werd door mama en „kindjelief" verwerkt en in- en aangevuld met Vollenhoven's extra-stout. Waarschijnlijk keek ik wat al te vreemd het tweetal aan — want mama, die ook een mondje vol Hollandsch sprak, zei, met een meêlijdenden blik op haar spruit: — Kom, Anséliq! jij minoem (drinken) setout, lekkèr of niet! Doctor zeggèn jij bloedarm; jij goed voedèn — en tot mij — nietwaar, menèer! bier hitam (zwart bier) goed voor bloed-àrm.... De vader van dat bloed-arme schaap van ongeveer negentig kilo was daarentegen een lang, dor, mager, berustend en met toewijding etend heer, die, toen hij, na zwijgend hoopen rijst te hebben verslonden en na een hardnekkigen strijd tegen een minder malschen biefstuk, de vork neêrlei, zijn vrouw even toeknikte, als wilde hij zeggen: — het is nu wèl, zóó, Soedah!

Maleische dame.

Toen ik maar eerst goed wist en begreep dat in de hotels, na elke rijsttafel met haar ab- en dependentie, nog biefstuk met gebakken aardappelen en slâ wordt gediend, en dat dáárna nog vruchten en koffie komen, heb ik kunnen onderschrijven dat de

rijsttafel „de hoofdmaaltijd" is. Alles wat nog verder op den dag komt is maar kinderspel, al is 't ook heerlijk en goed klaar gemaakt.

Welk een stofwisseling moet de mensch in Indië hebben, om zulke énorme hoeveelheden voedsel te kunnen verwerken in zijn organisme.

Na de middagrust, tegen vier uur, thee: — Al naar het hotel is; goed of slecht, met of zonder biscuitjes. *Ik* heb overal goede

Hotel der Nederlanden te Batavia.

thee gehad, uitstekende thee zelfs — want als ik slechte kreeg, stuurde ik ze terug en vroeg andere. Deze zeer goede en nuttige wenk voor reizigers en toeristen geef ik gratis, evenals de hoteliers hun bitter, die om zeven uur al weer voor de gasten gereed staat.

Wat 'n land voor een lid der „aanschaffing"! — twee maal per dag gratis bitter! — Men heeft mij verteld, dat deze gewoonte bitter nadeelig heeft gewerkt op enkele hoteliers, die hun gasten te veel bescheid deden en de bittere gevolgen van hun bitter later bitter betreurden, omdat ze in bittere armoede

geraakten, daar 't met hun hotel bitter slecht ging, door al de bitter die zij hadden verbitterd.

En nu heb ik, die nooit bitter drink, genoeg van de bitter gezegd en kan ik overgaan tot het:

Avondmaal, 's avonds acht uur: Gewone Europeesche tafel. Menu: soep, croquetten of pasteitjes, twee of drie soorten vleesch, verschillende groenten, gevogelte, dikwijls visch, — een paar maal in de week en Zondags glace à la vanille of sorbet — vruchten, taart, bonbons en eindelijk beschuitjes met kaas en koffie.

En dat alles wordt verstrekt voor de matige som van vijf gulden daags — terwijl de beschaving in Indië nog niet zóó ver in de hotels is doorgedrongen, dat men in iederen tafelbediende, iederen kamerjongen of huisknecht een Rinaldo Rinaldini hoeft te zien. Gegalonneerde portiers, die den vreemdeling vóór hij het heiligdom van hun hôtel binnengaat, met zaakkundige blikken meten en dadelijk naar zijn uiterlijk of bagage taxeeren als 1e, 2e of 3e étage-prooi, bestaan in de Indische hotels niet, omdat àlle deuren en vensters gewoonlijk zoo wijd mogelijk openstaan. Meestal zitten of hurken bij de voorgalerij of den oprid meerdere inlanders, die, ofschoon zij feitelijk tot het dienstpersoneel behooren, voor 't oogenblik niets te doen hebben en, als ze niet zitten te dommelen of te soezen, de reizigers zwijgend met hun groote vragende oogen aanzien.

Is er toevallig niemand, dan verheft men zijn stem en roept met: Sapada! — eigenlijk Siapa-ada (wie is daar?) den een of anderen inlander, soms een kebon (tuinman) of een huisbediende tot zich.

Op een: — Pangil, mandoer! (haal den mandoer) verschijnt dan een soort van oberkellner in inlandsche kleedij en vraagt u: — Toewàn?

— Minta kammar? (ik wou graag een kamer hebben).

— Baik toewan, toeroet sadja (Best, mijnheer, volg mij maar).

De mandoer in een Indisch hotel is een opzichter over de anderen, oberkellner en bottelier tegelijk, dien men te vriend moet houden, omdat hij onder de bedienden de meest beschaafde is, derhalve ook het best weet wat een fooi beteekent.

Fooien geeft men in Europa onophoudelijk, maar in Indië houdt men gewoonlijk op met fooien geven, dat is het onderscheid. Ik hoorde daarover sprekend, iemand zeggen: — dat is hier in Indië plezierig, de bedienden zijn nog niet zoo verwend. Fooien geef je alleen als je lang in een hotel bent geweest, bij je vertrek en voor één kwartje zijn ze hier dankbaarder dan voor een rijksdaalder in Europa. Je vindt veel stoethaspels onder de hoteljongens, dat's waar, maar de ‚kellners' zijn evenmin allemaal professoren, al dragen ze óók witte dassen. In de binnenlanden heb je meer dienst en ondervindt je meer gewilligheid van de jongens dan te Batavia of Soerabaia — hoe grooter de plaats, hoe meer contact met de westersche beschaving, hoe lastiger ze worden; vroeger zaten ze op hun hurken, maar als ze lang met vreemdelingen verkeeren gaan ze op den stoel van hun baas zitten, als ze kunnen."

De eerlijkheid gebiedt mij echter te verklaren dat *ik* juist te Batavia de meest geschikte bediening heb aangetroffen. Wat mij dáár verder opviel was dat het fraaie te Rijswijk gelegen *Hôtel der Nederlanden* in de benedenstad een Tiffin-Room heeft, waar de bezoekers van het hotel, die overdag in stad moeten zijn voor zaken, hun lunch kunnen gaan gebruiken, een gemak dat door de gasten hoogelijk wordt gewaardeerd, omdat het een groote besparing van tijd geeft. Ik meen te weten dat het Hôtel der Nederlanden het eenige is in Nederl.-Indië dat een dergelijke filiale kan aanwijzen.

Over 't algemeen heerscht in Indië een, in Europa niet zóó bestaande vriendschappelijke verhouding tusschen gast en hotelier; iets als een vaderlijke zorg, die in veel opzichten de rust en gezelligheid van het verblijf verhoogt.

Wordt het hotel door een dame gehouden, wat dikwijls voorkomt, dan wordt zoo'n dame, meestal is het iemand op meer gevorderden leeftijd, al spoedig met den eernaam van „moeder zus of zoo" aangeduid; zoo zijn er b.v. te Batavia nog talrijke verhalen in omloop over moeder Ernst, de vroegere eigenares van het Hôtel Wisse, een flinke doortastende vrouw, die zich recht moederlijk om het wel en wee van haar gasten bekommerde,

die buitengewoon veel haar op de tanden had, terwijl haar tong een scheermes was, waarmede zij iedereen aandurfde. Daarentegen kon zij echter ook als het te pas kwam de zon in het water zien schijnen en had schik in een pretje.

Het doet mij genoegen te kunnen constateeren dat ik te Madioen met een der voortreffelijkste „hotel-moeders" van Java heb kennis gemaakt. Ik moet erkennen dat moeder Ruijtenschild's hotel een van de best gedirigeerde en netste is, welke ik

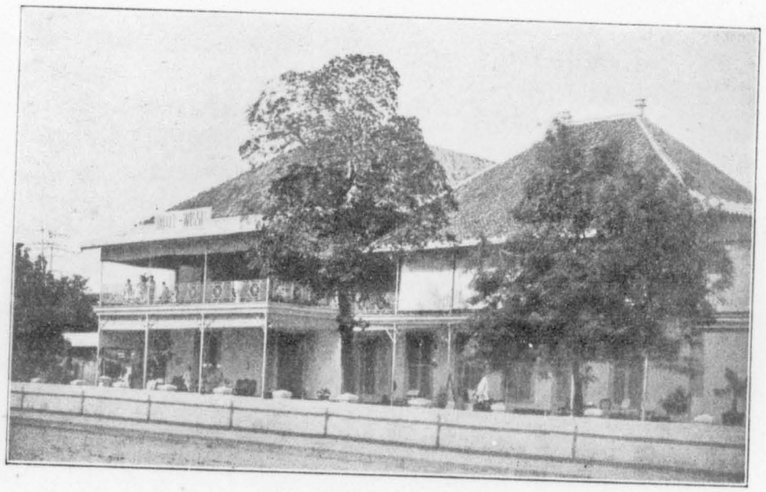

Hotel Wisse te Batavia.

bezocht. Toen ik de gezette, eerwaardige, reeds witharige, maar nog frissche en blozende dame, mijn compliment maakte over de keurige bediening, de jongens droegen zelfs witte garen handschoenen bij 't tafeldienen en schurkten in 't geheel niet in hun nette linnen baadjes, lachte zij gestreeld en zei: — 't Doet me plezier! Ja, bij mij in huis moet ieder 't naar zijn zin hebben en als je 't niet goed hebt is 't je eigen schuld man, want je hebt van onze lieve-Heer een mond gekregen om te spreken. Bevalt uw kamer u? Is u tevreden over uw bed, smaakt het eten goed? Ja? — welnu! dan heb je niets te reclameeren —

maar deugt er iets niet, dan geen complimenten — maar klachten, asjeblieft!

In Hotel Ruijtenschild krijgt men 's morgens zelfs, buitengewone zindelijkheidsmaatregel, zijn brood in Chineesch vloeipapier. Als nu de bakker, die 't inpakt, maar goed gewasschen handen heeft, kan men niets meer verlangen!

Ook te Garoet, in 't Hotel van Horck, dat door mevrouw v. Horck uitmuntend bestuurd wordt, merkte ik dien huiselijken prettigen toon op. Mevrouw v. Horck's privaat-bureau was dikwijls een soort van societeit, waar de gasten een babbeltje kwamen houden en gezellige uurtjes sleten, want moeder v. Horck is de gepersonifieerde vroolijkheid. Zij lacht altijd, gul en hartelijk, en haar lach is aanstekelijk, een uitmuntend geneesmiddel voor zieke, zenuwachtige of sombere, afgewerkte menschen, die in de heerlijke berglucht van Garoet herstel van gezondheid komen zoeken.

Beste mevrouw v. Horck, ik wensch u lang zoo'n gelukkig humeur. Uw vroolijk gezicht, uw lachende mond vol spierwitte tanden is een heerlijke reclame voor uw goed hotel! Ik geloof dat gij, als magere Hein eenmaal komt om u te halen, hem wel zóó vriendelijk zult toelachen, dat hij weer heengaat, denkend: — Neen! dat's toch zonde en jammer, zoo'n vroolijke ziel hoort niet in mijn somber verblijf. Ik heb nog een bijzondere schuld van dankbaarheid aan mevr. van Horck, daar zij de beleefdheid had haar collectie vreemdsoortige lievelingshanen eenige dagen te verbannen, omdat ze mij — 't hanenhok was vlak naast mijn kamer — 's middags wakker kraaiden. Ik heb nergens zulke vroolijke hanen, eenden en kippen gezien dan te Garoet, maar 't is eigenlijk geen wonder; zoo heer zoo knecht, zoo meesteres zoo pluimgedierte!

Het Hotel Préanger te Bandong, waarvan ik hier een afbeelding afdruk, is mij eveneens lang in herinnering gebleven, eerstens omdat het een mooi en goed hotel is, tweedens omdat ik dáár heb kennis gemaakt met een zeer eigenaardig type, een gezondheidzoekend ambtenaar. Hij was zenuwziek, zooals hij beweerde, had één groot en één klein oog en liep met schokjes als een man, die door zijn zenuwen wordt voortgeduwd. Zat hij aan

tafel, dan mopperde en klaagde hij over alles, wat hem werd aangeboden en voorgezet. In waarheid was het logies uiterst zindelijk en net, het eten goed en de dranken niet minder, maar de man, die steeds brommend, met een gezicht als een oorwurm, naast mij dineerde, vond alles „om te trappen!" Hij zei: — ik ben gekraakt, mijn ribben doen me zeer door de bedden, en hij was zóó dik, dat niemand ook maar de schaduw van een rib aan hem had kunnen ontdekken. Het eten beviel hem niet, omdat het volgens zijn zeggen — veel te mager en te karig, den eenen dag te zout en te pedès (heet), den anderen te laf en te weinig gekruid was. Toch verslond hij er ongeloofelijke hoeveelheden van. Misschien schranste hij wel zoo enorm uit menschenmin, om zoo veel mogelijk van dat akelige voedsel te verdelgen, opdat een ander er zich niet te zeer aan ergeren zou. De bitter vond hij te bitter en de wijn te duur, waarschijnlijk dronk hij daarom uit zelfkastijding meer bitter dan nuttig voor hem was en minder wijn dan den hotelier welgevallig kon zijn. De mooie comfortabele binnengalerij oordeelde hij te Europeesch en de ruime toko, die aan 't hotel verbonden is, te veel Indisch. „Je kan d'r Jandôme! te veel van alles krijgen en daardoor niets goeds!" zei hij knorrig. Hij hield niet van zoo'n bazar bij een hotel en beklaagde zich een minuut later dat bij andere logementen géén toko's waren. Als hij aan tafel een anecdote van iemand hoorde, kende hij die steêvast al jaren lang, maar vertelde hij zelf een aardigheid, dan haalde hij er een voor den dag, zoo oudbakken en duf, dat hij de appetijt der gasten in gevaar bracht, maar.... hij lachte zelf. Kortom, hij was de prototype van den volbloed mopperaar, een man, die

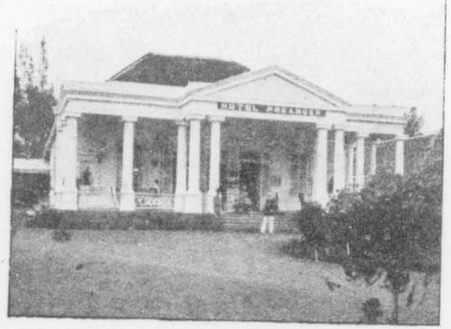

Hotel Préanger te Bandong.

geboren scheen om in alle hotels, waar hij logeerde, de gasten weg te jagen. Gelukkig nam ten slotte niemand meer notitie van hem en zat hij eindelijk ook niemand meer in den weg dan zichzelf.

Toko's vindt men in Indië zeer veel aan de hotels verbonden. Op grootere plaatsen is dit minder noodig, omdat daar meestal in de onmiddellijke nabijheid winkels gevonden worden, maar in de binnenlanden, in kleine steden, is het voor den reiziger een groot gemak, want veelal is, wanneer men niet in handen van den Chinees wil vallen, de Hotel-toko de eenige gelegenheid om zich van allerlei toilet-benoodigdheden, sigaren, versnaperingen, ingelegde levensmiddelen en dranken te voorzien.

In den laatsten tijd zijn echter in meest alle kleine steden en plaatsen toko's, Europeesche en Chineesche, te vinden, maar in vroeger tijd was ‚het Hotel' de reddende engel voor huismoeders, zoowel als voor celibatairs en den gaanden en komenden man.

Nu ik toch mijn herinneringen aan Indische hotels neerschrijf, wil ik het van regeeringswege gesubsidieerde Hotel Muntok, op 't eiland Banka, niet onvermeld laten. Photographiën bestaan er niet van en daarom heb ik er zelf maar een kleine krabbel van gemaakt, die ik hier reproduceer. Ik heb het er beter gehad dan zich in den beginne liet aanzien, maar het is ontegenzeggelijk het kleinste en meest bescheiden zich verbergend hotel wat ik de eer had te bezoeken.

Toen ik na een vrij moeilijke en stormachtige landing aan de pier van Muntok met mijn jongen en bagage den weg opging, die volgens een Chinees, troes (recht door) naar het hotel leidde, zocht ik tevergeefs naar een uithangbord of iets dergelijks, dat de plaats zou aanduiden waar ik mijn moede hoofd kon nederleggen. Eindelijk ontdekte mijn jongen — de Javanen zien scherp — aan een tusschen de boomen verscholen klein huisje, een sigarenkistenplankje, waarop met kleine zwarte letters de woorden: „Hotel Muntok" geschreven stonden. Een vriendelijk uitziend heer, met langen grijzen baard en gouden bril, lag op zijn gemak uitgestrekt, rookend in een schommelstoel en antwoordde op mijn vraag of hier 't hotel was en of ik logies kon krijgen? — Hm! ja! Hm! ik zal eens

even hooren. Hij stond langzaam op, ging naar achteren en kwam terug met de boodschap: — „'t Zal wel lukken." Ik

Hotel Muntok.

kreeg een kamer, met een goed bed en een nog al doorluchtigen vloer. Denzelfden dag kwamen nog een heer en dame, een pas benoemd commies met zijn vrouw, die ook een kamer kregen, maar toen er 's avonds nog een zeeofficier arriveerde, werd 't een lastig geval. De brave hotelier krabbelde zich achter de ooren, bevreesd of het nu nòg ‚lukken' zou, maar de zeeofficier was bescheiden in zijn eischen en door zijn beroep wel gewend aan kooi en hut, stelde hij zich tevreden met een klein hokje, dat eer voor een geit of ander nuttig dier, dan voor een officier van H. M. Marine bestemd scheen.

Het Hotel Muntok was nu tjokvol en daardoor kwam het zeker, dat we er uitmuntend eten kregen, immers wanneer een hotelier veel gasten heeft, kan hij eerder iets ten koste leggen aan de genoegens der tafel, dan voor een enkel reiziger. De bediening was voor die bijzondere gelegenheid natuurlijk ook versterkt, want behalve den gewonen, slaperigen jongen liep zich een baboe, in een van lange trouwe dienstjaren getuigende kabaai, de voeten plat voor de gasten. Het eten echter werd in zoo ruime hoeveelheid verstrekt, dat de jongen wel genoodzaakt was, na afloop der tafel, zich met de baboe te associeeren tot het verdelgen van de nog aanwezige spijs.

Merkwaardig echter is het dat, naar men mij later verzekerde, de hoteliers van zulke gesubsidieerde hotels in den regel liever in 't geheel géén gasten zien, omdat de kleine subsidie, die

zij ontvangen, hen in staat stelt, indien zij géén logés hebben, kalmpjes, zich met weinig tevreden stellend, te rentenieren. Krijgen zij daarentegen gasten, dan zijn zij verplicht goed, zelfs zeer goed op te schaften en meer onkosten te maken, dan die gasten door hun betalingen vergoeden. Misschien zetten dergelijke „propriétairen" daarom den naam van hun hotel zoo bescheiden op sigarenkistenplankjes en verschuilen zij hun etablissementen tusschen pisangboomen en struiken, in de hoop dat niemand hun bestaan ontdekken zal en zij hun bordje rijst in dolce-far-niente en vrede kunnen eten, zonder soesah van den reizenden man.

Dan vindt men in Indië nog een soort hôtels van regeeringswege opgericht en gesubsidiëerd n.l.: de Pasangrahans; waar men soms goede zindelijke bedden en vriendelijke bediening vindt, maar waar de kwaliteit der voeding afhangt van de blikjes, die men zelf medebrengt en de dranken uitmuntend zijn, als men ze van een goeden leverancier heeft gekocht. In sommige Pasangrahans, in de binnenlanden — in bergstreken vooral — vindt men alleen gelegenheid om te slapen en te koken, terwijl de gérant slechts gehouden is te zorgen dat aan de gasten water wordt verstrekt en nachtverblijf. Voor bediening, table-d'hôte, lunch, souper en verdere gemakken moet men zelf de noodige maatregelen nemen. Toch zijn deze pleisterplaatsen van groot nut en gemak voor hen die lange reizen te paard of per rijtuig moeten doen.

In vroeger jaren was het reizen in Indië veel bezwaarlijker en tijdroovender dan tegenwoordig, nu de hoofdsteden en voornaamste plaatsen door een spoorwegnet verbonden zijn. Daardoor vindt men nu ook bijna overal waarlijk goede hotels, die meer en meer de prijzenswaardige eigenschappen der Europeesche overnemen. Nochtans zou ik enkele hôtels kunnen aanwijzen, slechts genietbaar voor een dood-tevreden mensch, die, berustend van natuur, het geringste goede weet te waardeeren. Hôtels, waar de bedden harder dan dragelijk, de waschstellen defecter dan bij anderen zijn, waar de kleerkast soms aan vallende ziekte lijdt en de kapstok tering heeft. De badkamer is er dikwijls ruimer dan

de hoeveelheid badwater, de eieren bij 't ontbijt wedijveren in ouderdom met 't brood en de boter verklikt onmiddellijk dat zij reeds lang geleden er in geslaagd is sterk te worden. De rijsttafel deugt er niet, maar daarentegen is de avondtafel beneden het peil der middelmatigheid.

Alles in alles genomen moeten het toch wel goede hotels zijn, want de prijzen zijn er op berekend, den hoteliers binnenkort een verzekerde toekomst te verschaffen. Men betaalt er voor zijn lamp ongeveer vijftig percent meer dan bij anderen, terwijl die lamp minder olie gebruikt en bijgevolg ook in haar plicht te kort schiet.

* * *

Een Indisch hotel is eigenlijk een soort van gehucht, gewoonlijk bestaande uit één groot huis en verschillende kleine gebouwen, meestal zóó op een ruim, open erf gezet, dat het groote gebouw, als de hoofdman vooraan staat, terwijl de kleinere achter hem carré vormen, ééne zijde openlatend.

In het midden van 't carré bevindt zich gewoonlijk een tuin of grasveld, afgewisseld door platgetreden plekken, perken met heesters en struiken, reusachtig groote steenen eierdoppen, waarin bloemen en chevelures staan, vrucht- en andere boomen en verschillende pas gewasschen kleedingstukken, baadjes en sarongs, die over lijntjes te drogen hangen.

De logeerkamers bevinden zich voor 't grootste deel in de lange, lage bijgebouwen, naast elkander onder één dak, beschaduwd door een soort van verandah, die langs het geheele gebouw loopend, als in mootjes wordt gesneden door lage houten schutsels, die maken dat men zijn buurman niet heelemaal zien, maar wel heelemaal hooren kan.

Die verandah of voorgalerij is de huis- en zitkamer van den logé, die er een paar luierstoelen, een tafeltje en een hanglamp ter zijner beschikking vindt. Wanneer men 's middags tusschen vijf en zes ure langs die verandah's kijkt kan men, als het hotel goed bezet is, een expositie van verschillende bloote voeten zien,

uit de slaapbroeken stekend der logeerende heeren, die op de krossi-malam (de luierstoelen) uitgestrekt liggen, totdat de een na den ander ze terugtrekt, en be-sloft om er mee naar de mandi-kamer te wandelen. De slaapkamers zijn gewoonlijk ruim, in de meeste gevallen zindelijk en netjes, met wit gepleisterde steenen muren en eenvoudige meubels als: Een bed, waarin een niet al te talrijk huisgezin gemakkelijk plaats kan vinden, een waschtafel, een spiegel, een beddetafel, een hangkast of commode, een kapstok en verder, bij wijze van versiering tegen

Malang-Hotel te Malang.

de witte muren opgehangen, reclameplaten van cacao, sigaren, naaimachines, Pears'-soap, etc. etc., terwijl in geen logeerkamer een zeer nuttig vierkant meubeltje ontbreekt, dat bij nacht en ontijd onschatbare diensten bewijst, omdat de ontvanger van uitgaand-recht meestal achter op 't erf, dikwijls naast de mandikamer, resideert.

De eetzaal bevindt zich in het hoofdgebouw, gemeenlijk is het de daarvoor bijzonder ingerichte achtergalerij, luchtig en ruim, door zonnezeilen voor overmatige warmte beschut; in sommige hotels, b.v. het Hôtel der Nederlanden en in Hotel Wisse is zij geheel en al Europeesch.

In de eetzaal bevinden zich een of meerdere buffetten waarop glazen, flesschen, eetcouverts en alles wat verder noodig is, voorhanden wordt gehouden; enkele malen treft men daar ook een ijskast

aan om de dranken af te koelen. Wat de dranken zelf betreft, moet ik eerlijk erkennen dat men in Indië voor minder geld dan in Europa een goed glas wijn vindt. Voor één gulden à één gulden vijfentwintig cents krijgt men reeds een zeer drinkbaren tafelwijn. Bier daarentegen is een duur en dikwijls minder goed artikel, omdat het, voor 't verblijf in de tropen, met meer alcohol, dan voor een christen noodig en nuttig is, aangezet wordt. Ik betaalde dikwijls voor een half fleschje gewoon Pilsener of zoogenaamd Beijersch, vijftig cents, voor Vollenhovens Stout, een biersoort die veel gebruikt wordt, eenmaal zelfs vijfenzestig cents voor de halve flesch. Veelal hangen de bierprijzen ook af van de meer of minder menschelijke gevoelens van den hotelier.

Eetzaal in 't Hotel Wisse te Batavia.

De keuken! — een Hollandsche huismoeder rilt als ze zoo'n Indisch onding ziet — is gewoonlijk een treurig onzindelijk hok, waaraan de schoorsteen ontbreekt en waarin een inlandsch fornuis, uit verschillende los opeengestapelde steenen bestaande, zijn rook, dwalm en vettige dampen verspreidt en eindelijk door de deur of de spleten van dak en muren naar buiten zendt. Op zoo'n fornuis en op petroleumkomforen staan allerlei wonderlijk gefatsoeneerde potten, schaaltjes en pannetjes te pruttelen, te braden of te snerken. Een of meer inlandsche kokkies, die er in den regel even vettig en kleverig uitzien als haar pannetjes, zijn in deze sombere ruimte met diepen ernst als moderne alchimisten aan 't werk. Zij brouwen in geheimzinnig duister allerlei wonderlijke zaken; met haar aapachtige vingers bladeren, boontjes, nootjes, pepertjes en kruiden,

verplukkend tot onoogelijke viezigheden, die later onder den weidschen naam van sambals bij de rijsttafel dienst doen. Zij bakken taarten in pannen op een houtvuur, vóór de deur, met een deksel vol gloeiende houtskool er op, en mengen haar emanatie, 't zweet haars aanschijns en de stof van haar voeten, met de spijzen die zij kunstvaardig bereiden. Zij moeten, m. i., voortdurend rieken, een uur in den wind, naar al de klapperolie, de trassi, de visch of garnalen, de sterke kruiden en ranzige vettigheden die ze kwistig gebruiken om een smakelijke rijsttafel te kunnen afleveren.

Javaansche keuken.

Voor de echtgenooten dier kokkies — men heeft mij verteld dat de meesten gehuwd zijn, of op zeer natuurlijke wijs het huwelijk nabootsen — moet, dunkt mij, zoo'n vrouw het non-plus-ultra van lucullische weelde zijn — immers zij draagt bij en om haar persoonlijkheid voortdurend een volslagen menu in vluchtigen staat mede, terwijl zij — altijd volgens de booze wereld — er een gewetenszaak van maakt méér te geven dan strikt noodig is voor de tafel en minder voor haar zelf en haar laki achter te houden, dan men billijkerwijs verwachten kon.

In de grootere hotels daarentegen vindt men behalve die inlandsche keuken ook nog een Hollandsche dito, waar — ik zag dit o.a. in hotel Wisse en hotel der Nederlanden — de keurigste zindelijkheid heerscht, waar de vrouw van den hotelier het oppertoezicht houdt en van de inlandsche bedienden geoefende koks en kokkinnen heeft weten te maken, die hun Europeesche collega's naar de kroon steken. Dáár wordt dan ook de avondtafel gereed gemaakt en van alles gebakken, gezoden en gebraden wat het meest verwende gehemelte streelen kan.

Een voornaam en gewichtig gedeelte van het Indische hotel

is de „goedang" — wij zouden zeggen de provisiekamer —, daar worden de direct uit Europa of van inheemsche handelaren gekomen bezendingen blikjes geconserveerde levensmiddelen, wijnen, bier, hammen, delicatessen, enz. ontpakt en bewaard.

Geheele reien, netjes op planken gerangschikte blikken petits-pois, asperges en branches, peertjes en appelen in wijn — capucijnders, spinazie, sellerij au jus, karnemelk met gort, gebraden patrijzen, paté de foies-gras, lengvisch, pêches au naturel, kaas, komijne en gewone, doen den lekkerbek dien men een blik in dat Eden vergunt watertanden. Aan den zolder hangen in linnen zakken genaaide hammen, met een flesch er boven op geplaatst — vernuftige uitvinding om de muizen te beletten, zich aan die jambons de York of bankethammetjes te goed te doen. De dame van het hotel draagt altijd den sleutel van die goedang — gewoonlijk aan een kettinkje — bij zich, omdat haar dienstpersoneel niet ongevoelig is voor al de daarin opgestapelde heerlijkheden.

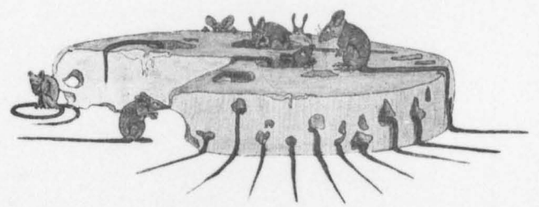

Over 't algemeen is de vrouw van den Indischen hotelier de spil, waarop de geheele alimentatie der inrichting draait. Is zij wat men noemt pinter (bijdehand), een vrouw, die voor haar taak berekend is, dan hebben de gasten het goed, dan bloeit de zaak en kan haar man zich geheel en al aan de administratie wijden. Hij is op zijn kantoor, de vraagbaak van de reizigers, hij vertelt hen, welke route zij hier of dáárheen moeten nemen, hij weet precies aankomst en vertrek van de verschillende mails, helpt de passagiers met allerlei kleinigheden en bezorgt hun, door duizend kleine diensten allerlei gemak. Hij zorgt voor paarden en rijtuigen, want schier alle hotels hebben een stalhouderij tegelijkertijd.

De paardenstal is dikwijls één der grootste bronnen van inkomsten en ofschoon hij of zij, die dicht bij den stal logeert,

des nachts door 't paardengetrappel en allerlei wonderlijke geluiden — ook paarden droomen zeker wel eens hardop — vaak een uurtje slaap verliest, is iedere logé dankbaar als er een goede rijtuigverhuurderij aan zijn hotel verbonden is, want in Indië is een rijtuig nog meer onmisbaar dan bij ons goede schoenen. Men loopt zoo weinig en rijdt zooveel mogelijk, in de tropische

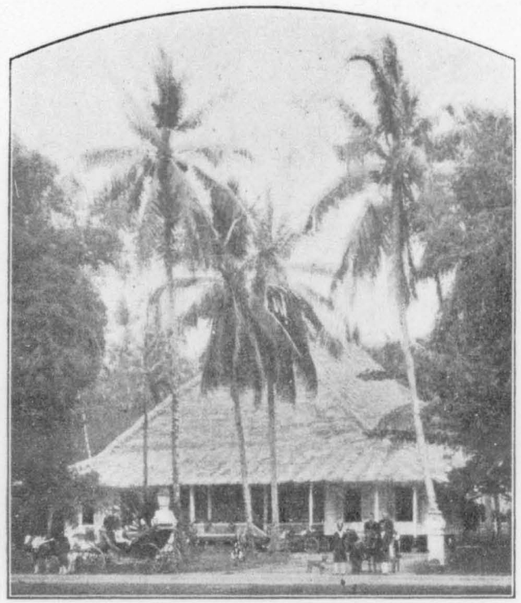

Oranje-Hotel te Padang.

hitte en voor hen, die de dos-à-dos, het gewone voertuig — men zou ze kunnen noemen de Indische fiacre — niet verkiezen is de break of de bendie van 't hotel een ware uitkomst. De prijs voor de rijtuigen is gewoonlijk even klein als de paardjes en daarom kan men zich die weelde zonder noemenswaarde gewetenswroeging veroorloven.

Merkwaardig is het, dat, bijna steevast, vóór of bij den

paardenstal een aap zit, aan een ketting, die hem veroorlooft een paar meters-ver heen en weer te springen. Zoo'n aap zit

daar gedeeltelijk als gezelschapsheer voor de paarden, gedeeltelijk als politieagent om op te passen dat de kippen de haver, die de paarden verdienen, niet komen wegpikken. Wee! de kip, die door „Kees" — algemeen wordt zoo'n vierhander met dien naam aangeduid — gevat wordt. Zonder genade plukt hij haar kaal en laat haar dan als een levende „poulet de Bruxelles", in al haar naaktheid loopen, tot afschrikwekkend voorbeeld voor de andere hoenders, die op 't erf kakelend en scharrelend ronddolend, zich mochten laten verleiden tot een rooftocht naar de ruif. Het aantal kippen, aan een Indisch hotel verbonden, is legio, maar — 't is een treurig lot dat van hotel-kip! Zoo'n ongelukkige vogel is zijn leven geen oogenblik zeker!

In de Kandang-ajam — het kippenverblijf — grijpt iederen dag een donkere, moorddadige hand, onverbiddelijk, tal van slachtoffers kiezend. Dagelijks maait de dood in dat vreedzame hok met ontzettend geweld — twintig, dertig, soms vijftig slachtoffers vallen op één dag en er is één plaats, een Gehenna, een gruwelijk moordhol, ergens achter op 't erf, waar een inlander met stoicijnsche kalmte en een groot scherp mes al die moorden volbrengt, rustig zijn strootje rookend.

Gelukkig dat de overige kippen en hanen er geen weet van hebben of er langzaam aan wennen. Ik zag eenmaal een groote Chineesche haan, die met philosophische blikken een afgehakten kippenkop van alle kanten bekeek, hem met zijn snavel om-en-om draaide en bepikte en toen eensklaps, met zijn vleugels klappend

den hals uitrekkend, een luid gekraai aanhief, als wilde hij zijn verwondering te kennen geven, dat hij wel den kop — maar niet de kip zag.

Nu ik toch de aan een hotel verbonden dieren behandel, wil ik niet onvermeld laten dat ook de katten mij menig genoegelijk oogenblik bezorgd hebben. In sommige hotels schenen die lieve, gezellige dieren des nachts muziekfeesten te arrangeeren, waarop zij met groote virtuositeit hun liefdezangen uitvoerden. Wáár ze die philharmonische bijeenkomsten hielden is me nooit recht duidelijk geworden, maar ik heb ondervonden dat in Indië de poesjes in iedere maand bij stem zijn; waarschijnlijk zal deze onafgebroken zangvaardigheid veel aan het mildere klimaat liggen.

Ook de Geckos, die 's nachts hun Prrrr-prrrr! tokkè, tokkè, tokkè! zoo melodieus doen hooren, dragen met de snorrende klappertorren en gonzende muskieten veel tot den rustigen slaap der gasten bij, terwijl reusachtig groote spinnen en duizendpooten in de badkamer soms aardige verrassingen zijn, als men 's morgens zijn lichaam gaat verfrisschen.

De badkamer, of badkamers, meestal zijn er meer dan één in een hotel, behooren tot de alleronmisbaarste gelegenheden. Goede mandi-kamers zijn de beste aanbeveling voor een logement, frisch, levend badwater een reclame zonder wederga!

Men denke hier niet aan een Hollandsche badkamer — een zinken kuip met de waterleidingkraan er boven, een zeepbakje en handdoek, een geijser of kacheltje er naast — maar aan een gewone witgepleisterde, of in enkele gevallen met marmeren wanden voorziene ruimte. Daarin een grooten gemetselden bak, bedekt met een rooster van latten, waarin een vierkante opening is gelaten, ruim genoeg om er met een schepper of klein emmertje doorheen te kunnen reiken, naar het water, dat zoo frisch mogelijk gehouden wordt door het des avonds in den mandiebak te pompen.

Te Batavia en ook op andere plaatsen is het artésisch water, dat voor 't mandiën gebruikt wordt zeer warm, soms heet, als het uit den grond komt en heeft dan gelegenheid om

gedurende den nacht af te koelen. De badenden scheppen het water uit den bak en overgieten (sirammen) zich daarmede zoolang ze dat aangenaam of nuttig vinden. Het rooster is over den mandiebak aangebracht, omdat het herhaalde malen gebeurde dat een nieuweling zich de weelde veroorloofde *in* den bak te kruipen, zich op gewone Europeesche wijs daarin te baden en te wasschen, zoodat hij voor de na hem komenden, het water, dat dikwijls niet gemakkelijk te vernieuwen is, verontreinigde. In sommige hotels hangt zelfs een gedrukte waarschuwing: „*Het is verboden in den mandiebak te baden of het water met zeep te verontreinigen.*"

Zoogende Javaansche vrouw.

Op het erf van een Indisch hotel kan men, wanneer men zich de moeite geeft een blik te slaan op en in de woningen der bedienden, die daar hun huishouden hebben, allerlei zonderlinge zaken zien. De hoteljongens wonen daar met hun vrouwen, die dikwijls als kokkies of dienstboden fungeeren. Hun kinderen, ze zijn gemeenlijk rijk door onze lieve Heer met spruiten gezegend, bewegen zich in paradijs-uniform in, vóór en bij de woningen. Ik zag o. a. eenmaal een Javaansche vrouw, die een jongen zoogde van een jaar of vijf minstens. De jongeheer, die blijkbaar dol veel van zijn moesje hield en smakelijk dejeuneerde bij mama's goedvoorziene restauratie, stak, als afwisseling van de misschien

voor hem reeds te weinig pikante kost, van tijd tot tijd een strootje op. Hij rookte een paar seroetoes, smeet het laatste eindje brandend achter een kip aan en klom toen weer haastig in moeders slendang, om zijn door 't rooken droge lippen, met een teugje versche melk te verfrisschen en — mama verstrekte hem minzaam lachend dien dronk!

Een andermaal zag ik, in een hotel in de binnenlanden logeerend, voor de woning van een der inlandsche bedienden een knappe Javaansche vrouw, die zich door een oude nènèk (een grootje) liet pidjitten (masseeren), een kunstbewerking die zeer veel wordt toegepast in Indië en een voortreffelijke uitwerking heeft bij spierverrekkingen, contusiën of rheumatische aandoeningen. Ook tegen hoofdpijn, waaraan veel vrouwen in Indië lijden, wordt dit eenvoudige middel met goed gevolg aangewend. En niet alleen inlanders of Indo's nemen daartoe hun toevlucht, maar ook de Europeanen laten zich dikwijls door oude Javaansche vrouwen pidjitten wanneer zij vermoeid zijn door veel werken of overmatige warmte.

Pidjitten.

Het leven in een Indisch hotel is als 't ware dat eener miniatuur maatschappij op zichzelf; men vindt er alles: onderscheiden standen, rijken, armen, begaafden en dommen, die, in die kleine ruimte zich bewegend, hun leven van alle dag leven, met al den aankleve van dien.

II.

Eetzaal van het hôtel der Nederlanden te Batavia.

Wanneer men 's morgens in een Indisch hôtel komt, zou men meenen, zich in de eene of andere achterbuurt van een groote Italiaansche stad te bevinden, want in alle voorgalerijen, op alle verandah's, voor alle kamers hangen over lijntjes allerlei kleedingstukken in de zon te luchten, te drogen of te bleeken.

Het is noodig, uit gezondheidsredenen, om het goed wat men des daags, of 's nachts gedragen heeft, gedurende eenige uren in de zon te hangen; men noemt dat: kasi kaloewar (buiten brengen, letterlijk: buiten geven) of: djemoer (in de zon drogen) en de lijfjongens zorgen daar meestal vanzelf voor, zonder dat men 't hun behoeft te zeggen. Toch is het eenmaal gebeurd in een hôtel, dat een pas van Holland gekomen reiziger, aan wien men geraden had, zijn goed vooral elken dag in de zon te hangen, zijn jongen niet aan 't verstand kon brengen wat hij wilde. De jongen verstond geen woord Hollandsch, hij weinig Maleisch en zoo gebeurde het dat hij, letterlijk vertalend, vriendelijk tot den jongen zei: — Bawa sapoenja barang didalam mata hari. (Breng mijn goed in de zon!)

De jongen keek zijn meester onnoozel, met breedgetrokken

mond, zwijgend aan en toen de toewan zijn woorden, iets meer bevelend herhaalde, sloeg de Javaan zijn donkere melankolieke oogen langzaam omhoog naar de zon en daarna medelijdend op zijn meester, als wilde hij zeggen: „Zoo'n afstand! — Zou toewan ook een slag van den molen beet hebben?"

Nogmaals herhaalde de heer, nu weer zeer vriendelijk, zijn verzoek, maar de jongen keek even suf en zweeg.

Eensklaps klonk de forsche stem van een buurman, die medelijden kreeg met den „baar," kortaf, bevelend: „Djemoer!"

Dadelijk pakte de jongen het goed bijeen en hing het in de zon, terwijl zijn patroon den beleefden buurman voor zijn tusschenkomst bedankend, zei: — 't Is zonderling volk, die Javanen! Toen ik het hem vriendelijk vroeg verroerde hij geen vin en nu u roept: „je moêr!" vliegt hij!

Heeft in de morgenuren een hôtel iets van een bleekerij of gemaakte-kleerenwinkel, na den middag doet het denken aan een sterfhuis, want alle rouleaux, alle zonnezeilen zijn neêrgelaten, alle jaloeziën en marquises dichtgeslagen om zooveel mogelijk de brandende zonnestralen te weren.

Op 't voorerf staan in de schaduw der boomen de dos-à-dos, die altijd op een vrachtje azen, met slaperige koetsiers en druilende paarden, een paar hôtel-jongens leunen knikkebollend tegen de deurposten of liggen slapend op den drempel.

Men denkt onwillekeurig aan het betooverde kasteel der schoone slaapster in 't bosch, want bijna alles slaapt, zelfs de insecten zoemen zachter of schijnen te sluimeren, slechts de nijvere hôtel-moeder dribbelt nog een poos heen en weer om haar „printahs" (bevelen) te geven voor den avondmaaltijd; eindelijk pakt ook zij haar tukje en dommelt het gansche hôtel in stille rust in de snikheete atmosfeer; alleen de hoognoodige bediening blijft wakker.

Tegen thee-tijd, ongeveer vier uur of halt vijf, worden er weer teekenen van leven bemerkbaar; hier en daar ziet men de zonnezeilen ophalen, de jaloeziën openen en in de voorgalerijen en verandah's verschijnen dames in sarong en kabaia, heeren in slaapbroek en kinderen in de tjelana-monjet (apenbroekje) een

soort van hansop, die poezele en gevulde kindertjes heel aardig, magere daarentegen armoedig en bespottelijk kleedt.

Enkele langslapers komen later te voorschijn, sommigen met dikke oogen en lodderige blikken, al naar mate zij bij de rijsttafel veel of weinig wijn of bier hebben genoten. De siësta werkt nog een poos na op de gasten; de atmosfeer is ook nog drukkend genoeg om een languitliggen op schommelstoel of balé-balé (rieten rustbank) te wettigen.

De Indisch-gast, voornamelijk de oud-gast, kent en waardeert al de gemakken van de nacht-kleeding en wanneer hij zich geheel en al „at home" wil gevoelen moet hij die aanhebben; dan is hij eerst recht in zijn schik; betoel lekker!

Eindelijk ontwaakt alles geheel; de bedrijvigheid in 't hôtel neemt toe, de keukens zenden haar geuren weer op naar de blauwe lucht, de hôtel-jongens loopen heen en weer met theeserviezen en Apollinariswater — en over 't binnenerf komen gasten, langzaam loopend, sommigen nog geeuwend, klapperend met hun muilen, den badhanddoek over den arm of schouder, om zich in de mandi-kamer te verfrisschen en geschikt te maken, voor het verdere gedeelte van den dag.

Vruchtenverkoopster.

Dikwijls komen 's namiddags, evenals 's morgens vroeg, mannen en vrouwen, die vruchten verkoopen, klontongs (Chineesche marskramers) om hun waren aan te bieden.

Voor iemand, die niets te doen heeft dan lui in zijn stoel te liggen klimaatschieten, een sigaar te rooken en thee te drinken, is dikwijls het bezoek van zoo'n koopman, een niet onaardig tijdverdrijf.

Hurkend bij zijn koopwaar, pakt de klontong met bovenmenschelijk geduld alles uit wat hij in zijn pak of mand medevoert, breidt het aan de voeten van den toewan of njonja uit,

biedt zeer onderdanig nu dit, dan dat artikel met een aanbevelend woordje aan en pakt, wanneer men geen kooplust toont, alles met een even vriendelijk, geduldig gezicht weer in, om een paar passen verder dezelfde operatie te herhalen. Gewoonlijk hebben die marskramers een rammelaar, die een scherp geluid voortbrengt, waarmede zij hun komst reeds van verre aankondigen. Zij heeten dan ook naar dat instrument kelontong (rammelaar.)

Allerlei artikelen hebben zij te koop; gedrukte of gebatikte katoenen stoffen voor sarongs, lakwerk, witte goederen, sloffen, odeurs, sigaren, wapens, geborduurde muiltjes voor dames, speelgoed, kousen, sokken, hoeden, snuisterijen van ivoor of sandelhout, zelfs comestibelen en delicatessen in blikjes, sleepen zij in hun pakken mede.

Menige marskramer, die vroeger langs de huizen ventte en in de hôtels zijn waren te koop bood, is thans een welgezeten, soms zelfs een rijk Chineesch koopman, die groote zaken doet. Gewoonlijk begint de Chinees als klontong, leeft van een kleinigheid, blijft sober en werkzaam, schacherend, handelend en — woekerend met landslieden en Europeanen. Eerst brengt hij het zóóver, dat hij een koelie kan huren, die zijn pakken of manden draagt, dan schaft hij zich een karretje en paard aan, eindelijk een toko'tje en ten slotte is hij, door zuinigheid, vlijt en een niet al te nauwgezet geweten, op de hoogte, waar hij wezen wil. Heeft hij eenmaal geld, dan weet hij met dat geld steeds meer geld te maken. Meestal wordt hij, terwijl zijn beurs zwelt, zelf dik en vet en rijdt in een mooien wagen, omdat hij zich te voornaam en te vadsig voelt om te loopen. Alleen wanneer hij in zaken „van de beenen" raakt, komt hij weer op de been en *loopt* zijn zaken weer na, altijd als door de heeren van den gerechte geen termen gevonden worden om hem een poosje tot zitten te brengen.

Eigenaardig is het dat men nooit genoeg afdingen kan bij den klontong, want met een gezicht als een ouderling vraagt hij u twintig gulden voor een artikel, dat dikwijls geen halven gulden waard is; hij zal zich echter nooit boos maken wanneer

ge hem even onbeschaamd biedt als hij vraagt. Hij zegt alleen op klagenden toon: — Ik ga bankroet, ja, bankroet! schudt neen en nogmaals neen, maar blijft vriendelijk en onderdanig en gaat kalm heen; om een ander maal terug te komen. Al laat ge hem door uw jongen met zijn geheelen voorraad goederen op onzachte wijs verwijderen, toch komt hij met een onderworpen: — Tabé toewan! terug, denkend aan het: „de aanhouder wint!"

En niet alleen klontongs komen de hôtelgasten vermaken of vervelen, maar ook wandelende smeden (toekan besi), die hun komst door een zeer eigendommelijk rinkelen met stukjes oud ijzer aankondigen. Voor een paar stuivers repareeren zij koffersloten, deur- en hangsloten, scharnieren en verder alles wat ijzerwerk is. Hun komst is dikwijls zeer gewenscht, want in Indië vindt men niet, zooals in de steden van ons gezegend Nederland, in zijn onmiddellijke nabijheid steeds een koomenij, een smid-en-slotenmaker, een barbier en aanspreker en een kroeg.

Chineesche smid.

De afstanden in Indische steden zijn zéér groot, soms ligt de arbeiderswijk — gewoonlijk de Chineesche — een half uur en verder verwijderd van die, waar de Europeanen wonen. In een Indisch huis valt meestal iets te repareeren; ik heb opgemerkt, dat, de mooie rijke woningen uitzonderende, de huizen in Indië niet al te goed onderhouden worden. Deuren en vensters sluiten niet te best, aan jaloeziën, marquisen of zonneblinden ontbreken haakjes, oogen of knippen. In de eene kamer laat een drempel los, in een andere springt de wand uit de naden en een derde laat u een zoldering zien, waardoor stof en muizenkeutels vallen. 't Is een groot geluk, dat er bamboes, rottan en atap in Indië groeit, want met die drie artikelen doen

de inlanders mirakelen. Met bamboes en rottan, touwtjes en houtjes binden, lappen en repareeren zij alles op zeer vernuftige en handige wijs. Een tijd lang houdt het herstelde voorwerp zich goed, breekt dan opnieuw en wordt zoolang gerepareerd, totdat het eindelijk voor goed in elkaar zakt of onbruikbaar is. In een inlandsch huis — dit ter onderscheiding van de door Europeanen bewoonde — is gewoonlijk *alles* defect; dat schijnt zoo te hooren!

Allerlei rondtrekkende handwerkers vinden dus gereedelijk karweitjes, en dikwijls kan men in een hôtel, door een reizend Chineesch timmerman voor weinig geld keurige kamfer- of djattihouten kisten laten maken.

Des Zondagsmorgens — deze eigenaardigheid trof ik alleen in Indische hôtels aan — worden de gasten, die, de hemel vergeve het hun, meestal niet naar de kerk gaan, toch op het broze en vergankelijke van den mensch en „de ellendigheid des vleesches" gewezen door tal van ongelukkige wangedrochten, mismaakte schepsels, die langs de kamers komen bedelen.

In de week ziet men die akelige, ongelukkige wezens niet. Zij vertoonen zich, evenals bij ons te Amsterdam vroeger des Vrijdags alle bedelaars de huizen afliepen, alleen op den Sabbathdag, als waarschuwende stemmen, die ons een: „oefent barmhartigheid, opdat ook u barmhartigheid geschiede" toeroepen.

Ik heb van mijn leven in de stad mijner inwoning mooie, onberispelijk gevormde bochels gezien; kromme beenen, scheeve heupen en horrelvoeten, die hun's gelijke zochten, maar zulke vreemde gedrochten als in Indië heb ik nergens aangetroffen, o. a. kwam in 't Hôtel Wisse te Batavia elken Zondag een dwerg, met een groot hoofd en dik lijf. Omdat hij nog niet op het denkbeeld gekomen was zijn photographie als curiositeit verkrijgbaar te stellen, maakte ik een krabbel van hem, die ik hier laat afdrukken, opdat men zien kan hoe drie-kwart Javaan er uit ziet, want meer dan 75% mensch representeerde hij niet. Hij had een te kort onder- en bovenlijf, geen armen, maar alleen aan den rechterschouder één stompen, breeden vinger. Wanneer men daarop een geldstukje lei, nam hij dit met zijn

dikke, chimpansé-achtige lippen er af en spuwde het links in het openstaande zijzakje van zijn baadje. Hij liep op twee

kleine, stijve, rechte beentjes, zonder knieën, die als staken, voor-, achter- en zijwaarts heen en weer bewogen; zijn teenen, hij had er slechts vier aan iederen voet, stonden scheef en buitenwaarts; daardoor waggelde hij als een gans.

Dat heertje, hoeveel medelijden men ook met hem voelde, maakte toch een komischen indruk, omdat hij onder zijn puntigen stroohoed een allergrappigste tronie liet zien, op allerleukste wijs lachend, iedereen knipoogend aankeek en tabé knikkend zijn éénigsten vinger even op en neer bewoog. Misschien dankte hij aan die ondeugend knippende oogen en zijn voortdurend grinnikenden mond het geluk van — een vrouw te bezitten. De hôtel-mandoer vertelde mij: — O, meneèrr hij al lang getrouwd, knappe prouw; hij perdienen peel geld, met zijn ongeluk, daarom — hij prouw krijgen.

— En, kon ik niet nalaten te vragen, — hebben zij ook kindertjes? De mandoer keek mij even verwonderd aan, lachte en zei: — O! jàwel, die prouw heef kinder, hij niet, maar hij perdienen de kost. Banjak sekali oewang!

Een ander, zonder beenen geboren, individu, kwam Zondags, op een soort sleedje voortschuivend, den gasten zijn mismaaktheid vertoonen en concurreerde scherp met een gedrochtelijke Javaan, die er uitzag alsof hij even na zijn geboorte als een gepeld kievitsei was platgeslagen.

Verder bedelden er een paar blinden, die alléén, met een stok rondtastend, hun weg zochten en een magere inlander, die door het vertoonen van zijn hoogen rug, verdraaide armen en horrelvoeten het medelijden poogde op te wekken. Het verwonderde mij wel,

die gedrochtelijke ongelukkigen zoo als 't ware „en compagnie" te Batavia aan te treffen, want het is mij overigens opgevallen, dat men in Indië zoo weinig kreupelen en mismaakten ontmoet; ik geloof dat de inlander er een akal (loopje) op weet om kindertjes, die niet welgeschapen ter wereld komen, een kortstondig bestaan te verzekeren.

De Zondag onderscheidt zich overigens in de hôtels niet veel van andere dagen, alles gaat zijn gewonen gang, alléén zetten logeerende dominées of zendelingen lange gelegenheidsgezichten en biedt de avondtafel meestal iets extra's, in den vorm van punch à la Romaine, glace-vanillée of likeur na de koffie.

Over 't algemeen mist men in Indië het Zondagsgevoel, dat iedereen hier te lande, ook al is hij niet kerksch, overkomt door de meerdere stilte, de mindere bedrijvigheid, die in de straten heerscht. Behalve in die wijken waar de handelskantoren gesloten zijn en dus geen prauwen- of karrenverkeer noodig is, gaat alles zijn gewonen gang.

De Inlander, de Chinees, Arabier of Klingelees, weet van geen Zondag houden, hij werkt altijd door en verricht, zooals hier b.v. een timmerman of metselaar „zoo onder 't werk door zijn stukkie eet" zijn godsdienstplichten. Op gezetten tijd gaat hij een uurtje naar den tempel of missigit, stort zijn dagelijksche gebeden werktuigelijk uit en doet verder wat zijn hand vindt om te doen, of luiert als hij geen werk heeft, zoodat Toewan Allah, niets aan hem te kort komend, ook niet ontevreden kan zijn.

De Chinees heeft een nog leuker opvatting van godsdienst, hij bemoeit zich weinig met Toewan Allah; maar offert aan de kwade geesten. Hij houdt „den booze" te vrind, want, zóó redeneert hij: „de goede goden zullen niemand iets in den weg leggen, die hoefje niet te paaien — maar de kwaden, daarmeê moet je trachten goede maatjes te blijven want die kunnen je schade doen in je gezondheid en in je zaken."

Zondags of in de week, is voor den Chinees precies hetzelfde; hij doet altijd zaken, als hij kan — en offert alleen uit voorzorg, als reclame- of als propaganda-middel.

Komt er toevallig op Zondag een mailboot aan, dan verandert de rustdag in een echten werkdag vol drukte en beweging. De aankomst van nieuwe reizigers brengt, evenals het vertrek, een voortdurende levendigheid in het hôtel. Vooral wanneer er een familie uit de binnenlanden arriveert is het dikwijls vermakelijk om te zien van hoeveel bagage en bedienden zulke gasten voorzien zijn. Een aankomende familie, met Indische dames, is reeds uit de verte herkenbaar aan de groote menigte boenkoes (in matten of doeken gebonden pakken) die zij in den wagen of op den bok mede brengen. Een Indische familie zonder tal van boenkoes is evenmin denkbaar als een Engelsche familie zonder Gladstone-bag. Van alles wordt door de Indische dames op reis meêgenomen, tot vogeltjes en levend vee incluis. Zij zouden zelfs hun echtgenooten boenkoessen, (inpakken) als ze zich op die wijs door hem konden doen vergezellen. Ik zag, in Hôtel Wisse logeerend, eenmaal een familie aankomen, bestaande uit man, vrouw en een paar dochters — rijdend in het gewone open rijtuig van 't hôtel. Daarachter volgde de hôtel-omnibus, bevattende ettelijke boenkoes, manden en koffers, de lijfmeid van mevrouw — die zelfs in een hôtel gaarne door haar eigen baboe bediend wordt — de jongen van mijnheer, één baboe, met den signo en de nonna, één baboe voor den zuigeling en achter de hôtel-omnibus, een koe met een kalf. De koe diende om voor de zuigende lieveling de melk te leveren en het kalf diende om de koe meê te krijgen.

Baboe.

In een Europeesch hôtel zou de aankomst van zulk een karavaan alles in rep en roer hebben gebracht, maar in een Indisch is zoo'n nomadenstam in „no time" onderdak.

Papa, mama, de jonge dames en de kindertjes kregen drie kamers naast elkander, de koe en 't kalf werden in een afdeeling van den paardenstal gebracht en de baboes — konden even als

de jongens, hun fortuin zoeken — gedurende den tijd dat ze niet in functie waren.

Van inlandsche bedienden, zoowel mannelijke als vrouwelijke, wordt geen notitie genomen, zij moeten maar voor zich zelven zorgen en maken dat zij, een onderdak is dikwijls niet noodig, eten krijgen, trouwens voor hen is dat niet moeilijk want voor eenige centen koopen zij aan de wandelende warong, die geregeld de hôtel-erven bezoekt, zooveel rijst, sambal, lombok en gedroogde visch als zij noodig hebben.

Wandelende Warong.

Voor de deur van hun meesters, op een matje uitgestrekt, slapen zij zoo gerust en vast, als een ander op een springveeren matras. Zij verfrisschen zich 's morgens en 's middags door een bad in de mandikamer der hôtelbedienden en maken, zooals vanzelf spreekt, ook spoedig kennis met hun confraters, die dikwijls, indien het noodig blijkt, een hoekje in hun verblijf voor hen over hebben. Soms nemen de hôtel-jongens, de bedienden der gasten tegen een kleine vergoeding in de kost en deelen eerlijk met hen wat zij wel eens oneerlijk verkrijgen.

De gasten in de Indische hôtels zijn natuurlijk even verschillend als die in de Europeesche — maar wat men in Indië veel meer aantreft, zijn de in een hôtel, permanent wonende, jongere en oudere heeren en dames. De heeren zijn in den regel jonge, ongehuwde ambtenaren of oude gepensioneerden, meest civiele,

die te veel aan Indië gehecht zijn en te weinig familie- of andere redenen hebben om te repatrieeren; de dames zijn gewoonlijk onderwijzeressen.

Tusschen die vaste logé's — men zou ze eerder commensalen kunnen noemen — en den hotelier en zijn gezin ontstaat dikwijls een vriendschapsband, die jaren lang blijft bestaan en hun een zekere vergoeding schenkt voor 't gemis van een eigen tehuis. Ik zelf heb ondervonden hoe hartelijk de hôtelier en de hôtelière kunnen zijn en ik herinner mij nog met genoegen, de bezorgdheid van meneer en mevrouw Wisse, die, toen zij bemerkten dat ik een paar keer aan tafel had ontbroken, zich persoonlijk kwamen overtuigen of ik ook „onlekker" was, — ik ben hun nu nog dankbaar voor hun Obat serieawang, een kostelijk Indisch middel, dat mijn, door heete lombok en harde rijst oproerige, ingewanden tot rust bracht; ik proef nog de „nassi-tim", de zachtgekookte rijst, die, extra voor mij klaargemaakt, in een bruin potje bij mijn couvert werd neêrgezet en de vroolijkheid opwekte van een mijner dischgenooten, die, de gewone rijsttafel voor een godenspijs houdend, nassi-tim kwalificeerde als „een slag op je bakkes met een flauwen nasmaak."

Ik kan dus, resumeerende, nogmaals zeggen dat ik het goed gehad heb in de Indische hôtels en dat ik iederen hôtel-eigenaar voortdurend een goed bezet huis toewensch, opdat hij, eenmaal repatrieerend met vollen buidel, zelf zal kunnen ondervinden, dat hij in veel opzichten de vergelijking met zijn Europeesche collega's met glans kan doorstaan.

NAAR SEMARANG.

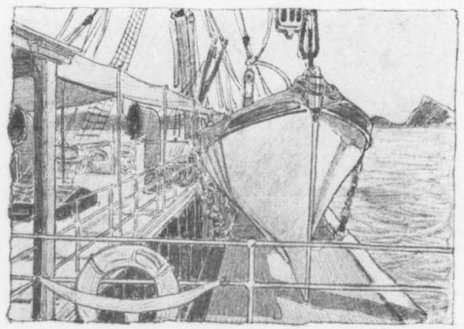

't Was warm onder de houten zonnetent van 't stoomschip, dat mij van Batavia naar Semarang zou voeren. De felle zon brandde met volle kracht op de wit geverfde planken en 't briesje wat er stond was zóó zwak, dat 't schier onmerkbaar scheen en men zich afvroeg of de lichte koelte, die af en toe langs hoofd en wangen streek, niet alleen geboren werd door de vaart van 't schip.

Er waren niet veel eerste klasse passagiers maar 't zoogenaamde kuildek en 't tweede klasse dek daarentegen was zeer bezet. Allerlei koopwaar lag opeengestapeld in pakken, kisten en korven en een aantal in manden gepakte varkens verspreidde een minder frisschen geur. En tusschen en op die verschillende zaken lagen, vadsig uitgestrekt, Chineesche kooplieden, rookend uit hun metalen waterpijp, kauwend op suikerriet of slapend met open monden. Een Klingelees met een kleurig geborduurd toppie op hield de wacht bij een partij tusschen bamboes verpakte pompelmoezen en manden vol kippen, met aandacht kijkend naar

een groepje Javaansche mannen en vrouwen, die met een paar inlandsche soldaten het gewone tolspel speelden. Een oude Maleier zat met een drietal vrouwen en een paar lastige kinderen gehurkt voor een matje, waarop een trekpot en kopjes stonden. Ze aten rijst uit pisang-blad en onthaalden zich op sappige vruchten, die zij van een medereiziger na lang loven en bieden hadden gekocht. Over de verschansing hingen lui en loom een aantal inlanders, die met slaperige oogen in zee keken, af en toe het sap van hun sirihpruim als een dunne roode straal voor zich uitspuwend. In het kuildek rook het naar doerian en gedroogde visch en een aantal Arabieren, Chineesche koelies, Maleiers en Javanen lagen, hurkten of zaten daar, strootjes rookend, etend of soezend bijeen.

Ik stond met den kapitein, een joviaal zeeman, te praten, kijkend naar al die passagiers.

— Een wonderlijk zoodje! zei hij lachend. Ja, nu zitten ze nog rustig bij mekaar, maar — hij keek oplettend turend naar de prachtige blauwe lucht — over een uur of wat rollen ze als kegels door elkander of hangen over de verschansing om tol aan de zee te betalen.

— Hoezoo, kapitein?

— Wel! we krijgen 'n beetje zwaar weêr en een hooge zee. Kijk! — hij wees op een heel klein wolkje aan den gezichteinder — dáár zit het!

— Zou u heusch denken?

— Je kunt er zeker van zijn, meneer! tegen dat we Pekalongan hebben schommelen we dat 't liefhebberij is. Ja, dat zou je nu niet zeggen, we loopen zoo kalm en gladjes voort als op een kolfbaan, maar tegen den nacht zullen de heeren en dames er plezier van hebben. Heeft u last van zeeziekte, mevrouw?" vroeg hij aan een zeer corpulente, donkerbruine, Indische dame, die, in sarong en kabaia over 't dek wandelend, ons genaderd was.

— U zeggen, kaptèn?

— Of u zeeziek is, mevrouw?

— O, nee kaptèn! Ik nooit niet zeeziek, jà! Maar mijn dochter,

o, kasihan! hij zeeziek altijd zò erg, ja! Hij spugen hart uit die lijf jà! U denken, kaptèn, wij slecht weer van avond?

— Dàt zal 'k niet zeggen, mevrouw, slecht weer niet bepaald, maar 'n beetje veel wind en hooge zee.

— Allàh! veel wind, ghooge hgolven, jà! O, kasihan mijn Marietje, zij moet vroeg tidoor (slapen), gheel vroeg naar bed hgaan, jà? Op die couchette lang uit liggen, dan niet sakit laut, jà?

— Dat 's altijd een verstandige maatregel, mevrouw!

— En ghoe lang wij nog hgoed weêr, u denken, kaptèn?

— Tot donker houden we gladde zee.

— O! dat gheel mooi! gheele tijd nòg. Ik zeggen: Marietje: kind! jij eten vooraf.... en met haar muiltjes klapperend schommelde de dikke dame naar Marietje, die op een dekstoel uitgestrekt in zalig nietsdoen met haar waaier speelde.

— Dat 's nu een echte nonna, zei de kapitein haar glimlachend naoogend.

— Zij spreekt ten minste 't echte Indisch-dialect, 'n wonderlijk taaltje. 't Klinkt gek dat verwisselen van de *h* en de *g* en 't gebruiken van *hij* voor zij en omgekeerd.

— Ja! met de geslachten houden ze geen rekening en het is eigenlijk geen Hollandsch wat zij spreken, maar vertaald Maleisch. U begrijpt van mama hebben zij nooit anders gehoord en ze hebben daardoor leeren denken in 't Maleisch. Deze dame komt van Djocja — ten minste uit die buurt — haar man is koffieplanter. Ja, in die streek vooral vindt je er nog heel wat van dat soort. Ze zijn niet onaardig zoolang ze jong zijn, mooi zelfs, slank en lenig — maar als ze zoo'n beetje op leeftijd komen dan....

— Dan wint de kwantiteit het van de kwaliteit, hè?

— Juist! dan bereken je ze per pikol, maar enfin, hoe dikker hoe goediger, zullen we maar zeggen.

De kapitein had goed gezien, want nauwlijks was de zon met prachtige lichteffekten achter rood-gouden en violetkleurige wolken aan de kim ondergegaan of de wind stak op, 't water begon woeliger te worden en de boot stampte min of meer hevig.

Een groot uur later stond de zee reeds vrij hol en slingerde het schip, terwijl we in het salon aan tafel zaten, zóó erg dat de passagiers elkander met benauwde gezichten begonnen aan te zien. De dikke dame zei:

— Oh lo! die boot zò slingeren, jà! Ik mijn soep haast morsen. Goed hè, kaptèn, Marietje al tidoor?

— Kapitein! zijn we al op de hoogte van Pekalongan? vroeg een passagier, die bleek om zijn neus werd.

— Nog niet, meneer; over een paar uurtjes.

— Is het daar nòg erger dan hier? zijn neus scheen spitser, zijn wangen bleeker te worden.

— Erg! noemt u dit beetje wiegelen erg?

— 't Is toch een zeer onaangenaam gevoel, de goede man keek met eenigszins uitpuilende oogen naar een stuk vettig vleesch op zijn bord en hikte even.

— Kom! 't is nu nog maar schommelen, straks als we flink hobbelen mag u je beklagen, nu niet.

— Maar kaptein, heusch ik.... ik.... en terwijl het schip eensklaps sterk overhelde en tegelijk een voorwaarts duikende beweging maakte, stond hij plotseling doodsbleek op en wankelde met zijn servet voor den mond naar den uitgang, herhaaldelijk zich tegen wand en stoelen stootend.

— Oh-lo! grappig, hij lijken maboq, dronken! lachte de nonna.

— Dat 's nummer één, grinnikte de kaptein rustig dooretend.

Een jonge dame met een aardig blank gezichtje werd nummer twee en een gele, vette Chineesche dandij met een sierlijk met roode zijde doorvlochten staart, maakte het drietal dat aan dek moest vol.

— Drie is scheepsrecht, zei de kaptein, nam een tweede portie karbonade en terwijl hij mij lachend toeknikte:

— U schijnt er ook geen last van te hebben? Je zou een goed zeeman wezen, maar roep nog maar geen ho! voor we Pekalongan achter den rug hebben. Ik geloof dat 't er om spannen zal, dat ik lading zal kunnen overnemen. 't Is een allergemeenst gat daar voor Pekalongan — wanneer je van avond en van nacht lekker blijft, kun je gerust zeggen dat je

de proef hebt doorstaan. — Hij stond op. — Wel bekome 't u, ik moet naar de brug.

De zee werd al hooger en wilder en toen wij eenige uren later de lichten van Pekalongan zagen, hobbelde, slingerde en stampte de boot zóó erg dat zelfs de dikke nonna, die met een geledigde theekop op haar schoot zat te dommelen, eensklaps opstond en naar Marietje ging kijken. Zij vond het blijkbaar terlaloe (te erg) en was waarschijnlijk bevreesd, haar reputatie, als zeevaarster atbreuk te doen indien zij langer bleef, ten minste toen zij mij voorbijkwam en bijna tegen mij aan botste zei ze flauwtjes: — meneêr nog niks niemendal voelen, jà? Voor mij niet meer lekker hier.

Eenige prauwen en tambangans waren inmiddels langs zij gekomen en als een bende zeeroovers enterden de half naakte inlanders tegen onze boot op. De kerels klommen als katten tusschen het want door over de verschansing en 't was een wonder dat de stuurlieden geen dikke beenen kregen van 't vloeken terwijl ze bezig waren om die half wilden in orde te houden.

Met nog eenige passagiers bleef ik een heele poos over de verschansing staan kijken naar de door onze lampen fantastisch verlichte gestalten, die op de prauwen heen en weer liepen of in de tambangans bezig waren. Een aantal Javanen, Chineezen en Arabieren maakten zich gereed om op een der vaartuigen over te gaan en op de boot werden de luiken geopend ten einde lading af te geven en op te nemen, maar 't ging niet.

— Er is geen kwestie van, de boel zou stuk slaan," zei een der officieren, — Diam! Diam! (stilte) dan toch!" schreeuwde hij tegen de schelle stemmen der joelende inlandsche koelies in, die met kettingen en blokken sjouwend en rammelend, in 't flauwe gelige licht als duivels heen en weer liepen.

Intusschen kwamen een paar moedige jonge dames en een drietal Pekalongansche heeren aan boord en toen zij het veilige dek van onzen stoomer onder de voeten hadden, klaarden hun toch ietwat angstige gezichten op. Lachend schudden de dames haar natte rokken af en verklaarden hoe zij, — Betoel! niet

gedacht hadden dat ze ooit aan boord zouden komen — en de heeren staken hun compliment af over de kordaatheid der jeugdige schoonen, die zoo verstandig waren geweest om stil als muisjes in de sloep te blijven zitten en nu zóó weinig soesah maakten over haar natte voetjes en doorweekte kleedjes.

Terwijl ik een poosje over de verschansing keek naar die lange rij op en neer dansende prauwen, kreeg ik een gevoel alsof ik op een week bed stond dat nu eens onder mijn voeten inéén zakte, dan weer als door onzichtbare handen werd opgeheven. 't Was een zeer eigenaardige sensatie, wel geschikt om iemand met zwakke zenuwen weê te maken. Onophoudelijk sloegen de masten der prauwen tegen ons want en hadden koelies en matrozen de handen vol om te zorgen dat niets onklaar werd.

De maan was opgekomen en verlichtte spookachtig met blauwig gelen schijn ons stoomschip, glimmende kantlichten werpend langs de zware rompen der booten en prauwen, nu en dan lange schaduwen van tuigage en masten over 't woelige water strooiend, schaduwen die heen en weer zwiepten over de golven, waarop het rosachtig schijnsel der lantarens danste en wiebelde.

Een paar malen nog werd beproefd om lading in te nemen, maar te vergeefs. — We zullen ruim een uur moeten wachten voor 't mogelijk zal zijn, zei de stuurman en met een: Ajo, pigi! verjoeg hij de tambangerlieden van boord, hun beduidend dat ze niet voortgaan moesten. Ik kan niet zeggen dat er een bepaald fijne toon heerschte tusschen stuurlieden en tambangerlui, want met keur van scheldwoorden en uitgezochte vloeken werd hun aan 't verstand gebracht wat zij te doen hadden en toen ik mij veroorloofde te vragen: — Is dat zoo usance om die menschen aap, karbouw, schelm, hondekind enz. te noemen? antwoordde een der opvarenden lachend: — Och dat zijn nog maar hun zondagsche namen, we hebben nog veel mooiere en wanneer je die kerels niet stijf vloekt zijn ze onhandelbaar.

't Werd rustiger aan dek, de meeste passagiers waren te kooi gegaan en ik besloot hun voorbeeld te volgen.

Mijn hut was aan stuurboordzij en om wat frissche lucht te hebben had ik de patrijspoort opengelaten en alleen de marquise er voor geschoven. 't Was er lekker en ik vleide mij in slaapbroek en kabaja op de couchette. Nu en dan hoorde ik dreunen, loopen en beweging boven mijn hoofd; 'k herinner me nog dat ik veel kettingen hoorde rammelen en nu en dan een stootje waarnam van de schommelende prauwen, maar ik sliep spoedig vast in.

Hoe lang ik geslapen had kan ik moeilijk bepalen, maar 't moet een geruimen tijd zijn geweest, want het overnemen der lading was afgeloopen en we waren onder stoom toen ik plotseling wakker werd .... door een golf zeewater, die tusschen de reten der marquise door in mijn hut sloeg, mijn couchette overstroomde en mij een frisch stortbad bezorgde.

'k Was in een oogenblik kletsnat — nu is dit in het Indisch klimaat geen al te onaangename gewaarwording, maar zeewater is en blijft zeewater! Met één sprong was ik van mijn bed af, maar voor ik de marquise weggeschoven en de patrijspoort gesloten had waren ettelijke zeetjes het eerste gevolgd en stond mijn hut als 't ware blank. Haastig zocht ik een droog flanel, een anderen slaapbroek en een versche kabaja uit mijn koffer en riep toen: — Jongens! ajo lekas! ajer laut didalam sapoenja kamar, bekin brissih! (Gauw! jongens er is zeewater in mijn hut, schoonmaken!)

Een paar van de jongens kwamen met schoon beddegoed en dweilen en begonnen mijn verblijf weer bewoonbaar te maken.

Daar klonk plotseling uit de hut naast mij een norsche stem:

— Wat weerlicht is dat nou? alles drijft hier. Wat is dat?

— Zeewater! riep ik terug.

— Voor den dit en dat — mijn buurman vloekte in éénen adem een heel onderofficiers-repertoire af — dàt weet ik zelf wel, maar mijn overhemden zijn bedorven, mijn heele barang zwemt door de hut. Welke stomme dit en dat — weer een serie vloeken — lapt me dat? Ajo, jongens, lekas! mari sini bekin brissih! (Ajo jongens, gauw! kom hier; schoonmaken!

— Mijn patrijspoort was open gebleven! riep ik verklarend.

— Dat's 'n vervloekte stomme ezelachtige streek, wie laat nou met zulk weer zijn patrijspoort open. Dat moet een ezel in 't kwadraat zijn. Ajo, dan toch jongens! Sakkerloot wat 'n zwijnenboel! mijn sigaren verzuipen! mijn overhemden ....

— Bewaar jij dan je sigaren op den grond, ezel in 't kubiek! riep ik weerom, haal je sigaren er uit en hang je overhemden op, dan drogen ze wel.

— Hang jij je zelf op, dan droog je ook, schreeuwde mijn buurman woedend terug.

— Buffel!

Door het slingeren van 't schip was mijn hut eensklaps van 't water bevrijd, dat onder door de reet, de beschotten staan een paar centimeters van den vloer omhoog, in die van mijn buurman geloopen was. 't Vloeide nog een paar malen heen en weêr, als wilde het ons de gelegenheid geven ieder op zijn beurt nog eens duchtig te schelden en te vloeken, maar eindelijk verdween het voor goed in de zwabbers, putsen en dweilen der jongens. Ik hoorde mijn buurman nog een paar maal mopperen en een serie vloeken, toen werd hij rustig. Ik lei me weer op mijn bed en spoedig sliep ik, verfrischt door dat spontane bad, heerlijk in. Den volgenden morgen ontwaakte ik, later dan gewoonlijk, de zon stond reeds vrij hoog aan den hemel en aan de beweging van het schip voelde ik dat de zee zeer kalm en effen moest zijn geworden. Ik kleedde mij aan en ging aan dek. Verrukkelijk woei de frissche zeewind mij tegen en heerlijk speelde het licht in duizend teere, fijne nuancen vervloeiend over de zacht deinende golven.

De morgenstond is in de Javazee iets goddelijks.

Klaar en helder blauw welft zich de hemel hoog over het mooie groenige water, aan den horizon kleurt het uitspansel zich iets lichter naar geligrose zweemend en kleine wolkjes hoog in de lucht schemeren in zachtrood en violet of steken wittig gevlokt, soms schubbig parelmoer gelijk, tegen 't zwerk af. Groote zware wolken wijzen de plaats waar 't land ligt en nu en dan blauwt heel in de verte even de kust.

Toen ik eindelijk genoeg had van 't verrukkelijk schouwspel

en de maag haar rechten deed gelden, ging ik naar beneden om te ontbijten. 'k Was aan mijn eerste broodje en mijn eerste kop thee, toen een klein bejaard heertje met een vinnig rood verbrand gezicht en een puntig grijs kinbaardje naast mij plaats nam.

Hij groette even met 't hoofd, keek mij met zijn kleine scherpe oogjes aan en zei 't in Indië gebruikelijke: — Mag 'k eens even kennismaken? Mijn naam is Drilstra.

— Van Maurik!

— Aangenaam!

— Aangenaam!

Een poosje bleef hij zitten zonder te spreken, mij ter sluiks bekijkend, nam een broodje, smeerde het met groote zorgvuldigheid en vroeg toen: — Zou ik u even om de Jam mogen verzoeken?

Terwijl ik hem het potje van Crosse en Blackwell toereikte dacht ik: hé, die stem komt me bekend voor en toen ik hem vroeg: — Reist u ook naar Semarang? scheen hij hetzelfde te denken, want hij keek me eensklaps oplettend aan, terwijl hij knorrig antwoordde: — Naar dat vervelende gat? Neen, Goddank niet! — ik ga door naar Soerabaia — dáár is 't ook al beroerd genoeg!

— U is de booze man van de overhemden! zei ik eensklaps lachend.

— En u is de stommerd van de patrijspoort, grijnsde hij.

— Akkoord!

— Aangenaam kennis te maken!

— Insgelijks!

We hebben elkaar nog even de waarheid gezegd, maar na een paar hartige woorden toch vrede gesloten, klinkend met een kopje thee.

Toen ik te Semarang op de reê van mijn driftigen buurman, die zich al spoedig tot een wel kort aangebonden, maar leuk en grappig reisgenoot ontwikkeld had, voor goed afscheid nam, zei hij: — Adieu, meneer van Maurik, 't ga je goed, sans

rancune, hoor! Ik ben soms wel eens uit mijn humeur, maar 'k meen het niet zoo kwaad, goeie reis! En terwijl ik overstapte op het kleine bootje van het prauwenveer, dat mij naar de haven zou brengen, keek hij van boord naar beneden en lachte:

— Slamat djalan, stommerd!

— Goeie reis, insgelijks, ezel in 't kubiek!

Nog lang wuifde hij mij toe van boord en ik geloof dat wij, als we langer samen gebleven waren, de beste vrienden van de wereld zouden geworden zijn!

* * *

De reede van Semarang is schilderachtig, tenminste wanneer de blauwe vlag niet van den Uitkijk waait ten teeken dat storm en hooge zee de landing ongeraden maken.

Bij helder weer is het gezicht op de bergreuzen, die in een kring om Semarang liggen, overschoon. De lange rug van het Diën-gebergte omzoomt in de verte als met een geschulpten rand de baai, waarin het blauwgroene water, zwakjes golvend, spiegelt en tintelt in den gulden schijn der zon, die aan den uitersten gezichtseinder als een lichtende nevel zich over het zacht deinende watervlak verspreidt. Het is alsof er licht opstijgt uit den diepen schoot der wateren — licht, dat de klaarte uit den hemel ontmoetend zich daaraan huwt, glanzend en blinkend over de zee, oneindig ver!

En in dat wonderbaar schoone licht, vliegen als vlugge vogels talrijke prauwen met witte en gele zeilen van en langs de kust, groote schepen en booten schommelen zachtkens op en neer en tegen den groenen achtergrond der bergen blinkt als een zilveren streep de witte watertoren der bovenstad.

Terrasgewijze verheft zich het land met talrijke heuvels, plateau's en hoogten en Semarang drukt zich schijnbaar dicht tegen de groene reuzenbergen, de vulkanen Oengarang en Merbaboe, aan. De vuurtoren, de uitkijk, een koepelkerk, een paar torens en het groote vierkante stadhuis worden duidelijk zichtbaar. Hoe verder het kleine veerbootje voortstoomt, hoe meer men

den indruk krijgt dat men een belangrijke havenstad nadert, totdat op een gegeven oogenblik die illusie verdwijnt en men ontwaart, dat Semarang veel kleiner is dan men zich heeft voorgesteld.

De stad zelf is, wat het oudere gedeelte betreft, nauw en in elkander gebouwd met huizen van meestal twee verdiepingen. Op enkele plaatsen doet zij sterk aan een kleine Hollandsche plaats denken, door de smalle, ondiepe grachtjes met boomen aan weerszijden, en de witgeschilderde leuningen en bruggen. Breede en met boomen beplante wegen, zooals in andere Indische plaatsen, vindt men in Semarang's oudere gedeelte niet. De straten zijn er benauwd en eng; de huizen vlak naast elkander gebouwd, zonder erven of tuinen, hebben veel overeenkomst met die van Soerabaia en worden boven meestal bewoond door de eigenaars der winkels, die de onderste verdieping innemen.

Semarang.

Semarang is de derde stad van Java, en door haar goede ligging een voorname handelsplaats, want van uit Semarang

wordt een groot gedeelte van Midden-Java van Europeesche producten en artikelen voorzien.

Verschillende groote handelshuizen zijn er gevestigd en voorname firma's van andere plaatsen hebben er haar filialen.

Zonder twijfel is de handel met Midden- en Oost-Java belangrijk, door de kustvaart en de gemakkelijke spoorverbinding met Soerabaia, Solo, Djocjakarta, Ambarawa, Modjokerto en andere plaatsen van het binnenland. Maar toch mist men te Semarang de eigenaardige haast en drukte, die Soerabaia reeds op den eersten aanblik tot een groote koopstad stempelen.

Alles is er kalmer, men ziet minder menschen op straat en het wagen-verkeer is niet zoo druk. Er ligt over Semarang iets zwaarmoedigs, iets looms, dat dunkt mij, in den West-mousson wanneer de langdurige regens de straten in modderpoelen herscheppen en de toch reeds drassige bodem nog weeker en pappiger wordt, tot een vervelende saaiheid moet ontaarden. De afwezigheid van boomen en groen in de straten tusschen de huizen en de meestal donkerblauwe kleeding der inlanders — mannen zoowel als vrouwen dragen bijna geen bontgekleurde doeken, sarongs of baadjes — brengen er toe bij om de stad een ietwat somberder tint te geven dan andere Indische steden, waar de frissche kleuren der hoofddoeken en kleederen vroolijke tonen zijn tusschen de harmonie van groen en wit — van boomen en huizen.

De toko's zijn er over 't algemeen groot, ruim voorzien en goed ingericht. Men hoeft te Samarang om niets verlegen te zitten, want alles wat in Batavia en Soerabaia verkrijgbaar is, kan men er even goed koopen.

De handelaar is er even vlijtig in de weer als elders en toch doet hij alles schijnbaar meer op zijn gemak af, kalmer, zonder buitengewone drukte; wellicht komt het ook daardoor, dat de afstanden er niet zoo groot zijn, dat hij niet als een trekvogel van den een naar den ander behoeft te vliegen, maar alle kantoren, magazijnen en vereenigingen meer dadelijk onder zijn bereik heeft.

Dat te Semarang minstens even hard gewerkt wordt als elders

is echter onomstootelijk waar en wanneer men, zooals ik, eens een kijkje neemt bij enkele tokohouders, die de goedheid hebben van hun werkzaamheden geen geheimen te maken, kan men zijn bewering door voorbeelden staven.

Veelal zijn die „harde werkers" buitenlanders: Duitschers, Franschen of ook Italianen, die, polyglotten geworden, u soms een taaltje doen hooren, dat uit een allerzonderlingste vermenging van hun moedertaal met Maleisch, Javaansch en Hollandsch bestaande, voor een gewonen tòtòk dikwijls moeilijk te begrijpen is.

Toko F. Mariotat te Semarang.

Maar hoe krom ze ook praten, hun zaken marcheeren meestal rechtdoor en goed — dikwijls tot ergernis van anderen.

Herhaaldelijk hoort men in Patria volbloed Hollanders, die er trotsch op zijn nooit anders dan vaderlandsche kost te hebben gegeten, die kalmpjes op hun pantoffeltjes, met een lange pijp in den mond, niet meer dan 't hoog noodige doen, klagen: — Die vreemde snoezen, die Moffen, die Franzosen, kapen ons het brood voor den mond weg! — maar zij vergeten, dat die

„vreemde snoezen" gemeenlijk hun pantoffels onder hun bed en hun pijp in 't rekje latend, een buitengewone werkkracht ontwikkelen, dat zij jong moeders schort hebben losgelaten, op eigen beenen leerden staan en een harde school doormaakten, vóór zij zelfstandig werden.

Daardoor komt het dan ook dat een vlugge Franschman, een taaie, doorzwoegende Duitscher dikwijls even hard vóóruit komen als een volbloed Hollander achteruit gaat.

Er is iets in onzen landaard, wat men met een fraaien naam „bedachtzame langzaamheid" zou kunnen noemen, maar dat *iets* werkt dikwijls belemmerend op den vooruitgang in zaken. Welk Hollander zou bijvoorbeeld er slag van hebben om, zooals ik het te Semarang door een Franschman zag doen, het eene oogenblik kapper en barbier, het andere fabrikant van spuitwater en limonadestroop, het volgende houthandelaar, sigarenwinkelier, parfumerie-fabrikant of koopman in produkten te zijn. Zoo iets moet aangeboren zijn! — aangeleerd wordt dat zeker niet. Om in een afmattend klimaat zulk een werkkracht te ontwikkelen, daartoe is een ongewone veêrkracht noodig, een ernstig *willen* om vooruit te komen en een zekere handigheid, een gemakkelijkheid om met menschen van allerlei soort om te gaan, maar bovendien nog een „zich niet geneeren om aan te pakken." Een vreemdeling pakt *alles* aan, *alles* wat hem slechts een schrede vooruitbrengt. De volbloed Hollander daarentegen „geneert" zich voor veel dingen en offert daardoor dikwijls, dwaas genoeg, aan het zoogenaamde „fatsoen" een deel van zijn toekomst.

Vooral te Semarang vindt men veel toko's, inrichtingen en handelshuizen, die door buitenlanders opgericht en bestuurd worden. Zoo trof het mij ook dat dáár een uitgebreide Manila-sigarenfabriek-Maatschappij bestaat — opgericht door de firma Glaser — thans bestuurd door den heer Tausig, als directeur.

Met groote belangstelling heb ik die fabriek bezichtigd en mij verwonderd over de handigheid, waarmeê de Javaansche mannen en vrouwen de sigaren van uit Manila geïmporteerde tabak rollen. Op hun hurken zittend, maken zij op een op den grond liggende plank de verschillende sigaren, Cortado's, zoowel

als Habano's, in allerlei grootten, en logenstraffen het hier te lande nog algemeen verbreide gezegde: de manila-sigaren worden door vieze zwarte meiden op haar bloote dijen gerold. Integendeel, de fabriek wordt zeer zindelijk gehouden en de Manila-vrouwen, die aan de Javaansche werklieden het sigarenmaken leerden en nu nog met hen samenwerken, zien er allesbehalve onappetijtelijk uit. Des Zondags — ze zijn streng Katholiek — zelfs zeer pittoresk, wanneer zij in haar nationale dracht te kerk gaan.

't Is vreemd om te zien dat alle verdere werkzaamheden, zooals kistjesplakken, sigaren sorteeren, inpakken, merken, enz. op den grond worden verricht, maar wijl de Javaan slechts op zijn hurken zittend op zijn gemak is en 't liefst den grond tot tafel gebruikt, laat men hem werken zooals het hem 't geriefelijkst is.

Dat de manila-sigaren-industrie te Semarang niet gering te achten is, blijkt uit de omstandigheid, dat ongeveer driehonderd werklieden in de fabriek van de firma Glaser hun brood vinden en, naar men mij verzekerde, nog een groot aantal handen zou kunnen worden aan 't werk gezet, indien ze slechts bekwaam genoeg waren, want alle hout is geen timmerhout, en alle vlugge vingers kunnen nog geen Manila-sigaren maken.

Een andere merkwaardigheid van Semarang is het groote Weeshuis — eigenlijk moest men die inrichting het *Verdraagzaamheidshuis* noemen — een voorbeeld voor andere landen, een eer voor Indië, een geluk, een zegen voor honderden arme kinderen, die dikwijls door vader en moeder verlaten, dáár worden opgenomen, opgevoed en gevormd tot nuttige leden der maatschappij.

Onder bestuur van de *Zusters-Franciskanessen* te Semarang, geleid door de zachte, maar strenge hand van de „Mère", is dat opvoedingsgesticht een model-inrichting te noemen.

Eerstens bestaat het uit een weeshuis voor R. C. kinderen, bijna uitsluitend uit gemengden echt gesproten, kinderen die anders wellicht in de kampong zouden terechtkomen, omdat de vader, na ze bij een inlandsche vrouw te hebben verwekt, er eenvoudig niet meer naar omziet, of overleden is. Ongeveer

tweehonderd en twintig meisjes en jongens vinden daar een goed en gezellig tehuis.

Ik genoot het voorrecht, door „de mère" zelf te worden rondgeleid; ik vond in haar een zeer ontwikkelde, fijngevoelige en beschaafde vrouw, breed genoeg denkend om volkomen humaan te kunnen zijn en voor haar moeilijke taak berekend.

Zij verhaalde mij hoe, na achtereenvolgens de verschillende onderwijsklassen te hebben doorloopen, de meisjes les in handwerken ontvangen en daarna zelf mogen kiezen welke vakken zij willen aanleeren, om later hetzij als huishoudsters, hetzij als winkeldochters of in andere betrekkingen haar kost te kunnen verdienen. Meisjes, die van uit het weeshuis trouwen — iets wat zeer dikwijls gebeurt, worden nog in de gelegenheid gesteld goed te leeren koken en alle huiswerk te verrichten, opdat zij, eenmaal gehuwd, geheel zelfstandig kunnen optreden.

De zorgen van het „huis" strekken zich, zelfs na het verlaten er van, nog liefderijk over de ouderlooze meisjes uit, want wanneer zij in betrekking zijnde, door een of andere reden buiten haar schuld, die betrekking verliezen, vinden zij in 't weeshuis altijd weer opnieuw een *tehuis*, tot zich een andere gelegenheid voor haar opdoet. Een mooi voorbeeld dat Indië geeft! — Nederland moge 't navolgen!

De jongens ondervinden evenveel zorg, evenveel liefde en toewijding. Wanneer zij de gewone vakken van lager onderwijs doorloopen hebben, worden zij opgeleid en klaargemaakt voor het klein-ambtenaars examen of voor den handel. Ook muziek en teekenen wordt hun onderwezen, 't laatste dikwijls met verrassende uitkomsten; het schijnt wel alsof er onder de signo's vele jongens zijn, die een aangeboren talent voor rechtlijnig en handteekenen hebben.

Het *Externaat* — en hier uit zich de verdraagzaamheid op de meest loffelijke wijze — geeft gelegenheid aan jonge dames van *alle gezindten* tot het ontvangen van meer uitgebreid lager onderwijs. Ongeveer tweehonderd dametjes maken er gebruik van, terwijl de Fröbelschool honderd vijf-en-twintig kleintjes, jongens en meisjes van elken godsdienst, bezig houdt.

Wanneer de jonge dames den leercursus doorloopen hebben, wordt haar nog gelegenheid gegeven tot 't ontvangen van privaat onderwijs in vreemde talen, nuttige en fraaie handwerken, schilderen, teekenen, muziek en Ned. letterkunde. Verder bestaat er eene afdeeling waarin zij worden voorbereid voor examens in een of ander der genoemde vakken.

In het Externaat wordt goed degelijk onderwijs gegeven door de zusters Franciskanessen, die daar *alléén* leeraressen zijn, die, elken godsdienst eerbiedigend, geen enkele poging tot proselytenmaken aanwenden. Zij begrijpen dat haar taak niet is *bekeeren* — maar *onderwijzen*.

Het doet weldadig aan te zien, hoe daar in die rustige, stille, eenvoudige maar keurig nette omgeving in jeugdige gemoederen den grondslag wordt gelegd tot een zielverheffende humaniteit.

Eindelijk noem ik nog de Maria-school — uitsluitend bezocht door R. C. kinderen, ongeveer honderdvijftig, die er gewoon lager onderwijs ontvangen.

Mijn bezoek aan het weeshuis te Semarang zal tot mijn aangenaamste herinneringen blijven behooren. Ik voel bewondering voor de organiseerende kracht, die zulk een waarlijk goede inrichting in 't leven riep — ik voel eerbied en sympathie voor de onbaatzuchtige vrouwen, die haar leven hebben gewijd aan de opvoeding van zooveel ongelukkige, misdeelde kinderen, terwijl zij tegelijk zooveel ouders aan zich verplichten door hun kinderen goed en degelijk onderwijs te geven.

Semarangs weeshuis heeft grooten invloed ten goede voor geheel Indië, omdat het nuttige menschen maakt van kinderen, die door erfelijkheid en geboorte dikwijls elementen in zich hebben, die, wanneer ze niet met ernst en liefderijke zorg gewijzigd of verwijderd werden, schadelijk, ja verderfelijk zouden kunnen werken op de geheele maatschappij.

* * *

Het leven te Semarang is iets eenvoudiger dan elders, maar over 't algemeen genomen nog al gezellig.

— We maken het ons zoo pleizierig onder mekaar als mogelijk

is, zei mij iemand, die er jaren lang woonde, — maar veel amusementen, zooals men die in grootere steden vindt, hebben we niet. De Societeit doet wat zij kan door bals, muziek en partijen en nu en dan hebben we hier liefhebberij-comedie — zoo b.v. wordt van avond Sneeuwwitje en de zeven dwergen vertoond door een troepje kinderen, meest leerlingen van een onzer bekendste muziekonderwijzers, die zich voor die dingen verbazend veel moeite geeft.

Ik heb die voorstelling, in den goeden ruimen schouwburg, bijgewoond en wil gaarne al het verdienstelijke er van erkennen, in aanmerking nemende, dat het een reuzenwerk is om een groot aantal kinderen, die voor het meerendeel op gespannen voet met de Hollandsche taal leven en in plaats van God: Hod en in stede van Holland: Gôllan zeggen, daarbij weinig stem en een niet al te goed gehoor hebben, zoover te brengen en te dresseeren, dat ze toch nog een dragelijke voorstelling van 't lieve Duitsche sprookje en een niet al te groote cacophonie leveren. De toiletjes — alle te Semarang door de dames zelve gemaakt — waren allerliefst en vooral dat van Sneeuwwitje zelf, die, zonderlinge speling van het toeval, het donkerste gezichtje van allen had; wellicht zou een kleine wijziging van den titel in „Pikzwartje of de zeven dwergen" bij een volgende voorstelling aantebevelen zijn.

De meeste, gegoede, inwoners houden eigen rijtuig, veelal gemakkelijke victoria's, breaks of berlines, getrokken door mooie sandelwoods of kittige kleine paardjes en verfrisschen zich na de werkzaamheden van den dag door een rijtoer langs de zee of over den fraaien, rijk met kanarie- en assamboomen beplanten Bodjongschen weg naar Tjandi, een moderner gedeelte, een bovenstad, waar telken jare meer mooie villa's verrijzen. Ook een stoomtram voert van de haven af daarheen, langs het Chineesche kamp, dat, druk en levendig, op alle andere Chineesche wijken elders gelijkt, maar wel een bezoek waard is.

Een rijtoer om Semarang heen, langs de Chineesche en inlandsche begraafplaatsen en de zee geeft tegelijk gelegenheid om de groote tambaks (vischvijvers) te zien, waarin duizenden en

duizenden visschen geteeld worden, die versch worden gegeten of later gedroogd als ikan-kring een groot handelsartikel voor den inlander opleveren. De weg voert verder naar de verschillende Arabische en Javaansche kampongs, die, zeer schilderachtig gelegen, van buiten gezien grooter aantrekkelijkheid hebben, dan meer op den keper bekeken, omdat in de kampongs zelf het pittoreske min of meer gestoord wordt door de uiterst primitieve toestanden, de mindere zindelijkheid en netheid.

Buiten de stad ligt het fort „de Prins van Oranje" als een monument van het sic-transit! want wat eertijds een sterkte was, is nu een grootendeels in modder en klei weggezonken sta-in-den-weg.

Gelukkig dat Semarang voorloopig geen fort meer noodig zal hebben om het te beschermen, want „de Prins van Oranje" zou nu op Java tegenover Duitschers, Franschen of Engelschen een slechter figuur maken dan eertijds zijn peetvader te Quatre-bras!

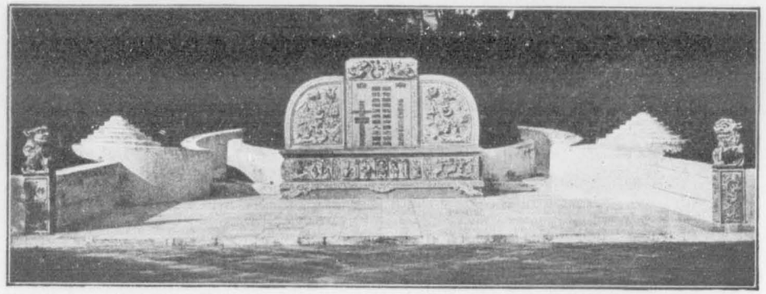

Chineesch graf.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

Deze film is beschikbaar gesteld door het KITLV, uitsluitend op voorwaarde dat noch het geheel noch delen worden gereproduceerd zonder toestemming van het KITLV. Dit behoudt zich het recht voor een vergoeding te berekenen voor reproductie. Indien op het originele materiaal auteursrecht rust, dient men voor reproductiedoeleinden eveneens toestemming te vragen aan de houders van dit auteursrecht.
Toestemming voor reproductie dient men schriftelijk aan te vragen.

This film is supplied by the KITLV only on condition that neither it nor part of it is further reproduced without first obtaining the permission of the KITLV which reserves the right to make a charge for such reproduction. If the material filmed is itself in copyright, the permission of the owners of that copyright will also be required for such reproduction. Application for permission to reproduce should be made in writing, giving details of the proposed reproduction.

SIGNATUUR MICROVORM:

SHELF NUMBER MICROFORM:

M META 0247

II.

EEN ORANG BAROE.

Drasveld.

Hij droeg een hoogen hoed, een zoogenaamden „kachelpijp" en daarom keek iedereen op straat hem lachend, verwonderd, soms zelfs brutaal verwijtend, aan — want hij had volstrekt niet het uiterlijk van een Raad van Indië, daarvoor miste hij alles — behalve den „hoogen zijden".

Nu zal zeker niemand durven beweren, zelfs in de verste verte niet, dat de „hooge hoed" den Raad van Indië maakt, of dat de bekwaamheden en bijzondere eigenschappen van die waardigheidsbekleeders niet eerder in het hoofd dan in den hoed schuilen, maar iedereen zal erkennen dat het hard en onmenschelijk is om een Orang Baroe voor een Raad van Indië te houden, als hij geen schuld aan die betrekking heeft, of omgekeerd een Raad van Indië voor een „nieuweling" te verslijten, alléén omdat hij een hoed draagt, die geen gewoon mensch in Indië op zijn hoofd durft zetten.

Hij had het bizonder onaangenaam gevonden, dat iedereen in den trein, die hem van Tandjong Priok naar Batavia bracht, verwonderd had gekeken en dat één van de medereizigers hem zelfs lachend had gevraagd: — Is dat het nieuwste model dat u draagt?"

Zachtmoedig had hij echter geantwoord: — Waarschijnlijk wel, want ik kocht hem den dag vóór mijne afreize en ben zoo even aangekomen. Met een snellen vinger had hij toen even aan den rand gevoeld van den prachtigen cilinder, dien hij op zijn min of meer puntigen schedel in evenwicht hield en die glom en spiegelde van nieuwheid, alsof hij zoo juist uit het vloeipapier met blauwe randjes was ontpakt.

Men had hem in 't hôtel zien aankomen.

De hôtelier kwam, vriendelijk buigend, nader; de manager lachte zijn onderdanigst lachje en de mandoer keek minder slaperig dan anders — maar toen de vreemde erg links boog en deemoedig zijn hoogen zijden afnemend, met een stem, overvloeiende van zalvende zachtheid, vroeg: — Zoudt ge hier ook een bescheiden kamerken voor mij hebben? traden allen onwillekeurig een pas achteruit en zagen hem verontwaardigd aan, denkend: — Mensch! hoe durf *jij* zoo'n hoed hier vertoonen, je slaat onze „Raden" in het aangezicht, je steekt hun naar de kroon!

— Orang Baroe! mompelde de mandoer en ging kalm terug naar de eetzaal.

— Een kamer? Zeker! zei de logementhouder droogjes.

— Hé — Djamidin! kasi kamar doewablas sama toewan — 'k Zal u kamer nummer twaalf laten geven, mijnheer! Denkt u lang te blijven?

— Dat zal geheel afhangen van de omstandigheden; ik moet hier wachten tot dat men mij tot mijn bediening oproept — ik ben evangelist....

— O! excellent! dominee dus — en wáár gaat u heen als ik vragen mag?

— Wellicht naar de Molukken — ik weet evenwel nog niet met volkomen juistheid of Ambon, dan wel een ander oord mij zal worden aangewezen van hooger hand.

De hôtelier keek zijn nog naast hem staanden manager aan met een gezicht, waarop te lezen stond: „is dat 'n echte evangelist of een grappenmaker," maar hij besloot tot het eerste, omdat de hoogehoedman zoetelijk zei:

— Inmiddels zou ik hier mijne tente wenschen op te slaan,

altijd indien u niet te hoog zijt in uwe eischen; *ik* — hij drukte met een gewicht van wel vijftig kilo op dat voornaamwoord — *ik* ben zeer bescheiden en matig, verlang geen weelde, maar slechts een rustig pleksken, waar ik het moede hoofd kan ter ruste leggen.

De manager keerde zich om; dat „pleksken" was hem te machtig, hij ging op kantoor eens uitlachen. De hôtelier hield zich goed en zei:

— Ga hier zoolang een oogenblik zitten, dominee, de jongen zal dadelijk uw kamer gereed hebben.

— Een oogenblikje gaarne; de warmte is inderdaad overweldigend heden, hij nam plaats in een schommelstoel, zette zijn kachelpijp af, drukte zijn bril iets vaster voor de oogen en liefkoosde met een ongehoord grooten witten zakdoek zijn reeds hoog wordend voorhoofd.

— Mag ik eens even kennis maken? vroeg een dikke perkenier, die, in slaapbroek en kabaia, op zijn stoel voor zijn kamer luierde.

— Mijn naam is Noteman, planter?

— Ik heet Drasveld, vroeger evangelist te Lutjebroek.

— Aangenaam!

Drasveld boog even het hoofd en terwijl zijn hooge stijve witte boord, zijn lange smal uitloopende kin bijna beschadigde, kuchte hij zijn gewone, deftige kuchje en zei: — Insgelijks!

— En is u alléén of komt mevrouw soms later? vroeg de hôtelier.

— O neen! ik ben tot op heden ongehuwd....

— Dan doe je niet naar de Schrift, dominee! riep Noteman, lachend: — want de Heer zegt: „'t is niet goed dat de mensch alleen is..."

— Zij! verbeterde de evangelist.

— Nou ja! is of zij, dat komt overeen uit, letterknechten zijn we hier niet.

— Ik zou wel wenschen dat u mijn koffers deed halen, die liet ik achter, aan het station van den spoorweg, onder de hoede van een beambte — ik heb alleen dit handvaliesje en dit pakje meêgebracht.

— Reis je met een marmotje, dominee? grinnikte de perkenier.

— Een marmotje, bedoelt u dit? en de evangelist wees op het in zwart wasdoek gewikkeld pakje.

— Ja! 't ziet er precies uit als 't marmotje van een reiziger in kantoorbehoeften.

Noteman.

— Zonderling! 'n marmotje — hum! ik begrijp niet...

— Nou ja, zoo noemen ze die koffertjes of dingen, waar ze hun monsters in meêdragen.

— O, zoo! nu begrijp ik u, en met een o-mondje lachend, zei de heer Drasveld: — Inderdaad, een vreemd toeval! ik heb werkelijk kantoor- of liever schrijfbehoeften in dit pak.

— Aha! dus nu al een bijzaakje? Jongens, dominee, u bent niet zoo'n baar als ik dacht, je pakt de zaken dadelijk goed aan, zoo'n beetje negotie hoort bij je vak. Dat's verstandig, zóó doen de zendelingen meestal ook, ze leveren de lui zaligheid en meteen comestibelen. Ha! ha! ha! en terwijl zijn dikke buik schudde liet de planter er op volgen: — Zoo snijdt het mes van twee kanten, 't is maar een beroerd koopje voor degeen die 't vasthouden moet.

— Uw scherts is bitter! In geenen deele heb ik het voornemen handel te drijven, ik bracht hierin slechts eenige cahiers mede voor mijn catechisanten. Men heeft me gezegd dat in Indië de schrijfboeken schreeuwend duur zijn, daarom nam ik voorzorgshalve een tweehonderdtal meê uit Nederland.

— Allàh! dat's verstandig, vooral als je naar onze Negorij komt, dominee.

— Niet waar?

— Zeker, want gemiddeld is bij ons één catechisant, en die komt nooit, ha, ha, ha! Enfin! je kunt nooit weten, misschien snap je er een paar meer als ze maar eerst weten dat je met een versche lading cahiers bent gearriveerd — gelegenheid maakt den dief!

De heer Drasveld zette een gezicht als wilde hij zeggen: — U is een onaangename grappenmaker, maar hij zei zuurzoet: — U overdrijft!

— Betoel niet dominee! — Eén catechisant, en één catechisante, namelijk de dochter van een bekeerden toekan kajoe, een inlandsche timmerman, weet u? 'n Mooie meid, goed soort, 'n jaar of achttien, heb je geen huishoudster noodig? Misschien kun je aan haar een koopje hebben — onder broêrtjes zetten ze gewoonlijk zoo'n artikel goedkoop van de hand, ha, ha, ha, ha! Je moet ze maar proeven die orang serani — vooral als je zoo'n inlandschen dominee ziet begin je dadelijk te snappen dat ze in de eerste plaats de kwezelachtige allures aannemen, die — hou me ten goede, ik bedoel u niet — veel van uw collega's er op na houden. — Heb u wel eens een Klingeleeschen Dominee gezien? Niet. Nou! dan kan ik je recommandeeren er eens op te loeren, dat zijn typen hoor! daar zijn de orthodoxste Hollanders nog maar heele kleine kinderen bij. Ha! Ha! Ha!

Klingeleesche Dominee met eega.

Met een lang uitgerekt zuinig gezicht stond Drasveld op, verwaardigde den planter met geen enkel woord meer en ging met zijn pakje cahiers in de hand naar de hem aangewezen kamer; een der jongens volgde met zijn valiesje.

* * *

De heer Drasveld was werkelijk een erg naief en onbeholpen man. Opgevoed in een streng orthodoxe omgeving en later evangelist op een zeer kleine plaats, had hij in 't leven bijna geen blik geslagen en tastte nu in de Indische maatschappij rond als een blinde, intuïtief gevoelend dat hij niet was zooals anderen, maar te pedant om het te erkennen Zijn uiterlijk was dat van een goedigen drogistenzoon, immers hij had den groezeligen, stoffigen tint aan dat vak meestal bij erfelijkheid eigen. Zijn haar was dun, gelig, sluik en lang, zijn oogen stonden achter zijn glinsterenden bril wagenwijd open en de groote lichtgrijze pupillen keken verwonderd rond, met naïeve onbeschaamdheid alles en iedereen opnemend, behalve „de maninne" zooals het in de Schrift heet. Voor dames had hij niets aantrekkelijks en voor hem had een vrouw nòch de bekoring des vleesches, nòch die van den geest.

— Ik kan mij niet begrijpen, zei hij eenige dagen later, toen hij, min of meer gewend aan het hôtel en door een paar whiskey-soda's ietwat opgewekt, 's avonds in de voorgalerij zat, — ik kan me niet begrijpen hoe een blank en verstandig mensch hier in Indië, met een Javaansche vrouw, zóó maar in ongeoorloofde gemeenschap durft leven en aldus tegen de heilige ordonnantiën des Heeren handelen; het huwelijk toch is een sacrament, dat in eere moet worden gehouden en dan bovendien met zulke onsmakelijke wezens, o foei!

— Je zult wel anders piepen, dominee, als je maar eerst een paar jaar hier bent, lachte Noteman, die meêboomde dien avond: — ik zie je al zitten met zoo'n paar lieve halfbloedjes op je knie. Je moet een Madureesche nemen, jij bent nog al blond en je neus is spits, dat geeft een mooie kruising!

— Aan dusdanige ergerlijke onzedelijkheid hoop *ik* me nooit schuldig te maken; dat verhoede de Heer!

— Dan moet je maar zien dat je kalmpjes trouwt, dominee, dat's verstandig; in Indië kun je nu eenmaal niet zonder vrouw en.... je hebt ook volstrekt geen physiek, dunkt me, om zoo als ik dat noem, vandaag in deze, morgen in gene restauratie te eten, je moet een vaste gewone burgermans tafel hebben, ha! ha!

ha! ha! Laat daar uit die negorij, hoe heet die kampong ook weer waar je woonde....?

— Lutjebroek!

— Juist! laat vandaar een vrouwtje uitkomen — dan kun jelui huishouwen; je krijgt hier zeker een goed salaris, en je kunt met je vrouw samen nog een aardige bijverdienste maken, zoodat je gauw *binnen* bent.

— Hoe bedoelt u?

— Wel! jij bekeert de lui en brengt ze aan hun verstand dat het zaliger is te geven dan te ontvangen. Dan geven zij, jij ontvangt en je vrouw pot de duiten op en als de kous vol is dan: — poelang! — O! ja, je verstaat misschien nog niet genoeg Maleisch, hè? — Dat beduidt: dan naar huis terug! Maar je zult nog heel wat rijst moeten eten vóór dat je het zoover brengt, ha! ha, ha!

— Een onaangenaam ruw mensch, die perkenier, zei Drasveld eenige dagen later toen ik hem, voor zijn kamer zittend, ontmoette. Hij begrijpt niet dat iemand hier volkomen vreemd kan zijn, en eerst aan alles moet wennen. U moet weten: ik ben vrij overhaast vertrokken en op aanraden van eenige welmeenende vrienden heb ik mij zelfs geen voldoende garderobe voor Indië aangeschaft. Deze zwarte sluitjas bijvoorbeeld is me rijkelijk warm, hier, evenzeer als de zwarte pantalon en 't vest dat ik draag en dan — mijn hoed, vertel u mij eens, is daar iets bijzonders aan. Mijn hoed schijnt, als ik voor de table d'hôte binnenkom, de hilariteit op te wekken, ten minste ik verstond zoo in 't voorbijgaan een paar aanmerkingen er op, daarom meen ik met eenigen grond te mogen aannemen, dat men hier geen cilinderhoeden draagt, ook zag ik tot dusverre slechts eenmaal een heer met....

— Met 'n hoogen zijden op, dominee? Accoord! dat was een Raad van Indië, en ik legde den braven man met korte woorden uit hoe in Indië „de kachelpijp" alleen door hooge staatsbeambten wordt gedragen of door Orang Baroe en raadde hem aan zich een gewonen fantasiehoed aan te schaffen.

— Die zal me toch zeer vreemd zijn, ik ben eenmaal aan

zoo'n hoogen hoed gewend, zei hij gewichtig, — en bovendien ik vind dit hoofddeksel meer in overeenstemming met mijn ambt, dan die ronde, meer wereldsche hoedjes. Ze zullen mij niet staan.

— Toch wel, dominee! probeer 't maar eens. En dan moet u je per se witte kleeren aanschaffen, je kunt het in zoo'n zwart pak onmogelijk uithouden.

— Ja, 't is warm, dat erken ik gaarne, maar 't staat deftig en bovendien, ik heb mijn borstrok en flanelletje reeds uitgelaten sedert ik hier ben.

— Dat is altijd iets, maar....

— Zou u niet denken, dat wit wat wuft staat voor een bedienaar des Woords?

— Heusch niet! U is er geen haar minder om.

Op mijn aanraden liet de eerwaarde heer een Klingeleesch kleermaker komen en bestelde hem drie witte pakken, Atjeh-model — maar intusschen zat de brave man nog altijd voor zijn kamer te puffen in het zwarte costuum, dat hem met al den ernst van zijn bediening omkleedde.

Het verblijf in een Indisch hôtel oefent al spoedig op iederen nieuweling een zekeren ontbolsterenden invloed uit en daardoor kwam het dan ook, dat ik eenige dagen later den heer Drasveld, steeds met den hoogen hoed op, maar in een wit pak — de hôtelier had met den Kling-kleermaker den prijs bepaald en afgerekend — met een Chineesehen klontong zag onderhandelen over een paar gewone gevlochten sloffen voor de badkamer. Toevallig had ik een dag te voren van dienzelfden koopman een paar dergelijke sloffen gekocht.

— Wel, dominee! riep ik hem toe, — zoo aan 't tawarren geweest.

— Tawarren?

— Afdingen? u hebt toch afgedongen bij dien staart?

— Zeker! maar de prijs van die dingen is mij toch in geenen deele mede gevallen.

— Kom! — 'n kwartje is zoo'n paar sloffen toch in den nacht waard?

— 'n Kwartje? de groote wijde oogen van den evangelist werden nog wijder — ik heb er vijf-en-zeventig cents voor gegeven.

— Wâblief je? dat's driemaal de prijs.

— Ja! ik meende ook reeds dat ik te veel gaf, maar de man verzekerde mij op zijn woord van eer, dat....

— Bah! zoo'n klontong heeft geen woord van eer....

— Foei, Foei! zóó mag u niet over u evennaaste spreken, al is hij niet van gelijke verwe des aangezichts....

— Heusch, dominee, hij heeft je beet gehad, ik heb pas gisteren zoo'n paar slop-roempoet voor één kwartje gekocht.

— Maar dan is het zeer onhebbelijk van dien klontong *mij* zooveel meer te doen betalen — ziet u 't is in zekere mate belemmerend voor mij dat ik nog zoo weinig gewoon Maleisch spreek, — ik leerde alleen de bijbelvertaling — maar gelukkig sprak de chinees wat Hollandsch, anders....

— Anders had u misschien een gulden betaald; denk er om, waarde heer, bied altijd hoogstens een derde of een vierde van 't geen ze u vragen.

— Inderdaad 't schijnt me toe dat u gelijk heeft, goed dat ik 't weet.

Den volgenden dag, toen ik naar de badkamer ging, riep hij mij van uit zijn kamer toe: — Ik heb uw les betracht, zie eens nu ben ik beter ter markt geweest. Ik had nog geen bepaald Indische slaapbroeken, weet u? 'k Behielp mij tot dusverre — hij zette een quasi beschaamd gezicht — met een gewone „troisième", nu heb ik van een anderen klontong twee slaapbroeken ge.....

— Twee?

— Ja — voorloopig! als ze mij bevallen kan ik er altijd meer nemen — ik heb nu goed afgedongen. Hij vroeg vier gulden voor 't stuk en — hij lachte even — ik kocht ze voor drie en een halven gulden de twee.

— Hè?

— Voor drie gulden vijftig cents!

— Maar beste dominee, dan ben je alweêr beetgenomen. Laat eens zien zijn 't gebatikte? Neen! — 't zijn gewoon gedrukte katoenen; daar had je hoogstens één gulden tachtig voor moeten geven....

— Foei! Foei! wat 'n slechte menschen zijn het hier dan toch — 't is bedroevend! En de jongen uit 't hôtel, u weet wel, die kleine, die zoo goed Hollandsch spreekt, heeft me nog al geholpen. Hij zei dat 't de prijs was. Wien moet men nu gelooven?

— Zijn eigen oordeel, ten minste als men er zoo iets op na houdt.

— Nu, gelukkig dat ik er dan maar twee kocht. De jongen meende anders, dat ik er minstens een zestal moest hebben, maar ik dacht zóó: als de eene gewasschen wordt kan ik de andere dragen en omgekeerd.... maar ik, hm! ik zou u wel eens iets anders van meer belang willen vragen — mag ik?

— Wel zeker?

— Ik heb opgemerkt dat hier in 't hôtel, des Zondags, de meeste lieden 's morgens tehuis zijn, en dat niemand ter kerke gaat. Ik sprak er ook reeds over met den hôtelier en veroorloofde mij de opmerking, dat ik dàt zoo weinig christelijk vond, zoo weinig in overeenstemming met de grootschheid dezer rijke natuur, die zoozeer tot aandacht en dankbare erkenning van de genade stemt.

— En wat zei de hôtelier?

— Hij beweerde dat de menschen wel ter kerke zouden gaan indien het niet ware dat die plaatse des gebeds zoover verwijderd was. Nu heb ik het denkbeeld opgevat om hem voor te stellen overmorgen hier in de eetzaal een dienst te houden.

Aan boord heb ik ook een paar malen Zondags tot de passagiers, de militairen en équipage een toepasselijk woord gesproken, en een dankbaar gehoor gevonden — ik sprak den laatsten keer over Galatiërs 5 : 19—21.

Mij dunkt voor de gasten zou dit een welkome gelegenheid zijn om eens een goed woord te hooren. Wat mijzelven betreft —

hier keek de evangelist achter zijn bril omhoog naar den hemel — ik heb bepaald behoefte om eens te preeken. Ik gevoel dat ik den Heere te kort doe, door zoo voortdurend te zwijgen. Zou u denken dat het zaad dat ik wensch uit te strooien in goede aarde zal vallen?

— Hum! 't is hier nogal steenachtig, maar 't is te probeeren, dominee!

* * *

Een week later, de voorgenomen „dienst" in de eetzaal was niet doorgegaan, bij gebrek aan belangstellende deelneming, zag ik Drasveld in onderhandeling met een Chinees, die Japansche sabels, krissen en andere wapens verkocht. Ik zag van verre hoe hij gesticuleerde, en met zijn vingers wees: vijf! toen: vijf en een half en eindelijk: zes!

De Chinees gaf de sabel over, maakte een diepe buiging en vertrok. Hij kwam mij voorbij en vroeg: Tabé toewan, toewan maoe blie pèdang bagoes sekali. (Wil meneer, 'n mooie sabel koopen?)

't Was bepaald een fijn bewerkt Japansch zwaard, in fraai besneden beenen scheede, met verguld koperen beslag, geschikt om de begeerlijkheid van iederen verzamelaar op te wekken.

— Brapa? (hoeveel?) vroeg ik.

Met een allervroomst gezicht en herhaalde betuigingen dat hij er bepaald een kapitaal aan verloor, maar, omdat hij toch eens zaken met „meneer" wou doen, nu eens heel, heel erg goedkoop zou zijn, bood hij mij het zwaard voor vijftien gulden aan.

Na een kleine vijf minuten loven en bieden werd ik eigenaar voor drie gulden en terwijl ik hem betaalde zag ik den dominee, die reeds een poosje naar ons had staan kijken, nader komen met zijn sabel, de tweelingszuster van de mijne, in de hand.

— Wat heeft *u* betaald? vroeg hij met ietwat angst in zijn stem.

— Drie gulden!

— Vergist u je niet? ik heb zooeven zes moeten geven en

ik heb toch gedurende meer dan een kwartier afgedongen. De Chinees is wel driemaal heengegaan en weêrom gekomen.

— Ja, dat is zoo 't gewone kunstje, drie pop, geen cent meer kost hij me!

— Hij heeft me dus toch bedrogen, foei! foei!

— Och, dat moet u zoo erg niet vinden, zaken zijn zaken, de een betaalt wat meer, de ander wat minder. Wacht, daar staat hij nog, ik zal hem toch eens roepen. Ik wenkte: — Mari sini, Baba! Nederig buigende naderde de koopman en vroeg met een zijdelingschen blik op den evangelist, maar zonder één spier te vertrekken van zijn slim, geel gezicht: — Wil meneer nòg een sabel koopen?

— Neen! zei Drasveld, en op zijn gewonen zalvenden toon begon hij in zijn gekuischt Hollandsch, doorspekt met enkele woorden of zinnen boekenmaleisch, den Chinees te vertellen, dat het groote oneerlijkheid, zonde en schande was om van den eenen mensch meer af te nemen dan van den anderen, voor dezelfde koopwaar. Ik moest mij met alle kracht van wil ernstig houden, toen ik hem hoorde zeggen: — Dat is den Heere een gruwel, mijn vriend! dat is wegen met twee weegschalen — sama doewa timbangan — dat is meten met twee maten — Sama doewa takè-ran! en dat is zonde volgens de Schrift. — Toewan Allah! tida mengaboelkèn — zoo iets, want alle orang ada samadjoega voor Toewan Allah!....

De Chinees keek hem met het leukste gelaat van de wereld aan, en luisterde schijnbaar aandachtig naar die allerzonderlingste vermaning, waarvan hij geen letter begreep, maar toen ik hem eenvoudig vroeg: Waarom heb je meneer zooveel meer laten betalen dan mij, zei hij schouderophalend, droogjes:

— Meneer wou zooveel meer geven en op Drasveld's hoogen hoed wijzend; — meneer is een toewan besaar! (groote meneer).

— Alweer mijn hoed, hij is dan toch daadwerkelijk een buitengewoon onaangename hinderpaal, een ergernis en daarom zal ik mij een anderen aanschaffen, morgen reeds. Hum! hum! 't is toch meer dan gruwelijk, dat ik zóóveel te veel voor die sabel betaald heb — foei!

— Maar permitteer me, dominee, wat moet u eigenlijk met zoo'n zwaard doen, u, man des vredes.

Hij glimlachte: — Hum ja! ik kocht die sabel ook niet voor mij, maar ik schafte hem aan, om, bijaldien ik later weer naar Holland terug ga, als geschenk te dienen voor mijn neef, den luitenant.

— Wel 'n beetje ver vóóruit gedacht, dominee.

— O ja, maar ik meende zeer goedkoop in te slaan en dan kan men immers nooit *te* vroeg koopen. Helaas! ik heb mij — of neen! die Chinees heeft mij bedrogen. 'k Zal voortaan nog meer afdingen, maar ik gruw van zulke bedrijven van koopmanschap en van die oneerlijke handelaren. Dergelijke lieden zijn de pestbuilen der maatschappij, ze moesten uitgesneden worden, opdat ze niet vergiftigen de onschuldigen en argeloozen van harte. De Heer zal voorzeker eenmaal met hen in 't gericht treden — maar hier op aarde moest men ze gevangen zetten.

— Och m'n goeie dominee, dan was de heele wereld één tuchthuis.

— Beter nog ware dàt, dan zulke ongerechtigheid te laten voortwoekeren als de kanker in het vleesch, drie gulden heb ik te veel betaald aan dien onguren Chinees! — 't is bedroevend! Drasveld keek zoo verdrietig, dat ik werkelijk medelijden met hem kreeg, vooral toen hij een gezicht trok alsof hij een erg bitter drankje inzwolg en uitriep: — Mijn ziel walgt van wantrouwen — ik heb steeds mijn evennaasten voor rechtvaardig gehouden — maar in 't vervolg *zal* ik gedwongen zijn overal af te dingen. 't Is wel vi-coactus dat ik 't doe, maar het zij zoo.

* * *

Gedurende eenige dagen miste ik het genoegen den goeden evangelist te ontmoeten en ik zag hem eerst weder op een middag aan de rijsttafel. Zoodra hij mij zag zette hij een gezicht zoo zuur als azijn en keek stipt op zijn bord. Mijn: — Bonjour, dominee, hoe gaat het? beantwoordde hij niet.

Ik beproefde een gesprek met hem: hij gaf slechts één-lettergrepige antwoorden en at met een haast, alsof hij sedert het begin onzer jaartelling uitgehongerd was, ik begreep niet wat hem scheelde en vroeg:

— Niet in je humeur, dominee, heb je soms weer wat gekocht?

Eensklaps zag hij mij door zijn bril met gefronste wenkbrauwen, wijdgeopende neusgaten en een verachtelijk getrokken mond aan, slikte een groot stuk kip door, dat hij juist vermaalde en zei:

— Ik ben verstoord op u.

— Och! dat spijt me — en waarom, alsjeblieft?

— U heeft mij ook al beet gehad en juist *u* had ik vertrouwd — dat is weer een smartelijke ervaring, mijnheer!

— Heb *ik* u beet genomen? Och! Waarmeê dan?

— U heeft me gezegd, dat ik steeds afdingen moest, wanneer ik koopen wilde.... Dat 'k hoogstens een derde of vierde moest bieden.

— Zeker! Soms is 't nog te veel.

— Welnu, dat is *niet wáár!* — Drasveld keek me verpletterend aan — ik wilde een hoed koopen, zoo'n ronde, en ben te dien einde in die groote toko gegaan, hier schuins over — daar vroeg men mij zeven gulden vijftig en....

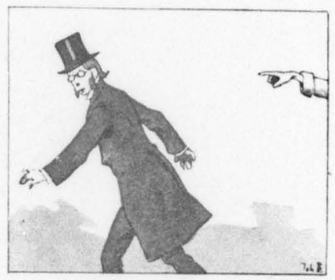

— Goeie hemel, dominee....?

— En toen heb ik een rijksdaalder geboden.

— Ha! Ha! Ha! — en?

— Lach niet, meneer! — men heeft me met een beleedigend godslasterlijk woord, dat de Heer verhoede dat ik herhale, verzocht de toko te verlaten. Ik ben zonder hoed vertrokken....

— Allemachtig! neen maar, dominee — ha! ha! ha! ha! Plotseling ging in onze omgeving een schaterend gelach op. Een paar heeren verslikten zich zelfs aan hun eten of drinken en de manager, die de bediening surveilleerde, liep met haast de zaal uit.

— Ik hoop dat de hilariteit de heeren geen kwaad zal doen, zei de evangelist vinnig, maar aanstonds van toon veranderend, teemde hij: — Maar ik vergeef u gaarne uw onchristelijke liefdeloosheid — gij onbesnedenen naar den geest, doortrokken van den zuurdeesem des ongeloofs — ik zal bidden dat uwe harten minder verstokt mogen worden!

Vol waardigheid greep hij zijn Raad-van-Indië-hoed, stond op, stak een paar rijpe sinaasappelen, wat amandelen en rozijnen in zijn zak en verliet met langzame schreden en deêmoedig gebogen hoofd de eetzaal.

We hebben dien Orang Baroe nooit weêr gezien.

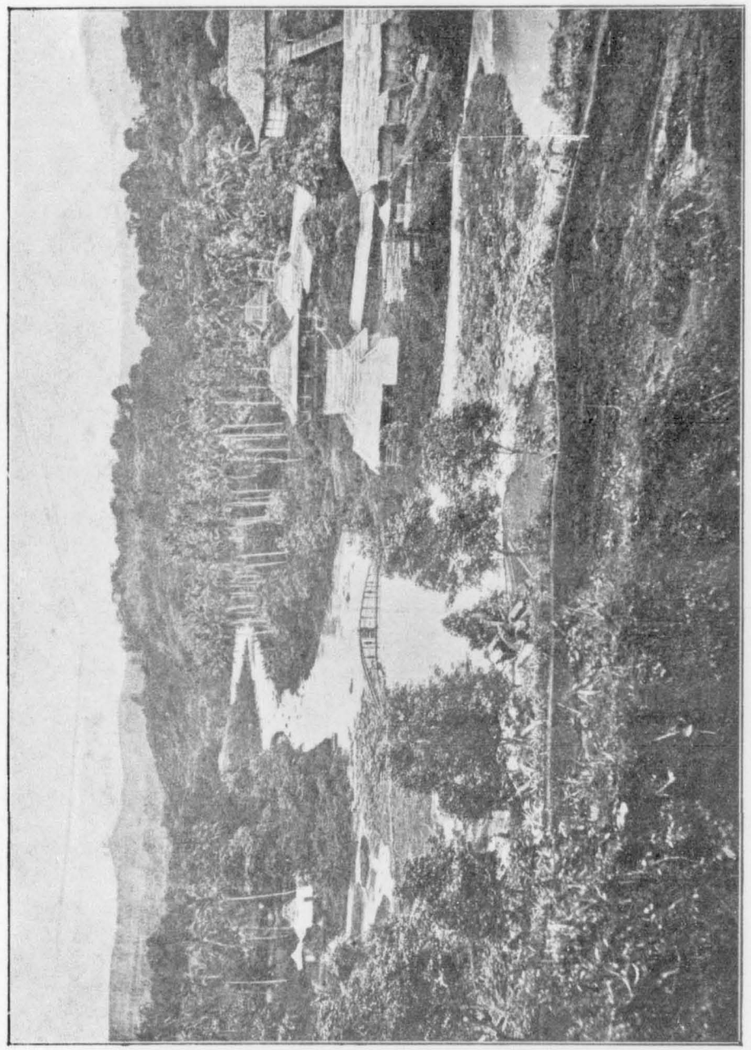

Batoe toelis.

IN DE PREANGER.

I.

Station te Bandong (Preanger).

't Is kwartier voor zessen, bijna dag; op het perron en aan het stationsgebouw van Weltevreden branden nog enkele gasvlammen. De passagiers voor den trein van zes uur, naar Buitenzorg en verder door den Preanger naar Maos, zijn voor 't grootste deel reeds ingestapt of staan met vrienden en kennissen pratend bij de waggons.

De gewone drukte, verbonden aan het vertrek van een trein, die veel reizigers medeneemt, gonst onder de stationskap en daardoor heen klinken luid-op allerlei stemmen en roepen. Hôteljongens en spoorkoelies dragen koffers, manden en bagage in de gereedstaande wagens.

Hier neemt een paar bejaarde echtelieden kalmpjes afscheid van elkander, dáár zoent een jong mensch zijn meisje hartelijk

vaarwel en voor een wagen vol inlanders en soldaten staat een Chineesche buffetbediende tegen een paar lachende korporaals, die uit een raampje kijken, ruzie te maken over gemaakte vertering. De bel wordt geluid, allen die nog op het perron pratend en in afwachting stonden, stappen in.

— Adieu kerel! hou je goed, kalmpjes aan maar, te Soekaboemi zul je wel gauw heelemaal opknappen, zegt een jong mensch die een bleeken en zwakken vriend voorzichtig in den wagen helpt.

— Hier mevrouw, hierheen! — ik heb al een plaats voor u gereserveerd! Stap in asjeblieft, want 't wordt tijd — 'n mooi hoekplaatsje, achteruit, dan heeft u geen last van het stof — zoo! geef me de hand maar — huup!...

— Allàh! — zoo hoog die stap — Trimakasi banjak, pfff! — al warm jà? Panas betoel! — en zich even over het bordesje van den waggon buigend, roept de corpulente dame tot de baboe, die haar losse bagage draagt: — Taroh ini boenkoes di kolong bangkoe, lekas!

De baboe klimt haastig den wagen in, plaatst een paar in doeken gebonden pakken onder de bank, zet een mandje met vruchten naast de parasol en 't handtaschje van haar meesteres dat er op ligt, murmelt een zacht: — Slamat djalan njonja! en laat zich, met haar bloote teenen de loopplank omklemmend, weêr op 't perron zakken.

— O! menèer Bôsman, zegt de dikkert, wel bedankt voor die assistens! U kom gauw eens naar Solo, jà? — Mijn man heel verlang naar u, en eensklaps terzijde ziende: — O, lô! — dáár heel toevallig dáár! mevrôuw Klaassèn, — dáár, dáár! Zij wenkt en roept: — Margrèta! sini sini! — mooi plaats Margrèta! O, meneer Bôsman! Zij niet hooren, jà! U haar even roepen; zoo lekker, sama sama — zij ook naar Sòlo....

— — — — — — — — — — — — — — —

Ik heb eveneens bijtijds een goede plaats belegd in den ruimen, luchtigen eerste klasse waggon en zit nu tegenover de twee Indische dames en naast een tabaksplanter, dien ik reeds vroeger in de Harmonie ontmoette.

Een paar officieren, twee oude heeren, een jonge dame, met een bleek lijdend gezichtje en een kaalhoofdige dikke Duitscher, die onophoudelijk met zijn hoed waaiert en geeuwt, als had hij zijn bierroes nog niet uitgeslapen, nemen de overige plaatsen in.

't Is zes uur, het vertreksignaal klinkt en de trein zet zich in beweging.

Heerlijk frisch is de morgen; de dauw glinstert nog op boom en plant, en 't stof dwarrelt nog niet op van de ietwat vochtige wegen.

Door de aan alle zijden geopende waggonraampjes zuigt de zoele versche lucht en als we voortstoomen voelt ieder zich „lekker" in de gemakkelijk ingerichte, Indische wagens.

De twee Solosche dames zitten, na een poos lang haar bagage te hebben heen en weer geschikt en verplaatst onder en op de bank en tusschen haar in, eindelijk stil en de dikke zegt: — O! Margrèta ik zoo lekker ik jou zie. Anders zóó vervélend alléén reizen, zoo ver! Maar zoo sama sama gheel g'sellig. — Jij ook poelang (naar huis) jà?

Onwillekeurig moet ik glimlachen als ik de twee dames over mij gadesla, want zij vormen een volkomen contrast. De eene is zeer gezet, nog al jong en levendig, de andere broodmager, lakoniek, met groote holstaande zwarte oogen, een onbehoorlijk breeden mond en reeds min of meer grijze haren.

— Ik blij weer naar Solo; Batavia gheel mooi, maar niet g'sellig, ik zoo verlang naar ghuis, naar mijn man, jà! O, Margrèta, ik zeg maar altijd: oost west, zuid noord, jà!

— Jij lang te Batavia? vraagt, een geeuw onderdrukkend, de andere, die wat beter Hollandsch spreekt.

— Zes wèken, gheele tijd en jij?

— Ik te Meester Cornelis. O! Sampé — acht dagen!

— Allàh, jij vervélend dáár? — Hoe is 't mogelijk? Jij toch logeeren bij Stralenborgs, jà?

— Oah! — Ja! maar erg stil.

— Toch zoo goeie lieve menschen, já?

— Oah! — Soedah ngantok! ('k heb slaap).

— En jij ook bij Van Brassen gewees?

— Ja! bij Mimi. Zij naar jou gevraag, betoel!

— Allàh! och kom! ik dacht zij boos met mij.

De twee dames steken nu de hoofden wat dichter hij elkaar, ik versta nog: — O lô! haar man alle dagen pigi di Soos! ghij hgeef uit veel hgeld. Zij soedah zeg: Arnol, stali genoêg; — ghij niet wil hgelooven. Hgisteren hij blijft uit tot morgen, ghij kom thuis maboq, dronken; ghij toctoc pintoe, jongens vallen om van schkrik!..... dan hoor ik nog: — Banjak soesah! — zoo leelijk perkara, zij scheiden; ghaar man alle nacht uit — die jonge baboe weggejaagd!.... — dan wordt het gesprek verder halfluid in 't Maleisch voortgezet.

Ik steek een sigaar op, het rooken is in de Indische waggons geoorloofd en mijn buurman de tabaksplanter, die tot dusver zwijgend naast mij heeft gezeten, vindt daarin aanleiding om te vragen: — Mag ik van uw vuur meê profiteeren?

— Gaarne! — Wacht, hier heeft u mijn lucifers!

— Dank u. — En nu gaat u zeker de Preanger in?

— Ja, en daar heb ik zooveel goeds van gehoord, dat mijn verwachting hoog gespannen is.

— Die zal nog worden overtroffen, meneer!..... Van Maurik, niet waar?

— Juist!

— Ja — ik twijfelde eerst of u 't was — u schijnt me wat magerder toe.

— 'n Beetje last gehad van mijn digestie.

— Gewone kwaal in Indië; dan is zoo'n reisje naar boven probaat — ik ben tweemaal een maand te Soekaboemi geweest maar dàt was voor mijn zenuwen, 'k was erg opgewonden in dien tijd. — 'k Heb er af en toe nòg wel eens last van; 't klimaat, meneer, 't klimaat! 't Was daar heerlijk, goddelijk, kalm weet je, kalm! — Soekaboemi heet met recht „lustoord der wereld", dat is de vertaling van dien naam. Ja! de Preanger is een overheerlijk stuk Indische natuur, 'k wou dat 'k er ook maar zat — ergens op een land, want ik woon in 't Loemadjangsche; dat haalt er niet bij, meneer! — Enfin! u zal nu zelf zien, dat ik niet te veel zeg. Tot hoever gaat u vandaag?

— O, niet ver, maar tot Tjigombong. Daar word ik afgehaald — ik ga een dag of wat te Srogol logeeren.

— Te Srogol, bij Jhr. van Hoorn v. Burgh op de Pondok Gedèh-landen?

— Juist!

— Wel allemachtig! dat doet me plezier, dat is een oude Sobat-kras (goede vriend) van me, doe hem vooral mijn groeten? Nu, dáár zal u 't goed hebben; dat 's een gastheer met een sterretje. — Hij woont daar in een soort van aardsch paradijs — 't is er altijd luchtig, dikwijls regen, 'n heerlijke streek, mooie bergen, de Pondok Gedèh-landen zijn verrukkelijk, de Salak, de Gedèh, eenig, eenig, meneer! Mooie koffie maken ze daar, uitmuntende thee. Ja! die landen hebben onder zijn bestuur een heel eindje vooruit geboerd, wat wáár is, moet wáár wezen. 't Was altijd wel een prachtige possessie, maar nu — hm! — de aandeelen staan dan ook heel wat beter dan vroeger — bijna pari. — U zal eens zien, wat 't daar voor landen zijn. Heb je wel eens een koffieplantage gezien?

— Nooit!

— Ook nog geen thee zien groeien?

— Neen!

— En tabak?

— Ja, tabak zie ik soms meer dan me lief is, maar op 't veld heb ik ze nooit gezien.

— Kom dan eens 'n beetje bij *mij* logeeren — of komt u soms nog te Déli?

— Ja, te Médan!

— Neen! blijf dan maar bij mij vandaan. — Zoo mooi als dáár kan ik u de blaadjes niet laten zien. En hoe beviel u Sumatra?

— Heerlijk! de Westkust nl., want die heb ik bezocht. Padang, de bovenlanden, de....

— Haalt toch niet bij de Preanger, meneer! ze is liefelijker, afwisselender, 't mooiste plekje op Gods aardbodem — later zullen we mekâar, hoop ik, nog wel eens ontmoeten, dan moet u me maar eens vertellen hoe 't u bevallen is — mag ik uw sigaar eens even?

— Zeker! — wil u soms een versche?

— Neen, dank u — ik vergeet wel eens te trekken als ik wat druk redeneer. Verzuim niet, als u te Garoet komt, om naar den Papandajan te gaan, hoogst interessant, meneer! hoogst interessant!

— Hé! 'k heb juist gehoord, dat die tocht niet zoo erg loonend is?

— Wàt! niet loonend? De planter keek op eens erg boos. — Wie zegt dat?

— Een kennis van me, die er geweest is.

— Onzin! dien kerel moesten ze doodeenvoudig ophangen, meneer! Zoo'n roover moet van 't aardrijk verdwijnen. — Ga er eerst heen, meneer, en oordeel dan of *ik* geen gelijk heb. De Papandajan is de interessantste krater, die existeert. Zoo'n kerel! — de Papandajan niet loonend! Hoe heet die gauwdief? — de man sprak hoe langer hoe sneller en heftiger.

— Maak u niet driftig — de man, die 't zei, zit nu in Holland.

— Dat 's zijn geluk!

— Hij is geen groot liefhebber van de natuur; hij vindt de heele Preanger niet zoo bijzonder.

— Groote God! Wat 'n pummel! — wat 'n schavuit! — Zeker zoo'n duffe kaasboer of een fabrikant van vetleeren laarzen. Wat deed die vent in Indië, laat zoo'n kerel toch in zijn eigen negorij in Durgerdam of Buiksloot blijven; als u hem ooit weer spreekt, doe *mij* dan plezier en zeg hem, dat *ik* hem niet ken, en ook niet wil leeren kennen, zoo'n kalebas zonder gevoel of smaak. — Hoe heet dat ongeluk?

— En u wil hem niet kennen?

— Dat 's waar ook, hij kan me niets, niemendal schelen — mag ik uw sigaar nog eens even, mijn roko is alweer uit! — Dank u! Jà! ik wind me te gauw op, dat weet ik wel, maar dat ligt in 't klimaat, meneer, in 't klimaat! Pfff! — 't begint warm te worden.

De twee dames over ons hebben haar intiem gesprek een poosje gestaakt en zien met groote verwonderde oogen naar den snel en druk sprekenden tabaksplanter, die, stevige halen

aan zijn sigaar doende, verder praat: — 'k Zal toch nog eens een poos naar Soekaboemi moeten — 'k krijg weer last van m'n zenuwen, dat voel ik, 'k zit ook al weer twee jaar permanent in de blaadjes — dit is 'n sigaar van m'n eigen tabak — 'n mooie brand, hè? maar voor jullie Hollanders 'n beetje te flauw, wij hier mogen zoo'n licht roko'tje wel — de Papandajan niet mooi! ik kan het maar niet op krijgen! Je zult zien, meneer van Maurik, 't is er nog interessanter dan op den Bromo, dáár is u toch geweest? En eensklaps zich tot de dames wendend: — Wat zegt *u*, dames! u kent toch zeker den Bromo — de Zandzee, Tosari? Is u hier al meer geweest?

Giegelend stooten de twee vriendinnen elkander aan en zien zwijgend naar haar voortrammelenden overbuur, die, als hij eindelijk zijn sigaar, die alweer uit is, het raampje uitgooiend vraagt: — Zegt u niets, dames? van de dikke dame vinnig ten antwoord krijgt:

— Zwijgen is spreken en zilverr is goud, meneerr!

— Bliksem! die is goed. Hè! daar kan ik het mêe doen! Schaterend wendt hij zich nu tot mij en fluistert me in: — Wat 'n types, wat 'n types! stom als 't achtereind van een....

Depok! de trein stopt een oogenblik en mijn opgewonden buurman eveneens. Tot Buitenzorg houdt hij mij voortdurend bezig; in waarheid is zijn tong geen oogenblik in rust en vóór we het nette station binnenstoomen, ben ik op de hoogte van al zijn familierelatiën, van al de soesah's en perkara's, die zijn zenuwen zóó in de war hebben gebracht.

Hij stapt uit, wischt zich puffend de klamme slapen en roept me, zich op de teenen opheffend op de loopplank, terwijl we op 't punt van vertrek staan, nog toe: — Vergeet vooral de Papandajan niet, en als je dien kerel ontmoet, je weet wel! zeg hem dan dat *ik* hem niet wil kennen, nooit, never, jamais! Adieu! veel genoegen. Kijk maar goed uit je doppen! Slamat djalan!

Als wij weer wegrijden kijkt de magere dame even het portier uit, geeuwt zonder de hand voor den mond te houden en zegt, half tot de dikke, half tot mij: — Goed hij weg, vervélende orang!

Na Buitenzorg begint de weg hoe langer hoe schooner en schilderachtiger te worden en bij 't station Batoe toelis ziet men uit de waggons het prachtige vergezicht op de tusschen de bergen en heuvels zich kronkelende rivier. Minder trotsch en grootsch dan in de Anèh-kloof op Sumatra loopt de weg door liefelijke landschappen, langs vruchtbare sawahs en rijke bosschen in ettelijke slingeringen steeds hooger op.

Trotsch heffen Salak en Gedeh hun begroeide toppen omhoog

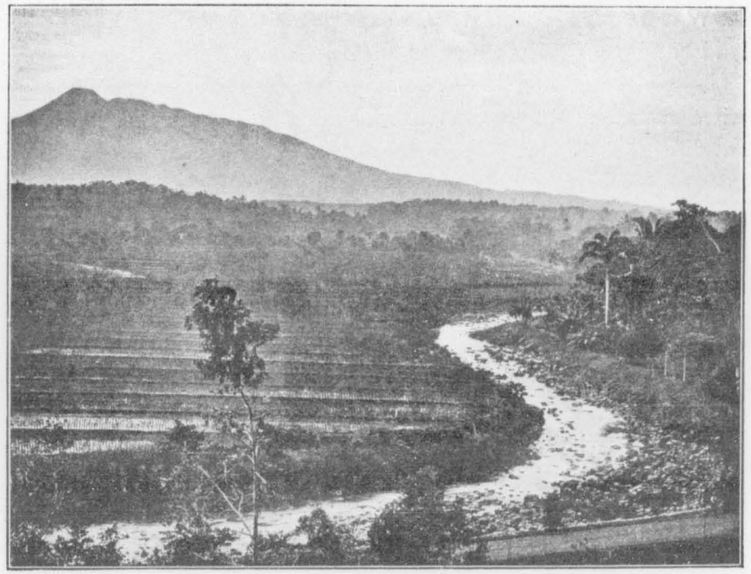

De Gedeh. Sáwahs.

en tegen hun flanken liggen groote koffie- en thee-plantages.

Van uit den trein ziet men slechts onduidelijk de op rijen aangeplante theestruiken, en de koffieboomen schijnen lage heesters door den afstand, maar heerlijk, schilderachtig schoon verheft zich daarachter de boschvegetatie, wild en grootsch.

TJIGOMBONG! We zijn aan de Halte waar ik afstappen moet. Aan het station vind ik mijn vriend, die me met zijn rijtuig komt afhalen. Langs den goddelijk mooien weg, dien we volgen,

hurken de inlanders, als zij hun toewan-besaar zien aankomen deêmoedig neer, enkele, die te paard zitten, stijgen af en blijven in nederige houding met den hoed in de hand naast hun rijdier staan, totdat onze wagen voorbij is.

't Valt mij op dat de kleeding van de Soendaneezen zooveel kleurrijker en frisscher is dan die van de inlanders te Batavia en elders. Al die roode, gele, blauwe en bonte baadjes steken vroolijk af tegen het groen der boomen en 't grauwgele zand der wegen.

De kampongpoorten en de meeste huizen zijn versierd met vlaggetjes, papieren ballons, groene kransen, takken en bloemen; de oorzaak daarvan is het verblijf op Srogol van Jhr. van den Bosch, een der landheeren, die tijdelijk een bezoek brengt aan de Pondok Gedèh-landen. De meeste bewoners komen voor hun huizen even kijken als we voorbijrijden. Eerbiedig groeten allen, met opgeruimde gezichten en vriendelijke oogen. Men ziet het dadelijk: ze mogen hun toewan-besaar gaarne lijden en brengen hem met vreugde de hulde die hem toekomt.

Na een korten rit is ons doel bereikt, het landhuis van Srogol ligt voor ons.

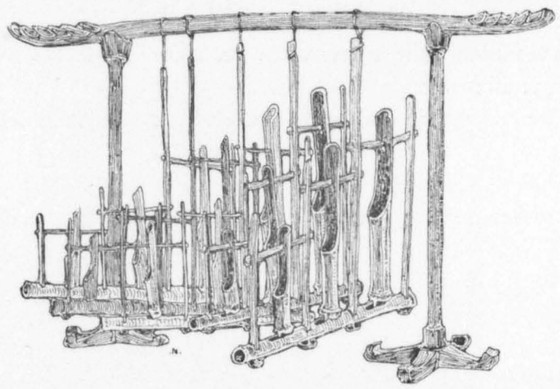

II.

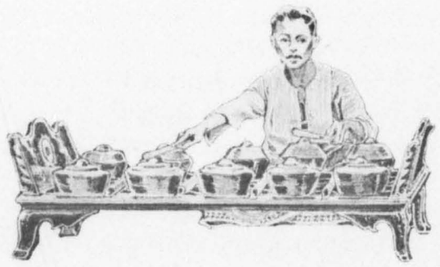

Heerlijk, met rood gouden gloed, gaat de zon schuil achter den altijd groenen Salak.

Als een reusachtige, donkere, begroeide massa steekt de berg — een der wachters van de Preanger — af tegen de vurig gloeiende, dan bleeker wordende en langzaam verduisterende lucht. Boven in 't zwerk is 't nog licht en de met snelheid dieper dalende zon kleurt de enkele, hoog drijvende, pluimige wolkjes met fijne parelmoertinten, teêr geschakeerd, rood-goud gerand en violet schemerend, tot ze, zich oplossend, vervlieten in het diepe blauw van den hemel.

Een paar minuten nog verguldt de zon, tusschen bergen en heuvelklingen haar laatste stralen heenzendend, de boomtoppen en de kruinen der palmen en boomvarens, die, langzaam hun vormen verliezend, schijnbaar samensmelten met de begroeide hellingen en bergruggen in de verte. 't Is avond geworden en de maan klimt statig omhoog, om van het luchtgewelf, als een zilveren ampel, vol stil zachtgeel licht, de allengs donker geworden aarde te bestralen. Als een witte wade valt de dauw over het dal. De toppen der bergen omsluieren zich met wolken, die, wollig en dik, door het kalme maanlicht niet worden verscheurd.

De groote prachtige kanarieboomen, de poespaas, pisangs en klappers, tamarinden en waringhings, die uit het diepe ravijn hun kruinen omhoog heffen, of op het terras voor het sierlijke landhuis van Srogol groeien, herkrijgen door dat geheimzinnige licht hun vormen, hun zachte beweging en teekenen zich, zilverig schemerend, af tegen de duistere verte. In 't witte landhuis, op

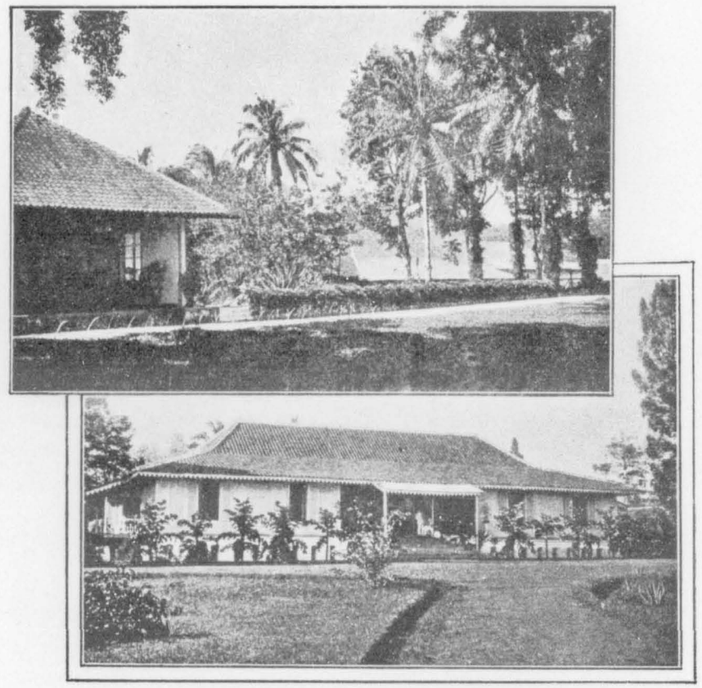

Landhuis te Srogol.

een klein bergplateau schilderachtig gelegen, nu als droomend onder boomen rustend, brandt vroolijk helder licht. Het straalt over de steenen treden der voortrap en vloeit als een goudgele stroom een eind ver over het voorplein. 't Verlicht de talrijke fijne chevelures, de kleine palmen en aloës, die in antieke Japansche vazen aan beide zijden van de groote trap geschaard staan.

Een aantal logés zitten in de ruime, élégant gemeubelde voorgalerij; zij zijn door hun vriendelijken gastheer, den administrateur van het uitgebreide land Pondok-Gedèh (ruim 25000 hectaren groot), uitgenoodigd tot een Sedéka Topeng, welke gehouden zal worden ter eere van een der landheeren, die tijdelijk op Srogol vertoeft.

De beminnelijke jonge gastvrouw heeft de geurige thee, eigen produkt van 't land, bereid en geschonken en terwijl de huisjongens die ronddienen, zit zij schommelend in een krossi-gojang naast haar echtgenoot, den Toewan-besaar der onderneming, naar de toebereidselen voor het feest te kijken.

Aan haar voeten spelen haar kinderen, bewaakt door een baboe en een paar nederhurkende Javanen.

* * *

Gông! — Gônnngg! — het diepe melodieuse geluid van een metalen gông, dat reeds gedurende ruim een half uur mannen, vrouwen en kinderen uit de kampongs tot het feest noodde, klinkt nog voortdurend over 't ruime terras.

Als een mooie, diepe basstem overheerscht die metaalklank het trillend schrille faussetgeluid van de duizenden krekels, die, zoodra de zon onder is, hun scherpe stemmen verheffen. Er ligt iets weemoedigs, ernstigs in het geluid van de gông; vooral in 't duister klinkt het als een zware, kalme, zacht waarschuwende stem.

Eerst als de heldere klokgeluiden der koperen kròmòng, de slagen van de doffe tam-tam-trom en de tonen van de tweesnarige biola, van de gambang katja en van het fluitje (soeling) zich aan die zware stem paren, komt er iets meer liefelijks, iets mooiers in de klanken van de gamelang.

Van uit de verte, gedragen door de koele geurende avondlucht, waaien, zwaarmoedig en klagend, die tonen door de donkere ravijnen, zachtkens spelend langs de ranke palmen, zich verdeelend tusschen de sierlijk slanke bladeren der boomvarens, die rustig staan in 't zilverig maanlicht, hun fijne kronen nauwlijks bewegend.

Hoog in de lucht flonkeren de sterren met weergaloos schoonen glans; 't Zuiderkruis en de Kreeft zijn helder te zien. Nu en dan verschiet plotseling een ster, een oogenblik een flauwe lichtstreep achterlatend.

— Gông! Gônnng! Gông! nog altijd overstemt het diepe geluid de andere, zachtkens aanzwellende, klanken.

Het is alsof die metalen stem dringender noodt: — Kom! kom! kom!

De maan heeft zich een poosje achter wolken verscholen; enkele vuurvliegen, schitterende phosphoresceerende sterretjes, zweven rond, overigens is het donker geworden op 't voorplein van Srogol. Langzaam komen van alle kanten kleine lichtjes tusschen de boomen te voorschijn.

Als dwalende gouden sterren bewegen zij zich op en neer, langzaam vooruit, steeds nader komend, — opdagend uit den diepliggenden weg rechts, aanzwevend links tusschen de heesters en de stammen der boomen.

't Zijn de lantaarntjes en kleine fakkels, waarmede het kampongvolk zijn schreden verlicht. Zij komen nader, mannen, vrouwen en kinderen, in kleurige baadjes en bonte sarongs. 't Rosse licht beschijnt fantastisch hun bruine gezichten en hoofddoeken, of schittert een oogenblik op de versierselen, die de vrouwen op de borst of in de ooren dragen. Onhoorbaar, bijna glijdend over den zandigen grond, naderen nu de inlanders van alle kanten. De verschillende groepen verdeelen zich, naar rechts en links, blusschen hun lichten en vormen een grooten kring voor het landhuis.

Op de trappen van de voorgalerij nemen een aantal kleine, dikbuikige inlandsche kindertjes plaats, de meesten half naakt, enkelen in hel-groene of roode baadjes en met het goudgeborduurde toppie op de sluike zwarte haren.

Zwijgend hurken de Javanen neder; zij joelen niet, zij lachen of schertsen niet onder elkaar, maar in eerbiedige stilte wachten zij af wat gebeuren zal.

Midden in dien wijden kring brandt een petroleumfakkel met drie pitten. De heldere vlammen branden, nauw bewogen door een zuchtje, dat nu en dan verkwikkend over het plateau strijkt en ver-

lichten min of meer spookachtig de gamelangspelers, die achter en bij hun instrumenten met gekruiste beenen op den grond zitten.

De Ronggeng (danseres) zit in de gebruikelijke houding, met haar rug naar het publiek. De fakkel werpt een schel licht op haar smaragdgroen, met goud geborduurd baadje en de talrijke bontgekleurde kralen en gouden loovertjes van haar kroonvormigen hoofdtooi.

— Gônn-ng! één luide, lange slag op de gông geeft het sein tot den aanvang van het tandakken.

De geheele gamelang speelt nu een zachte, zonderling geaccentueerde melodie — nu eens opgewekt, klinkend als vroolijk klokgelui uit de verte, dan weer snel en hard, langzaam en klagend of snerpend en schril, afgewisseld door doffe of scherpere slagen op de trom, die voortdurend de maat blijft aangeven van den dans, die nu begint.

Ronggeng.

De Ronggeng is opgestaan, zij is niet onknap, haar vrij regelmatige trekken zijn duidelijk zichtbaar in 't roodachtig licht dat het witte poeder (bedaq) waarmede zij geblanket is, een rose tint geeft.

Sierlijk den gekleurden slendang in de gracelijk opgeheven handen vasthoudend, doet zij eenige passen langzaam, sleepend, met rhytmische bewegingen, vooruit. Met een vlugge slingering slaat zij den slendang op en over den schouder en brengt, even neerhurkend, beide handen, als tot bidden saamgevouwen, een oogenblik aan 't voorhoofd. 't Is haar sembâh, de groet dien zij eerbiedig aan de toeschouwers brengt.

Dan rijst zij weer op, wiegt bevallig op de heupen heen en weer, draait haar welgevormde armen en handen in allerlei

bochten, de vingers, die slechts luchtig den slendang vasthouden, waaiervormig uitgespreid en achterover gebogen, terwijl zij met haar voeten kleine, schuivende voor- en achterwaartsche pasjes maakt.

De muziek wordt levendiger, de tonen der klokjes klinken helder tusschen de neuzige geluiden der biola en het snerpen der fluit. De trom slaat in sneller tempo en de gông geeft met korter slagen zacht den grondtoon aan.

Vlugger worden de bewegingen van de Ronggeng; zij zwiert den slendang bevallig over het hoofd, enkele oogenblikken haar schitterend kapsel omhullend.

Met sneller wendingen draait zij het bovenlijf heen en weer en de passen die zij maakt worden grooter en langer. In een wijder wordende kring beweegt zij zich rondom de fakkel en als de muziek, met een plotselingen ruk, een oogenblik ophoudt staat zij weer voor de plaats waar de toewan en njonja met hun gasten gezeten zijn.

Weer een hormat (eerbewijs) en een slag op de gông; de inleiding tot den karakterdans, dien zij uitvoeren zal, is afgeloopen. De toekan badoet, de directeur van het Topeng-gezelschap, brengt een mandje met een doek overdekt en zet dat naast de fakkel neer.

De muziek begint opnieuw, zacht en liefelijk in kleine afgebroken phrasen, eentonig meestal.

Even buigend, neemt de danseres iets uit het mandje, 't schijnt een sluier, zij werpt dien een oogenblik over 't hoofd en als zij hem weer verwijdert, heeft zij een wit masker voor, regelmatig van vorm en met neergeslagen oogen.

De gamelang klinkt nog steeds zacht en bescheiden, soms als beschroomd de stilte van den avond te verbreken en het schelle tsjirpen van de krekels te overstemmen.

Schuchter en op haar teenen voortschuivend komt de Ronggeng vooruit, haar handen bewegen zich sierlijk en langzaam met ingehouden kracht.

Elke vingerbeweging, elke voetstap is karakteristiek, haar hoofd neigt bevallig heen en weer, voor- en achterover, terwijl

het bovenlijf slechts weinig op de heupen wiegt. Er ligt iets maagdelijks beschroomds in haar houding, in al haar gebaren die langzamerhand breeder, meer bepaald, sneller, drukker en levendiger worden, totdat zij, na een drietal cirkelgangen om de fakkel, weer bij het mandje is gekomen.

— Góng! klinkt het forsch; — zij rukt het witte masker af, bukt zich en omsluiert snel haar hoofd voor de tweede maal. En als het geluid van de gamelang sterker wordt en de biola en fluit een wilder toon aanslaan heeft zij zich getooid met een groen masker, waarin de zwarte appels en het wit der oogen duidelijk zichtbaar zijn.

Nu is zij „de vrouw" — haar lichaam, slank en buigzaam, wendt zich met krachtiger beweging naar alle zijden. Haar heupen schijnen breeder geworden, haar boezem uitgezet onder 't schitterend baadje. Wilder wordt de muziek!

Als door fellen hartstocht bewogen, gieren schril en onmelodisch fluit- en strijkinstrumenten dooreen; tam-tam en trom slaan hard en tegen-de-maat-in er tusschen.

En ook de dansende vrouw drukt door haar bewegingen meer en meer hartstocht uit, handen en voeten draaien in slangachtige wendingen heen en terug. Haar hoofd gaat onophoudelijk op en neer, draaiend naar links en rechts, met schokken, aangegeven door de muziek, die aanzwelt tot een chaos van klanken onmelodisch en wild, maar zich oplossend in een liefelijken lang aangehouden klokkentoon, die trillend uitsterft, terwijl de tandakkende vrouw op één knie nederzinkt en den slendang bevallig over het gebogen hoofd uitspreidt.

Nogmaals verwisselt zij op dezelfde wijze haar masker. Nu is het rood met door hard geel aangegeven trekken en fel blikkende oogen, onder zwarte, boogvormige wenkbrauwen. Krachtiger, doordringender, scherper klanken klieven de lucht.

In gebiedende houding rijst zij op. Koninklijk wordt haar gebaar.

Het hoofd achterover in den nek, den rechter arm als bevelend vooruitgestrekt, de linkerhand sierlijk gebogen langs de heup, komt zij met afgemeten stappen vooruit. Haar bovenlijf wiegt

nu rhythmisch voor- en achterover, haar voeten zetten zich schrap in wijden danspas. Zij zwaait met kracht den kleurigen doek voor zich uit, hoog boven het hoofd.

Raden ajoe (een vorstin) is zij nu, en al 't gewicht van haar waardigheid gevoelend, beschrijft zij, begeleid door de gamelang, die een breeder klankenstroom uitzendt, een wijder cirkel om de fakkel. De toeschouwers zien haar vol spanning aan, ze rekken hoofd en hals voortuit, als zij, haar kringloop verkleinend, met trotsche passen, al ronddraaiend, de muzikanten nadert. In fiere houding, den slendang half om de schouders slaande en met één hand op de heupen, blijft zij, hoofd en schouders sierlijk heen- en weerwendend, staan totdat de muziek is opgehouden, uitstervend in een zacht geklingel der klokken.

Dan buigt zij snel het hoofd, hurkt neer en maakt met de gevouwen handen voor het voorhoofd sembâh. De karakterdans is voorbij. Van de galerij klinkt het applaus der gasten hard en klappend door den nacht, want de inlandsche toeschouwers geven geen andere teekenen van bijval dan een nauw hoorbaar, zacht gemurmel.

Inmiddels komen achter uit den hollen weg en tusschen de boomen links en rechts, op nieuw enkele lichtjes te voorschijn, die hier en daar blijven stilstaan en niet worden gedoofd. 't Zijn warongs, kooplieden, die, als de muizen op het spek, dadelijk verschijnen als ergens een Selamatan of Sédèka wordt gehouden.

Zij verkoopen allerlei versnaperingen; schijfjes suikerriet, koekjes,

klapperwater en vruchtensappen, sina'sappelen en pisangs. De Maleier en de Javaan drinken nooit sterken drank, maar onthalen zich gaarne op limonade of ajer-stroop (water met vruchtenstroop), gebakjes, lopis (rijstkoek) of vruchten.

Al die lichtjes vormen met die flauw beschenen, draagbare restaurants een schilderachtigen achtergrond, waartegen de donkere menschengroepen fantastisch afsteken.

Honderden zijn daar bijeen, maar men hoort hen niet, zij spreken alleen fluisterend met elkander, want.... de toewan besaar met zijn njonja, zoowel als de gasten, die in het landhuis zijn, zouden kunnen denken dat zij koerang adjar waren — hun wereld niet verstonden — en de inlander is er bijzonder op gesteld dat men hem voor welopgevoed aanziet, voor iemand houdt, die weet hoe het hoort.

't Is duister daar op het voorplein, maar donker is het niet, want de groepen menschen zijn duidelijk zichtbaar, hun bruine gezichten en kleurige kleeding, hun hoofddoeken en de glimmend zwarte haren der vrouwen zijn van elkander te onderscheiden.

Af en toe vlamt op enkele plekken een oogenblik een helder lichtje op door de lucifer, waarmee de mannen hun strootje aansteken; dan wordt op die plaats de omgeving zichtbaar en ziet men even den dunnen, blauwen tabaksrook, dien de inlander uitblaast, als een nevel langs de genoegelijk lachende gezichten zweven.

Een Sédèka, een strootje en wat ajer-stroop maken den Javaan gelukkkig — hij is zeldzaam gauw tevreden!

* * *

Góng! Kort en krachtig klinkt nu de slag op de gông. Een nieuwe voorstelling begint, ditmaal een komiek-intermezzo, uitgevoerd door den toekang badoet zelf en een langen inlander die, bij wijze van knods, een groote loeffa-schil zwaait. 't Schijnt een zeer grappige scène te zijn, want de inlanders vergeten meermalen hun deftigheid en beloonen met een lachsalvo die grollen en die clownachtige ranselpartij.

Voor de gasten zijn de komieke vertooningen minder typisch, omdat ze te veel aan de gewone paardenspel- of kermisgrappen herinneren, maar de inlanders vermaken zich bovenmate, zelfs de kleine naakte, dikke kinderen op de trap komen in beweging en lachen, tegen elkander aanvallend van pret, luidkeels en lang.

't Gaat vrij huiselijk toe naast en achter de muzikanten, want het is duidelijk te zien hoe een paar andere leden van het gezelschap van costuum verwisselen — kleedkamers houden die artisten er nog niet op na.

Een tweede dans begint.

De Ronggeng gaat langzaam op haar teenen naar voren, zij heeft nu een andere kroon op en een rood bovenkleedje aan en wordt begeleid door een inlandsche vrouw in gewone kabaja en sarong.

De muziek, die gedurende de komieke voorstelling meestal gezwegen en slechts nu en dan de gesproken woorden, die voortdurend den lachlust van de inlanders gaande hielden, als 't ware onderstreept heeft door een slag op de gông of de bekkens, soms met een schrillen toon uit de fluit, begint een monotone wijs.

Ronggeng.

De twee vrouwen dansen met kleine pasjes, handen en armen voortdurend in golvende beweging houdend, om elkander heen. Wat zij nu voorstellen is voor een Europeaan moeilijk te zeggen, want de dans, dien zij uitvoeren, heeft geen bepaald karakter meer, evenmin als de muziek, maar de omstandigheid dat zich een kleurig gekleed Javaan bij haar voegt en tandakkend erotische gebaren maakt, wettigt de gevolgtrekking dat een liefde-

trio wordt opgevoerd. Beurtelings danst en zingt het drietal. Dat zingen waarbij de vrouwen altijd de hand of den doek voor den mond houden, is slechts een neuzig, miauwerig zeuren, vermengd met enkele keelgeluiden en lange, scherpe uithalen.

En zelfs als de bewegingen van den man steeds hartstochtelijker worden en de vrouwen voor zijn liefdesbetuiging vluchten en 't gelaat bedekken, blijft de zang even zeurig, onaangenaam, schril en valsch.

Geduldig, met gespannen aandacht, blijft het altijd rustige publiek toezien en toont goed- noch afkeuring, totdat de Ronggeng haastig de vlucht neemt en de man met de andere vrouw blijft tandakken, elkander af en toe dreigend of slaand in huiselijken twist. Een zacht, maar allengs luider wordend lachen beloont de dansers voor hun vermoeienden arbeid.

Verschillende voorstellingen, dansen, komieke vertooningen en zangnummers wisselen elkander af en het slot van de voorstelling is een soort kluchtspel, dat zeer in den smaak der inlanders valt. Een der spelers stelt met niet gering talent een Europeaan voor, zijn gelaat is wit gemaakt, hij heeft vervaarlijke knevels aangeplakt, draagt schoenen, een witte broek en een zwart jasje.

De toekan-badoet, zijn medespeler, is nu een domme knecht, een huisjongen, die alles verkeerd begrijpt en onhandig doet, tot groot vermaak van de kijkers, die herhaaldelijk zóó luid lachen dat ze zelf: — Sjuut! sjuut! beginnen te roepen.

Die Europeaan moet een contrôleur voorstellen, die op tournée is. Wat hij zegt kan men niet verstaan, maar zeker is het geen vleierij voor den „Orang blanda" en „de Kompenie."

De voorsteller aapt op vermakelijke wijs den blanken broeder na en toont welsprekend aan, hoe de gewone onhebbelijkheden als vloeken en razen den meer beschaafden man ontsieren. Hij vertoont met succes, hoe de inlander door sommigen wordt afgesnauwd en met minachting behandeld. De pseudo-contrôleur rookt deftig een sigaar, spuwt op den grond, zit op een stoel met de beenen over elkaar en vloekt voortdurend. Telkens als hij zijn „Gévédé" of „perdomt!" doet hooren zet de gamelang

met een slag op de tam-tam of een paar schrille tonen kracht aan zijn woorden bij.

Eindelijk verandert de contrôleur in een sergeant, die op verrassende wijze de Hollandsche kommando's nabootst en een troepje getulbande, krombeenige en aartsdomme soldaten laat exerceeren.

De leden van het gezelschap, die de militairen voorstellen, hebben zelf de meeste pret in het geval, want zij lachen even hard als het publiek en bekreunen zich niet in 't minst om de vrij gevoelige duwen en stompen, die zij van den drillenden sergeant oploopen.

De gamelang klinkt daarbij krijgshaftig en overluid; de trom (de tam-tam) en de koperen bekkens hebben 't hoogste woord, totdat zij met een zonderlingen toon, meer een langgerekt gekrijsch, ophouden, terwijl de afgeroste soldaten, hinkend en hompelend de vlucht nemen tusschen de goedwillig op zij schuivende toeschouwers. 't Is over elven, de gasten maken zich gereed om te vertrekken of naar bed te gaan. De toekan-badoet merkt dat op en wenkt de Ronggeng om haar plicht te doen.

Zij danst met kleine vlugge passen een eind vooruit, zwaait bevallig den slendang heen en weer en nadert in den gewonen tandakpas de trappen der voorgalerij; dan hurkt zij neer en kruipt in die houding de treden op.

Haar kralenkroon en vergulde versierselen glimmen en schitteren in het licht der lampen en de vijftien of zestien driehoekig gevouwen over elkander gelegde, rood gerande zakdoekjes, die zij aan den gordel draagt, spreiden zich waaiervormig over haar knieën uit.

Steeds op haar hurken schuifelt zij voort en biedt, minzaam lachend, haar slendang en daaronder een koperen schaal, eerst den toewan besaar en daarna de anderen aan. Telken male als een grooter of kleiner zilverstuk in haar tampat valt, bewijst zij, door de vrije hand aan 't voorhoofd te brengen, hormat (eerbetoon) aan den gever.

Het feest is geëindigd.

In de verte verdwijnen, op- en neerdansend, de warong-lichtjes.

Er valt nu niets meer te verdienen, want het kampongvolk begint naar huis te gaan. Fakkels en lantaarntjes worden weêr ontstoken en even rustig en kalm als zij gekomen zijn, keeren de inlanders naar hunne woningen terug. Geen gedrang, geen gedruisch, geen geluid zelfs maken zij bij 't heengaan.

Als schimmen glijden zij weg tusschen de donkere boomen. Hier en daar glimt nog een brandend strootje of vlamt een lucifer, plotseling enkele hoofden en gezichten verlichtend, een oogenblik op.

De Topengspelers verlaten met dankbare buigingen, naar de zijde van het landhuis, waar de lichten reeds gebluscht worden, het terrein. Een half uur later is het voorplein van Srogol geheel en al ontruimd en blinkt het maanlicht, ongehinderd, over de kiezels van den zandigen grond.

't Is doodstil geworden, slechts de krekel blijft zachtjes doorzingen en een enkele gèkko roept van tijd tot tijd zijn: tokkè-tokkè-è! Boomen en varens, heesters en palmen staan, stil beschenen door de maan, spookachtig zich afteekenend tegen den bergachtigen achtergrond en zachtkens dwaalt de blauwiggele schijn der maan over 't gastvrij dak van het huis, waarin de gasten met den toewan besaar en zijn gezin zijn ter ruste gegaan.

III.

De Preanger is zeker een der meest gezegende en liefelijkste streken van Java — ik heb er slechts een gedeelte van gezien, omdat ik tijd te kort kwam, maar wat ik er van mocht bezoeken, zal me onvergetelijk blijven.

Het is winter, terwijl ik deze bladen schrijf, mijn vuurtje brandt helder en toch heb ik het koud — 'k ben nog niet weer geheel gewend aan ons kil klimaat. De thermometer stijgt, 't wordt gelukkig wat warmer in mijn kamer en ik begin me aangenaam te voelen — ik haal stuk voor stuk mijn herinneringen voor den dag en 'k zie de onder de Tropen doorleefde dagen nogmaals voor me, ik geniet ze opnieuw....

Soekaboemi! in gedachten adem ik uw frissche, reine lucht in — ik voel weer de lichte, koele bergwind, die genezend en verkwikkend door de eeuwenoude boomen ruischt. Ik zie weer, in uw weldadige, rustige stilte, de oplevende menschen, die, moê en bleek, met afgematte, slappe zenuwen en doffe, dwalende oogen gekomen, reeds na een verblijf van enkele dagen, levenslustiger worden, veerkrachtiger en gezonder van tint.

Ik zie mij rijdend op den mooien, lommerrijken weg naar Sela-Batoe, het herstellingsoord, waar de koele ozon-rijke atmosfeer wonderen verricht. Ik herinner me de gezellige table d'hôte in het Hôtel Ort, waar de spijzen rijkelijk werden opgediend en de bediening goed was. Ik zie mij in den geest in het kleine paviljoentje, waar ik logeer, zitten schrijven, terwijl uit de conversatiezaal veel gelach, vroolijke stemmen en pianospel naar mij over klinken, gedragen op den zoelen adem van den avond-

wind, die de geuren van bloemen en bosch liefelijk in mijn kamer spreidt; ik hoor weer de trillende, scherpe stem van den krekel en 't roepen van den gekko, die me nog even uit den slaap houden, misschien wel om mij beter de weelde te leeren kennen van den heerlijken Indischen nacht, waarin men slapen kan met open vensters, met 't sterrelicht als nachtlampje, met het aroma van bloesems en vruchten als zacht narcoticum.

. . . . . .

Terwijl ik dit schrijf, zingt naast mij op het spiritusvlammetje mijn bouilloir. Zachtjes zeurend eerst, dan allengs vlugger en luider, melodischer, in verschillende tonen, hoog en laag! Ik ruik den geur van de thee, die op het kokende water staat te trekken. 't Vluchtig aroma vervult de kamer en daardoor rijst eensklaps voor mijn verbeelding de onderneming Parakan-Salak, met het vriendelijke comfortabele landhuis van de familie Mund. Ik herinner mij het prachtig oord, waarin dat gastvrije huis ligt — ik zie ons weer zitten, een groot gezelschap lachende, vroolijke gasten in de voorgalerij, genietend van den koelen avond, zich lavend aan den frisschen bergwind, die van de Salak overwaait.

Heerlijke Indische nacht, wie zal u ooit kunnen beschrijven? 't Zilveren maanlicht, hoog in de lucht geboren, als neervloeiend tusschen boom en struik, schemelt over den zandigen grond. 't Maakt de nacht doorzichtig, licht en vriendelijk. Liefelijk speelt het tusschen de lange grashalmen in het perk, glijdend over het even gerimpelde water van den vijver, waarin fiere witte zwanen langzaam en statig drijven.

En midden in dat zachte schijnsel werpt krachtig de electrische booglamp haar stralen — blauwig-fel als bliksemlicht — het groen van de boomen groener, het wit van den weg witter makend, het rood der bloemen opkleurend! Verborgen achter hooge boomen, spreidt zij haar licht scherp tusschen bladeren en takken door en teekent hun silhouetten krachtig af op den in wazigen lichtschijn wegdommelenden achtergrond. Dan zie ik de groote hooggewelfde Rococco-zaal in het landhuis, de gamelang in het onderhuis, den schat van wapens, uit alle oorden

van den Archipel samengebracht versierend het kantoor, waar de directeur van de uitgestrekte theeonderneming zijn printah's (bevelen) geeft. 'k Ontwaar plotseling weer aan den wand, de groote photografie van den koningstijger met de groep jagers en den heer Mund die hem geschoten heeft, op Parakan Salak!

De theeketel zingt voort, ze deunt, ze borrelt, het deksel trilt

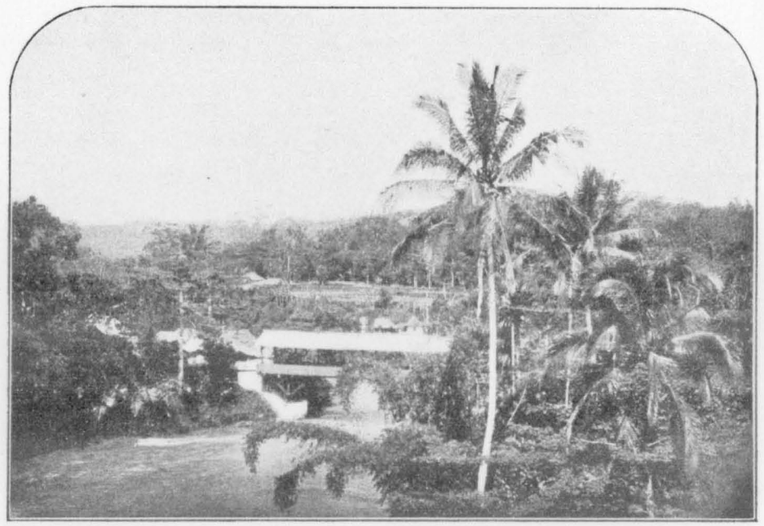

Tjibadak. — Preanger.

op en neer en ik verbeeld me dat ik weer het geluid hoor der rolmachines, die de versch geplukte bladeren bewerken — ik zie tegen de berghellingen de vrouwen, in kleurige kleederen, de thee plukkend en verzamelend. In het bruischen van mijn theewater, hoor ik den bergstroom, die het groote rad, dat alles in beweging brengt, voortdrijft; — ik ruik weer de groenige, eigenaardige lucht der versch geplukte bladeren, en terwijl ik in gedachten nogmaals de heerlijke drank savoureer, die de gulle gastvrouw ons schenkt, verdwijnt alles voor mijn geestes-

oog en staar ik op het blad papier, waarover mijn pen werktuigelijk henenglijdt.

Bandong! de vriendelijke, nette stad, breed aangelegd en uitgebouwd, rijst plotseling voor mijn geest op als een schoone, jonge Indische vrouw, die, frisch uit 't bad gestegen, tusschen groene palmen en boomen, haar lachend gelaat doet zien, nog omsluierd met een licht gaas, dat zij behaagziek om zich henen plooit.

Zóó ligt des morgens Bandong in den nevel, vochtig en koel, totdat de zon op middaghoogte alles met haar warme stralen verguldt.

Bandong is een nog vrij jeugdige stad, maar een krachtige groei doet haar grooter en grooter worden, zich ontwikkelen en toenemen in omvang, schoonheid en kracht.

Ik verplaats mij weer op de ruime, groene, frisch begroeide aloong-aloong met de fraaie Regentswoning, de groote Missigit, en het verblijf van den Resident; — op het Raceplein, waar de snelvoetige Javaansche paardjes kampen om den prijs, terwijl duizenden en duizenden inlanders toestroomen om dat schouwspel te genieten. Dan is er geen plaats te vinden in de hôtels, dan wordt bijna ieder particulier huis een logement, want de Bandongers zijn gastvrij en gul.

Stroomen bezoekers gaan dan na de feesten naar Tjampelas om te baden of toeren rijdend langs den bergstroom, waarin de karbouwen met hun jongen frischheid zoeken, waarin de boomen en planten zich behaagziek spiegelen. Dan wordt er vroolijk gepic-nic't bij den kleinen waterval, die bescheiden voortklatert zonder te vertellen wat hij ziet op dat plekje, zoo geschikt voor liefdezoekende harten, omdat het romantisch is en stil!

Mijn photografiën liggen naast me, ik bekijk ze nu en dan — ze brengen me eensklaps weer andere beelden uit de Preanger voor oogen; de vlakte van Lélès, het schoonste punt van den geheelen weg.

Dáár ligt in de diepte, een palmenwoud en pisangbosch, een

klappertuin naast een veld vol rijpende padie, dáár slingeren zich als lange, smalle, zilveren linten de stroompjes tusschen de dessa's door, en in het schitterend licht der Indische zon flikkeren en tintelen de kleine watervalletjes, de stroomversnellingen als bestrooid met huppelende kristallen en diamanten, tusschen zandige wegen en groene zoomen. Langzamer stoomt daar de

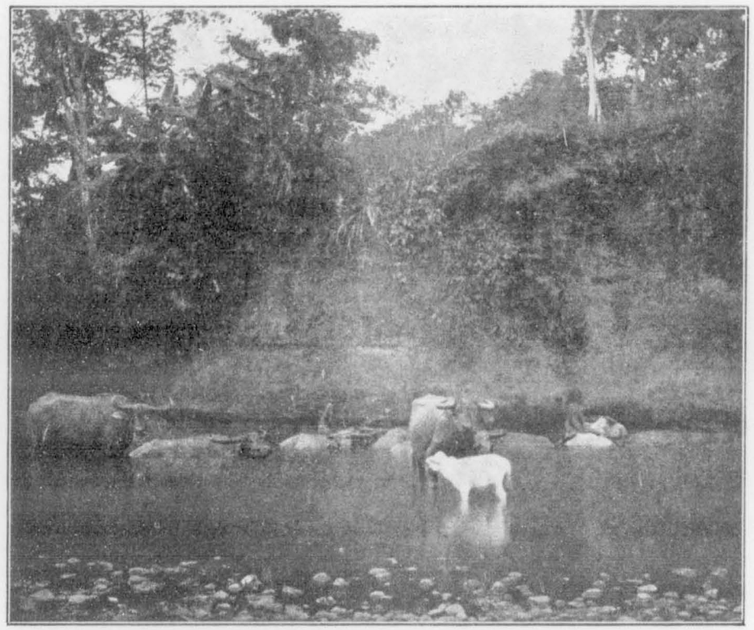

Karbouwenbad.

trein over de lange, kunstig gebouwde Viaduct, om den reiziger gelegenheid te geven zich dat eenig mooie gezicht in de diepe vallei goed in 't geheugen te prenten. Zwart, dreigend, verheft zich in de verte de Donderberg, de Goentoer, en als een wachter over de vlakte ziet de tot den top bebouwden Haroman in de diepte neer op de huizen en hutten der vlijtige Soendanezen, die zijn flanken verzorgen en telkens met een nieuw zacht groen kleed beplanten.

En in de verste verte blauwen weer andere bergen, de Seda-Kling, de Galoengoeng, de Kratjak, de prachtige Tjikorai en zoovele meer, die, achter en naast elkander oprijzend, de vlakte van Lélès omgeven.

* * *

Ja! hij had toch gelijk, die opgewonden tabakker, al sprak hij wat boud, al redeneerde hij ruwer en heftiger dan noodig was!

Wie de Papandajan niet belangwekkend, de tocht er heen niet mooi en heerlijk vindt, is iemand zonder gevoel of zin voor natuurschoon.

De herinnering toovert in mijn stille schrijfkamer, terwijl de wind buiten giert en de natte sneeuw tegen de glasruiten ritselt, beelden vol zonneschijn, warmte en gloed. Ik zie ons te Garoet in 't gezellige hotel Van Horck zitten eten met een graagte, dat Holle Gijs er maar een klein kind bij zou zijn. Geen wonder, we komen juist terug van een tochtje naar Sitoe Bagendit, het mooie meertje, dat zoo heerlijk donkerblauw en rustig tusschen de hooge bergen ligt, als ware het zóó uit Tirol genomen en naar de Preanger verplaatst om aan die plek iets Europeesch te geven, opdat de zenuwzieken, die te Garoet herstelling zoeken, door 't zien van iets wat hen aan koeler klimaat herinnert, hun kwalen vergetend, kalmer worden.

Mijn vuurtje brandt en knettert in den haard — en 't herinnert mij aan den boschbrand, dien we aan de oevers van Sitoe Bagendit zagen woeden, — ik zie de houtblokken krimpen, spatteren en gloeien en in mijn verbeelding volg ik nogmaals de vurige slangen, die, rook voor zich uit spuwend, langzaam in de bosschen de berghelling opkropen, om gulzig het frissche groen te belekken en onmeedoogend de harsachtige stammen en het droge gras te verslinden.....

Een ander beeld!

Daar gaan wij, Heremans, mijn trouwe, prettige reismakker, die zoo leuk met iedereen kennis wist te maken en ik, in een karretje den weg op naar Tjiseroepan.

Drie Bataviaansche dames, moedige toeristen, hebben zich bij ons aangesloten en volgen ons, hobbelend in een wagentje, dat alléén ouder is dan zij met haar drieën. Zij wuiven ons van tijd tot tijd met haar zakdoekjes toe, als wilden zij zeggen: — Wij volgen, want thans hebben we u noodig, gij heeren der schepping, die met uw lange beenen zoo ongelukkig in dat

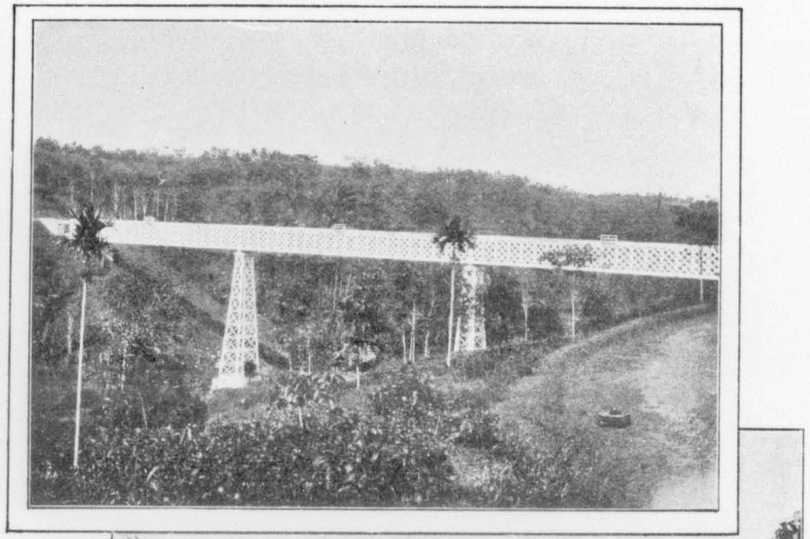

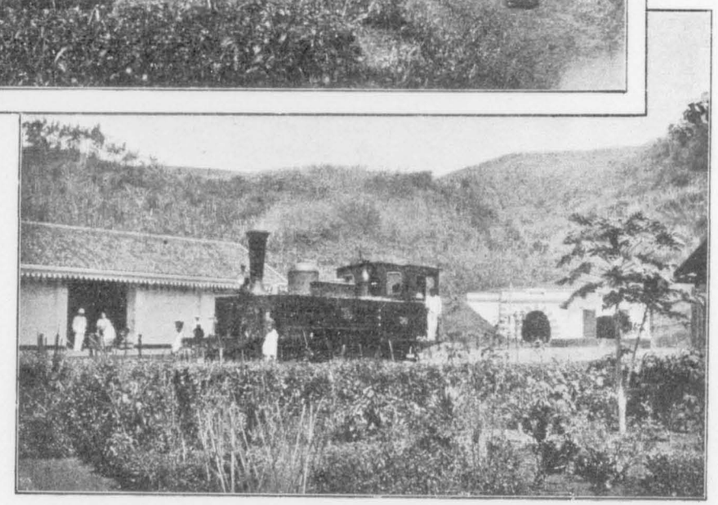

Spoorbrug bij Tjitandoei, — Halte Lampegan.

kleine karretje zit — wij volgen voor *deze* maal — begrijpt ge?

— 'n Leuke baas! 'k hoor het, dunkt me, de eene vroolijke jonge dame weer tot de andere zeggen: — 'n Leuke baas! en knipoogend wijst zij op den ouden gepensionneerden majoor, die te Tjiseroepan woont en ons vriendelijk behulpzaam is bij het huren van paarden en draagstoelen.

Ik zie op eens zijn rood en door de zon verbrand gezicht weer voor me, met de sterke toornplooien tusschen zijn verdacht donkere wenkbrauwen en de diepe groeven langs zijn blozenden neus en zwart geverfden knevel, die een vergeefsche poging doet om dat gelaat te verjeugdigen. Die knevel is een parodie op 's mans eerwaardig voorkomen, een uithangbord, dat een verkeerde werking doet, want de majoor is géén fat, géén man van den schijn, maar een krachtige, oude figuur, die, met een grijze of witte stoppelige snor, me zou kunnen verleiden om mijn hielen tegen elkaar slaande front te maken en salueerend te zeggen: — Tot je orders, majoor! Nu is hij tot *onze* orders, want hij brengt ons limonade, ajerblanda (mineraal-water) en andere verfrisschingen. Hij schenkt in met milde hand — gastheer, tolk en cicerone tegelijk. Hem danken wij het, dat we niet, zooals hij 't noemt: „bedibberd worden door die satansche dorpshoofden, die bovendien de arme weêrlichten van koelies van hun zuur verdiend draagloon nog iets zoeken af te knijpen."

— En nu dames, vooruit, hou je maar aan de lucht vast, ajo, djalan! De majoor slaat militair groetend aan, de dames slaken kleine angstgilletjes als de koelies de draagstoelen even slingerend op hun schouders tillen en wij stijgen te paard.

Tusschen koffietuinen door, langs kleine dessa's en hutten, rijden we langzaam omhoog. Nu en dan wisselen de dragers om met de losse koelies, die naast de tandoes loopen, en terwijl zij het tappelend zweet met den rug der hand van hun voorhoofd wisschen, bukken zij zich herhaaldelijk langs den weg bij een beekje en drinken uit de holle hand een teug helder bergwater, dat hun krachten schijnt te stalen.

De koffietuinen zijn we voorbij, de weg voert nu midden door 't oerwoud — hooge boomen geven voldoende schaduw, ons

ritje wordt een weelde. Een paar apen zien van uit een hoogen kalen boom op ons neer, krijschend en gillend springen ze van tak tot tak — dan verder op andere boomen; soms gooien ze met iets wat ons niet raakt en als de boschweg lichter wordt, volgen ze ons niet langer, maar springen weg in 't dichte loof van een assamboom, die aan den zoom van 't woud zijn breede takken uitstrekt.

Gloeiend warm wordt nu de open weg — 't stof dwarrelt brandend heet op!

De koelies blijven een oogenblik staan en zetten de tandoes een minuut lang neer in de schaduw van een boschje; ze moeten even uitblazen! De weg stijgt voortdurend en is verbazend steil.

— Wat 'n sjouw! wat 'n werk! roept Heremans, zijn paard inhoudend, me toe — en wat verdient zoo'n man voor de twee uren heen en terug, berg op, berg af? — Twee kwartjes! Kijk die kereltjes eens zweeten, 't loopt met stralen langs hun ruggen. Kasihan!

Onze gids, een Soendanees, intelligenter dan de anderen, in een mooi rood baadje en met een gekleurden hoofddoek om, stapt onvermoeid voort, zonder merkbare inspanning gelijken tred met mijn paard houdend, en als hij spreekt klinkt zijn stem flink en duidelijk; — ik geloof dat hij niet eens weet wat hijgen is.

— Wat een klim, hoe houden die lui 't uit! roept Heremans weer, op de dragers wijzend, en lachend: — Ze zijn waarachtig nog galant ook, kijk, ze plukken bloemen voor de dames!

Ik zie langs den weg aan een boom een groote, mooie, lelievormige witte kelk met een goudkleurig hart vol lange meeldraden en zeg tot den gids: pluk me die bloem eens af?

— Tida — àh! antwoordt hij, langzaam het hoofd schuddend: — Ada radjoen ('t is vergif) en op de groote fraai geschulpte bladeren van die veelvuldig voorkomende boomen wijzend, vertelt hij: — één blad maakt dronken, twee bladeren bedwelmen, véél bladeren geven den dood!

't Is een eigenaardig verschijnsel dat zelfs de meest onontwikkelde inlander de giftige en geneeskrachtige planten en kruiden onderscheid en kent. Hij wijst me onderweg nog andere

met de woorden: — Goed voor den buik, heel goed voor wonden, maakt langzaam aan dood, enz. En altijd steiler, altijd moeilijker wordt het pad, de paarden klimmen als geiten; de koelies met de tandoes, waarin de jonge dames half soezend zich waaien met haar kipas, blijven langzamerhand iets achter.

Soms bij een wending van den weg ontrolt zich een grootsch panorama aan onze voeten. Uit diepe ravijnen steken boomtoppen, palm- en klapperkruinen wuivend omhoog, en in de diepte bruischen stroomen helder water, springend en huppelend over steenbrokken en rotsklompen.

De weg wordt kaler, de vegetatie armer — over witte lavablokken en gele zwavelrotsen klimmen we voort, tot aan de warme bronnen, die ons van verre reeds hun akeligen, scherpen zwavelreuk tegemoet zenden. Af en toe ontmoeten wij troepjes Soendaneezen met kleine mandjes vol losse, gele zwavel van den krater komend. Uren en uren ver loopen die arme drommels om zoo'n mandje vol te rapen, dat hun op de passar twintig of vijf-en-twintig centen opbrengt.

Fel brandt de zon langs den weg op de witte rotsen en harde aschbelten, wier hel wit en geel het oog pijn doen. En nog altijd klimmen wij, al moeilijker en langzamer, hoe nader we bij het doel van onzen tocht komen.

Eindelijk zijn de zes-en-twintig honderd meter stijgens afgelegd — de groote Papandajankrater ligt voor ons. De zwavellucht slaat ons benauwend op de borst, als we afstijgen en te voet in den ontzagwekkenden krater gaan.

Aan drie zijden omsloten door hemelhooge steile rotswanden, breidt zich voor onze voeten de wijde kraterbodem uit. Sissend en borrelend, als uit reusachtige stoomketels opgestooten, spuit kokende zwavel en damp uit de fumarolen omhoog.

De gids, gewapend met een puntigen stok, wacht totdat de dames zijn aangekomen. In een klein gebouwtje, tot dat doeleinde tegen een der bergwanden geplaatst, worden de paarden vastgebonden — de koelies liggen reeds lang-uit, aemechtig op den grond of hurken bij elkaar in een hoek, moede lastdieren gelijk.

— Hâti, hâti, toewan! (voorzichtig, meneer!) plan, plan! (langzaam) zegt de gids, als hij ons voorgaat en den weg wijst tusschen de lavablokken en zwavelbronnen.

't Is een ijzingwekkende, maar vreemde en onvergetelijke tocht over dien brandenden bodem, over die korst van gestolde zwavel en heete modder. Wij loopen voorzichtig als de ganzen achter elkander. De dappere jonge dames nemen nu en dan behoedzaam haar rokken samen, als we over het smalle paadje tusschen brandende zwavelkolken, sissende en razende fumarolen en solfatoren verder gaan.

— Ada kawa besaar! — dit is de groote vuurhaard, verklaart onze geleider op een door den dichten damp bijna onzichtbare ketelvormige opening wijzend, waaruit met ontzettend geweld gloeiende zwavelstralen omhoog spuiten en kokende modder in dikke golven en bellen opborrelt.

Wij gaan verder. Ik steek mijn wandelstok in den bodem; die me, waar ik sta, erg week voorkomt, haastig trek ik mijn hand terug, want een straal gloeiende zwavel is dadelijk als stoom opgespoten uit de gemaakte opening en heeft me gebrand.

— Hâti, hâti, toewan! roept de gids en schudt driftig het hoofd, als wilde hij zeggen: „doe dat niet weêr."

Wonderlijk gevormde zwavel- en lavazuilen, sommige op menschengedaanten gelijkend, hebben zich hier en daar in den krater van zelf opgebouwd; grillig vormt zich overal zwavel en gestolde modder met lava tot allerlei vreemde fantastische figuren.

Ik krijg het denkbeeld: in een donkeren nacht moet de Papandaja een stuk van Dantes hel gelijken en ik vraag aan den gids: — Ben je wel eens des nachts hier geweest?

Heftig ontkennend schudt hij het hoofd en plotseling behoedzaam omziende, zachtjes sprekend, antwoordt hij: — Tida-âh! saija takoet waktoe malam, ada banjak hantoe! (Neen! ik ben bang 's nachts, er zijn veel spoken!)

Ik kan 't best gelooven en ik huiver onwillekeurig zelf als mijn fantasie zich verplaatst in een akelig-duisteren nacht op den Papandajan, terwijl de wind door de rotsspleten huilt, de

vleermuizen, die er huizen, verjagend, terwijl de onderaardsche stemmen brullen en rumoeren en de witte rook zich kleurt door het felle vuur uit den brullenden en sissenden kawah, die zijn vlammengloed doet zien, vonken spuwend en gloeiende stralen. Als rondom de brullende solfatoren, helsche geesten met vuur-

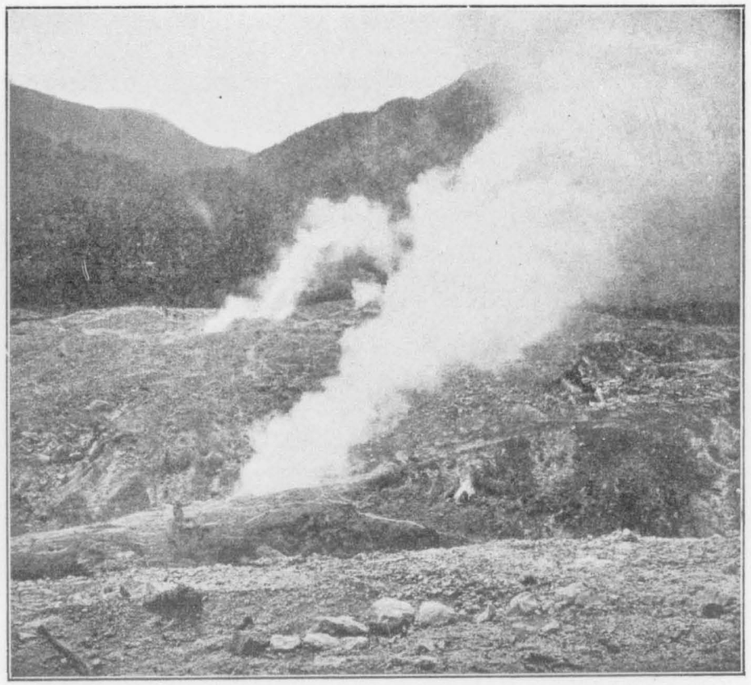

De Papandajan-krater.

brakende monden gelijk, hun onheilspellende geluiden doen hooren, dan moet het daar schrikwekkend, satanisch zijn, dan zullen die fantastische steengevaarten, die zwavelformaties en lavablokken in den gloed van 't vuur als levend worden — dan wordt de Papandajan een heksenkeuken, een pandaemonium!

Hier en daar golft en beeft de dunne korst, waarop we wandelen, de hitte wordt ondragelijk, de lucht benauwd en

prikkelend; we hoesten om beurten en de tranen komen ons in de oogen.

— Laten we asjeblieft teruggaan? zegt een van de dames — en zonder eenig protest volgen wij haar als zij zich plotseling omwendt.

Onbeschrijfelijk is het vergezicht, het contrast, dat zich eensklaps bij het terugkeeren aan het verbaasde oog vertoont.

Wonder-liefelijk ligt daar in de verte, diep aan onze voeten, het groene rijke dal — achter ons borrelt, stoomt, ziedt en raast de helsche ketel — vóór ons breidt zich de heerlijkste weelderigste Indische natuur uit.

En langs den gezichtseinder ver, in wijden kring. blauwe bergen, die hun toppen opsteken in de klare heldere lucht, rustig en vredig als een schaar van kalme, beschermende trawanten den Preanger omgevend.

. . . . . .

Het vuur in mijn haard is uitgegaan — de laatste vonkjes glimmen nog in de asch. Ik heb het niet gemerkt door mijn visioenen van zon en licht, van bergen en boomen en blauwe luchten, vol klaren glans!

Nu keer ik tot de werkelijkheid terug; de pen ontvalt mijn hand, ik ben koud en huiverig, want buiten blaast de ijzige noordewind tusschen de ontbladerde boomen en geruischloos stapelt de rulle sneeuw zich op tegen mijn vensters!

OP MIDDEN-JAVA

Bij-tempel te Brambanan (Midden-Java).

— Brenti! (Hou op) koessir!

Onze reiswagen bleef een oogenblik stilstaan, dicht bij Magelang op den weg van Djocjokarta.

— Kijk nu eens rechts, dáár in dat veld ligt de Goenoeng-tidar, zie je hem, dien lagen pyramidevormigen berg?

— Zeker! met Chineesche graven tegen de helling en een Europeesch kerkhof er voor — hij lijkt me niet hooger dan een 800- à 900 voet.

— Precies! Die berg is het juiste middenpunt van Java en volgens het bijgeloof der inlanders heeft Brahma bij 't scheppen

der wereld door den Goenong-tidar een grooten spijker geslagen om Java aan de aarde vast te maken.

Mijn reisgenoot, een te Djocja wonend ingenieur, was zoo vriendelijk geweest mij in zijn gemakkelijken reiswagen mede te nemen en had nu de beleefdheid mij op dien merkwaardigen Spijkerberg te wijzen, terwijl onze paarden een oogenblik stonden uit te blazen.

— 'k Geloof dat je niet rouwig bent dat we Magelang naderen, lachtte hij en wees op mijn dik bestoven witte pak en groezelig gelaat. We hadden een langen, stoffigen, heeten rit gemaakt en zagen er beide uit als schoorsteenvegers.

Het reizen in een reiswagen heeft in Indië zeer veel vóór — maar ook heel veel tegen. Het vóór bestaat daarin, dat men gemakkelijker en minder benauwd zit dan in den trein, langzamer rijdt en daardoor beter gelegenheid heeft om al de schoonheden van den weg te zien en zijn opmerkingen te maken over de bevolking, die den weg stoffeert. Bovendien pleistert men van tijd tot tijd en kan, terwijl de paarden verwisseld worden, zijn van 't lange zitten stramme ledematen, uitstrekken en weer lenig maken, door een kleine wandeling over de passars, of in de kampongs, die men passeert. Het tegen van zoo'n rit bestaat voornamelijk in de buitengewone hoeveelheid heete stof die men inademt, den langeren duur en grootere kostbaarheid der reis.

Toch vind ik, wanneer men geen groote haast heeft, het reizen per wagen zeer aangenaam, typisch en interessant. De reiswagens zijn, dooréén genomen, op Java vrij gemakkelijk ingericht, en de wegen, wanneer men de particuliere landwegen niet mederekent, goed onderhouden. Men neemt de noodige proviand, vooral drinkwaren, mede, want cafés of herbergen, die goede consumptie aanbieden zijn er op die wegen niet; men is volkomen heer en meester over zijn tijd, en hoeft niemand in zijn rijtuig te dulden, dien men niet aangenaam vindt, en men rijdt zóó langzaam of zóó snel als men zelf wil — neen! zooals de paarden willen, want op Java is de reizende mensch, hoewel heer der schepping, toch feitelijk aan de genade en ongenade van zijn paardjes overgegeven.

Over 't algemeen echter zijn de kleine Javaansche paarden niet kwaad en snelvoetig — natuurlijk treft men er ook onder die liever lui zijn dan moê en zich geen aasje bekommeren om alles wat koetsier en loopers doen om hun spoed normaal te houden.

Gewoonlijk rijdt men met vier, soms ook met zes paarden, die door den koetsier heel handig bestuurd worden. Voor zoo'n reiswagen heeft men waarlijk een geoefend, kalm en vastberaden koetsier noodig, want dikwijls komen er oogenblikken, vooral bij 't afdalen van steile bergwegen, dat men bij zichzelf denkt: „er komt geen stuk van me terecht", zóó rakelings gaat het langs rotsblokken, stroomen of diepe ravijnen.

De rijtuigverhuurder zorgt dan ook uit welbegrepen eigenbelang voor koetsiers, die inderdaad „mennen" kunnen. Iedere Javaan verbeeldt zich overigens wel dat hij dat kan. Soms komt hij zóó uit de rimboe (wildernis) en verhuurt zich als koetsier, of schaft zich een dos-à-dos aan, die hij op zijne wijze ment, altijd wanneer „mennen" daarin bestaat, dat men op onhebbelijke wijze aan de teugels van een paard rukt en het arme dier onophoudelijk afranselt.

Achter op iederen reiswagen staan twee Javanen (loopers) die zich met aapachtige behendigheid op een klein plankje weten vast te houden. Onnavolgbaar vlug wippen zij onophoudelijk van en weêr op dat plankje, telkens een poosje naast de paarden dravend, hen zoo luid mogelijk toeroepend: — Rrrrrrirrrrri! rrrrri! Tjò! Tjò! Tjò! rrrrri! 't Geen eigenlijk een afkorting is van: Priò-priò, kontjò! en zeggen wil: Vooruit, goede vriend! Vooruit! Nu en dan zetten zij die vriendschappelijke woorden kracht bij door een paar zweepslagen en als de rit door stroomende kali's voert zijn zij onmiddelijk bij de hand om, indien zulks noodig is, de voorste paarden bij den kop te grijpen, te leiden of plotseling tot staan te brengen.

In vluggen draf gaat het steeds voort, berg-op, berg-af, op smalle paden, door stroomende rivieren en langs diepe afgronden. Soms houdt men, figuurlijk gesproken, zijn hart vast, want de wagens schijnen niet bestand tegen de hevige schokken, die nu

en dan het gevolg zijn van kuilen en gaten in den bodem. Breekt onderweg een of ander aan tuig of wagen, de koetsier weet met de loopers dadelijk raad. Bamboes en rotan is overal in 't bosch te vinden en touw heeft elke wagenmenner bij zich. Ongeloofelijk handig en vindingrijk weet zoo'n inlander wonderen te doen met dat eenvoudig materiaal.

Zoo vertelde mijn reisgenoot mij, dat eenmaal op de spoorlijn van Kedong-Djati naar Willem I het drijfwiel der locomotief brak en de trein derhalve midden op den weg stilstond. De Europeesche machinist was radeloos, zijn machine kon vóórnoch achteruit, en hij besloot reeds naar 't naaste station te loopen om hulp te halen, maar de Javaansche stoker wist raad. Met een paar andere inlanders ging hij een eindje de rimboe (wildernis) in, keerde terug met bamboe en taaie rotan en repareerde in een half uur tijds het drijfwiel zóó netjes en handig, dat de locomotief, hoewel zeer langzaam, toch voortstoomen kon en de trein zonder verder ongeval Ambarawa (Willem I) bereikte.

Wij waren 's morgens vroeg van Djocjakarta weggereden, hadden onderweg een paar maal van paarden verwisseld en naderden nu Magelang, waar ik mijn reisgenoot Heremans, die daar eenige dagen vertoefd had, zou terugvinden.

De weg van Djocja is mooi en belangrijk. Tot aan Moentilan, een Passar-plaats, rijdt men onder prachtig oud en hoog geboomte, afwisselend langs kampongs, tabak, djagoeng (maïs) en indigovelden. De geheele streek heeft een vruchtbaar aanzien en is sterk bevolkt. Nergens op Java heb ik op de wegen zooveel menschen aangetroffen en ook nergens vond ik de bevolking zoo armelijk, zoo vies en onoogelijk. Reeds te Djocja viel het mij op, dat de inlanders er minder welgevoed, somberder en armoediger uitzagen dan elders. Het schijnt wel alsof de onder de heerschappij des Sultans levende bevolking „er niet boven op komt". Ik acht mij niet gerechtigd om hier een oordeel te vellen, maar *mijn* individueele indruk is, dat de Javaan in de Gouvernementslanden oneindig beter en gelukkiger leeft.

Langs den weg, die naar Passar Moentilan voert, zag ik een menigte inlandsche mannen en vrouwen, allen in de onoogelijke,

sombere donkerblauwe en zwarte dracht, die op midden Java gebruikelijk is. Mager, verschrompeld, slecht gevoed en oud vóór hun tijd, zien zeer velen er deerniswaardig uit. Ze loopen als geduldige pak-ezels beladen met manden en korven, landbouwgereedschap en veldvruchten, zwoegend in het stof der wegen, geblakerd door de gloeiende zon. Het is mij opgevallen, dat men op dien weg — voornamelijk te Moentilan — lastig gevallen wordt door vieze, afzichtelijke bedelaars, lepra- en syphilislijders, die, hun soms half weggezworen gelaat en doffe, bevliesde oogen naar u toewendend, hun gore handen uitstrekkend een klagend: „Minta doewit Toewân" (ik vraag geld, mijnheer!) doen hooren. In geen andere streek van Java heb ik dergelijke ongelukkigen aangetroffen; ellendige wezens, die zelf een treurig bestaan voortslepend, bovendien anderen in gevaar brengen. Immers ik heb voor mijn oogen gezien, hoe die melaatsche, met zweren of vuile ziekte behepte menschen, op de Passar te Moentilan, van de daar uitgestalde vruchten in hun handen namen, bevoelden, betastten, beroken en weer in de manden deden. De inlander is te dom, te traperdoeli (onverschillig) om te bedenken, dat zoo'n aanraking de besmetting dier afschuwelijke ziekten kan overbrengen — en hij eet met smaak en dood-gerust de door zoo'n lijder beduimelde vrucht.

Ik wil nog even een feit — onappetijtelijk is het zeker — maar teekenend tevens, vermelden, n.l. dit: Op diezelfde Passar zag ik vijf vrouwen, die eendrachtig bijeenzittend, elkanders lange zwarte haren op de gebruikelijke wijze reinigden en telkenmale haar jachtgeweer in den mond nemend, met vlugge vingers het wild bemachtigden en dan rauw verslonden. Op verschillende andere plaatsen heb ik hetzelfde jacht- en reinigingsproces geconstateerd; 't schijnt een vrij algemeen verbreide inlandsche gewoonte te zijn, van twee aan twee, maar dat de dames er een soort van „saletje" van maakten is mij alleen te Passar Moentilan opgevallen.

Kedoe, de aan Moentilan grenzende streek, is nog sterker bevolkt, en die bevolking ziet er, zoo mogelijk, nog goorder, aapachtiger en gedrukter uit. Ik kreeg medelijden met die

ongelukkige wezens, en maakte onwillekeurig een vergelijking met het frissche en opgewekte uiterlijk der Soedaneezen, die ik pas had verlaten. Welk een verschil! Men vraagt zich bijna af: heb ik hier wel 't zelfde ras — „de Javaan" voor mij. Ik geloof, dat de Sultans en de Pangérans (de prinsen) en de oude adat (gebruiken), die den Sultan alles, den onderdaan schier niets toestaan, het volk zoo arm en dom, zoo onbeschaafd „ter neêr" houden.

Toen ik te Djocjakarta den Kraton bezocht, heb ik me verwonderd, dat een zoo oudbakken, verweerde en vies uitziende verzameling gebouwen, de omgeving en het prinselijk verblijf van een der machtigste sultans vormt. Een groote menigte straten, wegen, kampongs, vervuilde vijvers en dufriekende kanalen, een aloen-aloen (plein), een moskee, verschillende stallen, gebouwen en tuinen, door een vrij hoogen en breeden muur omgeven, huisvesten ongeveer vijftienduizend inlanders, mannen en vrouwen die allen tot den hofstoet behooren of familie zijn van den Sultan. Geen wonder dat de bevolking heel wat opbrengen moet om tegemoet te komen in de uitgaven van zoo'n „vorstelijk huis!" Ik moet bekennen, dat, indien mij ooit ter wereld iets is tegengevallen, het de Kraton is; het mooiste er in zijn de oude, hooge boomen die de wegen en gebouwen beschaduwen. Ik had mij van zoo'n Sultans-verblijf iets heel anders rijkers, mooiers en typigers voorgesteld dan wat het in werkelijkheid is: een bestoven, groezelig „zoodje." De vrij eenvoudige, hoewel ruime hoofdwacht bestaat uit eenige afdakken op ijzeren kolommen, met soldaten er onder, die een allesbehalve militair uiterlijk hebben, magere nietige kereltjes in leelijke uniformen, op bloote voeten, met omgekeerde puddingvormen op het hoofd en komisch-ernstige manieren. Meestal liggen ze luierend uitgestrekt onder de pendoppo, naast hun in rekken staande geweren. Van Oostersche pracht of weelde aan de gebouwen geen spoor, integendeel alles ziet er eerder verarmd en versleten uit. Alleen de pradjoerits in gala uniform, hebben iets „opgemaakts," iets grappigs en men is geneigd om ze te engageeren voor een operette à grand spectacle à la Duchesse de Gérolstein.

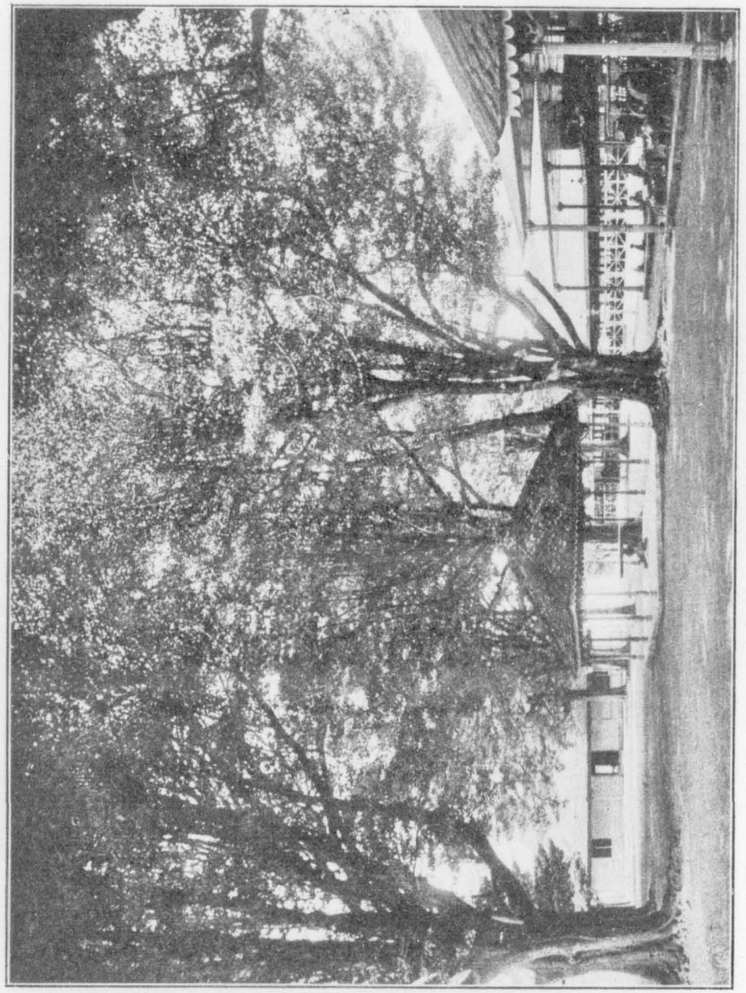

Hoofdwacht in den Kraton te Djocjakarta.

Op het voorplein vindt men als merkwaardigheid twee olifanten en in een ijzeren kooi een leeuw, een aan verval van krachten lijdenden koning des wouds, die met de anderhalve tand, die hem nog resten, voor uw oogen met moed een levende kip bevecht, overwint en verslindt, als ge zijn oppasser een fooitje geeft.

Ik heb echter het fooitje in mijn zak en de kip in 't leven gelaten, tegelijk den oppasser, die me woedend aankeek, een onaangenaam oogenblik bezorgend.

Pradjoerit-officier.

De olifanten, twee groote, bejaarde exemplaren, zijn in een omheinde ruimte aan een hunner pooten door een zwaren ring en ijzeren schakels aan een in den grond gerammeide paal vastgeketend. Ze wiebelen aanhoudend heen en weer, alsof ze kramp hebben door 't langdurige staan, bewegen hun snuiten bedelend naar u toe en schudden landerig met de ooren. Verder doen ze niemendal dan zich vervelen als een paar echte doodeters, die evenwel door hun fabelachtige eetlust en gezonde spijsvertering nog langen tijd dat bestaan kunnen uithouden.

De woning van den Sultan met de vergulde pendoppo, de eetzaal waar ruim zeshonderd gasten kunnen aanzitten, de gerechtzalen en de vrouwenverblijven heb ik niet kunnen zien — ik geloof echter gaarne dat alles mooi, goed ingericht en comfortabel is, want gewoonlijk zorgen H. H. M. M. de Sultans goed voor hun volk, maar nog beter voor zich zelf.

Over alles en alles in den Kraton ligt m. i. echter een waas van verval; 't ziet er daar uit alsof men er eenmaal betere dagen kende en onwillekeurig moet men denken aan iemand,

die in goeden doen *was* en nu nog met de overblijfselen van vroegere glorie zijn fatsoen ophoudt.

Schijn bedriegt echter, want de Sultan is rijk, maar hij is bescheiden tevens, daarom wil hij zeker niemand „de oogen uitsteken" door zijn rijkdom te toonen of zijn onderdanen en familie een al te welvarend uiterlijk te bezorgen. Eenige malen per jaar geeft hij echter groote feesten en toont zich dan een mild en aangenaam gastheer. Op den eersten dag der tiende, den twaalfden dag der twaalfde en den twaalfden dag der tweede maand van het mahomedaansche jaar hebben die garebegs (teesten) met veel luister plaats. Dan wordt de groote gamelang bespeeld en dansen de hofdansers en danseressen hun zonderling karakteristieke dansen. Groote maaltijden worden dan aangericht en de Sultan is te midden van zijn hofstoet op den Sitingil — een met traliewerk omgeven estrade — te kijk voor zijn onderdanen, die met godsdienstigen eerbied hun gebieder, tevens hoofd van den Islam op Java, aanstaren en huldigen.

Hofdanser (Djocja).

Het *Waterkasteel,* buiten den Kraton gelegen, een ruïne van zeer ouden datum, door hoog geboomte omgeven en met struikgewas overgroeid, wijst op de buitengewone weelde en rijkdommen der heerschers van vroeger, die alléén om zich op hun gemak te kunnen baden, een ontzachlijk groot kasteel lieten bouwen met gemetselde vijvers, badkamers en zwembassins, waarin nu nog slechts wat drabbig water staat of puin ligt. Sultans noch Sultanes komen daar nu meer, alleen

padden, hagedissen, nachtuilen, vleermuizen en ongedierte huizen in die holle ruimten. De oude Javaan, die ons door de ruïne rondleidde, vertelde heel interessante dingen van dat Waterkasteel. Zijn grijs, kroezig kinbaardje wipte telkens op en zijn doffe oogen gingen loerend heen en weer als hij geheimzinnig fluisterend, met mummelenden mond zei: — Toewan Soeltan mandi di sini, tempo doeloe, en bij een ander gedeelte der bouwvallen: — Di sini toewan Soeltan mandi, tempo doelo, terwijl hij in een derde afdeeling zeer gewichtig mededeelde: Tempo doeloe, toewan Soeltan mandi di sini, d. w. z.: In vroeger tijd baadde de Sultan hier! Verder wist de oude man niets meer, dan dat het gebruikelijk was om hem voor zijn belangrijke mededeelingen een fooitje te vereeren.

Als ruïne is het Waterkasteel zeer schilderachtig, als monument beteekent het weinig, omdat het zonder veel versiering of beeldhouwwerk is.

Djocjakarta zelf is een door zoel klimaat en ligging gezonde plaats, ruim uitgebouwd langs breede grindwegen, lommerrijk door de vele fraaie oude boomen. Vooral het goed gebouwde residentshuis ligt mooi in een klein park — jammer dat de merkwaardige oude hindoebeelden, die daar zijn opgesteld, door de al te zindelijke neigingen van den een of anderen braven, burgerlijk netten Hollander met „'n kwassie witte verf" zijn opgeknapt en — bedorven.

De omtrek van Djocjakarta is over 't geheel rijk aan oude monumenten, overblijfselen uit den tijd toen de Boeddhisten op Java woonden — ruim tien eeuwen geleden, — vóórdat het rijk van Mataram ontstond. Geen ander gedeelte van Java kan zooveel goed bewaarde overblijfselen uit dat tijdperk aanwijzen.

Van uit Magelang, waar ik mijn vriend Heremans terugvond, maakte ik een uitstapje naar den Boeroeboedoer, de merkwaardigste en grootste Hindoe-tempel, die nog op Java bestaat. Ruim duizend jaren geleden werd hij op een heuvel gebouwd en bestaat uit twee vierkante benedenterrassen en vijf galerijen. Elke galerij of verdieping is versierd met kunstig bas-relief beeldhouwwerk, voorstellend: de verschillende levensperioden

Boeddha-Beeld in den tempel van Mendoet (Midden-Java).

van Boeddha, van af zijn geboorte tot aan zijn oplossing in de Nirwana. Een menigte open gewerkte dagobs(koepels), sommige met nog zeer goed bewaarde Boeddha-beelden er in, orneeren de balustrades en de tempel wordt als bekroond door een grooteren koepel.

Ik heb geen voor dit boek geschikte, duidelijke photografie van dat monument der Boeddhisten kunnen krijgen en bepaal mij dus alleen tot de reproductie van het groote beeld uit den veel kleineren tempel van Mendoet, die dicht bij de Boeroeboedoer gelegen en zeker niet minder belangwekkend is. Men staat verbaasd en bewonderend stil voor dit meer dan tien eeuwen oude reusachtig groote, uit harden steen gehouwen beeld, waarvan de gelaatstrekken zoo edel, zoo schoon en rustig zijn, de houding zoo vol waardigheid is.

* * *

Avondtafel in 't hôtel te Djocja.

Een lekkere lucht van gebraden vleesch en vruchten zweeft over de net gedekte, met bloemen gesierde tafel.

De groote helderbrandende petroleumlampen verlichten met warmen geligen schijn de etende gasten.

De soep is gebruikt, de vleeschpasteitjes worden gediend.

— Neemt u er geen, mevrouw Visser. — Mag ik u eens bedienen?

— Gaarne, meneer van Maurik, dank u!.... En u heeft dus met uw vriend Heremans een toer gemaakt naar Brambanan? Is 't u goed bevallen?

— Bijzonder! ik zou haast zeggen dat ik de tempels van Brambanan nog interessanter vind dan de Boeroeboedoer!

— Och! de Boeroeboedoer is toch veel grooter.

— Misschien *te* groot; de tempels van Brambaanan kan men beter overzien. Enkele gedeelten zijn nog zeer goed geconserveerd.

— En we hadden een aardigen rit er heen met Ko-mo-an.

— Wie is dat, meneer Heremans?

— Een Chineesch bouwkundige — een aardig onderhoudend man, goed op de hoogte van de Hindoe-oudheden.

— Een sobat van u?

— Ja, sedert een dag of wat. — Och, van Maurik, geef zijn portret eens even — die auteurs zijn lastige lui om meê te reizen, mevrouw! Ze hebben altijd wat op te schrijven, wat af te teekenen of wat in te palmen. *Hij* moest natuurlijk Ko-mo-an's portret, dat *ik* gekregen had, hebben.

Ko-mo-an.

— Dat spreekt van zelf! Ik reproduceer 't misschien later in mijn boek — jij begraaft 't in een album — Alsjeblieft, mevrouw, hier heeft u onzen vriend in zijn ornaat als meester in de Loge te Djocja.

— Wàt, is die Chinees vrijmetselaar? Och, kunnen die dat ook zijn?

— Zeker! waarom niet? De Maçonnerie is geen godsdienstige instelling, maar een broederschap, die onder alle menschen in alle werelddeelen bestaat.

— Zou dan een neger b. v. ook maçon kunnen zijn?

— Welzeker! wanneer hij de noodige ontwikkeling er voor heeft.

— Dus, u kende Ko-mo-an als maçon?

— Wel neen, mevrouw! — ik wist zelfs niet dat hij bestond, tot vóór vijf dagen.

— Maar hoe kàn dat, meneer Heremans?

— Wel, doodeenvoudig zóó. We waren op weg naar Magelang en op een post, waar we de paarden wisselden, kregen we een malheur met ons rijtuig. Met bamboes of rotan was er ditmaal geen helpen aan, een smid is daar niet en andere

rijtuigen evenmin. We stonden zeker erg benauwd en verlegen te kijken, want een Chinees, die dáár toevallig ook ophield met zijn wagen, kreeg medelijden met ons, kwam naar ons toe en vroeg: — Kan ik de heeren ook helpen?

— Och, zei hij dat in 't Hollandsch?

— In beschaafd, zuiver Hollandsch, mevrouw!

— Hè, hoe aardig, waar zou hij dat hebben geleerd?

— Hier op de gewone school; hij is een intelligent, ontwikkeld man, bouwkundige en aannemer.

— En hoe merkte u, dat hij vrijmetselaar is?

— Hij droeg een maçonnieke charivari aan zijn horlogeketting.

— Ik maakte me bekend, en binnen vijf minuten zaten we als broertjes met hem in één rijtuig. Hij bracht ons waar we wezen moesten.

— Dat's toch aardig — en doen alle maçons zoo? Ik heb eigenlijk altijd gedacht, dat 't een soort samenzweerders zijn, die allerlei schrikkelijke geheimenissen hebben. O! ik was er vroeger altijd dol nieuwsgierig naar en toen mijn beste man nog leefde hebben we er, ronduit gezegd, wel eens woorden over gehad. Hij wou me er nooit wat van zeggen, verbeeld u! aan zijn eigen vrouw niet!

— Foei! dat's niet mooi. Als u me heilig belooft 't aan niemand over te vertellen, wil ik u wel mededeelen wat ons geheim is.

— Hè ja! Toe, asjeblieft! U kunt er gerust op aan, ik zeg 't heusch aan niemand. — Wat is het dan?

— Nu dan! 't eenige geheim van de Maçons is — u spreekt er op uw eerewoord niet over?

— Met geen sterveling!

— Nu, 't is — dat ze géén geheim hebben!

— Hè, hoe flauw! Ajakkes hoe laf!

— 't Is toch de waarheid, mevrouw!

— Kun je begrijpen? O, hoe vreeselijk flauw! Abah! u is al net als mijn Henri — even ongalant.

— 't Spijt me dat ik 't bij u verkorven heb.

— Ja! en voor goed. Ik spreek niet meer tegen u. — Meneer

van Maurik. u zal me wel wat willen vertellen van Brambanan, hoe heeft u de reis gemaakt?

— Van hier per spoor tot aan de halte. Ko-mo-an kwam ons van morgen afhalen met zijn rijtuig, hij had voor wijn, Victoria-water, broodjes en vruchten gezorgd, we reden samen met den trein naar Brambanan en daar vonden wij den reiswagen met zes paarden, die 's nachts vooruit naar de halte gereden was; die bracht ons naar de tempels tot vlak bij den ingang, waar twee reusachtig groote beelden, de zoogenaamde wachters, zitten.

— Entschuldigen Sie, zegt eensklaps een onzer overburen, een saai Duitsch geleerde, die bij 't binnenkomen alléén „Mahlzeit" heeft gezegd en schijnbaar al zijn aandacht aan het menu schenkt.

— Entschuldigen Sie, wenn ich mitschpreek, aber Sie hatten keine sechs Pferde nöthig gehabt, die Tempel liegen ja kein halb' stoend von der Bahn ....

— Zeker! maar we wilden niet weer per spoor terug; de rit per rijtuig is oneindig veel mooier, begrijpt u?

— O jawohl, volkommen! entschuldigen Sie en de min of meer uitpuilende, achter een ronden bril verschanste, bijziende oogen vestigen zich weer uitsluitend op den kippenvleugel, dien hij langzaam afkluift en met mes en vork ontleedt. Hij peuzelt een oogenblikje zwijgend door, schenkt zich, flesch en glas dicht bij de oogen houdend, voorzichtig zijn Moselblümchen in en richt dan een onvasten blik op Heremans, die smakelijk zit te eten. — Entschuldigen Sie wenn ich störe, aber dürfte ich vielleicht um die Adresse jenes Chinesen bitten? Er scheint ein interessanter Mann zu sein, ein Object des Studiums würdig! — dan peuzelt hij verder.

— Met genoegen! Ko-mo-an woont hier dicht bij in een groot huis, wil u hem soms interviewen?

— Vielleicht! ich werde es versuchen — ich bin Archaeologe und Ethnologischer-privat-docent und arbeite an einem Werke über Indiën.

— Ah zoo! dan is u zeker ook al te Brambanan geweest?

— Natürlich! wiederholt. Aeusserst interessante, wenigstens neunhundert Jahren alte Tjandi.

— Wat zegt meneer?

— Tjandi beteekent tempel, mevrouw!

— O zoo! ja, hm! nu begrijp ik ....

— Ich reise schon ungefähr ein Vierteljahr über Java. Jüngstens war ich acht Tage im Pasangrahan bei dem Boeroeboedoer. Ach! dieses wunderbare Kunstwerk aus der Hinduzeit könnte ich mein Leben lang studiren!

— En kan u je redden met 't Maleisch?

— Nein! ich lernte blos Sanskrit, Latein und Griechisch;

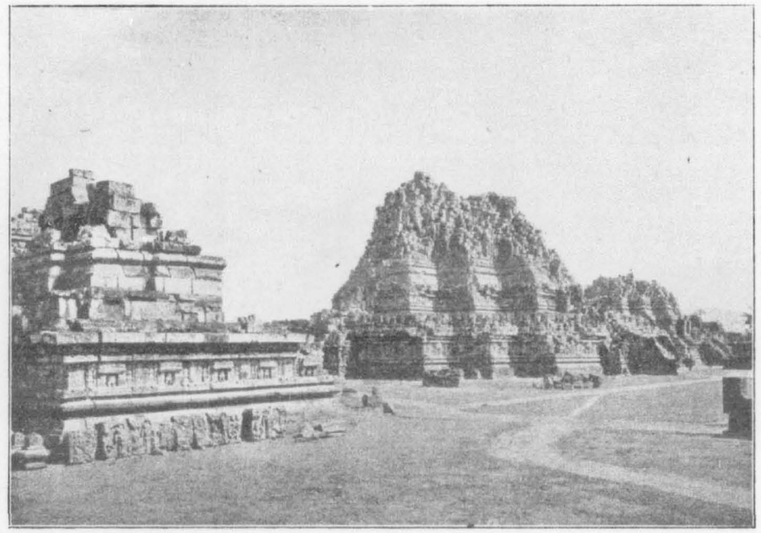

Tempelgroep te Brambann.

Malaïsch ist mir zu unbedeutend. Holländisch verstehe ich sehr gut, sprechen thue ich es ein wenig.

— Schrijft u alléén over die oude tempels?

— O, nein, geehrter Herr! ich studiere auch die Sitten und Gewohnheiten der Eingeborenen — aber die Altherthümer sind doch meine wesentliche Passion!

— Hè! ik begrijp me niet hoe iemand plezier heeft om al

die ingestorte ouwe dingen te bestudeeren; ze lijken toch allemaal op elkaar!

— I Gott bewahre! — bitte sehr gnädige Frau? Da sind Sie wohl sehr im Irrthume; hij kijkt mevrouw Visser bijna boos aan en gesticuleert met een half afgeplozen beentje, als hij doceerend voortgaat: — Im Gegentheil! diese Tjandi haben alle ein verschiedener, deutlich ausgeprägter Character .... hij begint te „speechen" en wekt daardoor den lachlust op van een dikken, schuins over hem zittenden, tot nog toe alleen etenden koffieplanter.

— Lieber Herr! sie vergessen ihr bordje, essen sie 'emaal 'ris was, dass zol je goed thoen, lacht hij goedig.

De Archaeoloog luistert nauwlijks, maar raakt in vuur en vertelt, tusschen de lamscotteletten met spersieboontjes en gebraden eend met papaja-moes, dat de tempelgroep vroeger omringd was door drie ringmuren, waarvan de binnenste nog boven den grond uitsteekt. Hij windt zich meer en meer op als hij zegt: — Ach, diese Ruïnen sind herrliche Monumenten des Aelterthums! — Sie zeugen von der grossen Weisheit der Brahmanen, von der Kunstfertigkeit dieser ....

— Essen sie kein eindvögel — sie sind goddelich. Hier las ich sie 'ris 'emaal bedienen professor, en lachend legt de planter een grooten eendenbout op zijn bord. De Duitscher neemt er geen notitie van; hij is op zijn stokpaardje gekomen en stijgt niet spoedig af. Hij beschrijft hoe in de middelste der drie groote tempels vier kamers waren met Dwarapala beelden, Ciwa's en Ganeça's, hoe er nu nog een geheel goed geconserveerd beeld is, waaraan de bevolking wonder-macht toeschrijft en waaraan dagelijks offers worden gebracht — dan houdt hij een vrij droge en eigenwijze verhandeling over de vermaarde Tjandi Sewoe — de zoogenaamde duizend tempels, — Vier Reihen, meine Herrschaften! jede von zweihundert vierzig Tempel. Grandios, riesig! Und ein Mittentempel, ein wahres Wunder der Architectur. — Ach! roept hij eindelijk enthousiastisch uit — In dieser Umgegend liegen noch unermessliche Schätze begraben!

— Zóó! zegt de planteur doodleuk en een mangga schillend

— Dan moessen sie oenser gouvernement daar 'ris 'emaal attent auf machen, geld haben sie hier perloe perloe noodig — Koerang oewang zijn ze eeuwig.

— Wie beliebt?

— Verstehen sie kein Duitsch?

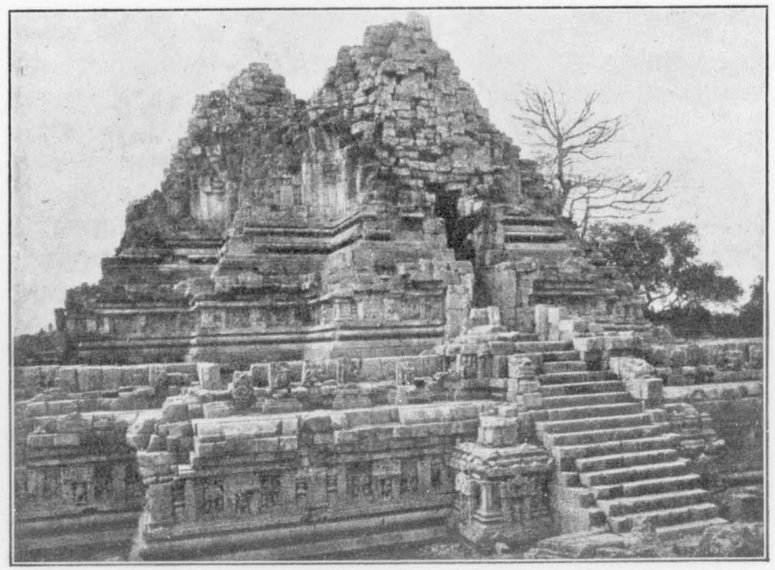

Ciwa-Tempel te Brambanan.

— Jawohl, natürlich aber ....

— Noen, ik zeg dass sie fur mein parts, hier die heele groend oempatjollen (omspitten) kunnen, aushakken oder oepfgrafen oend wanneer hier sooveel doebeltjes im groend sitten, wou ich, dass ich hier ein lapfie had — ich soll das geld wol draushalen was d'rin zit.

— Geld! Geld! nichts da, es wird im gegentheil viel Geld kosten die Schätze auszuheben — ich meine ja, Kunstschätze!

— O, zoo! Noen die meugen sie selfs houwen — ich heb liever koenstmest, daar koemmen zoem minsten noch koffieboontjes

von, maar die pfroellenboel is niks waard — die museums sind stik-vol, sie wissen noe al nicht waar ze mit al der ouwe roempfel bleiben moessen.

Boos staat de geleerde op en over zijn bril kijkend zegt hij: — Altes gerümpel, sagen sie! — Meinherr, sie beleidigen die Kunst, die Erhabene, die ich diene — ich darf das niet langer anhören. — hij gaat heen.

— Snijen sie dan maar geroest aus, lieber freund! roept de planter hem na.

— Wie! was? de privaat-docent kijkt nog even om.

— Ja, wanneer sie kein Duitsch verstehen, kein Hollandsch, kein Maleisch, kan ich nicht mit sie sprechen — en terwijl de archaeoloog de achtergalerij verlaat, zegt de planter, eveneens opstaande, knorrig tot ons: — Zulke geleerde lui, hè? wonderlijk volk! ze verstaan soms der eigen moêrs taal niet. — Smakelijk eten, dames en heeren!

Hindoebeeld te Singosari.

TE SOERABAJA.

I.

Terwijl ik bezig ben met 't schrijven van mijn herinneringen aan Soerabaja, krijg ik de kennisgeving van een aangeteekenden brief uit die plaats; ik haast mij hem van de post te halen en als ik het adres bekijk, herken ik de hand van mijn vriend, die mij zoo uiterst gastvrij ten zijnent logeerde.

Een lichte rilling gaat me door de leden, want ik zie een breeden rouwrand om de enveloppe. Zou er iets treurigs zijn gebeurd in zijn familie — hij heeft een lieve vrouw en aardige kinderen. Zou misschien een smartelijk sterfgeval...?

Ik scheur in spanning het omhulsel open en neem er een kaart uit, evenzoo met een rouwrand, mij meldende met segala hormat (alle eerbewijs) van uit het kippenhok mijns gastheer, dat mijn speciale vriend, ajam-laki, de haan, die zoo mooi kraaien kon, tot groote droefheid van de overige hanen en kippen, is overleden.

Ik heradem — de menschen zijn dus gezond, zelfs opgeruimd

— dit merk ik door de mij gezonden overlijdens-communatie — 't is dus slechts een haan, die gestorven is, — maar welk een haan!

De onhebbelijkste, onbeschaamdste Chineesche haan, die ooit op twee slappe, geknikte pooten rondliep, wijdbeens en waggelend als een aan 't ruggemerg lijdende oude doordraaier. Een haan, die een stem had, zóó doordringend scherp en rauw, dat een vischventer met een graat in zijn keel er een helden-tenor bij scheen. Hij is zijn natuurlijken dood gestorven!

Dien gun ik hem niet, evenmin als de eeuwige rust, omdat de gemeenert, toen hij nog leefde, mij niet heeft laten rusten als het tijd daartoe was.

Soerabaja heeft overigens slechts aangename herinneringen bij mij achtergelaten — ik heb daar bij mijn vrienden groote hartelijkheid, onbeperkte gastvrijheid ondervonden — maar als ik aan hun Chineeschen haan terugdenk stijgt mij het bloed naar het hoofd en word ik verbazend knorrig.

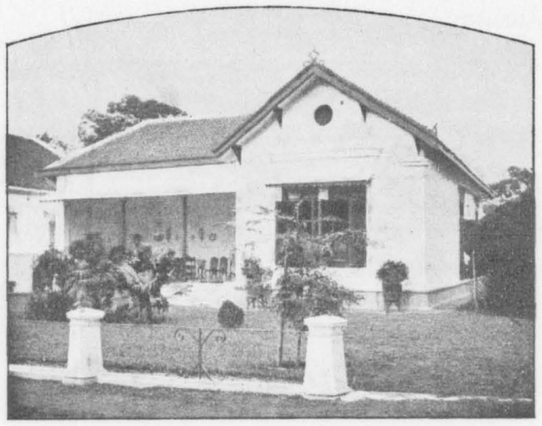

't Huis van mijn gastheer te Soerabaja.

Ik had in hun gezellig huis aan den Kajoong een heerlijke logeerkamer ter mijner beschikking, een frisch, vriendelijk vertrek met een allerkostelijkst bed, een keurige waschtafel, een kast, een kapstok, kortom alles wat noodig was prima, prima — en een riant uitzicht op den tuin — maar met den Kandang Ajam, het kippenverblijf, als overbuur. Ik zal niet beweren, dat ik een hekel aan kippen heb, integendeel, dood of levend, beminde ik ze steeds om haar malsche boutjes en versche eieren, die mijn

stofkleed in stand hielpen houden — en de kippen van mijn gastheer waren pronkjuweelen in haar soort. Ook de hanen — hij bevorderde de zedelijkheid, door meerdere ajam-laki in hetzelfde kippenhok toe te laten, zoodat de polygamie daar tot een minimum herleid werd — gedroegen zich fatsoenlijk en braaf. Zij zorgden er behoorlijk voor, dat ik 's morgens bij mijn ontbijt goede voedzame eieren vond, en sommigen offerden zelfs hun leven om mij niet zonder ragoût of fricadel te laten. Ongetwijfeld zou ik dus een lofzang op de hennen en hanen van mijn vriend hebben kunnen schrijven, wanneer niet die ééne oude Chineesche doordraaier met den knik in zijn knieën, alles bedorven had.

Hij was, dit moge ter zijner verontschuldiging dienen — zelfs tegenover een haan moet de ware christen toegevend zijn — een banneling, een paria!

Hij bewoonde het kippenverblijf niet, maar scharrelde, alleen en verstooten, door den tuin waar hij, als afschrikwekkend voorbeeld van te vroegen ouderdom en afgeleefdheid, nu eens op het grindpad, dan weer in het gras rondhobbelde — en verlangende blikken wierp, naar den ruimen harem, waarin zijn beter geconserveerde collégas fier en trotsch hun sultanes liefkoosden.

Somber hing zijn kop omlaag, slap was zijn rimpelige kam, mat en omfloersd waren zijn oogen. Zwijgend, met slepende vleugels en verfomfaaiden staart, keek hij overdag naar het minnekozen en 't graantjes pikken, dat voor hem niet meer was weggelegd.

Nauwelijks echter werd het nacht en verzilverde de maan met haar zachten glans kippenverblijf en tuin of de emeritus Chineesche Don Juan verhief zijn stem en kraaide met een gebarsten geluid, zijn wroeging en machtelooze liefdesmarten uit over de slapende natuur. 't Was alsof hij wist dat ik, lichtslaaps als ik ben, iedere noot, iedere roulade, iedere maat coloratuur van hem hoorde — en verwenschte. Ik geloof bepaald, dat hij tusschenbeiden aan mijn deur stond te luisteren of ik ook begon te snorken. Merkte dan de nijdas, die zelf niet sliep — zeker, omdat zijn uitspattingen van tempo doeloe zijn zenuwgestel

hadden ondermijnd — dat ik den slaap had gevat, dan zette hij een geweldige keel op en kraaide zóó lang en rauw dat al de hanen in de buurt, één voor één ontwaakten. Wat hij hun toekraaide verstond ik niet omdat 't vermoedelijk Chineesch was, maar 't scheen iets zeer beleedigends te zijn, want de buurhanen begonnen één voor één terug te schelden, vinnig, scherp uitvarend, hoe langer hoe nijdiger!

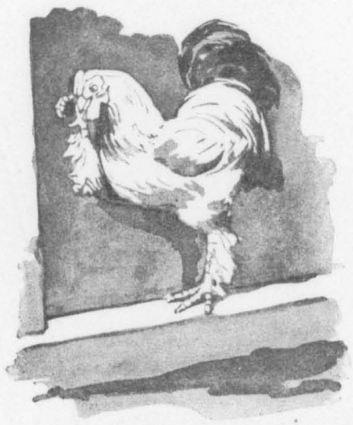

Hij bleef uitdagend door-insinueeren totdat hij er eensklaps genoeg van kreeg en met een kort, schor kraai-gebrul eindigde.

Vermoedelijk kroop de schelm dan onder een of andere struik, of school weg in den paardenstal, zich in stilte verkneuterend en genietend van het nachtelijk schandaal en burengerucht dat hij veroorzaakt had. In gedachte zag ik hoe hij zich van plezier in de kromme pooten wreef en genoot van de felle uitdagende hanenkreten die nog uren lang uit alle kippenhokken in het kwartier opstegen.

De maneschijn heeft ongetwijfeld voor de Soerabajasche hanen een ongemeene aantrekkelijkheid, want ik heb opgemerkt, dat terwijl mijn Chineesche kwelgeest, door de goede zorgen van mijn gastvrouw eenige dagen uit logeeren was gezonden, er toch geregeld muziekuitvoeringen ter eere van vrouw Luna plaats vonden en toen ik mijn verwondering daarover uitsprak, verklaarde een oudgast mij, dat die hanen „maankraaiers" waren en dat Indië daarmede rijk gezegend is. In Padang trof ik maanblaffers, in Soerabaja maankraaiers, in Batavia maanmiauwers — wellicht had ik, indien ik langer gebleven was, onder de overige huisdieren nog meer maan-liefhebbers ontdekt.

Ik kan mij overigens best begrijpen dat de dieren van huis en veld den maneschijn verrukkelijk vinden, en op hunne wijze

trachten te verheerlijken, want inderdaad de maan beschijnt alles met zulk een overschoon zacht, tooverachtig licht, dat ook de mensch behoefte krijgt zijn hart daarover uit te storten.

Dikwijls zat ik met mijn gastheer en zijn vriendelijke prettige vrouw uren lang in de voorgalerij gezellig te praten, wanneer na de zengende hitte van den dag de maan haar zachten milden schijn over alles goot, zóó helder, dat men in waarheid er bij lezen kon.

't Was dan als of die zilveren stralen tegelijk met een fantastische toovertint koelte en frischheid aan de aarde brachten.

Zoo zaten wij op een avond, onder een glaasje whiskey-soda over de des daags behandelde zaken sprekend, bijeen, toen de melodieuze tonen van een gamelang zachtkens tot ons overwoeien. Er klinkt iets weemoedigs, maar tegelijk teers en streelends in die vreemde, voor onze ooren meestal onregelmatige golven muziek; die nu eens zwak, dan weer sterker op den wind komen aanrollen, brekend tusschen de boomen, over de velden als vervloeiënd tot zangerige druppels, die plotseling weer aanzwellen tot stroomen van wonderbaren klank.

Wij luisterden.

Van uit de verte klonken het klagende fluitje, de heldere klokjestonen en de zware, diepe basgeluiden van den gông smeltend en liefelijk over de rivier, als vriendelijke stemmen die noodend riepen: Kom! kom! hierheen — kom!

— Waar zou dat geluid vandaan komen? vroeg ik nieuwsgierig.

— Vermoedelijk uit een van de kampongs hier dichtbij, antwoordde mijn gastheer.

— Wat zou daar te doen zijn?

— Denkelijk een bruiloft of een feest.

— Zouden we daar niet eens bij kunnen zijn?

— O! zeker wel. — Hè, Kebon, mari sini!

De tuinman, die, een strootje rookend, kalmpjes op zijn hurken bij het tuinhek zittend, even als wij, naar die gamelang klanken luisterde, stond op en kwam langzaam nader.

— Weet jij ook of er in de kampong wat te doen is?

— Koerang priksa , Toewan! ('k weet het niet, meneer!)

— Ga dan eens hooren wat er aan de hand is.

Een poosje later kwam de tuinman terug met de boodschap, dat in de dessa Koebeng, een kwartiertje van ons verwijderd, ter gelegenheid van het Sédéka boemi (het jaarlijks feest) de Wajang vertoond werd.

Wajang-pop.

— De Wajang? vroeg ik.

— Dat is een soort inlandsche poppenkast — eigenlijk meer een inlandsche comedie, die door poppen wordt vertoond.

— Maar kerel! dan moet ik er bepaald heen, dat is net iets voor mij — ik lach graag.

— Neen! 't is niet om te lachen, integendeel 't is een zeer ernstige vertooning.

— Och kom!

— Zeker! de Wajang is een van de meest geliefkoosde ontspanningen van den inlander. Uren lang, dikwijls het grootste deel van den nacht kan hij, op zijn hurken zittend, een strootje rookend en ajerstroop of limonade drinkend, die voorstellingen bijwonen.

— Een kinderachtig plezier, dunkt me.

— Waarachtig niet, de Wajang is voor hem wat de geschiedenis voor ons is. De Dalang, de man, die de poppen vertoont, is iemand, die zeer in aanzien is en veel succes bij zijn publiek heeft, wanneer hij goed op de hoogte is van de oude Javaansche overleveringen en mythen. Hij vertelt, zittend voor een wit scherm, waartegen hij de mooi gekleurde en vergulde poppen houdt, de geschiedenissen en sagen van de Javanen en de gamelang speelt daarbij de meest geliefkoosde stukken.

— Dus heeft de gamelang, wat wij zouden noemen, melodiën — muzieknummers.

— Zeker! Ze zijn alleen voor ons oor, omdat wij er niet aan

gewoon zijn, niet begrijpelijk, maar de inlander kent ze best en onderscheidt ze. Bij de Wajang is de muziek als 't ware de onderstreping van 't geen de Dalang zegt.

— En zijn die sagen en legenden merkwaardig?

— Als men ze goed verstaat ja. Gewoonlijk behandelen ze de oorlogen van de oude Javaansche vorstenhuizen uit den tijd

De Kajoong te Soerabaja.

van Modjophaït, de sagen van den Ardjoeno en den Java-oorlog van Tjokro Negoro. Voor ons is de manier waarop die Dalang ze vertelt nog al vervelend, want hij babbelt op één toon, halt zingend, door en houdt dan telkens de pop, die er bij te pas komt, voor 't scherm en laat haar de armen bewegen — maar laten we gaan kijken, we zullen probeeren of we er bij kunnen komen.

* * *

't Is prachtig weer, we wandelen langs de Kajoong langzaam de brug over en slaan, over de rivier gekomen, een smallen weg

in tusschen de hooge, duistere boomen naar de Dessa Koebeng.

De maan, hoog aan den hemel, speelt door de donkere bladerkroonen met haar stralen, ze als zilveren pijlen tusschen de zwarte silhouetten van klappers en assamboomen, neerschietend

Kampong bij maanlicht.

op het smalle voetpad, dat glinstert en blinkt als met schilfers van paarlen bestrooid.

't Blauwig gele licht sprankelt langs en op de bladeren, tusschen de takken door, met duizend wiebelende reflexen, weerkaatsend in de zacht dartelende golfjes van 't kabbelend beekje, dat ruischend en murmelend over steenen en oneffenheden, een lichtenden stroom van vloeibaar zilver gelijk, langs en tusschen de zwart groene oevers voortschiet.

Op den weg is 't licht, helder licht! Een licht dat kalmte geeft; niet verwarmend, maar verademing brengend na de broeihitte van den zonnigen dag.

En langs den weg in het bosch zwarte fantastische boomgrotten, diep en donker, vreemd en grillig zich verlengend naar boven, dáár splijtend tot gedrochtelijke armen, die zich opheffen naar den hemel vol sterren, flonkerend en twinkelend in 't onpeilbaar donker-violet.

Hoog, heel hoog, drijven witte, vlokkige wolkjes, zich omhuivend met licht — langzaam glijdend langs den hemelboog, als drijvend over den lucht-oceaan naar de duistere verte.

Uit de verwijderde dessa klinkt de gamelang; 't geluid zweeft nader op den zwakken wind, die, uit zee geboren, verkoelend tusschen de boomen ruischt en de geuren van melatti en oranjebloesem heerlijk verspreidt.

't Wordt een oogenblik donker — alles is zwart, zonder vormen, één klomp duisternis.

Dan breekt de maan weer statig door de wolken. Over boomen en struiken strooit zij weer haar glans, fijn verdeeld, glinsterend in millioenen atomen. Soms bij een wending van den weg rijzen eensklaps donker, massaal, zwart, dichte boomgroepen als drommen reuzen uit den grond, zachtkens wuivend hun kruinen als koppen met groote helmen, vol zilveren pluimen; hun voeten vast, zwaar in den zwarten grond gedrukt, maar rondom besprenkeld met licht, dat door de fijne openingen der bladerkronen dringt. Scherp, groote beschermende zwaarden gelijk, strekken de fel bekantlichte bladeren van den pisang zich uit over de lage kamponghuisjes aan den weg. De atappen daken blinken in den maneschijn en droomerig leunen schuren en huizen tegen elkander. Langs de stammen van klappers en palmen glijdt licht als over de schubben van op hun staart staande slangen, van boven af door de getande bladeren heen neêrvallend, zich verdeelend in duizend grillige streepjes en puntjes.

Fantastisch schemelt de blauwige schijn, tusschen bamboes en waringins door, op het lange scherpbladerige gras en aan alle

zijden glijdt hij neer, langs struiken en heesters, fel de kanten belichtend. Donkerder wordt het bosch, slechts hier en daar een helder lichte streep over den weg toelatend. In de verte schemert roodachtig 't licht van de kampong. Op den weg naderen tusschen het hout dwaallichtjes, inlanders, die met hun lantaarntje in de hand uit de dessa komen — zwijgend loopen zij voort, hun stap is licht — onhoorbaar! Stilte heerscht rondom — slechts de krekel tsjirpt in het gras en nu en dan gonst een klappertor brommend voorbij.

— Gông! Gông! — de gông doet zich eensklaps weer hooren, nu naderbij.

De gamelang klinkt luider, de verschillende instrumenten zijn te onderscheiden; de lichten zijn nu duidelijker zichtbaar. Aan de kampongpoort hangt een lamp en een papieren lantaren — binnen is 't stil — want de wajang wordt vertoond; de Dalang is aan 't woord en dan zwijgt de inlander, eerbiedig luisterend. Nu en dan zet de gamelang zijn verhaal kracht bij. De verlichte dessa ziet er in de verte fantastisch uit. Inlandsche mannen en vrouwen, die voor hun van binnen verlichte huizen zitten, zien ons voorbij gaan en rekken nieuwsgierig de halzen uit. — Blanda's om dezen tijd in hun dessa, dat gebeurt niet dikwijls — wat voeren die in 't schild?

Enkele mannen volgen ons op een afstand — de tuinman, die achter ons loopt, wordt door hen staande gehouden, ik kijk toevallig even om en zie hoe hij met zijn hoofd en handen een heftig ontkennend gebaar maakt.

Nogmaals wordt hij aangesproken, weêr dat „neen" schudden, dat afwijzend hand bewegen. Wat beduidt dat?

Wij hebben de kampongpoort bereikt, een Javaansche wacht houdt zijn piek dwars voor zich, wij blijven staan en vragen beleefd naar den kapalla-kampong (het dorpshoofd).

Luid klinkt de gamelang ons nu tegemoet; we zien in 't rosse licht van ettelijke petroleumlampen, een menigte inlanders bijeen voor 't huis van het dessa-hoofd. Talrijke warongs met kleine walmende lichtjes, zijn op het erf verspreid, achter en tusschen de kijkers, om hen van de noodige ververschingen en eetwaren

te voorzien. Wij wachten een poosje en terwijl vertelt de Kebon dat de inlanders, die ons hebben nageloopen, ons voor zeelieden hielden, die passagierden en in hun dessa den boel eens wilden komen opscheppen. — Volgens den tuinman, ontloopen wij door zijn tegenwoordigheid en goed getuigenis een pak slaag.

Een oogenblik later is het dorpshoofd bij ons, een zeer net gekleed inlander, die, zoodra hij verneemt dat wij vriendelijk verlof vragen om de wajang-voorstelling te mogen bijwonen, zijn aanvankelijke reserve laat varen en allerbeleefdst wordt.

Hij gaat ons zelf voor, naar de feestzaal — zijn pendoppo -

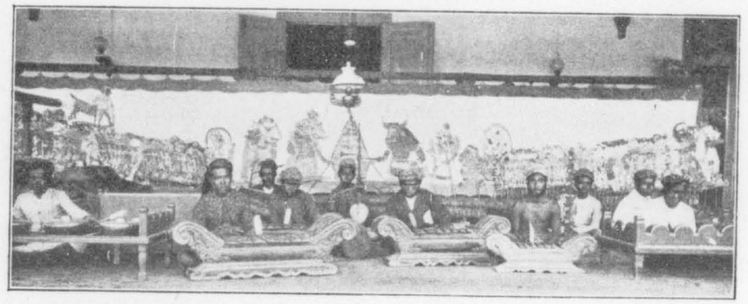

Wajang-koelit.

waar de wajang is opgeslagen, hij wenkt en een paar van zijn volkje brengen leunstoelen; hij plaatst ze zelf zóó, dat we alles goed kunnen zien, en verzoekt ons dan hoffelijk plaats te nemen. En intusschen gaat de voorstelling door — enkele toeschouwers hebben een oogenblik hun aandacht tusschen ons en de wajang verdeeld, maar de meesten niet, zij gaan geheel op in 't geen de Dalang vertelt en laat zien bij het niet al te sterke licht van een lamp, die voor het scherm hangt.

Aan de achterzijde daarvan zitten etend en drinkend de vrouwen — de mannen, egoïsten als zij allen zijn, genieten ook hier alweder alléén het essentiëele der voorstelling. Zij zien de fraai uitgesneden, vergulde en gekleurde poppen in natura en laten de schaduw er van voor hun vrouwen.

Het dorpshoofd komt nu bij ons zitten en verklaart op zijn manier wat er gespeeld wordt. Wij begrijpen er niets van, maar vinden natuurlijk alles hoogst belangrijk en mijn vriend zegt: — Die meneer zal als hij terug is in Nederland een boek over Indië schrijven en ook vertellen dat hij hier de wajang-koelit gezien heeft.

Dat schijnt hem genoegen te doen, want hij staat op maakt een kleine buiging en knikt, als wilde hij zeggen: — ik begrijp het, meneer is welkom!

Weer roept hij een paar van zijn dorpelingen, die altijd met een zekere onderdanigheid naderend, hem aanhooren.

Er wordt een tafeltje gebracht, dan een blad met glazen, een flesch Vino tinto, een flesch cognak, een kokertje met manila-sigaren en een doosje zweedsche lucifers.

't Is de eerste, de eenigste en 't zal ook wel de laatste maal in mijn leven zijn geweest dat ik met een Javaansch dessa-hoofd sigaren heb gerookt en met een glas Italiaansche wijn heb geklonken op den goeden afloop van zijn Sedeka-Boemi en de voortdurende welvaart van zijn dessa.

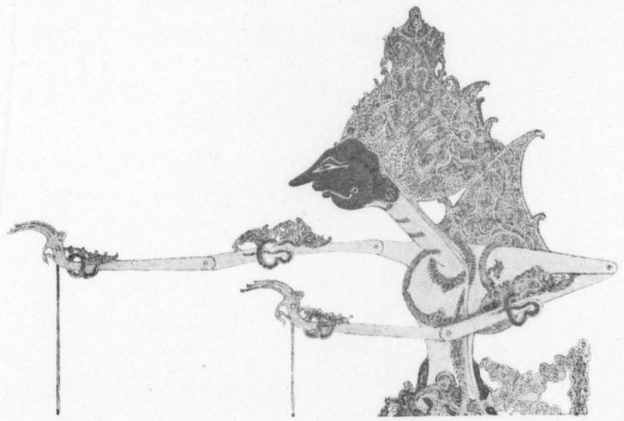

Wajang-pop.

II.

Soerabaja staat m. i. tot Batavia als Rotterdam tot den Haag, natuurlijk laat ik hier de reusachtige afmetingen van Batavia buiten de vergelijking. Is Batavia de residentie, de luxe stad van Java, Soerabaja kan men veilig „DE KOOPSTAD" noemen.

Aan beide zijden der rivier de Kali-Mâs gebouwd, is Soerabaja eigenlijk een lange, rechte stad met kleine, smalle zijstraten, die zich ongeveer in het midden der geheele lengte tot een dikken bult, waar de rivier midden doorloopt, hebben uitgezet. Van het rechte haven-kanaal, de uitmonding der Kali-Mâs, voert de weg langs een rij kleine ouderwetsche huisjes waarin tagarijnen, scheeps-victualie-verkoopers en slaapsteêhouders wonen. Matrozenherbergen, winkeltjes van scheepsbenoodigdheden en pakhuizen, geven aan die buurt volkomen het uiterlijk van een Hollandsche havenplaats, en de witgeschilderde ophaalbrug voltooit de illusie. Men waant zich inderdaad aan den Helder of 't Nieuwediep, zoolang men langs die smalle kade wandelt, maar plotseling verandert het aspect en brengen de Chineesche toko's, in nauwe straten gelegen, tot de werkelijkheid terug.

Een waar doolhof van kleine en groote straten volgt; de eene Chineesche toko leunt tegen de andere, ze verdringen elkander in dat labyrinth, waar 't voortdurend woelig en druk is, door de menigte menschen, die zich met haast- en zakengezichten heen en weer bewegen. Onophoudelijk rijden vrachtkarren, hoog opgeladen met allerlei handels-artikelen, getrokken door sappi's of karbouwen, wagens met kleine sterke paardjes en karren, die door koelies worden geduwd, op en neer.

Wanneer men te Batavia de Chineesche wijk, de Kali besaar en de benedenstad heeft gezien, meent men zich reeds een denkbeeld te kunnen vormen van den handel in onze Indische steden, maar eerst te Soerabaja krijgt men het rechte begrip daarvan, omdat het verkeer, het gaan en komen van menschen en vrachtwagens, prauwen en schuiten dáár zoo ontzachlijk veel drukker is.

Op de Willemskade tot aan de Roode brug (Djambattan-Mera)

Willemskade te Soerabaja.

en in de aangrenzende straten is een verbazend groot handelsvertier. Men ziet het den menschen aan, dat zij niet wandelen, maar zich voortspoeden om te komen waar zij wezen willen, om hun zaken aftedoen. Onophoudelijk rijden daar kossongs, leelijke oude, afgedankte open kalessen met twee armoedige paarden bespannen, om de handelaars van het eene kantoor naar 't andere

te brengen. De dos-à-dos, evenzeer tot dat doel in gebruik, zijn niet minder sukkelig en afgeleefd — maar beide voertuigen doen wat ze doen moeten en in een koopstad let men er niet zoo nauwkeurig op of de wagen wel zindelijk, 't paard wel netjes getuigd en de koetsier niet haveloos is. Men heeft veel te veel aan 't hoofd om zich met zulke kleinigheden te bemoeien; de hoofdzaak is, dat men voor weinig geld bijtijds komt waar men wezen wil en dat de koetsier in de drukke straten met beleid de vele karren en wagens, de overtalrijke pikolende (dragende) koelies weet te mijden.

Als in een mierenhoop krioelen de menschen in die beperkte ruimte dooreen, Europeanen, Javanen, Madureezen, Chineezen, Arabieren, Maleiers, matrozen, burgers, heeren, soldaten loopen en rijden elkander om en bij Passer Glap, de bekende overdekte marktplaats, bijna overhoop en in de kali hebben de schuiten en prauwen, tot zinkens geladen met koopwaren, het al even benauwd. Te Soerabaja klopt het hart van Java's handel, en die groote ader, zich vertakkend in tallooze kleinere aderen naar het binnenland, voert het voedend bloed in alle mogelijke plaatsen, die van en door den handel moeten bestaan.

Men ziet het aan alles, dat die stad slechts dienstbaar is gemaakt aan Mercurius, dat de Mammon er gehuldigd wordt en de Muzen zelden herberg vinden in die overdrukke straten en buurten. Alles is opgeofferd aan den zucht om zaken te doen, aan de noodzakelijkheid om geld te verdienen. De huizen schijnen er slechts gebouwd, om er een winkel of kantoor in te kunnen houden, aan werkelijke ruimte voor goede woningen hebben onze voorvaderen niet gedacht, van erven, tuinen of open ruimten rondom de huizen is geen sprake. Als de effectenmannen op de beurs staan en dringen de huizen in het handelsgedeelte van Soerabaja opeen, tegen elkander drukkend en duwend, maar ook elkaâr steunend aan de oevers van de kali, die onophoudelijk de koopwaren aan- en afvoert van en naar zee. De toko's zijn er legio, groote zoowel als kleine, de meeste echter hebben, voor de menigte artikelen, die zij te koop bieden, ruimte te weinig en dikwijls moet de ijverige tokohouder, wan-

neer hij het nog niet zoover gebracht heeft, dat hij op Embong-Malang of Toentoengan een villa'tje of ruimer woonhuis kan betrekken, zich met het bovengedeelte van zijn toko behelpen.

Ook dit, dat de huizen twee en meer verdiepingen hebben, onderscheidt Soerabaja grootelijks van Batavia. Vindt men daar villa's tot toko's gemaakt, hier vindt men toko's, die eertijds pakhuizen waren en die bewijzen, dat de eigenaar praktisch is en zich *be*helpt omdat hij daardoor zich *voort*helpt.

Toko te Soerabaja.

Maar er is ook een gedeelte, dat, van nieuweren datum, er op wijst, dat, hoewel de handelsgeest der Soerabajasche inwoners niet verzwakt is, er toch meer en meer menschen komen, die behalve voor hun zaken ook iets voor de eischen van „het leven" voelen. De Simpangsche weg en de Kajoong leggen daarvan reeds getuigenis af, dáár vindt men fraaie huizen, villa's met erven en tuinen, ofschoon minder grootsch en rijk dan die te Batavia. De afscheiding tusschen handelstad en woonstad is ook minder scherp afgebakend, want tusschen fraaie huizen en villa's schuilen dikwijls Chineesche toko'tjes of kleine, gore warongs als proleeten, die zich geneeren omdat zij zich niet op hun plaats voelen bij de aristocratie.

De societeit Concordia, een prachtig mooie zaal, in een goed gebouw, ligt in een vrij nette omgeving van fraaie, nieuwerwetsche, ruime toko's en handelshuizen, en hoewel die ontspanningsplaats goed bezocht wordt, draagt zij toch het kenmerk van den handel; overdag nl. is het er ledig, alleen des avonds

komen de leden gebruik maken van de lees- en biljartzalen of de groote, fraaie marmeren concertzaal.

Hoe verder men zich van de Djambattan Mera verwijdert, des te rustiger wordt de stad — Soerabaja krijgt plotseling een gansch ander aanzien bij de groote restauratie van Grimm, het geheel Europeesch ingerichte „smulhuis", waarover zelfs Z. M. de Koning van Siam bij zijn bezoek zoo verrukt was, dat hij den kok een tijd lang er uit ontvoerde en voor geld en goede woorden mede naar Siam nam, opdat zijn koninklijk gehemelte, gestreeld en verwend als 't was door Grimm's fijne keuken, niet al te zeer zou beleedigd worden, door spijzen die minder smakelijk waren toebereid. Gelukkig voor de Soerabajasche lekkerbekken, dat die kok zich niet heeft laten verschalken door de fraaie beloften van Siam's heerscher, maar teruggekeerd is in den huize Grimm, om daar, evenals voorheen, de tongen en magen der gasten te streelen.

Voor en bij dat restaurant doet de stad eensklaps denken aan een vroolijke Duitsche badplaats, door de groote boomen, die het pleintje omzoomen. Rechts lokt een klein, maar goed onderhouden park — de Stadstuin — tot wandelen in de schaduw en links voert een lommerrijke weg naar de Aloen-aloen met de fraaie moskee.

Dit middenmootje, als ik 't zóó noemen mag, is het pronkje van Soerabaja, dat zich echter voortdurend verfraait en uitbreidt en weldra met trots zal kunnen wijzen op een aantal mooie wijken. Wanneer het nu nog der Regeering mocht behagen om aan Java's eerste koopstad een waterleiding te schenken, zouden de inwoners zeker niet meer over hun stad klagen en vergelijkingen met Batavia maken, die ongunstig voor Soerabaja uitvallen.

Ik hoorde van iemand, die er jaren woonde en nu voor een poos gerepatriëerd is, zeggen: — Wat Soerabaja eerst en betoel betoel, perloe! noodig heeft, is goed drinkwater, want hoe dolzinnig 't moge klinken, reeds gedurende twaalf jaren beraadslaagt ons vaderlijk bestuur — alleen om toch maar zeker te zijn dat ons het beste wordt gegeven wat te geven is — of

een gouvernements-waterleiding of die van een particuliere maatschappij de voorkeur verdient en aangezien men het daarover nog maar niet eens worden kan, moeten we ons maar zoolang met mineraalwater, bier of wijn behelpen. 't Eerste is op den duur wel wat schraal in de maag en de beide andere dranken komen op den langen weg wat te duur uit voor den gewonen burgerman.

Dat door slecht drinkwater épidemiën bevorderd worden, is bewezen en nog slechts weinig jaren geleden werd Soerabaja èn door 't gebruik van minder goed drinkwater èn door den gebrekkigen waterafvoer, door de cholera geteisterd. Op één dag brak die ziekte soms in twee- of drie-en-twintig woningen naast elkaar tegelijk uit. En niet alleen in de dichtbevolkte benedenwijken woedde die vreeselijke ziekte, maar ook in de achter het residentiehuis gelegen Embong Woengoe, waar de bewoners ook gedurende dit jaar nog ettelijke overstroomingen kregen.

Zelfs de resident werd door de cholera aangetast, zeker voor hem een groot ongeluk, dat hij echter tot aller vreugde is te boven gekomen en dat nu — er is altijd een geluk bij een ongeluk — wel aanleiding kan geven dat Z. Excellentie de G. G. met kracht de helpende hand zal uitstrekken. Hij heeft al zóó veel voor Indië gedaan, dat hij, wanneer hij Soerabaja een goede waterleiding bezorgt, niet één, maar twee standbeelden verdient.

De Soerabajaan is echter geduldig en al moppert hij nu en dan over een en ander, hij erkent gaarne het vele goede dat zijn stad hem biedt. Over 't algemeen heerscht te Soerabaja een prettige toon, een hartelijkheid, die men elders niet zóó vindt. Het verschil van standen doet zich niet zoo duidelijk merkbaar voelen. Men is stadgenoot, men is bij elkaar om geld te verdienen, zaken te doen, maar ook om elkaar het leven gezellig te maken en zich te amuseeren.

De stadstuin, een aardig plekje, als park aangelegd, biedt daartoe de gelegenheid. Iedereen, groot of klein, voornaam of eenvoudig, komt daar eendrachtiglijk samen om vrij goede muziek

te hooren, pret te maken, te dansen, te lachen en de zorgen van den dag te vergeten.

Ik woonde ter gelegenheid van den verjaardag der Koningin op 31 Augustus een kinderfeest bij in den stadstuin, die fraai geïllumineerd, een prachtig effect maakte. Allerlei aardige verrassingen waren daar der jeugd, ook aan de ouderen, bereid. Rutschbaan, café chantant, bal-champètre, kijkspelletjes, tombola's een levend sprekend menschenhoofd, zelfs een poppenkast — verlokten om strijd groote en kleine menschen tot 't maken van pleizier. Limonade en taartjes gratis en volop; wijn, bier, whiskey en brandy tot billijken prijs, meer behoeft de Hollander niet om ten slotte zijn vreugd te uiten door „hossen." Ik heb me verwonderd dat de Hollandsche hos-natuur zich zelfs onder de tropen niet verloochent en dat men te Soerabaja H. M. verjaardagviering besloot met een algemeene dringpartij waarbij het onmuziekale Hi, ha! Hi, ha! niet ontbrak. Alles hi!-ha-de meê, kinderen, baboes, burgers en militairen, nonna's, Europeesche dames en heeren, matrozen en ambtenaren, ik heb zelfs advokaten, doktoren en rechters zien hossen en hi, ha! roepen, als wilden zij bewijzen dat het verschil tusschen geleerde heeren en ezels dikwijls meer in den graad steekt dan wel in hun uitingen.

Ook de tooneelspeelkunst vindt te Soerabaja talrijke vereerders. — 't Zijn maar liefhebbers, meneer, zei mij iemand, die een grooten eerbied voor zijn stadgenooten-dillettanten koesterde, — maar ze spelen beter dan menig acteur of actrice van professie en als u onze moeder Van der Steen ziet spelen, vooral in de rol van een Indische njonja — zou u verwonderd zijn, dat wij hier zulke goede krachten hebben. Wij noemen haar „moeder" zie je, omdat zij zoo aardig en moederlijk met haar troepje omspringt en het zoo goed bijeenhoudt.

Mevrouw v. d. Steen is werkelijk — ik heb later de eer gehad kennis met haar te maken, een begaafde vrouw, die vooral zeer geverseerd in de muziek, den moed heeft gehad om te Soerabaja, met een klein troepje door haar gedresseerde en gerégisseerde liefhebbers operetten als: De kleine Hertog, De

klokken van Corneville, De dochter van den Tamboer-Majoor e. a. op te voeren.

Als „grande amuseuse" van Soerabaja verdient zij zeker lof en dankbaarheid, want zij is de ziel der vertooningen, die haar medeburgers, werkend en zwoegend voor hun dagelijksch brood,

Mevrouw van der Steen, in de rol van Mevrouw Mina Stout in het blijspel „de Gouvernante".

zooveel genoegen doen, te meer omdat er zoo zelden echte tooneelgezelschappen, overkomen. Ik zag haar in een voor haar geschreven blijspel: „De Gouvernante" in het karakter van mevrouw Mina Stout, een Djocja'sche, de type van een domme heerschzuchtige, maar grappige halfbloed dame, die op allervermakelijkste wijze Hollandsch en Maleisch dooreen haspelde. Zij vervulde inderdaad op volmaakte wijs die rol, haar grime

was uitmuntend, haar gang, haar bewegingen brachten mij onmiddellijk de echte specimina dezer soort, die ik reeds ontmoet had, weer voor oogen en wanneer zij met onnavolgbare leukheid haar sirihpruimpje kauwde en daarbij haar verwende dochter en lummeligen echtgenoot duchtig onder handen nam, bulderde het publiek, die type volkomen kennend en genietend, het uit van 't lachen. Jammer dat het stuk niet wat meer om 't lijf had en dat zij niet beter werd gesecundeerd, want — hoe gaarne ik ook beleefd wil zijn, de waarheid moet me van 't hart — haar medespelers deden op een enkele uitzondering na, wat stijfheid en gedwongenheid betreft, niet onder voor onze Hollandsche dillettanten.

Dat moeder Van der Steen nog lang lust en kracht moge behouden om haar stadgenooten te vermaken, wenschen alle muzenvrienden van Soerabaja — en ik met hen.

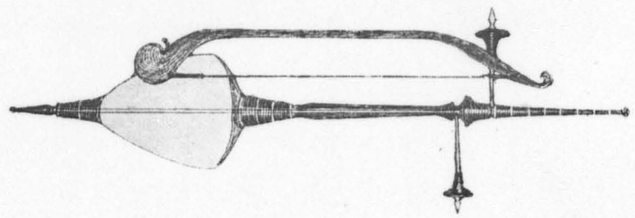

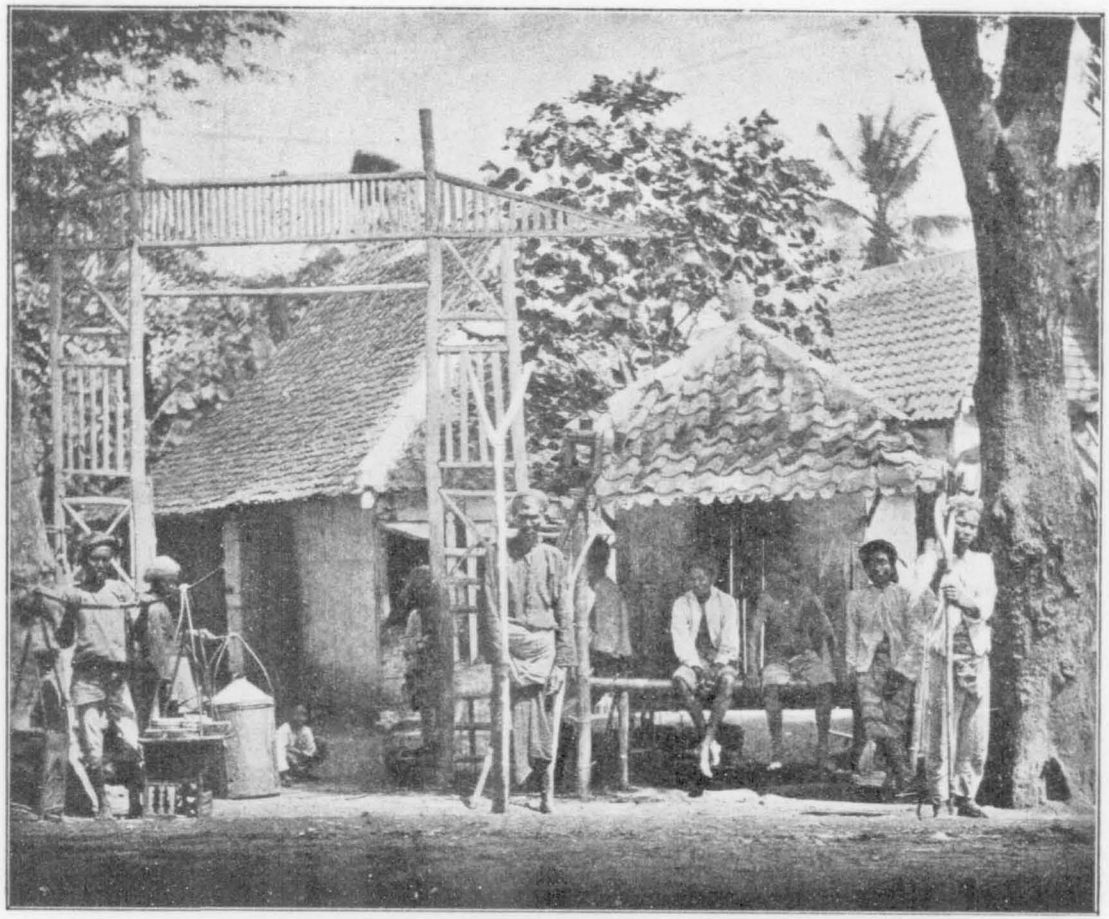

Ingang van een kampong met gardoehuisje.

Deze film is beschikbaar gesteld door het KITLV, uitsluitend op voorwaarde dat noch het geheel noch delen worden gereproduceerd zonder toestemming van het KITLV. Dit behoudt zich het recht voor een vergoeding te berekenen voor reproductie. Indien op het originele materiaal auteursrecht rust, dient men voor reproductiedoeleinden eveneens toestemming te vragen aan de houders van dit auteursrecht.
Toestemming voor reproductie dient men schriftelijk aan te vragen.

This film is supplied by the KITLV only on condition that neither it nor part of it is further reproduced without first obtaining the permission of the KITLV which reserves the right to make a charge for such reproduction. If the material filmed is itself in copyright, the permission of the owners of that copyright will also be required for such reproduction. Application for permission to reproduce should be made in writing, giving details of the proposed reproduction.

SIGNATUUR MICROVORM:

SHELF NUMBER MICROFORM:

M META 0247

III.

Op een avond even na zessen rijdt mijn gastheer, altijd er op bedacht om mij genoegen te doen, met zijn twee sandelwoods en sierlijk rijtuigje het erf op en roept me toe:

— Kleed je gauw aan, ik zal je in de gelegenheid stellen om een paar zeer populaire en bekende hooge personaadjes van Soerabaja te ontmoeten. Ik heb belet laten vragen bij den Regent en bij den luitenant Chinees. Zij willen ons hedenavond ontvangen, mijn vrouw gaat mee — die zou ze gaarne nog eens ontmoeten.

— Drommels! dan mag ik me wel in pontificaal steken, want dat zijn immers groote oomes?

— Asjeblieft! De Regent is de eerste inlandsche regeeringspersoon, de jongere broeder van den resident.

— Wat zeg je daar?

— Nu ja, dat is zoo zijn titel. Je begrijpt, dat „jongere broêr" klinkt poëtisch, maar tegelijk erg duidelijk, want een jongere heeft gewoonlijk minder te zeggen dan een oudere broer en vindt allicht een raadsman in hem; iemand, die hem „zijn feilen toont en minzaam wijst op zijn gebreken" — toch is hij feitelijk de baas van 't spul, wat de inlandsche bevolking betreft. De Regent is een charmante, Javaansche prins — maar maak nu voort, ajo!

— Even nog mijn handschoenen aandoen, 'k wil den Regent alle eer geven, die hem toekomt.

— Hou die kwelgeesten maar in je hand, hier in Indië zijn die dingen erg lastig!

— En ik heb nog al twaalf paar glacés meêgenomen, op bepaald aanraden van een goed vriend.

— Dan heeft die sobat je een koopje geleverd, want je zult ze hier niet verslijten — verspikkelen kunnen ze wel — ben je klaar? Mijn vrouw zit al in 't rijtuig.

— Tot je orders!

We rijden weg en bereiken een kwartier later de kaboepaten — de regentswoning, dicht bij de kampong gelegen, op Kaliassin — een ruim huis met een zeer groote pendoppo, waarin de regent zijn gasten ontvangt en de officieele recepties en feesten geeft. Als we voorrijden staan verschillende Javaansche bedienden bij de trap, die naar de pendoppo leidt en een hunner schiet ijverig toe om het portier te openen.

De regent, een knap rijzig man, komt ons tegemoet en biedt mijn gastvrouw uiterst hoffelijk den arm, om haar de trappen op te leiden. — Wij volgen.

Raden Adipati Arijo Tjokro Negoro is een volkomen aristocraat; men ziet het hem oogenblikkelijk aan, dat hij van hoogadellijken stand, van prinselijken bloede is. Zijn fiere houding, zijn gedistingeerde manieren zijn hem aangeboren, dat merkt men dadelijk; hij toont geen spoor van gemaaktheid, de hoffelijkheid zit hem in 't bloed, in zijn hooge geboorte.

De adellijke Javaan heeft dat over 't algemeen zeer sterk; evenmin als het type van den gewonen, laaggeboren inlander zich ooit verloochent, zal men zich daarin vergissen, dat men een adellijke voor een proleet aanziet. Er ligt in zijn verschijning iets buitengewoon waardigs, iets, dat, hoewel gelaatskleur en kleeding den inlander aanduiden, eerbied afdwingt en onmiddellijk verraadt dat men met een beschaafd, welopgevoed en vormelijk man te doen heeft.

De Raden Adipati is een dier menschen, die zelf volkomen kalm en gemakkelijk van beweging, ook anderen dadelijk op hun gemak weten te zetten. Zijn manieren zijn fijn, hoogbeschaafd en waardig. Zijn gelaat regelmatig gevormd en lichtbruin, heeft iets nobels, iets prettigs dat dadelijk symphatie inboezemt. Zijn prachtige witte tanden glinsteren onder den wel

verzorgden zwarten knevel en hoewel hij reeds zes-en-zestig jaren telt en gedurende vijf-en-dertig jaren de regeeringszorgen op zich voelt drukken, heeft zijn gelaat weinig rimpels en staan zijn oogen helder en frisch als die van een jong mensch. Hij verheugt zich waarlijk in een groenen ouderdom en is het type van den wèl-geconserveerden man van geboorte. Zijn keurige kleeding, een lakensch baadje met diamanten knoopen, over een fijne witte kabaia, staat hem zeer gedistingeerd. De kostbare gebatikte sarong, die netjes gedrapeerd tot half over zijn bloote beenen hangt, is aan zijn lichaam een sierlijk kleedingstuk en de fraaie met goud geborduurde muilen passen volkomen bij die dracht. Zijn hoofddoek is onberispelijk gevouwen en omlijst zijn gelaat zóó mooi, dat ik mij voorstel hoe een andere hoofdbedekking *hem* niet goed zou staan. Bij hem kan men gerust het spreekwoord „de kleeren maken den man" omkeeren, want *zijn* persoonlijkheid maakt de voor Europeesche oogen altijd min of meer zonderlinge Javaansche dracht, tot een inderdaad fijn, keurig kleedend costuum.

Raden Adipati Arijo Tjokro Negoro.
Regent van Soerabaja.

De regent wijst ons hoffelijk plaatsen aan in de gemakkelijke luierstoelen, die in grooten getale in zijn half Europeesch ingerichte pendoppo staan.

Zijn bedienden naderen hem niet dan in hoogst eerbiedige gebogen houding; wanneer zij tot hem spreken hurken zij neer en heffen de gevouwen handen sembah makend naar hem op.

Een dwerg, zijn hofnar, een allerkluchtigst ventje met een buitengewoon groot hoofd en korte armpjes is de eenige, die

hem gewoon loopend nadert en op min of meer familiaare wijs tot hem spreekt. Dat wonderlijke mannetje schijnt zich in de bijzondere gunst van den regent te verheugen en doet dienst als opperschenker, hij presenteert ons op een zilveren blad ijswater, brandy-soda en limonade.

Grinnikend met breedgetrokken scheven mond ziet hij ons aan, knipt grappig met zijn roodachtige, sluwe oogjes en houdt met zijn korte armpjes het blad met glazen omhoog, zoodat zijn leuk gezicht er slechts even boven uit kijkt. Als hij ons bediend heeft gaat hij achteruit loopend, naar de terzijde in de pendoppo hurkende Javanen en vertelt hun bepaald iets zeer ondeugends, want hun anders strakke gezichten ontplooien zich even en tersluiks zien zij naar ons en naar hun heer, die zich zeer vriendelijk met mij onderhoudt.

Het doet hem genoegen dat ik wat Maleisch spreek — omdat hij slechts weinig Hollandsch kent — verstaan doet hij het goed — en zóó helpen we elkander voort, soms lachend om wederkeerige onbeholpenheid. Weer verschijnt de dwerg en terwijl de andere inlanders, die nog onder den indruk van zijn grappigheid met ernstige gezichten, maar met een lach in de oogen, naar ons kijken, presenteert hij met een stalen gezicht, sigaren, een afsnijmesje en lucifers. Er is iets onweerstaanbaar komisch aan dien dwerg — als hij een lucifer aansteekt, moet men lachen, biedt hij het sigarensnijdertje aan, voelt men lust tot hilariteit en toch zegt hij niets, maar de dwaasheid zit in zijn bewegingen, in de malle uitdrukking van zijn gezicht en de deftige onbeschaamdheid die hem eigen is. De inlandsche vorsten, hebben meest allen van die soort narren of badoets. De Sultan van Djocja en de Keizer van Solo houden er zelfs verscheidene op na. Ik vind er iets middeneeuwsch in en onwillekeurig denk ik aan de stukken van Shakespeare — misschien is de dwerg die ons bedient een reus van geestigheid! Wie weet? Als we konden verstaan, wat hij in 't Javaansch tot de anderen zegt, zouden we misschien evenzeer werk hebben om ons lachen te houden.

In de pendoppo hangt een trophee van oude wapens, pieken, zwaarden, goloks, krissen, zilveren stijgbeugels, mooie antieke

lansen, een eeresabel, enz. Zoodra de regent bemerkt dat wij er ons voor interesseeren, roept hij door een wenk, een paar van zijn dienaren tot zich — natuurlijk rept de kleine kabouter zijn kromme beentjes en maakt dat hij er 't eerst is. Hij rolt bijna over zijn eigen bloote voeten, maar hij is nummer één en mag nu den *gouden pajong* [1]) halen, het waardigheids- en eereteeken van den regent. Wij bewonderen het zwaar vergulde zonnescherm, bezien de eeresabel, die een van zijn voorouders — zijn huis is reeds gedurende vijf geslachten aan de regeering — van de O.-I. Compagnie heeft gekregen.

Als ik het kostbaar stuk in handen neem en bezie, lees ik het opschrift, dat op 't geciseleerd zilveren gevest, onder het wapen van de O.-I. Companie is gegraveerd: „Propatria merito cum Ind. Orientalis," dan wil ik de sabel uit de schede trekken maar — met zeer zachte hand houdt de regent mij tegen, lacht vriendelijk en hoffelijk even buigend, zegt hij:

— Een zwaard moet men nooit uit de schede nemen als 't niet gebruikt *moet* worden — dat geeft tjelakka (ongeluk), u houdt me ten goede dat ik 't zeg niet waar?

— Zeker!

— Is u een liefhebber van antiquiteiten?

— Ik zie ze gaarne!

— Mag ik u dan verzoeken even met mij mede te gaan in de binnengalerij, dan zal ik u zilverwerk laten zien dat veel honderden jaren oud is.

De dwerg dribbelt al weer vooruit en houdt met een anderen dienaar de fraai gegraveerde zilveren schotels vast, die, uit den

1) De gouden pajong (zonnescherm) wordt als de regent uitrijdt, door den achter op 't rijtuig staanden palfrenier dichtgeslagen omhooggestoken, maar zoodra de regent te voet gaat wordt die gouden parasol geopend en door een dienaar die vlak achter hem wandelt beschermend boven zijn hoofd gehouden.

Ik heb eenige dagen later de eer genoten door den regent te worden afgehaald om een bezoek te brengen aan de Missigit en de graven der verschillende keizers van Modjophaït. Bij die gelegenheid wandelde ik een poos naast hem in de schaduw van den gouden pajong en ik moet erkennen, dat ik wel iets Mahomedaansch over me voelde komen, toen ik al die eerbiedige oogen op mij gevestigd zag van de inlanders die deêmoedig neêrhurkten langs den weg.

tijd van 't rijk van Modjophaït dateerend, zeker voor een Javaan belangwekkender zijn dan voor een Hollander, die de beteekenis der daarop aangebrachte wajangfiguren niet begrijpt.

De regent heeft verschillende van die kostbare schotels, vazen en schalen — mij doen de daarop gegraveerde voorstellingen denken aan de teekeningen van onze moderne symbolisten — want 't zijn dezelfde leelijke magere vrouwenfiguren, met onmogelijk lange armen en slijpplankachtige vormen, dezelfde verwarring van figuren en lijnen, dezelfde onbegrijpelijke sujetten. Zouden onze moderne symbolisten, ook reïncarnatiën kunnen zijn van oude Javaansche teekenaars uit den tijd van Modjophaït?

In ieder geval, wan- neer zij *hun* voorstellin-
gen op zilver gra- veeren, maar vooral
iets duidelijker ma- ken dan ze nu zijn,
kunnen ze mis- schien met vrucht
tegen die gra- veurs van tempo
doeloe doeloe concurreeren.
Hieruit ziet men alweer, dat
het nieuwe nooit nieuw en het
oude nooit oud is!

Raden Ajoe, van Soerabaja.

De wettige echtgenoot van den Regent, de Raden ajoe, die anders gewoon- lijk bij officiëele of particuliere receptiën de hon- neurs mede waar- neemt, krijgen we ditmaal niet te zien. Zij is eenige dagen op bezoek bij haar familie, maar de Regent toont ons haar portret, dat in een der binnen- vertrekken hangt. Die binnenvertrekken, de eigenlijke woonkamers, zijn nogal eenvoudig, volstrekt niet vorstelijk gemeubeld, hier en daar staan zilver- kasten met glazen deuren, een paar groote tafels met marmeren bladen en ettelijke kleinere met kleurige tafelkleeden bedekt. De grond is met fijn gevlochten matten en karpetten belegd en aan de gewitte muren hangen tusschen verschillende wapen- rekken allerlei staalgravures en portretten.

— Di sini ada portret dari Koning Willem III, — dari Njonja Radja — Koningin Wilhelmina, zegt de regent op beide afbeeldsels wijzend — itoe portret Gouberneur-Generâl 's Jacob, itoe bapa (papa) van Delden, adviseur van inlandsche zaken — was goeie brave man. Sobat kras!

Zonderling is in die vertrekken de vereeniging van Euro- peesche meubels, Indische matten en stoffen en Javaansche wapens en rariteiten. Hier staat b.v. op een tafeltje een mooi versierd album vol photografiën, dáár een gegraveerde koperen gendi (waterkan), een sirihdoos en een paar van hout gesneden hardgekleurde Balineesche beeldjes en aan de zoldering hangen ettelijke ronde, van dunne rotan gevlochten kooien met tortel- duiven, een vogel, die bij den Javaan zeer in aanzien is, omdat hij volgens zijn begrippen geluk aanbrengt. Op een der tafel- tjes prijkt een groote Zwitsersche speeldoos, op een ander een antieke Javaansche koperen ketel en onder stolpen een paar gewone glazen bloemvazen — Neurenburgsch goed, met schel- gekleurde papieren bloemen en grassprieten van klatergoud. In het licht van de talrijke petroleumlampen en kaarsen, die in pendoppo en binnenvertrekken branden, ziet alles er goed en prettig uit, maar in eerlijk blank daglicht zou men spoedig tot de ontdekking kunnen komen, dat een open pendoppo al te vrijen toegang geeft aan het stof en dat in „de kaboepaten" een echte Hollandsche huismoeder, die dol is op groote schoonmaak en schommelen, haar hart duchtig zou kunnen ophalen.

De Regent betuigt ons nogmaals met welgekozen woorden zijn spijt, dat zijn vrouw niet thuis is en stelt ons zijn oudsten zoon voor, de panghoelo (opperpriester van den missigit), die met neergeslagen oogen op zijn hurken blijft zitten, totdat zijn vader hem wenkt òm op te staan. Die zoon, veel minder aristocratisch van uiterlijk en meer het type van den gewonen Javaan dan zijn vader, ziet ons met dweepachtige oogen aan, maakt een buiging en zegt dan — niemendal. Hij is een van de wettige erfgenamen, maar de Regent heeft nog legio andere afstammelingen, die geen gelijke rechten hebben omdat zij geboren werden uit bijvrouwen; — de veelwijverij is n.l. aan

de Javaansche hoven nog in zwang. — Raden Adipati Arijo Tjokro Negero heeft in zijn vrouwenverblijf verschillende vrouwen van onderscheiden ras, die tegelijk de onderhoorigen zijn, de slavinnen, van zijn niet jaloersche, wettige echtgenoot, de Raden-Ajoe. Daardoor heeft hij dan ook zoons — de dochters worden eenvoudig genegeerd — die zeer verschillend van tint zijn; ik zag o. a., toen eenige dagen later de Regent mij met zijn rijtuig afhaalde om de Missigit te gaan bezichtigen, een alleraardigst mooi ventje van circa twaalf jaar; zeer blank en met gitzwarte oogen, dat met ons medereed en goed Hollandsch sprak. Zijn moeder is een nonna, die met andere Javaansche of Maleische vrouwen de gunsten van den Raden Adipati deelt. Voor een eerzaam Hollandsch burger klinkt het eenigszins zonderling, wanneer men leukweg over de polygamie hoort spreken als over een doodgewone usance en destemeer valt het op wijl men in Holland nooit openlijk over dergelijke dingen spreekt, omdat „'t zoo immoreel is", maar toch doet zich bij ons het eigenaardig verschijnsel voor, dat menigeen met een deftig, braaf en godsvruchtig witte-das-gezicht de theorie afkeurt, terwijl hij in 't geheim de praktijk naarstiglijk beoefent.

In den loop van het gesprek valt het mij op, dat de Regent zeer goed op de hoogte is van de politieke toestanden in Europa, hij spreekt met kennis van zaken over een en ander en zegt onder meer van den Duitschen Keizer, zeer eigenaardig: — Hij is een jong man met grijze hersenen, en zijn bloed loopt somtijds sneller dan zijn verstand. Voor onze jonge Koningin koestert hij groote sympathie en vereering. — O! zegt hij, als het H. M. behagen mocht om Indië een bezoek te brengen, zou haar tocht door de Kolonie één triomftocht zijn, maar dàt zal wel nooit gebeuren — en toch zou ik haar zoo gaarne eens zien, die mooie jonge Koningin.

Koningin Victoria noemde hij: — de grootmoeder der Vorsten. Dat Frankrijk geen Vorst had vond hij dwaas, dàt begreep hij niet goed.

Zonderling mengsel van naïviteit, verstand, Oostersch despotisme en volgzaamheid denk ik, als ik hem aanzie en opmerk,

hoe allen hem onderdanig zijn, hoe hij met één wenk, met één blik zijn Javanen beheerscht en zelf toch feitelijk maar een *jongere* broeder van den Résident is!

Als wij, na een uurtje bij hem te hebben doorgebracht, vertrekken zullen, staat hij op, maakt een buiging voor onze dame, biedt haar gracieus den arm en geleidt haar terug naar het rijtuig, dat ons nu naar de woning van den Luitenant-Chinees The Toan Ing zal brengen. De Javanen, zijn familie en bedienden, die links en rechts in de pendoppo zaten, komen langzaam met den eigenaardigen Javaanschen hurkenloop achter hem aan, tot aan de trap en groeten ons zeer eerbiedig — de kleine grappenmaker rolt bijna de treden af om het portier te openen. Wij stappen in en op de onderste treden van de trap voor zijn huis staat de Regent hoffelijk buigend en vaarwel wenkend met de hand.

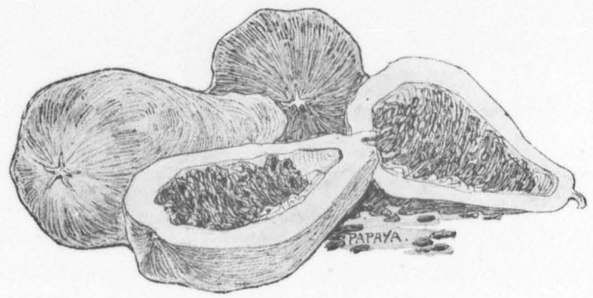

IV.

Een Chineesch huis is geheel verschillend van en geheel anders ingericht dan een regentswoning; het heeft over 't algemeen een vroolijker aanzien en, afgescheiden van de groote ronde openingen die als vensters dienst doen en de zonderlinge versierselen aan dak en gevel, iets meer Europeesch. Meestal bestaat het uit één breede verdieping, met een ruime voorgalerij, groote binnenvertrekken en een open binnenplaats, waaromheen de overige kamers gegroepeerd zijn. Alles te samen beslaat dikwijls een ruimte groot genoeg om er een blok van zes of zeven flinke Hollandsche huizen op te zetten.

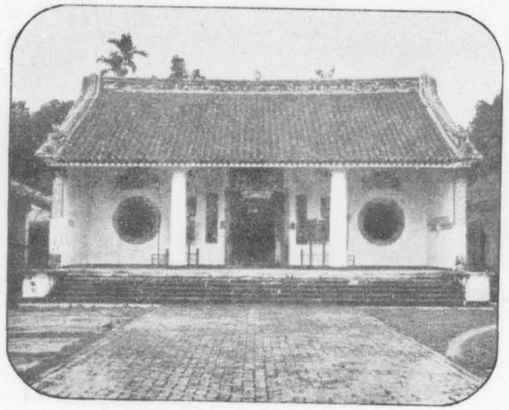

Chineesch huis.

Het huis van The Toan Ing echter is niet volkomen typisch Chineesch, het is eerder een fraaie, ruime, met smaak ingerichte, vereuropeeschte woning. Vóór de groote galerij, die zich over de geheele breedte uitstrekt is een tuin, vol zonderling gegroeide en vervormde boomen, pagoden, Chineesche tempeltjes, gedrochtelijke porceleinen en steenen standbeelden en groteske bronzen voor-

stellingen van dieren, draken, goden en monsters. De luitenant-Chinees is een groot liefhebber van rariteiten en oude Hindoe overblijfselen en heeft voor zijn huis in de open lucht een klein museum gesticht, waar tusschen groote boomen, heesters en mooie bloemen allerlei bezienswaardige zaken staan. Te midden daarvan verheft zich een merkwaardig uit China geïmporteerde koepel van verguld en beschilderd porcelein, eenmaal dienst doende als eeretroon voor den vader van The Toan Ing, die op zijn zeventigsten verjaardag door al de Chineezen van Soerabaja gehuldigd werd. De Chineezen koesteren een waarlijk treffenden eerbied voor hun vader, die zoolang hij leeft een onbeperkte macht over zijn familie uitoefent en dikwijls worden door de zoons ontzachelijke sommen besteed om dien zeventigsten geboortedag, den dag waarop de vader, volgens hen, den ouderdom ingaat, luisterrijk te vieren. Zoo had ook de luitenant vroeger een kostbaar feest gegeven, waarvan de koepel en andere versieringen in den tuin nog de overblijfselen waren.

Verschillende uit één stuk gehouwen steenen bakken met dwerg-boompjes, miniatuur-tamarinden, mangga's, palmen, waringhins en bamboes, wekten mijn ongeveinsde *ver*wondering; *be*wondering kon ik niet koesteren voor die min of meer kinderachtige voorstellingen, van berglandschappen met huisjes, overbrugde watervalletjes, porceleinen menschenbeeldjes en boompjes, alles heusch, echt, klein en ongeproportionneerd. Ze deden mij te veel denken aan die ouderwetsche mécanique schilderijen waarop men een schip met volle zeilen ziet varen in een zee vlak bij een molen, waarin een molenaar zakken opdraagt, grooter dan de marszeilen van 't hobbelende schip, terwijl op den voorgrond een spoortrein uit en in een tunnel rijdt en tegen den achterwand een luchtballon schuins door de hard blauwe wolken stijgt. 't Eenige wat ik in die Chineesche dwerg-landschappen waardeer is het taaie geduld waarmee de vervaardiger de boompjes heeft weten te snoeien en te verminken, zoodat ze ten slotte, als ouwelijke, maar gezonde gedrochtjes, jarenlang kunnen voortleven. Het is nog steeds een geheim hoe die zonderlinge, verkleinde boomen

worden voortgebracht en daarom betalen de Chineezen groote sommen voor een dergelijke welgeslaagde kreupele en kromme vegetatie-proef.

Is de tuin van den luitenant volkomen Chineesch, zijn huis daarentegen is bijna Europeesch, weelderig en met eenigen smaak gemeubileerd, keurig gedrapeerd met élégante portières en lambrequins.

In de groote, zeer ruime binnenzaal, netjes behangen en met een, door Weijermann, een jongmensch, die in het Samarangsche weeshuis zijn opleiding genoot, geschilderd plafond, voorstellende alle mogelijke soorten Indische vruchten in natuurlijke kleuren, staan prachtig gebeeldhouwde Chineesche meubels van ingelegd ebbenhout, tusschen moderne djattihouten stoelen en spiegelkasten. Een rijkdom van bronzen beelden, artistiek en zeldzaam, versiert zoowel die zaal als de andere vertrekken, die met bereidwillige hand voor ons werden geopend.

Menig museum kan niet zooveel prachtig beeldhouw- en snijwerk in ijzerhout, speksteen, ivoor, parelmoer, ebben- en palmhout aanwijzen, als de particuliere vertrekken van Soerabaja's luitenant Chinees!

Sommige buitengewoon kunstig gesneden meubels zijn van de hand van Poei Tjing Kik, de artist, die later zijn ongemeene bekwaamheid misbruikte, door de gravures te maken voor de valsche bankbiljetten, die een paar jaren geleden geheel Indië in rep en roer brachten. Jammer voor hem dat de justitie, niet van zulk een groote vaardigheid gediend, zijn kunstenaarsloopbaan in die eens kettinggangers veranderde.

Als bijzondere merkwaardigheid vermeld ik nog den meer dan 1000 jaren ouden scepter van een der Chineesche keizers, die als familiestuk in het geslacht The Toan bewaard wordt.

Met waarlijk verlegen makende vriendelijkheid en onuitputtelijk geduld toont en verklaart de luitenant ons al zijn merkwaardigheden en noodt dan tot rusten in de voorgalerij.

Wij worden voorgesteld aan zijn echtgenoote, die er in haar Chineesche kleeding, allerliefst uitziet. Zij is een knappe, nog jonge vrouw, met bijzonder mooie donkerbruine oogen, die een

zeer zachte, lieve uitdrukking geven aan haar fijn besneden gelaat, waarop — een zeldzaamheid in Indië — een natuurlijke blos ligt, die haar reeds aangename trekken nog sympathieker maakt. Haar prachtige tanden toont zij als ze lacht en zij lacht dikwijls, goedig en vriendelijk, terwijl zij met een muzikale stem spreekt of vraagt: — Toewan soeka minoem ajer djeroek? (blieft meneer ook een glas limonade?)

Haar toilet is eenvoudig, maar rijk. Als bovenkleed draagt zij een crème-kleurig, mooi geborduurd, zijden badjoe met een kanten plooisel om den hals en kanten manchetten, die halverwege haar sierlijke handjes bedekken. Uit den korten donkerrooden rok van zware gebloemde zijde komen haar kleine keurige met bonte figuren geborduurde rijglaarsjes te voorschijn en in haar gitzwarte coiffure fonkelen diamanten kapspelden naast een roode roos. Ofschoon zij groote brillanten oorhangers, ringen en armbanden, een schitterende broche en diamanten knoopjes aan haar „badjoe" draagt, is zij toch in 't minst niet opgepronkt of overladen; haar geheele costuum is smaakvol en harmonisch van kleur.

Even als haar echtgenoot, die Europeesch gekleed is en alleen de haarstaart en het verplichte Chineesche baadje draagt, echter zóó gemoderniseerd, dat het verschil met een gewoon jacquet bijna onmerkbaar is, heeft zij zeer beschaafde manieren, weet uitstekend te recepieeren en toont zich in alles vrouw van stand.

The Toan Ing.
Luit.-Chinees van Soerabaja.

The Toan Ing spreekt geen woord Hollandsch, ofschoon hij er iets van verstaat, wanneer men langzaam spreekt en alweder komt het weinigje Maleisch dat ik ken mij goed te pas.

Na de aangeboden verfrissching te hebben gebruikt brengt de luitenant ons naar de Chineesche wajang (het theater) dat op zijn hoog-bevel dien avond voor ons een extra voorstelling geeft.

De schouwburg is niet ver van zijn woning verwijderd, maar toch rijden wij er in zijn keurige équipage heen; loopen is in Indië iets wat men bijna luxe zou kunnen noemen.

Als wij binnenkomen, kijken de niet talrijke toeschouwers ons met verwonderde oogen en gapende monden aan en een van de directeuren gaat ons, telkens diep buigend, vóór om de gereserveerde plaatsen aan te wijzen.

Een Chineesch théâter is een zeer zonderlinge, primitieve inrichting, gemeenlijk een groot, hol, weinig versierd gebouw, met amphithéâtersgewijze oploopende ruwe houten banken; alleen de twee of drie voorste rijen zitplaatsen bestaan uit leunstoelen met rieten zittingen, verder meestal een galerij, waar de vrouwen mogen zitten. Het tooneel is een verhevenheid, zonder voordoek, coulissen of andere schermen. Schrikkelijk mooie hel-roode, blauwe en gele zijden lappen vol van met goud- en zilverdraad en pailletten geborduurde draken, figuren en letters hangen boven en aan weerszijden van het podium. Afgrijselijk woest blikkende vergulde monsters met vurige tongen en onmogelijk lange gekrulde staarten, dienen als versiering, en verschillende gekleurde papieren lantarens, met gewone petroleumlampen of gasvlammen, verlichten het tooneel. Voetlicht is er niet. Het orchest is onzichtbaar, omdat het ter zijde, onder of achter het tooneel is geplaatst. Richard Wagner heeft dus waarschijnlijk de plaatsing van zijn Bayreuth-orchest heimelijk van de Chineezen afgekeken. Dat de musici niet zichtbaar zijn is voor hen een zegen, want ieder welgeaard Europeaan zou, dunkt me, indien hij ze ontdekte, den lust niet kunnen weêrstaan om ze in het haar..... neen! naar den staart te vliegen, ze aan dat versiersel op den grond te trekken en duchtig af te ranselen, want grooter beleediging wordt nooit het gehoorvlies aangedaan dan door de Chineesche wajangmuziek. Wel heeft de beroemde pianist Paderewski eenmaal gezegd, dat *hij* overtuigd is, dat slechts *die* muziek „*de ware*, *de eenige* aesthetisch-*muzikale*" is, maar ik geloof, dat de groote kunstenaar op dat oogenblik door overmaat van artisticiteit of excentriciteit aan een aberratie van 't onderscheidingsvermogen heeft geleden, of dat zijn smaak door te veelvuldig genot op den dwaalweg is geraakt, evenals die van lekkerbekken, die aan een patrijs in vergevordenden staat van ontbinding een buitengewonen haut-goût toekennen.

Een helsch lawaai — de openings-symphonie kondigt het begin der voorstelling aan.

Het verborgen orchest voert een stuk uit, dat onmiddellijk doet denken aan een smidswinkel, waar de stormwind, door open deuren en vensters gierend, ijzeren platen en staven rammelend doet dreunen, totdat er plotseling eenige omrollen, in hun val ettelijke bakken met oud-roest en spijkers medeslepend, terwijl de leerjongens elkander gillend van zenuwachtigheid afranselen. Een oogenblik wordt 't stil, de wind is gaan liggen en de deuren en vensters klepperen nog slechts nu en dan op de maat van een harmonica, die, met alle registers en kleppen tegelijk open, krachtig wordt uit- en ingehaald, door iemand die met den eenen voet een hond op den staart trapt en met den anderen een krolsche kat over den rug strijkt. Plotseling hoort men voor de deur een blindeman op een valsche klarinet jammeren en een aantal schoolkinderen met griffels op leien krassen, geaccompagneerd door een afloopenden wekker en den ratel van een aschkarreman. Dan steekt de wind weer op. Huilend en gierend door de smidse, gooit hij alles omver wat nog staande was gebleven!

De symphonie is uit en de toehoorder op 't punt van krankzinnig te worden!

De acteurs — ook de vrouwenrollen worden door mannen vervuld — doen hun best om in harmonie met het orchest te blijven, want zij spreken met een allerakeligst piepend fausset geluid, min of meer zingend, gecadanseerd of schreeuwen als magere varkens om het steeds begeleidende orchest te kunnen overstemmen. De kostumes zijn mooi, schitterend van goud en loovertjes — bont gekleurd overladen met borduursel, valsche steenen en agrementen — de grimeering is overdreven grappig, ernstig, soms monsterachtig. Reusachtig lange zwarte, grijze of witte baarden en knevels moeten verraders, oude of stokoude vorsten en helden typeeren. Ik geloof dat in de Chineesche tooneel-

stukken, als ze niet geschiedkundig zijn, uitsluitend kwaadaardige schurken of edele en lijdende grooten worden opgevoerd, want met sabels zwaaien, met pieken steken, moorden, verwonden of met sentimenteel omhoog geslagen oogen sterven, genade smeeken en met woest geweld „neen" en „nooit ofte nimmer niet" schudden, komt elk oogenblik voor.

Chineesch théâter.

Het stuk, dat ons ter eere wordt opgevoerd, is een drama, ten minste ik houd het er voor, omdat de spelers, zooals mijn vriend het uitdrukt: „zoo doodgaanderig" kijken.

Eerst zien we een jonge dame, die erg last heeft van haar maag, want ze wijst telkens met alle teekenen van afschuw op dat lichaamsdeel; zij grient met de oogen knippend en loopt een tijdlang heen en weer met kleine dribbelpasjes, als iemand die last heeft van buikpijn, totdat zij moe wordt en op een houten bankje gaat zitten, om daar door hikken en oprispen haar lijdende maag eenigszins lucht te geven. Nauwlijks is zij wat beter en bedaart de kramp of een leelijke, zwaar gewapende „verraaier" met een lange zwarte sik komt, met zevenmijls stappen, tusschen twee paarsch-zijden bedsteegordijnen te voorschijn tredend, op het tooneel. Ook hij heeft hinder van zijn

digestie en longen, dat is duidelijk merkbaar door de aanhoudende massage, die hij op zijn borstkas toepast. Zijn metalen beenstukken rinkelen en zijn zuchten doen denken aan een droezig paard. Eensklaps matigt hij zijn tred, zet het hoofd vooruit als een haan die kraaien wil, maakt met zijn achterlijf een draaiende beweging, ten bewijze dat hij de jonge maagd ontdekt en bemint en sluipt dan achter haar.

Zij zit in diep droevig gepeins verzonken met de eene hand onder het hoofd; met de andere krabbelt zij op haar maag. Plotseling ziet zij op; ontwaart den gebaarden falsaris en maakt duidelijk de beweging van scheren. 't Is alsof ze hem zeggen wil: — Ga je eerst laten scheren, leelijk mormel, je loopt met het dubbeltje van den barbier in je zak! Dat schijnt voor den verliefden held een te zware beleediging, want hij brult als een verkouden leeuw, springt als een kakkerlak heen en weer en valt eindelijk op zijn knieën. De jonge dochter schudt herhaaldelijk „neen" en begint, begeleid door de infernale muziek achter het tooneel, akelig te piepen en te janken. Dat irriteert hem, hij trekt zijn zwaard, zwaait het woest eenige malen over haar hoofd en hakt er dan mee op den grond, zoodat de spaanders van de planken stuiven. De dame loopt een paar maal het tooneel rond, voor zij besluiten kan gillend achter de paarsche bedsteegordijnen te ontvluchten.

Zoodra hij ziet dat zij verdwijnt neemt hij een kloek besluit en — steekt zijn zwaard weer in de schede, als een bewijs dat hij 't niet zoo boos had gemeend. Voor 't publiek staande stompt hij een maal of zes op zijn maagkuil en kwaakt als een kikvorsch zijn verdriet uit, tot dat het hem zelf begint te vervelen en hij eensklaps rechtsomkeert maakt en ook maar in de bedstede verdwijnt.

Na hem verschijnt een blonde jongeling in de kleedij van een gewonen koelie, zijn haarstaart hangt treurig peinzend op zijn breeden rug en zijn oogen staan scheef van verdriet. Ook hij vertelt aan het publiek dat hij benauwd op de borst en kortademig is en houdt dan een lang gesprek met een witgebaarden ouden heer die uit een tot dusver onopgemerkt poortje onder

een der lappen kruipt. Dat gesprek duurt ongeveer tien minuten en schijnt hen beiden erg te vervelen, zóó zelfs dat de oude heer er eensklaps van dood gaat. Hij krijgt een apoplexie, draait eenige malen als een aan toevallen lijdende kat om zijn eigen as, hikt, hoest en kromt zich in allerlei bochten. Dan springt hij eensklaps rechtop overeind, clownachtig vóór- en achterover buigend, met een gezicht als verwonderde hij er zich over dat hij op *zijn* jaren nog zoo lenig is. Met alle teekenen van benauwdheid houdt hij zijn buik en achterdeel vast en bibbert zóó, dat zijn tanden hoorbaar klapperen. De snijingen bedaren echter een weinig en hij kuiert met deftigen stap naar een stoel, wil nog iets vertellen maar verslikt zich aan zijn eigen stem en neemt dan plaats, om op zijn dooie gemak den laatsten adem te gaan zitten uitblazen.

Zoodra hij goed en wel overleden is, staat hij op, maakt minzaam lachend een diepe buiging voor het gedistingeerde gezelschap, marcheert met flinken pas tweemaal het tooneel rond en kruipt dan evenals de anderen in de paarsche bedstee.

De jonge Chinees begint, na dit treurig sterfgeval, met alle teekenen van opkomende krankzinnigheid in 't rond te loopen en op piependen toon iets aan het publiek, dat hij met schelvischoogen aankijkt, te vertellen, totdat een erg mooi uitgedost, maar gluiperig scheelkijkend heer, die blijkens zijn voorzichtigen tred aan eksteroogen lijdt, komt, hem bekijkt en dan als plotseling door hem aangestoken, even hard begint te piepen.

Het is niet uit te maken of ze ruzie hebben of zich vriendschappelijk onderhouden, want nu eens maken zij heftige gebaren, dan weer loopen zij als kippen die hun ei niet kwijt kunnen raken, achter elkander aan om eenklaps op hun schreden terugkeerend, tegenover elkander, met opgeheven armen, te gaan staan gillen en schreeuwen, terwijl de muziek voortdurend een leven als een oordeel maakt.

Ik kijk met alle aandacht toe en daar ik toch gaarne weten wil, wàt ik eigenlijk zie, vraag ik eindelijk aan mevrouw The Toan Ing, die naast mij zit: — Mevrouw wees zoo goed en verklaar me eens wat die lui toch vertellen?

Allerminzaamst lachend antwoordt de vriendelijke dame: — O! 't is een heel interessant stuk, want 't speelt vier dagen achtereen, maar ik versta 't ook niet!

— En ze spreken toch Chineesch, mevrouw!

— Zeker! maar een ander dialect dan ik.

— Maar mijnheer zal 't toch wel verstaan?

— O, neen! hij ook niet — en ik geloof dat hier bijna niemand 't verstaat; de acteurs zijn Chineezen uit Hongkong.

— Maar dan is het een heel ondankbaar werk voor de spelers.

— Hm, ja! maar ze worden erg goed betaald!

Wat 'n ideaal toestand moet het zijn voor acteurs om goed betaald te worden en te spelen voor een publiek, dat niets van de voorstelling verstaat. Eerstens behoeven ze dan hun rollen niet te leeren en tweedens kunnen ze ongestraft iedereen uitschelden, die hun niet bevalt, wanneer ze maar zorgen zich niet zóóver te vergeten, dat ze hun tong uitsteken of andere beleedigende gebaren maken.

Het publiek kijkt dan ook in de Chineesche théâters gewoonlijk in stomme verbazing toe en geeft weinig teekenen van goed- of afkeuring. Tusschenbeiden neemt het meer notitie van de thee, die in kleine kopjes op bladen wordt rondgevent, dan van de voorstelling en nu en dan wisselen de kijkers het kunstgenot af met het eten van droge visch, rijst in pisangblad of inlandsch gebak. Sommige bezoekers nemen zelf hun theepot mede in een gewatteerd mandje, dat de thee warm houdt. Alleen te Singapore, waar ik ook een paar Chineesche théâters bezocht, merkte ik op, dat nu en dan een hartelijk gelach opging, maar ik moet er bijvoegen dat ik zelf ook meêlachte, omdat de acteurs mekaar als een paar clowns afrosten, op den grond gooiden en fopten. Waarschijnlijk was het een blijspel dat daar werd opgevoerd, terwijl het stuk te Soerabaja een drama bleek, omdat er later op den avond nog een paar acteurs ad patres gingen, de eene onder hevige stuiptrekkingen, langzaam, maar zeker, de andere meer spontaan na 't gebruik van een beker vocht, die hem niet best scheen te bekomen.

Er is iets erg huiselijks in zoo'n Chineesch théâter, want

terwijl het stuk wordt afgespeeld zitten op het tooneel, ter zijde, dikwijls familieleden van de acteurs op den grond bij een potje thee, koekjes etend en op zeer ongeneerde wijze de kleine kindertjes — onvermijdelijke gevolgen van hun onderling zeer gezelligen omgang — helpend en schoon houdend.

Ik moet eerlijk erkennen dat ik mevrouw The Toan Ing nu nòg innig dankbaar ben, dat zij de beleefdheid had, vóór het einde der voorstelling het sein tot vertrek te geven, want ik was op het punt om mijn gehoor te verliezen en voelde een onweerstaanbaren lust om den Chinees, die juist bezig was te sterven, een handje te gaan helpen.

— — — — — — — — — — — — — — —

Een paar dagen na mijn bezoek aan den luitenant-chinees, ontving ik zijn portret en naamkaartje met een souvenir, bestaande uit een tweetal steenen Hindoe-beeldjes, die ik in zijn tuin-museum bewonderd had — ik heb dit gewichtige aandenken, ze wegen samen circa veertig kilo, gaarne aangenomen. Mijn studeerkamer is er thans mee versierd en ik herinner mij steeds bij het zien er van de genoegelijke en interessante dagen te Soerabaja doorgebracht.

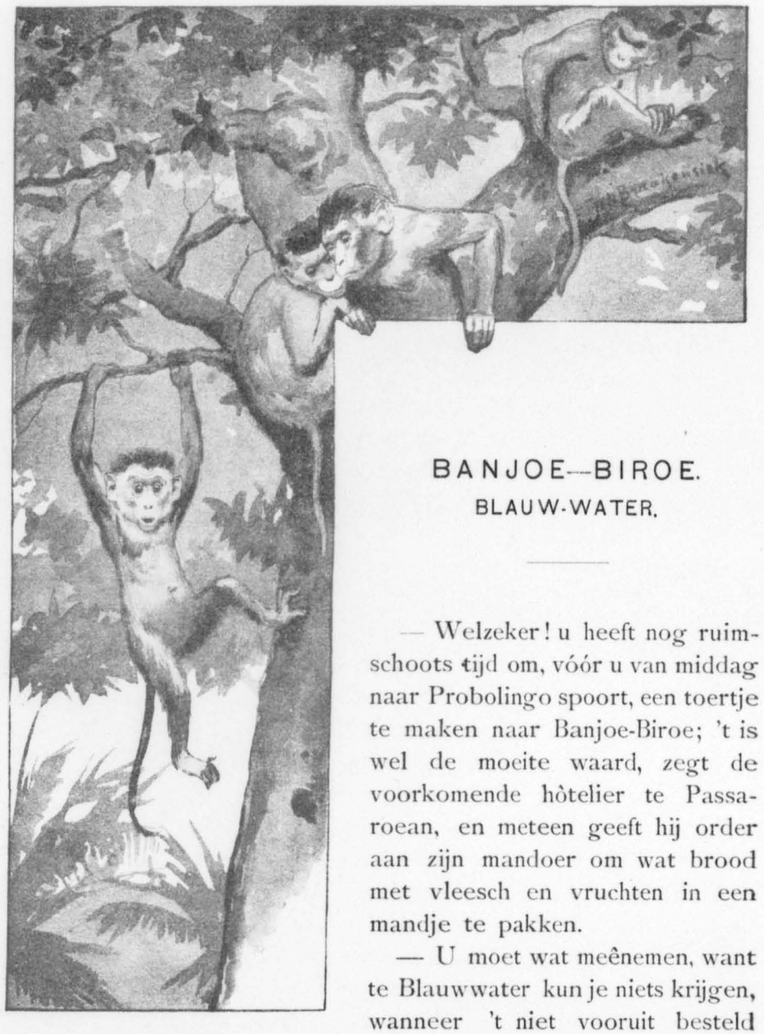

BANJOE—BIROE.

BLAUW-WATER.

— Welzeker! u heeft nog ruimschoots tijd om, vóór u van middag naar Probolingo spoort, een toertje te maken naar Banjoe-Biroe; 't is wel de moeite waard, zegt de voorkomende hôtelier te Passaroean, en meteen geeft hij order aan zijn mandoer om wat brood met vleesch en vruchten in een mandje te pakken.

— U moet wat meênemen, want te Blauwwater kun je niets krijgen, wanneer 't niet vooruit besteld wordt; 't is daar nog wat primitief. Hè, jongens! haal eens een sado (dos-à-dos) voor de heeren. Ajo! lekas (gauw), en tot

zijn mandoer: — Breng nog een flesch wijn, een paar glazen en vooral een tros pisang!

De jongen loopt zoo haastig als een langzame inlander dat vermag om een rijtuig te zoeken, en mijn reisgezel Heremans blijft met mij een oogenblik alleen. Hij is, zooals wij in Holland zeggen, een man om meê uit visschen te gaan, goed gehumeurd, gezond, flink ter been en verstandig genoeg om zich in gezelschap van een altijd vragend en informeerend auteur niet al te zeer te vervelen, of zich over diens onophoudelijk verzamelen van gegevens, voor latere schetsen, te ergeren. We hebben samen menigen tocht gemaakt en ik breng hem hier in mijn losse reisschetsen gaarne hulde voor zijn prettig, opgewekt gezelschap en groote toegevendheid. 'k Wensch iederen toerist zulk een reisgezel, zulk een vriend, die taai sappievleesch en droge rijst met magere kip of slechte boter en klef-brood, door zijn aangenaam gezelschap tot een delicatesse weet te maken. Wat hem in mijn oogen eeuwig groot en verheven zal doen blijven, zijn de voortreffelijke hoedanigheden, die hij bezit als ruiter en op onze latere tochten te paard, langs diepe ravijnen, over steile rotspaden en door stroomende kali's, heb ik menigmaal bewonderend naar zijn lange beenen gekeken, die, gespierd als ze waren, zijn klein Javaansch paardje bijna samendrukten, terwijl hij bedachtzaam de teugels vasthoudend, minstens even dikwijls als ik kans had om onderste boven te vallen met paard en al. Ik heb veel hippische wetenschap door hem opgedaan; hij heeft me geleerd, dat een Javaansch paard een dier is, dat men zijn eigen gang moet laten gaan, dat alles voor zijn berijder overheeft, wanneer die maar niet aan zijn teugels trekt en zich hoogstens er aan vasthoudt. Meer verlangt zoo'n redeloos dier redelijkerwijs niet.

Verschillende malen heeft Heremans me gezegd: — Van Maurik, doe zooals ik, laat je heerschzucht je niet verblinden, en geef je op genade en ongenade over. Zorg maar, dat je vast in den zadel zit, vóórover als je stijgt, achterover als je daalt. Heeft je paard onderweg trek om aan een struik of plant te knabbelen, laat het bedaard zijn hart ophalen. Je kunt het stomme dier zoo'n hapje toch niet misgunnen — ik

wil ten minste geen ongenoegen met mijn knolletje hebben om zoo'n kleinigheid. Hij mocht 't me later eens inpeperen; de ravijnen zijn hier diep en de doktoren schreeuwend duur — dit à gouverno, vriend!

Ditmaal echter zullen we onze ruiterkunsten niet behoeven te vertoonen, want de dos-à-dos rijdt voor 't hotel het erf op.

We pakken onze boterhammen met wat vruchten en een flesch wijn in een mandje, vouwen onze lange beenen zoo klein op als maar eenigszins mogelijk is en kruipen recht broederlijk, maar voor 't klimaat wat al te dicht naast elkaâr, in het smalle voertuig en hobbelen weldra zigzagsgewijze over den weg.

't Dos-à-dos-paard schijnt van 't zelfde ras als de rijpaarden en vergoedt door zijn koppigheid wat het aan dressuur te kort komt.

Van tijd tot tijd kijken wij elkander aan en lezen op onze gezichten de wederzijdsche gedachte: hoe komen we nog te Blauwwater? Zou het niet 't verstandigst zijn om het paard *in* den wagen te zetten en dien zelf te trekken — we zullen dan toch kunnen zeggen dat we den toer met een rijtuig gemaakt hebben en naar alle menschelijke berekening veiliger verder komen. Maar allengs begint er toch meer rechte lijn in onzen voortgang te komen — we voelen alleen nu en dan nog een verrassend schokken, door enkele onregelmatige bewegingen en diepzinnige overleggingen van ons paard, dat van tijd tot tijd, als bedacht het zich ernstig of 't wel verder zou gaan met twee zóó groote „blandas" achter zich, peinzend staan blijft, zijn kop schudt en ons dan weer eensklaps met een ruk verder trekt.

De voerman, die slechts Javaansch kent en maar een paar woorden Maleisch spreekt, verstaat onze aan- en opmerkingen niet en antwoordt op alles wat wij zeggen met een neuzig „Enghi" of „Saija" (Ja!) en een onbarmhartige afstraffing van zijn paard. Als rechtgeaarde dierenbeschermers houden wij dus onze verdere critiek terug en doen in stilte een schietgebedje.

't Is een prachtig mooie weg naar Banjoe-Biroe. Goed onderhouden en beschaduwd door hooge tamarinden en waringhins, voert hij langs verschillende kleine, in 't donker groen verscholen

kampongs, pisangboschjes en open sawahs (rijstvelden) naar een iets hooger gelegen, koele, schaduwrijke plek, een ouden, uitgebranden krater, zonderling genoeg, gevuld met glashelder altijd frisch opwellend bergwater. Waar dit water eigenlijk van daan komt, weet niemand, maar een oude, geleerde Javaan, dien ik later sprak en er naar vroeg, vertelde mij dat voor duizenden jaren, toen „Setan" (de duivel) de bergen bij Passaroean nog bewoonde, de trouwring van zijn grootmoeder in een diepe kloof was gevallen. 't Was een ring met een diamant erin, zoo groot als een ei — zoo helder stralend als de zon. Een juweel, zóó kostbaar, dat zij de geheele wereld er voor had kunnen koopen, indien zij gewild had.

Sétan's grootje was troosteloos, zij weende bloed, omdat zij oud was en slecht ter been en daardoor niet in staat in de kloof af te stijgen om haar kleinood terug te halen. Een gewoon dienaar kon den ring niet aanvatten, hij zou zich den dood berokkenen, omdat de steen hem door zijn stralen zou neêrblikseren. Alleen iemand van koninklijken bloede mocht dat ongestraft doen. Daarom bezwoer zij haar kleinzoon voor haar in de kloof af te dalen en den ring te zoeken. Natuurlijk bedankte hij, als rechtgeaarde duivel, er feestelijk voor om zijn grootmama dien kleinen dienst te bewijzen. Hij vloekte kwaadaardig en lachte haar uit, zoodat de bergen er van daverden en een groot rotsblok lossprong dat, in de diepte vallend, den afgrond bijna vulde.

De oude duivelin, ten einde raad, zocht nu den haar leenplichtigen apenkoning, Siamang, op en beloofde hem het schoonste meisje uit de dessa tot minnares, indien hij haar den ring wilde terug bezorgen.

Siamang, een oude liefhebber, klom dadelijk tusschen rotsblokken en steenen omlaag, en begon ijverig te zoeken.

Sétan woedend dat zijn grootje nu toch haar zin zou krijgen en jaloersch op 't mingenot dat Siamang wachtte, nam al zijn kracht en macht samen, trok uit de naastbijzijnde kali het water omhoog en deed het in de rotsspleet stroomen, zoodat het geheele bekken in den berg gevuld werd tot aan de korst der aarde.

De apenkoning verdronk, grootje krabde zich de borst open en rukte zich de grijze haren uit, maar haar ring bleef bedolven. Sétan zelf ging nijdig naar den Ardjoeno en stookte daarin een groot vuur.

En sedert schijnt, sinds eeuwen, van uit de diepte de glans van den ring omhoog door 't koele water en komen van uit de omliggende bosschen de apen om hun koning te zoeken aan den oever van Banjoe-Biroe!

Oude volkssproken en legenden hebben voor mij altijd een groote aantrekkingskracht, ik vind in die meestal naïef-geheimzinnige verhalen iets pittigs dat de schoonheden der landstreek als 't ware releveert, iets opwekkends dat als een glimlach is op 't ernstig gelaat der natuur in bergstreken.

Blauwwater is een groote, goed onderhouden badinrichting, een door de familie Hofland — zeer bekende en vermogende planters — ten gerieve van het publiek gebouwd bassin.

Inderdaad is eenmaal die plaats een krater geweest van niet al te grooten omvang, kegelvormig toeloopend naar onderen. Vulkanische omwentelingen hebben in den rotsachtigen bodem den diepen trechter doen ontstaan, die nu, netjes ommuurd en aan de kanten glooiend bijgewerkt, met zuiver gelig zand bevloerd, tot bad- en zwem-gelegenheid dient voor inlander en Europeaan.

Kristalhelder, voortdurend afstroomend koel water vult het bekken, en in het spiegelend nat ziet men groote en kleine visschen rustig voortzwemmen of pijlsnel heen en weder schieten. Die visschen zijn karamat (heilig), niemand zal ze vangen of hinderen, ze zwemmen rustig tusschen en langs de badenden heen.

— Bijten ze niet? vraag ik den oppasser, die voor een kleine geldelijke tegemoetkoming den badenden een zwembroek en handdoek verschaft.

— Tidà-âh! (neen!) zegt hij met een ophaal van verwondering op de laatste à. — Ikan lari orang ada — [de visschen maken dat ze weg komen als de menschen er zijn]. Toch is het een griezelig gezicht als zoo'n groote, zwarte visch langs de badende menschen heenschiet en terwijl ik mijn reisgenoot, een volleerd zwemmer van de plank zie duiken, kan ik niet nalaten waarschuwend te roepen: — Pas op je speknek, je duikt op een snoek!

— Geen nood! lacht hij proestend en snuivend terug — *ik* doe hem niets en *hij* lust mij niet; want 't is een mahomedaan!

— Over de balustrade gebogen zie ik hoe mijn reisgenoot in 't heldere water rondzwemt. Elke beweging kan ik volgen. Nu eens schijnt zijn blanke huid met zilveren pareltjes bedekt, die rollend over elkander versmelten, dan weer, als een zonnestraal spelend tusschen de zware boomkruinen heenschiet, schemert zijn lichaam blauwig-rose en violet getint door de vreemde kleur, die 't water afwisselend aanneemt.

In 't midden van 't bassin, ongeveer, is een plaats, onpeilbaar diep, waar 't water door de zonderlinge straalbreking een blauwgroene, soms in violet of donker paars overgaande kleur heeft. Ongetwijfeld dankt het oord zijn naam dan ook aan dat kleine, wellicht nog geen zes of zeven vierkante meters groote plekje.

Verder is 't water zóó prachtig helder, dat men op den bodem elke zandkorrel, elk steentje ziet en zich nauwlijks begrijpen kan dat het diep genoeg is om er in te kunnen zwemmen. Aan de andere zijde baden een aantal Javaansche vrouwen en kinderen. Met schaamachtige blikken kijken die vrouwen naar den zwemmenden blanda, trekken haar sarongs hoog over den boezem, lachen verlegen en al fluisterend tegen elkander dompelen zij haar kleinen, die nu en dan hevig protesteeren, met geoefende hand, sneller dan noodig is, onder. Wanneer een inlandsche vrouw in kali of vijver baadt, doet zij dat op de meest zedige en kiesche wijs. Zij draagt geen welgekozen verleidelijk badtoilet, dat haar vormen op 't voordeeligst doet uitkomen, maar drapeert zich netjes in haar sarong, zóó, dat slechts haar ontbloote armen en schouders zichtbaar zijn.

Toch schijnt de zwemmer haar te verschrikken want met een schuinschen blik naar den plassenden en duikenden toewan verlaten zij, de eene na de andere, de badplaats als waren zij bevreesd aanstoot te geven.

— Zie zoo! dat heeft me kolossaal verfrischt, roept Heremans met een flesch wijn in de hand naderkomend, en tot den koetsier:

— Zet daar maar neêr! Hij beduidt hem dat hij ons mandje met eetwaar in 't gras bij een rotsblok moet zetten.

— 'n Mooie tafel voor ons, die steen — leuk dat we hier twee stoelen hebben, hoe kom je daaraan?

— De mandoer van 't badhuisje heeft ze gebracht.

— Uitmuntend! 'n lekker plaatsje hier onder de boomen, bepaald luchtig — hè, kijk nu 't water eens, 't lijkt wel vloeibaar amethijst, schitterend mooi!

Terwijl we lunchen, schreeuwen zes of zeven spiernaakte Javaansche knapen, op den rand van 't bassin zittend, ons toe, vriendelijk grijnzend: — Kasih doewit, toeà-àn! Kasih doewit! en met hun bruine handen wijzen ze eerst op 't water en daarna op ons, herhalend: Kasih doewit toeà-àn? Waarschijnlijk is die vraag om geld (geef duiten meneer!), het eenige Maleisch wat zij kennen, want wat zij ons verder toeroepen verstaan we niet, maar we begrijpen dat zij ons uitnoodigen om geldstukjes in het water te werpen.

We gooien eenige duiten en centen in 't bassin en als een hoop kikkers springen de Javaantjes, elkander duwend en stootend, te water, duiken, trappen mekaar al zwemmend bijna dood, maar komen eindelijk weer boven met de geldstukjes in de hand. In hun groote lachende monden worden de duiten opgeborgen en opnieuw schreeuwen zij: Kasih doewit! toew-a-àn! Nogmaals en nogmaals herhalen wij de proef en 't is opmerkelijk dat geen der jeugdige Javaantjes er aan denkt zijn portemonnaie behoorlijk te sluiten, ze hebben zeker wangzakken even als hun stamvaders en lachen voortdurend te smakelijk.

Terwijl ik al mijn aandacht op de stoeiende en duikende knapen vestig, houd ik een half afgebeten pisang in mijn hand, die op de leuning van mijn stoel rust. Eensklaps voel ik de vrucht uit mijn vingers rukken en ontwaar ik naast mij op een boomstam een grooten aap, die mij knipoogend toegrijnst en met de voorpooten vooruit geplaatst, op zijn achterdeel snel op en neer wipt. Hij heeft *mijn* pisang in zijn mond. Kleine oogjes makend van genot en met een schor, gutturaal: Ugh, ugh! schijnt hij te willen aanduiden dat de vrucht hem smaakt.

Ik houd hem een stuk brood voor, hij nadert langzaam en voorzichtig, als vertrouwt hij mij niet.

't Is een groote, tamelijk corpulente aap met een bepaald gedistingeerd uiterlijk. Zijn gelige oogen blikken fel en brutaal rond en als hij zijn mond even opendoet zie ik zijn bijzonder groote sterke hoektanden. Hij heeft iets van een dikken, grijzen ouden heer, want zijn gezicht is licht bruin en om zijn kin draagt hij een vollen, bijna witten ringbaard. Zijn kop is kaal op den kruin, maar boven 't voorhoofd en de ooren heeft hij een steil opstaande coiffure, peper en zout kleurig.

— Hij lijkt waarachtig op Ibsen! schatert mijn reisgenoot.

— Neen! 't is meer de type van een ouden matroos, antwoord ik.

— Die last van muskieten heeft, kijk hij zich eens gezellig krabben; Kees! Kees! Kees! kom hier! en daar mijn vriend hem een pisang toehoudt, komt het dier met een paar sprongen nader, grist hem de vrucht uit de hand en wipt vlug een boom in.

Daar begint hij smakelijk te eten, schilt heel netjes met zijn tanden den pisang, likt zijn kleverige vingers één voor één af en begint dan te schreeuwen. 't Is een eigenaardig geluid wat hij voortbrengt; 't heeft iets van blaffen en gillen tegelijk.

„Ada Radja monjet!" zegt de badknecht, die ons bedient.

— Zoo, is dat de apenkoning?

— Saija! Toewan! lain monjet nanti datang sekarang.

— Och wat zeg je? Zullen de andere apen nu spoedig komen, dat's leuk, dan heeft hij ze geroepen....

En nu vertelt de mandoer ons: dat die oude aap sedert langen tijd Radja is over al de anderen, die in 't bosch bij Blauw-water huizen. Hij komt altijd 't eerst kijken wie hier zijn, zegt de man — bevalt het gezelschap hem niet dan gaat hij bedaard weer heen en je ziet geen andere, maar staat het hem aan dan roept hij zijn volkje bij elkaar — Ziet u! daar zit er al een achter u op den grond, een kleine. En een eind verder dáár in dien vijgenboom zit nu de Radja met zijn vrouw, die heeft een kleintje aan de borst, ziet u?

— Ja, waarachtig! verbazend grappig, Heremans kijk toch eens?

— Verduiveld komiek. — Zeg brutale rakker wil je weggaan? — een aap is bezig om wat uit ons mandje te halen. — Kijk Van Maurik daar komt een groote.

— Daar heb je een andere — met een bloedenden staart, zeker 'n robbertje gevochten!

— O, daar komt nog een wijfje met een jong, wat 'n mager diertje.

— Sakkerloot! daar heb je er drie tegelijk. Blikslagers! daar haalt er een onze pisangs van den stoel!

Mijn reisgezel heeft even als ik pleizier in de jolige apen, die nu van alle kanten komen opzetten.

Binnen een paar minuten zijn we omringd door zestig of zeventig van die half makke apen, de eene nog grappiger, brutaler en dwazer dan de andere.

Zij zitten elkander tusschen de boomen en struiken na, klimmen op de over 't water hangende takken en laten zich af en toe in 't bassin vallen waar ze even plassen en dan, zich afschuddend, weer tegen den rand opklauteren.

De mandoer heeft intusschen van de naastbijzijnde warong nog een tros pisang gehaald. Hij snijdt de vruchten in kleine stukken en wij houden uitdeeling.

Zoodra Z. M. de Radja ziet dat er een nieuwe voorraad vruchten is komt hij met H.D.Z. gemalin en Kroonprins van den boom en verjaagt in een ommezien al zijn onderdanen, die reeds begeerig om ons heen hurken, loopen of springen. Eerst als hij beide wangen propvol heeft en ook H. M. niet meer schijnt te kunnen bergen, draait hij zich deftig om, geeft ons gedurende eenige oogenblikken zijn roode, wippende, partes posteriores te aanschouwen en laat dan het terrein over aan zijn volk.

We amuseeren ons heerlijk, want apen in hun natuurstaat te zien is iets wat den gewonen mensch niet dikwijls te beurt valt. Apen in een kooi zijn grappig, maar ze zijn gevangen, niet geheel en al zichzelf.

Wanneer men zoo'n apen-volk kalm bekijkt, merkt men op, dat er onder hen evenals bij de menschen verschil van karakter en temperament bestaat. Vlak voor ons zit een klein, mager, oud aapje met alle aandacht een pisang-schil te bekijken: hij

beruikt hem, plukt met zijn dunne vingers voorzichtig een paar vezeltjes er af, wrijft de schil over den grond, gaat er op zitten, beruikt hem opnieuw, rolt hem om zijn vingers, trekt hem eindelijk vezel voor vezel langzaam uit elkaar, en gooit hem daarna verachtelijk weg, terwijl hij droevig op de verstrooide overblijfsels blijft staren. Ik zeg tot mijn vriend: — Daar heb je een geleerde, een aap, die 't empirisme met de filosofie verbindt, kijk! hij is treurig dat hij met Faust moet uitroepen: — Da steh ich nun, ich armer Thor, und bin so klug noch wie zuvor!

— Dan is dàt zeker Mephisto, antwoordt Heremans, wijzend op een langen zwarten aap met een nijdige tronie en een steile kuif. 't Beest zit met over elkander gekruiste armen en half omgewenden kop naar een paar jonge stoeiende vrouwtjesapen te kijken en als een van die schoonen in zijn onmiddellijke nabijheid komt, grijpt hij haar eensklaps bij den staart, trekt haar ondanks schreeuwen en spartelen een poos geweldig heen en weer en smijt haar dan een anderen grooten aap toe, die dadelijk werk van haar maakt.

't Is waarachtig of die rakker zegt: — Ich bin der Werber, du der Freier, citeert Heremans lachend.

Van de Javaansche badknechts en enkele nieuwsgierige inlanders neemt het apenvolk weinig notitie; ze beschouwen hen blijkbaar als tot de familie behoorend, maar met ons of liever met onze pisangs houden zij zich voortdurend bezig. Sommigen komen met uitgestrekte handen en deemoedige blikken nader.

— Dat zijn proletariers, armen of diakens, lacht mijn reisgenoot, en als ik een vluggen, jongen aap een paar malen van mijn stoel heb gejaagd en omkijkend zie, dat hij toch weer vlak achter me zit, meen ik te mogen opmerken: — Dat 's een reporter!

— Ja! je hebt er allerlei soort onder, antwoordt Heremans, kijk maar, daar zit een kapper en hij wijst op een grooten grijzen aap, die bezig is om een ander voorzichtig de pluisjes uit zijn kopharen te zoeken.

— En dieven zijn er ook! — Allo! Kees geet op! ik merk

met schrik, dat een dik goedig uitziend individu, dat doodkalm naast mij op den grond heeft gezeten, eensklaps mijn hoed van den stoel heeft gepakt en er een boom mee inklimt.

Een steen, dien ik hem nagooi, treft in zooverre doel, dat ik mijn hoed terugkrijg, plus een paar deuken en wat stof door den val op den grond. De aap klimt haastig hooger en een andere, iets grooter dan hij, klautert hem achterna.

— Dat 's de politie! roept Heremans — en kijk! precies als bij ons, krijgen doet hij hem toch niet, kashian!

Maar aan alles komt een eind, zoo ook aan onzen voorraad pisang. Nadat het laatste stukje weggegeven is, blijven de apen nog een poosje wachtend kijken, rapen hier en daar een schilletje waar nog wat aanzit op, kluiven 't af, en nemen zelfs de papieren, waarin onze broodjes gezeten hebben, nauwkeurig onderhanden. Ze zoeken elk kruimeltje er uit, verscheuren ze tot kleine snippers en als er niets, heelemaal niets meer is, gaat de een na den ander stilletjes heen, nu en dan eens omkijkend of er niet soms nog bij vergissing een stukje van een of ander is achtergebleven.

— 't Zijn toch precies menschen, denk ik — zoolang er wat te halen is: de beste vrienden van de wereld — maar als de boel op is gaan ze heen, zonder „dankje" te zeggen.

NAAR TOSARI EN DEN BROMO.

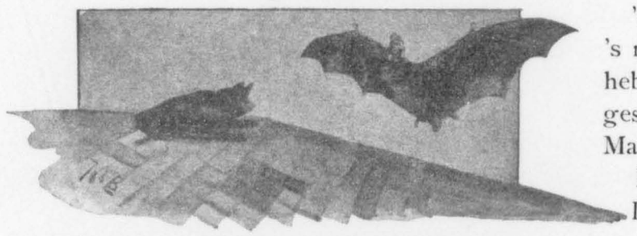

't Is vijf uur 's morgens, ik heb uitstekend geslapen in het Marine Hôtel te Passaroean. Ik voel me verkwikt en uitgerust als mijn jongen, Oerie, me komt roepen. Mijn nachtlicht brandt nog flauwtjes en flikkert nu en dan, op 't punt van uit te gaan. Ik steek mijn waskaarsen op en laat den jongen binnen. Met een groet en een: Môge m'neerr! komt hij de kamer in, toont mij het matje, waarop hij geslapen heeft, en een groote doode vleermuis, die hij aan één poot voorzichtig tusschen duim en vinger vasthoudt.

— Bah! wat is dat?

— Ada kalong, toewan, dari kemaren malam!

— Zoo! is 't een vleêrmuis van gisteren avond; ik bekijk met aandacht het doode dier, dat, zooals Oerie zegt, voor de deur is neergevallen, één van de vlucht van duizenden vleermuizen, die ik den avond van te voren, als een dichte, zwarte wolk, opstijgend uit een oud huis naast het hôtel over 't erf had zien wegzweven. Oerie schudt het dier af en een menigte zwart poeder valt ruischelend op den grond, dan wijst hij op

zijn slaapmatje, dat eveneens geheel zwart bepoederd is en zegt:

— Hoedjan aboe, ini malam!

Hij wijst op de dikke laag zwarte vulkanische asch, die het matje bedekt en terwijl ik hem goed bekijk, zie ik dat zijn gelaat, zijn kleêren — de jongens slapen gewoonlijk gekleed, voor de deur van de kamer — eveneens bestoven zijn met een laagje zwart stof.

— Wat is dàt, Oerie, heeft het van nacht weêr asch geregend?

— Saija, toewan, banjak sekali, dari Lamongan!

— Zoo, is 't asch van den Lamongan?

— Saija, toewan!

Terwijl ik mij aankleed, kom ik tot de ontdekking, dat zelfs in mijn kamer, tot op mijn waschtafel toe, de fijne, harde, amarilachtige asch door de jaloeziën heen is gestoven en ik moet mijn papieren op tafel, mijn overhemd, mijn kleêren, kortom alles doen afschudden en uitkloppen, eer ik er gebruik van kan maken.

Reeds den vorigen dag, toen we van Kraksa-ân over Probolingo naar Passaroean kwamen, hadden we onderweg last gehad van aschregen en zagen wij nu en dan uit den vulkaan Lamongan een zwarte rookwolk, in de verte een dikke omhoog rollende kolom gelijkend, opstijgen en 's avonds langs een der hellingen van den bergtop de gloeiende lava als een roode, vurige slang langzaam afvloeien, maar nu is gedurende den nacht een hevige aschregen gevallen en heeft alles met een dikke zwarte laag bedekt. 't Is echter nog te duister buiten om het effekt op de boomen en huizen te zien; ik merk alleen het onaangename er van door 't gevoel, want alles wat ik aanvat is bestoven en korrelig, zelfs het rijtuigje, een zoogenaamde kar-peer (verbastering van 't woord kar op veeren) dat voor het hôtel op ons wacht, voelt akelig stoffig en knarserig aan.

't Wordt langzaam licht aan de kim; tusschen de tamarinde, djatti en kenariboomen, die den prachtigen, breeden weg beschaduwen, zie ik den rooden gloed der zon, die, in snelle stijging opgaand, binnen weinig minuten de vlakte met licht overstroomt.

De hemel is wolkenloos en helder, maar het landschap heeft

een zonderling sombere tint door de zwarte aschlaag, die boomen, huizen, weg en struiken bedekt. 't Is alsof de natuur in den rouw is en wonderlijk steken tegen die donkere stoflaag de witte zijkanten der genummerde steenen palen langs den weg af. Ons karretje snijdt een blanke voor door de asch, als 't gelige zand boven komt door de omwenteling der wielen.

Naar den Passar.

Achter ons stuift een zwarte wolk, het uitzicht belemmerend, vóór ons proest het paard, heftig den kop schuddend; het dier heeft last van de asch, die zijn neus prikkelt.

Op den weg is 't reeds levendig. Javanen, vrouwen en kinderen, sommigen zich tegen de koele morgenlucht met een om de schouders geslagen sarong of mantel beschuttend, komen als de

ganzen achter elkander loopend — zoo is de inlandsche gewoonte — ons karretje voorbij; ik zit alleen achter in, mijn jongen vóór, naast den voerman, die onverschillig een strootje rookend, zijn paardje nu en dan met een „Tjo, Tjo! prrrrt!" en een paar vinnige zweepslagen tot meerder spoed aanzet. Het schijnt een diep ingewortelde gewoonte van den inlandschen koetsier om zijn paard meer zweepslagen dan haver te geven en men krijgt lust om den onbarmhartigen voerman eens zelf te laten ondervinden hoe aangenaam het is, telkens om de drie of vier minuten, al zet men zijn beste beentje voor, een striemenden slag over de ribben te krijgen en van tijd tot tijd, als afwisseling, een por er tusschen met het achtereind van de zweep.

Talrijke grobaks, vrachtkarren door karbouwen in langzamen stap voortgetrokken, rijden wij vlug voorbij en als we Gondang-Wettan doorgaan, passeeren wij een menigte inlandsche mannen en vrouwen, die met korven op 't hoofd, met groote pakken beladen of met manden aan den draagstok, over de schouders, in afgemeten staptred naar de passar van Pasrepan trekken. De Javaansche bevolking is altijd vroeg op de been, langs de wegen, die naar de marktplaatsen voeren. Zij brengen daar rijst en maïs, de producten van hun stukje land, vruchten van allerlei soort, goela-djawa (uit den arèn-palm gewonnen suiker), kippen, gevlochten mandjes, hoeden van stroo, wapens en gebattikte sarongs ten verkoop en voor 't ontvangen geld slaan zij weer artikelen in, die zij noodig hebben. Soms ook verspelen zij bij den Chinees, op de passar, het weinigje geld, dat zij ontvangen en keeren platzak, maar zonder noemenswaard verdriet of gewetenswroeging naar hun dessa terug, om op den volgenden marktdag weer hetzelfde te doen.

Pasrepan, een gehucht in een sterk bevolkte streek gelegen, is een pleisterplaats voor de reizigers, die verder de bergen in moeten.

't Is ongeveer zeven uur als we daar aankomen, de passar is reeds druk bezocht en terwijl de voerman zijn paard uitspant en er twee anderen voorzet, die ons tot Poespo, tegen de vrij steile berghelling gelegen, zullen brengen, neem ik een kijkje

op de druk bezochte markt, die weinig anders biedt dan wat er gewoonlijk op een inlandsche passar te koop en te zien is.

Als ik terug kom vind ik mijn jongen, Oeri, in woordenwisseling met den toekan-koeda (de paarden-verhuurder) die méér voor de paarden verlangt, dan Oeri, dien ik met de kas onderweg belast heb, geven wil.

Gemakshalve verstrek ik mijn jongen 's morgens een kleine

Grobaks.

som, waarvan hij onderweg een en ander betalen moet, echter steeds zóó calculeerend, dat hij nooit te veel kas heeft. Gewoonlijk houdt hij er echter eenige centen van over, die hij 's avonds bij 't afrekenen behouden mag; daarom is hij, uit welbegrepen eigenbelang, zuinig voor mij en knibbelt en dingt nu met den toekan-koeda, die op zijn beurt van den vreemde tracht te halen wat te halen is.

Ingelicht door den hôtelhouder te Passaroean, weet ik natuurlijk precies hoeveel ik betalen moet en als ik me nog een paar

oogenblikken heb vermaakt met de levendige gebaren en luide stemmen der met elkander kijvende inlanders, maak ik een eind aan de zaak door het geld van Oeri over te nemen, in handen van den toekan-koeda te geven en een krachtig: „Diam! ada sampé!" (Zwijg! 't Is genoeg) te zeggen. Nu begrijpt de man, dat ik geen orang baroe ben, steekt het geld op, maakt sembah en vraagt nederig: — Minta present? (een fooitje?); ik geef hem, tot ergernis van Oeri, die me in *zijn* Hollandsch zegt: — O! niet, meneèrr! hem niet gevèn, hij pertaal aap!, nog een dubbeltje en we rijden verder.

De weg wordt steiler.

De paarden, die eerst lustig draafden, beginnen langzamer te loopen, eindelijk staan ze een oogenblik hijgend stil; dan gaan ze weer voort in regelmatigen stap en de koetsier knikkebolt. 't Wordt warmer, ik zit te puffen in 't karretje, want de zon schijnt met volle kracht op den weinig beschaduwden weg, die in lange slingers, om den berg heen, opwaarts voert.

We zijn de met asch bestrooide velden en boomen ontreden. Allengs verandert de plantengroei. De tropische boomvarens staan hier en daar reeds naast en tusschen Europeesche heesters, de klapperboomen worden zeldzamer, de pisangstammen minder groot en zwaar. Bloeiende kruiden en grasbloemen, die men elders niet opmerkt, vertoonen zich, eerst sporadisch, dan menigvuldiger en hoe hooger men stijgt, hoe meer de vegetatie een Europeesch karakter begint te dragen. Prachtige vergezichten op de lagere bergen en hoogvlakten, doen mij vergeten dat de weg lang, stoffig en benauwd is; eindelijk rijden we weer tusschen boomen en hooge struiken, totdat we eensklaps, na een langen rit, de eerste inlandsche huisjes en warongs, die Poespo vormen, bereiken.

De paarden schijnen hun confraters, die voor het logement aan den weg staan, reeds eenige minuten van te voren te hebben gespeurd, want ze hinniken vroolijk om beurten, lang voordat er een paard of hôtel in zicht is.

De naam hôtel is voor het kleine onaanzienlijke huis, dat blijkbaar aan ouderdomszwakte en verval van krachten lijdt, wel wat weidsch, maar heel Poespo ziet er uit alsof het wel

eens goed gerepareerd mocht worden. De bergwind, de afwisselend vallende regens en de felle zon, sloopen onverbiddelijk de van hout, bamboe en atap (bladeren) opgetrokken huizen, en de inlander is over 't algemeen te lui, te traperdoeli (onverschillig) om zoolang zijn huis niet bepaald omvalt, of als een pannekoek ineenzakt, er iets aan te doen. Zoolang hij nog met een touwtje, een bamboesje of een stukje rotan zijn huis en have bijeen kan houden, geeft hij zich geen verdere moeite. Schoonheidsgevoel toont hij niet veel, vooral niet voor onroerende goederen. Hij voelt zich even wèl en behagelijk in een hut, die, op invallen staande, groote luchtgaten en spleten heeft en scheeve misvormde wanden, als in een fraai betimmerd salon. Heeft hij geen balé-balé om op te liggen, dan ligt hij op een matje op den grond en heeft hij geen matje, dan behelpt hij zich met zijn sarong. Hij eet met evenveel smaak zijn rijst uit een pisangblad als uit een gebarsten kom of van een gebroken bord en wanneer hij drinkt, smaakt hem een teug water uit de holle hand evengoed als uit een fijn geslepen glas. De hoofdzaak voor hem is, dat de makanan (het eten) en de minoeman (het drinken) er zijn!

De warong, waarvoor we even hebben stilgehouden, is een treurig, donker winkeltje, waarin bijna geen „heel stuk" te bekennen is, alles ziet er beschadigd, gebroken, oud en versleten uit, tot de inlandsche vrouw toe, die met haar aapachtige vingers sambals, visch en hoopjes rijst uit de potjes en pannetjes grijpt en op pisangbladen of defecte schoteltjes aan haar klanten voordient.

Het hôtel schijnt, wat het voorste gedeelte betreft, min of meer gebrekkig en scheef te zijn, het achterste gedeelte daarentegen toont een besliste neiging om achterover te duikelen en alleen de kamers aan de linker- en rechterzijde bieden voldoende beschutting tegen regen en zonneschijn, maar — 't is het eenige hôtel te Poespo en daarom wordt het, met voorbijzien van alle gebreken, goed bezocht door hen, die frissche berglucht en een koel klimaat noodig hebben en het op Tosari te koud of te duur vinden. Ik heb ten minste eenige logé's gesproken, die zich behielpen met de localiteit, maar eenstemmig waren in lof over behandeling, verpleging en rekening.

* * *

Te Poespo danken we ons karretje af; de voerman krijgt nog een „present", dat hij onmiddellijk aan de warong in rijst met sambal, vruchten en koppi-daoen (aftreksel van koffieboombladeren 1) omzet en ik ga naar het hôtel om paarden te vragen voor den verderen rit naar Tosari.

Onder de verandah, die als een droefgeestig bewijs van aardsche vergankelijkheid de zoogenaamde voorgalerij tracht te beschaduwen, zit in slaapbroek en kabaai een gezet grijs heertje met een stroohoed op en een goedig gelaat, dat onmiskenbaar de sporen van een lang verblijf in de tropen en liefde tot whiskey-soda verraadt, aan een oude schrijftafel in de Deutsche Illustrirte-Zeitung te lezen — een klein wekkerklokje vóór hem op een stapel boeken wijst ongeveer acht uur.

— Ada toewan Prij, ghôteljé! zegt Oeri, die vroeger al eens te Poespo is geweest.

Ik ga beleefd naar hem toe en vraag: – Heb ik het genoegen meneer Freij te zien?

Zonder op te kijken antwoordt hij: — Jawoll! Blijkbaar interesseert hem de Illustrirte-Zeitung ruim zooveel als mijn vraag, maar zoodra ik er bijvoeg: — Ik zou gaarne weten of ik rijpaarden naar Tosari kan krijgen, ziet hij me over zijn pince-nez oplettend aan en vraagt verwonderd terug: — Paardèn? Waarschijnlijk denkt de goede man, omdat hij mij alleen ziet, dat ik als een kunstrijder op twee of meer paarden tegelijk wil rijden.

— Ja, één voor mij en één voor mijn jongen!

— Ach so! ein Pferdli für sie und eins für den Jongen?

1) *De inlander, die zijn gouvernementskoffie opbrengt, moet voor de koffie, die hij zelf drinken wil, de boonen koopen en behelpt zich daarom liever met een aftreksel van de bladeren van den koffieboom, dat een bruinen, drabbigen drank geeft, die eenigszins* den smaak *van koffie heeft.*

— Sie sind ein Schweitzer, zeg ik, getroffen door zijn accent.

— Jawoll! hij wordt toeschietelijker en als ik hem vertel dat ik op mijn heênreis in Zwitserland, in Zürich en St. Gallen ben geweest, zegt hij eensklaps: — Ach! dasch ist ja meine Heimath! Ein wunderschönes Land, nicht wahr? Noch schöner wie hier! Het ijs is gebroken, de stroeve hôtelier Freij verandert eensklaps in een spraakzamen ouden heer, die met opgewektheid van „das schöne Heimatschland, die herrlichen, grünen Matten und ewigen Gletscher" vertelt. Hij let niet meer op zijn illustratie, maar vraagt nu naar alles wat ik in Zwitserland heb gezien. Zijn geheele gelaat klaart op, zijn anders matte oogen beginnen te herleven en te glinsteren en een glimlach omspeelt zijn reeds wat ingevallen mond. Met de hand zijn grijzen baard streelend zegt hij: — Ja, ja! dass freut mich ungemein; — ich spreche 'mal wieder gern Deutsch — Schwitzerisch werden Sie wol kaum verstehen. Ich schpreek jewöhnlich Hollandsch of bitjara melajoe — Maleisch nog 't meischt, want ich bin hier viel mit den Inlandersch allein. In dem Wescht-moesson wenn's so regnet dasch mer meint der liebe Gott exischtirt gar nicht mehr, kommen hier wenig Fremdlinge. Dann isch't's hier traurig, öde!

Dan vertelt hij me ,dat hij „anfänglich op een Handelschcontor war alsch boekhouder. Lange Zeit im kaufmännischen Fach wirksam jeweescht, maar endlich für jezondheidsredenen naar boven — allmählig jebleven en toen heb ick hier das Hôtel opjericht und hier bin ich nun seit Jahren bekannt als Freij-Herr von Poespo — 'n fauler Witz; 'n grapje von ein loschée! Gott soll mich bewahren, dass *ich* mich Freiherr nennen soll. Bin ein gewöhnlicher Bürgerssohn — aber Sie haben wohl Eile lieber Herr — ich werde Sie helfen — doewa koeda — zwei Pferdli? Werd's besorgen. Over dem alten Freij werden Sie zufrieden sein — dan staat hij op en terwijl hij een sigaar, die ik hem aanbied dankbaar met: — hm! ein gutes Kraut! aansteekt, vraagt hij nogmaals in gedachten: — doewa, zwei? en dan: — Hum! werde mal nachsehen ob ich was Rechtes für Sie bekommen kann. Ja, ja, es freut mich immer wenn ich Leute treffe, die in der Schweiz waren — ich wohne seit vierzig Jahren

auf Java und fand hier meine zweite Heimath, mein Brot, meine Exischtenz — aber die Schweiz! — Ach, die Schweiz! Leider werde ich mein herrliches Land wohl niemals wiedersehen!" Zuchtend gaat hij heen na mij eerst nog een glas limonade te hebben aangeboden, omdat hij tot zijn verwondering hoort dat ik geen liefhebber van whiskey ben.

Een minuut of wat later komt hij terug, slaat me familiaar op den schouder en zegt: — Lieber Freund, Sie werden zwei tüchtige Pferdli haben womit Sie sicher nach Tosari kommen, aber nur langsam reiten und keine Reitgerte gebrauchen; die Thierli laufen von selbscht und thun ihre Schuldigkeit. Im Hôtel Molijn können Sie bezahlen und von da werde ich sie zurück holen lassen, oder nehmen Sie noch ein Führer mit?

— Wel ja, geef maar een gids meê, Herr Freij.

— Der Weg ischt sonscht leicht zu finden, Sie können nicht irren, aber vielleicht ischt es doch gescheidter Sie nehmen jemand mit. Weer verdwijnt hij een oogenblik om een gids te halen en als ik eindelijk ben opgestegen reikt hij mij de hand en zegt: — Glückliche Reise! Und sollten Sie, auf der Ruckreise, noch in der Schweiz kommen, dann — hij neemt even zijn stroohoed af — dann Grüssen Sie mir mein liebes Heimathschland, meine Berge und sagen Sie den Leuten dass der alte Freij sein Land nie vergisst! Adé lieber Herr, Slamat djalan! gute Reise!

Mijn jongen stijgt na mij te paard en heeft een afgeschild takje in de hand, waarmeê hij als welkomstgroet zijn hengst een gevoeligen slag geeft, die daardoor onmiddellijk een sprong vooruit doet en den ouden Freij aanleiding geeft tot een barsch: — Djangan pakai tjamboek, djongos! (geen karwats gebruiken jongen) en tot mij: — Vorsicht! Adé, Gott befohlen!

* * *

Zacht glooiend voert de nieuw aangelegde weg omhoog. Dank zij het bezoek van den Koning van Siam is kort te voren het pad geëffend en hier en daar, waar nog enkele smalle plekken waren, verbreed. Ik dank heimelijk dien braven vorst, want ik

gevoel op mijn klein Javaansch paardje zittend, al de zegeningen van dien goed onderhouden weg, des te meer omdat ik een poosje van te voren bij het verlaten van Poespo, door het omslaan van een verkeerden hoek en de gebrekkige aanwijzing van den blijkbaar niet al te best georiënteerden gids, een proefje heb gehad van den ouden rijweg, die me sterk doet denken aan de steile planken, waarop ik als kind in 't Circus Wollschläger eenmaal de equestrische pantomime „de Roovers in 't Gebergte", heb zien uitvoeren. Destijds rilde en huiverde ik bij het zien van die klimmende en klouterende paarden met hun onversaagde ruiters; nu zit ik zelf als een held op zoo'n ros, en sta in den beginne al de angsten uit, die een leek in 't paardrijden uitstaan kan.

Bergstijgen te paard in Indië is iets gansch bijzonders; men kan zich een flauw begrip vormen van zoo'n bergbeklimming, wanneer men als eerzaam zomertoerist aan den Rijn naar Rolandseck of Stolzenfels stijgt, per ezel of paard — maar die rijdieren behooren voor het meerendeel tot de „bestjes" van hun geslacht en wedijveren onderling, wie u het langst zal doen genieten voor de weinige marken die ge voor zoo'n ritje betaalt. De Javaansche paardjes daarentegen zijn allen hengsten — de merries worden zelden als trek- of rijpaarden gebruikt — gewoonlijk niet oud genoeg om geen kuren te hebben en van zeer prikkelbare natuur. Daarbij toonen ze een bepaalde voorliefde voor den uitersten rand van den weg en loopen met hun dunne, slanke beenen en korte hoeven keurig netjes op het smalste paadje, altijd zooveel mogelijk aan den kant van den afgrond. Het heeft er iets van als of ze u al rijdend een Memento Mori! willen toeroepen, want voortdurend voeren ze u over nauwe bruggetjes, langs steile bergwanden en diepe ravijnen, waaruit reusachtige boomen hun knoestige takken, verlangend naar u opsteken, en scherpe rotspunten het aangenaam vooruitzicht openen, dat ge, wanneer ge naar beneden valt, onmiddellijk gekraakt en verbrijzeld wordt. Merkwaardig is echter de zekerheid waarmeê de paardjes loopen; het is alsof ze al het gewicht van hun ambt, tegelijk met dat van den ruiter

gevoelen, want met bedachtzamen tred, regelmatig en kalm, klimmen zij de steilste hellingen op, elke oneffenheid, elken steen vermijdend. Beproef echter niet hen tot grooter spoed aan te zetten, ge zoudt er u zelf door benadeelen. Het Javaansche paard heeft tot leus: „Festina lente!" Het haast zich langzaam, maar komt op den bepaalden tijd waar het wezen moet. Trekt ge meer aan den teugel dan het gewend is of pleizierig vindt, dan schiet het heftig het hoofd schuddend met een kort rukje haastig een oogenblik voorwaarts, om na eenige minuten weer in den ouden, regelmatigen, afgemeten stap, terug te komen.

Ik heb mij gedurende mijn rit van Tosari naar den Bromo voortdurend verwonderd over de geit-achtige klimvaardigheid van mijn paard en op den terugtocht Gode en mijn ros, mijn ziel bevolen, want is het klimmen moeilijk, het dalen is een waar équestrisch kunststuk.

Ik had een juweel van een paard, een mooi bruintje met lange donkere manen en buitengewoon bewegelijke ooren, die me onderweg allerlei vreemde gedachten bezorgden, omdat het ze nu eens opstak, dan weer in den nek lei, alsof het afwisselend iets verdachts hoorde of naderend gevaar speurde. Ongeoefend ruiter en slecht paardenkenner als ik ben, meende ik op al die teekenen te moeten letten, maar nu begrijp ik dat ik daardoor een klein deel van 't schoone dat ik te zien kreeg heb verloren en me ongerust maakte over iets dat alleen een hebbelijkheid van mijn paard was. Zoodra het dalen begon, zette ik mij zoo ver mogelijk achter in den zadel, hield de teugels strak, strekte mijn beenen in de beugels en liet dan Gods water over Gods akker en mijn hengstje over het bergpad loopen.

Zoodra wij onderweg water ontmoetten, trok mijn ros me, of ik wilde of niet, mee naar de kali en leschte zijn dorst, niet vragend of ik het aangenaam vond, dat het voortplaste tusschen keien, steenbrokken en boomstronken, zoodat het water me soms om de ooren spatte.

Maar ik gunde mijn beestje dien koelen dronk gaarne, ik was alleen maar jaloersch, nu en dan, dat *ik* geen lafenis had — want kaliwater heb ik nooit durven drinken, omdat ik niet wist

of er niet hier of daar een gestorven dier in was afgetrokken en geweekt. Schadelijke bacteriën kan men zonder kali-water al genoegzaam opdoen in het stof, dikwijls zóó erg opdwarrelend onder de paardenhoeven, dat men zijn voorrijder niet kan zien.

Soms bij zeer steil afgaande gedeelten gleden we als 't ware samen naar beneden, ik zittend op 't paard, 't paard zittend op zijn achterdeel.

Waarlijk, ik ben dat lieve dier nu nòg dankbaar, want als ik al die steilten op en af had moeten loopen, geloof ik zeker, dat in Holland van mij niet veel meer dan een rammelend rif zou zijn wedergekeerd. Nu, bij mijn terugkomst zieden vrienden en kennissen reeds, als een soort hartelijk welkom thuis: — Je bent er niet vetter opgeworden. — Kerel! je hebt een rokje uitgetrokken, of: -- Jongens! van Maurik, wat zie je er schraaltjes uit! Maar de hemel mag weten, welke vriendelijke liefelijkheden men mij zou hebben toegevoegd, indien ik te voet al die bergtoeren had moeten maken. Voor corpulente menschen, die een heilzame en aangename vermageringskuur wenschen te doen, kan ik voetreizen in de Javaansche bergen ten zeerste aanbevelen; zweet- en bewegingkuur tegelijk, is er niets meer afdoende en nuttigers te bedenken.

Waterval bij Tosari.

De rit van Poespo tot aan Tosari is één schitterend mooie tocht tusschen heerlijk begroeide, hemelhooge bergen, met terrasvormige hellingen, sawahs en akkers, waarop welig maïs, uien en aardappelen groeien. De Tengger is als 't ware Java's

moestuin, want in het heerlijke, gematigde klimaat van die bergen worden alle Europeesche gewassen aangeplant en gedijen er voortreffelijk onder de stovende zonnestralen en de vele regenbuien die er vallen. Koolvelden, waarop de koolen niet zooals bij ons te lande even boven de aarde, maar hoog op stam staan, worden afgewisseld door akkers met Turksche tarwe en tjemara-aanplantingen.

De tjemara is een eigenaardige, fijn-looverige, op een den gelijkende boom. Somberder van tint dan andere en slanker, ijler van vorm, geeft hij aan het landschap iets meer Europeesch. In de streken, waar hij groeit, is het veel koeler dan elders, en hoe hooger men in de bergen komt, des te menigvuldiger en grooter komt hij voor.

Stappend, soms in kleinen draf, rijd ik voort over het goede bergpad, dat allengs hooger opvoerend van tijd tot tijd prachtige panorama's doet genieten. De hooge woudboomen worden hoe langer hoe schaarscher en het bosch verdwijnt om plaats te maken voor akkers, die, in verschillende nuancen van geel, bruin en groen tegen de hellingen der bergen liggen. Een onbelemmerd, vrij gezicht heeft men daar over de tallooze scherp geteekende berg-ribben en kammen en in de diepe ravijnen, waar hier en daar klaterend en schuimend een waterval neêrstort tusschen de groene bergen.

Onvergelijkelijk schoon is het laatste gedeelte van den weg, wanneer men reeds in de verte, hoog boven zich, een gedeelte van het gezondheids-établissement Tosari te zien krijgt. Steeds zigzagsgewijze stijgend, overziet men, achterom kijkend, de vlakte van Oost-Java. Het zonlicht glanst en spiegelt in de onder water staande sawahs met duizenden grillige glansjes en geeft aan de velden en bosschen der bergen een fluweelachtigen gloed, afwisselend in alle kleuren. Ver in de verte een lichte streep aan den horizon — de zee.

Plotseling herinnert het landschap aan Tirol, dan weer aan het Salzkammergut of aan de Zwitsersche bergen, want het tropische karakter is schier geheel verdwenen. Palmen, kokosboomen en pakoes groeien er niet meer; 't is heerlijk koel en

frisch geworden en wanneer niet de ons tegemoetkomende of voorbijgaande Tenggereezen door hun bruine gezichten en Indische kleedij er aan herinnerden, zou men vergeten, dat men zich in 't midden van Oost-Java bevindt.

Nog een paar wendingen van den weg en het hotel Molijn, Tosari, ligt voor mij — binnen een kwartier is het bereikt en als ik den steilen oprit achter mij heb en het binnenplein nader zie ik op mijn horloge: 't Is ongeveer twaalf uur. Ik heb dus bijna vier uren gebruikt om van Poespo naar Tosari te rijden.

Zóó lang? — Ik zou 't me niet hebben kunnen begrijpen wanneer ik het niet gevoeld had aan de stijfheid in mijn beenen en de pijnlijke moeilijkheid, die ik later ondervond bij 't zitten.

* * *

— Tabé toewan! roept mijn vriend Heremans, die me te Tosari in 't hotel wacht, als ik hem in zijn kamer opzoek.

— Daar ben ik! mooi stijf van 't rijden, maar voldaan over den heerlijken weg en jij, goeie reis gehad van Probolingo?

— Uitmuntend! maar mooi stijf van 't loopen...

— Hè?

— Ja, ik heb van Poespo af gekuierd...

— 'n Gezegende wandeling! Hoe kwam je daar zoo toe?

— Puur liefhebberij! Men had me gezegd dat 't zoo'n mooie en gemakkelijke wandeling was, maar ze is toch wat al te kras — ik heb niet meer kunnen genieten op 't laatst, ik was bek-af en mijn reispak heb ik er meê bedorven. Kijk! Hij toont mij zijn grijs jacquet, dat erg opgekrompen is en door 't geweldige transpireeren een onmogelijke groenige kleur aan mouwen, oksels en op den rug heeft aangenomen.

— En wat doe je nu?

— Ik behelp me met mijn witte pakken, maar 't is er hier feitelijk te koud voor — hoe vindt jij hier de lucht?

— Heerlijk frisch, maar koel, bij koud af, niets Indisch!

— Je zult een paar wollen dekens noodig hebben als je na den eten gaat slapen.

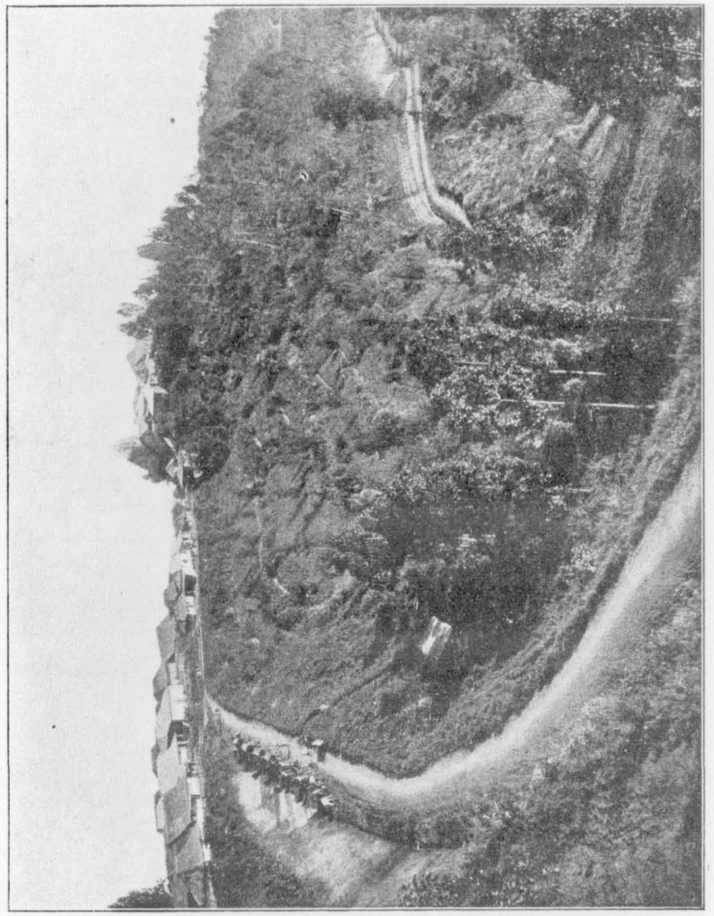

Gezondheids-établissement — Tosari.

— 'k Heb voorzichtigheidshalve twee flanellen overelkaâr aangetrokken, van morgen.

— Kun je hier best velen — in de biljartkamer staat de kachel, maar vuur is er nog niet in geweest. Ga je nu eerst wat verfrisschen, ouwe jongen, kom dan rijsttafelen en daarna — je mandje in tot een uur of vier of vijf! Je zult je krachten morgen noodig hebben, want ik heb, anticipeerend op je toestemming, met een paar logé's, een controleur — een leuke baas — en een paar fideele dames partij gemaakt om morgen vroeg naar den Bromo te gaan; de paarden zijn al besteld, tegen vijf uur.

— O, Heer! moet ik morgen zóó vroeg al weer op zoo'n beest. — Och kerel! ik kan nu al niet zitten, hoe zal dàt gaan?

— Goed! als je maar rust neemt en je flink met cognak wascht.

— Enfin! in Gods naam, stoomtrams of omnibussen hebben ze hier niet.

— Neen! te paard of per pedes apostolorum, anders zit er niet op.

De table d'hôte, in dit geval de rijsttafel, in een gezondheidsetablissement is gewoonlijk een goede gelegenheid om kennis te maken met allerlei kwalen van den mensch, die tot dusverre aan onze aandacht ontsnapten. Men vindt er meestal zenuwaandoeningen van allerlei soort, leverlijden in verschillende stadiën en malaria in onderscheiden vorm. Veel bleeke, waasachtige, gele en holoogige gezichten, bevende handen en zonderling trekkende gelaatsspieren, veroorzaken een meêwarig gevoel en een dankbaar erkennen van eigen gezondheid. Maar tegelijk ontdekt men tusschen de echte patienten ook simili-dito's, die een afwisseling van den dagelijkschen tredmolengang niet ongezellig vinden en dat verzetje — indien 't niet anders kàn — zelf betalen, maar nog liever daarvoor hun firma of het Gouvernement als kassier gebruiken. Zulke gezondheidszoekers klagen 't hardst, blijven gewoonlijk het langst en eten het smakelijkst.

Ook toeristen treft men aan tafel, evenwel zeer spaarzaam — te Tosari ten minste bepaalt zich ditmaal die rubriek tot één

Engelschman en twee Amerikaansche dames. Eén dikke, een knappe vrouw aan den schaduwkant der dertig en één dunne, met zeer impertinent blond haar en een profil als Punch. Ze waren — zoo vertelde men mij later — eerst vriendinnen en reisgenooten geweest, maar sedert een paar dagen gebrouilleerd en reisden nu ieder op zich zelf verder. De mollige alléén — de magere met haar maid-servant, een dun, schuchter grijs menschje met een kin als een fonteinbakje en handen als vleeschschotels.

De Engelschman bemoeit zich veel met de gevulde Americanmiss en het komt mij voor dat het sproetige, keverachtige kereltje, met minder haar onder zijn neus dan op zijn skeletachtige handen, de twistappel is waarover de „friends" gekibbeld hebben.

Immers miss Blucks, de Punch-profielige dame, schiet tusschen elken hap rijst door, onder haar zuurkoolgele wimpers scherpe blikken af, naar „her fat companion" en haalt telkens verachtelijk haar Janklaasen neus op, nijdig haar groenige tanden toonend, wanneer zij ziet dat haar „late friend" lacht over de aardigheden of gezegden van den Engelschman en daardoor haar schitterend wit gebit doet bewonderen.

— She is simply disgusting! hoor ik haar eenmaal halfluid zeggen tot haar maid-servant, die met innige toewijding een eendenvleugel bewerkt.

Zonderling, ik vind die gezette Amerikaansche juist zeer aptijtelijk en Heremans fluistert me in: — je zou niet zeggen dat die twee landgenooten waren — maar de eene representeert zeker 't zonnige zuiden, en de andere het barre noorden.

— — — — — — — — — — — — —

Aan de rijsttafel, die mij na den rit uitmuntend smaakt, maak ik kennis met mijn aanstaande tochtgenooten, den controleur Spoor en juffrouw Wilse, een stevige, gezonde jonge dame, die er zoo frisch en blozend uitziet alsof ze pas uit Gelderland was geïmporteerd. Zij is evenwel reeds ongeveer drie jaar in Indië en de gezellin van een dame op leeftijd, die altijd discours heeft aan tafel, omdat ze niets eet en alleen voor de gezellig-

heid mee aanzit. Sedert geruimen tijd lijdend aan een maagaandoening leeft zij alleen van melk en — toch ziet zij, bittere ironie, er uit alsof zij de beste vork voert van al de gasten. Heremans stelt me voor als zijn vriend van Maurik, auteur, sigaren-fabrikant en geoefend ruiter, en mevrouw van der Mand, de dame van de melkkuur, lacht: — Zoo, zoo! nu dan kunnen wij, juffrouw Wilse en ik, zeker nog een lesje van meneer krijgen; wij zijn hier anders al flinke écuyères geworden, niet waar controleur?

— Zeker, mevrouw! Dank zij het voortreffelijk onderricht in de Tosarische manége, zullen de dames binnenkort bij Carré of Renz kunnen optreden, en tot mij zegt de heer Spoor: — Dat had u toch niet verwacht hier, op ongeveer vijf-en-veertig honderd voet boven de zee, twee schoolrijdsters en een rijschool te vinden?

— Neen! is 't heusch?

— Betoel! een flinke manége, wel primitief gebouwd, van wat bamboes, hout en matten, maar ruim genoeg om er vijf-entwintig keer je hals te breken en dat is de hoofdzaak.

— Hé, controleur, wat 'n sinistre ideeën, het onderricht is juist zoo goed en wordt zoo voorzichtig gegeven, zegt mevrouw van der Mand.

— Zeker een gepensionneerd kavalerist die hier instructeur is?

— Neen, meneer van Maurik, de boekhouder leert ons rijden. U heeft hem zooeven gezien.

— Ik, juffrouw?

— U heeft hem nog gegroet, toen hij de conversatiezaal binnen kwam; ik zag dat u verwonderd naar hem keek. Ha ha ha! dat deden wij ook in den beginne....

— O! was het die heer in gala-toilet? Ik hield hem voor een zeer voorname gast.

— Juist! — die dandy met 'n fijn-lakensche smoking, 'n laag uitgesneden vest, lakschoenen, witte das, een bijzonder mooi gesteven overhemd en lange manchetten.

— Dan is hij bepaald een emeritus dansmeester of een gewezen pikeur van Carré.

— Heusch niet, 't is de boekhouder, fluistert mevrouw van der Mand, met de oogen naar de deur wenkend — hij ziet er uit alsof hij, uit een modeplaat geknipt, den geheelen dag op partij is — maar erg gedistingeerd, fijn, chic!

— En zoo praat hij ook, voegt juffrouw Wilse er bij en dan lachend: Sjuut! Daar komt hij juist weer binnen, — is 't geen type? Betoel! van hoog-adellijke afkomst, altijd tiré à quatre épingles met gefriseerde knevels, in alles gesoigneerd. Zóó zit hij ook altijd in zijn kantoortje facturen te schrijven: „de heer of mevrouw zus of zóó, debet aan den heer Molijn de somma van item zóóveel voor geleverde uien of aardappelen of worteltjes of savoije kool" — is 't niet grappig?

— Maar dan is 't een edelman-groenboer, juffrouw!

— Juist! De hôtelier heeft een uitgebreiden handel in allerlei groenten, die hier in den omtrek worden gekweekt.

— Zonderling geval, een groenboer-boekhouder met blauw bloed! Hoe komt die hooge meneer, hier nog veel hooger dan elders, aan zoo'n laag bij den gronds werk?

— Och! men zegt dat hij geruïneerd is door een ongelukkige liefde — voor paarden, maar.... enfin! wat doet het er ook toe; de man is een uitmuntend pikeur, een fijn mensch en een wandelende kleêrmakers-reclame, een merkwaardigheid van Tosari. — Morgen vroeg, nietwaar meneer Heremans, gaan we dus naar den Bromo en de zandzee?

— Zooals afgesproken, mevrouw, ik heb voor alles gezorgd, zelfs voor een paar flesschen melk voor u — wij zullen ons maar met ajèr blanda en wat wijn behelpen — 'n beetje koude keuken en sigaren — en voor van Maurik heb ik een grooteren hoed dan hij nu draagt.

— Maar Heremans, ik heb zoo'n mooi toppie!

— Te klein van rand, beste vriend! We rijden morgen uren lang door de barre zon en als je nek niet beschut is, heb je een zonnesteek beet eer je er om denkt, een pajong kun je onder 't rijden niet ophouden, ergo krijg je een hoed, die voldoende waarborgen voor je dierbare gezondheid geeft.

— Dus zoo'n soort vloermat als hier de inlanders dragen.

— Neen! een fijne helmhoed.

— Trima kasi, banjak!

— Jammer dat meneer van Maurik niet een week of wat vroeger is gekomen, dan had hij Z. M. den Koning van Siam getroffen en de Bromofeesten kunnen meêmaken.

— De Bromofeesten, juffrouw Wilse?

— Heeft u daar nooit van gehoord?

— Neen!

— O! valt mevrouw van der Mand in, — dat is hier nog een zeer interessant oud gebruik, dan offeren de Tenggereezen allerlei dingen aan den vulkaan. Ze brengen wierook, levende kippen, ganzen, zelfs geitjes, geldstukken en kleine sieraden — en gooien die in den krater.

— Die levende kippen en geiten ook?

— Ja, natuurlijk, maar als ze beneden komen zijn ze niet levend meer....

— Dat's wreed, die arme dieren!

— Vroeger was 't nog veel erger.

— Hoe zoo, controleur?

— Wel, in ouden tijd werd elk jaar een meisje, gewoonlijk 't mooiste uit de kampong, in den krater geworpen en 't was een hooge onderscheiding om aan den Bromo te worden geofferd.

— Een pleizierige distinctie — ik zou ze feestelijk hebben bedankt.

— Maar u is ook geen Tenggereesche, juffrouw Wilse.

— Gelukkig niet — en controleur, wie heeft dat offeren uitgevonden?

— Dàt weet ik heusch niet.

— Ei! dan ben ik knapper dan u; ik weet 't wèl, — want ik ken de sagen van den Bromo en den Batok.

— De Batok?

— Dat is de berg er naast, meneer van Maurik, dien noemen ze Batok (klapperdop), omdat hij zoo'n zonderlingen vorm heeft, veel gelijkend op een, zoo midden in den Dasar, vóór den Widodarèn neêrgezetten reuzenpudding van zand en steen.

— Dasar, Widodarèn? Neem me niet kwalijk, mevrouw, maar

ik ben nog zoo groen als gras in de topographie van deze streek. Zou u me niet een beetje willen inlichten?

— O, de contrôleur zal 't u wel doceeren, die is ook onze professor geweest; hij is zóó volkomen op de hoogte, zóó knap!

— Zeer verplicht, mevrouw — mag ik eens even uw gezondheid drinken met dit glaasje Haantjes bier — maar u is te flatteus, ik weet er zelf maar 'n klein beetje van.

— Wees dan christelijk, contrôleur, en doe me van 't weinige dat u dan heeft, een beetje veel over, dan handel je naar de schrift.

— Meneer van Maurik, ik zal je *alles* geven wat ik zelf heb, 'k wil ten minste den hemel aan je verdienen. Dasar noemen ze de zandzee rondom den Bromo en de Widodarèn is een uitgebrande vulkaan. De Zandzee is eigenlijk niets anders dan de bodem van een reusachtigen krater van den niet minder kolossalen vulkaan Tengger, waarnaar het geheele gebergte hier genoemd wordt. Deze krater heeft den vorm van een cirkel, waarvan in 't Noordoosten een segment is afgesneden — maar ik zal het u liever even voorlezen, dan weet u meteen dat ik uit een betrouwbare bron heb geput. Kijk! ik heb „Dr. van Bemmelen's reisgids door Indië" — een handig boekje, hè? juist bij me. Luister maar.... „Het afgeronde gedeelte vormt aan de Noordzijde den Moenggalrand, aan de Zuidzijde den Idèr-Idèr. De koorde van het segment aan de Noordoostzij is veel lager, waarschijnlijk tengevolge van een uitbarsting, waarbij de berg tot aan zijn voet spleet, en slijk en lavamassa's aan die zijde uit den krater, over den vernielden wand heen, door de spleet dalwaarts stroomden. Immers de hooge Noordelijke en Zuidelijke kratermuren Moenggal en Idèr-Idèr strekken zich in Noordoostelijke richting, ver voorbij de Zandzee, langs de geheele berghelling uit, als de steeds lager wordende zijwanden van een bergkloof: het dal van de Kali Bates."

— Contrôleur, nu weten we meteen waaruit onze professor zijn wijsheid opdoet.

— Beste juffrouw! ik heb u nooit gezegd, dat ik ze uit mezelf had — ik ben geen geoloog en ik wil eerlijk bekennen,

dat ik het ontstaan van de Zandzee en den Bromo niet volkomen begrijp, al expliceert Dr. van Bemmelen 't ook nog zoo handig; luister verder: „Toen de werkzaamheid van dezen reuzenkrater was verminderd of geheel had opgehouden, bouwden zich in zijn binnenste nieuwe kraters op. Deze zijn ten getale van vier. Drie daarvan liggen op de lengte-as der Zandzee als uit- of inwendig rakende cirkels en zijn waarschijnlijk achtereenvolgens ontstaan: de Widodarèn, de Giri en de Bromo. De vierde, de Batok, ligt benoorden de groote vuurlijn, is zelfstandig en ongeschonden. Een vijfde klein éruptiepunt, de Goenong Kembang, ligt ten Zuidoosten van den Giri en vormt schijnbaar 't hoogste punt van den Widodarèn.

De kraterbodems van den Widodarèn en den Giri vindt men als kleine zandmeren binnen hunne gedeeltelijk vernielde omwandingen!"

— Dat klinkt érg mooi en geleerd, contrôleurtje, maar voor gewone menschen zou ik zeggen: — De zandzee is een groote zwart-grauwe vlakte, in een bergkom gelegen en in 't midden daarvan staat een reusachtig groote tulband van grauwen steen, met groen begroeide ribben. Daarachter een berg, de Bromo, die tusschenbeide vuur spuwt en altijd een onheilspellend brommen doet hooren; ze moesten hem liever „de brommer" noemen; daar naast ligt nog een andere berg, de Widodarèn, een gepensionneerde vulkaan, en op den achtergrond rookt de Seméroe — de hoogste vuurberg van Java. Mij dunkt, zóó kan een kind de situatie begrijpen.

— Mevrouw ik maak u mijn compliment! u moet bepaald een populaire beschrijving van de Javaansche bergen uitgeven; hoe komt u aan zoo'n juist beeld?

— Ik heb de toer al eens gemaakt en goed rondgekeken. U zal zelf zien, als u er geweest is, dat ik concreet en duidelijk ben.

— 'k Twijfel er niet aan, mevrouw!

— En wil meneer van Maurik nu soms ook de sagen van den Bromo en den Batok hebben, dan kan *ik* er hem aan helpen. Ja, controleur-professor! ik ben een binnenvetter, dat merk je

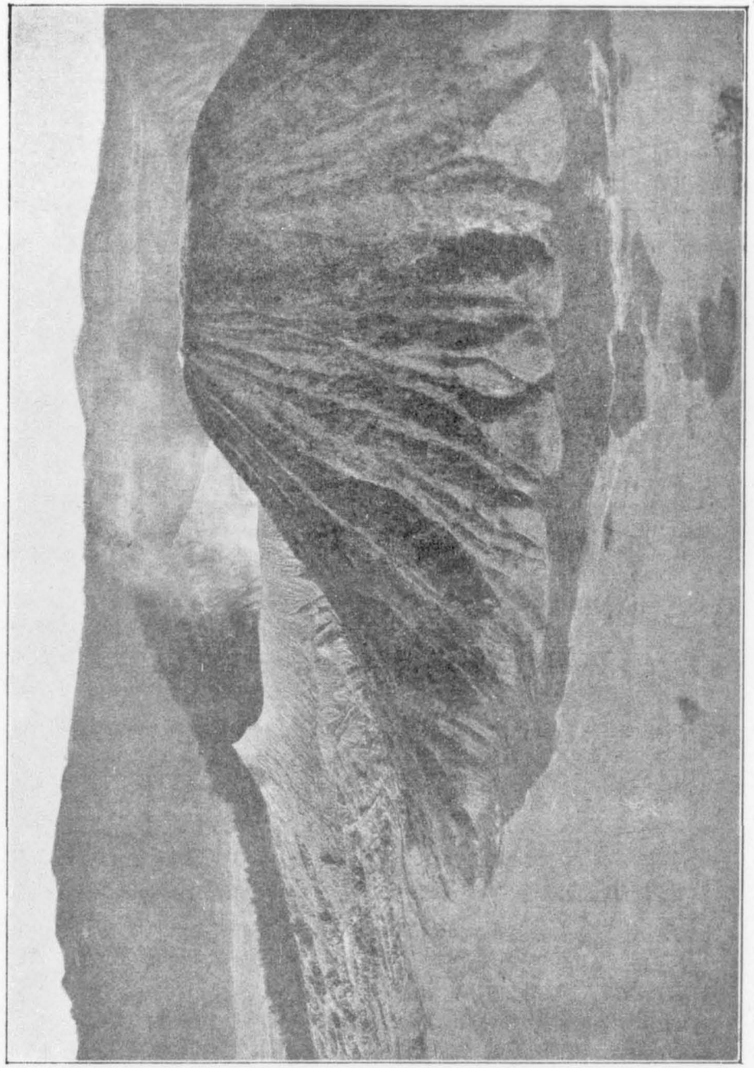

De zandzee met den Batok en den Bromo.

nu eerst; ik doe behalve aan topografie ook aan sagenkunde, en omdat u nu zoo royaal is geweest je bronnen te noemen, doe ik 't ook — ik heb ze opgeschreven uit den mond van een oude baboe, die heel ernstig en wijs kan vertellen. — Meneer van Maurik mag er wel een beetje aan schaven en vijlen, maar in hoofdzaak moet hij de sagen onbesnoeid geven, ze verliezen anders te veel van hun naieviteit.

— Zeg, amice! je mag mevrouw Van der Mand wel een extra fijne flesch — pardon — melk bedoel ik, offreeren, want een mooie sage is dunkt me voor een auteur als een zeldzame munt voor een verzamelaar.

— Juist, meneer Heremans en daarom moet men ze niet besnoeien, wil de waarde behouden blijven — en wat een belooning betreft, — ik doe wat ik doe niet uit winstbejag. Ja, 't was iets anders als meneer van Maurik me een nieuwe maag kon geven. Ik zou hem eeuwig dankbaar zijn en met liefde alle sagen hier uit den omtrek voor hem uitvisschen en opschrijven.

— En als ik nieuwe sterkere zenuwen kon krijgen, zou ik....

— O goeie heer! daar beginnen ze op eens patienten te worden; nu is 't leuke vleugje weer voorbij. Ajo! wat is dat nu mevrouw? — Ajo! controleur, ga jelui nu in eens sip zitten kijken?

— U heeft mooi praten juffrouw Wilse, u is zoo gezond als een vischje, u heeft geen last van uw zenuwen.

— Gelukkig niet, controleur!

— En jij hebt zoo'n overheerlijke maag kind! Jij kunt wel spijkers verteren; jij eet voor drie zonder dat 't je hindert.

— Gelukkig ja, mevrouw!

— Dien tijd heb ik helaas gehad. O, als je eens wist wat zoo'n akelige maag je hinderen kan!

— Als u maar ééns van je leven neurasthenisch was.

— Zoo'n maag maakt je down, totaal ongeschikt voor alles....

— Die slappe zenuwen doen je rillen en beven voor 't minste of geringste. Soms zie je tegen alles, als tegen een berg, op....

— Je maag vraagt om voedsel en je kunt niets inhouden, O!

— Ha! Ha! Ha! neen maar, nu wordt het goed. Een hospitaal in optima forma — zóó doen ze nu alle dagen, meneer van Maurik, kliemen en klagen, bittere nood! En zoodra zij er maar niet aan denken worden de kwalen beter: Ha! ha! ha! — er is een boel verbeelding bij ook.

— Oh no! valt op eens een lange bleeke Engelschman, die dicht bij ons aan tafel zonder eenige belangstelling in ons gesprek te toonen heeft zitten eten. — Oh no! not verbeelding, miss Wilse, nerves are the most excecrable things—and malaria is nog een very groot deel erger. I am now all twee maand hier and ik voel veel beter, maar zoodra ik weer kom in dat warme temperature of Soerabaja voel ik weer miserabel, ben ik weêr ziek.

— Ik wou ook dat ik hier nog maar een poosje blijven kon, maar mijn verlof is om, zegt eveneens deelnemend aan 't gesprek een welgedane en ronde onderwijzeres, die over hem zit — ik ben hier erg opgeknapt, maar ik word al zenuwachtig als ik weer aan die vervelende lessen denk.

En bijval knikkend buigt zich een kaalhoofdig, vermagerd man met kikvorsch oogen over de tafel en zucht: — 't Gaat mij ook zoo, mijn beenen zijn nog maar half in orde, maar toch zal ik weer naar beneden moeten; ze kunnen op 't bureau niet langer buiten mij — die beroerde malaria heeft me dan toch zóó te pakken gehad.

Hij is een ambtenaar, die van Tandjong Priok gekomen met moeraskoortsen, er nog erg naar en smal uitziet. 't Gesprek wordt algemeen want al de gasten, die, nu table d'hôte is afgeloopen, niets meer hebben wat hun bepaalde oplettendheid in beslag neemt, voelen zich plotseling weer patienten.

Een kaptein, met zijn vrouw en kinderen aan het boveneind van de tafel zittend, staat op en zegt geeuwend tot zijn buurman, een klein, smalwangig jongman: — ik ga achter de kelamboe (slapen), 'k voel me vandaag weer heel beroerd en mijn vrouw is ook onlekker, niet waar?

— Ja, 'k heb barstende hoofdpijn, dat komt hier door de kou. Och! ik kan niet tegen die plotselinge overgangen — en achter een ander om knikt een corpulent heer haar toe: — Mij is 't

ook koud genoeg, ik zit geregeld te rillen, maar de dokter beweert, dat mijn hartslag daardoor beter zal worden, al gaat mijn hartkwaal misschien nooit meer geheel over.

— En ik heb weer erge steken in de milt, klaagt een dikke dame, met een blauwig rood gezicht en haar buurman een holoogig, geel man, klopt even op zijn rechter zijde bitter schertsend: — u is links caduc en ik rechts, mevrouw, mijn lever is niet in orde.

— Kasihan! de mijne deugt ook maar half! pruttelt een overbuur.

— En de mijne gooi ik eerstdaags op vendutie! roept van 't lagere eind der tafel een tabaksplanter, die voor zijn gestel noodig naar Holland *moest*, maar naar hij beweert, om de blaadjes niet kan.

In een gezondheids-établissement loopen de tafelgesprekken meestal over de respectieve kwalen der gasten en Tosari maakt daarop geen uitzondering. Zelfs na de rijsttafel, in de conversatiezaal, worden die klachten voortgezet en zitten groepjes zieke en halfzieke gasten elkaar te beklagen of met meewarige gezichten de relazen aan te hooren van malaria-, koorts-, zenuw- en andere lijders.

De dokter, aan 't Etablissement verbonden, een vriendelijk, prettig uitziend man, maakt nu met deze, dan met gene patiënt een praatje. Hij troost, bemoedigt en overtuigt eindelijk allen, dat een siësta, van meer uitgebreiden aard, nu de grootste weldaad, de beste medicijn voor hen is.

Binnen weinig tijds is de zaal ledig en gaan Heremans en ik het terras voor 't hôtel eens op, om 't heerlijke vergezicht te genieten. Ik snijd mijn naam in de kolossale bladeren van een buitengewoon groote aloë-plant, naast dien van den koning van Siam — ik wil ten minste éénmaal in mijn leven vlak naast een regeerend monarch staan, — al is 't ook maar in een bittere aloë.

Heremans graveert zijn naam in de andere plant, die een eind verder staat en zoo groot is, dat een inlander niet aan de toppen der bladeren reiken kan, al staat hij op den rand der kuip.

Het panorama, dat men op het terras van het hôtel Molijn

genieten kan, is boven alle beschrijving schoon. Van uit den tuin, waar heerlijke bloemen, héliotropen, réséda's, rozen en géraniums welig bloeien, ziet men neer op de omliggende bergen, met hun begroeide flanken en kammen, hun groene uitloopers en diep ingesneden ravijnen.

Als een glinsterende, nu eens witglimmende, dan als in zilverlicht of goudglansen tintelende streep, ligt recht vooruit de zee, de Straat van Madoera. Bij helder weêr in den west-moesson is zelfs het eiland Madoera duidelijk te onderscheiden.

In de vlakte beneden spiegelen en blinken de natte sawahs als waren zij in 't land gedrongen stukken zee.

Woud en boomen liggen als mos onder tegen de berghellingen aangedrukt, groote akkers en kleurige velden, schijnen hier en daar, op goed geluk, tusschen bergtoppen en heuvelklingen neêrgesmeten en de dunne gelig-witte slingerende draden der wegen vertoonen zich over de bergen, nu eens in donkere bosschen verdwijnend, dan blinkend in de zon, een eind hooger weer verschijnend en voortkronkelend naar den top.

Links verheffen zich de hooge suikerbroodvormige Penanggoengan, de Kawi en de vijftoppige Ardjoeno, de berg der sagen, men zou hem bijna kunnen noemen de Indische Kijffhäuser, want de Ardjoeno, de koningen, die daar eenmaal heerschten, de berggeesten, monsters, apen en draken, die er eertijds spookten of huisden, vormen schering en inslag van de fijn geweven mystieke verhalen, de legenden en sproken, die de inlander steeds opnieuw met ademlooze spanning en onbezweken geduld, uren lang achtereen kan aanhooren, hurkend bij de wajang-vertooning.

Het Hôtel Molijn, grootendeels van hout opgetrokken, ligt op een smallen uitlooper van een der Tenggerruggen, daardoor is het uitzicht van alle kanten even ruim en schoon. Het bergplateau, waarop hôtel en bijgebouwen zijn opgericht, is echter zóó klein, dat alles zeer dicht op elkander is gebouwd en slechts de eetzaal en conversatie-, tevens biljartzaal, een tamelijk goede afmeting hebben. De logeerkamers zijn klein en met weinig comfort ingericht, door gevlochten bamboe-wanden van elkander gescheiden en voorzien van kleine vensters.

Een en ander heeft men echter zóó moeten inrichten, omdat de veelvuldige aardschokken het opmetselen van steenen muren niet raadzaam maken.

Rondom het plateau van Tosari ziet men de eigenaardige Tenggerreesche kampongs liggen, huizen van geheel bijzonderen

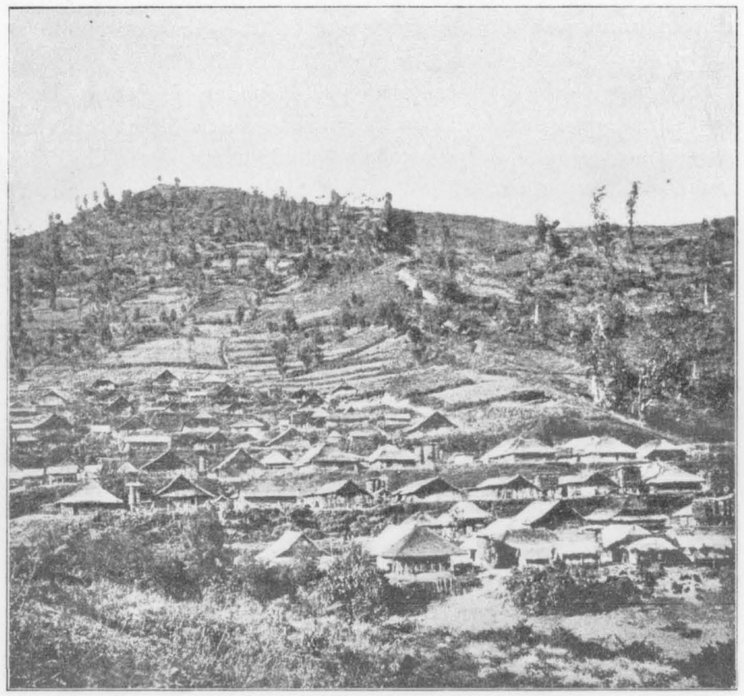

Tengerreesche kampong (Gnadiwono).

vorm, met vreemde versieringen, die aan den half Heidenschen, half Brahmaanschen godsdienst van het volk herinneren. In den Tengger leven nog de laatste afstammelingen van de oude Javanen, die tijdens het rijk van Modjophaït het eiland bevolkten en na den val van hun rijk, als voortgedreven door den verder en verder doordringenden Islam, in de ongenaakbare bergen van den Tengger een schuilplaats zochten. Daar in die streken bestaan nog

enkele Brahmaansche priesters van een kaste, die langzaam uitsterft. De bevolking is dom, maar goedig en eerlijk van aard, tuk op een extraatje van den vreemdeling en veel toeschietelijker dan andere inlanders, spraakzamer en vrijmoediger; enkelen zelfs onbeschaamd en aandringerig als zij iets te verkoopen hebben, waaraan ze een duitje meenen te kunnen verdienen. Zij vereeren den vuurberg Bromo en bouwen daarom hun langwerpige, vierkante, vensterlooze huizen steeds met de lange zijde van het vierkant naar dien krater gekeerd, met een deur in 't midden.

Van buiten zien die huizen, evenals de wegen, er tamelijk netjes uit, maar van binnen? Laat mij er over zwijgen! Ik heb er even één kijkje in genomen, en ik verlangde naar geen tweede. De Tenggerees is op zijn lichaam even zindelijk als op zijn huis, hij baadt zich weinig of niet en draagt zijn kleederen totdat ze den strijd tegen regen, wind en zonneschijn vanzelf opgeven.

Hij leeft van akkerbouw en groenteteelt en weet met groote vaardigheid en geduld zijn akkers aan te leggen, zelfs tegen de steilste berghellingen.

Rijst wordt door de Tenggereezen niet verbouwd, ten gevolge van een oud verbod, nog uit den tijd van hun terugtocht voor de Mahomedaansche overheerschers dagteekenend.

Langzamerhand heeft de bevolking, door het aanleggen van te veel akkers, het gebergte voor een groot gedeelte ontwoud; daardoor is het nadeel van te weinig regenval ontstaan en loopt het bergwater te snel en gemakkelijk af. Herhaaldelijk is dientengevolge reeds gebrek aan water ontstaan, deels ook een gevolg van het bijzonder droge klimaat van den Javaanschen oosthoek.

Geheel Oost-Java wordt door de Tenggereezen van versche groenten voorzien en onophoudelijk komt men op de wegen de kleine sterke pikolpaardjes tegen, aan weêrszijden van hun zadel groote manden met groenten en vruchten dragend. Ook honden worden door de bevolking aangefokt en een paar goede Tenggerreesche honden zijn duur en zeldzaam; omdat ze langharig, een

zeldzaamheid in Indië, bijzonder trouw en aan hun meesters gehecht zijn, iets hebbend van den wolfshond en den St. Bernard.

Terwijl ik te Tosari was, kwam een inlander een jong pantertje, dat hij ergens in 't bosch had gevangen, te koop aanbieden.

't Beestje had de grootte van een kat, was allerliefst speelsch, „een snoezig diertje", zooals de dames beweerden, maar hoewel de man, heel bescheiden, maar één ringgit (rijksdaalder) vroeg, was er niemand, die het „snoezige" beestje koopen wilde, want al brengt men zoo'n pantertje ook geheel en al met de flesch op, al houdt men het afgezonderd van zijn moeder, familie of andere natuurgenooten, een panter blijft een panter en verloochent zijn natuur niet. Zoodra hij zijn tanden en klauwen gebruiken kan keert hij die tegen zijn meester.

De koopman ging dus teleurgesteld en verwonderd weer heen, niets er van begrijpend dat de blanda's voor een jong pantertje geen twee gulden vijftig wilden geven — terwijl het gouvernement voor het vel van een ouden, dooden, toch vijf-en-twintig gulden premie betaalt.

't Is 's morgens zeer koud op den bergtop, zóó koud zelfs dat het min of meer gevaarlijk is zich op de gewone wijs te baden; het badwater is inderdaad zoo koud als ijs; zelfs 's middags heeft het nog een temperatuur, die een zeer omzichtig gebruik noodig maakt.

De Tenggerreesche bergbewoners loopen dan ook 's morgens en 's avonds in hun kaïns en sarongs gehuld en krijgen daardoor een schilderachtig uiterlijk; onbewust drapeeren zij zich in hun bontgekleurde of effen doeken op eigenaardig artistieke manier.

Een schilder zou zeker in den Tengger overvloedige motieven vinden voor zijn penseel, zoowel wat het landschap als de stoffage betreft. Het verwonderde mij te vernemen, dat zelden of nooit een artist naar Indië is gekomen om daar studiën te maken. Mij dunkt een tropisch landschap, een Indisch binnenhuis of een Javaansch genrebeeld zou geen onwelkome afwisseling zijn van onze Hollandsche molentjes, vlieten, wilgen en boerenkindertjes in tafelstoelen.

Als gezondheids- en herstellings-établissement is Tosari voor zenuw-, lever- en malariazieken dikwijls het eenige reddende oord en menig lijder dankt het aan de eerste hulp in 't hôtel Molijn, dat hij later in zijn vaderland geheele beterschap is kunnen gaan zoeken.

* * *

Onze cavalcade ziet er goed uit den volgenden morgen; de dames rijden met den controleur in gestrekten draf vooruit over den weg, die slechts zeer langzaam glooiend opwaarts voert. Heremans volgt en ik heb alle gelegenheid om, bedaard als achterhoede rijdend, zijn gekrompen reispak en flinke martiale houding te bewonderen en op te merken, dat hij, evenals ik, minder op zijn gemak schijnt zoodra zijn paardje voor een oogenblik vergeet, dat het een Zondagsruiter draagt en harder gaat loopen dan hem lief is. Wij houden echter meestal ongeveer gelijken tred met de koelies, die we hebben meêgenomen om de manden met eet- en drinkwaren te dragen.

Tusschenbeiden kijkt mijn vriend even om en roept me toe: — Zit je er nog op?

Dan richt ik me fier op in den zadel en schreeuw terug: — Pas maar op je eigen tabernakel, mijn brave! en om te bewijzen, dat ik vast op mijn rijbeest zit, haal ik een sigaar uit mijn koker en steek die manmoedig op, de lucifer tusschen mijn handen houdend, om haar voor uitgaan te behoeden. Wat mijn knieën bij zoo'n tour de force uitstaan zal ik maar niet vertellen, maar een feit is, dat ik 's avonds in 't hôtel een paar zeer verdachte roode vlekken constateer — later hoorde ik, dat het niet noodig is om zóó erg te knijpen en dat men nog wel zoo verstandig doet om, zooals Heremans aanraadt, „je maar als een zak vol zand op je paard te laten *hangen*."

Dikwijls zien wij, een heel eind vóór ons, dan weer boven ons, op den zig-zag opwaarts loopenden weg, de twee dames, die keurig te paard zittend, geëscorteerd door den controleur, een volleerd ruiter, nu eens dravend, dan weer stappend, en op

de steilste plaatsen soms zelfs met korte sprongen omhoog stijgen.

Zij wuiven ons toe met haar zakdoekjes of wenken met de karwats, omhoog wijzend, als noodend: — Kom dan toch sukkelaars, kom dan toch?

— Heremans! roep ik, — zet je paard wat aan, wij komen zoo achter, de dames lachen ons uit, kijk zij eens wenken!

— Laat ze maar! — ik heb geen haast en bovendien ik heb een zonderling paard getroffen, ik ken het nog niet, maar ik ben bezig het te bestudeeren. 't Doet zoo mal; als ik het aanzet om harder te loopen blijft het staan en als ik halt wil houden gaat het draven.

— Zou 't ook aan jou liggen, kun je wel terecht met de teugels?

— Waarachtig wel — ik heb ze dubbel om mijn hand geslagen en allebei goed vast!

— Laat dan de koelie je paard een poosje bij den kop nemen om het te wennen — dat doe ik ook, nu en dan.

— Dat 's een idée!

— Gaat 't nu beter, Heremans?

— Uitstekend en jij, kom jij goed vooruit?

— Heerlijk! — maar langzaam en pijnlijk!

De weg is prachtig mooi, vol afwisselende vèrgezichten in het gebergte, dat zich rondom in telkens afwisselende herhalingen van diepe ravijnen en bergkammen, zadels en ruggen uitbreidt.

Langs den zoom der wegen groeien allerlei kruiden en bloemen in 't wild, die in Europa onze tuinen en bosschen sieren. Wilde aardbeien, boschbeziën en bramen, vergeet-mij-nietjes, edelweiss, wilde réséda, kamille, boschviooltjes en rhododendrons, kruizemunt en brandnetels, wilde perziken en druiven vindt men op die bergwegen tusschen de planten en boomen overal.

Soms omhult plotseling een witte nevel als met een dichten sluier de toppen der bergen. Zachtkens zweeft hij lager en lager en drijft tusschen de bergen heen en weer, hier of daar een

opening latend, waardoor men in de diepte iedermaal een ander liefelijk of wild landschap te zien krijgt. Even snel als die nevel komt, verdwijnt hij ook, zich telkens verplaatsend, dalend en stijgend, vaak eensklaps neêrvallend en liggen blijvend als een witte wade op de groene en bruine, tegen de berghellingen verspreide akkers.

Ongeveer op de helft van den weg naar den Moenggalpas, het punt waar men halt houdt voor men naar de zandzee afdaalt, heeft men een prachtig vèrgezicht zuidwaarts. Over de met allerlei nuancen van groen bewassen hellingen, de zonderling gevormde wilde rotspartijen en prachtige veelkleurige velden, die als een wonderschoon kleed de bergflanken bedekken, ziet men in de verte de olijfgroene tjemarabosschen hun donkere massa's uitbreiden als een gekartelden gordel rondom de hoogere bergtoppen, die scherp tegen de klare, heldere morgenlucht afsteken — en hoog boven alles uit heft de Seméroë zijn naakten aschkegel, zacht geel getint door de zon, omhoog.

Nu en dan stijgt langzaam uit dien vulkaan een rookpluim, zonderling van vorm, opgestooten in gekroesde, rollende ringen, opklimmend in de lucht, grauw en geel in 't midden, aan de uiterste randen wit of gekleurd door de zonnestralen, die spelend met den rook er allerlei vreemde figuren in doen zien tegen het fijne, effen blauwe, wolkenlooze uitspansel.

De bergwind wordt koeler, de felle zonnestralen hinderen minder, als men hooger en hooger stijgt. De plantengroei wordt armer, de struiken en heesters aan den weg zeldzamer en eindelijk blijven slechts de donkere tjemaraboomen over. Melancholisch steken zij hun takken met lange baardmossen behangen naar ons uit als we den rand van den Dasar naderen.

Na een rit van ongeveer twee uren hebben wij den Moenggalpas bereikt. We stijgen af om onze paarden een oogenblik rust te gunnen onder 't afdak, dat daar tot dat doeleind is neêrgezet.

Met schertsende woorden begroeten de dames ons en de controleur zegt hoffelijk: — De heeren hebben zich zelf overtroffen.

Wij zetten min of meer gelegenheidsgezichten en dan — zegt

niemand gedurende ettelijke minuten één enkel woord! We zijn het punt genaderd van waar men in den Dasar neêrziet.

We komen allen onder den geweldigen indruk van dien aanblik, want plotseling ontrolt zich voor het verbaasde oog een onbeschrijfelijk, wondervreemd panorama.

Uit de prachtige, rijke zonovergoten tropische natuur, vol leven en warmte, gloêd en kleur, ziet men eensklaps neer in een kille donkere vallei, waar de zon haar kracht schijnt te hebben verloren, waarin geen enkele kleur het licht weêrkaatst, maar somber grijs en zwart, dat van alle zijden doodsch en droevig den blik treft, de levenbrengende zonnestralen opslorpt.

Zwartgrijs zand zoover het oog kan reiken!

Een zee van zand, licht gerimpeld over haar oppervlak, als had de wind in lange smalle golven het fijne stof voor zich uitgestuwd, het opwerpend tegen de bergwanden en kale steenmassa's, het opstapelend in de duistere holen en spleten der rotsgevaarten, die in allerlei fantastische vormen zich dreigend, als versteende berggeesten, van alle zijden verheffen.

Een ontzachwekkende ruimte!

Een oceaan van donkere vulkanische asch ligt daar in geheimzinnig, doodelijk zwijgen als een dal des doods, als een oord der verschrikking, onder den heerlijk blauwen hemel, die achter de grauwe bergen in zacht violet en rose wegwazigt.

En midden in die zee, oprijzend als een eiland, de Batok, een afgeknotte, reusachtig groote kegel, regelmatig gegroefd, met afstralende ribben, zwartbruin met geschulpten onderrand en olijf-groene strepen, de lage tjemaraboomen en struiken, die op de randen der diepe, door de eertijds afstroomende gloeiende lava ingebrande voren groeien.

Een eind daarachter een tweede eiland, de Bromo, een grijze, vale, lage asch- en lavaberg, breed gapend, hol, waaruit langzaam bij tusschenpoozen een gelige rook opwolkt. Verder, onmiddellijk grenzend aan beiden, een grillig gevormd, slijkkleurig grauw gebergte — de Widodarèn, spaarzaam hier en daar begroeid met dunne, arme struiken en dorre helm.

En hoog in de verte, als uitgesneden in de goddelijk mooie

blauwe lucht, de majestueuze in de zon lichtende, gelige aschkegel van den Seméroe, waaruit voortdurend een rookwolk opstijgt.

En rondom in uitgestrekten kring, de hooge, sombere wanden van den Moenggalrand en den Idèr-Idèr, als de steile oevers van een doodenmeer, waaruit een enkele dorre boom zijn dunne takkenlooze stam als een baken omhoog steekt.

Geen ander geluid treft het oor dan het droefgeestige metaalachtige ruischen van de tjemaraboomen.

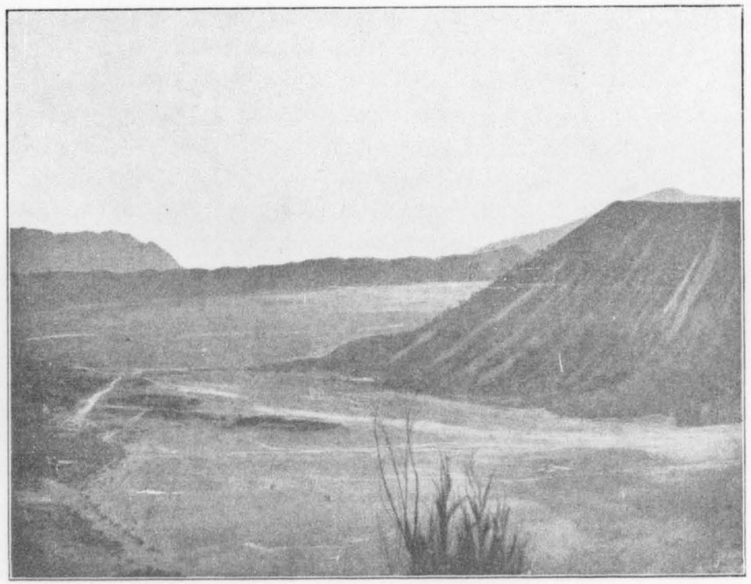

De Zandzee met den Batok bij Tosari, O.-Java.

Suizelend bewegen de dunne scherpe naalden in den wind, fluisterend als waarschuwende geestenstemmen, sprekend van ontzachlijke, dood en verderf brengende krachten, geketend in den diepen schoot der aarde. Woelend en dringend, werken zij in onpeilbare afgronden, totdat zij, eensklaps hun kluisters verbrekend, met woest geweld omhoog stijgend een uitweg vinden naar het oppervlak der aarde, die beeft en siddert en schudt onder 't

dreunen van hun bulderende stem, terwijl zij vuur en asch, dood en verderf opspuwen uit de diepte.

Men gevoelt zich angstig, beklemd en klein, als men bedenkt, dat men zich op de dunne, broze aardkorst bevindt, die de loeiende onderaardsche fornuizen, de vurige smeltkroezen, van de bovenwereld scheidt.

In den Dasar geen levend wezen — alles is stil; schijnbaar vreedzaam ligt die ontzachelijke zee van zand tusschen de bergen, — maar 't is de vrede des doods, de kalmte van eenzame verlatenheid!

Dáár plotseling ziet men, diep onder zich, iets bewegen, een stip, meer stippen! En als ze nader komen, ontwaart men — de lucht is fijn en helder, zoodat alles naderbij schijnt dan het in werkelijkheid is — ruiters, microscopisch klein, als insekten voortkruipend over de zandvlakte.

Nu eerst komt men tot het begrip welk een afstand tusschen den Moenggalrand en den Dasar ligt, welke reusachtige afmetingen de Zandzee en de omliggende bergwanden moeten hebben, hoe verbazend groot de schijnbaar zóó daar neergezette kegels en bergen — de Batok, de Widodarèn en de Bromo moeten zijn.

De afdaling door den Moenggalpas begint. De paarden loopen omzichtig, stap voor stap in den aanvankelijk nog tamelijk goeden hollen weg, maar bij de eerste wending reeds duizelt men bij het zien der groote steilte, die men te viervoet moet afdalen. 't Is of de dieren zelf begrijpen, dat het niet gaat, want ze blijven staan en snuiven.

— Afstijgen!

Het pad is verschrikkelijk steil geworden en hier en daar treft men in de hooge zijwanden van den hollen weg, aan weerszijden, diepe gewelfde gaten van geringe hoogte aan, de door de Tenggerreesche bevolking uitgegraven plaatsen waar zij aan hun Dewâ's (geesten) offeren, vóór zij afdalen in het verblijf dier onzichtbaren. Het volksgeloof bevolkt namelijk de zandzee, de holen en grotten der lavamassa's van Bromo en Batok met geesten en kabouters, spoken en aardgoden. De inlanders zijn zeer bijgeloovig, en schrijven alles wat zij niet begrijpen toe

aan de werking of den invloed van goede of booze onzichtbare wezens.

Het kost moeite om op de been te blijven, zóózeer neemt de helling van den weg eensklaps toe. Men houdt zich, afdalend, vast aan boomstronken en struiken, zet zich schrap tusschen steenbrokken en lavaklompen en bereikt, na een moeilijken tocht, den ongeveer duizend voet lager gelegen Dasar.

Langzaam en voorzichtig volgen de paarden, geleid door de koelies.

Eindelijk wordt de calvalcade aan den voet van den Moenggalpas weer samengesteld en de rit door de zandzee naar den Bromo vangt aan.

Zoodra de paarden den vlakken, harden bodem onder hun hoeven voelen, beginnen zij te draven. Zonderling is het dat op veel plaatsen in den Dasar de grond onder hun hoefslag resonneert, alsof een groote holle ruimte daaronder ligt.

Soms dwarrelt het grauwe zwarte zand in wervelende hoozen op, blakend in de zon, ruischend neervallend, een eind verder, op de dunne helm en 't spichtige zwarte gras, dat op enkele plekken spaarzaam groeit.

Men kan zich verbeelden dat men door een woestijn trekt; hier en daar liggen enkele beenderen van gestorven dieren gebleekt door de zon, meestal overblijfselen van de wilde of half wilde paarden, die in groote kudden, soms van zestig of zeventig, in het zuidelijk gedeelte van den Dasar, waar, zonderling genoeg, sappig gras groeit, zich ophouden.

Wilde honden, Atjaks, maken jacht op paarden, die stervend neêrvallen, of zich verwonden — in een oogenblik hebben zij met hun nijdige tanden zulk een zwerveling verscheurd en verslonden.

Een enkele roofvogel drijft hoog boven ons op zijn breede vlucht.

* * *

Wij rijden midden door de zandzee, zwijgend — de lust tot spreken wordt belangrijk minder bij 't aanschouwen van dit grootsche maar huiveringwekkende natuurtooneel — naast elkan-

der voort, om den Batok heen, en eerst als wij na een groot half uur aan den voet van den Bromo zijn aangekomen, beginnen de tongen weer los te raken. Slechts enkele uitroepen van bewondering of verbazing zijn heen- en weer gevlogen door de stille eenzaamheid, waarin de holle weêrklank van de hoefslagen onzer paarden zoo zonderling beklemmend aandoet.

Daar ligt hij voor ons de duistere, dreigende Bromo.

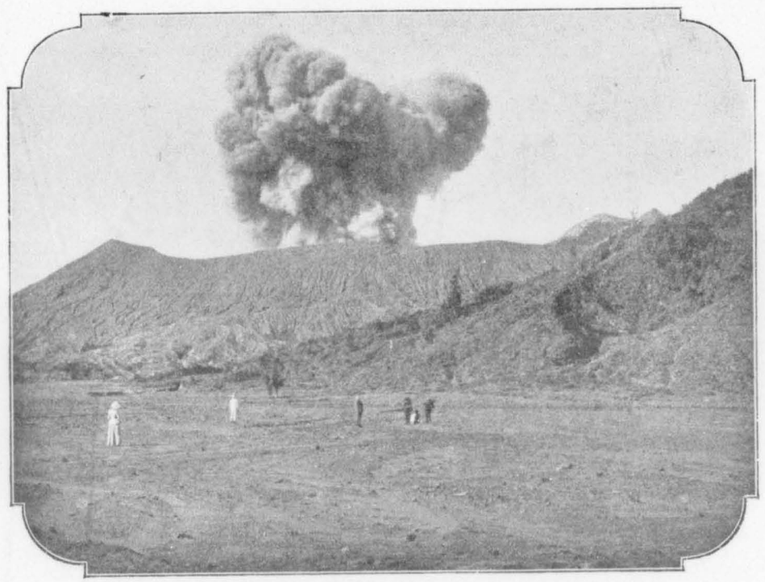

De Bromo.

Reeds bij het begin van den rit, aan den voet van den Batok hoorden wij zijn brullende stem. Nu loeit en buldert hij ons angstwekkend tegen. Het is een zonderling geluid dat men nooit vergeet, dat onwillekeurig een huivering door de leden jaagt en het meeste overeenkomst heeft met het snorren van een fel brandende kachel millioen malen vergroot en versterkt.

Men gevoelt dat men op gevaarlijk terrein staat, men begrijpt dat elk oogenblik die loeiende stem kan overslaan tot een onheilspellenden donder, dat op de kleine rookkolommen plotseling dood en verderf brengende uitbarstingen kunnen volgen.

Als een reusachtige belt van versteende asch en slijk, van grijze lava en bruine met zwavelhoudende kristallen vermengde rotsblokken en puimsteenklompen, verheft de berg zich midden in de zandzee. Zonderling gevormde, op zware gestolde golven gelijkende lavaruggen, uitloopers en heuvels, vormen den ver vooruitspringenden bergvoet. Een vrij steile helling voert verder opwaarts tot aan een bijna loodrecht, tot den top oprijzenden loodkleurigen wand.

— Moeten we daarop? vraagt een der dames met haar karwats in de verte naar de houten ladder met onmogelijk wijde sporten wijzend, die tegen den steilen wand is aangebracht.

— Als u durft, juffrouw!

— Hm! 't Is een heele hoogte, durft u, mevrouw?

— Zeker wel, waarom niet? Mevrouw van der Mand stijgt af, neemt haar rokken samen en stapt moedig den weg op, die tusschen de als een doolhof dooreen kronkelende zandruggen en langs de donkere taluds omhoog voert.

Wij volgen; onze paarden wachten beneden aan den voet onder een tot dat doel daar geplaatst hutje.

Ik klim langzaam, zachtjes pratend met Heremans, verder — 't voortdurend gebrul van den Bromo maakt mij zenuwachtig, maar ik wil het niet bekennen, ik vrees dat mijn vriend me kinderachtig of laf zal vinden, ik merk echter al spoedig aan zijn enkele, korte antwoorden dat hij, even als ik, onder den indruk is van al 't ongewone wat we ondervinden.

Soms kijken we even om, naar de zandzee beneden ons. Als wonderlijk geheimzinnig loerende reuzenkoppen en sprongvaardige monsters met gekromde ruggen, grijnzen de fantastische lavablokken ons aan uit de diepte. De Bromo is omringd als door een heir van aan zijn voet ineengedoken en hurkende berggeesten in grauwe gerimpelde gewaden; trawanten gereed, om wanneer hij met zijn vuur en gloeienden modder het dal overstelpen wil, dat over hun breede schoften voort te dragen naar de vlakte.

Wij klimmen nog hooger!

Een klein half uur stijgen we zoo omhoog.

De controleur is achter ons met juffrouw Wilse; de moedige mevrouw van der Mand heeft de ladder reeds bereikt.

— Zou zij er waarachtig opkrabbelen? vraagt Heremans.

— Daar gaat zij al! Ik zeg het met eenige verwondering, zelfs met lichten schrik, als ik zie hoe ze haar kleine handen om de ruwe spijlen van de ladder slaat.

Lachend ziet zij om en roept ons toe: — Die me lief heeft volgt me!

— Wij komen! roepen we terug en als zij een zestal sporten met groote moeilijke stappen is opgekrabbeld, lacht Heremans:

— Keer je om van Maurik, of bedek je aangezicht anders wordt je blind door die kuitenparade.

— Juffrouw Wilse — die nu ook in onze nabijheid is roept lachend: — Mevrouw! u trousseert je te veel! maar de vroolijke dame doet als of zij niets hoort, klimt onversaagd verder en knikt, even omkijkend, ons toe als wilde zij zeggen: — dat weet ik wel, maar wat ik laat zien, màg gezien worden!

Wij staan aan het begin der ladder.

— Asjeblieft juffrouw Wilse, na u!

— Neen meneer van Maurik ga u maar voor — u ook meneer Heremans, controleur asjeblieft, aan u den voorklim — ik volg de heeren wel.

— Kerel! wat 'n hoogte — zegt Heremans de ladder aanvattend, heb je nooit last van duizeligheid?

— Ja — ik wel, en jij?

— Goddank — niet!

— Laat mij dan vooruit Heremans, als ik dan duikel kun je me opvangen.

— Goed! En avant!

We klimmen langzaam de tweehonderd sporten, die ongeveer een halven meter van elkander afstaan, op, nu en dan onwillekeurig huiverend omkijkend naar de donkere vlakte onder ons.

Mevrouw van der Mand is reeds boven en wuift met haar zakdoek.

Eindelijk staan we allen bijeen op den kraterrand en blazen uit, want 't is een vermoeiende klim geweest.

Boven aan de ladder bevestigd, is een klein overdekt houten plateautje, waarop een vijf- of zestal personen kunnen staan. Mevrouw van der Mand houdt zich vast aan een der stijlen van 't dakje en kijkt voorovergebogen in den krater.

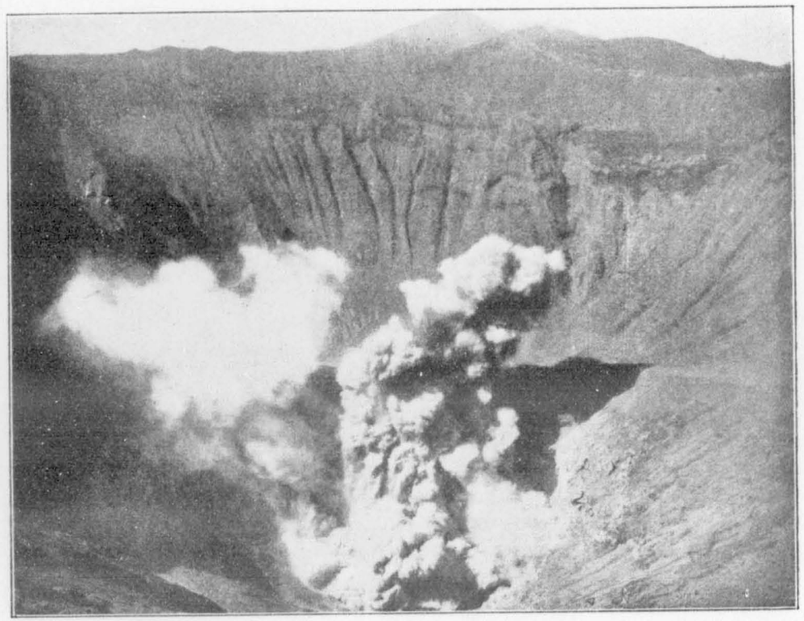

Binnenste van den Bromo-krater.

Wij volgen haar voorbeeld en zien in de duistere diepte, waaruit voortdurend rook en zwaveldampen, borstbenauwend en hinderlijk, opstijgen. Onder ons in de diepte gloeit het onderaardsche fornuis; kokend borrelen zwavel en lava dooreen; — plotseling laait soms een vlam op of baant een dikke, vuile stinkende rookkolom zich een uitweg.

In den ruim tweehonderd meter diepen kratertrechter zieden en bruischen solfatoren en fumarolen. Gele rook en blauwe

zwaveldampen stijgen omhoog en aschfonteinen laten hun sissende, ruischende en rommelende stralen langs de gladde wanden neêrvallen in den gloeienden vuurpoel.

Schijnbaar is het onderste gedeelte van den vuurtrechter niet groot en lijkt de afstand klein, zoodat ik, die me verbeeld nog al een goed steenwerper te zijn, probeer om een flink stuk harde lava in de diepte te gooien, in de hoop dat de Bromo het geschenk zal weigeren en terugslingeren.

Ik werp met al mijn kracht, maar het projectiel valt op een der voorspringende punten van den gloeienden wand en blijft daar liggen.

Wanneer men bedenkt, dat een waaghals, die, zooals men ons later vertelde, den rand van den kratertrechter heeft omgeloopen, daarvoor bijna twee uren gebruikte, kan men zich voorstellen hoe ontzachlijk groot die is en hoezeer het oog, dat de afstanden meten moet, bedriegt.

Wij staren nog een poos zwijgend in dien ijzingwekkend schoonen vuurpoel en dan zegt de dappere mevrouw van der Mand doodkalm:

— Verbeeld je nu eens, dat er op dit oogenblik een hevige uitbarsting kwam? Er bleef geen stuk van ons over!

— Heere bewaar me, mevrouw wat 'n akelig idee! Juffrouw Wilse draait zich om, vat de ladder en begint eensklaps den terugtocht.

Ik voel plotseling een rilling over mijn rug gaan en 't loeiend gebrul van den berg, dat ik een oogenblik niet meer hoorde, door de gespannen aandacht, die ik aan den krater wijdde, klinkt voor mij opeens heviger en angstwekkender dan te voren.

— Mevrouw ik krijg er genoeg van! zegt de controleur en volgt juffrouw Wilse.

— Och 't was maar gekheid, de Bromo is veel te beleefd om ons zóó te dupeeren, maar je kunt toch nooit weten, ik zal 't hier ook maar voor gezien houden. Gaan de heeren meê terug?

— U heeft me een benauwde suggestie gegeven, mevrouw, zeg ik uit den grond van mijn hart, en Heremans fluistert me

toe: — Ik stond er juist aan te denken, dat je eigenlijk zoo mir nichts dir nichts, ad patres zou gaan als de Bromo een kuur kreeg. Ik zal blij wezen als ik weer goed en wel beneden ben.

— Ik ook!

Is het opklimmen langs de ladder moeilijk, het afdalen is een alleronpleizierigst, duizeligmakend werk en ik wil nu wel eerlijk bekennen, dat ik, na een tiental treden op de gewone wijze te zijn afgeklommen, me heb omgedraaid en erg voorzichtig, niet links of rechts of omkijkend, achterwaarts verder ben afgedaald, langs de sporten, die mij nu nog veel wijder van elkaar schenen, dan bij 't opklouteren.

Als we beneden zijn, zien we elkander zwijgend even aan en bekennen dan eenparig volmondig, dat 't een mooie, interessante, maar toch griezelige tocht is geweest.

* * *

De avondtafel in 't hôtel is gedekt — de gasten komen, geroepen door de bel, die precies om zeven uur wordt geluid, in de eetzaal.

Heremans en ik hebben na den vermoeienden Bromo-tocht eenige uren goed geslapen en zijn verlangend onze tochtgenooten aan tafel te ontmoeten, om te vernemen hoe de dames zich bevinden. Op onzen terugweg hebben we een kort, maar even hevig als onverwacht regenbuitje gehad en dientengevolge zijn we, bestoven en zwart van de Bromo-asch als we waren, min of meer ontoonbaar, als bemodderde Morianen weergekeerd op Tosari.

Nu zien we er weer table d'hôte-fähig uit. —

Er zijn intusschen een paar nieuwe gasten in 't hôtel gekomen; een doove oude dame met zieke nieren, een luitenant met wisselkoorts en een jeugdig koopman, die zich overwerkt heeft. Zij zitten een eind van ons af naast een der leverlijders en worden door hem op de hoogte gebracht van de verschillende kwalen der gasten, van de goede en kwade eigenschappen van 't hôtel Molijn.

De magere Amerikaansche, miss Blucks, met haar maid servant zit nu vlak tegenover mij peinzend te kieskauwen. De mollige miss is vertrokken en het Engelsche kevertje zien we ook niet meer, een omstandigheid die haar den eetlust beneemt en ons tot nadenken stemt.

Mevrouw van der Mand ziet er uit als of zij geen zes uren te paard heeft gezeten en juffrouw Wilse bloost van gezondheid en doet de tafel eer; de controleur is vermoeid en eet weinig. Heremans zegt, dat hij totaal hol is geworden door den rit en dineert zoo smakelijk, dat hij de jaloezie opwekt van mevrouw v. d. Mand, die het nu meer dan ooit betreurt, dat zij op een melkdiëet leeft, want, zegt zij: „de soep ruikt zoo vreeselijk aptijtelijk en de vol-au-vent ziet er zoo délicaat bros uit, dat je je waarachtig voor één keer er aan bezondigen zou."

Ik geloof, dat het eten mij nooit beter smaakte dan op dien dag, want ik wedijver met Heremans in het doorwerken van 't menu, dat bijzonder goed is uitgevallen.

— En nu alles goed en zonder ander ongeval of schade dan een klein beetje natte plunje en wat veel asch afgeloopen is, geachte dames en heeren, veroorloof ik mij een glas te ledigen op onzen tocht, op onze aangename wederzijdsche kennismaking en de herinnering daaraan in de toekomst. Mevrouw van der Mand, u wijd ik in de eerste plaats, als onverschrokken voorrijdster een dronk! U juffrouw Wilse als goede ecuyère en u, mijne heeren, die zoo schitterend bewezen hebt dat gij geboren cavalleristen zijt, drink ik een Proficiat toe! Dames en heeren, leve onze cavalcade, leve Tosari, leve de Bromo! —

Terwijl wij met den controleur klinken, ziet de Amerikaansche tegenover mij op uit haar gepeins, slaat haar groote bleekblauwe oogen sentimenteel omhoog en zucht: — Oh! that Bwomo — Oh! that Bwomo! I nevew saw such a thing befowe!

Goeie hemel! nu merk ik dat zij een spraakgebrek ook heeft; zij zegt de *w* voor de *r*, wellicht is 't ook maar een aanwendsel, want zij heeft een zekere gemaakte intonatie in haar stem, die aan den „swell" doet denken.

Miss Blucks keert haar poppenkastprofiel naar den controleur, kijkt nogmaals als een stervende schelvisch omhoog en herhaalt:

— Isn't it gwand that Bwomo; is'n't it splendid?

Heremans stoot me aan en zegt zachtjes: — Kerel! dat's 'n type voor jou, ik laat me villen als 't geen artiste is, die hier de streek onveilig maakt, want ik heb haar zooeven met een teekenportefeuille zien loopen; maak eens een praatje met haar, laat je Engelsch eens luchten.

Miss Blucks.

Ik wil niets liever, want de aspergeachtige Miss begint me te interesseeren; ik vraag dus: — Have you been also to the Dasar and the Bromo?

— O yes thwee times. O I am quite in love with that cwatew!

— Do you understand Dutch?

— Oh no! met een ophaal van verwondering.

— French?

— Not a single wowd!

— German?

— Neithew!

— Malayan?

— Just a little, only so much as I want to ask fow a woom ow dinnew.

— I see! and can you help yourself sufficiently?

— Cewtainly! evewy body hewe undewstands English; of couwse this is a civilized countwy.

— Goeie heer! wat 'n verbeelding! fluistert juffrouw Wilse, die 't gesprek volgt; — net alsof er niet genoeg beschaafde menschen zijn, die geen Engelsch spreken. Ik tenminste heb er maar een beetje van geleerd. Die Engelschen en Amerikanen meenen dat iedereen *hun* taal moet leeren — en zelf doen ze geen moeite voor Fransch of Duitsch!

— I have seen neawly all the pwincipal cwatews of the wowld. I have a fancy fow cwatews!

En dan vertelt de Amerikaansche, dat zij gedurende anderhalf jaar reeds op reis is om de meest bekende kraters te bezoeken, dat zij, indien het eenigszins mogelijk is, een uitbarsting bijwoont en van iederen vulkaan teekeningen maakt.

— Oh indeed? zeg ik. So you are an artist?

— Yes! I dwaw pictuwes and send them ovew to Amewica!

— Kerel! zie dat je zoo'n paar teekeningen van haar te pakken krijgt. Ik heb zoo'n idée dat 't erg mooi wezen zal; ze ziet er zoo nieuwe-kunsterig uit.

— Wouldn't you be so kind as to show us your pictures of the Bromo, miss?

— Cewtainly with pleasuwe aftew dinnew is ovew. I have seen the biggest cwatew of Japan in ewuption, the Vesuv, the Stwomboli, the Etna, the Papandajan and Tankoeban-pwahoe.

Nu zij van de kraters, die zij bezocht heeft begint te vertellen, wordt zij bepaald welsprekend en verhaalt met een ongeloofelijke radheid van tong, hoe ze in Japan bijna is verongelukt, in China een stuk heete lava op haar voet heeft gehad, op den Vesuvius een uitbarsting heeft meegemaakt, in den Etnakrater is afgedaald en nu van plan is om naar IJsland te reizen en den Hécla te bezoeken.

— Maar dat's een specialiteit in kraters, lacht mijn vriend, zich heerlijk amuseerend over de opgewonden verhalen der Amerikaansche, die eindelijk vraagt:

— Have you any cwatews in Holland?

— Oh no, not even mountains.

— Indeed! what have you then?

— Water, meadows, cattle, cheese, butter and milk—and pretty girls!

— Oh I say! no cwatews at all?

— No!

— Poow countwy! I should not like it.

— Zonderlinge liefhebberij, daar moet je een Amerikaansche voor wezen, lacht mevrouw van der Mand.

— Een kraterdame! giegelt zachtjes juffrouw Wilse.

Na den eten zie ik haar teekeningen — en ik moet eerlijk bekennen dat ik erg blij ben dat zij met duidelijke letters er onder heeft geschreven wat ze voorstellen. Eén ding vind ik echter opmerkenswaardig; ze lijken verbazend veel op elkaar en geven allen veel vuur van vermillioen en chromaatgeel en rook van O. I. inkt te aanschouwen.

Den volgenden morgen, na het ontbijt, staan onze paarden weer gezadeld. We maken ons gereed tot den terugtocht naar Passaroean.

De meeste gasten zijn nog in hun kamers, maar onze reisgezellen van den vorigen dag doen ons uitgeleide tot aan de poort van 't binnenpleintje, achter 't hôtel.

Mevrouw van der Mand en juffrouw Wilse, beiden uitgerust en frisch, vol moed tot nieuwe tochten, die zij weldra ondernemen zullen, drukken Heremans en mij de hand en de contrôleur Spoor geeft ons nog een paar nuttige equestrische raadgevingen.

— Daar komt heusch de krater-miss met haar teekenmap, u krijgt gezelschap, lacht juffrouw Wilse en mevrouw van der Mand voegt er bij: — Misschien vertelt ze u onderweg van de kraters in de maan, daar is ze bepaald ook al geweest.

— Neem jij miss Blucks „en croupe", schertst Heremans, dan kun je haar nog eens goed bestudeeren, van Maurik. Goeie hemel, zouden we haar dien heelen langen weg naar Passaroean moeten slikken?

Zij is naast ons gekomen en zegt: — Awe you leaving gentlemen?

— Yes, miss! we go back to Passaroean.

— Oh! — on howseback?

— Yes!

— And you take the same howses as yestewday?

— Of course!

— Zeg, van Maurik, wat bedoelt ze? Ik geloof dat zij denkt, dat we hier een stoeterij hebben.

— Oh the poow animals! en met een blos van zelfvoldaanheid op haar sproeterige jukbeenderen, vertelt zij ons, dat *zij* zoo goed is voor dieren, dat *zij* nooit twee dagen achtereen

dezelfde paarden gebruikt, omdat die arme dieren dan zoo ijselijk moe zouden kunnen worden en dat zij daarom besloten is vandaag maar per tandoe (draagstoel) te gaan.

— God zegen me! dat's een heerlijk vooruitzicht voor de koelies, die haar dien langen weg naar beneden moeten dragen, roept Heremans verwonderd en als hij ziet, dat de tandoe, door vier dragers getorst, nadert, vraagt hij:

— You have only four porters?

— Oh! quite enough! They awe stwong people.

— Jawel! zegt de hôtel-manager, terwijl hij de Amerikaansche helpt, die schaamachtig haar stokkerige beenen en reusachtige schoenen door haar japon tracht te bedekken, als zij in den draagstoel plaats neemt. — Ja, 't zijn sterke kereltjes, maar de dame had er bepaald zes moeten hebben. Enfin! zij beweert, dat 't maar onnoodige kosten geeft en dat ze 't best uithouden. Ik heb haar nog gezegd, dat ze nu niet genoeg omwisselen kunnen en rust nemen, beurt om beurt, maar ze is op den penning en dus...? Hij waagt nog een poging en vraagt:

— So you think four porters will do?

— Splendidly!

— But they will be very tired, miss!

— Nevew mind! — Ajo! Djalan! (Vooruit!)

De tandoe wordt meer of min slingerend opgetild. Miss Blucks slaakt een paar gemaakte gilletjes en vraagt dan van haar troon:

— You go to Passawoean, gentlemen?

— Yes, you go with us?

— Oh no! I go once mowe to that deaw Bwomo!

— Goeie hemel! moeten die arme kerels haar berg-op dragen?

— What you say, Mr. Mauwik?

— I pity the porters!

— O nevew mind, they awe accustomed to it! Good bye!

Wij zien haar vertrekken en vangen dan zelf den terugtocht aan.

DE BROMO-SAGE.

Hoog in 't gebergte, waar de klapper niet meer groeit, waar de zon minder warm is en de wind door de spitse naalden der tjemaraboomen klagend zingt, stond in overoude tijden, lang vóór de dessa Ngadiwònò op die plaats ontstond, een kleine hut, de woning van Kiai Koesoemo en zijn vrouw Njai Oemah; zij waren de eerste bewoners van die bergen.

Njai Oemah was schoon en liefelijk als de bloem in het dal en Kiai Koesoemo jong, sterk en lenig als de stam van den palmboom. Ze hadden elkander lief, maar toch waren zij samen niet gelukkig. Zij hadden geen bloed van hun bloed, geen leven van hun leven om zich heen — hun echt was kinderloos.

Njai Oemah treurde, haar oogen werden dof en Kiai Koesoemo werd somber en wrevelig. Zijn tong was bitter in zijn mond als hij sprak tot zijn vrouw.

Zij braken de hut af en schudden het stof van hun voeten toen zij vertrokken, hooger op naar den Penandjaän, den hoogsten top van den kraterrand, die het midden vormt van 't breede Tenggergebergte.

Daar bouwden zij een andere stulp. Kiai hief de handen op, den blik naar den Bromo en sprak biddend: — Gezegend zullen thans uwe lendenen zijn, o, Njai Oemah! want heilzaam is hier de lucht, versterkend de wind en vruchtbaar de plaats waar wij wonen.

Maar de ooren en de harten der goden hoorden Koesoemo's stem niet en hun oogen bleven gesloten voor Njai Oemahs

smart! De echtgenooten bleven alleen, zagen over het land met treurende oogen en hun tongen zwegen; ze gevoelden zich oud — want ze waren eenzaam met hun beiden.

En Koesoema dwaalde langs den kraterrand op den top des bergs en hij dacht aan zijn smart en die van zijn vrouw, en hij zag Java van Noord tot Zuid, zijn blik overspande negen vulkanen, van den rookenden Seméroe tot aan den brullenden Bromo, den berg des doods. In zijn ziel was bitterheid en moeheid van 't leven: Waartoe was hij geboren als hij geen kinderen had om voor te leven; aan Njai Oemah dacht hij niet meer — maar hij overlegde: waarom zal ik langer bestaan — en hij bad den Bromo, dat hij hem mocht verslinden, verteren met vuur, zooals zoovelen vóór hem. En moede viel hij ter aarde, en de slaap strekte zijn donkere vleugelhand over hem uit.

De geest van den Bromo verscheen hem en sprak: — Kiai Koesoema, mijn oogen hebben uw leed gezien en de tranen van uwe vrouw druppelden op mijn hart. Zweer! dat ge doen zult naar mijn woorden, en uw huis zal niet langer ledig zijn. Vijf-en-twintig malen zal de schoot van Njai Oemah gezegend worden.

— Wat moet ik zweren?

— Dat ge mij uw kinderen zult offeren zoodra allen volwassen zijn!

— En hoe — op welke wijs?

— Door ze in mijn krater te storten, opdat ik ze levend verslinde!

En Kiai Koesoema zwoer.

Njai Oemah baarde hem kort daarna een zoon en hij noemde hem Tenggèr.

Vijf-en-twintig malen werd Njai Oemah moeder en alle kinderen groeiden op, krachtig en schoon, bloemen en palmen gelijk, dochters en zonen.

Toen nu allen volwassen waren, werd Kiai Koesoema zijner gelofte gedachtig; hij verzamelde zijn kroost om zich heen en deelde hun mede tot welken prijs hij hen had verkregen.

Njai Oemah rukte zich de grijze haren uit, sloeg zich op de borst en weende bitterlijk, want zij had al haar kinderen gelijkelijk lief.

Alle kinderen zwegen, zonder morren, met gelatenheid hun lot afwachtend. Stilte heerschte over en om hen — maar in de verte brulde de Bromo om zijn prooi. Daar stond de jongste zoon, „de bloem" heette hij, op en sprak: — Vader hoor de woorden mijner lippen! — Ge moogt die belofte zóó niet vervullen. Gebogen is uw rug, zwak uw arm — wie zal voor u zaaien en planten, wie zal oogsten wanneer wij allen sterven? Neem mij, den jongsten, als offer; dood mij, den vijf-en-twintigsten, en niet alle vijf-en-twintig. De Bromo zal tevreden zijn wanneer hij één offer ontvangt, en alle volgende jaren ter herinnering aan mijn dood, die mijn broeders en zusters het leven bracht, zullen zij op den jaardag van mijn sterven, beginnen met het patjollen (spitten), met zaaien en planten, maar vooraf offeranden brengen aan den braker des vuurs.

En de Bromo zond eensklaps brullend een rookkolom uit, ten bewijze dat hij dien voorslag aannam, den ruil aanvaardde; „de bloem" stierf voor zijn broeders en zusters, en de oudste broeder, Tenggèr — werd de stamvader van de „Orang Tenggèr", die nu nog het gebergte bewonen.

Elk jaar op den eersten dag der maand Kesòdo vereenigden zich de afstammelingen van Kiai Koesoemo en Njai Oemah in de Zandzee, offerend aan den voet van den Bromo, en ieder jaar werd het getal der Tenggereezen grooter.

En sedert komen nog jaarlijks duizenden mannen en vrouwen in plechtige bedevaart naar den Bromo. Alle geloften, die gedurende het afgeloopen jaar werden gedaan, worden dan volbracht, de priesters doen hun gebeden opstijgen ten hemel met den geurigen rook van brandend amber, en na het bidden beklimmen allen den kraterrand en werpen hun offeranden in den donkeren, rookenden, ziedenden afgrond.

Zóó ontstond het offerfeest van den Bromo.

DE LEGENDE VAN DEN BATOK EN DEN SEMÉROE.

Djoewita was schoon; rein als de heldere beek, slank als de jonge djeroekboom. Liefelijk waren haar tortelduivenoogen en zwellend haar jonge boezem, onder 't lichtend gouddoorweven kleed, dat zij als godendochter droeg. In haar blauwzwarte haren, geurig van melatti, stak een diamanten naald die heerlijk was om te zien als de stralen van de rijzende zon. In haar gemoed woonden vrede en zachtheid, op haar lippen was honig en in haar handen lag liefkozing.

Haar vader, de god van den Seméroe, had haar lief met heel zijn trotsch en onbuigzaam hart, dat voor anderen gesloten bleef, maar zich opende voor Djoewita, omdat zij de dochter was van zijn liefste Dewi (godin); omdat zij de jongste, de eenige was van zijn kinderen, die hem overbleef.

Al de anderen had de wreede Bromo verslonden. Allen op eenmaal, toen hij zijn vurigen, hongerigen muil opende.

In den Tengger woonde een godenzoon, een reus, groot als een berg, krachtig en dapper als een leeuw, maar gedwee en zacht als een lam, zoodra de tortel-oogen van Djoewita op hem rustten; zijn naam was Raksasa.

— Machtige god! sprak Raksasa, — beheerscher van den Seméroe, schitterende zon van macht en majesteit, geef mij uw dochter Djoewita tot vrouw, opdat ik haar liefhebbe met mijn hart, haar beschutte met mijn sterken arm en haar lof zinge met den adem mijns monds. Geef mij uw kind en ge zult weêr kinderen van

uw kind, krachtige loten van uw ouden stam zien spelen aan uwe voeten en klimmen naar uw troon, buigend voor uw groote macht, lovend uw goedheid!

De god van den Seméroe, reeds oud en moe van 't leven, streek zijn langen, grijzen baard, zag den fieren reus somber aan en antwoordde niet.

— Heer! geef uw dienaar antwoord opdat zijn binnenste warm worde voor u, den vader van de reinste, de liefelijkste aller maagden, opdat hij u dienen kan als uw slaaf. Zie ik ben sterker dan velen te samen. Mijn armen zijn voor u — als gij mij Djoewita geeft!

En de berg-god overlegde in zijn hart dat Djoewita zijn oogenlust was, de zonnesprank in zijn leven, en dat hij haar niet van zijn zijde kon laten gaan, zonder zelf onduldbaar te lijden, maar hij wist dat Djoewita den reus liefhad, om zijn sterke, onverwinlijke kracht, om de innige goedheid van zijn hart en den eerbied dien alle andere reuzen hem betoonden. Hij wilde zijn kind niet bedroeven en toch kon hij niet besluiten haar te laten heengaan van zijn zijde. Daarom zocht hij een akal (list), om haar te kunnen behouden en toch te doen gelooven, dat hij wilde toestaan wat zij wenschte.

Toen sprak hij: — Raksasa, ik ken de sterkte van uw arm — de vastheid van uwen voet. Luister naar de woorden die ik spreken zal: — Djoewita mag de uwe zijn, wanneer ge hier, rondom mijn gebied van den Seméroe, in éénen nacht een zee graaft, duizend voeten diep en duizend voeten wijd aan alle zijden, zoodat de Bromo zijn vuur niet meer werpen kan op de rustbank mijner voeten. — Kunt ge dat?

— Voor Djoewita zal ik *alles* kunnen!

— Maar zoodra het eerste hanengekraai wordt vernomen, moet ge gereed zijn.

— Ook dit zal ik kunnen — om Djoewita!

— Blijft ge steken in den arbeid, dan verander ik u in steen en ge zult duizend jaren lang steen blijven, totdat de dag komt dat ik mijn berg moet verlaten voor de Soeralaja (het hemelsch godenverblijf).

— Verheven god van den Seméroe, ik *wil* steen zijn als Djoewita mijn vrouw niet wordt, niet duizend jaren, maar duizend maal duizend jaren!

— Begin dan dezen nacht, als het oog van den dag zich sluit.

— Beveel, machtige god! uw dienaar is gereed — maar zult ge ook niet uw hand leggen op de mijnen, als ge ziet dat ik ga volbrengen wat ik beloof?

— Raksasa! — de god van den Seméroe heeft maar één woord!

— Dan wordt uw dochter de mijne!

— Zoo zij het Raksasa!

En toen de zon gezonken was en uitgebluscht in de zee, die in 't westen ligt, nam Raksasa een reuzenklapperdop, een batok zóó groot, dat hij alleen dien tillen kon — en groef met haastige handen een zee rondom den Seméroe.

En Djoewita zat in haar maligai (vrouwenverblijf) en luisterde naar de dreunende geluiden uit de verte. En iedermaal als zij hoorde hoe Raksasa een batok vol zand en steen over de bergen wierp, sprong haar hart op van vreugd en juichte haar mond: — Hij is sterk mijn reus, hij zal overwinnen!

Maar haar vader streek zijn baard en iedere batok vol aarde en rots die op de bergen neerdaverde, dreunde na op zijn hart — want hij *wilde* Djoewita niet missen.

Raksasa werkte voort en groef verder — de maan scheen reeds op een mijlen grooten, gapenden kuil, rondom den Seméroe.

En de reus groef verder, de zee zou met het aanbreken van den dag gereed zijn; hij wischte zich het zweet van zijn gelaat en droogde zijn voorhoofd onder de lange zwarte haren.

Nog maar één berg was te verlagen, nog maar één heuvelreeks weg te graven en Djoewita zou de zijne zijn!

Haar vader streek zijn baard en peinsde — hij mocht zelf niet tusschenbeiden komen, dat had hij beloofd — en géén haan kraaide er nog.

Zou hij dan toch zijn dochter moeten geven? Hij *wilde* haar niet missen — zijn schoone parel! In zijn hart klopten angst en vrees, maar in zijn hoofd was list. Reeds kwam er iets roods

aan de kim — nog één half uur en.... Hij ging achter zijn huis, nam den stamper en begon rijst te stampen in het rijstblok, zooals de inlanders 's morgens doen in de vroegte.

Dadelijk kraaide in de kandang een haan, misleid door dat stampen — en andere hanen antwoordden uit de verte!

Raksasa hoorde die noodlottige stemmen, de laatste schepper vol steen en zand, dien hij uit wilde strooien, ontviel zijn hand, bleef omgekeerd liggen, midden in de wijde ruimte, die hij reeds gegraven had en ligt daar nog — „de Batok".

Wanhopig viel hij neer, krom gewerkt en moede; hij zuchtte uit de diepte van zijn goed, warm hart — o, Djoewita! — en werd tot steen.

Duizend maal duizend jaren moet hij zoo blijven; over zijn gekromden rug waait de wind en geeselt de regen, maar de tjemaraboomen ruischen smartelijk om hem heen met hun siderende tongen: „Raksasa! Raksasa!"

Dat is de stem van Djoewita, die zij klagend weergeven, want de liefelijke is dood, al eeuwen lang!

Zij is gestorven in denzelfden nacht, toen haar reus tot steen werd.

De god van den Seméroe — is sedert een kluizenaar, die niet meer uit zijn berg komt, die wachten moet — tot dat de duizend maal duizend jaren om zijn en hij berouwvol Djoewita's geest met dien van Raksasa kan vereenen.

Een iedermaal als een haan kraait voelt hij een hevige pijn in zijn hart en steunt hij en hijgt benauwd en lang, zoodat zijn adem uit den berg stijgt, zwart als zijn ziel!

EEN SUMATRAAN.

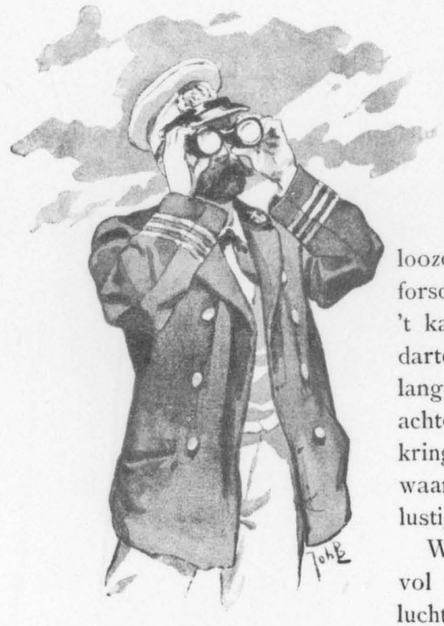

Rustig stoomt de boot, zachtjes deinend op de nauw bewogen golven, in de straat van Malakka.

Als met diepe, regelmatige ademhalingen kracht zettend, werkt de machine en de rusteloze schroef stuwt het zware schip forsch en gemakkelijk voort, door 't kalme, mooi-groene water, dat, dartelend in bruisenden overvloed, langs steven en boord opspattend, achter 't schip vervloeit tot een kringelend, kolkend schuimspoor, waar de log in draait en danst met lustige wentelingen.

Wolkenloos, blauw, als een koepel vol fellen zonneschijn, waarin de lucht trilt van hitte, welft zich de hemel over 't zeevlak, dat, in duizenden wiebelende gouden reflexen, met diamant-flikkeringen en prismatische kleuren, de loodrechte zonnestralen terugslaat naar 't gloeiend zwerk.

Loodzwaar hangt de hitte tusschen hemel en zee.

Geen briesje koelt de atmosfeer. — Zelfs de tocht, de zuiging die 't voortsnellend schip doet ontstaan, is zengend heet.

Onder de zonnetent is 't broeiig, benauwd — aan dek liggen de passagiers aemêchtig, dorstig op hun stoelen of leunen over de verschansing, te vergeefs een koeler luchtstroom zoekend.

— We krijgen een bui! en terwijl hij dit zegt tuurt de gezagvoerder van de brug met onderzoekend oog naar den kant waar Sumatra ligt.

— Dáár! hij wijst vooruit, bakboord, — dáár, zit ie! 't Duurt geen half uur meer of we hebben hem volop, en zich overbuigend naar de spreekbuis voor de machinekamer, geeft hij de noodige bevelen.

Op het dek liggen, tusschen hun bagage en koopwaar, half slapend, eenige Chineezen, te warm om wakker te blijven, te lui om zich te bewegen. Twee Maleische vrouwen met een stokouden Hadji, wiens grijs-witte baard door 't felle zonlicht op oud-zilver gelijkt, hurken dicht bij de machinekamer op een matje en schijnen zich, gebraden door de zon en gestoofd door de uit de machine opstijgende warmte, zeer „lekker" te voelen. Ze kauwen voortdurend sirih of snoepen uit een mandje gebak en vruchten. Onder de zonnetent der eerste klasse zitten eenige reizigers bijeen, rookend en Apollinaris-water drinkend.

— Te warm om iets te doen, zucht de een.

— Zóó benauwd heb ik 't nog nooit gehad, meent een ander.

— Terlaloe panas. Pff! O, zô erg warm, jà! Voel als onweer in de lucht, beweert een Indisch-heer en zijn vrouw roept er bij:

— O, manlief — ik amper stik! zô warm niet op Java, nooit niet, jà!

— De bui hangt boven 't land, zegt de kapitein en de eerste officier, die naast hem staat, knikt, door zijn kijker in de verte turend:

— Ja, maar een tweede is achter ons en dáár en dáár hangen er nog meer, we zullen er van langs krijgen....

— Hm! — 'n Sumatraantje! 't wordt dáár al dikker en dikker — de kapitein wijst in de richting van de kust.

Nog een poos blijft de hemel klaar en helder, 't zonlicht fel en brandend, 't water rustig en glad.

Daar op eens vliegt, als van onder de kust voortgeslagen

door een reuzenhand, een windstoot, een wilde woeste vlaag over 't zeevlak, gierend met angstwekkend geluid, plotseling het water hevig beroerend, 't opgooiend in steile golven, de diepte omwoelend, krachtig en snel.

De boot steigert als een angstig ros en als de windvlaag voorbij is, trilt ze nog een poos na, krakend en steunend als van pijn door dien plotselingen hevigen stoot.

Kalmer wordt weer de zee — maar onder 't nauw bewogen oppervlak schuilt nog de schrik van die windvlaag, want 't water is in de diepte oproerig en druk geworden en kleine puntige golfjes steken angstig hun koppen omhoog, langzaam de zee met korte slagen overheerschend, in bezit nemend.

De lucht betrekt, haastig, als verschrikt. In 't westen wordt de hemel lood gelijk, troebel de zee.

Weer een geweldige luchtstoot, een valwind onder de kust vandaan.

De boot schudt, siddert en zwaait als dronken een oogenblik heen en weer; 't roer gehoorzaamt ternauwernood en de schroef ratelt, zich opheffend uit 't water, zonder wederstand, machteloos!

Angstig zien de passagiers elkander aan, sommige gaan naar beneden, heilzoekend in hun hut op de couchet, bevreesd voor zeeziekte.

De oude Hadji ziet onverstoorbaar kalm voor zich uit en prevelt. De Chineezen, minder lui nu, zien verschrikt elkander aan — spreken over hun koopwaar en overtuigen zich dat die vast genoeg gesjord is.

Water en lucht krijgen één grijsbruine, onheilspellende tint. De wolken hangen zwaar, massaal log, omlaag, bijna den horizon rakend boven een vale lichtstreep, die lucht en zee nog scheidt. Smaller en smaller wordt die scheiding, eindelijk is ze opgeslokt door een alles overheerschend aschgrauw. In 't oosten stapelen zich met groote snelheid de wolken opeen, tot zware grillig gevormde luchtreuzen, dreigend hun witte koppen in het gele zwerk opstekend, nu en dan een seconde lang valsch belicht door een scherpen zonnestraal, die, even het wolkenvacht

verscheurend, aanstonds weer verdwijnt in dikke ondoordringbaar grijze nevelmassaas.

In 't noorden, in 't zuiden, overal kruien de wolken, overal wordt 't duister; uit alle windstreken dreigt gevaar — angstig verbeidt de zee! De golven zwellen!

Groenig-zwart, wit gekuifd heuvelen zij op, hooger, al hooger, voortrollend over elkander, dan eensklaps brekend, als verlamd neerploffend, verspattend tot grauwwit, drabbig schuim, zwirrelend ronddraaiend in 't waterdal, dat zich wielend, wringend en woelend omwerkt en opstuwt tot een berg, die eensklaps door een grooteren wordt overrold en vervormd tot een gapenden muil, gereed om andere hoog optorenende golven gulzig te verslinden.

De boot schokt en schudt, krakend in haar voegen, duikend en hobbelend, als droegen de onrustige baren haar slechts noode op hun breede ruggen — geneigd om haar verraderlijk af te werpen in 't onpeilbaar diep van den bewogen Oceaan.

Een felle bliksemschicht klieft slangachtig neerschietend de lucht; één oogenblik scheuren de wolken, een plek schril-blauw zwerk vertoonend, maar dadelijk schuiven andere, aanvliegend in haastige vlucht, voor de opening, zich samendrukkend tot wollige ringen, dikker en dikker over elkander.

— Dat's de eerste! zegt de kapitein, en drukt zich de uniformpet vaster op 't hoofd — 't wordt een flinke bui! Een jongen brengt hem zijn geoliede jas en zuidwester.

Schitterend, blauw-wit, met geligen weerschijn flitsen de bliksemschichten uit de wolken, voor een oogenblik de bijna zwarte lucht vanéénrijtend.

Bliksemend schieten de stralen in en over de zee, die zich, een seconde lang, in lichtende schoonheid, heftig bewogen, haastig opspringend, doet zien. De inlandsche passagiers worden onrustig. Als schuwe vogels, kruipen een viertal kinderen achter hun ouders weg, hun aangezicht verbergend; de mannen zien somber voor zich uit, enkele vrouwen houden den arm voor de oogen, telkens als de bliksem neerschiet uit de wolken.

Feller, sterker, menigvuldiger worden de bliksemende schichten; de bui uit het westen kampt tegen die uit het oosten.

En 't noorden, het zuiden, mengen zich met verwoede kracht in den strijd.

Van alle kanten bliksemen de vurige stralen in zigzag naar beneden. Soms lijkt de lucht één vuurkoepel, de zee één wiebelend brandend veld.

Als strijdende reuzen, met donderende stemmen hun oorlogskreet uitbrullend, vallen de wolken op elkander aan. Ze dringen, stormend over en op elkaar, hun koppen verzengend in den laaien gloed, die onophoudelijk de uit zijn kracht ontstane sissende stralen en flitsende schichten naar beneden bliksemt, — donderend met woest geluid.

De zee beeft angstig!

Onder 't verterend vuur, dat van alle zijden in haar schoot schijnt te vallen, smijt zij haar baren wild, radeloos omhoog. Schuimspattend slaat zij haar golven tegen 't schip, slingerend duwt zij het voort, als met een verschrikte hand, die beeft van inspanning en ingehouden kracht.

Een nieuwe valsche windvlaag, die de golven woedend maakt en de boot heen en weer schudt, als een riet in den storm, vliegt aan van onder den wal.

Gierend fluit de Sumatraan door de takelage, brutaal blaast hij de dikke rookpluim in stofjes uiteen en met ontembare kracht gooit hij het schip op en neêr, heen en weer, doet het duiken en steigeren, slingeren en stampen, tot hij, moe van dat spel, over 't zeevlak voortvliegt naar de kust van Malakka, tegen de eeuwenoude hooge bergen zich doodloopend.

De Maleische vrouwen houden haar gelaat met de sarong bedekt en dringen angstig tegen elkander.

De Hadji staart met flauwe, moede oogen in de duistere verte, geen spier vertrekt op zijn bruin gelaat — hij prevelt, even zijn lippen bewegend. Onder de zonnetent is 't dek bijna verlaten, slechts een paar heeren staren belangstellend in de lucht. De kapitein ziet met ernstige blikken naar de wolken — en naar de masten van zijn schip, waarlangs nu en dan een electrisch lichtschijnsel glijdt.

't Wordt nog donkerder, schier nacht!

Brullend en bulderend weêrgalmen de slagen door den vurigen hemel, na elke bliksemende schicht. Elke slag roept een donderende echo wakker, die over de wateren klatert en hoog in de lucht weerklinkt, wegrommelend in de oneindige verte.

Enkele zware droppels vallen als lood uit de wolken — groote zwarte plekken makend op 't dek der boot, dan volgen er meer — nog meer. Dichter opeen valt de regen, in dikke droppels, dan plassend en in bellen opspattend, met sterken weerstand in de golven — eindelijk in stralen, dicht, in bundels soms, neerpijlend, afschietend van de laaghangende wolken.

De boot schudt — verfrischt door dat bad — op en neer hobbelend, de waterstralen af; een zwarte brei van kolenstof blijft hier en daar achter.

Alles koelt af aan boord.

De passagiers genieten van den verkwikkenden regen, herademend leunen zij over de reeling — begeerig de koelte inzuigend, die de stralen meebrengen. Met grooter tusschenpoozen klieven de bliksems de wolken, — de zee wordt kalmer, de golven gaan minder hoog en de boot stampt niet meer zoo onregelmatig en wild. —

Het regent, regent, regent!

Nog flikkert voortdurend het bliksemvuur, maar minder fel. De slangstralen schieten niet meer zoo onophoudelijk van alle kanten

omlaag — de donder verheft zijn geweldige stem niet langer zonder tusschenpoos.

't Regent, regent, regent!

Stroomen water vallen uit den hemel en de zee neemt ze op in haar diepen schoot, zonder dat 't haar wel doet of wee!

De wolkgevaarten openen hun breede reien; de strijdende drommen dunnen en wijken uiteen; flitsend lichten de bliksems er tusschen, ze verder vaneen rijtend; splijtend de donkere massa, verdrijvend wat nog stand houdt — dan wordt het eensklaps licht!

Een baan zegevierend zonlicht!

De zee vonkelt als goud, schittert als juweel aan den gezichteinder in 't westen.

De regen houdt op!

Meer licht, meer stralen van de triomfeerende zon schieten tusschen de wolken heen en naar omlaag, 't water verguldend.

Statig wijkt het duister voor middagklaarte!

Verslagen vluchten de donkere buien — enkele droppels vallen nog als afscheidstranen — de wolken vlieden en een bries, stevig en stadig opkomend uit zee, jaagt ze voort, — weg, in de matelooze ruimte!

Nog vlamt het op, hier en daar tusschen de vluchtende wolken, rossig geel, soms blauwig dreigend, electrisch — maar zwakker en spaarzamer wordt dat licht, flauwer de weerschijn, die zich eindelijk verliest in de verre, blauwe oneindigheid.

De golven bedaren; haar angstige sprongen houden op, zij slaan langzamer, minder heftig langs de boot, die over een schuimend veld wordt voortgedragen door kleine trillende golfjes, de nawerking van de doorstane beroering gevoelend. De kapitein ontdoet zich van de zware geoliede jas; den zuidwester verwisselt hij voor de uniformpet en met de ééne hand zich steunend op de leuning der brug, tuurt hij door zijn kijker naar de zijde van 't land, waar de lucht helderder en helderder wordt.

Een paar matrozen zwabberen het dek schoon, de kwartiermeester zet de dekstoelen weer op hun plaats en uit de machinekamer steekt frischheid zoekend een stoker het hoofd op.

De passagiers komen weer aan dek. Met volle teugen ademen zij de koeler geworden lucht in, zich lavend aan de lichte bries, die verkwikkend langs hun slapen strijkt.

De Maleische vrouwen lachen en stoeien met de kinderen, die met hun bloote voetjes over 't nog natte dek strijken, de Chineezen lichten behoedzaam 't over hun koopwaar gespreide dekzeil op; knikken elkander bevredigd toe en steken een versche pijp op.

De Hadji kijkt met zijn moede oogen recht vóór zich in de zee — en prevelt.

De Sumatraan is doorstaan. —

Het zwerk wordt prachtig blauw en binnen een uur duidt niets meer op den wilden, woesten, gevaarlijken strijd der elementen.

Kalm is de zee, helder de hemel en de boot stoomt weer voort, deinend op de nauw bewogen golven in de straat van Malakka!

TE MEDAN—DELI.

— Gauw! gauw, van Maurik! kom eens kijken, daar komt een Chineesche begrafenis aan . . . en haastig rept de beminnelijke vrouw van mijn vriend, bij wien ik te Medan logeer, zich naar

den voortuin. Haar sierlijke muiltjes klapperen over het kiezelpad en omkijkend roept zij naar binnen: — Toe manlief! laat je ontbijt maar even staan! — Gauw! Willem, haast je wat! Jij kunt van Maurik alles beter uitleggen dan ik... daar zijn de voorloopers al.

— Hou je kalm vrouwtje — ik ben present — je neemt me niet kwalijk amice! dat ik meteen mijn broodje uit 't vuistje opeet, ik heb zoo'n vertooning al zóó dikwijls gezien, dat ik het plechtige er van niet meer snap. Zóó, blijf nu hier staan dan zie jelui alles goed passeeren. Och! van Maurik hou jij dien eenen kleine rakker even vast, dan neem ik den anderen.

De twee kleine knaapjes, zoontjes van den Klingeleeschen tuinman, die in hun gestreepte tjelana monjet (apenbroekje = hansopjes) in den tuin speelden en verschrikt door het heidensch geweld der naderende begrafenis-muziek op ons toeliepen, nemen we tusschen ons in. De kinderen blijven nu rustig staan, met groote oogen en open monden, evenals wij ziende hoe de stoet nadert.

— Daar heb je de „kraaien", zooals we in Holland zouden zeggen, lacht Willem en wijst op twee geheel in 't wit gekleede Chineezen, die zweetend en blazend met onverschillige gezichten samen aan lange stokken, één groot, rood doek dragen, waarop met zwarte karakters de namen van den overledene vermeld staan.

— En dáár komt de restauratie voor de geesten die van nacht op 't kerkhof festival houden. — Zie je die gedekte tafels — netjes hè? Mooi wit tafelgoed, keurige schotels — 'n heele toer voor de koelies om die dingen in evenwicht te houden.

Twee of drie langwerpig vierkante tafels, met fijn damast gedekt en met groote taarten, schotels vol klein gebak, pagoden van suikerwerk, varkentjes van koek en allerlei vruchten er op, worden voorbij gedragen. De dragers loopen niet stapvoets, maar op een eigenaardig dribbeldrafje, zij balanceeren de tafels zóó netjes dat alle schotels behoorlijk op hun plaats blijven.

— 't Ziet er heusch smakelijk uit, om zóó in te bijten, beweert mevrouw.

— Vraag of we met de djiwa's mee mogen soupeeren, dat's bepaald een gloed-nieuwe émotie. — Hè, vrouwlief, wat zou dat gezellig wezen; zoo 's nachts bij maanlicht op 't Chineesche kerkhof midden tusschen de graven. Er is iets fantastisch in, dunkt me, zoo iets waar een décadent van moet watertanden. Nette bediening door geraamten met een lijkwa over den arm,

tafels van doodkistenhout, stoelen van ontvleeschte tibias en ribben. Uniek interessant! Groote illuminatie door dwaallichten en maneschijn. Dan zoo'n beetje intense lijkenlucht als feestaroma, en tandgeknars met beenderengeklapper er bij als tafelmuziek. Bepaald emotioneel in de n' de macht!

— Foei! Willem, hoe akelig!

— Ja! en dan champagne-frappé uit grijnzende bekkeneelen of schedels van dooie Chineezen en overal om je heen graven die klokslag middernacht open gaan en waaruit met langzaam glijdende passen de geesten verschijnen om meê aan tafel te gaan. Dan na 't dessert een „danse macabre", geaccompagneerd door gesteun, gezucht — en castagnetten van doodsknokkels!

— Ajakkes, schei uit! wat 'n lugubere onzin.

— Ja, maar mooie symboliek — zoo op de vergankelijkheid der menschen wijzend — nie dagewesen, frisch! spiksplinter nieuw.

— Ik zou wel eens willen weten, wie eigentlijk al dat lieve eten 's nachts van het kerkhof weghaalt, want morgenochtend vindt je alleen de leege schotels — de geesten hebben dan alles opgesnoept, Hum!

— Sjuut! daar komt „die Stütze des Soupers!" dat's nog eens een gebraad met eere!

— Babi! babi! roepen de twee kleine Klingeleesjes, als zij zien hoe door zes sterke, witgekleede Chineezen op een reusachtigen schotel een in zijn geheel gebraden varken wordt voortgedragen.

— Dat's een goeie kluif — kijk 't vet druipt er langs, 't ziet er bepaald croquant gebraden uit, enak sekali! (heel lekker).

— Toe Wim, hou nu op; 't is om weê te worden, zoo'n klomp vet en dat hier in de warmte — kijk nu goed van Maurik en luister, daar komt de muziek — maar ik ga naar binnen, ze begint weer te spelen en dat houd ik niet uit, 't maakt me te zenuwachtig — tot straks, adieu!

Mevrouw ontvlucht haastig het meer dan infernaal geweld van de in een versierde kiosk voortgedragen muziekkapel. Oorverdoovend geraas van koperen bekkens en valsche gôngs begeleid door gillende, snerpende fluittonen, rinkelende tamboerijnen en akelige bromgeluiden van een bas-achtig instrument, maken elke conversatie onmogelijk. We bepalen ons dus tot kijken.

Naast de muziektent, rijdt op een klein paardje een of ander familielid, want hij is geheel in 't wit, zijn kleêren zijn gescheurd en zijn haarstaart hangt hem, ten teeken van zwaren rouw, losgemaakt op den rug.

Dan volgen loopend een aantal Chineezen met bloemen, kleine papieren pajongs, bonte vaandeltjes of rood papieren banieren met opschriften en franjes van klatergoud.

— Kijk! die lange vent draagt een palmpaasch! schreeuwt mijn vriend me toe, bijna onverstaanbaar door 't aanhoudend, gehoorvliestergend lawaai der muziek. Meer Chineezen met dergelijke „palmpaaschen" volgen — dan komt de lijkkist, gedragen door een buitengewoon groot aantal elkander opdringende koelies, het bovenlijf naakt. 't Zweet druppelt van hun voorhoofden, 't loopt in kleine stralen langs hun bruine ruggen, want de kist — een wonderlijk gevormd, reusachtig groot houten gevaarte — is ontzettend zwaar. — Hoe voornamer, hoe rijker de Chinees, hoe zwaarder zijn lijkkist!

De muziek, nu verder af, blijft steeds doorlawaaien, maar wij hebben er gelukkig minder last van. Achter de kist volgen de bloedverwanten, mannen en vrouwen, de meesten te paard, sommigen in rijtuigen. Zij dragen witte mutsen en hebben scheuren en winkelhaken in hun witte of paarsche kleederen; zonderling steken daarbij de gekleurde waaiers en pajongs af, waarmeê zij zich tegen hitte en zon beschutten.

Er ligt niets deftigs, niets aangrijpends of droevigs in zoo'n Chineesche begrafenis, die eerder aan een reclame-optocht van een circus doet denken, dan aan hetgeen zij is: het ter aarde bestellen van een gestorven mensch!

Lachverwekkend bovendien zijn de klaagvrouwen, die achter de „permilie" aan komen sukkelen. Zij loopen, geleid en gesteund door anderen, gebukt, met het hoofd in een gewonen gonje-zak gestoken, onophoudelijk schreeuwend „Oooeie! — Owa-oeie! of Oewa-oeie! maar mijn vriend beweert, dat hij er duidelijk „ouwe hoeie" uit hoort.

Een menigte voetgangers, karretjes, dos-à-dos en andere kleine voertuigen sluiten den trein, die langzaam naar het kerkhof verder trekt, door de fraaie Deli-laan, een der mooist begroeide en schilderachtigste wegen van Medan.

Medan, de hoofdplaats van Deli, maakt dadelijk een alleraangenaamsten indruk. Men ziet aan alles dat men in een nog jonge stad is, in een welvarende plaats, vol krachtig opgewekt leven. Men zou Medan gevoegelijk „*de Tabaksstad*" kunnen noemen, want feitelijk dankt zij aan de tabak haar ontstaan en steeds toenemenden bloei.

Nog geen dertig jaren geleden was Medan een kleine, onaanzienlijke, zoogenaamd versterkte kampong en eerst toen de omliggende tabaksplantages zich meer en meer uitbreidden, werd die kampong, door haar gunstige ligging aan de Delirivier en de Boboera daartoe aangewezen, plotseling een fraaie, ruim aangelegde, bijna een Westersch karakter dragende stad, waar thans de groote etablissementen en kantoren der Delimaatschappij gevestigd zijn.

Een spoorweg verbindt Medan met haar havenplaats Belawan, die om den moerassigen bodem door de Europeanen wordt gemeden.

De stad is de zetel van den Resident van Sumatra's Oostkust en den Sultan. Zij breidt zich onophoudelijk uit en legt in alles een schitterend getuigenis af van den vooruitstrevenden geest der bewoners, die voor het meerendeel bestaan uit tabaksplanters, handelaren en beambten.

De jonge, energieke ondernemende mannen, van verschillende nationaliteit, die met nieuwe denkbeelden, nieuwe arbeidskrachten en voldoend kapitaal uit Europa kwamen en partij trekkend van den ongemeen vruchtbaren grond, overal tabak begonnen te planten, vonden in de groote boschrijke vlakten van Deli een ware goudmijn, die nog voortdurend door aanzienlijke dividenden de aandeelhouders der Maatschappij voor hun ondernemingsgeest beloont. Wel moest er ontzachelijk hard worden gewerkt, de woeste gronden worden afgebrand en geschikt gemaakt voor den bouw, maar klimaat en bodem werkten mede, zoodat het

Deli-laan te Medan.

in een tijdvak van bijna dertig jaren gelukte om Deli tot een der rijkste streken van Sumatra te maken.

Men ziet aan de keurig nette goed gebouwde en weelderig ingerichte huizen, dat men te Medan niet op den penning behoeft te zijn, dat men dáár begrijpt, dat geld rond is en rollen moet, en dat comfort en luxe zeer goed te vereenigen zijn met onvermoeid en hard werken.

De Deli-maatschappij kan men veilig de stichtster van Medan noemen, van haar ging alle leven, alle kracht en welvaart uit. Zij begreep echter in haar eigen belang, dat van haar werklieden en richtte een Hospitaal en een Immigranten-asyl op, waar de Chineesche koelies, die zich door contract aan haar verbinden, bij ziekte of ongeval een goede verpleging vinden, zelfs een blijvend onderkomen, wanneer ze geheel ongeschikt worden tot werken.

— Tabak is, — zoo zei me een planter, die jaren lang te Deli woont, — een zeer preutsche jonge juffrouw, die met alle mogelijke égards moet behandeld worden, men dient haar onophoudelijk te koesteren, en zij vereischt in alle opzichten zorgvuldige behandeling. Even als een jonge maagd, mag zij geen oogenblik zonder toezicht worden gelaten en daarom is het planters-baantje nog zoo heel gemakkelijk niet..

Intusschen moet ik zeggen, dat de planters over 't algemeen begrijpen — en zeer verstandig begrijpen — dat een zóó onophoudelijk toezicht houden, een zóó voortdurend zich wijden aan „die preutsche jonge dame" ook een tegenwicht noodig heeft, wil men ten minste zelf niet putluttig, droogstoppelig of preutsch worden. Dat tegenwicht nu vinden zij in hun gezellig leven onder elkaâr. Te Medan wordt niet alleen veel gewerkt, maar ook veel pleizier gemaakt.

De conversatie is er aangenaam, kosmopolitisch; van côteriegeest of afscheiding der standen houdt men niet — men gaat met elkander om als goede vrienden, die te samen één doel beoogen: het leven zoo frisch en aangenaam, zoo luchtig mogelijk op te vatten en daardoor een vergoeding te vinden voor het gemis van vaderland of familie. —

— „Erst das Geschäft — aber dann das Vergnügen" is de leus van de bewoners en de Witte Societeit kan van „das Vergnügen" meêpraten, want dáár ontplooien zich de strakste gezichten en praat men eens niet over tabak — ten minste niet wanneer de dames er bij zijn.

Wat er uit Singapore of elders vermakelijks te krijgen is, wordt zoo spoedig mogelijk naar Medan in de Soos gehaald om de avonduren van de leden op te vroolijken.

Ik woonde o. a. een paar voorstellingen bij van den Willardtroep, een Engelsch operetten-gezelschap, dat op kosten der Societeit eenige uitvoeringen gaf, die zeer *welwillend* genoten en beter betaald werden dan ze verdienden, maar 't komt in Medan gelukkig niet op een paar dollars meer of minder aan, en de artisten, die het geluk hebben dáár te worden ontvangen, keeren steeds tevreden en met een goed gevulden buidel terug, eenstemmig verklarend: „Medan people are the nicest people of the world."

Dat in de Witte Societeit het klokje van gehoorzaamheid altijd van streek is, zal niemand verwonderen, evenmin dat de assistenten der plantages, ongehuwde jongelui, die slechts van tijd tot tijd eens kunnen overkomen, zich wel eens vergissen in dag en nacht. — Ik kan je verzekeren, zei me op een pretavond een assistent, — dat het niet alles is om maanden en maanden lang, dood-alleen, als Europeaan tusschen zoo'n paar honderd leelijke, bruine koelies te zitten en ingespannen te werken, want je moet die kerels onophoudelijk narijen, anders bederven ze je den boel. Je zou, wanneer je niet tusschenbeide hartig moest vloeken, het spreken verleeren — die eenzame avonden worden zoo lang, hè! — En daarom halen we als we hier komen onze schade in — dan zijn we als losgelaten — kom! laten we nog een whiskey-soda nemen en een roko opsteken — hij bekeek de sigaar en lachte: — je zou niet zeggen, dat zoo'n klein ding zóóveel menschen in beweging brengt voor 't geboren is! — Wou u al heengaan? 't is nog zoo vroeg — kom blijf nog wat zitten boomen — wij gaan nog niet naar huis — hè heeren? En — „wij gaan nog niet

naar huis, nog lang niet!" zongen al de anderen in koor, — dat is ons motto! — Wij begrijpen bovendien, dat we zedelijk verplicht zijn den naam van onze Soos „Gezelligheid" in eere te houden!

Er wordt in die Societeit van alles gedaan, gespeeld, gebiljart, muziek gemaakt, gedanst, zelfs komedie gespeeld, en dat vooral het laatste goed gedaan wordt, op een heusch tooneel met heusche decoratiën, bewijs ik door het volgende citaat uit de Deli Crt. van 31 Maart 1897.

Na een tijdperk van rust, langer dan we gewoon zijn, had de vereeniging „Gezelligheid in Deli" weder een programma gereed en konden Maandag 29 dezer de getrouwen opgaan naar de soos om wat lang ontbeerd werd weder eens te genieten.

Deze avond was voor de geschiedenis der vereeniging zeer belangrijk, omdat de nieuwe decoratiën, voor kort door den bekenden decoratieschilder Joh. C. Maandag te Amsterdam vervaardigd, werden ingewijd. Te recht sprak de voorzitter der vereeniging, de heer J. W. Schut, den wensch uit, dat deze eerste uitvoering met geheel nieuw décor, na een tijdperk van gedwongen rust, de voorbode zou mogen zijn van nieuw leven en dat zoo aan de vereeniging aller steun en sympathie niet werd onthouden, die wensch de vervulling stellig nabij zou komen.

Ons tooneeltje in „de Witte" zag er werkelijk Zondagsch uit. Het eenvoudig, doch keurig afgewerkte voordoek geeft, nadat het is opgehaald, gelegenheid op een smaakvol tooneel het oog te laten rusten. Zoowel het ensemble van de huiskamer en salon als dat van den tuin voldoet uitstekend en het geheel bewijst, dat men voor geld en goede woorden ook in Holland nog wel iets goeds gedaan kan krijgen. Dank de vele en goede zorgen van den president der vereeniging waren al de doeken opgespannen en gearrangeerd; reeds maanden van te voren kon men hem hiermee in de weer zien en wat dat beteekent bij de tegenwoordige hitte weten wij allen zelf het best.

Het programma was zeer rijk aan afwisseling: het begon en eindigde met een tooneelstukje en was aangevuld met eenige concert nommers

Het voorstukje: „Terug van de kostschool" werd er wonder goed afgebracht, vooral zoo men nagaat dat dit weinig zeggend blijspel geheel door de spelers gered moet worden.

Voor de pauze werden eenige concert nommers voorgedragen. Voor het eerst na zijn verlof hadden wij het genoegen den heer Krever weder in 't publiek te mogen hooren.

Zoowel de beide soli voor viool „Vorspiel und Sicillana aus der Cavalleria Rusticana" en „Gavotte Parisienne" als het trio voor alt, viool en piano „Der Fischer", in vereeniging met mevr. G. O. en de heer v. K. gegeven, ontlokten een daverend applaus aan het aandachtig gehoor.

Het stukje na de pauze was een aardig Fransch tooneeltje, een waar succes. In een stukje als dit, dat geschreven is voor acteurs van professie, konden wij weder het spel van mevr. M. S. en van den heer J. O. naar waarde schatten.

Zeer attent werden aan de dames, die tot het welslagen van dezen avond zooveel bijbrachten, bouquetten geoffreerd.

En nu begon het bal, dat zoo geanimeerd was, dat de wanden van onze club de vele paren haast niet konden bergen. Bij zoo'n gelegenheid doet zich de wenschelijkheid van een grooter societeitslokaal gevoelen (wat tusschen twee haakjes in een land als Deli toch wel niet tot de vrome wenschen zal behoeven te blijven behooren).

Gewoonlijk komen in elke Indische stad, die zich ontwikkelt en uitbreidt, als de muizen naar het spek, de Chineezen en vestigen zich als tokohouders en handelaars. Zoo ook te Medan — een groote Chineesche buurt met talrijke toko's, warongs en slaaphuizen, enkele opiumkitten, pandjeshuizen en speelgelegenheden is daarvan het bewijs. De nabijheid der Straits Settlements en Singapore, die handelsstad bij uitnemendheid, draagt er veel toe bij om in ieder opzicht den handel te bevorderen en binnen een niet lang tijdsverloop zal Medan's handelskracht niet voor die van andere steden behoeven onder te doen.

De Chineesche tempel, een groot en rijk gebouw, wijst er op dat de Zonen van het Hemelsche Rijk er meer geld hebben dan elders. Ook zij verdienen reeds veel door en aan de tabak, en

ik geloof dat hun eenige grief is, dat niet zij, maar de Europeanen oprichters en aandeelhouders zijn van de Deli-Maatschappij. Ik heb eenmaal een Chinees op een tabaksveld wijzend, hooren zeggen: — Itoe tida tembakoe — ada mâs! (dat is geen tabak,

Hoofdstraat te Medan.

maar goud!) en hij zette daarbij een gezicht alsof hij dacht: — wat jammer dat zoo'n veld aan een blanda hoort! Een tabaksveld — ik zag er vele — is prachtig! Gewoonlijk stelt een Hollander het zich voor, als het min of meer vergrootte type der tabakslanden om en bij Rhenen of Amersfoort, waar de planten, drie of vier voet hoog, op kleine dijkjes als frontmakende soldaten naast elkander staan, hun meestal spichtige, grauw-groene bladeren loom naar elkander uitstrekkend. Een Delisch tabaksland is volkomen anders. Prachtige, blauwig-groene en licht-groene, breede, groote bladeren aan stammen van meer dan manshoogte, staan in enkele of dubbele reien in de felle zon, schitterend mooi, in alle nuancen afwisselend door de

schelle belichting, ritselend en zachtkens wuivend als een zuchtje over de velden strijkt.

Die velden worden van elkander gescheiden door den „plantweg" voortdurend met groote zorg besproeid, en gezuiverd van onkruid, rupsen en ander ongedierte. Een menigte koelies van allerlei ras vinden daardoor werk, en eigenaardig is het, dat die verschillende rassen ook verschillend werk doen. Zoo wordt b.v. het ontginningswerk, het branden, kappen en rooien

Een Tabaksveld te Deli.

der bosschen, 't aanleggen van wegen en drainage, meestal door Javanen en Maleiers verricht, de Bengaleezen doen voor het meerendeel dienst als oppassers en politie-agenten, Klingeleezen hoeden het vee en drijven de ossenkarren, die de transporten bezorgen, de Boyans (eilanders van Bawean), timmeren huizen en keeten, en de zoogenaamde tamme Battakkers uit de nabijgelegen kampongs worden hoofdzakelijk gebruikt om schuren te bouwen.

Het eigenlijke planten en bewerken van den grond geschiedt door Chineesche koelies, die in grooten getale direct uit China worden geïmporteerd en een vast contract hebben met de ondernemers, die verplicht zijn, behalve voor hun loon, ook voor huisvesting en gedeeltelijke verpleging te zorgen. Voor hun gebruik worden dan ook op de verschillende plantages groote, luchtige huizen opgetrokken, zoogenaamde kongsi's, waar zij een goed verblijf vinden. In de kleine winkeltjes, die zich dadelijk om en bij de kongsi's vestigen, kunnen zij hun inkoopen van dagelijksche benoodigdheden doen.

Een tabaks-onderneming heeft, in vogelvlucht gezien, iets van een klein dorp, door de talrijke woningen van opzichters en beambten, de groote fermenteerschuren, droogloodsen, stallen en keeten.

De tabaksvelden liggen beurtelings zeven tot acht jaren braak. Na een oogst volgt telkens zulk een tijdperk van rust, waarin de grond slechts gedurende één jaar door de bevolking met rijst beplant en verder aan zichzelf overgelaten wordt.

In de maanden Januari, Februari en Maart, worden de velden tot de ontvangst der jonge tabaksplantjes gereed gemaakt. In kweekbedden uitgezaaid, komt het tabakszaad spoedig op en ontwikkelt zich tot een klein, teêr plantje „de bibit", dat met de meeste zorg wordt behandeld en dan overgeplant in de omgespitte en door afbranden der bosschen bereide gronden. Einde Juni of Juli zijn de tabaksboomen volgroeid, worden gesneden en in de droogloodsen gebracht. Dáár drogen de groene bladeren totdat zij eęn bruin-gele kleur aannemen en geschikt zijn om in de fermenteerschuur een lang broeiingsproces te ondergaan, dat dienen moet om aan de tabak de vereischte kleur, lenigheid en elasticiteit te geven. Dat fermenteeren geschiedt door de tabak op hooge stapels te leggen, die telkens met groote omzichtigheid worden gekeerd en omgewerkt, opdat de hitte door het broeien veroorzaakt, niet te groot en daardoor schadelijk voor de plant worde. Dan volgt het sorteeren in verschillende kleuren, lengten en kwaliteiten; een bewerking, die groot geduld, vaardigheid en oefening vereischt. Na het

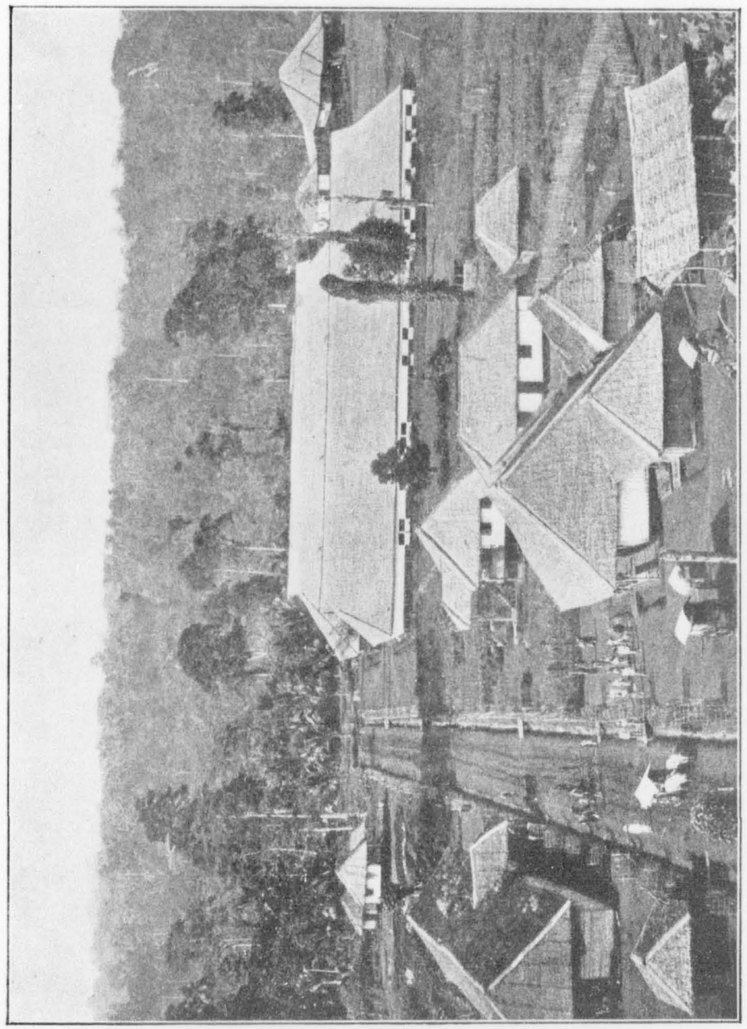

Tabaksplantage te Deli, onderneming Petani.

sorteeren komt het bundelen en verpakken, dan het verzenden en eindelijk het verkoopen — „le fin mot de l'histoire!" Over het laatste zullen de planters, vooral in de laatste jaren, wel tevreden zijn geweest, want sedert de Amerikanen onze Sumatra-tabakken boven hun eigen gewassen verkiezen, zijn de Delische goudmijnen bijna diamantvelden geworden!

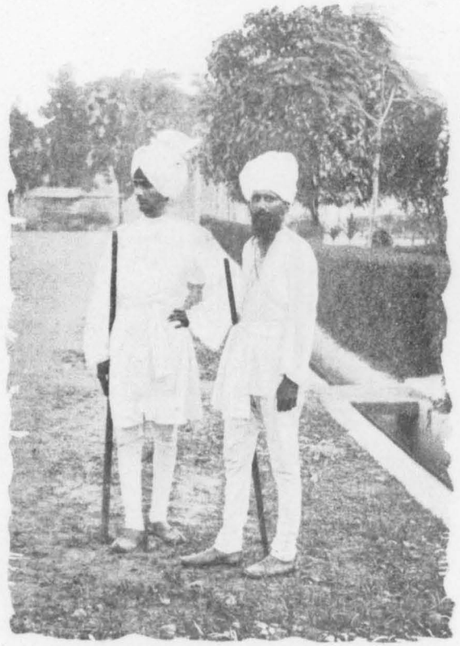

Plantage-oppassers (Bengaleezen).

Dat echter al die verschillende bewerkingen een voortdurend toezicht, een ingespannen werkzaamheid noodig maken, zal niemand verwonderen en gaarne gunt een ieder, die het goed met Oud-Holland meent, den planters hun succes, want de tabak is tegenwoordig het voornaamste artikel, dat vreemde handelaren naar onze markten in Holland trekt, dat geld doet verdienen aan honderden, die rustig in Patria blijven, mede genietend van de inspanning der Delische planters!

II.

De Sultan van Deli.

Ik stond in de groote, ruime toko van de heeren Katz & Co., te Medan, in gesprek met een der chefs, toen een keurig nette berline, getrokken door twee vurige Bataksche paardjes, voorreed. De looper, wij zouden hier zeggen: de palfrenier, sprong achter van 't rijtuig, opende in deemoedige houding het portier en de juist voorbijkomende Maleiers hurkten neer, „sembah" makend, terwijl een paar Europeanen beleefd groetten.

— De Sultan van Deli! zei zachtjes de chef, met wien ik sprak. — Excuseer me? Hij ging hem tegemoet.

Een middelmatig groot, slank en flink gebouwd man, in zeer goed verzorgde Europeesche kleeding, stapte uit.

Hij droeg een grijs fantasie-jacquet van dunne stof, een wit piqué vest, keurig nette linnen boord, manchetten en overhemd en een slipdas, waarop een brillanten speld vonkelde. Zijn lichte pantalon viel onberispelijk over fijne gelakte schoenen en ik merkte op, dat hij in plaats van een gewonen ronden of helmhoed een mutsje droeg van donkere stof, met rooden bol en met smalle gouden biesjes afgezet, dat, door zijn eigenaardigen vorm, aan een kroontje deed denken. 't Stond hem zeer goed op de zwarte, reeds hier en daar aan de slapen iets grijs wordende haren. Zijn gelaat donker van tint, maar blanker dan van een Sumatraan, had eerder een Oostersch, dan een Maleisch

type en was regelmatig van vorm. Kleine, levendige oogen en een vriendelijken mond gaven het een aangename uitdrukking, die, als hij sprak, nog sympathieker werd. Een dunne, zwarte knevel hing over zijn lippen, die zich prettig lachend openden en zijn benijdenswaardig witte tanden lieten zien als hij sprak. Enkele sporen aan wangen, neus en kin duidden aan, dat hij in zijn jeugd de kinderziekte had doorstaan.

Hij wandelde met langzame kleine schreden door de toko, bezag het een en ander, steeds druk pratend met den chef, die zeer eigen met hem scheen te zijn en aan wien hij herhaaldelijk inlichtingen vroeg.

— Wil u aan den Sultan voorgesteld worden? vroeg een der heeren, die in de toko bezig waren.

— Heel graag!

— Kom dan maar meê, en terwijl wij naderden, zei hij: — Nu kan u je Maleisch eens luchten, want de Sultan spreekt geen woord Hollandsch.

Ik werd voorgesteld als „de heer van Maurik, een heer die boeken schrijft en kranten."

De Sultan keek mij een kort oogenblik met zijn kleine, scherpe oogjes onderzoekend aan, vroeg iets aan den chef wat ik niet verstond, bekeek me — ik moet erkennen, dat hij 't zeer bescheiden deed — nog eens goed, deed toen een stapje naar me toe en reikte mij de hand. — Wat 'n kleine hand, dacht ik, en onwillekeurig keek ik naar zijn voeten — en wat 'n kleine nette voeten, 't lijken wel damesvoetjes!

— Mijnheer komt een bezoek brengen aan Medan voor zijn handelsrelatiën en om stof op te doen voor een boek, dat hij over Indië gaat schrijven, zei de chef in 't Maleisch — ik verstond het goed genoeg — maar toen de Sultan mij aansprak en vroeg: — Hoe vindt u Sumatra, hoe bevalt het u hier? stond ik vrij wel met mijn mond vol tanden, mijn kennis van 't Maleisch was nog in haar geboorte, dat merkte ik toen maar al te duidelijk. Ik moest echter toch ook wat zeggen en .... ik zei wat, maar toen ik dat zoo goed en kwaad als 't ging deed, betrok het gelaat van den chef en zei hij haastig: — Wees maar liever

stil, want je zondigt gruwelijk tegen de etikette. Je hebt *u* tegen den Sultan gezegd.

— Nu! is dat niet beleefd genoeg?

— Waarachtig niet, je moest Toewankoe zeggen — dat is: „Mijn gebieder."

— Maar 't is mijn gebieder niet!

— Dat doet er niet toe, 't is zijn titel. En om nu mijn flater

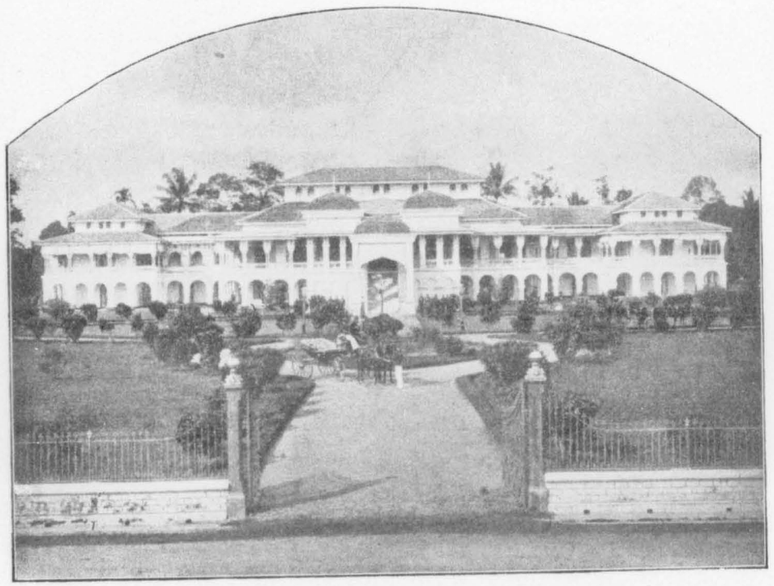

Paleis van den Sultan van Deli, te Medan.

weer eenigszins goed te maken zei hij: — Toewankoe! meneer van Maurik heeft u niet aangesproken zooals 't hoort, maar hij is hier vreemd en dus ....

— O, tida apa! (dat is niets) antwoordde de Sultan uiterst hoffelijk — want, voegde hij er in 't Maleisch bij: — mijnheer weet niet beter!" en zeer beleefd reikte hij mij nogmaals de hand ten bewijze dat hij er niet boos om was.

De Toewankoe informeerde zich — de chef als tolk dienst doende — hoe mijn reis geweest was, of ik lang in Medan

dacht te blijven enzoovoorts en vroeg eindelijk of ik in dat boek ook over Medan dacht te schrijven.

— Zeker! Toewankoe!

— Ook over mij?

— Natuurlijk!

Ik zag in zijn kleine levendige oogen een glansje en om zijn mond een bijna onmerkbaar glimlachje, dat een aangename snelle gedachte aanduidde. Hij richtte zich nog wat meer op en vroeg met een kleinen toon van zelfvoldoening in zijn stem:

— Wil u dan mijn paleis ook zien? Ik ga strakjes naar huis en zal er u gaarne ontvangen. — U kan dan zien dat wij hier in Medan ook wel mooie gebouwen hebben, ik zal u een fotografie er van geven.

— Gaarne! 't zal me een groote eer zijn.

— Je schijnt nog al in zijn smaak te vallen, zei mijn vriendelijke tolk en als je wilt zal ik den Sultan ook om zijn portret voor je vragen, je kunt dat meteen in je boek afdrukken — dan heb je er zeker iets in wat geen ander kàn hebben, want de Toewankoe is gewoonlijk niet scheutig met zijn portretten, maar hij kijkt je nog al genadig aan. Ja! heeren auteurs hebben altijd een streepje vóór; je begrijpt, kranten en boeken zijn in de oogen van den Sultan dingen van gewicht en de lui die ze maken of schrijven ziet hij met andere oogen aan dan ons handelaren, daarom heb ik je maar niet in je kwaliteit als sigarenfabrikant voorgesteld!

— Begrepen!

De Sultan keek mij, terwijl de chef hem namens mij om zijn portret vroeg, onderzoekend aan, stak een sigaret op uit een keurig geciseleerd zilveren étui — bood er mij ook een aan en vroeg: — Zou meneer 't graag hebben?

— Zeer gaarne! Asjeblieft!

— En zal u 't in uw boek afdrukken?

— Ongetwijfeld!

Weêr zag ik een schier onmerkbaar glimpje van kinderlijke voldoening op zijn trekken, toen hij zei:

— Dan zal ik 't u zenden, met mijn handteekening er op. Van middag kunt u mijn paleis komen zien.

— 'k Ben u vooruit ten hoogste dankbaar, Toewankoe!

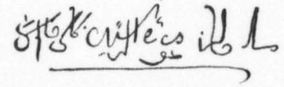

Handteekening van den Sultan van Deli.

De Sultan knikte mij vriendelijk toe, als wilde hij zeggen: de audientie is afgeloopen en stapte, na nog eenige inkoopen te hebben gedaan, weêr in zijn rijtuig.

Eenigen tijd later zond hij mij zijn portret, dat ik hier afdruk even als zijn handteekening.

Die handteekening beduidt: MAÄMOEN ALRASSID PERKASA ALAM SJAH, wat overgezet zijnde beteekent: De getrouwe *(maämoen)* de rechtvaardige *(alrassid)*, de prachtige *(perkasa)* — misschien is in dit woord dezelfde wortel te vinden als in het oud-duitsche Perchta — nieuw-hoogduitsch: Bertha (de schitterende) — Heer van de wereld *(alam sjah)*. Sjah = Heer, is nu nog de titel van de heerschers van Perzië.

Al deze benamingen zijn zeker voldoende aanduidingen van de groote voortreffelijkheid en hoogheid des dragers. Overigens noemen zich bijna alle vorsten in de Sumatraansche landen HEER VAN DE WERELD, iets wat geen al te gunstigen indruk geeft van hun bescheidenheid en geographische kennis.

De officieele titulatuur, waarmede men den Sultan aanspreekt is SERIE-PADOEKA, TOEWANKOE SOELTHAN, woordelijk vertaald SERI = verheven — denzelfden wortel toonend als het Engelsche SIR — 't Latijnsche CAESAR en 't Duitsche KAISER, misschien ook 't Russische TSAR. PADOEKA (sanskrit) = schoenen — waarschijnlijk denzelfden wortel hebbend als 't Spaansche Zapato (schoen) en 't Fransche „patte."

TOEWANKOE, afstammend van denzelfden wortel als 't Maleische toewa = oud of dewa = geest, god en — koe of akoe = ik = ego (latijn).

Aldus te samen beteekenend mijn-heer.

Deze geheele titulatuur, SERIE PADOEKA TOEWANKOE SOELTHAN is gebruikelijk in officieele stukken, ook wanneer Europeanen

aan den Sultan schrijven. Een inlander daarentegen zou zich zelfs niet tot de verheven schoenen van zijn vorst durven wenden, maar adresseert zijn brieven: KABAWAH DOELI KAOETS = „aan het stof onder de schoenen van mijn heer".

Meer eerbied en onderdanigheid is toch waarlijk niet denkbaar — men zou haast durven beweren dat het *al te* eerbiedig is.

In 't algemeen is de etikette aan de Maleische hoven, ofschoon dit weinig bekend is, veel strenger en ingewikkelder dan aan eenig Europeesch hof.

Niet alleen is de titulatuur en de allocutie voor ieder vorst uiterst nauwkeurig bepaald, maar ook de houding, zelfs de gebaren en de gelaatsuitdrukking zijn zorgvuldig voorgeschreven.

Nooit zal een Maleier zelfs een Tengkoe — een vorst min of meer aan den Sultan vermaagschapt of een Datoe, een vroeger onafhankelijk, thans leenplichtig vorst — het wagen zijn gebieder aan te spreken zonder neêr te hurken en de vlak saamgelegde handen voor het voorhoofd te brengen en sembah te maken. Daarom noemen de inlanders ieder aanspreken van den Sultan „sembah".

De Sultan zelf beveelt alleen: „titah" of „sabdah". Bij een gesprek van langen duur of in tegenwoordigheid van Europeanen of bij gala-gelegenheden, die een voortdurend sembah onmogelijk maken, eischt daarentegen de etikette, dat degeen, die met den Sultan spreekt tegen iets aanleunt of zich aan iets vasthoudt en indien ook dàt niet doenlijk is, met zooveel mogelijk gebogen rug blijft staan, voortdurend de oogen op den Sultan richtend.

De adat (etikette), brengt mede dat de Sultan zelf nooit den met hem sprekende aanziet, maar als 't ware over hem heen of naast hem kijkt.

Hoogst eigenaardig is ook aan het hof 't gebruik van het voornaamwoord, *ik* AKOE in 't Maleisch. In het gewone leven mag het volstrekt niet worden gebruikt, het is alleen geoorloofd aan den Sultan en aan officieren tegenover hun ondergeschikten, aan hoogeren tegenover hun minderen. Het gebruiken van „akoe" drukt altijd uit: Bevel, toorn, verachting of een sterk gevoel van eigenwaarde tegenover den aangesproken persoon.

Buitendien gebruikt men „akoe" of „koe" in verbinding met andere woorden als TOEWANGkoe, mijn gebieder, of TENGKOE (vorst), HANDAI-KOE (mijn vriend), wanneer een vertrouwelijken toon wordt aangeslagen. Ook in verliefde taal als: BOEWAH HÂTIKOE (vrucht van mijn hart) — wij zouden eenvoudig zeggen: mijn hartlap — ook in BIDJI MATA-KOE (kern van mijn oog, mijn oogappel).

De Maleier gebruikt in de gewone spreektaal voor *ik* indien hoogeren tot minderen spreken „kita" of „kami" = wij. Aan de Europeesche hoven was dit vroeger algemeen, aan enkele kleine Duitsche hoven is dit „wir" nog gebruikelijk, terwijl het in officieele regeeringsstukken nog algemeen wordt gebezigd. Vorsten, adellijken en lieden van geboorte gebruiken, wanneer zij onderling spreken voor *ik* het woord SAYA, dat eigenlijk „dienaar" beteekent, aldus steeds hoffelijk sprekend *uw dienaar* wil of doet of verlangt dit of dat.

De hoffelijkheid van de Maleische grooten onderling is benauwend en lastig — maar van de hoffelijkheid van den gewonen Maleier heeft de Europeaan waarlijk géén hinder, want de Sumatranen zijn eer brutaal en kort-af dan beleefd of onderdanig, geheel anders dan de Javanen, die zachter van aard en deêmoediger van natuur, den Europeaan veel meer respecteeren.

De Sultan van Deli echter kan als voorbeeld gesteld worden voor zijn onderdanen, want hij is een in alle opzichten vriendelijk, beleefd en welwillend man, die zelfs volgens Europeesche begrippen een zeer sympathieke persoonlijkheid is.

Met grooten tact streeft hij er naar alles te vermijden wat in de oogen der Europeanen zijn prestige ook maar in 't minste of geringste afbreuk zou kunnen doen — maar tegenover zijn onderdanen en DATOES of TENGKOES is hij de almachtige, onaantastbare gebieder, de absolute vorst wiens uitingen steeds met een allereerbiedigst sembah en een monotoon „Toewankoe!" waarvan zonderling genoeg meestal alleen de laatste lettergreep „koe" hoorbaar is, worden beantwoord.

In zijn opvattingen, meeningen en gewoonten is hij een echte „Orang Islam", een Mahomedaan, die al de voordeelen, aan dat

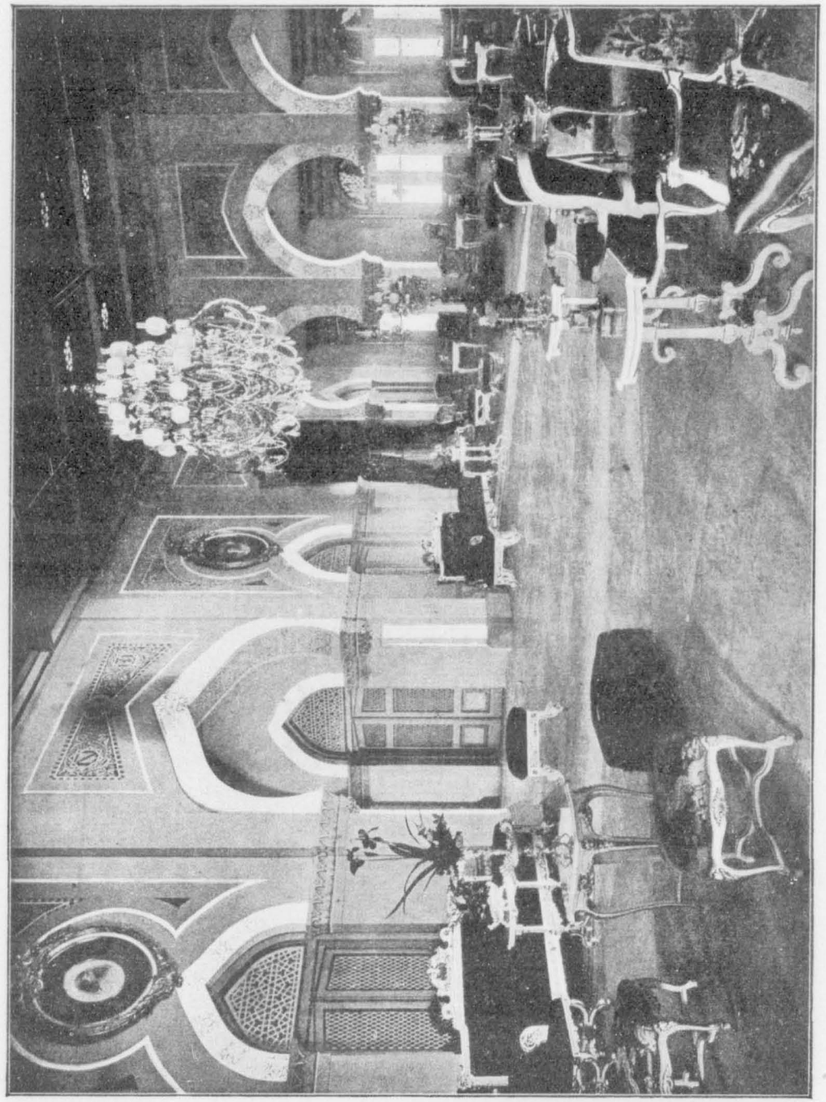

Receptiezaal in het Paleis van den Sultan van Deli te Medan.

geloof verbonden, gaarne en waardeerend geniet. Hij leeft in zijn paleis, d. w. z. in een kleine afdeeling er van, het liefst zeer eenvoudig, maar goed, geheel volgens de gebruiken en gewoonten van den Islam, echter heeft hij zich toch een Europeesche tint weten te geven, die hem zeker niet kwaad staat en in de oogen der Europeanen aantrekkelijk maakt.

Wanneer men hem ziet rijden in zijn keurig nette equipage — de Sultan houdt veel van mooie rijtuigen en paarden — zou men, indien men niet lette op den zonderlingen hoofdtooi van de koetsiers, die evenals elders op hun hoofddoek een livreihoed met band en kokarde dragen, meenen dat hij een Europeesche groote was. Alles ziet er fijn en chic uit, niet te bont of te kleurig, maar werkelijk net, gentlemanlike; de tuigen der paarden zijn keurig, van eerste kwaliteit, en de rijtuigen steken gunstig af bij die van anderen. Ik heb dikwijls eigen rijtuigen van voorname Chineezen gezien, die er niet beter uitzagen dan gewoon „huurspul" van een Hollandschen stalhouder.

De Sultan kleedt zich meestal met veel zorg maar eenvoudig, in fantasie-pakken van goeden snit — bij feestelijke gelegenheden in zwarten rok en witte das — alléén bij groote gala-recepties of officieele partijen in een mooie uniform met geborduurden kraag, gouden schouderpassanten en brandenbourgs.

Hij is een groot liefhebber van de wielersport en heeft zelfs aan Deli's ingezetenen een goed ingerichte wielerbaan ten geschenke gegeven.

Zonder twijfel is de Toewankoe een man die alles doet wat hij kan om zich bemind te maken. Hij is een uitmuntend, vrijgevig gastheer, die herhaalde malen jaarlijks in zijn prachtig paleis, in Oosterschen stijl, door een Hollandschen architect gebouwd, zeer aangename en schitterende dansfeesten geeft.

Die bals, in de rijke, ruime, buitengewoon sierlijke receptiezaal gegeven, behooren tot de meest gezochte feestelijkheden en wie de eer geniet, daartoe te worden uitgenoodigd, brengt eenige uren door vol afwisseling, genot en weelde. „Elk wat wils" is des Sultans leus, want hij zorgt er voor dat iedereen zich kan

vermaken, de jongeren met dansen, de ouderen met kaartspel of muziek.

In die prachtige zalen, schitterend van licht, vorstelijk gemeubeld door de bekende Haagsche firma Mutters ('t ameublement enz. enz. van de receptiezaal kostte alleen zestigduizend gulden) beweegt zich dan de élité van de Medansche dames en heeren, met de autoriteiten, en vol prinselijke vrijgevigheid huldigt de Sultan op zulke feesten nog het echt Oostersch gebruik om aan zijn gasten, vóór 't naar huis gaan, als tanda-mata (aandenken) fraaie geschenken te geven. Ik zag o. a. prachtige, met goud geborduurde zijden sarongs en muiltjes, die de Toewankoe aan dames, mooie wandelstokken met kunstig gesneden ivoren knoppen, die hij aan heeren bezoekers had vereerd.

In zijn salons, in zijn paleis, is hij de gebieder, de „Alam Shah" — maar in de staatkunde zou men hem dien titel niet durven geven. Hij is onafhankelijk Sultan — maar 't Nederlandsche gouvernement spreekt altijd nog een vaderlijk woordje meê, wanneer hij een besluit moet nemen, dat van te groot gewicht is om door hem alléén te worden genomen.

Wanneer men den Sultan in zijn keurige, élegante equipage door Medan ziet rijden en de eerbewijzingen opmerkt, die de bevolking hem niet schuldig blijft, is men wel geneigd — zij 't dan ook in 't binnenste-binnen van zijn hart te denken: dat is nog eens een vorst dien men benijden kan — hij heeft al de genoegens van zijn ambt, en de last deelt hij zelfs niet met anderen. Zoo'n vaderlijk gouvernement achter de hand is toch nog zoo kwaad niet!

Maar op aarde mag — de hemel wil dat zeker zoo — geen onvermengd genoegen, geen zuiver geluk bestaan en daarom is een Sultan meestal gezegend met een overgroot getal bloedverwanten, „soedara's", die, alsof zulks van zelf spreekt, uit des Sultans schotel een vorkje medepikken, en zich soms niet ontzien een aanval op de vetste hapjes te doen. Is de gebieder nu niet al te goedhartig en bij de hand genoeg om die gulzige familieleden bijtijds op de vingers te tikken, dan blijft zijn schotel goed gevuld en smakelijk. 't Is echter wel eens gebeurd, dat

de eene of andere gebieder eindelijk de slaaf werd van zijn vrienden en magen en ten slotte ervoer, dat, waar afgaat en niet genoeg bijkomt, een leege schotel het eind is.

Voor zoo iets hoeft de Sultan van Deli niet te vreezen, want hij is door Allah's zegen een zeer rijk vorst en zijn hulpbronnen zijn vele. De Datoe's van Hampéran-Perak, van Soengal, van Kampong Bahroe en van Senembah, zoowel als de Tengkoe van Pertjoet (een lid der regeerende familie) zijn hem leenplichtig en moeten hem de helft van hun jaarlijksche inkomsten afstaan.

En wanneer men nu bedenkt, dat bijna den geheelen bodem van Deli aan de bovengenoemde vorsten toebehoort, kan men op zijn vingers narekenen dat de Sultan van Deli niet spoedig slecht bij kas wordt.

Voor Europeesche beschaving heeft hij een open oog en oor, hij is volstrekt niet behoudend en neemt daarom, voor zoover zijn geloof hem dat toelaat, Westersche gebruiken en gewoonten gereedelijk over. Hij is prachtlievend en schaft zich gaarne de nieuwste snufjes aan — waarom zou hij ook niet — hij kan immers met Jezus Sirach zeggen: „*Wie geld heeft en 't zich aan iets ontbreken laat, spaart voor anderen en van zijn goed zullen vrienden zwelgen*".

Een hofhouding als de zijne is voor de vele toko's in Medan niet zonder beteekenis, want de herhaalde feestelijkheden brengen van zelf belangrijke bestellingen mede en zeker zullen èn handelaren èn particulieren den gastvrijen, naar ontwikkeling en beschaving strevenden Sultan van Deli een lange en gelukkige regeering toewenschen.

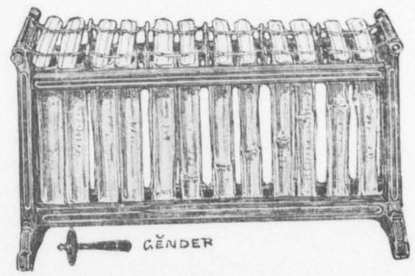

NAAR EEN BATAKKAMPONG.

A/b. S.S. Swaardecroon.

Straat van Malakka,
23 Juli '96.

Amice!

. . . . . .

. . . . Sedert een paar dagen zwalk ik weer op zee en terwijl ik al schommelend op de zilte baren van de Chineesche zee — zooeven liepen we de Straat van Malakka uit — zit te schrijven hoor ik, achter en vóór mij, uit de hutten allerlei treurtonen, keelschrapingen en verdachte geluiden van een paar Indische dames, die zich, zoolang zij aan dek waren met doodsverachting groot hielden, maar nu in eenzame afzondering het erg met sakit-laut (zeeziekte) te kwaad hebben. Ik heb gelukkig nog geen seconde last van die onhebbelijke kwaal gehad; ik ben „a fine sailor" zooals de kapitein me verzekert. Al slingert de boot ook nog zoo erg, ik voel me senang (lekker), ik eet van

Bataksch hoofd.

de kostelijke ontbijt-, middag- en avondtafel zóóveel, dat ik mezelf soms voor een ander houd, want veel eten was vroeger nooit mijn „fort," maar de zeelucht geeft een grage maag en zooals Kees de kwartiermeester van de *Amalia* zegt: „Een mensch op zee, is zooveul als een veranderd wezen, meneer, en wat je aan wal met geen oog aankijkt, schuif je aan boord zonder sporreling achter je halsdas; dat komt door de zuurkoolstof, die je inademt, meneer! Aan den wal verlies je de aptijt door de vunzigheid en de lammenadigheid van de uitwaseming van mensch en dier, maar op zee heb je onze lieven Heer z'n frisschigheid om je heen en adem je enkel gezondheid en graagte in — en als je niet door een toevalligheid verzuipt, kun je d'r honderd jaar bij worden!"

Een dag of drie geleden schreef ik je mijn weêrvaren te Medan, en nu ik aan boord zoo ruimschoots tijd heb, zal ik je een en ander vertellen van mijn bezoek aan de Bataks — notabene, gedeeltelijk nog Kannibalen; lui die d'r pa en moe opeten als die te oud worden naar hun zin. Ik zie je in mijn verbeelding reeds je schouders ophalen en me met zoo'n blik van „hoor-me-die-nu?" aankijken, maar ik ben heusch geen Heer Jurriaan, die verre reizen doet en veel verhaalt; ik illustreer niet en zal naar waarheid meêdeelen wat ik ondervonden heb.

Uit Deli's hoofdstad heb ik je reeds gemeld, dat ik plan had een Batak-kampong te bezoeken en daartoe in de gelegenheid zou worden gesteld. Toen Oeri, mijn jongen, dien ik ook naar Medan heb meêgenomen, dat hoorde betrok zijn bruin gezicht voor zoover dat mogelijk is en zei hij: — Batak, makan orang toewan! (De Batakkers eten menschen, meneer) en hij keek me aan alsof hij dacht — hoe kan 'n volwassen mensch voor z'n pleizier zulke malle dingen doen!

Ja! Oeri is een ontwikkeld en bereisd individu; een aardig type! Ik heb het goed met hem getroffen, vooral ook omdat hij vrij verstaanbaar Hollandsch spreekt.

Op zulke reizen als ik doe, heeft men een bediende noodig en in Indië vooral is zoo'n factotum onmisbaar — ik zou het b.v. niet uithouden, wanneer ik alléén mijn koffers moest in- en uit-

pakken — of zorgen dat mijn barang (bagage) behoorlijk naar en van boot of spoor kwam.

Oeri is een soort reis-courier, geen gewoon bediende, hij gevoelt zich „een heer" en ver boven anderen verheven, omdat hij veel gereisd heeft. Steeds zie ik hem aan boord omringd van inlanders, meestal vrouwen, aan wie hij zijn avonturen vertelt; dan zit hij als een profeet onder de zijnen en zijn geheele gezicht straalt van zelfvoldaanheid. Zijn toehoorders staren hem met groote oogen en open mond aan. Hij zal op zoo'n moment zeker wèl een „heer Jurriaan zijn," want zijn fantazie viert dikwijls hoogtij — ik leid dit af uit enkele staaltjes die ik zelf van hem vernam. Hij vertelt b.v. gaarne dat hij overal is geweest: — door gheele wereld m'neerr! — gheelemaal ròndl „Ik Gollân gewees, m'neer!" — Ik den Haag gewees, gewoond vlak naast koningin — ik Duisland gewees, sama toewan Dunlop. Sprechen Deusch, jà! Oeri kan rooken Golland ròkò (Hollandsche sigaar). Oeri knappe jongen; mooie meissie den Haag kijken naar Oeri!

Waarachtig! de schelm heeft succes bij de vrouwen, dat merk ik overal waar ik met hem kom — want dadelijk is hij goede maatjes met de vrouwelijke bedienden; in de hôtels gedraagt hij zich als een reizend Sultan — en hoeveel zakdoeken hij onderweg aan de schoonen toewerpt, kan ik zelfs niet bij benadering vaststellen. Maar handig en flink is hij in ieder opzicht; koken doet hij goed, zoowel Indische als Europeesche pot, tafeldienen verstaat hij als de beste hôtel-jongen en wanneer er een of ander aan mijn ondergoed te verstellen valt, doet hij voor een eerzame Hollandsche huisnaaister niet onder. Hij zorgt voor mijn toilet, legt, voor ik opsta, schoon goed — mijn sokken netjes met hieltjes er in — op den stoel voor mijn bed gereed — de knoopjes doet hij in mijn overhemd en manchetten, en wanneer ik 's avonds op visite moet, weet hij, zonder dat ik 't hem zeg, of ik in smoking, gekleede jas of rok moet gaan.

Kortom, Oeri is een mannelijke kamenier; hij heeft de sleutels van mijn koffers — ik heb hem verantwoordelijk gesteld voor den inhoud — en over alles kan hij baas spelen, behalve

natuurlijk over geld, dat ben ik zoo vrij *zelf* te administreeren, want ofschoon ik van Oeri de meest gunstige getuigenissen heb gekregen, ben ik toch voorzichtig. Immers den eerlijksten Maleier of Javaan kan men op 't punt van geld nooit zóó goed vertrouwen als zich zelf. Zij houden net als de raven van alles wat blinkt en schittert. Hij bevalt mij anders best, is zeer vlug en gedienstig en „komt voor zijn baas op". Als ik hier of daar bij een Chinees wat koop, zegt hij steêvast, een anderen weg uitkijkend, tot mij in 't Hollandsch: „veel te duur, m'neer!" Dan „tawart" hij (afdingen) hardnekkig en lang, totdat ik mijn inkoopen heb gedaan, maar ik heb gemerkt, dat hij later bij zoo'n Chinees of tokohouder doodleuk zijn provisie gaat innen — meestal een kwartje of hoogstens vijftig cents; er is een koopman of een makelaar aan hem verloren gegaan. Ik betaal hem ruim, volgens Indische begrippen, n.l. vijf-en-twintig gulden per maand, maar hij moet daarvan dan ook zijn eigen eten en drinken bekostigen, daar bemoei ik me nooit meê. Hij slaapt in de hôtels op een matje voor mijn deur, aan boord aan dek. Reiskosten komen natuurlijk voor mijn rekening, maar die zijn in Indië gelukkig zeer gering voor een bediende; zoo betaalde ik nu van Medan naar Muntok (Banka) voor mij honderd en tien gulden, voor Oeri slechts twaalf gulden en voor dat dozijn guldens krijgt hij nog meer rijst, kip en gedroogde visch dan hij noodig heeft en zooveel water als hij lust. 't Is waarlijk een koopje, in Europa kost het transport van een koffer ruim zooveel!

Maar ik ben door de beschrijving van mijn overigens niet oninteressanten jongen van mijn onderwerp afgeraakt — ik keer dus terug naar Medan en wel naar Toentoengan, de tabaksonderneming, waar ik na een vrij langen rit tegen den avond aankwam. We bleven daar in het comfortabele huis van den heer Mees overnachten en genoten de Indische gastvrijheid, die in alle opzichten haars gelijke zoekt. Hier in Holland krijgen de menschen soms een halve stuip, wanneer ze een logé verwachten. Dan is het huis als op stelten en mijnheer ligt gemeenlijk voor een poos achter de bank, want huisvrouw en meiden met

kleuren als boeien loopen elkander bijna omver van zenuwachtigheid.

Ik herinner me nog hoe vriendelijk ik eens bij een neef en nicht, die me niet verwachtten, ontvangen werd.

— Och God! neef, zei nicht Saartje, — ben jij dáár? Mensch je jaagt me den dood op 't lijf; de logeerkamer is niet gelucht, de bedden zijn niet opgemaakt en we hebben niets in huis dan wat we zelf eten — waarom schrijf je ook niet vooruit? Maar! — je bent van harte welkom! en wanneer denk je weêr heên te gaan?

Zoo iets valt in Indië niet voor! Men komt ergens en men wordt hartelijk ontvangen, zonder omslag of bereddering. Wat het huis biedt is ter beschikking van den gast, die juist door de betrekkelijk weinige notitie die van hem genomen wordt zich dadelijk op zijn gemak gevoelt, — te huis! —

Zoo ging het ons ook op Toentoengan. Hoewel we laat aankwamen, was er geen bijzondere drukte of soesah. We aten dadelijk mee van den avonddisch, en smakelijk, hoor! want na zoo'n langen rit gaat, zooals Kees de kwartiermeester het uitdrukt: „het eten in 'n mensch z'n zondig lijf, als Gods woord in een ouderling!"

Den volgenden morgen om half vijf op, 't was nog stikdonker, heerlijk frisch en koel — gauw een bad genomen, aangekleed, ontbeten — 't smaakte waarachtig alweer even goed — en toen in kleine karretjes verder naar de Batak-kampong, Lian Gagan, die wij met een bezoek zouden vereeren.

Onderweg vertelde een van de heeren, die goed op de hoogte was, een en ander van de Bataks, die volgens hem veel beter zijn dan hun reputatie en meer lui dan wild — ik geef hem zelf even het woord — en je moet je er maar bij voorstellen dat zijn verhandeling tamelijk hortend en stootend ter wereld kwam, door 't hotsen en botsen van ons karretje over den vrij ongelijken weg.

„De Bataks, zooals er nog veel in de bovenlanden wonen en ook die we hier in de nabijheid hebben, zijn emeritus-menschenéters. Vroeger hadden ze nl. de gewoonte om bij feestelijke

gelegenheden een of ander beroemd personage te braden en af te kluiven evenals wij op bruiloften of partijen een faisant. Vooral een gedeelte van den schedel en de handen werden voor een délice gehouden en ik zal je straks een hand laten vertoonen, die als een reliquie in de kampong wordt bewaard. Zij behoorde eenmaal aan een Bataksch toovenaar, die als een erg goed exemplaar bekend stond. Bijna zou men hebben kunnen zeggen: — hij *stond in een reuk van heiligheid* — maar dat is bij een Batak onmogelijk, omdat de odeur die hij gewoonlijk zelf afgeeft te pénétrant is.

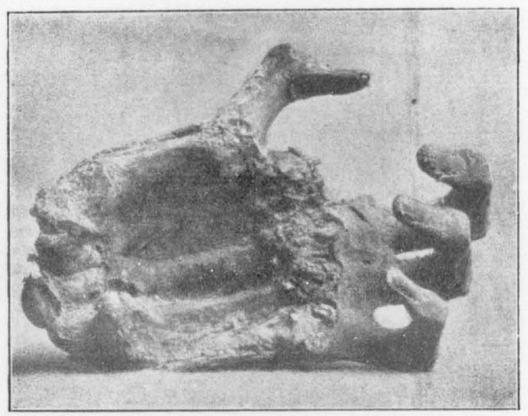

Gedroogde Batakhand.

Om dien man een gerusten ouden dag te bezorgen werd hij naar alle regelen der kunst door de vrienden toebereid en opgesmuld. Zijn oudste kleinzoon kreeg het muisje van de hand — door de Bataksche gourmands even gezocht als bij ons „het runderhaasje" — en dat zooals je zelf zien zult, erg netjes uit de beentjes gekloven is. De wijsvinger is gedroogd en heel fijn gepulveriseerd tot obat (medicijn), waarvan de zieken een klein beetje krijgen, op de borst gesmeerd, gemengd met varkensvet. 't Moet een excellent middel zijn voor alle mogelijke kwalen, ze zijn er dan ook verbazend zuinig op, en het wordt alleen aan loopende patienten verstrekt — misschien wel om het prestige ervan niet te verzwakken. De polykliniek houden ze in hun Soppo. — Drommels! 't wordt al warm op den weg. Ajo! koessir, lekas! — rij dan toch wat aan luie vlegel!

De Soppo is in hun kampong gemeentehuis, logement, gerechtshof en societeit tegelijk. Daar zitten de Bataks gezellig

bijeen en leeren elkaâr lezen en schrijven. Ja, dat is curieus, hè? Ze hebben een schrijftaal op hun eigen hand en snijden allerlei inscripties in planken en stokken. Overigens doen ze niets anders dan een strootje rooken, dobbelen, paarden fokken en zoowat dresseeren. Sommigen hebben een zekere handigheid in het schuren bouwen, maar de meesten bepalen hun werkzaamheid tot luieren of spelen, terwijl ze hun vrouwen laten zwoegen en sloven, 't land bebouwen, rijst stampen, eten koken, kindertjes krijgen en zorgen dat de varkens niet al te mager blijven. 't Is waarlijk in zoo'n Batak-kampong een ideaal-staat voor de moderne vrouw. De dames mogen er elke betrekking bekleeden, ieder ambacht uitoefenen, wanneer zij maar zorgen dat haar gemaal op zijn tijd gekookte rijst en een gebraden speenvarken of een hondeboutje vindt.

Als heidenen zien zij er geen bezwaar in van het varken te eten, en tot afwisseling slachten zij nu en dan een gladakker, die als hij oud en schurftig is, een bijzonderen „haut-goût" voor hen schijnt te hebben. — Ho! Stop eens even. Brenti! koessir! — kijk eens rechts dáár — neen nog meer rechts! Daar zie je een vulkaan rooken. — Hm! dat is meenens hoor! Kijk eens wat een rookkolom!.... Hoe hij heet? Ja, dat weet ik niet, we hebben er hier verschillende. Zooals ik zei, de Batak eet alles wat een gewoon mensch niet lust en van zindelijkheid heeft hij zeer elementaire begrippen, hij baadt zich niet meer dan hoog noodig en de vrouwen, dat is weer een van de ideale toestanden van dat volk, weten niet wat „schommelen" of „de groote schoonmaak" is.

Een godsdienst houden zij er gemakshalve niet op na, maar ze gelooven aan spoken en geesten, die door hun Doekoens (medicijnmannen) kunnen bezworen worden door middel van een tooverstok. Je kunt op mijn kantoor zoo'n ding zien — ik heb hem cadeau gekregen en geprobeerd, maar bij mij werkt hij niet. Trouwens in 't Museum van Artis te Amsterdam vindt je verschillende mooie exemplaren, sommige met haneveeren en haarlokken versierd.

Als er een van hun hooge oome's dood gaat, wordt met veel plechtigheid zijn romp weggehaald en in het doodenhuisje

van de kampong opgeborgen, terwijl zijn schedel afzonderlijk wordt bewaard. Zóó goochem zijn die lui wèl, dat ze begrijpen dat een goeie kop alleen meer waard is, dan de rest — en daarom maken zij dien dan ook apart in. Verder koesteren zij een groote genegenheid voor hun moeder, vader beschouwen ze meer als een heer, die, al naar mate hij ouder wordt en taaier, minder waarde heeft en dus eigenlijk de moeite van het bewaren niet loont. Sterft hij, dan misgunnen ze hem den koelen schoot der aarde niet. Hun moeder daarentegen wordt hoog in eere gehouden, omdat zij haar, wanneer ze in geldverlegenheid zitten, altijd in den lommerd kunnen brengen. Van moeder kunnen zij een pandje maken — alleen op schoonmoeders geeft de Chinees geen duit, naar dat artikel is geen vraag.

De Batak is een hartstochtelijk speler en wanneer hij alles, have en huis, verdobbeld heeft, maakt hij schulden en geeft zijn moeder in pand. Lost hij mama niet op tijd in, dan moet de oude vrouw het geld, dat op haar is voorgeschoten, plus renten en bewaargeld, inverdienen. Zelden gebeurt het, dat het pand „verstaat", tenzij de pandhuishouder tegelijk antiquaar is en daardoor op zoo'n Bataksche mama verkikkert en haar trouwt. In ieder geval is een Batak-moeder ‚een vrouw die geld waard is.'

— Brenti, koesir . . .! we zijn aan den zijweg; — uitstappen heeren!"

Na eenig zoeken vonden wij den weg, die naar de kampong leidt, een pad tusschen alang-alang (hoog gras) verborgen, tamelijk ongebaand en lastig door omgevallen boomen en groote steenbrokken. Eindelijk kwamen wij aan een open plek aan een bocht der Belawan-rivier.

Verschillende leelijke vieze honden, met wonden en kale plekken op hun huid, kwamen ons schor blaffend tegemoet en ettelijke kleine, zwarte varkens staken nieuwsgierig knorrend hun snuit tusschen de struiken door — op een drafje terug loopend naar de kampong, zoodra wij dichterbij kwamen of met onze stokken dreigden.

De kampong zelf ligt schilderachtig tusschen hoog struikgewas en onder reusachtige klapperboomen en doerians. De huizen hebben een zeer eigenaardigen bouwtrant en zijn allen

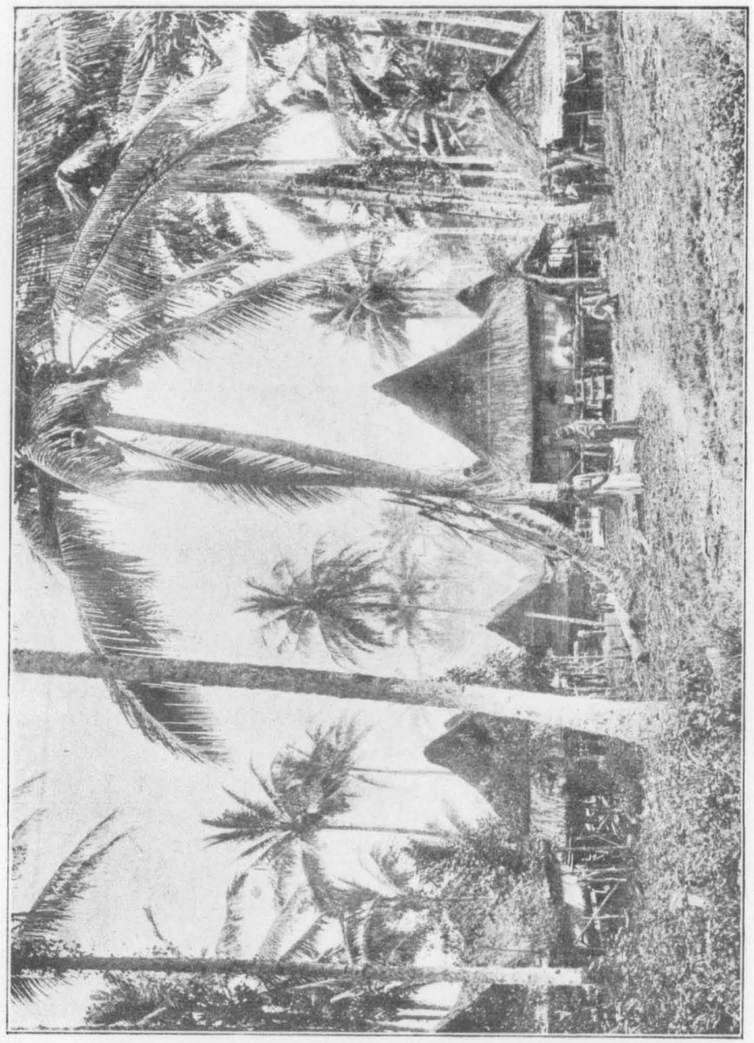

Batak-Kampong.

meer of min met snijwerk, stukken beestenhuid of boomschors versierd, sommigen zien er zelfs zeer aardig uit, maar voor het meerendeel zijn ze vervuild en verweerd. De soppo is tamelijk groot en ruim en met een houten ladder voorzien, die naar den ingang leidt. Het pleintje er vóór geleek een groot vuilnisvat, want op den grond lag allerlei soort van rommel, vodden en afval, zelfs overblijfselen van geslachte varkens en honden, die een zeer bedenkelijken geur verspreidden.

Het kamponghoofd kwam ons met eenigen van zijn volgelingen tegemoet en uit het grijnzende gezicht dat hij trok leidde ik af, dat hij gevleid was dat zooveel „blanda's" hem met een bezoek vereerden. Een van de heeren, die ons tot gids en tolk tegelijk diende, vertelde hem, dat wij zijn kampong kwamen bezoeken, met het doel om aan „een vreemden heer, die in kranten en boeken schrijft," de merkwaardigheden der Bataks te laten zien.

De Panghoeloe, zoo was zijn titel, maakte zeer genadig een kleine buiging en terwijl hij, zooals men dat noemt: „er eentje verzette", door in een snel tempo zijn linkerribben te krabben, zei hij iets wat ik niet verstond, maar dat overgezet zijnde zooveel beteekende als: — Meneer is welkom en of meneer ook iets gebruiken wil?

— Kerel! zei mijn vriend, dat's een groote eer; hij presenteert je een verfrissching — aannemen, hoor! Aannemen!

Ik knikte van ja, maar inmiddels ging mij een rilling door de leden toen ik den vuilen boel om mij heen met een snellen blik nog eens bekeek en opmerkte hoe een paar rijksgrooten en ook de Panghoeloe zelf er uitzagen; „om ze een cent te geven!" — Goeie hemel, dacht ik, wie weet of ik niet uit zoo'n ingemaakten of gedroogden Batakschedel het een of ander vies vocht moet drinken, — maar 't liep goed af. De Panghoeloe zei iets tot een van de ministers, die onmiddellijk als een aap, met handen en voeten, in een hoogen kokosboom klom, een zestal jonge noten afplukte en voor de voeten van zijn gebieder wierp.

Terwijl die dignitaris daar in het buffet van dat batakhoofd, in dien klapperboom, vijftien of twintig meter boven den beganen grond bezig was, verzamelden zich een aantal dorpelingen, die

achter hun Panghoeloe neerhurkend ons met nieuwsgierige blikken bekeken.

— Zeg! lachte mijn vriend, die ééne, die er zoo hongerig uitziet, krijgt bepaald trek in je, hij houdt geen oog van je af.

— Ik ben te mager en te taai, amice! — maar presenteer hen onzen tolk, daar zullen ze een heerlijk bikje aan hebben. Notabene — de tolk was een zeer vet en smakelijk uitziend jong man.

De klappers, die nog zeer ‚moeda' (jong) waren, werden door een paar van de hoogwaardigheidsbekleeders opengehakt — al de Bataks zijn met klewangs of goloks (kapmessen) gewapend en de Panghoeloe bood mij er eigenhandig een aan.

Ik dronk en reikte hem de vrucht over, toen dronk hij ook d. w. z. hij schonk heel handig met een straaltje, de klappermelk uit den noot, in zijn wijdgeopenden mond. Toen waren wij sobats (vrienden). Heerlijk frisch smaakt zoo'n teug versche klappermelk, vooral na een tocht zooals de onze. De overige heeren dronken insgelijks en de gezamentlijke rijks-grooten ontfermden zich dadelijk over 't geen wij overlieten — zij dronken en slobberden naar hartelust en hakten eindelijk de klappernoten geheel aan stukken om de gelei-achtige massa, die er nog in achterbleef, te kunnen machtig worden.

Een paar vrouwen, met kolossale zilveren oorringen — ze smeden die zelf — stonden ons aan te gapen, grijnzend als verwonderde meerkatten. Sommige waren naakt tot aan de heupen, andere droegen blauwe hoofddoeken, slendangs en sarongs en groezelige baadjes. Een van haar had nog een kleintje aan de borst, een

jongmensch van ongeveer vier jaren, die, na zich aan mama's buffet te hebben verfrischt, daar blijkbaar te lang bleef plakken naar haar zin, want hij kreeg eensklaps een zetje, een duw en toen een trap tegen zijn zitvleesch, die hem gillend deed wegloopen achter een paar varkens aan, die juist eens poolshoogte kwamen nemen, wat er toch wel in de kampong te doen was. De jongeheer raapte een stuk hout op, joeg de zwijntjes handig terug en voegde zich toen bij den generalen staf, die de klapper moeda at, hij kaapte handig een flink stuk en verschool zich heel vlug met zijn buit onder een huis — bij een paar zich krabbende honden.

Meerdere hoog en laag geplaatste dames verschenen, maar bleven op eerbiedigen afstand; toch keken alle met innige bewondering naar twee of drie heeren van ons gezelschap, die, zooals men dat noemt, „lief in 't vleesch" waren. Men kon zoo aan haar zien, dat zij voor haar echtgenooten minder voordeelige paralellen trokken en uit haar breede grijnslachende monden en guitig-aanmoedigende blikken was op te maken, dat zij de blanda's en vooral de dikken onder hen niet te vergeefsch of te lang zouden laten smachten. Misschien ook was het alleen de nette witte kleeding der Westerlingen, die haar aantrok, want ik durf zonder overdrijving zeggen, dat onze eenvoudige linnen pakjes gunstig afstaken bij de gala-toiletten der hoofden, die, behalve hun bruin en gelooid vel, weinig anders droegen dan donker blauwe kains, sarongs en hoofddoeken.

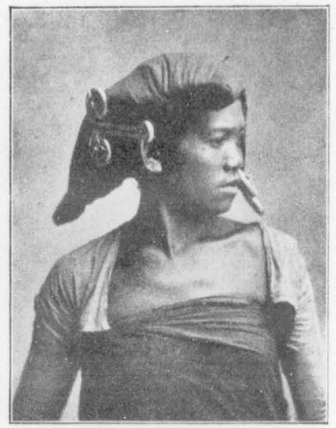

Bataksche vrouw.

De Batak kleedt zich over 't algemeen in 't blauw — een kleur, die hij door een zeer eenvoudige bewerking met indigo, aan de weefsels weet te geven. Zonderling stak bij die sombere kleeding het costuum af van den zoon des Panghoeloes — in

zijn soort een knap jongmensch — volgens mijn vriend, die een poosje met hem had gepraat: „The lady killer" van de kampong. Hij droeg een tamelijk helder wit baadje, een Javaansche kain (heupdoek), in zijn blauwzwarte haren een roode bloem en in zijn mond een sirihpruim van buitengewone afmeting.

Om den hals had hij, aan een gewoon touwtje, een beschadigde beenen onderbroeksknoop en toonde ons dien met een zekeren eerbied.

— Draag je dien omdat je hem zoo mooi vindt? vroeg ik, want ik vormde reeds het plan om hem gelukkig te maken, door hem een „rivière" van die knoopen aan te bieden. 'k Heb altijd op reis een aantal van die nuttige dingen in voorraad!

— Tida-âh! (neen) antwoordde hij in 't Maleisch, ada obat baai sekali ('t is beste medicijn).

— Ah zoo! nu dan wensch ik je veel succes!

Waarvoor hij die medicijn noodig had — de man zag er welgedaan uit — en waartegen die hielp, ben ik niet te weten gekomen, maar nu ik eenmaal weet, dat zelfs een gebroken beenen knoop een heilzame uitwerking op de menschelijke natuur kan hebben, gooi ik in 't vervolg niets meer weg. Wie weet of mij later niet blijkt, dat een versleten slipdas, een oude hoed of een paar uitgerangeerde slopkousen voortreffelijk op zenuwen of ingewanden reageeren.

Door de vriendelijkheid van den Panghoeloe, die zelf met ons mede ging, hadden we gelegenheid de soppo, zoowel als een gewoon huis, van binnen te zien en ik wil wel bekennen dat ik bij het verlaten van beide, in waarheid het stof van mijn voeten schudde.

Ik ben altijd een dood-eerlijk mensch geweest en zelfs tegenover een onbeschaafden Batak zou ik me niet gaarne willen schuldig maken aan het toeeigenen van iets wat mij niet behoort, maar toch heb ik ditmaal, zonder het te weten, een souvenir meegenomen, waarvan ik eenige uren lang last heb gehad.

De bocht der Belawan rivier, schilderachtig mooi langs de kampong vloeiend, is vol met groote en kleine visschen, die

karamat (heilig) zijn en dus door de Bataks niet gevangen worden. Er zijn echter ook visschen, die zij minder eerbiedigen en als voedsel gebruiken. De heilige ikan (visschen) voeden zij met rijst en fijngehakt vleesch, maar de andere vangen zij door ze, onder water zwemmend, met hun kris te steken, een handigheid, die veel oefening en goede longen vordert.

Mijn tocht naar de Batakkampong behoort tot een van de interessantsten, maar wanneer ik er nu aan terugdenk krijg ik nog iets jeukerigs over mij en een lucht van onzuivere varkens, schurkende honden en warme ongewasschen menschen in den neus.

Ik ben blij dat ik geen Batak en maar een gewoon Amsterdammer ben — want ofschoon mijn geliefde geboortestad wat miasmen, grachtgeuren, faecaliën-extract en baccillen-cultuur betreft, gerust elke andere groote stad naar de kroon kan steken, moet ze onder doen voor de kleinste Batakkampong en ik kan alle bacteriologen in gemoede aanraden een tocht naar zoo'n dorp te ondernemen; zij zullen er bepaald microben, bacillen en bacteriën vinden, waarvan hun „schoolsche wijsheid" nog nooit heeft gedroomd!

Batak-Kampong.

A/b. S.S. Riebeeck, 28 Juli '96.

Amice!

. . . . . .

. . . . Wanneer men niet kaarten kan — en er niet van houdt om den geheelen dag te luieren of te luisteren naar de meestal banale praatjes van medereizigers, is het verblijf aan boord de geschiktste gelegenheid tot schrijven — ik ten minste, maak geregeld de scheeps-inktpotten leeg.

Per *Zwaardecroon* stoomde ik naar Muntok. We hadden veel wind en een paar flinke donderbuien gehad en de zee was nog woelig, zoodat de passagiers voor Riouw een kwaad uurtje hadden in de sloep, die hen aan wal moest brengen. Twee kanonschoten werden van ons boord gelost en de misthoorn geblazen totdat onze tanden zeer deden van de trillingen — maar niemand scheen te Riouw onze nadering te bespeuren of zelfs te vermoeden. Als een uitgestorven eiland lag het mooie Riouw, schitterend door de zon verlicht, een kleurig plekje tegen het groen der hooge bergen. Eindelijk kwam een klein stoombootje om de passagiers over te nemen — de sloepen keerden terug en we stoomden naar Banka.

Vrijdagochtend vroeg kwam het eiland in zicht.

Ik stond met alle aandacht te kijken naar de bergen, die zich glooiend uit zee opheffen, toen plotseling vlak naast me het kanon werd gelost. Voor iemand die nooit naast een stuk geschut heeft gestaan, dat als 't ware aan zijn oor wordt afgevuurd, diene, dat zoo iets een alleronaangenaamste verrassing is. Men krijgt een schok, men gevoelt dat het trommelvlies een ernstige poging doet om stuk te springen en dat het hart een oogenblik „strike" maakt.

Ik maakte dien morgen bovendien nog een luchtsprong en tuimelde tegen een dame, die in sarong en kabaia, evenals ik niets kwaads vermoedend, aan dek zat — we rolden samen om. Ik kwam er het best af, want ik viel boven op de dame en de dame was bijzonder welgevuld; zooals de stuurman lachend zei: — „een goeie kurkenzak meneer, *u* zal je knoken niet bezeerd hebben!" De dame evenwel had een paar blauwe plekken — die echter aanleiding gaven tot een prettig discours en nadere kennismaking met haar en de andere passagiers, zoodat ik het jammer vond dat het bewuste kanon niet een dag eerder onder dezelfde omstandigheden was afgeschoten.

Muntok.

't Was zeer moeilijk landen te Muntok door de hevige branding, maar we kwamen er door en aan de pier — een lang ijzeren gevaarte, dat volgens de Muntokkers meer geld gekost heeft dan het waard is, omdat het bij slecht weêr in

't geheel niet, bij goed weêr zeer moeilijk te naderen is.

Muntok is een allerliefst gelegen plaats, een mooi landelijk stadje, rustig en stil als een dorp — maar vroolijk door den gezelligen toon, die onder de bewoners heerscht.

De Bankaneezen, de inboorlingen, zijn een goedig en arbeidzaam volk, handig en niet onbegaafd. Onder hen vindt men enkele werklieden, die allerlei aardige voorwerpen uit tin weten te vervaardigen en zelfs op artistieke wijs daarop graveeren. De Muntoksche tinnen sigarenkokers en poederdoozen genieten een welverdiende reputatie. Evenals overal elders in den Archipel zijn het op Banka de Chineezen, die den handel in hun macht hebben. Behalve zeer groote en welvoorziene toko's, waarvan die van Lim Piet Boesing, de algemeen bekende, Hollandsch sprekende Chinees, de voornaamste is, heeft men te Muntok handelshuizen, die geregeld zaken doen met de kleinere naburige eilanden. Ook de nabijheid van het eiland Biliton, waar uitgestrekte tinmijnen zijn, brengt een levendig handelsverkeer mede en zoolang de rijke tin-aderen nog dit nuttige metaal blijven geven, zullen Banka en Biliton groote factoren zijn van den Indischen handel.

Muntok is de havenplaats waar het meeste vertier heerscht, waar de schepen lading brengen en halen. Zelfs Palembang wordt door de kleine schoeners der Chineesche handelaren bezocht en een geregelde stoomboot-verbinding met die plaats bevordert den produktenhandel.

Drie dagen ben ik te Muntok gebleven en ik had dus ruimschoots tijd om het kleine plaatsje goed te bezien; ik vond zelfs gelegenheid tot een uitstapje naar Batoe-Balei — de secretaris van Muntok, de heer Twijzel, was nl. zoo vriendelijk mij in zijn Américaine daarheen te brengen en zijn vlugge Bataksche paardjes legden den weg in zeer korten tijd af.

Batoe-Balei is een reusachtig groote verzameling steenklompen, waarschijnlijk vóór duizenden jaren door een of andere vulkanische eruptie daar heen geslingerd, midden in de groene vlakte, tusschen boomen en struiken.

De groote granietsteenen liggen los op elkander, sommigen

juist in evenwicht en doen onmiddellijk denken aan onze Hunnebedden, maar ze zijn oneindig veel grooter. Onder een dier rotsblokken is een holte, zwart besmookt en steeds vol dwalm van de vele daar versmeulende offerstokjes. Kleine papieren pajongs, waaiers, bloemen, gebak, maïs en andere offers worden daar schier dagelijks gebracht door vrouwen, die de Batoe-Balei als een vruchtbaarmakend gesteente beschouwen en gelooven dat hun kinderlooze echt, wanneer zij, op die steenen zittend offeren en bidden, in een gezegende zal veranderen. Om daartoe de goede geesten en Allah gunstig te stemmen, ontsteken zij, behalve de offerstokjes, ook tal van mortjons, zoogenaamde rotjes — een soort vuurwerk, dat, behalve een korten, scherpen slag, een alleronaangenaamsten rook geeft.

Daar ik voor zaken te Muntok was, bleef mij weinig tijd over om naar de Bankaneesche tinmijnen te gaan, maar bovendien was een bezoek daaraan toch doelloos geweest, omdat de mijnen niet geëxploiteerd werden in die dagen, wegens gebrek aan water. Als curiositeit kan ik het gewone vervoermiddel der Chineezen noemen, bestaande uit een zeer eenvoudigen kruiwagen, overdekt met een dakje van atap. De minder gegoede Chinees kruit voor een paar stuivers zijn beter bedeelden broeder, waar hij wezen wil. Ik heb zoo'n wagentje geprobeerd, maar geef de voorkeur aan een dos-a-dos of een gewoon karretje, want al loopt de kruiende Chinees ook als een kievit, het wagentje doet u in alle opzichten pijn, het schokt, hotst en stoot en schreeuwt onophoudelijk als een speenvarken, zoodat men, wat men aan zijn beenen spaart, ruimschoots verliest aan zijn zenuwen en ooren.

De tandoe (draagstoel), op Banka zeer veel in gebruik, is gemakkelijker, maar duurder.

Toen ik Muntok den 27 Juli verliet, heb ik een droevig escorte gehad van een zestigtal berri-berri-lijders, die uit de tinmijnen, waar zij, door 't voortdurend werken in water, slik en miasmen, ziek waren geworden, werden geëvacueerd, om zich te Buitenzorg in het gesticht te laten verplegen, totdat ze gezond genoeg zouden zijn om naar China terug te gaan, als zij dat verlangden.

Zoo'n berri-berri-lijdersgroep is deerniswekkend, de meeste zieken sleepen zich, half zittend, half liggend voort, met gezwollen gewrichten en onnatuurlijk dikke hoofden. Zwijgend, hun pijn verbijtend, maar met melankolieke oogen om hulp smeekend, zien die arme drommels de goedhartige koelies en soldaten aan, die hen op hun rug aan boord dragen. Wat eenigszins mogelijk is wordt gedaan om hun verlichting te geven en de dokter, die persoonlijk de inscheping surveilleert, verdient een oprecht woord van waardeering voor de menschlievende, kalme en doeltreffende wijs, waarop hij voor die ongelukkigen zorgt.

Merkwaardig was het om te zien, hoe reeds onderweg, door de frissche zeelucht, verschillende patienten, die bijna half dood aan boord kwamen, herleefden, zóó zelfs, dat zij naar hun waterpijp grepen en een haaltje deden.

Wanneer men al die berri-berri-lijders ziet, krijgt men diep medelijden met de zonen van 't Hemelsche rijk, die hun vaderland verlaten omdat ze dáár honger lijden, omdat hun landstreek zijn kinderen niet kan onderhouden. Voor een schamel dagloon stellen zij zich aan de giftige atmospheer der tinmijnen bloot en werken letterlijk totdat ze er bij neêrvallen. Toch geven zij daaraan nog de voorkeur boven een verblijf in China, omdat ze dáár honger, ellende en verdrukking, op Banka ten minste voedsel, kleeren en goede verpleging vinden.

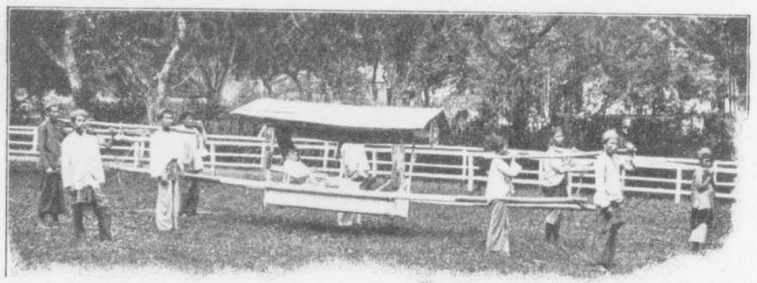

Bankaneesche draagstoel.

PORT-SAID.

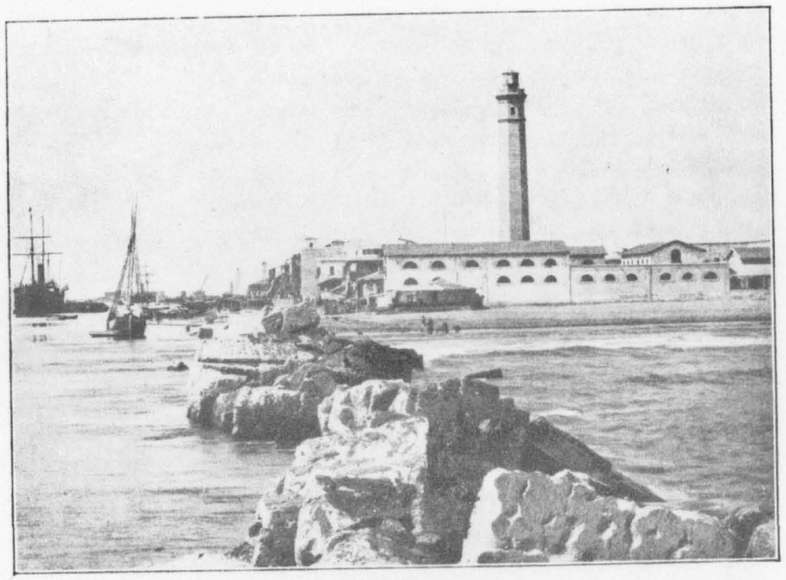

— Cinquante centesimi, Signore!

— 'Alve goelde, mieneer, roeie an wal, Sjeg?

— Want to go ashore? — fifty cents!

— Demi franc, monsieur, pour le bateau!

— Sono un gondoliere oneste, credetemi! Demi franc, cinquante centesimi, alber floriner!

— Allons file cochon! messieurs prenez ma barque: moi je suis français — ne favorisez pas ce cochon arabe!

— Take my boat, gentlemen. I'm a friend of the Dutch! — pull away your boat, will you, damned arab?

— Sjeg! ick ollands skipper; in de boot alloh!

Schreeuwend, ruziemakend en met hun bootjes langs zijde der stoomboot elkaar verdringend, trachten verschillende roeiers de passagiers, die op het punt staan te Port-Saïd voor eenige uren aan wal te gaan, over te halen, van hun vaartuig gebruik te maken.

De avond begint reeds te vallen en in 't roodachtig iicht van de snel ondergaande zon, liggen in 't blauwe, nu violet getinte, soms goudgeel opkabbelende water, een menigte bootjes, naast en voor elkaar te wachten — en daartusschen zwemmen naakte, donkerbruine Arabische jongens, als bruinvisschen op en neer springend en duikend, met luider stem schreeuwend: — à la mer, à la mer, 'n doebeltje! Allons opgooien — à la mer!

Nu en dan buigt een passagier zich lachend over de verschansing en werpt een klein zilverstukje in 't water. Als een dolfijn duikelt dan zoo'n jongen om, duikt het geldstuk na, brengt het in een oogwenk boven en terwijl hij het in zijn mond opbergt, schreeuwt hij opnieuw: — à la mer, doebeltje! à la mer! Al krijgt hij soms een riemslag tegen 't hoofd, het hindert hem niet, hij lacht er om, wrijft even zijn wolligen kruin en duikt een paar maal onder, om dadelijk weer boven te komen en bliksemsnel den nijdigen slag van een Arabischen jolleman te ontwijken, die, boos over den last dien de zwemmende jongens hem veroorzaken, met een eind touw vinnig naar hen slaat.

De donkerbruine, gebaarde Egyptische politieagenten, forsche kerels in nette uniformen, kaarsrecht, in militaire houding, de roode fez op 't hoofd en met witte handschoenen aan, staan aan boord bij de groote trap en houden een oogje op al die opdringerige, schreeuwende lieden; zij helpen zeer beleefd de passagiers de trap af en zorgen met een kwartiermeester van den stoomer er voor, dat de dames en heeren zonder ongeval in de schuitjes komen.

Intusschen varen reeds de kolenschuiten langs zijde, want het

korte oponthoud te Port-Saïd zal worden gebruikt om den voorraad kolen aan te vullen.

— Dames en Heeren, ik zou u heusch raden om aan wal te gaan, want 't wordt op 't schip een onpleizierige, vuile boel. We hebben den wind wel van achteren en daardoor loopt de eerste klasse tamelijk vrij — maar er vliegt toch altijd meer kolenstof rond, dan je lief zal wezen, — zegt de administrateur terwijl hij een oogje houdt op het dichtmaken en breeuwen van de ramen en deuren der dekhutten.

De meeste passagiers geven dan ook gevolg aan zijn waarschuwing en verlaten de boot om zich gedurende een zestal uren aan wal op te houden.

Met een paar riemslagen bereiken de bootjes den steiger, de roeiers probeeren zelfs gedurende dien korten overtocht nog een fooitje te veroveren, door armoedig grijnzend, met half dichtgeknepen oogen en een tikje met den voorvinger aan hun rechter hoofdslaap, klagend: — Bakschish? ('n fooitje) te roepen.

Op nieuw zijn het de kranige Anglo-Egyptische politie-agenten, die met kalme beleefdheid de uitstappende heeren en dames tegen de lastige bootslieden en talrijke kadraaiers, de zoogenaamde gidsen, beschermen. Eén wenk van hen is voldoende om al dat gespuis op een afstand te houden. Met de wit gehandschoende vingers wijzen zij vooruit naar de groote straat Rue de la poste, die midden door Port-Saïd loopt, en door een hek van de landingsplaats gescheiden is.

— 't Is voor een Amsterdamschen agent om dol jaloersch te worden, zegt een der passagiers, die, met zijn dame aan den arm wandelend, door één gebiedenden wenk van een politieman verlost wordt van een aantal zwarte, vuile, Arabische jongens, die over hun hoofd buitelend, om „Bakschish" schreeuwen.

In groepjes wandelen de dames en heeren voort door de lange, breede straat, gevormd door twee rijen vrij hooge, in Oosterschen trant gebouwde huizen, meestal van drie verdiepingen, ieder van galerijen voorzien. Winkel volgt daar op winkel. Van alles is er te krijgen. Photografieën van allerlei soort, Oostersche tapijten en waterpijpen, snuisterijen, hoeden, dames- en heeren-

kleederen, comestiblen, likeuren, wijnen, brood van verschillend baksel, sinaas-appelen, dadels en vijgen. 't Is één groote bazar, waaruit, zoodra het eerste groepje wandelaars zichtbaar wordt, van beide kanten neringzieke winkeliers komen aanstormen.

— Sjeg! ier is ollands bazar, kom in, kom kijke, sjeg!

— Sjeg! mot je koope, mooie waaier voor die mefrou?

— Sjeg! kom binne. Koste niks, niemendal te kijke, 'oeft nie koope, sjeg!

Dat kleine woordje, sjeg! hoort men onophoudelijk; 't klinkt alsof een volbloed Amsterdamsche vischvrouw met een min of meer heesch geluid de lettergreep: zeg! uitspreekt. Vermoedelijk hebben de schrandere Arabieren opgemerkt, hoe dikwijls een Hollander 't stopwoord „zeg" gebruikt, en om nu te toonen dat zij Hollandsch spreken kunnen, gebruiken zij „sjeg" onophoudelijk, zoowel aan 't begin als aan 't einde van een volzin.

Port-Saïd is een kleine stad, doorsneden van rails, waarop de carricatuur van een tramwagen, getrokken door één mageren muilezel, voorthobbelt.

Tot voor een tiental jaren was 't niet meer dan één groote straat, met een paar zijstraten, bevolkt met „le rebut de toutes les nations", zooals een Fransche reiziger beweerde. Alle nationaliteiten zijn daar niet te schitterend vertegenwoordigd. Arabieren, Armeniërs, Chineezen, Klingeleezen, Italianen, Afrikanen, Franschen, Engelschen, Hongaren, Hollanders, Duitschers, Zwitsers en Russen, leven en handelen daar op die kleine plek, ontwoekerd aan de woestijn.

Op de Place de Lesseps staan een twintigtal boomen. De bewoners van Port-Saïd verplegen ze, als de roem van hun stad, maar niettegenstaande al de zorg, die er aan besteed wordt, staan zij daar, als droeve getuigen van de onvruchtbaarheid des bodems. Hun takken steken, krom vergroeid en knoestig, als magere skelet-armen omhoog en hun harde, grijsbruine bladeren rammelen naargeestig tegen elkander als dorre knoken. Nu en dan rijden open wagentjes, bestuurd door een Arabischen koetsier, die voortdurend met zijn zweep wenkt, rond. Weinig menschen maken er gebruik van: de afstanden zijn te klein.

Een Arabier met een roode fez op en over zijn witten kaftan een zwarten rok met glimmende knoopen dragend, draaft op bloote voeten in blauwe geborduurde muiltjes van 't eene groepje bezoekers naar 't andere, telkens zijn diensten aanbiedend met de woorden: — Sjeg! ick ollands gids, ick angesteld door die gouvernement, sjeg ollands gids! Voor alve goelde ik laat alles sien; ier is Alhambra, banque de jeu, roulette café-concert — ick ollands, asjeblieft alve goelde? En omdat een paar andere pikzwarte barrevoetse concurrenten in blauwe samaaren, hem de loef willen afsteken, wisselt hij zijn eentonige keelklanken af met een scherp in faussetgeluid geschreeuwd: — Sales cochons, fichez nous la paix! — Messieurs, mesdames, niks goed die gids, imposteurs, scélérats, sono birbante, ladre! — Hij babbelt onophoudelijk allerlei talen dooreen, deelt rechts en links schoppen en trappen uit, loopt door zijn drift bijna een diep gesluierde Arabische eiervrouw om en trekt nu en dan een heer bij zijn jaspand, altijd herhalend: — Alve goelde, voor alles — ick ollandsche gids!

Niemand wenscht echter van zijn diensten gebruik te maken, omdat te Port-Saïd wanneer men het Arabische kamp, dat 's avonds nog al onveilig is, niet bezoekt, een gids geheel overbodig is. De weg wijst zich van zelf, merkwaardigheden zijn er niet en de winkeliers, die iets bijzonders te koop hebben, halen de vreemdelingen zelf bij den arm naar binnen.

Maar nòg geeft de Arabier het niet op; hij probeert het nu anders. Geheimzinnig nadert hij een der jongere heeren en fluistert hem in: — Moi savoir belle femmes, mooie meissie, voor mieneer, sjeg! — Café Arabe, eele mooie meissie! danse du ventre, kom! eele mooie bajadère — ick wijs, voor alve goelde, sjeg!

Als ook dat niet lukt, haalt hij de schouders op, spuwt een paar maal op den grond, trekt een leelijk gezicht tegen de dames en vloekt in zijn zonderling gutturalen toon in 't Arabisch zoo lang en snel, als hij kan. Een der heeren, ongeduldiger dan de anderen roept hem na: — Cochon! Nijdig blijft de gids staan voor de deur van 't Alhambra, spuwt opnieuw, vloekt nog een

rhapsodie in allerlei talen en maakt een paar onkiesche bewegingen om zijn afkeer van de Hollanders, die geen „alve goelde" voor niemendal willen afdokken, te kennen te geven.

Ongelukkig ziet een politie-agent die beweging en draait zich haastig naar hem om. Als een haas is de gids op den loop en de wandelaars kunnen ongehinderd het Alhambra binnengaan.

't Alhambra is een groot gebouw. Voorin wordt een winkel gehouden van allerlei Oostersche artikelen, die men, al kan men ook zonder bezwaar twee derden afdingen van den vraag prijs, altijd nog te duur betaalt.

Een der bezoekers vraagt, naar een gewonen gevlochten palmblad-waaier, die hem door een jongen wordt aangeboden.

— Combien?

— Cinque franque, moussiou!

— Quoi? zonder plichtpleging pakt hij den jongen bij zijn oor, knijpt er ferm in en herhaalt: — Combien?

— O! Oo! pitié, demi franc moussiou! Voor veertig centimes wordt hij kooper en de jongen, die niet tot het winkelpersoneel behoort maar van de straat ingeslopen is krijgt bovendien van „le patron du magasin" een geweldigen schop, zoodat hij jammerend op straat vliegt.

— C'est comme ça qu'ils vous gâtent le commerce, ces sales chiens! Voyez Mesdames — beautiful laces — parfum d'Orient roses de Jericho — curiosities — fine sweetmeats — delicates Gebäck! — Potreï avere cioccolato Milanesi — Vino spumante! Lekker bier! — Kroot, mooi, dentelle, fichus!

— Ik geloof dat die snaak alle talen spreekt, lacht een dame, die een Chineesche pop bekijkt.

We zullen eens zien, antwoordt haar echtgenoot en vraagt:

— Brapa? (hoeveel) Dadelijk antwoordt de winkelier in 't Maleisch:

— Tiga franc! (drie franc).

— Saija kasi satenga franc (ik geef u een halve franc).

Na allerlei betuigingen dat hij onmogelijk in zijn magazijn kan laten afdingen, omdat bij hem alles prix fixe is — Maison de confiance! — geeft hij de pop voor een halven franc: — Parce que madame est si gentille! — Wat 'n guit!

Arabisch-slangenbezweerder te Port-Said.

De achter- en bovenruimte van het Alhambra is in twee zalen verdeeld, in de eene, de grootste, wordt muziek gemaakt door een zoogenaamde Wiener-dameskapelle, die voor de grootste helft uit heeren bestaat.

De muziek, die den bezoekers wordt aangeboden is slecht, maar daarentegen is het consumabel duur — en nog slechter.

In de tweede zaal is de roulette-tafel. Zoodra er eenige bezoekers binnen komen, begint een viertal heeren met echte galgentronies te spelen en te winnen, dat men er jaloersch van wordt. Waagt dan een of ander bezoeker een inzet.... honderd tegen een dat ook hij een paar francs wint, maar speelt hij door dan keert plotseling de kans en terwijl de vier of vijf habitués *blijven* winnen, verliest de verschalkte vreemdeling aanhoudend.

— 'Ne ganz verflucht gemeine Bande! zegt een gemoedelijke dikke Duitscher, die in een paar minuten ongeveer zestig francs heeft aangereikt.

— Ich begreif die Roulette nich, die andere Schnuiters winnen achter mekare, und ich... ich geloot das sie falsch doen; es ist Schmierlapperij!

— Wat doe je ook met je voeten op 't ijs? lacht een oud zeevaarder, die met één franc vijf andere gewonnen heeft en dadelijk met spelen ophoudt, niettegenstaande de croupier hem allerminzaamst toevoegt: — Continuez, monsieur! — Continuez, vous avez de la veine ce soir!

— Jawel, compliment, papa! ik zal van jou vijf franc mijn vertering betalen, is zijn droog antwoord. En als de croupier dan allerliefst grinnekend vraagt: — Quoi? quoi? zegt de andere heengaande, leukweg: — Kwa! kwa? zoo doen bij ons de eendjes. Saluut, afzetters! — Garçon un limonade! en terwijl hij drinkt, knikt hij de croupiers vriendelijk toe met een: Op je welwezen, boeven!

— Ich gloobe dat jij verschtandig hebt gedaan, zegt nu de Duitscher, die om zijn verdriet te verzetten een flesch champagne heeft besteld — in Eis, goet frappirt!

— Dat geloof ik van mezelf met je — maar die champie zul je niet voor je mooie oogen hebben.

— Noen! ze schtaat notiert, zwölf Franc.

— Mijn kop af als je niet meer betaalt.

— Noen! ze zollen doch nich zoo groote Schmierlappen wesen?

— Neen, nog grootere, let maar op!

Als hij heengaat, betaalt de dorstige Germaan al protesteerend, twee en twintig francs voor 't fleschje „angor-poef!"

— Monsieur! moest begrijpen dat ijs, immensément couteux was. Dat — le vin qu'il avait bu était supérieur, premier cru, énormément meilleur que celui, noté sur la carte, etc. etc.

't Geen monsieur het best begrijpt is, dat hij op nieuw is afgezet en niemand van de overige passagiers kan 't hem kwalijk nemen, dat hij kwaadaardig uitroept: — Es binnen hier allemaal roovers, die heele Roemmel ist ein Schweinestall!.... Aber der Wein war ausgezeichnet, en berustend likt hij zich de lippen.

* * *

Langzamerhand wordt 't later, in de straten brandt gewoon gas, gasgloeilicht, petroleum en electrisch licht. Een groote Engelsche boot met Cooks touristen is aangekomen en als kudden schapen, gedreven door de managers-herders, verspreiden zich de Britten door de straten van Port-Said.

Nu is eensklaps de lastige „ollands gids" „the only genuïne English guide" geworden; hij holt ten minste de verschillende groepen met volharding na en spreidt zijn polyglottisch talent onophoudelijk ten toon.

Voor een café aan den havenkant nemen de meeste passagiers plaats en drinken daar — na voorzichtig vooraf den prijs te hebben gevraagd, koffie, limonade of bier. Als vliegen op suiker komen verschillende kooplieden op hen af.

— Sjeg! drei gordons pour tutté le panier, oranges? vraagt een donkere fellah, een mand sinaasappelen aanbiedend. Zijn ivoorwitte tanden blinken tusschen zijn opgespalkte bruine lippen en zijn zwaarmoedige oogen zien vragend rond. Niemand koopt en hij gaat knorrig heen.

— Ier bin ick, Ali baba — spreek ollands, Inglese, Teutsch,

Italiano, Espanol, bitjara Melajoe, Arabi, Français! Moi parler toutes langues, le joyeux commerçant! Look here my nice things. Als een aal glipt de bruine, jolige koopman tusschen de tafeltjes heen, overal zijn waren, die hij in een blikken doos meêdraagt aanbiedend. Zijn oogen zijn zóó grappig sluw, zijn tanden — hij mist er een paar helaas! zijn zóó schitterend wit en zijn spraak is zóó leuk, dat hij succes heeft, vooral bij de dames.

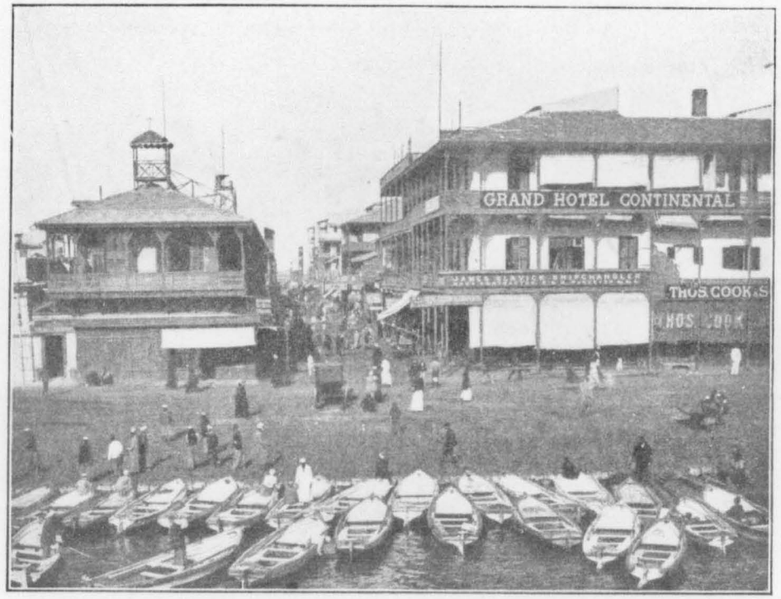

Port-Said.

Met een zekere elegante behendigheid duwt hij de eene een waaier, de andere een collier van schelpen of een reukfleschje in de hand.

— Ah le joli collier, pour le beau cou de madame, oui! oui! ce monsieur pour vous l'acheter. Pas vrai, Monsieur le capitaine? 1)

1) Ali noemt iederen heer: capitaine, major of kornel, en indien hij een bril draagt: Docteur.

— Mais ce n'est pas ma femme!

— Never mind! achetez pourtant! en met een allerzotste buiging en een innemenden glimlach: — Vous pourtant accepter, madame? Mari à vous pas jaloux — Sjeg! Ali niks vertel aan mari!

— Eh bien donnez!

Terwijl hij met den kooper over den prijs schachert, hoort hij achter zich Maleisch praten. Al dingend met den eersten draait hij zich snel om en stopt de dame een waaier in de hand en zegt tot den heer naast haar: — Kipas bagoes sekali! foor njonja! koop voor mevrouw! mooie waaier.

Intusschen handelt Ali-baba alweêr met een derde over een schildpadden cigarettenkoker en duwt met een lachend: — that is something nice for you, cornel! een vierde een turksche pijp in de hand. 't Is of de handige kerel twintig vingers en tien oogen heeft, want met onbegrijpelijke vlugheid bedient hij iedereen, vangt elk woord, wat in zijn nabijheid gesproken wordt op en trekt partij van alles wat hij ziet.

Boos worden doet hij nooit, al biedt men hem ook een spotprijs, hij blijft altijd even beleefd, even grappig en gevat, zelfs vindt hij, tusschen al zijn bezigheden door, nog ruimschoots tijd om dezen of genen concurrent, die hem te na komt, uit te schelden, of een paar lastige jongens tusschen de tafeltjes weg te schoppen.

Een slangenbezweerder, een slim-oogig Arabier, die op een kleedje eenige cobra's kunststukken laat verrichten en daardoor de aandacht der passagiers in beslag neemt, wekt zijn misnoegen op. Hij blijft met een ongeduldig gelaat een poosje toekijken, maar als 't hem te lang duurt en de man, steeds zacht fluitend, de slangen in de hand neemt en om zijn armen en hals doet kronkelen, roept Ali: — Ce n'est rien du tout, niks poison messieurs! Niks poison, sjèg! Fichez nous la paix! en werpt met een aangestoken sinaasappel naar de slangen, die sissend hun dikke koppen omhoog steken. De bezweerder wordt boos en vloekt in 't Arabisch, hartig en lang, maar Ali pakt met vluggen greep een slang, steekt haar kop in zijn mond en lacht: — Voila! Ali baba, aussi malin que lui!

Ali-baba is nu de held van den avond geworden, hij maakt zaken, iedereen koopt een kleinigheid van hem, omdat hij zoo vlug en lenig van begrip is.

Met onnavolgbare juistheid weet hij met allen af te rekenen. Van den een ontvangt hij Hollandsch, van den ander Fransch geld, een derde geeft hem Italiaansche franken, een vierde Duitsche marken of Engelsche shillingen; van elke muntspecie kent hij de waarde. Hij herleidt, tot den voor hem voordeeligsten koers, in een minimum van tijd, geeft precies terug wat hij terug geven moet en terwijl hij rekent, berekent en wisselt, vindt hij toch nog gelegenheid om links en rechts nieuwe artikelen te verkoopen, te verruilen of aan te prijzen. Heeft hij niet wat men hebben wil, dan laat hij, in goed vertrouwen op de eerlijkheid van de vreemdelingen, zijn doos onbeheerd op een der tafeltjes staan, accepteert en passant een sigaar met een: — O! o! grazie, sono bono cigari! — en vliegt als een pijl van een boog naar een, aan hem alleen bekende, plaats, van waar hij, in minder dan geen tijd, terugkeert met het verlangde artikel.

Maar de nijd, de afgunst en de politie slapen nooit!

't Gaat Ali-baba *te* goed, een paar concurrenten, minder gelukkig, misschien ook minder handig dan hij, hebben een politiedienaar op hem opmerkzaam gemaakt — en eensklaps pakt Ali als de drommel zijn hebben en houden bijeen, ziet met uitgerekten hals naar zijn naderend fatum, verkoopt nog gauw een houten rozenkrans, met een „vous catholique? Fine chapelet!" ontvangt een halven franc te veel en wipt als een hazewind, zonder zich aan het knorrige: — ik moet nog een halven franc terug hebben! te storen, tusschen de tafeltjes door en over een stoel heen.

Ali-baba ontspringt ditmaal den dans, en de politieman trekt een zuurzoet grinnikend gezicht, als de leuke koopman hem uit de verte toeroept: — Bonsoir! mon ami — à revoir!

* * *

't Is nu geheel donker, prachtig helder flonkeren de sterren aan den hemel, waaruit het nooit, ten minste hoogst zeldzaam,

regent. In de verte branden de electrische booglampen der boot en verlichten de kolendragers, die mannetje achter mannetje, met hun kleine mandjes vol kolen op het hoofd, uit de schuiten opduikend, over planken, het groote schip beklimmen.

Op die schuiten branden kolen-toortsen en werpen een schril, roodachtig licht op die duivelachtige, in lange rij, langzaam voortkruipende gestalten.

In het roode en witte licht zien al die zwarte gestalten, dicht achter elkander de plank oploopend, er fantastisch genoeg uit en hun aanhoudend joelen en krijschen, dat over 't water nog scherper klinkt, maakt inderdaad een helschen indruk.

— Over elven, dames en heeren! zegt een van de passagiers, en de meesten staan op, want: — vóór middernacht verwacht ik de heeren en dames weer aan boord, heeft de kommandant gezegd.

De zwarte duivels hebben inmiddels afgedaan op het stoomschip — schreeuwend en gillend roeien zij van boord, en beladen met pakjes, manden, doozen en waaiers, komen de passagiers op hun bodem terug.

Een uur later zijn zij op weg naar Europa.

Klingeleesche kooplieden.